

KONGRES ZBDS 2017
Podčetrtek, Olimlje, 27.-29. september 2017

POVEZOVANJE.
SODELOVANJE.
SKUPNOSTI

USTVARIMO DRŽAVO BRALCEV

KONGRES ZVEZE BIBLIOTEKARSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
SLOVENIAN LIBRARY ASSOCIATION CONGRESS

Kongres zveze bibliotekarskih društev Slovenije
POVEZOVANJE. SODELOVANJE. SKUPNOSTI: USTVARIMO DRŽAVO BRALCEV
Zbornik referatov

Slovenian Library Association Congress
CONNECTION. COLLABORATION. COMMUNITIES: BUILDING A COUNTRY OF READERS
Proceedings

Urednika / Editors-in-chief:
Tomaž Bešter in Damjana Vovk

Programski odbor / Programme committee:
mag. Urška Bajda, OŠ Tončke Čeč Trbovlje in Javni zavod Osnovna šola Marjana Nemca Radeče
Tomaž Bešter, Narodna in univerzitetna knjižnica
dr. Sabina Fras Popović, Mariborska knjižnica
Vesna Horžen, Združenje slovenskih splošnih knjižnic
Nataša Knap, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru
mag. Dunja Legat, Univerzitetna knjižnica Maribor
Urška Lobnikar Paunovič, Valvasorjeva knjižnica Krško
Simona Resman, Mestna knjižnica Ljubljana
Irena Sešek, Narodna in univerzitetna knjižnica
dr. Polona Vilar, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo
Damjana Vovk, Narodna in univerzitetna knjižnica

Založila in izdala / Published by:
Zveza bibliotekarskih društev Slovenije / Slovenian Library Association

Oblikovanje in prelom / Book design by: Grafični atelje Visočnik
Tisk / Printed by: Dravska tiskarna
Naklada / Circulation: 300 izvodov / 300 copies
Cena / Price: 20 EUR

Za vsebino in jezikovno pravilnost prispevkov odgovarjajo avtorji.

Izdajo zbornika je finančno podprlo Ministrstvo za kulturo RS.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

02(082)

ZVEZA bibliotekarskih društev Slovenije. Kongres (2017 ; Podčetrtek)
Povezovanje, sodelovanje, skupnosti : ustvarimo državo bralcev : zbornik referatov = Connection, collaboration, communities : building a country of readers : proceedings / Kongres Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, Podčetrtek, 27.-29. september 2017 = The Slovenian Library Association Congress, Podčetrtek, 27.-29. september 2017 ; [urednika Tomaž Bešter in Damjana Vovk]. – Ljubljana : Zveza bibliotekarskih društev Slovenije = Slovenian Library Association, 2017

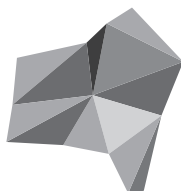
ISBN 978-961-6683-20-3
1. Gl. stv. nasl. 2. Vzp. stv. nasl. 3. Bešter, Tomaž, 1980-
291645184

KONGRES ZVEZE BIBLIOTEKARSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

**POVEZOVANJE. SODELOVANJE.
SKUPNOSTI: USTVARIMO
DRŽAVO BRALCEV**

Podčetrtek, 27.–29. september 2017, Olimje

ZBORNİK REFERATOV

SLOVENIAN LIBRARY ASSOCIATION CONGRESS

**CONNECTION. COLLABORATION.
COMMUNITIES: BUILDING A
COUNTRY OF READERS**

Podčetrtek, 27.–29. September 2017, Olimje

PROCEEDINGS

Ljubljana, 2017

SPONZORJI POSVETOVANJA

ZLATA SPONZORJA

EBSCO Information Services, Berlin, Nemčija

Clarivate Analytics, Barcelona, Španija

BRONASTI SPONZORJI

Encyclopædia Britannica, London, Velika Britanija

Walter de Gruyter, Berlin, Nemčija

Tenzor, Ptuj, Slovenija

ENODNEVNA SPONZORJA

Emerald Group Publishing, Bingley, Velika Britanija

Elsevier, Amsterdam, Nizozemska

GENERALNI POKROVITELJ

Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije

Ko stopamo po poti življenja, si želimo, da bi bili ob nas ljudje, ki bi nas spodbujali, bogatili, opogumljali, nam pomagali. Institucijo najpogosteje vrednotimo skozi tiste posameznike, ki nam pomagajo na naši poti življenja.

Narodna in univerzitetna knjižnica je že sedemdeset let knjižnica, ki jo vodijo posamezniki z izjemnim občutkom za pomen društvene dejavnosti v našem knjižničnem okolju.

Zanje ni samoumevno, da je sedež Zveze bibliotekarskih društev Slovenije v Narodni in univerzitetni knjižnici, zanje je stvar ponosa in strokovne odličnosti tudi, če so sodelavci njihove knjižnice aktivno vpeti v društveno delovanje.

Zanje je to vrednota, ki jo živijo.

*Hvala Narodni in univerzitetni knjižnici
za dolgoletno podporo in sodelovanje!*

PROGRAM POSVETOVANJA

Sreda, 27. september 2017

8.00–14.00 ♦ Registracija udeležencev

Dvorana Primula 1 + 2

- 9.00–9.30 ♦ Otvoritev, pozdravni nagovori
- 9.30–10.00 ♦ Donna Scheeder, IFLA: Building a Community of Readers: Literacy in the 21st Century
- 10.00–10.30 ♦ Vincent Bonnet, EBLIDA: European Policies for an Open Library
- 10.30–10.45 ♦ ODMOR
- 10.45–11.15 ♦ mag. Breda Podbrežnik Vukmir: Povezanost kulturnih politik in bralne kulture v splošnih knjižnicah
- 11.15–11.45 ♦ mag. Tatjana Likar: Zrcalce, zrcalce na steni povej ...: je dostopnost branja enaka za vse, tudi za slepe in slabovidne?
- 11.45–12.05 ♦ EBSCO, Neil Block, Vice President for Discovery Innovation: FOLIO: the what and how of the new library services platform
- 12.05–12.20 ♦ ODMOR

Moderira dr. Sabina Fras Popovič

- 12.20–12.50 ♦ dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič: Soustvarimo šolo bralcev
- 12.50–13.20 ♦ Ivan Kanič: Slovenski knjižničarji berejo. Kaj, kako in koliko?
- 13.20–13.50 ♦ dr. Igor Saksida: Sodelovanje bralne skupnosti pri dialoškem bralnem dogodku
- 13.50–14.05 ♦ Žiga Cerkvjenik: #IFLAGlobalVision – skupaj ustvarjamo prihodnost
- 14.05–15.10 ♦ KOSILO

Dvorana Primula 1

Moderira Nataša Knap

- 15.10–15.40 ♦ dr. Fanika Krajnc-Vrečko: Cerkevne knjižnice in limbuška čitalnica, gojišča bralne kulture do srede 19. stoletja
- 15.40–16.10 ♦ dr. Marija Zlatnar Moe, dr. Tanja Žigon, dr. Tamara Mikolič Južnič: Slovenščina v središču
- 16.10–16.40 ♦ dr. Ivanka Stričević, Ivica Perič: Informacijska pismenost i razvoj kritičkog mišljenja
- 16.40–17.10 ♦ dr. Dejana Golenko, dr. Polona Vilar, dr. Ivanka Stričević: Strateški dokumenti – okvir za oblikovanje kvalitetnih programa informacijskog opismenjanja studenata: studija slučaja na pravnim fakultetima u Republici Hrvatski
- 17.10–17.40 ♦ Vesna Lorenc, Sandra Kurnik Zupanič: Učbenik ali »best seller«: bralne navade študentov Univerze v Mariboru

Dvorana Primula 2

Moderira Simona Resman

- 15.10–15.40 ♦ dr. Polona Vilar, dr. Gorazd Vodeb, Milena Bon: Proaktivna splošna knjižnica: slovenske splošne knjižnice, bralna pismenost in bralna kultura
- 15.40–16.10 ♦ dr. Dragica Haramija: V objemu besed: projekt za spodbujanje družinskega branja
- 16.10–16.40 ♦ dr. Uroš Grilc: Razpoka v slovenski bralni kulturi: branje mladih kot največji izziv za vzpostavitev »dežele bralcev«
- 16.40–17.10 ♦ dr. Katarina Švab: Uporabniki – ali jih poznamo dovolj?: tri uporabniške študije o načinih izbire leposlovja v knjižnicah
- 17.10–17.40 ♦ Tatjana Pristolič, dr. Jan Pisanski: Literarne prireditve v knjižnici med teorijo in prakso: analiza in načrtovanje

Dvorani Angelica in Erica

Moderira Ivan Kanič

- 17.50–19.30 ♦ Razvoj revije Knjižnica v ogledalu časa: okrogla miza z uredniki ob 60-letnici izhajanja

Jedilnica hotela

- 19.30–20.30 ♦ Večerja

Dvorana Primula 1 + 2

- 21.00 ♦ Podelitev naziva častnega člana ZBDS, najvišjih strokovnih nazivov v knjižnični dejavnosti in nagrade Kalanovega sklada. Začarala nas bosta dr. Igor Saksida in Trkaj.

Četrtek, 28. september 2017

- 7.30–14.00 ♦ Registracija udeležencev

Dvorana Primula 1+2

Moderira dr. Maja Žumer

- 8.30–9.00 ♦ dr. Polona Vilar: Apel podoba na ogled postavi: 30-letnica Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo: študij v preteklosti in danes
- 9.00–9.30 ♦ dr. David Bawden: London and Ljubljana: a continuing collaboration
- 9.30–10.00 ♦ dr. Ivanka Stričević, dr. Franjo Pehar: Suradnja kao ključna točka uspešnih akademskih nastojanja: od Ljubljane do Zadra i natrag
- 10.00–10.20 ♦ Clarivate Analytics: Miguel Garcia: Web of Science APIs: Your Door to Research Big Data
- 10.20–10.35 ♦ ODMOR

Moderira dr. Jan Pisanski

- 10.35–10.50 ♦ dr. Primož Južnič: Raziskovanje na področju katedre za bibliotekarstvo
- 10.50–11.05 ♦ dr. Maja Žumer: Raziskovanje na področju katedre za informacijsko znanost

11.05–11.25 ♦ dr. Miha Kovač, dr. Andrej Blatnik: Raziskovanje na področju katedre za knjigarstvo

11.25–11.40 ♦ ODMOR

Moderira dr. Katarina Švab

11.40–11.55 ♦ Patricia Rutar: Obračanje strani: od knjižnih do spletnih polic

11.55–12.10 ♦ Sonja Žakelj: O starem študiju, usvojenih znanjih in delovnem okolju, izkušnjah z našimi diplomanti na praksi

12.10–12.25 ♦ dr. Sabina Fras Popovič: Znanje je biti človek (*Zlatko*)

12.25–12.40 ♦ Mladi raziskovalci in doktorski študenti

12.40–12.55 ♦ ELSEVIER: Peter Porosz: Curiosity Formalized Further – Science of Science Policy, supported by Elsevier

Moderira dr. Primož Južnič

13.00–14.30 ♦ Perspektive visokošolskega izobraževanja in zaposlovanja: okrogla miza, sodelujejo: dr. Melita Ambrožič (NSKD), Vesna Horžen (ZSK), mag. Miro Pušnik (CTK), mag. Tatjana Likar (MK), dr. Vesna Čopič (MIZŠ), Zdenko Kafol (ZSZ)

14.30–15.40 ♦ KOSILO

Dvorana Angelica

15.40–16.40 ♦ Delavnica Elsevier

Dvorana Primula 2

Moderira mag. Urška Bajda

15.40–16.10 ♦ mag. Savina Zwitter: Medgeneracijsko branje v srednji šoli

16.10–16.40 ♦ mag. Mateja Drnovšek: Branje za znanje

Dvorana Primula 1

Moderira Tomaž Bešter

16.40–17.10 ♦ Predstavitev projektov JAK

17.10–17.40 ♦ Marko Hercog: Priporočilni sistemi v e-knjižnicah

17.40–18.10 ♦ Andreja Kavčič: Založništvo včeraj, danes in jutri (predstavitev Društva slovenskih založnikov)

18.10–18.40 ♦ Predstavitev Bralnega društva Slovenije

18.40–19.10 ♦ Predstavitev: Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS

Dvorana Primula 2

Moderira dr. Polona Vilar

16.40–17.10 ♦ Mojca Kerin Maglica, Milena Vodopivec: Lutke kot del knjižne vzgoje

17.10–17.40 ♦ Martina Klemenčič: Sodelovanje knjižnice z lokalno skupnostjo: predstavitev projekta Knjižnica – srce mesta Tržiča

17.40–18.10 ♦ Mojca Debevč: Branje in pozorno poslušanje s pomočjo terapevtskega psa

18.10–18.40 ♦ Zdenka Žigon: Beremo v naročju staršev

18.40–19.10 ♦ Damjana Mustar: Prostovoljci – promotorji branja

Dvorana Erica

15.40–16.40 ♦ Volilni občni Zbor ZBDS

Jedilnica hotela

19.30–20.30 ♦ Večerja

Dvorana Primula 1 + 2

Moderira Darka Tancer Kajnih

21.00 ♦ Ko nas objame poezija: literarni dogodek z Andrejem Brvarjem in Alešem Štegom

Petek, 29. september 2017

7.30–12.00 ♦ Registracija udeležencev

Dvorana Primula 2

Moderira mag. Dunja Legat

8.00–8.30 ♦ dr. Peter Kraker: The Vienna Principles: Towards a Shared Vision of Open Scholarly Communication

8.30–9.00 ♦ Divina Frau-Meigs, Université Sorbonne Nouvelle, France: Libraries as beacons for Media and Information Literacy and catalysts for digital transition

9.00–9.30 ♦ Milena Bon: Razvoj bralne pismenosti – nova nacionalna strategija

9.30–10.00 ♦ mag. Davor Bračko, Robert Vehovec: Cobiss+

10.00–10.15 ♦ Emerald: Wendy Knox: Bringing Research to Life – the Library as the 21st Century Research Hub

10.15–10.30 ♦ ODMOR

Moderira Vesna Horžen

10.30–11.00 ♦ Konrad (Vojko) Zadavec, Ida Mlakar Črnič, mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Kristina Picco, Katja Kemperle: Razmisleki o branju in mladinskem knjižničarstvu

11.00–11.30 ♦ dr. Barbara Pregelj: O občin mestih, povezanih z branjem

11.30–12.00 ♦ dr. Veronika Rot Gabrovec: Od Kmetiskih slik do Ljubezni na seniku?: razmišljanje o Državi bralcev

12.00–12.30 ♦ Tanja Tuma: Sovražni govor in odgovornost kulturnih posrednikov za njegovo širitev

12.30–13.00 ♦ Alenka Veler: Tek za bralci

13.00–13.15 ♦ ODMOR

Moderira Urška Lobnikar Paunović

13.15–13.45 ♦ Saša Vidmar: Informacijsko (ne)pismeni bibliotekarji

13.45–14.15 ♦ Urška Bonin: Berimo z Rovko Črkolovko: bralno tekmovanje za petošolce

14.15–14.45 ♦ Simona Šoštar: Alica v čudežni deželi ali kako sem odkrivala opis delovnih nalog šolskega knjižničarja

14.45–15.00 ♦ Zaključek kongresa

15.00–16.00 ♦ KOSILO

VSEBINA

CONTENTS

4 SPONZORJI POSVETOVANJA

7 PROGRAM POSVETOVANJA

dr. Sabina Fras Popovič

17 Ali je branje res vrednota? Pa dajte no! Ne me zezat!

RAZISKAVE / RESEARCH PAPERS

dr. Dejana Golenko, dr. Polona Vilar, dr. Ivanka Stričević

23 Strateški dokumenti – okvir za oblikovanje kakovostnih programov informacijskega opismenjevanja študentov: študija primera na pravnih fakultetah v Republiki Hrvaški

Strategic documents – the framework for the creation of high-quality information literacy programmes for students: case-studies at the law faculties in the Republic of Croatia

dr. Uroš Grilc

48 Razpoka v slovenski bralni kulturi: branje mladih kot največji izziv za vzpostavitev »dežele bralcev«

A gap in the Slovenian reading culture: the biggest challenge for building “a country of readers” is the reading of young people

Ivan Kanič

64 Slovenski knjižničarji berejo. Kaj, kako in koliko?

Slovene librarians read. What, how and how much?

Vesna Lorenc, Sandra Kurnik Zupanič

95 Učbenik ali »bestseller«: bralne navade študentov Univerze v Mariboru

Textbook or bestseller: reading habits of University of Maribor students

mag. Breda Podbrežnik Vukmir

112 Povezanost kulturnih politik in bralne kulture v splošnih knjižnicah

The relationship of cultural policies and reading culture in public libraries

Tatjana Pristolič, dr. Jan Pisanski

- 127 Literarne prireditve v knjižnici med teorijo in prakso: analiza in načrtovanje
Literary events in a library between theory and practice: analysis and planning

dr. Katarina Švab

- 143 Uporabniki – ali jih poznamo dovolj?: tri uporabniške študije o načinih izbire leposlovja v knjižnicah
Library' users – do we know them enough?: three user studies of fiction selection in the library

Saša Vidmar

- 161 Informacijsko (ne)pismeni bibliotekarji
Information (il)literate librarians

dr. Polona Vilar, dr. Gorazd Vodeb, Milena Bon

- 174 Proaktivna splošna knjižnica: slovenske splošne knjižnice, bralna pismenost in bralna kultura
A proactive public library: the Slovenian public libraries, reading literacy and reading culture

dr. Marija Zlatnar Moe, dr. Tanja Žigon, dr. Tamara Mikolič Južnič

- 218 Slovenščina v središču
Slovene in the centre

RAZPRAVE / DISCUSSION PAPERS

Milena Bon

- 235 Razvoj bralne pismenosti – nova nacionalna strategija
Reading literacy development – a new national strategy

dr. Dragica Haramija

- 250 Bralna značka
The reading badge

dr. Dragica Haramija

- 264 V objemu besed: projekt za spodbujanje družinskega branja
In Words' Embrace ("V objemu besed"): project for promotion of family reading

mag. Tatjana Likar

- 277 Zrcalce, zrcalce na steni povej ...: je dostopnost branja enaka za vse, tudi za slepe in slabovidne?
Mirror mirror on the wall ...: is accessibility of reading equal for everyone, even for the blind and visually impaired?

dr. Barbara Pregelj

- 291 O obćih mestih, povezanih z branjem
About common reading sites

dr. Veronika Rot Gabrovec

- 300 Od Kmetskih slik do Ljubezni na seniku?: razmišljanje o Državi bralcev
From 'Images of Rural Life' to 'Farmer Wants A Wife?': envisaging a
Country of readers

dr. Igor Saksida

- 315 Sodelovanje bralne skupnosti pri dialoškem bralnem dogodku
Collaboration of the interpretative community in a dialogic reading
event

dr. Ivanka Stričević, Ivica Perić

- 329 Informacijska pismenost in razvoj kritičnega mišljenja
Information literacy and development of critical thinking

Tanja Tuma

- 338 Sovražni govor in odgovornost kulturnih posrednikov za njegovo
širitev
Hate speech and the responsibility of cultural intermediaries for its
distribution

DOBRE PRAKSE / EXAMPLES OF GOOD PRACTICE

Urška Bonin

- 355 Berimo z Rovko Črkolovko: bralno tekmovanje za petošolce
Let's read with the Letterhunting Shrew: reading competition
for fifth-graders

Mojca Debevc

- 365 Branje in pozorno poslušanje s pomočjo terapevtskega psa
Reading and listening attentively with the help of a therapy dog

mag. Mateja Drnovšek

- 374 Branje za znanje
Reading for knowledge

Mojca Kerin Maglica, Milena Vodopivec

- 388 Lutke kot del knjižne vzgoje
Puppets as a part of book education

Martina Klemenčič

- 394 Sodelovanje knjižnice z lokalno skupnostjo: predstavitev projekta knjižnica – srce mesta Trziča
Library in cooperation with local community: presentation of event library – the heart of Trzič

Simona Šoštar

- 411 Alica v čudežni deželi ali kako sem odkrivala opis delovnih nalog šolskega knjižničarja
Alice in wonderland or how i discovered the school librarian tasks

mag. Savina Zwitter

- 424 Medgeneracijsko branje v srednji šoli
Intergenerational reading in the secondary school

Zdenka Žigon

- 433 Beremo v naročju staršev
We read on the laps of our parents

NA KRATKO / IN BRIEF

mag. Davor Bračko, Robert Vehovec

- 441 COBISS+
COBISS+

dr. Fanika Krajnc-Vrečko

- 442 Cerkvene knjižnice in limbuška čitalnica, gojišča bralne kulture do srede 19. stoletja
Church libraries and the Limbuš reading room, a reading culture medium until the mid-19th century

Konrad (Vojko) Zadavec, Ida Mlakar Črnič, mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Kristina Picco, Katja Kemperle

- 443 Razmisleki o branju in mladinskem knjižničarstvu
Reflections on reading and youth libraries

Donna Scheeder

- 444 Razvoj skupnosti bralcev: pismenost v 21. stoletju
Building a community of readers: literacy in the 21st century

Alenka Veler

- 445 Tek za bralci
Running after readers

**dr. Polona Vilar, dr. Andrej Blatnik, dr. Primož Južnič,
dr. Miha Kovač, dr. Maja Žumer**

- 446 **Apel podobo na ogled postavi: 30 let Oddelka za bibliotekarstvo,
informatijsko znanost in knjigarstvo**
Apelles exhibits his image: 30th anniversary of the Department of library
and information science and book studies: studying in the past and today

451 **SPONZORJI / SPONSORS**

ALI JE BRANJE RES VREDNOTA? PA DAJTE NO! NE ME ZEZATI!

Odrast, odrast, odrast! Daj že odrast. Nisi več otrok, k včasih šel bo, da b' se igral. Moraš vedet, kaj je narobe in kaj je prav. Naša generacija se boji ene stvari. To so odgovornosti. Prevzame breme, tovor nase in reče to sem jaz. Vedno je nekdo drug! (Trkaj)¹

Trkajev glas je ob meni, za menoj, pred menoj. Poslušam ga vsak trenutek skoraj vsakega dneva tega leta. Spomladi se je preselil v našo družino. Vsak naš korak spremljajo njegovi komadi. Od jutra do večera je z nami. Pa ni prišel sam. S seboj je prinesel tudi navdušenje za slovensko poezijo. Tisto pogosto nerazumljivo, dolgočasno in zgubljeno. Prešeren, Kosovel, Gradnik. Zanimivi za mlade? Dajte no, kdo v to verjame. Vsaj dva izjemna posameznika. Različna kot noč in dan, sta povezana premaknila mlade in stare. Mlade h klasiki, stare k rapanju.

Ko sedim pred listom papirja in PIŠEM nanj svoje misli za uvodnik, s Trkajevim ritmom diha cela hiša. Ko sedim pred računalnikom in TIPKAM, za Trkajem mrmram besede: »Odrast! Odrast! Odrast!« Slišim jih: »Odrast in nehaj brat! Odrast in nehaj brat! Odrast in nehaj brat!« Besede najdejo kar same pot do tipk, prstne blazinice preskakujejo tipke na računalniški tipkovnici in v nekem trenutku so misli tako hitre, da pero dokončno zamenja tipkovnica in misli le še tipkam. Nič več ne pišem. Misli gredo svojo pot. Zakaj se mi ob *odrast* vsiljuje *nehaj brat*? Ker je žal to res. Ko odrastemo (kdaj že?), si v življenju naredimo prostor za pomembne stvari. Bistvene. Tiste, ki so za nas pomembne in v katere verjamemo. Za življenje na vrednotah. Zakaj potem nimamo časa, da bi brali?

Čeprav hočem biti funkcionalno (pismeno) korektna, tako kot funkciji, ki jo opravljam v našem stanovskem društvu pritiče, se v prvi odstavek kar same zapišejo Trkajevi verzi. Dajmo že odrast! Tudi pri odnosu do bralne kulture in dojemanju branja kot vrednote. Vrednota? Kaj je že to? Nekaj, kar opredeljuje naš način življenja, brez česar ne moremo. Res? Ali vrednote živimo ali o njih govorimo? Ni potrebno biti znanstvenik, da veš, da so besede eno, dejanja drugo. Ni potrebno biti znanstvenik, da veš, da mladi sledijo dejanjem, vzgledom, in ne besedam odraslih. Odrasli smo pri dojemanju branja kot nacionalne vrednote zmagovalci le v načelnosti in nikakor ne v realnosti.

¹ Rok Terkaj, pesem *Odgovornosti*, album *Vse je OK*, 2013.

Zakaj mladi ne berejo? Saj berejo. Zelo veliko berejo. Spoštujejo knjige in jih občudujejo. Zanje se največji čustveni in miselni premik zgodi, ko se naučijo brati. Gre za izjemen premik, enak tistemu, ko se postavijo na noge in spoznajo, da lahko čisto sami naredijo korake proti soncu. Ja, fino je, če so odrasli nekje blizu. Še bolj super je, da zmorejo sami narediti korak proti žogi, proti rožici na trati ali sladoledu. Takšno pot v svobodo dojemanja, razmišljanja in čustvovanja prinese sposobnost samostojnega branja. A še vedno je fino, če so odrasli še kje blizu. A odrasli tu zatajimo. Branje na glas je ena prvih in najpogostejših dejavnosti, ki jih odrasli ob odraščajočem otroku opustimo. Znanstvena raziskava? Poglejte okrog sebe. Koliko staršev še bere na glas otrokom v tretjem ali petem ali sedmem razredu osnovne šole? Koliko odraslih bere na glas najstnikom, ki se šolskemu sistemu uprejo in ne bodo sledili učiteljevi izbiri? Zelo, zelo malo jih je. Sama poznam le redke izjeme, ki res verjamejo v moč in nujnost branja. Pa kaj si nor, ti mu še bereš? Saj zna sam! Močan posameznik, ki živi na svojih vrednotah in je branje zanj enako kot dihanje, se nasmehne in bere še glasneje. Drugi, tisti manj prepričan, se s slabim občutkom umakne. Ne moti pa ga, da otroku v petem razredu še zavezuje vezalke ali kupuje čevlje na ježka. Ne povezuje teh dveh spretnosti. Saj zna sam, nam govorijo in mi to sprejmemo kot opravičilo, s katerim si pomirimo vest. Pa tako fino je, ko se najstnik na deževen dan stisne na kavču in dve uri posluša zgodbo »o tistem, katerega imena ne smemo izgovoriti«.

Odrast! Odrast! Odrast! Ja, odrast in oblast se prepletata. Na najbolj nori način. Danes svet ne deluje več po principu strahospoštovanja. Pa ne le v razmerju med dvema generacijama, ki tvorita bistveno celico življenja, ampak tudi med posamezniki, ki se srečujejo v odraslem svetu. Karkoli že to je. Odrast pomeni imeti oblast. Nad vsako minuto svojega življenja imaš oblast. Kaj boš oblekel, kaj boš jedel, kako boš potoval, kako se gibal, kako sanjal, kako odločal, kako razmišljal, kako vplival na drugega v vsakem trenutku vsakega dneva. Pa res lahko vse to brez branja? Seveda, z lahkoto, bi bil odgovor prepričane večine. Del posameznikov pa bi se morda zamislil. Pred nakupom v trgovini preberejo prav vsako deklaracijo na prehrabnih izdelkih. Ali to že šteje kot branje?

Branje je vrednota. Stakev, ki ga v deželi na sončni strani Alp slišimo zelo pogosto. Z vrednotami, ki so za nas res vrednote, ravnamo drugače kot mi ravnamo z branjem. So bistveni del našega življenja, ki ga ne moremo izrezati in odložiti na eno stran dneva ter reči: »Za to pa nimamo časa!« O vrednotah, ki so za nas pomembne, ne govorimo, temveč jih živimo. Branje, bralna kultura, bralna pismenost. Tri besede, na katere lahko vežemo izjemno veliko drugih besed in imamo maratonske pogovore 72-tih ur, kar dokazuje tudi pričujoč zbornik kot materialni dokaz strokovnega dogodka Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, so lahko le tri besede, ki jih pač povezuje druga črka v abecedi. In so na drugem mestu v naših življenjih. Za vsem tistim, kar nikoli ne omenimo kot vrednoto, a postavljamo vsako uro vsakega dne

našega življenja na prvo mesto: površnost, razpršeno pozornost, potrošništvo, lahkotnost in užitek.

Branje je vse kaj drugega. Branje je naporno, zahteva koncentracijo, pozornost in miselni trening. Zahteva čas in predanost. Branje je veliko delo. Branje je izbira. Branje zahteva trening. Tako kot vsak šport. Brez treninga ni napredka. Vsak športnik ve, da trening enkrat na teden ni trening, je le občasna rekreacija. Da v športu napreduješ, treniraš vsaj trikrat na teden po eno uro. Na poti do profesionalne ravni so treningi dvakrat na dan, sedem dni v tednu. Koliko časa na teden treniramo branje? Ja, mi odrasli. Kdaj nas otroci vidijo brati? Nas sploh vidijo brati? Danes ni težava v tem, da mladi berejo manj. Težava je v deklarativnem dojemanju branja kot vrednote, ki niti na polici v dnevni sobi nima prostora, ker je tam izjemno velika elektronska naprava, ki zaseda celotno steno. Branje izven šolskih zidov za nekatere starše predstavlja izvajanje nasilja nad otroki. Branje je sicer super, a največji frajer v družbi sem, če povem, da je zadnja knjiga, ki sem jo bral, telefonski imenik.

Vidim vas, kako odkimavate. Ne, ni tako grozno, govorijo vaše misli, ko berete te vrstice. Če jih seveda berete. Verjemite mi, še huje je. Potrebovali bi vrsto raziskav, da bi odkrili grozo, ki se skriva za izredno domišljenimi projekti, ki so le projekti. Enkrat se končajo. Najpogosteje na vhodu v družino.

Danes je branje razkošje, ki te odmakne od ponorelega sveta. Vrne ti dušo, mir, notranjo moč. Pelje te nazaj v svet, ki te sprejema, gradi, izoblikuje. Branje ti ne odpre le novih svetov, branje te pripelje do spoznavanja sebe in novih ljudi. Branje povezuje.

Danes je potrebno stvari početi drugače. Nujno. Brez branja ne moremo. Ne v šolah in sploh ne v knjižnicah. In zakaj tako zelo zardimo in hitimo popravljati vse tiste, ki nam rečejo, da mi itak samo beremo? Mi premalo beremo! Knjižnice so čaroben prostor brezmejnje domišljije, valilnica svobodne izbire z nesluteno močjo vpliva. Kdaj nam je postalo vseeno za to? Halo! Knjižničarje uporabniki dojemajo kot izjemno kredibilne strokovnjake. »Lepo prosim, mi lahko svetujete kaj zanimivega za branje?« je vprašanje, ki ga sliši vsak knjižničar v svoji karieri. Ali v službi ali v privatnem življenju. Ne le naši uporabniki, tudi naši znanci so prepričani, da poznamo prav vsako knjigo v naši zbirki. Da smo vse prebrali. Njihov spoštljiv odnos do nas je vezan na naše poznavanje zbirke, na našo sposobnost svetovanja in usmerjanja. Nam pa je nerodno in zelo hitro pojasnjujemo, kaj vse mi počnemo, kako pomembne stvari pripravljamo in izvajamo. Res jih. Če pa ne beremo, ne moremo ničesar od tega opravljati suvereno in kredibilno. Branje je naše orodje za uspešno opravljanje javne službe. Ni bistveno, ali imam normirano uro za branje, vedeti moram, da je to predpogoj, da sploh lahko dobro opravljam svoje poslanstvo v knjižnici. Branje, branje, branje. Če potrebujem normirano uro, potem ne opravljam poslanstva; opravljam le službo in sem res le javni uslužbenec.

Odrast, odrast, odrast! Prevezemimo odgovornost. Mi in ne drugi. Priznajmo, da ni problem v mladih. Problem smo odrasli, ki pozabimo, da so bistvena dejanja in ne le besede. Odrasli v tej generaciji moramo narediti spremembo in skupaj stopiti na pot k spremembam. Naj branje ne bo le vrednota za na knjižno polico, ker te police v marsikateri družini ni več. Knjižne police izginjajo iz šolskih knjižnic, specialnih knjižnic v javni upravi, visokošolskih knjižnic, vse slabše so tudi v splošnih knjižnicah. Ko se na kateri koli točki v verigi *pisatelj – založnik – knjigar – knjižničar – bralec* kaj zgodi, bi se morali zganiti prav vsi, ki smo malo nori na knjige. Ne pa da tiho čakamo, ko zadene druge, in si mislimo: »Eh, saj do nas še ni prišlo.«

Naj nas ne bo strah. Naredimo spremembe tam, kjer so nujno potrebne. *Dajmo odrast in brat!* Vsaj to, če si že ne upamo stopiti na pot sistemskih sprememb, ki so nujne: spremembe šolskega sistema, vpisnih pogojev za študij, financiranja knjižnic za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, vrednotenja knjižnih produkcij in ocenjevanja dela javnih uslužbencev.

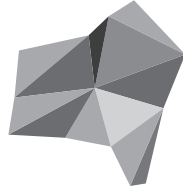
Če se boste sprehodili skozi naslednje strani, boste ujeli marsikaj. Če si boste podarili čas in jih prebrali, se boste nagradili. Prejeli boste navdih, potrditev, pogum in pomoč. To dela branje skozi knjige. Knjiga je v naših miselnih procesih najmočnejše zasidrana z branjem. Ampak knjiga je medij. Branje je odnos. In ljudje gradimo na odnosih. Med generacijami in med seboj. Dajmo odrast. Dajmo biti vzgled drug drugemu in začnimo pogovor ob kavi z vprašanjem: »Kaj pa si ti bral te dni?«

Pa začnimo kar sami. Naj ne bo vedno odgovoren nekdo drug!

dr. Sabina Fras Popovič

predsednica Zveze bibliotekarskih društev Slovenije

RAZISKAVE

RESEARCH
PAPERS

STRATEŠKI DOKUMENTI – OKVIR ZA OBLIKOVANJE KAKOVOSTNIH PROGRAMOV INFORMACIJSKEGA OPISMENJEVANJA ŠTUDENTOV: ŠTUDIJA PRIMERA NA PRAVNIH FAKULTETAH V REPUBLIKI HRVAŠKI¹

STRATEGIC DOCUMENTS – THE FRAMEWORK FOR THE
CREATION OF HIGH-QUALITY INFORMATION LITERACY
PROGRAMMES FOR STUDENTS: CASE-STUDIES AT THE
LAW FACULTIES IN THE REPUBLIC OF CROATIA

dr. Dejana Golenko

Pravni fakultet, Sveučilište u Rijeci, Rijeka
e-pošta: dejana@pravri.hr

dr. Polona Vilar

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo,
Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
e-pošta: polona.vilar@ff.uni-lj.si

dr. Ivanka Stričević

Oddelek za informacijske znanosti, Univerza v Zadru, Zadar
e-pošta: istricev@unizd.hr

Prevedla Tereza Poličnik-Čermelj

UDK 378.093.5:929.653(497.5)

IZVLEČEK

Članek obravnava informacijsko pismenost v izobraževalnem okolju visokošolskih institucij na formalni ravni, torej na podlagi strateških dokumentov, z namenom, da bi se identificirale vsebine in metode, ki so temeljne za razvoj

¹ Prispevek prikazuje posodobljene rezultate raziskave, ki je bila deloma objavljena v letu 2013: Golenko, D., Vilar, P. in Stričević, I. (2013). Academic strategic documents as a framework for good information literacy programs: case study of law faculties in the Republic of Croatia. V S. Kurbanoglu idr. (ur.). *Worldwide commonalities and challenges in information literacy research and practice: European conference on information literacy, ECIL 2013 Istanbul, Turkey, October 22–25, 2013: revised selected papers* (str. 415–421). London: Springer International Publishing.

informatijske pismenosti ter za sodelovanje med knjižničarji in predavatelji v učnem procesu. Strateški dokumenti kažejo, ali in kako izobraževalne institucije dojemajo dejstvo, da je informacijska pismenost bistven dejavnik, ki vpliva na učne rezultate in znanja, potrebna za vseživljenjsko učenje. Uporabljena je bila raziskovalna metoda z analizo vsebine strateških dokumentov. Analiza in primerjava vsebine strateških dokumentov je bila izvedena na štirih pravnih fakultetah na Hrvaškem (Pravna fakulteta na Reki, Pravni fakulteta v Osijeku, Pravna fakulteta v Splitu in Pravna fakulteta v Zagrebu). Dobljeni rezultati so izhodišče za določanje ustreznih kazalcev za oblikovanje učnega okolja, ki študentom omogoča kontinuirano in sistematično pridobivanje veščin informacijske pismenosti in smernic za sodelovanje med knjižničarji in predavatelji na področju prava.

Ključne besede: informacijska pismenost, visokošolske knjižnice, strateški dokumenti, pravne fakultete, Hrvaška

ABSTRACT

The topic of the paper is information literacy in the context of educational environment of higher education on a formal level, that is on the level of strategic documents. It aims to identify the contents and methods which are basic for the development of information literacy and for cooperation between librarians and teaching staff in the pedagogical process. The strategic documents show if and how the educational institutions perceive the fact that information literacy is an essential factor which influences learning outcomes and competences needed for lifelong learning. We applied content analysis and analysed the content of strategic documents of four Croatian Law faculties in Rijeka, Osijek, Split, and Zagreb). The results serve as the basis for the formation of adequate indicators which are needed to form such learning environment which enables the students to continuously and systematically acquire and develop the information literacy skills, as well as for the formation of guidelines to support cooperation between librarians and teaching staff in the field of law.

Keywords: information literacy, academic libraries, strategic documents, law faculties, Croatia

1 Uvod

Današnje izobraževanje, zaradi razvoja informacijskih in komunikacijskih tehnologij ter pojava novih izobraževalnih zasnov in paradigem (bolonjski proces) na univerzah, v ospredje postavlja razvoj informacijske tehnologije. Od študenta se ne zahteva samo iskanje informacij, ampak aktivno učenje in sodelovanje pri učenju (Dewey, 1997). Študent se mora naučiti poiskati informacije, le te učinkovito uporabiti, oceniti, presoditi, in tako razviti kritično mišljenje pri sprejemanju znanja, ki ga potrebuje, ne le med študijem, ampak za vseživljenjsko izobraževanje (Špiranec in Banek Zorica, 2008, str. 1).

Poznavanje in uporaba informacijske in komunikacijske tehnologije (IKT)² ter informacijskih virov je tesno povezano s potrebami uporabnikov. Knjižničarji so dolžni svoje dejavnosti in storitve uskladiti z navedenimi potrebami. Treba je paziti, da imajo uporabniki različne možnosti dostopa do virov informacij, ki jih vrednotijo in ocenjujejo ter s tem razvijajo veščine za učinkovito rabo, ki jo potrebujejo v času študija in kot temelj vseživljenjskega učenja (Webber in Johnston, 2000). Programi informacijske pismenosti morajo postati bistven del visokošolske knjižnice na način, da bodo postale pridobljene sposobnosti in veščine informacijske pismenosti pogoj za uporabo virov informacij in uspešno učenje (Lau, 2011; Candy, Crebert in O'Leary, 1994).

Informacijska pismenost v pravo vsebuje več posebnih vidikov, edinstvenih v primerjavi z drugimi področji znanosti (zlasti humanističnimi in naravoslovnimi). Zaradi nenehnega razvoja novih dejavnosti in področij prava se hrvaški pravniki in pravni strokovnjaki borijo z novimi zahtevami razumevanja in razlage prava. Za kakovostno in pravočasno opravljeno delo je treba poznati, najti in uporabljati evropske in svetovne pravne vire. Zato se mora študent prava v času šolanja naučiti iskati, uporabiti, ovrednotiti in navajati številne pravne vire. Naučiti se mora npr. uporabljati ustrezen pravni vir, seznaniti se z različnimi načini citiranja pravnih aktov in prepoznati posebnosti pravnih zbirk. Poleg tega pa se mora naučiti analizirati in imeti kritičen odnos do pravnega problema, znati mora opredeliti normativni okvir za pravno vprašanje in ga primerjati z različnimi pravnimi sistemi, ki so na voljo v različnih pravnih podatkovnih zbirkah in drugih informacijskih virih in se naučiti ovrednotiti strokovne informacije s področja prava. Zato mora v času študija pridobiti in razviti generične veščine informacijske pismenosti in specifične kontekstualne informacijske veščine, značilne za področje prava.

2 PREJŠNJE RAZISKAVE

Številne študije se ukvarjajo z vključevanjem informacijske pismenosti v visokošolski kurikulum (glej Golenko, 2016a). Bruce (2004) navaja, da vsak program informacijske pismenosti vključuje naslednje štiri bistvene elemente:

- a) viri, ki spodbujajo učenje določenih veščin;
- b) kurikulum, ki zagotavlja sposobnost učenja določenih veščin;
- c) kurikulum, ki zahteva angažiranje preko učnih dejavnosti in interakcije v informacijskem okolju;
- d) kurikulum, ki zagotavlja možnost preverjanja naučenega.

Ključni pogoj za uspešno integracijo knjižnice in informacijske pismenosti v kurikulum visokošolskih ustanov je odvisen od tesnega sodelovanja

² IKT je akronim od *Information and Communications Technology* (informacijska i komunikacijska tehnologija).

knjižničarjev in predavateljev v procesu učenja. To potrjujejo številni avtorji in poudarjajo, da so programi informacijske pismenosti v veliki meri odvisni od sodelovanja med predavatelji in knjižničarji pri ustvarjanju, oblikovanju in izvajanju učnega procesa (Caspers in Lenn, 2000; Isbell in Broaddus, 1995). Nekateri avtorji so šli še korak naprej in poskušajo določiti najbolj ustrezne kazalce za prikaz, kako je v kurikulumu posameznih institucijah zastopana informacijska pismenost (Corrall, 2007; Jager in Nassimbeni, 2005). Med najbolj priljubljenimi testi, ki merijo predstavitev informacijske pismenosti v kurikulumu, je test *institucijskega količnika* informacijske pismenosti ALA (ACRL, 1998), ki je v prvi vrsti osredotočen na področje visokošolskih vsebin.

Avtorji, ki se ukvarjajo z vprašanji informacijske pismenosti na področju prava, poudarjajo pomen vključitve informacijske pismenosti v visokošolski kurikulum (Davies in Jackson, 2005; Beljaars, 2009; Cuffe, 2002; McLaurin Smith in Presser, 2005; Callister, 2003; Kim-Prieto, 2011). Zaradi posebnosti pravnih področij ter stalnega razvoja novih dognanj na področju prava ni dovolj, da je študent prepuščen neodvisnemu knjižničarju, ki izvaja izobraževanje študentov (Callister, 2003; Beljaars, 2009). Mnogi avtorji poudarjajo, da morajo programi informacijske pismenosti na področju prava temeljiti na praktičnih modelih, ki poudarjajo sodelovanje ter skupni pristop visokošolskih predavateljev in knjižničarjev pri oblikovanju kurikuluma. Takšno sodelovanje poleg generičnih razvija tudi vsebinske sposobnosti študentov prava (Davies in Jackson, 2005; Kim-Prieto, 2011). Pri tem bi knjižničarji prispevali k razvoju splošnih generičnih veščin ter k pristojnosti za informacijsko pismenost, medtem ko bi predavatelji prispevali k razvoju specifičnih kontekstualnih spretnosti informacijske pismenosti, pomembne za pravnike v kontekstu pridobivanja znanja in pravnih veščin posamezne znanstvene discipline na pravnem področju.

3 OPIS RAZISKAVE

Čeprav so programi informacijske pismenosti na univerzah po svetu zabeležili velik zagon, obstaja le nekaj primerov sistematično izvajanih programov, ki so se uveljavili v praksi visokošolskih institucij na hrvaških univerzah, predvsem na pravnih fakultetah, in nekaj posameznih primerov v visokošolskih knjižnicah.

Na hrvaških pravnih fakultetah je malo znanstvene literature o informacijski pismenosti na področju prava (Golenko, Vilar in Stričević, 2013b; Petr Balog, Siber in Plašček, 2013; Golenko, 2016a in b; Golenko, Petr Balog in Siber, 2016). Vzrok, zakaj je na Hrvaškem tako malo število formalnih programov informacijske pismenosti, je v dejstvu, da se knjižničarji pogosto srečujejo s težavami pri razumevanju izobraževalne vloge knjižnic ter slabega zavedanja

znanstvenih in pedagoških delavcev o pomenu izvajanja teh programov ter premajhnega števila knjižničarjev v visokošolskih knjižnicah.

V knjižnici Pravne fakultete Univerze na Reki so knjižničarji na pobudo predavateljev in v posvetu z njimi za več predmetov uvedli različne vrste izobraževanj. Izvajajo tudi različne programe informacijske pismenosti (tečaji, npr. klasična predavanja, predavanja s pomočjo računalniške programske opreme, delavnice, individualna usposabljanja, navodila za uporabnike na spletu ali tiskanih izdajah itd.). Tečaji so namenjeni študentom, strokovnemu in pedagoškemu osebju ter drugim zainteresiranim uporabnikom. V okviru podiplomskega specialističnega študija potekajo uvodna predavanja in delavnice o uporabi informacijskih virov, ki jih knjižnica ponuja, predvsem tečaji uporabe podatkovnih zbirk (bibliografskih, citatnih in celotnega besedila) ter ustreznih podatkovnih zbirk s področja prava (Golenko, 2016a).

Ta oblika izobraževanja je občasna in običajno poteka v okviru seminarjev za študente, ki so se prijavi na seminar. Teh spretnosti ne pridobijo vsi študenti, ampak samo tisti, ki so se na seminar prijavi. Po drugi strani se omenjeni programi izvajajo na pobudo predavateljev v neformalnih dogovorih, kar pomeni, da niso obvezni in niso vključeni v formalno raven visokošolske institucije. Zaradi nesistematičnega načina vodenja tečajev ni mogoče dobiti povratnih informacij o uspehu, kar onemogoča nadaljnje načrtovanje in napredek (Golenko, 2016a). Študente prava v prvem letniku študija je težko pritegniti k izobraževanju o informacijski pismenosti, saj se ne zavedajo njenega pomena.

Na podlagi zgoraj opisanega, torej zaradi izvajanja izobraževanja, ki ni vključeno na formalni ravni, imajo študenti v vseh letih študija različne ravni generičnih veščin informacijske pismenosti pa tudi kontekstualnih veščin informacijske pismenosti, ključnih za razvijanje njihovih vseživljenjskih pristojnosti, ki so potrebne ne samo v času akademskega izobraževanja, ampak tudi pri bodočih pravnikih. Študentje pogosto premalo aktivno sodelujejo v raziskovalnih procesih in dejavnostih, ki zahtevajo veščine in znanja s področja informacijske pismenosti (Golenko, Vilar in Stričević, 2013b).

Zaradi posebnosti prava in potreb študentov prava pri njihovem vsakdanjem delu in učenju, ti nujno potrebujejo partnersko sodelovanje knjižničarjev in predavateljev pri oblikovanju in izvajanju programov informacijske pismenosti. Knjižničarji pogosto niso pravniki, zato ne poznajo potrebnih pravnih znanj in spretnosti. Tudi med predavatelji obstaja težava oblikovanja zasnove informacijske pismenosti s področja prava. Čeprav predavatelj od vsakega študenta prava, kasneje pravnika, zahteva specifično znanje in uporabo pravnih znanj, nekateri od njih ne poudarjajo potrebe po informacijski pismenosti na pravnem področju.

4 RAZISKOVALNI PROBLEM IN RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Na podlagi opisanega stanja programov informacijske pismenosti se ta ne sme razvijati vzporedno ali samostojno v knjižnici, temveč jo je treba vključiti v okvir pravnega področja z jasnimi cilji in učnimi dejavnostmi ter rezultati. Tako bo doseženo razvijanje kontekstualnih veščin študentov prava, specifičnih za pravno področje.

Namen raziskave je ugotoviti zastopanost informacijske pismenosti v izobraževalnem okolju institucij v formalnem smislu oziroma z analizo strateških dokumentov, ki zagotavljajo okvir za delo na šoli, opredeliti dejavnosti in metode, ki dajejo izhodišča za razvoj informacijske pismenosti in odpirajo sodelovanje med knjižničarji in predavatelji. Analiza strateških dokumentov je pomembna za vpogled o zastopanju informacijske pismenosti v okviru izobraževalnih institucij na formalni ravni in odkrivanje morebitnih spodbud za razvoj generičnih in vsebinskih veščin informacijske pismenosti ter zavezanosti institucionaliziranega sodelovanja med predavatelji, knjižničarji in organi, ki odločajo o študijskih programih. Raziskave s tem ciljem so se začele že v letu 2013. Rezultati so bili deloma predstavljeni na konferenci ECIL 2013 (Golenko, Vilar in Stričević, 2013a). Ker je to dinamično področje in se uradni dokumenti spreminjajo, je bilo treba raziskati pojav prisotnosti informacijske pismenosti v izobraževalnih institucijah na podlagi novih dokumentov in predpisov. Raziskovalna vprašanja, ki so vodila raziskavo, so naslednja:

1. Ali in kako je knjižnica zastopana v strateških dokumentih institucije ter kako je opredeljena vloga knjižnice in knjižničarjev pri izobraževanju informacijske pismenosti?
2. Ali je informacijska pismenost zastopana v strateških dokumentih, in če je, kako in v katerih dokumentih?
3. Kakšen je odnos ustanove do problematike o informacijski pismenosti?
4. Kakšno je izobraževalno okolje institucije v tistih segmentih, ki so povezani z informacijsko pismenostjo?
5. Ali obstajajo v strateških dokumentih spodbude za razvoj generičnih veščin in kontekstualne informacijske pismenosti z rezultati in kakšni so?
6. Ali institucija spodbuja sodelovanje med pedagoškim osebjem, knjižničarji, oddelki za informacijsko tehnologijo in organi odločanja v strateških dokumentih?

5 METODOLOGIJA

Odgovore na postavljena vprašanja smo iskali z metodo analize vsebin strateških dokumentov, ki jih izvajajo na vseh štirih hrvaških pravnih fakultetah na Reki, v Osijeku, Splitu in Zagrebu. V članku je uporabljena metodologija, ki je bila uporabljena že v raziskavi v letu 2013 (Golenko, Vilar in Stričević, 2013a). Na razpolago so novi, razširjeni in posodobljeni, v primerjavi s prejšnjimi,

rezultati raziskave, saj je bilo v obdobju od leta 2014 do leta 2016 posodobljenih 8 od skupno 12 analiziranih dokumentov. Analizirani so naslednji dokumenti: 1. statuti pravnih fakultet, 2. poslanstva, vizije in cilji pravnih fakultet, 3. pravilniki o sistemu zagotavljanja kakovosti pravne fakultete in 4. strategije pravnih fakultet. Analizirani so bili strateški dokumenti, ki so bili na voljo v celotnem besedilu na spletnih straneh pravnih fakultet, ki vsebujejo aktualne, izčrpne in zanesljive podatke. Preglednica 1 predstavlja kratek pregled analiziranih strateških dokumentov, prenesenih s spletnih strani fakultet v Republiki Hrvaški.

Preglednica 1: Prikaz analiziranih strateških dokumentov pravnih fakultet

Zaporedna številka	Statuti pravnih fakultet	Poslanstva, vizije in cilji pravnih fakultet	Pravilniki o načinu zagotavljanja kakovosti študija na pravnih fakultetah	Strategije pravnih fakultet
1	Statut Pravne fakultete Univerze na Reki (iz leta 2014) [1]	Poslanstvo, vizija in cilji so del Strategije Pravne fakultete na Reki 2016–2020 (poglavje II, III in IV (str. 5–7)). Ni zasebni strateški dokument (19. 4. 2016)	Pravilnik o zagotavljanju kakovosti Pravne fakultete Univerze na Reki (25. 03. 2015) [5]	Strategija Pravne fakultete na Reki od leta 2016 do leta 2020 (19. 4. 2016) [9]
2	Statut Pravne fakultete Univerze v Zagrebu (2016) [2]	Poslanstvo, vizija in cilji so del Strategije razvoja Pravne fakultete v Zagrebu (poglavje I – Začetne teze (str. 15–17)). Ni zasebni strateški dokument (marec, 2013)	Pravilnik o načinu zagotavljanja kakovosti Pravne fakultete Univerze v Zagrebu (2011) [6]	Strategija razvoja Pravne fakultete Univerze v Zagrebu (marec, 2013) [10]
3	Statut Pravne fakultete Univerze v Splitu (2005) [3]	Poslanstvo, vizija in strateški cilji Strategije razvoja PFST 2010–2015 (2009)	Pravilnik o načinu zagotavljanja kakovosti Pravne fakultete Univerze v Splitu (29. 1. 2008) [7]	Strategija razvoja PFST 2010–2015 (2009) [11]
4	Statut Pravne fakultete Univerze v Osijeku (2016) [4]	Poslanstvo, vizija in cilji so del Statuta Pravne fakultete v Osijeku (čl. 1). Ni zasebni strateški dokument.	Pravilnik o načinu zagotavljanja in razvoju kakovosti Šolanja na Pravni fakulteti v Osijeku (9. 6. 2014) [8]	Strateški načrt Pravne fakultete v Osijeku za obdobje 2015–2020 (maj, 2015)[12]

Statut, poslanstvo, vizija, cilji in strategija so temeljni pravni akti vsake institucije, zato so bili izbrani za analizo. Po mnenju Viskovića (2001) ima vsaka organizacija svoja pravila in na podlagi teh je ustanovljena kot organizacija in kot pravna oseba. Temeljni in konstitutivni akt vsake institucije v Republiki Hrvaški, tudi pravnih fakultet, je statut. Statut, poslanstvo, vizija, cilji in strategija so temeljni predpisani dokumenti, ki urejajo splošne naloge organizacij, njihove pristojnosti in obveznosti, sestavo, regulirajo odnose

med člani institucij itd. Čprav po *Odloku o sistemu zagotavljanja kakovosti* akti o zagotavljanju kakovosti izobraževanja niso vključeni v temeljni akt, se upoštevajo, ker predpisujejo posebna vprašanja delokroga pravnih fakultet v zagotavljanju kakovosti izobraževalnega okolja.

Kot področje za testiranje značilnosti izobraževalnega okolja je bil uporabljen ALA test in količnik pismenosti institucionalne informacije (*The information literacy IQ test*), ki je v prvi vrsti osredotočen na področje visokošolskega izobraževanja (ACRL, 2007). Na podlagi uveljavljenega okvira v navedenih strateških dokumentih je bila raziskana naslednja vsebina:

1. prisotnost knjižnice v strateških dokumentih institucije in način zaznavanja vloge knjižnic in knjižničarjev pri izobraževanju informacijske pismenosti;
2. predstavljanje informacijske pismenosti v strateških dokumentih (poslanstvo, vizija, izjava o informacijski pismenosti, opredelitev in oblikovanje informacijske pismenosti, ki se uporablja v dokumentih);
3. opis izobraževalnega okolja v okviru strateških dokumentov, študijskih programov in načrtov izvedbe (tj. zastopanja aktivnih učnih metod) v tistih segmentih, ki so povezani z informacijsko pismenostjo;
4. potencialne spodbude za razvoj generičnih veščin opismenjevanja in kontekstualnih veščin informacijske pismenosti na ravni pričakovanih rezultatov v okviru strateških dokumentov, študijskih programov in načrtov izvedbe;
5. zaveza k institucionaliziranemu sodelovanju med pedagoškim osebjem, knjižničarji in organi, ki odločajo o študijskih programih; opredelitev nosilcev, odgovornih za informacijsko pismenost, v strateških dokumentih.

Zbrani podatki so bili obdelani in kategorizirani glede na obravnavano vsebino raziskave. Pri določanju enot za analizo vsebin so bili upoštevani cilji analize vsebine in kategorija vsebin (Tkalac Verčič, Sinčič in Pološki Vokič, 2011). Z drugimi besedami, analizirani so posamezni elementi besedila, najpogostejše besede, stavki, sporočila odlomkov besedila, besedne zveze, teme, besede v stavkih, besede ali niz besed itd., torej različni pojmi in zasnove, povezane z informacijsko pismenostjo, in formulacije, ki vsebujejo elemente informacijske pismenosti.

6 REZULTATI

6.1 Statuti pravnih fakultet

6.1.1 Prisotnost knjižnic ter metode zaznavanja vloge knjižnic in knjižničarjev v izobraževanju o informacijski pismenosti

V vseh štirih statutih je knjižnica opisana kot samostojna enota fakultete (bolj ali manj podrobno je opisano delo vodje knjižnice in pravilniki o delu

knjižnice). Najbolj podroben opis knjižnice je v Statutu Pravne fakultete v Osijeku. Vsi statuti poudarjajo vlogo knjižnice kot informacijskega središča, ki omogoča prost dostop in uporabo različnih virov informacij, potrebnih za poučevanje in učenje, ter da opravlja naloge, povezane s poučevanjem ter strokovno raziskovalnimi nalogami fakultete.

»Študent ima pravico, da prosto uporablja knjižnice in druge vire informacij.«
[Statut Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2014, čl. 54]

6.1.2 Prisotnost informacijske pismenosti (poslanstvo, vizija, navajanje o informacijski pismenosti, definicije in formulacije informacijske pismenosti, uporabljeni v dokumentih)

Slabo je, da v nobenem statutu pravnih fakultet ni zaznati ničesar o opredelitvi informacijske pismenosti. Dobro je, da so v vsakem statutu predstavljene različne formulacije, besedne zveze, izrazi, ki kažejo potrebo po razvijanju veščin in izkušenj, potrebnih pri nadaljnjem izobraževanju (npr. vseživljenjsko učenje, zagotavljanje ustreznih ravni znanja in veščin, ki omogočajo strokovnost v poklicih; študent mora biti usposobljen za pravne raziskave, mora uporabljati znanje, pridobljeno med študijem, in dokazati, da lahko uspešno rešuje naloge svojega poklica na ravni strokovnega ali akademskega naziva, ki ga pridobi z diplomom). Torej obstaja podlaga, ki odpira pot za vključevanje in sprejemanje informacijske pismenosti pri poučevanju.

»... vseživljenjsko učenje, ki študentom omogoča pridobitev znanja in spretnosti, primernih za izzive sodobne družbe.« [Statut Pravnog fakulteta Sveučilišta u Osijeku, 2016, čl. 1]

6.1.3 Opis izobraževalnega okolja (tj. zastopanje aktivnih učnih metod)

Vsi statuti podrobno opisujejo izobraževalno področje, ki spodbuja izboljšave in zagotavljanje kakovosti visokošolskega izobraževanja ter zahteve po prisotnosti različnih metod aktivnega učenja, uvajanja novih pristopov in oblik poučevanja, komuniciranje s predavatelji, poučevanje na terenu, tj. ohraniti pravno prakso v znanstvenem raziskovanju in pouku ter številna predavanja uglednih pravnikov (sodnikov, odvetnikov). Statut PFST (Statut Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, 2005) navaja različne oblike poučevanja (predavanja, seminarji, vaje, konzultacije, terensko delo, ocenjevanje znanja, možnost poučevanja v tujem jeziku, na različnih mestih poučevanja). Statut PFRI poudarja spodbujanje in zagotavljanje kakovosti visokošolskega izobraževanja s kurikularno reformo in začetkom multidisciplinarnih študijskih programov, izvajanjem znanstvenih raziskav in programov ter razvojem znanstvene infrastrukture (Statut Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2014, čl. 10).

»Oblike študija so: predavanja, seminarji, vaje, praktično poučevanje, posvetovanja, mentorstvo, vodenje, strokovna praksa, (terensko delo) in sodelovanje študentov v strokovnem in znanstvenem delu.« [Statut Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, 2005, čl. 58]

6.1.4 Spodbude razvoja splošnih značilnosti za informacijsko pismenost in kontekstualnih veščin informacijske pismenosti na ravni pričakovanih rezultatov

Vse štiri fakultete poudarjajo potrebo po razvijanju predvsem kontekstualnih veščin informacijske pismenosti na področju prava, tudi generičnih veščin in pristojnosti informacijske pismenosti, ki so potrebne med študijem in pri delu. Poudarjena je potreba po organizaciji pouka s strokovno prakso v sodelovanju z zainteresiranimi državnimi organi, odvetniškimi pisarnami in vzpostavitvijo različnih programov poklicnega usposabljanja na področju prava ob upoštevanju potrebe po vseživljenjskem izobraževanju in usposabljanju. PFST (Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu) ponuja programe vseživljenjskega učenja preko Centra za izven šolsko dejavnost. PFZG (Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu) v čl. 55 poudarja, da je treba razviti posebno strokovno znanje za določeno vrsto dejavnosti in znanje, potrebno za nadaljevanje poklicnega izobraževanja. PFRI (Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci) v čl. 65 navaja, da lahko fakulteta vzpostavi in vodi različne programe strokovnega razvoja – vseživljenjsko izobraževanje in usposabljanje.

6.1.5 Zavezanost institucionaliziranemu sodelovanju med pedagoškim osebjem, knjižničarji in organi, ki odločajo o študijskih programih; opredelitev nosilcev, odgovornih za informacijsko pismenost

V vseh statutih je odprt prostor za sodelovanje, angažiranje zunanjih sodelavcev pri poučevanju in sodelovanje z zainteresiranimi državnimi organi in druge organizacije v programih poklicnega izobraževanja in usposabljanja. Ne omenjajo se knjižničarji, temveč splošni zunanji sodelavci, strokovnjaki itd. Tudi pri določanju angažiranja zunanjih sodelavcev pri poučevanju imajo najpomembnejšo besedo prodekani. Vse fakultete imajo tako imenovane kolegije dekanov in fakultetni svet, v okviru katerih deluje knjižnični odbor, preko katerega se podajajo predlogi za delo knjižnice ali drugih enot fakultete. V vsakem dokumentu je navedeno, da so vodje enot lahko del posameznih teles (vsaj kot pridruženi člani). Navedeno je, da se programi sodelovanja izvajajo pod vodstvom predavateljev z ustrežno udeležbo strokovnjakov. Obstajajo elementi sodelovanja vodje organizacijskih enot (med drugim tudi knjižničarja), ki predlagajo organom in odločajo o sodelovanju v študijskih programih, torej tudi o predlogih za določitev nosilca, odgovornega za informacijsko pismenost.

6.2 Poslanstvo, vizija in cilji pravnih fakultet

6.2.1 Prisotnost knjižnice in način, kako zaznati vlogo knjižnic in knjižničarjev pri izobraževanju o informacijski pismenosti

Pojem knjižnica v okviru Poslanstva, vizije in ciljev je prisoten le na Pravni fakulteti v Splitu. Knjižnica je omenjena v kontekstu razvoja in obvladovanja novih tehnologij ter različnih oblik pridobivanja znanj za uporabo informacijske in komunikacijske tehnologije ter čimprejšnje nabave nekaterih tujih pravnih podatkovnih zbirk (Westlaw, Heinone, Lexis Nexis itd.). Mišljena je kot prostor za dostop do različnih virov informacij glede na razvoj informacijske tehnologije. V istem stavku je omenjena potreba po obvladovanju novih tehnologij in pridobitvi spretnosti za uporabo informacijske in komunikacijske tehnologije. Opaziti je je izobraževalno vlogo informacijske pismenosti pri razvoju informacijske tehnologije, vendar se ne omenja vloge knjižničarjev pri izobraževanju informacijske pismenosti in odgovornosti za izvedbo programa.

6.2.2 Prisotnost informacijske pismenosti (poslanstvo, vizija, izjava informacijske pismenosti, definicije in formulacije informacijske pismenosti, uporabljene v dokumentih)

Noben dokument ne opredeljuje pojma informacijske pismenosti, ne njene definicije, vendar je navedenih več formulacij informacijske pismenosti. V vsakem dokumentu je predstavljen izraz vseživljenjsko izobraževanje. Največ formulacij o informacijski pismenosti najdemo v dokumentih PFOS, PFRI in PFST. Navajajo se pojmi v povezavi z informacijsko pismenostjo npr.: *razvoj in obvladovanje novih tehnologij ter različnih oblik pridobivanja spretnosti za uporabo informacijske in komunikacijske tehnologije, poudarjanje talenta in podjetniške energije vsakega posameznika, učinkovito izobraževanje, ki temelji na učnih rezultatih in zasnovi vseživljenjskega izobraževanja; namen pravnega izobraževanja je pridobiti znanje, spretnosti, stališča in vrednote, ki so za posameznika nujni za izpolnitev njegovih delovnih in socialnih vlog.*

»Poleg strokovnega znanja mora biti posebna pozornost usmerjena v pridobivanje informacijskih, jezikovnih in drugih veščin kot nujen pogoj za uspešen odziv na izzive sodobnega pravnega poklica.« [Strategija Pravnog fakulteta u Rijeci, 2012, str. 3]

6.2.3 Opis izobraževalnega področja (tj. prisotnost aktivnih učnih metod)

Obstajajo različni opisi izobraževalnega okolja. Tako Poslanstvo PFOS natančno navaja, da želi povečati kakovost in učinkovitost pravnega izobraževanja. V njem ni posebne opisa izobraževalnega področja, temveč poudarja razvoj

izobraževalnega okolja, v katerem so predstavljene različne metode aktivnega učenja. Podani so primeri opisa izobraževalnega področja, kot je sprejemljivost za nove oblike dela, kot so e-univerza, učenje na daljavo, vseživljenjsko učenje itd., obvladovanje novih tehnologij in uvajanje novih metod kot dopnilo klasičnemu poučevanju.

»Poleg tega je treba v današnjem izobraževanju podpreti nove oblike dela, kot so e-univerza, učenje na daljavo, vseživljenjsko učenje itd., ki zahteva obvladovanje novih tehnologij in uvajanje novih metod, kot dopolnitev klasičnemu poučevanju.« [Strategija razvitka PFST, 2009, str. 7]

6.2.4 Spodbujanje razvoja generičnih veščin informacijske pismenosti in kontekstualnih veščin informacijske pismenosti na ravni pričakovanih rezultatov

Poslanstvo, vizija in cilji PFRI in PFOS poudarjajo razvoj kontekstualnih pravnih veščin in razvoj generičnih veščin, ki se kažejo v pridobivanju znanja, veščin, stališč in vrednot, ki jih posameznik potrebuje za uresničevanje njegovih delovnih in družbenih vlog. Obstaja potreba po razvoju vseživljenjskega učenja za pravnike s prilagoditvijo na spremenjeno pravno okolje. Na PFST so vidne tudi številne spodbude za razvoj znanja v zvezi z informacijsko pismenostjo. Na primer, govori se o razvoju kontekstualnih pravnih veščin, kot tudi, da je treba razviti različne oblike pridobivanja znanja in spretnosti za uporabo informacijskih in komunikacijskih tehnologij za vse zaposlene in študente. Razvijanje sposobnosti se izvaja v dveh centrih: Center za izvenšolske dejavnosti (namenjen za izobraževanje študentov po neformalnih programih za njihov osebni razvoj in pomoč pri obvladovanju študijskega gradiva ter aktivno delovanje v družbi) in Center za vseživljenjsko izobraževanje.

»Uresničevanje skupnih interesov pri koriščenju pozitivnih učinkov procesa izgradnje družbe temelji na dragocenih in v praksi uporabljenih znanjih in spretnostih.« [Strategija Pravnog fakulteta u Rijeci, 2012, str. 5]

»Fakulteta meni, da je potrebno organizirati in vključiti vse zaposlene in študente v različne oblike pridobivanja veščin za uporabo informacijske in komunikacijske tehnologije, s čimer se zagotovi neposredna komunikacija, posvetovanje, in mentorstvo med študenti in učitelji pa tudi med študenti samimi.« [Strategija razvitka PFST, 2009, str. 7]

6.2.5 Zavezanost institucionaliziranemu sodelovanju med pedagoškim osebjem, knjižničarji in organi, ki odločajo o študijskih programih; opredelitev nosilcev, odgovornih za informacijsko pismenost

Čeprav se ne omenja zaveze institucionaliziranega sodelovanja med pedagoškim osebjem, knjižničarji in organi, ki odločajo o študijskih programih in niso imenovani nosilci odgovornosti za informacijsko pismenost, so poudarjene potrebe po partnerstvu na institucionalni in mednarodni ravni. Torej obstaja odprt prostor za sodelovanje med knjižničarji in učnim osebjem.

6.3 Pravilnik o sistemu zagotavljanja kakovosti pravnih fakultet

6.3.1 Prisotnost knjižnice in način, kako zaznati vlogo knjižnic in knjižničarjev pri izobraževanju o informacijski pismenosti

Od vseh dokumentov, ki so bili raziskani, je knjižnica najmanj omenjena v pravilih o sistemu zagotavljanja kakovosti. V čl. 6 Pravilnik PFOS knjižnice omenja kot eno od področij vrednotenja kakovosti institucije. V PFZG dokumentu se knjižnica ne omenja, tudi ne vloga knjižničarjev in knjižnice v izobraževanju. V čl. 4 Pravilnik o sustavu osiguravanja kvalitete (2011) navaja, da *»pri oblikovanju in razvoju sistema zagotavljanja kakovosti sodelujejo in rezultate dela uporabljajo vsi zaposleni in zunanje interesne skupine prisotne v izobraževalnem procesu, znanstvenih raziskavah in strokovnem delu fakultete.«* Čeprav knjižničarji niso izrecno omenjeni, lahko sodelujejo kot zaposleni na fakulteti v procesu oblikovanja sistema kakovosti. V programih informacijske pismenosti vloga knjižničarjev in knjižnic ni omenjena, vendar se ponovno pojavlja v okviru enega od področij vrednotenja glede opreme za izobraževanje ter zagotavljanja in pridobivanja potrebnih gradiv.

6.3.2 Prisotnost informacijske pismenosti (poslanstvo, vizija, izjava informacijske pismenosti, definicije in formulacije informacijske pismenosti, uporabljene v dokumentih)

Najmanj je zaznanih formulacij, ki se povezujejo z zasnovo informacijske pismenosti. V Pravilniku o sustavu za kvaliteto (2008) PFST se ne omenja izraza informacijske pismenosti, ampak je v čl. 9 omenjena: *potreba po kakovosti splošnih in specifičnih pristojnosti, doseženih s študijskim programom, in usposabljanje za vseživljenjsko učenje.*

6.3.3 Opis izobraževalnega področja (tj. prisotnost aktivnih učnih metod)

Opis izobraževalnega okolja je zelo skop. Vsi predpisi poudarjajo potrebo po izboljšanju sistema kakovosti dela fakultete, izboljšanju poučevanja, učnega procesa, informiranosti, opremljenosti za izobraževanje in znanstvene raziskave, vlogi knjižnice in računalniške opreme ter aktualnosti informacijskega sistema, iz katerega je razvidna težnja o uporabi aktivnih učnih metod.

6.3.4 Spodbujanje razvoja generičnih veščin informacijske pismenosti in kontekstualnih veščin informacijske pismenosti na ravni pričakovanih rezultatov

Potencialne spodbude za razvoj generičnih veščin so najbolj opazne v pravilih PFST, čeprav so zelo skope. Na splošno je izražena potreba po vseživljenjskem učenju in razvoju splošnih in specifičnih pristojnosti, doseženih s študijskim programom. Poudarek je na potrebi po vseživljenjskem usposabljanju pravnih, kar do zdaj ni bilo predpisano.

6.3.5 Zavezanost k institucionaliziranemu sodelovanju med pedagoškim osebjem, knjižničarji in organi, ki odločajo o študijskih programih; opredelitev nosilcev, odgovornih za informacijsko pismenost

Noben pravilnik ne navaja institucionaliziranega sodelovanja med pedagoškim osebjem, knjižničarji in organi, ki odločajo o študijskih programih, in opredeljujejo odgovornost za informacijsko pismenost, obstaja pa možnost institucionaliziranega sodelovanja med pedagoškim osebjem, knjižničarji in organi, ki odločajo o študijskih programih. V Pravilniku PFRI, na primer, odbor za kakovost, ki ga sestavlja devet (9) članov, zastopa en predstavnik upravnega in tehničnega osebja. PFST poudarja interaktivnost in izmenjavo izkušenj z organiziranjem strokovnih delavnic s študenti, znanstveniki in asistenti, ki odpirajo možnosti za nadaljnji razvoj timskega dela na fakulteti.

»Odbor za kakovost sestavlja sedem članov, od tega eden (1) predstavnik upravnno-tehničnih služb ...« [Pravilnik o ustroju i djelovanju sustava, 2014, čl. 9]

6.4 Strategija pravnih fakultet

6.4.1 Prisotnost knjižnice in način, kako zaznati vlogo knjižnic in knjižničarjev pri izobraževanju o informacijski pismenosti

V strategijah pravnih fakultet je natančno opredeljena vloga knjižnic kot delka fakultete, ki poleg zagotavljanja dostopa do ustreznih virov informacij

pridobiva pravne podatkovne zbirke in izvaja druge knjižnične storitve (npr. bibliometrične meritve, sodeluje v programih akreditacije, vzpostavi institucionalnih repozitorijev in sodeluje v strokovnih projektih visokošolskega zavoda).

Strategija PFST opredeljuje knjižnico kot trdno podlago za nadaljnje znanstveno raziskovalno delo fakultete, saj omogoča dostop do ustreznih pravnih podatkovnih zbirk. Prav tako navaja, da spodbuja in pomaga uporabnikom pri izbiri in uporabi knjižničnega gradiva informacijskih pripomočkov in virov.

»Knjižnica je enota Fakultete za izvajanje knjižničnih informacijskih nalog in nalog, povezanih s pedagoškimi, znanstvenimi in raziskovalnimi potrebami fakultete.« [Strateški plan Pravnog fakulteta u Osijeku, 2015, str. 15]

6.4.2 Prisotnost informacijske pismenosti (poslanstvo, vizija, izjava informacijske pismenosti, definicije in formulacije informacijske pismenosti, navedene v dokumentih)

Največje število formulacij, ki so povezane z informacijsko pismenostjo, je v Strategiji PFST, ki je edini dokument, v katerem se omenja zasnova informacijske pismenosti, vendar ni neposredno povezana s knjižnico, temveč je omenjena pri izvajanju rednega pouka za informatiko na Fakulteti. Domneva se, da je tehnično dobro opremljena računalniška učilnica, ki služi za dodatne delavnice informacijskega opismenjevanja, ki je v Strategiji predvidena kot eden od pomembnih ciljev prihodnjega razvoja. To poudarja pomen dodatnih dejavnosti, povezanih v sodobnih programih pravnega izobraževanja in krepitevi vloge študentov, pri intelektualnih in delovnih naporih, razumevanju pravne stroke, spodbujanju osebnega razvoja, pridobivanju komunikacijskih spretnosti, pri razpravljanju in informacijskem opismenjevanju. Čeprav v dokumentu ni izraza informacijska pismenost, Strategija PFRI poudarja potrebo po vseživljenjskem učenju, v skladu s potrebami gospodarstva in družbe ter spodbujanje razvoja inovativnih sposobnosti študentov in razvoja izobraževalne ter raziskovalne dejavnosti študentov.

»Namen vsakega izobraževanja, tudi pravnega, je v pridobivanju znanja, spretnosti, stališč in vrednot, ki jih posameznik potrebuje za pridobivanje znanja ter sprejemanje standardov poštenega vedenja, strpnosti in kulture dialoga, pri čemer študij prava z didaktično-znanstvenim pristopom prevzame tudi etično razsežnost.« [Strategija Pravnog fakulteta u Rijeci, 2012, str. 4]

6.4.3 Opis izobraževalnega področja (tj. prisotnost aktivnih učnih metod)

V strategiji je najbolj podrobno opisano izobraževalno okolje. Ponujene so različne oblike pravne prakse, prednostne naloge pa so učenje na daljavo

in vseživljenjsko učenje, ki zahteva obvladovanje novih tehnologij in, poleg klasičnega poučevanja, uvajanje novih učnih metod. Izobraževalno okolje PFST je zelo spodbudno. Na voljo so številne metode poučevanja (predavanja, vaje, seminarji, strokovne skupine, pravna praksa – klinično poučevanje itd.), kot tudi obvladovanje metodologije znanstvenega raziskovanja, teoretičnega in praktičnega znanja.

»Učenje, študij, pisanje seminarske ali diplomske naloge ter raziskave v tujini omogočajo študentu, da pridobi znanje, uvaja nove tehnologije, komunicira in izmenjuje izkušnje z ljudmi iz različnih kulturnih okolij.« [Strategija razvitka PFST, 2009, str. 20]

6.4.4 Spodbujanje razvoja generičnih veščin informacijske pismenosti in kontekstualnih veščin informacijske pismenosti na ravni pričakovanih rezultatov

V strategiji so navedeni tudi najbolj podrobni opisi možnih spodbud za razvoj generičnih in kontekstualnih veščin informacijske pismenosti. PFRI želi poslanstvo doseči s stalnim izobraževanjem svojih predavateljev in sodelavcev, s sodelovanjem podobnih institucij v državi in svetu ter stalno izboljševanje upravljanja izobraževalnih procesov in kakovosti z izvajanjem različnih programov vseživljenjskega izobraževanja. Obstaja potreba in spodbuda razvoja generičnih veščin in kontekstualnih veščin informacijske pismenosti na ravni pričakovanih rezultatov.

Strategija PFST najbolj podrobno govori o razvoju generičnih in kontekstualnih veščin informacijske pismenosti. Številne zasnove se uporabljajo za poudarjanje potrebe po dodatnih vlaganjih v informatizacijo in informacijsko izobraževanje študentov in zaposlenih. Programi informacijskega opismenjevanja se izvajajo v okviru Centra za interesne dejavnosti, ki ponuja informacijsko opismenjevanje, metodologijo za pripravo seminarskih in diplomskih nalog ter pristop k učenju, uradne vire EU. Omenja se tudi Center za vseživljenjsko usposabljanje, saj je pravni sistem živ organizem, ki se nenehno spreminja. Priznani sta potreba in pomen informacijske pismenosti, vendar nosilci programa niso omenjeni in ni navedeno, kakšna je vloga knjižničarjev.

»Motiviranje in krepitev učencev v prizadevanjih za intelektualno delo, razumevanje pravnega poklica, spodbujanje osebnega razvoja in komunikacijskih veščin, (debatni klub) razpravljanje, informacijska pismenost, vključenost v 'pro bono' pobude – dodane so dejavnosti, na katerih delujejo sodobni programi pravnega izobraževanja.« [Strategija razvitka PFST, 2009, str. 15]

»V pravnem sistemu se pojavljajo novi pravni inštituti in pravne veje tako, da se je potrebno v praksi vedno novo izobraževanje. Poudarja se, da so dodatne

naložbe v informatizacijo in informiranje za izobraževanja študentov in zaposlenih pomemben dejavnik, da je fakulteta konkurenčna na domačih in tujih trgih znanja.» [Strategija razvitka PFST, 2009, str. 8]

6.4.5 Zavezanost institucionaliziranemu sodelovanju med pedagoškim osebjem, knjižničarji in organi, ki odločajo o študijskih programih; opredelitev nosilcev, odgovornih za informacijsko pismenost

Vse raziskane strategije poudarjajo pomen sodelovanja, ne samo znotraj institucije, ampak tudi v lokalni in širši skupnosti. Strategija PFRI izraža potrebo po sodelovanju, čeprav niso opredeljeni nosilci, odgovorni za informacijsko pismenost, poudarjena je potreba po izobraževanju in poklicnem usposabljanju, sistematično in organizirano za dvig ustrezne usposobljenosti vseh zaposlenih, kot tudi po napredku in vzpostavitvi formalnega in neformalnega izobraževanja administrativnega osebja. Strategija PFST poudarja potrebo po sodelovanju s Centrom za izvenšolske dejavnosti, da bi spodbudila pravno izobrazbo, kot tudi boljše sodelovanje med knjižničarji in predavatelji prava za pomoč pri obvladovanju učnega programa in motivacijo študentov. Obstaja strokovni kolegij – dekan, prodekani in glavni tajnik – posvetovalno telo, ki pomaga dekanu pri delu; če je potrebno, lahko razpravlja o razširjenem delu z vodji organizacijskih enot fakultete, torej tudi knjižnice.

»Vključevanje predavateljev in sodelavcev fakultete v vseživljenjsko izobraževanje pravnih in notarjev. Interaktivnost in izmenjava izkušenj z organiziranjem strokovnih delavnic s študenti, znanstveniki in sodelavci omogočajo nadaljnji razvoj timskega dela na Fakulteti.» [Strategija razvitka PFST, 2009, str. 14]

7 RAZPRAVA

Analiza vsebine je služila za vpogled v kazalce in procese, ki so izhodišče za celovito preučevanje potrebnih programov informacijske pismenosti na pravnih fakultetah na Hrvaškem. Zaradi vsega tega bomo poskušali odgovoriti na raziskovalna vprašanja, ki smo jih postavili na začetku dela:

Zastopanje knjižnic v strateških dokumentih institucij in razumevanje vloge knjižnic in knjižničarjev v izobraževanju o informacijski pismenosti

V vseh obravnavanih dokumentih je knjižnica opisana kot informacijski center, ki omogoča dostop do informacijskih virov, potrebnih za učenje in znanstveno-pedagoško delo. V zvezi z razvojem informacijskih in komunikacijskih tehnologij in sprememb v visokem šolstvu z uvajanjem bolonjskega procesa poudarja pomen lažjega dostopa do novih virov informacij, zlasti do pravnih

podatkovnih zbirk. Pri tem je prezrta izobraževalna vloga knjižnic, saj uporabniki ne le, da iščejo informacije, ampak se jih morajo naučiti vrednotiti in jih učinkovito uporabljati. Pozitivno dejstvo je, da strategije pravnih fakultet, sprejetih v letih 2015 in 2016, obravnavajo različne storitve (od bibliometričnih meritev, vzpostavitev institucionalnih repozitorijev, opise posameznih projektov, knjižnih projektov), kar je velik korak naprej pri priznavanju vloge knjižnic v visokošolskih institucijah.

Prisotnost informacijske pismenosti v strateških dokumentih institucij

Čeprav izraza za informacijsko pismenost ni bilo mogoče najti v preiskovanih dokumentih, razen v strateških dokumentih PFST, obstajajo številne sledi o informacijski pismenosti. Zasnova informacijske pismenosti in značilnosti je največkrat prisotna v novejših dokumentih, predvsem v strategijah pravnih fakultet, v veliko manjšem obsegu je prisotna v analiziranih starejših dokumentih. Pravne fakultete v svojih strateških dokumentih izrecno ne uporabljajo izraza informacijska pismenost, vendar implicitno navajajo nekaj značilnosti: *razvoj specifičnih in splošnih znanj, informacijskih veščin, pridobivanje komunikacijskih veščin*. Ugotoviti je mogoče, da so institucije priznale, da je razvoj teh veščin bistven dejavnik, ki vpliva na učne rezultate in veščine, potrebne za vseživljenjsko učenje. Eden od vzrokov, zakaj ni mogoče najti izraza informacijska pismenost, je v pomanjkanju znanja o informacijski pismenosti v vodstvu institucij in znanstveno-pedagoškem osebju.

Odnos ustanove do problematike o informacijski pismenosti

Iz analize vsebine je mogoče sklepati, da se na pravnih fakultetah vse bolj spodbuja večjo samostojnost študentov pri učenju in pri nalogah z uporabo novih metod. Predavatelji od študentov pričakujejo, da aktivno sodelujejo v procesu raziskovanja, pri uporabi novih tehnologij in seminarskem delu, ki zahteva razvoj veščin in znanja na področju informacijske pismenosti. Ustanove se zavedajo, da je treba razviti generične in kontekstualne informacijske veščine na področju prava zaradi razvoja informacijskih in komunikacijskih tehnologij, sprememb v visokošolskem izobraževanju in pojavu novih vej prava (zlasti evropskega prava).

Izobraževalno okolje ustanove v tistih segmentih, ki so povezani z informacijsko pismenostjo

Opažene so spremembe v izobraževalnem okolju z razvojem informacijske tehnologije in novih trendov na področju izobraževanja (e-učenje, vseživljenjsko učenje) in spodbujanje različnih oblik poučevanja in aktivnih učnih metod, predvsem različne oblike pravne prakse. Od študentov se na primer

zahteva, da pripravijo praktično nalogo in rešitev za pravne primere. Vse ustanove v dokumentih poudarjajo uporabo različnih metod poučevanja, kot so raziskave, pravne prakse, uporaba pravnih raziskovanj, uporaba različnih virov informacij (predvsem pravne podatkovne zbirke) pri učenju in uporaba e-učenja. Ugotovljeno je, da se razvija dialog med udeleženci izobraževalnega procesa, poudarja se potreba po raziskovalnem učenju, učenje z reševanjem težavnih razmer in različne simulacije razmer znotraj pravnih klinik.

Spodbujanje razvoja generičnih in kontekstualnih veščin informacijske pismenosti na ravni pričakovanih rezultatov

V vseh analiziranih dokumentih ustanov je vidna potreba razvijanja generičnih in kontekstualnih veščin na področju prava zaradi razvoja informacijsko-komunikacijske tehnologije in pojava novih vej prava in sprememb v visokošolskem izobraževanju zaradi uvedbe bolonjskega procesa. Študenti prava bi morali osvojiti generične (splošne) informacijske veščine ne glede na disciplino (npr. izbor in ocena kakovostne informacije in informacijskih virov, izbor primarnih in sekundarnih virov, kritično branje in analiza specifičnih publikacij, uporabo in vrednotenje multidisciplinarnih podatkovnih baz). Morali bi imeti in razvijati kontekstualne (strokovne) veščine, ustrezne za pravnike (npr. kako uporabiti in poiskati ustrezen pravni vir, analizirati pravni problem znotraj področja prava, sposobnosti prepoznavanja normativnega okvira za pravni problem, primerjati različne pravne sisteme, dostopne v različnih pravnih podatkovnih zbirkah ali drugih virih informacij, sposobnost ocenjevanja znanstvene informacije na področju prava). Spodbuja se večja samostojnost študentov pri učenju in reševanju nalog z uporabo novih metod dela, poleg klasičnega poučevanja kot je pravna praksa, e-učenje itd. Od študentov se pričakuje aktivno sodelovanje v raziskovalnem postopku, samostojna uporaba novih tehnologij in izdelava različnih nalog, ki zahtevajo razvijanje veščin in znanj s področja informacijske pismenosti. Postavljeni so temelji, ki odpirajo pot k vključevanju in sprejetju informacijske pismenosti pri učenju, kar je pozitivno, vendar znotraj dokumentov ni poudarjena vloga knjižnice, razen zagotavljanja virov informacij in nabave pravnih podatkovnih zbirk.

Spodbujanje sodelovanja med predavatelji, knjižničarji, informacijskimi oddelki in organi, ki odločajo o strateških dokumentih

Na ravni opisa strateških dokumentov implicitno ni zaslediti zagovarjanja in spodbujanja sodelovanja med učitelji, knjižničarji, informacijskimi oddelki in organi, ki odločajo o študijskih programih v okviru informacijske pismenosti. Ni ugotovljeno, kdo izobražuje uporabnike, ocenjuje vire informacij in jih navaja. Po drugi strani dokumenti opozarjajo na pomen sodelovanja z vsemi

udeleženci v procesu izobraževanja. Poti za sodelovanje so odprte, saj vodje organizacijskih enot predlagajo organu, ki odloča o študijskih programih in sodelovanju. Predlagajo lahko nosilce in odgovorne za programe informacijske pismenosti.

Lahko zaključimo, da obstajajo zadostni dokazi za potrebo po uvedbi formalnega programa informacijskega opismenjevanja na pravne fakultete na Hrvaškem, celo, da so zanj že postavljeni temelji v strateških dokumentih znotraj fakultet. To se najbolj opazi v dokumentih, sprejetih v letih 2015 in 2016, kjer je zapisano, da delo ustanov temelji na oblikovanju različnih oblik organiziranosti in poučevanja, prilagojenim potrebam gospodarstva in družbe, z uporabo novih informacijskih tehnologij in novih metod učenja. Takšna strategija ne zahteva le posebnega poznavanja in uporabe pravnih veščin, ampak tudi večine informacijske pismenosti na področju prava, ki so pomemben dejavnik, saj vplivajo na učne rezultate na formalni ravni in sposobnosti študentov, nujnih za vseživljenjsko učenje.

8 ZAKLJUČEK

V vseh analiziranih strateških dokumentih se knjižnico najpogosteje definira kot informacijski center, ki omogoča dostop do informacijskih virov, potrebnih za učenje in znanstveno-pedagoško delo. V zvezi z razvojem informacijske tehnologije je poudarjen in olajšan dostop do novih virov informacij, zlasti pravnih podatkovnih zbirk. Knjižnicam ni priznana izobraževalna vloga, čeprav uporabniku, ki potrebuje informacije, iščejo tudi poti do njih ter ga naučijo vire oceniti in učinkovito uporabljati, kar je v raziskavi negativno ocenjeno. Po drugi strani se, v primerjavi z rezultati raziskave opravljene v letu 2013, veča pomen in vloga visokošolskih knjižnic pri delu visokošolskih institucij, kar je še posebej razvidno iz najnovejših strateških dokumentov pravnih fakultet, sprejetih v letih 2015 in 2016. V njih so opisane in navedene številne zadolžitve knjižnice (ustvarjanje institucionalnih repozitorijev, bibliometričnih ocen itd.), kar kaže, da ustvarjalci strateških dokumentov ne dojemajo knjižnice kot informacijskega središča institucije, ampak tudi kot enakopravno udeleženko v izobraževalnem procesu, kar je pozitivno. Po drugi strani so bili določeni vsi pogoji za izvajanje programov informacijske pismenosti na pravnih fakultetah. Poudarjajo elemente raziskovalnega učenja z reševanjem in simuliranjem razmerij, potrebnih za razvoj pravnega znanja in veščin, saj institucije z različnimi oblikami učenja in aktivnimi učnimi metodami spodbujajo predvsem predstavljanje različnih oblik pravnih praks. Številni primeri izvajanja programa *Vseživljenjsko učenje* so bili predstavljeni v okviru izven šolskih dejavnosti, ločenih programov vseživljenjskega učenja ali nekaterih predmetov, kot je na primer kolegij informatike.

Ne glede na ustrezno izobraževalno okolje ostaja vprašanje, zakaj zasnova informacijske pismenosti ni zastopana v strateških načrtih (čeprav nastopajo sorodni izrazi) in zakaj se ni omenila vloga knjižničarja (skupaj s sodelavci) kot gonilne sile procesa pri izvajanju informacijske pismenosti. Morda zaradi dolgoletne prakse in razumevanja, da so knjižnice samo vir informacij in je zanemarjena njihova izobraževalna vloga, ali pa se vodstva institucij ne zavedajo vloge knjižnic, ali pa se niti knjižničarji sami ne zavedajo pomena informacijske pismenosti?

Izvajanje informacijske pismenosti s strani knjižničarjev in institucij je mogoče z zagovarjanjem in spodbujanjem pomembnosti, saj lahko fakultetne enote (tudi knjižničarji) predloge za določitev odgovornosti za programe informacijskega opismenjevanja predstavijo organom, ki odločajo o sodelovanju v študijskih programih. Ker je informacijska pismenost bolj kot v visokošolski akademski skupnosti znana in raziskana v knjižničarstvu in informatiki, bi morale visokošolske knjižnice prevzeti vlogo pri spodbujanju in zagovarjanju pomena informacijske pismenosti ter veščin in pristojnosti, ki jih knjižničarji že imajo pri izvajanju programa informacijskega opismenjevanja. To bi bil lahko prvi korak pri vzpostavljanju zasnove informacijske pismenosti na visokošolskem ravni.

Iz analize strateških dokumentov je mogoče opaziti, da so pravice študentov prava pokazale na potrebo po razvoju ne le generičnih veščin informacijske pismenosti, ampak tudi kontekstualnih veščin informacijske pismenosti, ki so bistvenega pomena za razvoj stroke za celotno življenjsko obdobje, ne le med študijem bodočih pravnikov. Program bi bil izvedljiv, če bi knjižničarji in predavatelji kot partnerji sodelovali pri oblikovanju in izvajanju programov informacijske pismenosti za študente, in prenesli ter razvili potrebno znanje in veščine za nov način učenja.

To je najpomembnejši način, ki bi uveljavil informacijsko pismenost na institucionalni ravni. Na ravni institucije morajo biti cilji in strategije knjižnice za izobraževanje študentov prava pripravljene tako, da vključujejo informacijsko pismenost skladno s strateškimi cilji institucije. Programe informacijskega opismenjevanja morajo uspešno vključiti v kurikulum visokošolskih institucij na področju prava, vizije in poslanstva knjižnic za izobraževanje uporabnikov in informacijske pismenosti. Ti dokumenti morajo odražati strateške cilje in izobraževalna prioriteta institucije bi morala dopolniti cilje znanstvene discipline.

Izvedena raziskava je potrdila, da je treba vprašanja informacijske pismenosti na področju prava obravnavati z različnih zornih kotov vseh udeležencev izobraževalnega procesa in z razumevanjem širšega izobraževalnega okolja. Zato bi morale prihodnje raziskave vključevati veliko širši kontekst, ki ne temelji le na analizi vsebine, temveč bi morale upoštevati vse udeležence

izobraževalnega procesa: študente, predavatelje, vodstvo institucije kot tudi knjižničarje. Raziskati bi bilo potrebno razumevanje informacijskega vedenja študentov s strani vseh vpletenih.

Pridobljeni rezultati so izhodišče za določanje ustreznih kazalcev kot pogoj za oblikovanje učnega okolja, ki omogoča kontinuirano in sistematično pridobivanje pristojnosti informacijske pismenosti na področju prava. Poleg tega je raziskava omogočila globlje razumevanje konteksta informacijske pismenosti in lahko pomaga pri oblikovanju ustreznih programov informacijske pismenosti študentov prava, ki jih izvaja visokošolska knjižnica.

Širša uporaba raziskave in metodologije lahko služi tudi kot podlaga za podobne študije v drugih državah, posebej v bližnjem okolju (na primer v Sloveniji), kjer je informacijska pismenost slabo raziskana. Z njo bi lahko pridobili informacije o tem, s kakšnimi vprašanji se srečuje slovensko visoko šolstvo in kakšne so možne rešitve za boljše vključevanje slovenskih visokošolskih knjižnic v proces izobraževanja ter o vplivu knjižnic na status in partnerstvo v izobraževalnem procesu za boljše rezultate na področju informacijske pismenosti študentov.

Vprašanje informacijske pismenosti je treba vključiti v strateške dokumente ustanove, ker odražajo politiko in vlogo, ki je razvidna iz teh dokumentov. Odgovornost za programe informacijske pismenosti je treba deliti med strateškimi partnerji, ki delujejo na različnih ravneh, vključno z načrtovanjem in izdelavo kurikuluma, razvojem politike institucij, usposabljanjem osebja, raziskovanjem in poučevanjem, ki mora biti podprto s strani vodstva ustanove. Na ta način vključevanje informacijske pismenosti v strateške dokumente institucij zagotavlja spodbudo za odličnost pri ponujanju informacijskih virov, ob upoštevanju sprememb v visokem šolstvu, in kontekst učenja postane dodana vrednost.

NAVEDENI VIRI

ACRL. (1998). *The information literacy IQ (institutional quotient) test*. Chicago: Association of College and Research Libraries. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.ala.org/acrl/issues/infolit/professactivity/iil/immersion/iqtest>

Beljaars, B. (2009). Implementing legal information literacy: a challenge for the curriculum. *International journal of legal information*, 37(3), 321–332.

Bruce, C. (2004). Information literacy as a catalyst for educational change: a background paper. V P. A. Danaher (ur.), *Lifelong conference, 13–16 June 2004, Yeppoon, Queensland*. Rockhampton: Central Queensland University Press. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/papers/bruce-fullpaper.pdf>

Callister, P. D. (2003). Beyond training: law librarianship's quest for the pedagogy of legal research instruction. *Law library journal*, 95(1), 7–45.

Candy, P. C., Crebert, G. in O'Leary, J. (1994). *Developing lifelong learners through undergraduate education*. Canberra: Australian Government Publishing Service.

Caspers, J. in Lenn, K. (2000). The future of collaboration between librarians and teaching faculty. V D. Raspa in D. Ward (ur.), *The collaborative imperative: librarians and faculty working together in the information universe* (str. 148–154). Chicago: Association of College and Research Libraries.

Corrall, S. (2007). Benchmarking strategic engagement with information literacy in higher education: towards a working model. *Information research*, 12(2), paper 328.

Cuffe, N. (2002). *Law students experiences of information technology – implications for legal information literacy curriculum development*. V P. Jeffery (ur.), *AARE 2002 conference papers*. Brisbane: Australian Association for Research in Education. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.aare.edu.au/02pap/cuf02169.htm>

Davies, J. in Jackson, C. (2005). Information literacy in the law curriculum: experiences from Cardiff. *Law teacher*, 39(2), 150–160.

Dewey, J. (1997). *Experience and education*. New York: MacMillan Publishing.

Golenko, D. (2016a). *Model intrakurikularnog pristupa informacijskoj pismenosti na visokoškolskoj razini u području prava*. Doktorska disertacija. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Golenko, D. (2016b). Views of legal scholars about the concept of information literacy in the field of law: case study of a law faculty in the Republic of Croatia. V S. Kurbanoglu idr. (ur.), *Information literacy: key to an inclusive society: 4th European Conference, ECIL 2016, Prague, Czech Republic, October 10–13, 2016: revised selected papers* (str. 375–384). Heidelberg: Springer.

Golenko, D., Petr Balog, K. in Siber, L. (2016). Information literacy programs in the field of law: case study of two law faculties in Croatia. V S. Kurbanoglu idr. (ur.), *Information literacy: key to an inclusive society: 4th European Conference, ECIL 2016, Prague, Czech Republic, October 10–13, 2016: revised selected papers* (str. 385–393). Heidelberg: Springer.

Golenko, D., Vilar, P. in Stričević, I. (2013a). Academic strategic documents as a framework for good information literacy programs: case study of law faculties in the Republic of Croatia. V S. Kurbanoglu idr. (ur.), *Worldwide commonalities and challenges in information literacy research and practice: European conference on information literacy, ECIL 2013, Istanbul, Turkey, October 22–25, 2013: revised selected papers* (str. 415–421). London: Springer International Publishing.

Golenko, D., Vilar, P. in Stričević, I. (2013b). Information literacy skills of law students: challenges for academic librarians. V T. Todorova in D. Stoikova (ur.), *Informacioanata gramotnost – modeli za obučenie i dobri praktiki* (str. 36–56). Sofija: Izdatelstvo Za bukвите – O pismeneh'.

Isbell, D. in Broaddus, D. (1995). Teaching writing and research as inseparable: a faculty-librarian teaching team. *Reference services review*, 23(4), 51–62.

Jager, K. in Nassimbeni, M. (2005). Information literacy and quality assurance in South African higher education institutions. *Libri*, 55(1), 31–38.

Kim-Prieto, D. (2011). The road not yet taken: how law student information literacy standards address identified issues in legal research education and training. *Law library journal*, 103(4), 605–630.

Lau, J. (2011). *Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju: završna verzija, recenzirano 30. srpnja 2006*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.ifla.org/VII/s42/pub/IL-Guidelines2006.pdf>

McLaurin Smith, N. in Presser, P. (2005). Embed with the faculty: legal information skills online. *Journal of academic librarianship*, 31(3), 247–262.

Petr Balog, K., Siber, L. in Plašček, B. (2013). Library instruction in two Croatian academic libraries. V S. Kurbanoglu idr. (ur.), *Worldwide commonalities and challenges in information literacy research and practice: European conference on information literacy, ECIL 2013, Istanbul, Turkey, October 22–25, 2013: revised selected papers* (str. 558–565). London: Springer International Publishing.

Pravilnik o sustavu osiguravanja kvalitete na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. (2011). Zagreb: Pravni fakultet. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: http://www.pravo.unizg.hr/_download/repository/Pravilnik_o_sustavu_osiguravanja_kvalitete_na_PF_ZG%5B1%5D.pdf

Pravilnik o sustavu za kvalitetu Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. (2015). Rijeka: Pravni fakultet. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://pravri.uniri.hr/files/english/osig.kvalitete/Pravilnik%20o%20sustavu%20osiguravanja%20i%20unapreivanja%20kvalitete%20Pravnog%20fakulteta%20Sveuilita%20u%20Rijeci.pdf>

Pravilnik o sustavu za kvalitetu Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu. (2008). Split: Pravni fakultet. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: http://www.pravst.unist.hr/dokumenti/dokpdf_pravilnik_o_sustavu_kvalitete_pf_sveucilista_u_splitu.pdf

Pravilnik o ustroju i djelovanju sustava za osiguravanje i unaprjeđivanje kvalitete visokog obrazovanja na Pravnom fakultetu u Osijeku. (2014). Osijek: Pravni fakultet Osijek. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.pravos.unios.hr/download/pravilnik-o-sustavu-osiguranja-kvalitete-pravos-05062014.pdf>

Statut Pravnog fakulteta Sveučilišta u Osijeku. (2016). Osijek: Pravni fakultet Osijek. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.pravos.unios.hr/download/statut-fakulteta-2015.pdf>

Statut Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. (2014). Rijeka: Pravni fakultet. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://pravri.uniri.hr/files/Dokumenti/Statut2014.pdf>

Statut Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu. (2005). Split: Pravni fakultet. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.pravst.unist.hr/dokumenti.php?p=21&s=1>

Statut Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. (2016.). Zagreb: Pravni fakultet. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.pravo.unizg.hr/fakultet/propisi/statut>

Strategija Pravnog fakulteta u Rijeci od 2016. do 2020. godine. (2012). Rijeka: Pravni fakultet. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.pravri.uniri.hr/files/Dokumenti/strategija12.pdf>

Strategija razvitka PFST 2010. – 2015. (2009). Split: Pravni fakultet. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.pravst.unist.hr/dokumenti.php?p=24&s=131>

Strategija razvoja Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. (2013). Zagreb: Pravni fakultet. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: http://www.pravo.unizg.hr/fakultet/propisi/strategija_razvoja_pravnog_fakulteta_u_zagrebu?@=6lyn

Strateški plan Pravnog fakulteta u Osijeku za razdoblje 2015. – 2020. (2015). Osijek: Pravni fakultet Osijek. Pridobljeno 4. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.pravos.unios.hr/.../strateski-plan-zid-pravos-2015-2020.pdf>

Špiranec, S. in Banek Zorica, M. (2008). *Informacijska pismenost: teorijski okvir i polazišta.* Zagreb: Zavod za informacijske znanosti.

Tkalac Verčić, A., Sinčić, D. in Pološki Vokić, N. (2011). *Priručnik za metodologiju u društvenim istraživanjima: kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje.* Zagreb: M.E.P.

Visković, N. (2001). *Teorija države i prava.* Zagreb: Birotehnika, Centar za dopisno obrazovanje.

Webber, S. in Johnston, B. (2000). Conceptions of information literacy: new perspectives and implications. *Journal of information science*, 26(6), 381–397.

RAZPOKA V SLOVENSKI BRALNI KULTURI: BRANJE MLADIH KOT NAJVEČJI IZZIV ZA VZPOSTAVITEV »DEŽELE BRALCEV«

A GAP IN THE SLOVENIAN READING CULTURE: THE
BIGGEST CHALLENGE FOR BUILDING "A COUNTRY OF
READERS" IS THE READING OF YOUNG PEOPLE

dr. Uroš Grilc

Založba Škratelj, Bevke
e-pošta: urosgrilc1@gmail.com

UDK 028.5(497.4+44)

IZVLEČEK

Francoski *Nacionalni center za knjigo* (*Centre national du livre*) je leta 2016 objavil raziskavo *Mladi in branje* (*Les jeunes et la lecture*). Spodbujeni z metodološkim pristopom in vsebinskimi fokusi francoskih raziskovalcev, poskušamo v prispevku na primerljiv način analizirati nekaj segmentov branja med mladimi v Sloveniji. V ta namen smo opravili manjšo terensko raziskavo in izvedli anketo med dvema ciljnim skupinama mladih v Ljubljani: med srednješolci, starimi 17–18 let, in med skupino študentov, starih 21 let. Nekaj elementov te raziskave – pogostost branja med mladimi do 20 let, branje za potrebe šolanja, branje iz lastnega interesa, število prebranih knjig v zadnjih treh mesecih, vpliv na bralne navade mladih, pogostost obiskovanja knjižnic in knjigarn itd. – nato primerjamo z rezultati francoske raziskave. Primerjava je pokazala jasno razliko in izpostavila ključno prvino bralne kulture med mladimi v Franciji, zaradi katerih francoski mladi berejo več in bolje od slovenskih.

Ključne besede: bralna kultura, dijaki, študenti, Slovenija, Francija

ABSTRACT

In 2016, the *French National Book Centre* published the survey *Youth and reading* (*Les jeunes et la lecture*). We have been encouraged by the French researchers' methodological approach and content focus. Therefore, the purpose of this paper is to analyse, in a comparative way, a few segments of reading among young people in Slovenia. A small field survey was conducted between two target groups of young people in Ljubljana: a group of high school students aged 17–18 years and a group of students aged 21. Some of the elements of this

research, including the reading frequency among young people up to 20 years, reading for school, reading from one's own interest, the number of books read in the last three months, the impact on young people's reading habits, the frequency of visiting libraries and bookshops, etc. were compared to the French survey results. The comparison showed a clear difference and highlighted the key element of the reading culture among young people in France, which makes the French young people read more and better than the Slovene ones.

Keywords: reading culture, high school students, students, Slovenia, France

1 Uvod

Mladost običajno definiramo kot čas odraščanja, čas med otroštvom in samostojno odraslo osebo. Evropska komisija sicer ne razpolaga z natančno definicijo mladosti in v svojih strateških dokumentih mladost definira v različnih starostnih razponih (15–30, 13–28 itd.), čeravno jo večina držav EU določa kot obdobje med 15. in dopolnjenim 29. letom starosti (On EU indicators, 2011). Združeni narodi in Unesco za mlado označujejo populacijo med 15. in 24. letom, se pravi še nekoliko ožje (Definition of youth, B.I.). V Slovenji je mladost zakonsko definirana, in sicer: »'mladi' so mladostniki in mlade odrasle osebe obeh spolov, stari od 15. do dopolnjenega 29. leta.« (Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju, 2010, 3. člen)

Pri vseh definicijah mladosti je očitno, da gre za izredno heterogeno skupino, na katero se ne moremo naslavljati enovito, saj so denimo položaj, interesi in potrebe petnajstletnika povsem drugačni od denimo hotenj štiriindvajset ali devetindvajsetletnika. Zato je ključno, da so posamezne javne politike, ki se osredotočajo na položaj mladih (zaposlovanje, šport, sociala, kultura), sposobne in zmožne znotraj te obsežne skupine mladih določiti ciljno starostno skupino in njej primerno tudi oblikovati metodologijo ter ji prilagoditi cilje. V primeru bralne kulture je tako na dlani, da velja v Sloveniji tudi zavoljo šolskega sistema mlade obravnavati v treh starostnih skupinah: srednješolci oziroma mladi med 15 in 18 let, študenti oziroma mladi med 19 in 23 let ter skupina mlajših odraslih od 24 let naprej.

Ker se bomo v članku dotikali tudi francoske raziskave, naj vnaprej opozorimo, da je francoski šolski sistem drugačen od slovenskega. Zato posledično francoski raziskovalci tudi nekoliko drugače določajo starostne skupine mladih bralcev: 7–11 let osnovna šola (frc. École Primaire), 12–15 let nižja srednja šola (frc. Collège) in 16–19 let srednja šola (frc. Lycée). Vsaka od teh skupin je namreč izrazito specifična, samosvoja in posledično zahteva diferencirane pristope, kar je prvo pravilo, ki so se ga držali francoski raziskovalci branja mladih. Toliko o definicijah mladosti in ciljni skupini našega zanimanja.

Če kaj, potem za mlade danes na splošno velja, da jih izredno težko doseči in analizirati ter opredeliti njihove dejanske življenjske navade, kaj šele navade uporabe medijev, sodobne tehnologije in, kot v našem primeru, branja ter odnosa do knjig. Deloma je to pogojeno s fazo odraščanja, uporništvu, samoiskanja, velikokrat pa tudi z umanjkanjem strukturiranega ukvarjanja današnjih mladih s posameznimi dejavnostmi. Današnji mladi ob tem posegajo po vedno novih komunikacijskih kanalih na spletu, ki multiplicirajo specifične načine socializacije in ki se naglo spreminjajo tako zaradi razvoja družbenih omrežij kot zaradi razvoja tehnologije, zlasti uporabe mobilnih telefonov. Pri tem so mladi praviloma dosti boljši in inovativnejši uporabniki sodobnih tehnologij od denimo »staršev«, svoje navade uporabe denimo družbenih omrežij tudi dokaj dinamično spreminjajo, kar še potencira njihovo »neujemljivost«. Po drugi strani opažamo velik manko ažurnih aplikativnih raziskav na tem področju, saj danes ne znamo napovedati, kam bo posameznika, s poudarkom na mladih generacijah, privedla tako ekstenzivna uporaba mobilnih telefonov in drugih sodobnih tehnologij ter kaj to pomeni za način in kakovost življenja v prihodnje. Tu gre za resna in poglobljena vprašanja, ki bi zahtevala kontinuirano spremljanje stanja zlasti pri mladih, kjer se pojavlja vse več tudi različnih zasvojenosti s sodobnimi tehnologijami in spletom.

Kako se ta specifični položaj in obnašanje mladih kaže v praksi? Povedano kar najbolj praktično, starostne skupine od zadnje triade osnovne šole do celotne srednje šole so tiste, pri katerih opažamo izrazit padec denimo obiskovanja kulturnih prireditev in rednega ukvarjanja s športom, v ospredje pri mladem posamezniku namreč takrat stopijo drugi interesi (glej Strategija Mestne občine, 2016). Če so se denimo pred tem obdobjem posamezni mladi intenzivno ukvarjali s treningom nekega športa in so denimo bili redni konzumenti kulturne ponudbe ter dobri bralci knjig, se po tem obdobju številke močno obrnejo navzdol.

V nadaljevanju članka ne bomo iskali možnih ukrepov za krepitev branja pri mladih. Nasprotno, posvetili se bomo genezi in strukturi padca branja pri mladih kot takšnega: zanimala nas bo namreč globina problematike, geneza in struktura samega problema, analizirali bomo, kolikšen in kakšen je padec interesa za branje mladih. Menimo namreč, da se je doslej ta problem sicer prepoznavalo, a se ga ni dovolj natančno raziskalo, temveč se ga je raje pometlo pod preprogo. Dvom, ki ga izpostavljam na začetku, je torej, ali v resnici poznamo kvantiteto padca branja mladih in ali poznamo vsebino tega padca. Prepričan sem, da šele ko bo globina problematike branja mladih dovolj jasna, bo s tem ustvarjena podlaga za iskanje možnih odgovorov na to stanje. Vse prevečkrat namreč pri bralni kulturi opažamo, da se strokovnjaki različnih strok (knjižničarji, pedagogi, razvojni psihologi, andragogi) ob sicer izrazito dobrohotni naravnosti prehitro zadovoljijo s partikularnimi odgovori glede izboljševanja branja mladih in na nek način širijo dobronamerni odnos do branja in knjige, ki je družbeno pač sprejemljiv, v slogu denimo: »saj poznamo

mlade, ki pa so res dobri in predani bralci« itd. Če štejejo sedanje generacije vsaka okoli 20.000 potencialnih bralnih duš, potem je za realno oceno stanja znati vsaj približno oceniti, koliko takšni »dobri bralci« v resnici odtehtajo in prevladujejo v vsaki generaciji. Zato je dobronamerna razlaga (ne)branja mladih nevarno dvorezen meč.

2 FOKUS IN KLJUČNI ELEMENTI BRALNE KULTURE

Metoda empirične raziskave je bil strukturiran intervju o bralnih navadah mladih. Mlade smo spraševali o njihovih bralnih navadah in dosežkih v zadnjih treh mesecih. Vprašanja zadevajo tri sklope. *Prvi* sklop vprašanj obsega število prebranih knjig, od tega število prebranih knjig za potrebe pedagoškega procesa in število prebranih knjig iz lastnega interesa ter pogostost branja. *Drugi* sklop vprašanj se nanaša na obiskovanje knjižnic in knjigarn: zanimali so nas število kupljenih knjig in obiskov knjigarne, število izposojenih knjig in obiskov knjižnice ter poseganje po e-knjigah. *Tretji* sklop vprašanj se nanaša na vrednotenje branja, na mesto branja znotraj prostočasnih dejavnosti mladih in na samopercepcijo pomena branja za posameznika. Tako pri študentih kot pri dijakih gre za majhen vzorec vprašanih, ki torej ne more biti reprezentativen. Pa vendar so bili odgovori večine mladih zelo uglašeni in so bila odstopanja tako v smeri »zelo dobrih bralcev« kot izrazitih »nebralcev« majhna, zato si lahko domišljam, da je ta slika branja mladih pravzaprav zelo blizu realnosti. Sploh zato, ker smo v nadaljevanju te podatke lahko delno križali še z nekaterimi podatki, ki jih zbirajo knjižnice, ki pa glede izposoje in obiskov knjižnic v Sloveniji razpolagajo z zelo točnimi podatki in jih na primerljiv način zbirajo že vrsto let.

2.1 Študentke in študenti: 21 let

Prva skupina mladih, ki smo jih zajeli v našo raziskavo, so študenti komunikologije na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, in sicer so to študenti tretjega letnika. Gre za zelo enovito skupino 21-letnikov, v kateri je dve tretjini študentk. To seveda je pomembno, saj praktično v vseh raziskavah branja opazamo boljše bralne navade pri ženskem spolu. Glede na to, da imamo opraviti s študenti družboslovja, ki naj bi bili že po naravi študija bolj povezani z branjem knjig, te rezultate lahko dojemamo tudi kot nekoliko nadpovprečne glede na ostalo populacijo te starosti. Rezultati so prikazani v Preglednici 1.

Šest prebranih knjig na mesec je povprečni dosežek vprašanih. Branje knjig za potrebe študija prevladuje nad branjem iz lastnega interesa. Ni nepomembno, da zadnje trije meseci zadevajo december, januar in februar, saj bi anketiranje izven študijsko aktivnih mesecev zagotovo dalo vsaj nekoliko drugačne

rezultate. Pri pogostosti branja pa je rezultat pomenljiv: med vprašanimi ni najbolj aktivnih bralcev, pri katerih bi bilo branje vsakodnevna rutina, večina jih bere nekajkrat na teden.

Preglednica 1: Branje pri 21-letnikih

Starost	21 let
Spol	75 % ženski, 25 % moški
Število prebranih knjig v zadnjih treh (3) mesecih	6,1/osebo
– od tega prebranih knjig za potrebe študija	3,6
– od tega prebranih knjig iz lastnega interesa	2,5
Pogostost branja knjig	Vsak dan 0 % Nekajkrat na teden 55 % Nekajkrat na mesec 45 %
Čas, ki ga v povprečju namenjam branju knjig na teden	2 uri 15 minut

Naslednji sklop vprašanj daje nekoliko bolj jasno strukturo bralnih navad te populacije mladih kar zadeva njihove navade glede obiskovanja knjižnic in knjigarn (Preglednica 2).

Preglednica 2: Bralne navade 21-letnikov

Starost	21 let
Število kupljenih knjig v zadnjih treh (3) mesecih	0,7 na osebo 76 % vprašanih ni kupilo nobene knjige
Obiski knjigarn v zadnjih treh (3) mesecih	1,5-krat na osebo 35 % mladih v zadnjih treh mesecih ni obiskalo knjigarne
Uporaba e-knjig	45 % anketirancev bere tudi e-knjige
Število izposojenih knjig v knjižnici v zadnjih treh (3) mesecih	6,4/osebo
Obiski knjižnice v zadnjih treh (3) mesecih	7,6/osebo Prav vsi vprašani so v zadnjih treh mesecih obiskali knjižnico.

Opazna je silovita razlika med kupovanjem knjig in obiskovanjem knjigarn na eni strani, ter na drugi precej boljšimi podatki o izposoji knjig in obiskovanjem knjižnic. Podatek, da 76 % vprašanih v zadnjem tromesečju ni kupilo nobene knjige in da jih 35 % v enakem obdobju ni stopilo v knjigarno, je podatek, ki odraža nizko potrošnjo za knjigo, s katero se tradicionalno sooča slovenski knjižni trg. Lahko sicer razmišljamo bodisi o tem, koliko se navada (ne)kupovanja knjig v družini že prenaša na mlado osebo in jo zaznamuje, ali pa v smeri, da postanejo navade, ki jih mladi v tem obdobju privzamejo, tudi navade njih kot odraslih oseb, torej precej trajne. Po drugi strani je odstotek mladih, ki posegajo tudi po e-knjigah, visok glede na siceršnjo razširjenost e-knjig. Tu se morda kaže ena od nižjih možnosti za boljše doseganje mlade

bralne populacije, saj so »mladi odrasli« praviloma bolj naklonjeni uporabi sodobnih tehnologij in je njihov razvoj močnejše zaznamovan z e-vsebinami in različnimi e-nosilci vsebin. V primerjavi s kupljenimi knjigami so mladi 9,1-krat več posegali po izposojenih knjigah v knjižnici, v primerjavi z obiskom knjigarne so knjižnice obiskali 5-krat pogosteje. Je pa potrebno ob tem opozoriti na določeno nekonsistentnost odgovorov, saj so, glede na njihove odgovore, mladi knjižnico v zadnjih treh mesecih obiskali večkrat, kot so denimo prebrali knjige.

Zadnji sklop vprašanj poskuša reflektirati vrednostni položaj knjige in branja pri mladih (Preglednica 3).

Preglednica 3: Vrednostni položaj knjige in branja pri 21-letnikih

Starost	21 let
Med prostočasnimi aktivnostmi <i>šport – obiskovanje kulturnih prireditev – gledanje televizije</i> <i>– internet – družabna omrežja – druženje in zabava s prijatelji – potovanja itd.</i> – branje iz zabave ali lastnega interesa postavljam na katero mesto?	5. mesto 53 % postavlja branje na zadnje, 8. mesto, 14 % postavlja branje na prvi dve mesti
Ocenjujem, da je branje knjig pomembno za moj osebni in profesionalni razvoj	Zelo pomembno 31 % Pomembno 39 % Manj pomembno 30 %

Anketiranci v povprečju branju knjig na teden namenjajo 2 uri in 15 minut. Med prostočasnimi aktivnostmi ima branje knjig veliko tekmecev in ga mladi med osmimi aktivnostmi umeščajo na peto mesto. Vsekakor je vsaj presenetljiv rezultat, da več kot polovica mladih branje postavlja na osmo, zadnje mesto med drugimi prostočasnimi dejavnostmi. Ta rezultat potrjuje tudi zadnje vprašanje, ko mladi samoreflektirajo pomen branja za njihov osebni in profesionalni razvoj: 30 % jih namreč meni, da je branje za njihov razvoj manj pomembno. Če spomnim, da so bili anketiranci študentke in študenti Fakultete za družbene vede UL, potem je visok delež tega odgovora nemara pomenljiv.

2.2 Srednješolke in srednješolci: 17–18 let

A vendar rezultati branja in knjižne kulture 21-letnikov niso najslabši. Enaka vprašanja smo namreč zastavili tudi dijakom v starosti 17–18 let, ki bivajo v Dijaškem domu Ivana Cankarja v Ljubljani. Zopet gre za populacijo, ki je starostno homogena, le da v njej prevladujejo fantje. Z vidika angažiranosti tudi tu govorimo o populaciji, ki je aktivna zlasti na področju kulture, ne glede na to, da mladi obiskujejo različne srednje šole, saj je Dijaški dom Ivana Cankarja znan po velikem deležu mladih, ki se angažirajo pri raznolikih kulturnih dejavnostih. Tudi v tem primeru, tako kot pri študentih FDV, moramo

rezultate ankete brati kot malenkost nadpovprečne, tj. preveč optimistične glede na celotno populacijo mladih med 17. in 18. letom.

Prvi sklop vprašanj razkriva, da je število prebranih knjig srednješolcev v primerjavi s študenti več kot razpolovljeno (Preglednica 4).

Preglednica 4: *Branje pri srednješolcih*

Starost	17–18 let
Spol	65 % moški, 35 % ženski
Število prebranih knjig v zadnjih treh (3) mesecih	2,6
– od tega prebranih knjig za potrebe šolanja	1,5
– od tega prebranih knjig iz lastnega interesa	1,1
Pogostost branja knjig	Vsak dan 5 % Nekajkrat na teden 35 % Nekajkrat na mesec 60 %
Čas, ki ga v povprečju namenjam branju knjig na teden	2 uri

Razlike med študenti in dijaki so glede branja očitne tudi v drugih segmentih. Večina anketiranih dijakov se branju ne posveča dnevno ali tedensko, temveč mesečno. Razmerje med branjem za šolo in prostočasnim branjem je manj izrazito kot pri študentski populaciji. Še vedno pa so dijaki navedli, da v povprečju berejo dve uri na teden, kar je le četrta ure manj od študentov.

Precej globoke razlike se nadaljujejo tudi pri obiskovanju knjižnic in knjigarn (Preglednica 5).

Preglednica 5: *Bralne navade pri srednješolcih*

Starost	17–18 let
Število kupljenih knjig v zadnjih treh (3) mesecih	0,3/osebo 80 % vprašanih ni v zadnjih treh mesecih kupilo nobene knjige
Obiski knjigarn v zadnjih treh (3) mesecih	0,6/osebo 60 % vprašanih v zadnjih treh mesecih ni obiskalo knjigarne
Prebranih elektronskih knjig	15 % jih bere tudi e-knjige
Število izposojenih knjig v knjižnici	1,8/osebo
Obiski knjižnice v zadnjih treh (3) mesecih	2,3/osebo 90 % jih je v zadnjih treh mesecih obiskalo knjižnico

Ni seveda presenetljivo, da so rezultati kupovanja knjig pri srednješolcih slabši od rezultata, ki so ga dosegli študentje, je pa presenetljivo, da srednješolec kupi kar 2,3-krat manj knjig od študenta in da si v knjižnici izposodi kar 3,5-krat

manj knjig. Kar 80 % anketiranih srednješolcev v zadnjem trimesečju ni kupilo nobene knjige, kar je še nekaj odstotkov več od študentskih nekupcev knjig. Približno takšno razmerje je tudi glede obiskovanja knjigarn: srednješolci jih obiščejo 2,5-krat manj kot študentje, pri čemer je med srednješolci dvakrat višji delež tistih, ki v zadnjih treh mesecih niso obiskali knjigarne. Obisk knjižnice je pri dijakih manjši za več kot trikrat, a je še vedno 90 % dijakov v zadnjih treh mesecih vsaj enkrat obiskalo knjižnico. Če povežemo podatek o prebranih knjigah (2,6) in podatek o izposojenih knjigah (2,3), potem vidimo, da so knjižnice ne le temelj bralne kulture dijakov, temveč skorajda edini vir dostopa do knjig. In tega ne gre pozabiti.

Zato pa se pri srednješolcih zgodi presenetljiv obrat v sklopu vrednotenja knjige in branja, saj srednješolci v tem sklopu knjige in branje umeščajo enako visoko kot študentje (Preglednica 6).

Preglednica 6: Vrednostni položaj knjige in branja pri srednješolcih

Starost	17–18 let
Med prostočasnimi aktivnostmi: <i>šport – obiskovanje kulturnih prireditev – gledanje televizije – internet – družabna omrežja – druženje in zabava s prijatelji – potovanja itd.</i> – branje iz zabave ali lastnega interesa postavljam na katero mesto	5. mesto med osmimi Ničče od vprašanih ni branja umestil na prvi dve mesti, branje precej enovito umeščajo nekje na sredino.
Ocenjujem, da je branje knjig pomembno za moj osebni in profesionalni razvoj	Zelo pomembno 40 % Pomembno 50 % Manj pomembno 10 %

Srednješolci v primerjavi s študenti branje umeščajo višje glede na pomembnost za njihov osebni razvoj, vrednostno je branje visoko, realno pa podatki govorijo o precej drugačnem stanju.

2.3 Mladi med 15. in 29. letom v knjižnici: mladi v Mestni knjižnici Ljubljana

Da ne bi ostalo le pri rezultatih ankete na majhnem vzorcu mladih, bomo te podatke poskušali postaviti ob bok aktualnim podatkom o izposoji in članstvu mladih obeh skupin v Mestni knjižnici Ljubljana (MKL).¹ MKL zbira ločene podatke za dve starostni skupini, in sicer za mlade med 15. in 19. letom ter 20. in 29. letom. Pri primerjavi podatkov se moramo zavedati, da je ta zadnja skupina mladih precej obsežnejša od srednješolske populacije.

¹ Za podatke se zahvaljujem Marijanu Špoljarju iz MKL.

Tu nam bo v pomoč eden redkih analitičnih dokumentov, ki se osredotočajo na ciljno skupino mladih bralcev. MKL je leta 2016 oblikovala dokument, ki se osredotoča na položaj mladih med 15. in 19. letom v knjižnici (Smernice za mlade v MKL, 2016)² in v katerem najdemo naslednje poudarke:

- v letu 2015 4,5 % vse populacije v MOL predstavljajo mladi med 15 in 19 let (13.068);
- 11,17 % aktivnih članov v MKL so mladi med 15 in 19 let, v letu 2015 je bilo tako 8986 članov te starostne skupine;
- od teh je 23 % vozačev;
- v celotnem obsegu poslovanja MKL populacija 15–19 let dosega 7 % obiska in 4,7 % celotne izposoje.

Podrobnejša slika strukture članstva, gibanje novih članov MKL ter izposoje je prikazana v Preglednici 7.

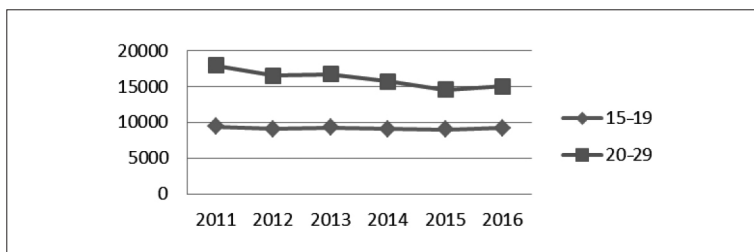
Preglednica 7: Struktura članov, novih članov, obiska in izposoje na dom v MKL

Aktivni mladi člani MKL				
Leto	15–19	20–29	Drugo	Skupaj
2011	9.444	17.948	56.848	84.240
2012	9.070	16.522	55.541	81.133
2013	9.262	16.720	57.168	83.150
2014	9.088	15.711	57.145	81.944
2015	8.986	14.536	57.018	80.540
2016	9.208	15.064	60.520	84.792
Novi mladi člani v MKL				
Leto	Srednješolci (15–19)	Študenti (20–29)	Drugo	Skupaj
2011	689	2.087	8.077	10.853
2012	962	2.441	9.361	12.764
2013	1.209	2.561	9.684	13.454
2014	1.126	2.430	9.249	12.805
2015	1.101	1.925	8.460	11.486
2016	906	1.608	8.279	10.793

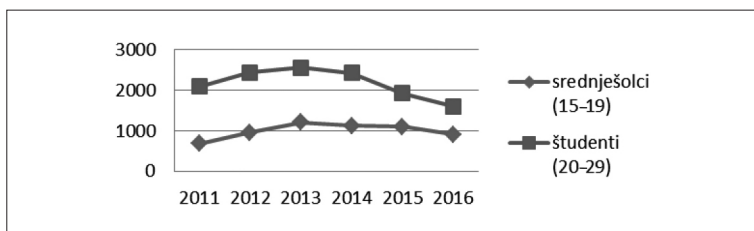
² MKL je prvi dokument na temo ukrepov glede iskanja ukrepov za spodbujanje mladih k večjemu obiskovanju knjižnice sprejela leta 2010 (Resman, 2010).

Obisk knjižnice zaradi izposoje na dom				
Leto	15–19	20–29	Druge skupine	Skupaj
2012	119.009	243.782	1.102.161	1.464.952
2013	111.202	229.577	1.097.329	1.438.108
2014	104.004	218.945	1.084.988	1.407.937
2015	98.536	201.098	1.115.995	1.415.629
2016	94.664	186.472	1.141.551	1.422.687
Izposoja na dom				
Leto	15–19	20–29	Druge skupine	Skupaj
2011	284.983	695.744	3.881.885	4.862.612
2012	266.085	636.011	3.845.737	4.747.833
2013	239.766	594.028	3.863.402	4.697.196
2014	212.010	578.984	3.822.512	4.613.506
2015	195.683	540.216	4.049.899	4.785.798
2016	189.735	505.876	4.301.988	4.997.599

Če podatke prikažemo grafično, potem dobimo sliko, ki kaže dva trenda. Glede vpisanih članov obeh starostnih skupin MKL beleži sorazmerno konstantno število. Mladih članov MKL med 15. in 19. letom je vsako leto dobrih 9000, število članov med 20. in 29. letom pa niha med dobrih 14.000 in 17.000 (Slika 1).

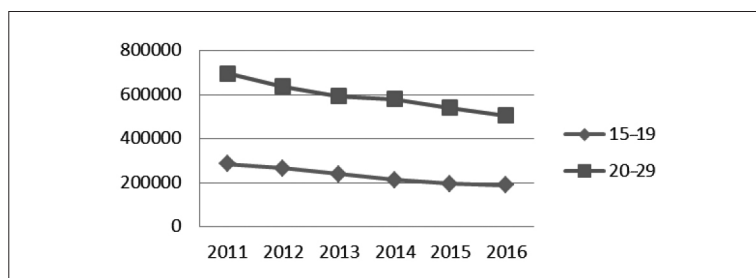

Slika 1: Aktivni člani MKL, starostni obdobji od 15 do 19 in od 20 do 29 let

Slika 2: Novi člani MKL, kategoriji srednješolci in študenti

Podatki o novih članih obeh kategorij na letni ravni od leta 2013 kažejo konstantni padec (Slika 2). Enako velja tudi za podatke o izposoji na dom, ki prav tako konstantno padajo že vse od leta 2011 (Slika 3). Sicer sorazmerno konstantno število aktivnih članov knjižnice, starih med 15 in 19 let, razkriva, da od leta 2012 do leta 2016 ta skupina uporabnikov manj obiskuje knjižnico in si izposoja manj knjig. Trend padanja obiska in izposoje je konstanten pri obeh skupinah mladih. Torej imamo resen problem.

Slika 3: Izposoja na dom v MKL, starostni obdobji od 15 do 19 in od 20 do 29 let

Vsi ti trendi jasno kažejo, da ima MKL z obema kategorijama mladih dejansko težavo in se te težave tudi zaveda. Kadarkoli govorimo o tem, da želimo izboljšati neko stanje ali obrniti negativni trend, je prvi korak na tej poti poznavanje stanja in priznanje, da problem obstaja in da se bralne navade zlasti populacije med 15. in 19. letom iz leta v leto slabšajo. Ob zavedanju, da MKL dosega na letni ravni med 4,6–4,9 milijonov izposoj ter med 2,1–2,3 milijona obiskov (Slovenske knjižnice v številkah, 2016), ter da od leta 2014 do danes MKL beleži vsakoletno rast obiska in izposoje, nas mora skrbeti trend padanja obiska in izposoje v obeh obravnavanih starostnih skupinah. Problem od nas terjaja odgovorno in preiščljeno ukrepanje, četudi je več kot jasno, da gre za širšo problematiko branja mladih omenjenega starostnega obdobja, ki ga knjižnice same ne morejo rešiti. In na te negativne trende MKL tudi odgovarja s strateškim premislekom in z oblikovanjem novih programov za ciljne skupine mladih, kar je pravilen pristop, pa čeprav zahteva kar precej naporov in vztrajnosti, sploh če primerjamo vloženo energijo v denimo ukvarjanje s kako drugo, branju bolj naklonjeno generacijo ali ciljno skupino. Zato pa je to nepogrešljiv vložek knjižnice v razvijanje bralnega telesa.

Pa vendar moramo na povedano pogledati še z druge strani, namreč s strani vloge knjižnic pri obeh skupinah mladih. Pri obeh skupinah je namreč ob izredno nizkem odstotku kupljenih knjig s strani posameznikov knjižnica temelj njihovih bralnih navad. Lahko si zamislimo situacijo in rezultate raziskovanja bralnih navad pri obeh skupinah mladih ob predpostavki, da bi bila mreža splošnih knjižnic ter šolskih in specialnih knjižnic manj dostopna in da bi delovala slabše. Morda bolje, da tega niti ne poskušamo storiti in raje

ugotovimo, da so knjižnice tudi v tem zahtevnem segmentu mladih pravzaprav sreča slovenske bralne kulture in temelj, na katerem velja graditi tudi branje te bralno zahtevne starostne skupine.

3 JE (NE)BRANJE MLADIH GLOBALNI TREND ALI JE KJE LAHKO TUDI DRUGAČE?

Vsekakor je populacija med 15. in 19. letom zelo specifična in jo je težko ujeti. Toda ali lahko rečemo, da doba odraščanja preprosto postavlja mladi osebi v ospredje druge interese in da je denimo branje knjig ena izmed tistih dejavnosti, ki je neizbežno reducirana na minimum? In predvsem, ali lahko potrdimo tezo, da ima branje pri mladih iz vseh kulturnih okolij v tem obdobju takšno robno mesto?

Da bi lahko tehtneje odgovoril na to vprašanje, se bomo oprli na raziskavo *Les jeunes et la lecture* (Vincent Gérard, 2016), ki jo je junija 2016 objavil francoski Nacionalni center za knjigo, lahko bi rekli francoska Javna agencija za knjigo. Raziskava se osredotoča na bralne navade otrok in mladih v starosti od 7 do 19 let, vzorec sestavlja 1500 mladih. Raziskava ima dva cilja, ki sta tako lepo formulirana, da ju moram citirati:

»Če naj knjiga ostane prva kulturna dobrina Francozov in branje ena od njihovih najbolj priljubljenih dejavnosti, potem je jasno, da se še posebej pri mladih teža knjige in branja zmanjšuje. Pomen branja od najzgodnejšega otroštva pa je ključnega pomena za omiko prihodnjih odraslih in državljanov. Knjiga in branje odpirata poti do znanja, vabita k raziskovanju in srečevanju ter odpirata dejanske možnosti spoznavanja sveta in njegovega razumevanja. Zato sta bistvena za oblikovanje posameznika.« (Vincent Gérard, 2016, str. 3)

Cilje raziskave je francoski Nacionalni center za knjigo formuliral zelo vizionarsko: *»Izziv je v tem, kako novim generacijam omogočiti, da bodo povezovali **branje in užitek** in kako okrepiti sektor knjige na način, da oblikujemo **narod bralcev** (une nation de lecteurs).«* (Vincent Gérard, 2016)

Prav kompleksna analiza bralnih navad mladih je pri tej viziji ključnega pomena, saj je razumevanje dejanskih bralnih navad in percepcije branja ter knjige med mladimi tisto, na kar morata kulturna in šolska politika znati odgovarjati. Povzeli bomo zgolj nekaj rezultatov te raziskave, ki zadevajo mlade med 16. in 19. letom. Raziskovalci so namreč otroke in mlade razporedili v tri ciljne skupine, in sicer 7–11, 12–15 in 16–19 let.

Ključni rezultati raziskave *Mladi in branje* (Vincent Gérard, 2016):

- 96 % otrok in mladih med 7 in 19 let je v zadnjih treh mesecih prebralo povprečno 6 knjig;

- 28 % jih bere vsak dan, 68 % jih bere nekajkrat na mesec, za branje pa v povprečju porabijo 3 ure na teden;
- 7–11 letniki preberejo 8,6 knjig v treh mesecih, od tega 6,4 iz lastnega interesa in 2,2 knjigi za potrebe šolanja;
- 12–15 letniki preberejo 5,5 knjig v treh mesecih, od tega 3,7 iz lastnega interesa in 1,8 za potrebe šolanja;
- 16–19 letniki preberejo 3,7 knjig, od tega 2,1 iz lastnega interesa in 1,6 za potrebe šolanja;
- da je padec branja je precej bolj očiten pri fantih, še posebej pri prostočasnem branju;
- da 7–11 letniki preberejo trikrat več knjig (6,4) iz lastnega interesa kot 16–19 letniki (2,1)

Preglednica 8: Primerjava bralnih navad slovenskih in francoskih mladostnikov

Starost	17–18 (Slovenija)	16–19 (Francija)	21 (Slovenija)
Število prebranih knjig v zadnjih treh (3) mesecih	2,6	3,7	6,1/osebo
od tega prebranih knjig za potrebe šolanja	1,5	1,6	3,6
od tega prebranih knjig iz lastnega interesa	1,1	2,1	2,5
Pogostost branja knjig	Vsak dan 5 % Nekajkrat na teden 35 % Nekajkrat na mesec 60 %	19 % bere vsak dan	Vsak dan 0 % Nekajkrat na teden 55 % Nekajkrat na mesec 45 %
Obiski knjigarn v zadnjih treh (3) mesecih	40 % vprašanih je v zadnjih treh mesecih obiskalo knjigarno	23 % jih je v zadnjem mesecu vsaj enkrat obiskalo knjigarno	65 % jih je v zadnjih treh mesecih obiskalo knjigarno
Obiski knjižnice v zadnjih treh (3) mesecih	90 % jih je v zadnjih treh mesecih obiskalo knjižnico	65 % je v zadnjem mesecu obiskalo knjižnico, 65 % je včlanjenih bodisi v šolsko bodisi v splošno knjižnico	Prav vsi vprašani so v zadnjih treh mesecih obiskali knjižnico.
Ocenjujem, da je branje knjig ZELO pomembno za moj osebni in profesionalni razvoj	40 %	70 %	31 %

Kaj je ključ te primerjave med slovenskimi mladimi bralci v enaki starosti ter francoskimi mladimi bralci? Kje v tej primerjavi se nemara skriva ključna

razlika med konstituiranjem posameznika kot bralca ali kot nebralca v Sloveniji in v Franciji?

Ključ ni v – pogojno rečeno – »prisili« šolskega branja, ki sta med slovenskimi in francoskimi dijaki na primerljivi ravni. Ključna razlika med čvrstostjo francoske bralne mladeži in v *pomen knjige za življenje* ne povsem prepričane slovenske mladine, je v deležu bralcev, ki berejo iz lastnega interesa, iz lastnega zanimanja, tudi iz užitka, če hočete. Ključ je v deležu bralcev, ki v branju tudi uživajo in vidijo v njem način, kako prihajati do znanja, informacij, kako raziskovati in kako se kajpada tudi zabavati. Branje iz lastnega interesa tako ni le branje iz užitka ali prostočasno branje, temveč zajema precej širši spekter motivacije za branje. Natanko v tem francoski dijaki bistveno prekašajo slovenske, saj se za branje najprej odločajo iz lastnega interesa, branje za potrebe šolanja pa je na drugem mestu, medtem ko slovenski mladi po knjigi pretežno posegajo zaradi šolskih obveznosti in je branje iz lastnega interesa v manjšini. In ta razlika, na prvi pogled morda manj usodna, v resnici ustvarja dve zelo različno čvrsti podlagi razvoju bralne kulture. Slovenci za Francozi zaostanemo v samem izhodišču formiranja bralcev, posledično sta knjiga in branje zato v Franciji *de facto* med ljudmi pripoznani kot pomembnejši vrednoti kot jima to pripisujemo v Sloveniji.

Francozi otrokom od prvega razreda osnovne šole priučijo branje iz lastnega interesa in tako tudi francoski mladostniki berejo več in pogosteje ter branje postavljajo višje med različnimi prostočasnimi dejavnostmi, med katerimi izbirajo. Ko »prisila« šolskega branja popusti, ostane namreč z vidika uspešnosti bralne kulture zgolj »branje iz lastnega interesa«, ostane zgolj posameznikova motivacija za poseganje po knjigah. Povedano drugače, branje iz lastnega interesa Francijo trdno umešča na mesto svetovne »knjižne velesile«, saj tako izoblikovana bralna kultura mladih generacij generira uspešnost branja kasnejših generacij.

Branja iz lastnega interesa ali uživanje v branju zaradi branja samega je nekaj, česar ne moreš zaukazati. Ustvari ga lahko le kompleksno okolje, od družinske naklonjenosti branju, jasnih pravil glede uporabe interneta v družini, branju in knjigam naklonjenega šolskega sistema, socialne podstati za branje, do občega kulturnega položaja knjige in branja v vsakdanjem življenju slehernega državljanja in državljanke. Tako tudi ne preseneča, da odgovori francoskih dijakov glede vrednotenja branja in knjige bistveno odstopajo od odgovorov slovenskih dijakov. Ob tem je 68 % francoskih dijakov odgovorilo, da branje obožuje, le 7 % jih je odgovorilo, da branje sovraži. 66 % jih ugotavlja, da imajo doma veliko knjig, 65 % jih ugotavlja, da njihovi starši veliko berejo.

A če lahko glede na bralne navade slovenskih dijakov in študentov Francozom vsaj malo zavidamo, pa ne glede na to francoska raziskava ugotavlja, da ljubezen do branja pri mladih usiha. Zato francoski Nacionalni center za

knjigo napoveduje nove ukrepe na tem področju, ki bodo osredotočeni na mlado bralno populacijo. Še več, dvig ravni branja mladih opredeljuje kot prioriteto, za uresničevanje katere bo razvil konkretne ukrepe. To je ena od odlik francoske kulturne politike nasploh: ko zazna problem, ga strokovno analizira in na tej podlagi nemudoma odreagira z ustreznimi ukrepi.

Prav zato je potrebno strateško premisliti položaj mladih bralcev tudi v Sloveniji. Dokler branje iz lastnega interesa pri slovenskih otrocih in mladostnikih ne bo nadvladalo »branja za šolo«, bo slovenska bralna kultura pri tej ciljni skupini nazadovala. Nujno bi bilo potrebno razmisliti, kako trend padanja branja mladih vsaj zaustaviti, pri tem pa osredotočenje na knjižnice ne bo dovolj. Potrebno je misliti na ukrepe, ki zadevajo šolsko polje in tam nastajajoči odnos do knjig, in na družinsko branje, saj prav ti dve okolji ključno vplivata na to, kako bo posameznik dojemal knjigo in kako visoko med svojimi vrednotami jo bo postavjal. Potrebno je misliti tako na dostopnost knjige tej populaciji (cena knjige, dostopnost knjigarn, družinske knjižnice) kot na naglo spreminjajoče se navade uporabe tehnologij pri mladi populaciji. Vse prej kot lahka vprašanja in naloge.

Zlasti z vidika ambicije in vizije, če želi Slovenija postati »bralna nacija« in »narod knjige« ter s tem v razvoj usmerjena družba, je tlakovanje podlage branju iz lastnega interesa pri mladih bralcih ključnega pomena. S tem pa se bo namesto retorično leporečnih in vsebinsko prejkone bolj puhlih krilatic o pomenu knjige za Slovence pokazala bolj realna in resnična vrednost knjige v slovenski družbi. Od sistematičnega dela za branje mladih s strani vseh deležnikov v verigi knjige pa bo na koncu odvisno, ali bodo mladi na knjigo gledali kot na resnično vrednoto za vse življenje.

NAVEDENI VIRI

Definition of youth. (B.1.). New York: United Nations. Pridobljeno 12. 4. 2017 s spletne strani: <http://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>

On EU indicators in the field of youth. (2011). Bruselj: European Commission. Pridobljeno 12. 4. 2017 s spletne strani: http://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/publications/indicator-dashboard_en.pdf

Resman, S. (2010). *Da bodo še naprej obiskovali knjižnico: Oddelek za mladostnike v MKL.* Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana. Pridobljeno 9. 3. 2017 s spletne strani: <http://www.mklj.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja>

Slovenske knjižnice v številkah. Splošne knjižnice: poročilo za leto 2015. (2016). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/analize/publikacija_splosne2015.pdf

Smernice za mlade v MKL: z mladimi ustvarjalno in izobraževalno povezana MKL. (2016). Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana. Pridobljeno 9. 3. 2017 s spletne strani: <http://www.mklj.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja>

Strategija Mestne občine Ljubljana za mlade 2016–2025. (2016). Ljubljana: Mestna občina, Mestna uprava, Oddelek za kulturo, Urad za mladino. Pridobljeno 13. 4. 2017 s spletne strani: <http://www.ljubljana.si/assets/Uploads/Strategija-Mestne-obcine-Ljubljana-za-mlade-2016-2026.pdf>

Vincent Gérard, A. (2016). *Les jeunes et la lecture Centre national du livre: synthèse des résultats.* Paris: Centre national du livre. Pridobljeno 15. 4. 2017 s spletne strani: <http://en.calameo.com/read/001828715c194f04eb46b?bkcode=001828715c194f04eb46b>

Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju (ZJIMS). (2010). *Uradni list RS*, št. 42/2010.

SLOVENSKI KNJIŽNIČARJI BEREJO. KAJ, KAKO IN KOLIKO?

SLOVENE LIBRARIANS READ.
WHAT, HOW AND HOW MUCH?

Ivan Kanič

Evropski dokumentacijski center, Ekonomska fakulteta,
Univerza v Ljubljani, Ljubljana
e-pošta: ivan.kanic@ef.uni-lj.si

UDK 023.4(497.4)

IZVLEČEK

Namen in zasnova: Namen praktične študije je ugotoviti, kako pogosto posegajo slovenske knjižničarke in knjižničarji za svoje izobraževanje in usposabljanje po strokovnih virih, katere vire uporabljajo in kako pogosto ter kako ocenjujejo njihovo koristnost za svojo strokovno rast.

Metodologija: Analiza temelji na podatkih, ki so bili zbrani s spletno anketo, ki je vsebovala 18 vprašanj, in naključnim vzorcem anketirancev. Anketo je v celoti izpolnilo 292 knjižničark in knjižničarjev.

Ugotovitve: Rezultati so podali vzorce uporabe strokovne bibliotekarske literature pri slovenskih knjižničarkah in knjižničarjih glede na starost, spol, strokovno izobrazbo in vrsto knjižnice, ob tem tudi podatke o uporabi in ocenjeni koristnosti posameznih naslovov slovenskih virov.

Omejitve raziskave: Raziskava je omejena na oblikovanju naključnega priročnega vzorca anketirancev glede na njihovo lastno odzivnost in omejena na tiste, ki so vpisani v sezname za elektronsko obveščanje ali zasledujejo objave na družbenih omrežjih.

Uporabnost raziskave: Pregled vzorcev samoizobraževanja slovenskih knjižničark in knjižničarjev bo lahko podprl strokovne usmeritve in načrtovanje društev, nekaterih strokovnih komisij in tudi uredništev strokovnih in znanstvenih publikacij.

Ključne besede: bibliotekarstvo, informacijska znanost, knjižničarji, ankete, bralne navade, informacijski viri

ABSTRACT

Purpose: The purpose and aim of the practical study is to investigate reading habits of Slovene librarians regarding the frequency and choice of technical

literature they use for their individual education and training, which sources they prefer and how they evaluate these sources in terms of their professional growth.

Methodology/approach: The analysis is based on data gathered in a web survey comprising a set of 18 questions. A representative random convenience sample of 292 librarians have completed the survey.

Results: The results have provided us an insight into the patterns characteristic for Slovene librarians and their usage of technical library-related literature, regarding their age and sex, educational level, type of library they are working in, including their evaluation of a certain choice of specific Slovene library journals.

Research limitation: The study is limited by the individual response of a random convenience sample population completing the survey, restricted to those who make part of e-mail lists and/or use social media channels.

Practical implications: A review of patterns specific for self-education and professional growth of Slovene librarians may support and direct the orientation and decisions of professional associations, steering committees, and editorial bodies of technical and scientific publications.

Keywords: library and information science, librarians, surveys, reading habits, information sources

1 Uvod

Branje in pismenost sta ključna elementa razvoja človeštva in že desetletja tudi ključni besedi proučevanja in pospeševanja na vseh področjih človekovega udejstvovanja, v kulturi, izobraževanju in znanosti pa še posebej. Proučevanje bralnih navad in pospeševanje branja v vseh starostnih obdobjih in za različne namene so pomembne aktivnosti na različnih nivojih, od mednarodnih in svetovnih organizacij do lokalnih skupnosti in tudi posameznih knjižnic. Množica objavljenih raziskav ugotavlja bralne potrebe in navade različnih skupin bralcev pa tudi nebralcev glede na starost, izobrazbo, spol, nacionalno oziroma državno pripadnost in druge značilnosti. Uporaba strokovne in znanstvene literature in v zadnjih desetletjih tudi drugih virov je seveda tudi pomemben pokazatelj ustvarjalnosti in delovanja posamezne stroke ter znanstvene discipline. Za oceno strokovne usposobljenosti in predvsem sledenja razvoju stroke s strani posameznikov in skupin, načrtovanje dopolnilnega izobraževanja ter vrednotenja strokovnih dosežkov je nujno tudi poznavanje bralnih navad strokovnjakov.

2 KATERE VIRE UPORABLJAJO ZA SVOJE OSEBNE STROKOVNE POTREBE SLOVENSKI KNJIŽNIČARJI?

Resnih raziskav o tem, kaj, koliko in zakaj berejo slovenski knjižničarji oziroma katere strokovne in znanstvene vire uporabljajo za zadovoljevanje svojih strokovnih potreb, bodisi pri svojem študiju, strokovnem delu in za strokovno izpopolnjevanje ali zgolj za zadovoljevanje strokovne radovednosti, nimamo. Kako pogosto posegajo po strokovni in znanstveni literaturi, kateri dajejo prednost, kako se odločajo glede izbire tiskanih in elektronskih virov? Raziskava o bralnih navadah knjižničarjev v slovenskih splošnih knjižnicah se je pred leti omejila zgolj na branje leposlovja, čeprav ob tem mimogrede tudi ugotavlja, da je 5 % anketirancev že postavilo branje priročnikov, leksikonov in enciklopedij po pomembnosti na 1. in 24 % anketirancev na 2. mesto (Frelih, 1999).

2.1 Nekaj ugotovitev doslej

O tem, katere vire in kako uporabljajo za svoje osebne strokovne potrebe slovenski knjižničarji, je bilo doslej izvedenih nekaj pilotskih anket v omejenem obsegu, z natisnjenim vprašalnikom ena tudi elektronska. Oktobra 2010 je v Ljubljani potekalo 4. skupno strokovno posvetovanje Sekcije za specialne knjižnice in Sekcije za visokošolske knjižnice ZBDS s krovnim naslovom »Prost dostop do dosežkov slovenskih znanstvenikov«, med udeleženci smo skušali s krajšo anonimno anketo dobiti odgovore na vprašanje, katere vire in kako uporabljajo knjižničarji v specialnih in visokošolskih knjižnicah. Po seznamu udeležencev je bilo prisotnih 136 knjižničarjev, od teh jih je anketni list s 13 vprašanji izpolnilo in vrnilo tri četrtine (107 veljavnih anketnih listov), zato lahko ocenimo odzivnost kot zelo dobro (79 % vseh prisotnih knjižničarjev). Zbrani podatki so predstavljali solidno osnovo za osnovno analizo stanja med slovenskimi specialnimi in visokošolskimi knjižničarji. Enajst vprašanj je vezanih na navedeno problematiko uporabe z bibliotekarsko stroko povezanih virov, prvi dve vprašanji pa sta demografski – spol in starostna skupina. Med 107 respondenti je bilo 82 % knjižničark in 18 % knjižničarjev, kar je povsem odražalo tudi strukturo prijavitelcev. Izrazito so prevladovale ženske v starostni skupini od 30 do 50 let (51 % vseh respondentov oziroma 62 % med ženskami), moških pod 30 let ali nad 50 let je bilo zanemarljivo malo. V analizi odgovori glede na starost in spol praviloma niso bili razčlenjeni. Rezultati so bili objavljeni v Knjižničarskih novicah (Kanič, 2010a). Pri tem je treba poudariti, da vzorec anketirancev za celotno slovensko knjižničarstvo ni reprezentativen, saj se je anketa omejila na specialne in visokošolske knjižničarje. Nekatero ugotovitve bomo v nadaljevanju kljub temu uporabili za primerjavo kot »referenčna anketa A«.

Druga podobna raziskava je temeljila na anketi, izvedeni ob strokovnem posvetovanju Zveze bibliotekarskih društev Slovenije z naslovom »Knjižnica: odprt prostor za dialog in znanje«, ki je potekalo v Mariboru oktobra 2011. Od približno 250 udeležencev posvetovanja, tokrat iz vseh tipov knjižnic, je vprašalnik z 18 vprašanji izpolnilo in vrnilo samo 53 prisotnih (41 kolegic in 12 kolegov), zato lahko ocenimo odzivnost na anketo (21 %) kot zelo slabo. Vprašalniki pogosto tudi niso bili v celoti izpolnjeni ali so bili izpolnjeni površno in z nasprotujočimi si odgovori. Zaradi tako skromnih in nezanesljivih podatkov anketa ni mogla podati pričakovanih rezultatov. Od osemnajstih vprašanj je bilo štirinajst vezanih na navedeno problematiko uporabe z bibliotekarsko stroko povezanih virov, prva štiri vprašanja pa so bila demografska – spol in starostna skupina, vrsta dela in formalna izobrazba anketirancev. Med 53 respondenti je bilo 77 % knjižničark in 23 % knjižničarjev, izrazito pa so ponovno prevladovale ženske v starostni skupini od 30 do 50 let (56 % vseh respondentov oziroma 73 % med ženskami), v starostni skupini do 30 let so bile le tri ženske in nobenega moškega, nad 50 let pa 8 žensk in 4 moški, skupaj 22 % respondentov. Kratek pregled zbranih podatkov je bil objavljen na bibliotekarskem blogu Biblioblog (Kanič, 2011e).

Pred strokovnim srečanjem Društva bibliotekarjev Ljubljana »E-knjige in slovenske knjižnice«, ki je bilo novembra 2011, smo s spletno anketo zbrali nekaj osnovnih podatkov o tem, koliko slovenski knjižničarji vedo o elektronskih knjigah in v kolikšni meri jih sami tudi uporabljajo. Namen ankete je bil ugotoviti, koliko slovenski knjižničarji poznajo elektronske knjige in elektronske bralnike, v kolikšni meri in na kak način sami uporabljajo elektronske knjige in na katerih napravah ter ali čutijo potrebo po strokovnem informiranju in izobraževanju na tem področju. Izhodiščna teza, da slovenski knjižničarji premalo poznajo ter premalo uporabljajo elektronske knjige in je zato strokovno informiranje in izobraževanje na tem področju potrebno, se je potrdila kot pravilna. Elektronski anketni vprašalnik je izpolnilo 134 anketirancev, vsi so odgovorili na vsa vprašanja, ker je bil vprašalnik nastavljen tako, da neodgovorjenih vprašanj ni dopuščal. Odzivnost na anketo je bila presenetljivo dobra, saj je bilo v petih dneh zbranih 134 odgovorov. Med respondenti so prevladovale ženske z 79 %, moških je bilo 21 %. Najštevilnejša je bila starostna skupina od 31 do 50 let z 62 %, nad 50 let je bilo 23 % respondentov in samo 15 % v skupini do 30 let. Razlika med zastopanostjo žensk in moških je najbolj opazna v najmlajši skupini (1:9), v srednji skupini se zmanjša na 1:4,2 in je v najstarejši skupini samo še 1:2. Težko je reči, če je v tem primeru to posledica vse večje feminizacije poklica ali zgolj večjega zanimanja in potrebe po izobraževanju na področju uporabe novejših elektronskih virov in s tem povezanih naprav. Pretežni del (42 %) respondentov je bil zaposlen v visokošolskih knjižnicah, sledi 23 % iz splošnih knjižnic, 13 % iz NUK, 10 % iz specialnih knjižnic in samo 2 % šolskih knjižničarjev. Pregled zbranih podatkov je bil objavljen na bibliotekarskem blogu Biblioblog (Kanič, 2011c). Nekaterе ugotovitve bomo uporabili za primerjavo kot »referenčna anketa B«.

2.2 Namen študije

Namen praktične študije je bil ugotoviti, kako pogosto po strokovnih virih posegajo slovenske knjižničarke in knjižničarji za svoje izobraževanje in usposabljanje, katere vire uporabljajo in kako pogosto ter kako ocenjujejo njihovo kakovost in koristnost za svojo strokovno rast. Temeljitejših tovrstnih študij pri nas doslej še ni bilo, kljub pogostemu ugibanju o branosti oziroma nebranosti določene strokovne revije in pogosti ali nezadovoljivi rabi strokovne literature med strokovnjaki. Analiza v celoti temelji na podatkih, zbranih s spletno anketo priročnega naključnega vzorca, ki ga določajo omejitve nagovarjanja in naslavljanja skupin knjižničarjev, ki so avtorju dostopna. Pričakujemo, da bodo rezultati podali vzorce uporabe strokovne bibliotekarske literature in drugih virov pri slovenskih knjižničarkah in knjižničarjih glede na starost, spol, strokovno izobrazbo in zaposlenost glede na vrsto knjižnice, ob tem tudi podatke o uporabi in ocenjeni koristnosti posameznih naslovov nekaterih slovenskih virov. Pregled samoizobraževanja slovenskih knjižničark in knjižničarjev bo lahko podprl strokovne usmeritve strokovnih društev, nekaterih strokovnih komisij in tudi uredništev strokovnih in znanstvenih publikacij.

2.3 Izbrane teme in metodologija

Z anketo smo si zadali za cilj zbrati in analizirati reprezentativen vzorec podatkov o uporabi in subjektivnem vrednotenju strokovnih virov, zato smo anketirance spraševali o podrobnostih z naslednjih področij:

- Kako pogosto segajo po strokovni literaturi in drugih za stroko pomembnih virih?
- Kje pridobivajo potrebno literaturo in podatke?
- Kolikšna je pogostost uporabe in izbira med slovensko in tujo literaturo?
- katero vrsto dokumentov uporabljajo najpogosteje in v kakšni obliki (tiskano ali elektronsko)?
- Pogostost uporabe in osebno vrednotenje nekaterih izbranih slovenskih bibliotekarskih časopisov.
- Pogostost uporabe in osebno vrednotenje slovenskih in tujih strokovnih blogov.
- Vrsta naprav, na katerih berejo elektronske vire.
- V kolikšni meri in na katerem nivoju v stroki tudi sami pišejo in objavljajo?

Za lažje razumevanje in interpretacijo podatkov smo zbrali tudi podatke o starosti, spolu, vrsti knjižnice, kjer so zaposleni, in prevladujočih strokovnih opravilih na delovnem mestu.

Podatke smo zbrali z enostavno srednje obsežno anonimno spletno anketo in opisnimi odgovori, nekatere podatke smo primerjali s podobno anketo v preteklosti.

2.4 Hipoteze

Glede na hiter razvoj stroke, vse večjo izobraženost in strokovnost knjižničarjev ter na nekaterih področjih že skoraj prevlado elektronskih virov, smo postavili naslednje hipoteze na področju uporabe strokovne literature in virov:

- Knjižničarji v veliki meri in dokaj pogosto segajo po strokovnih virih.
- Elektronski viri se po uporabi že lahko primerjajo s tiskanimi. Tiskana knjiga in tiskani članek nista več prva izbira.
- Slovenske strokovne in znanstvene revije imajo zmerno branost, vendar je njihova kakovost visoko ocenjena.
- Branost slovenskih strokovnih revij se je v zadnjih nekaj letih povečala.
- Na nekaterih področjih uporabe strokovnih virov lahko zasledimo značilne razlike med spoloma.
- Knjižničarji relativno malo pišejo in objavljajo.

2.5 Anketni vprašalnik

Spletni vprašalnik je bil pripravljen in dosegljiv za izpolnjevanje na portalu Centra za družboslovno informatiko, kjer je nameščena 1KA, javno dostopna odprtokodna aplikacija za spletno anketiranje in se kot storitev lahko uporablja neomejeno in brezplačno (EnKlikanketa, B.l.). Anketiranje je potekalo od 3. do 19. junija 2017.

Anketni vprašalnik (Priloga 1) se je v večjem delu zgledoval po že preverjenem vprašalniku referenčne ankete A, v nekaterih delih je bil dopolnjen ali vprašanja razčlenjena. Anketa je povsem anonimna in obsega 18 vprašanj s 64 spremenljivkami, za izpolnjevanje je bilo predvideno okrog 6 minut, vendar so porabili respondenti v povprečju nekaj manj časa. Osnovni tematiki, to je uporabi in vrednotenju strokovnih in znanstvenih virov, tako tiskanih kot elektronskih, s področja bibliotekarstva in informacijske znanosti, je namenjen prvi blok 11 vprašanj, praviloma z uporabo opisnih urejenostnih merskih lestvic. V drugem bloku so zbrana vprašanja s podatki o respondentu, izobrazbi in strokovnem delu, lastnih avtorskih delih in v zaključku demografska vprašanja o starosti in spolu. Le nekaj osnovnih vprašanj zahteva obvezen odgovor, sicer je mogoče nekatera vprašanja pustiti neodgovorjena, ali pa je ponujena možnost »ne želim odgovoriti«. Kljub deklarativni anonimnosti vprašalnika je namreč zaradi relativno majhne populacije slovenskih knjižničarjev (in kjer »vsak pozna vsakogar«) s kombinacijo nekaterih odgovorov dokaj enostavno in zagotovo mogoče odkriti identiteto respondenta (npr. moški, star nad 50 let in ni zaposlen v knjižnici, je lahko s številom avtorskih objav povsem nedvoumno identificiran).

2.6 Obveščanje in vabilo k izpolnjevanju ankete

Anketiranje je potekalo v celoti v elektronskem okolju, zato sta bila tudi za obveščanje in vabilo knjižničarjem k anketiranju istočasno uporabljena dva elektronska medija – elektronska pošta in objave na Facebooku. Pri tem smo bili omejeni z viri, do katerih ima pravico dostopa oziroma njihove uporabe avtor prispevka. Elektronska pošta je bila poslana neposredno na poštne sezname specialnih in visokošolskih knjižnic ter Društva bibliotekarjev Ljubljana, dopis s prošnjo, naj vabilo posredujejo svojim članom, pa še osmim predsednikom področnih društev in osmim predsednikom sekcij v okviru ZBDS (Organi, 2013). Avtor je objavil vabilo k anketi na svojem Facebook profilu, ob tem pa še v Facebook skupinah z naslovi Sekcija za visokošolske knjižnice ZBDS, Sekcija za specialne knjižnice Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, DBM – Društvo bibliotekarjev Maribor, Društvo bibliotekarjev Ljubljana, Bibliotekarji bibliografi (bibliografije raziskovalcev) ter Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Anketiranje je potekalo od 3. do 19. junija 2017, pet dni pred zaključkom je bil poziv k sodelovanju ponovljen na vseh navedenih naslovih.

2.7 Statistična množica potencialnih anketirancev

Zavedamo se, da se enakopravno obravnavanje delavk in delavcev, strokovnjakov in strokovnjakinj v spolno zaznamovanih jezikih, kakršna je tudi slovenščina, izraža tudi v ustreznem poimenovanju njihovih poklicev, nazivov v ženskem spolu. Raba slovenskih ženskih in moških oblik poimenovanj poklicev in nazivov v knjižničarstvu ni ustrezna in uravnotežena niti v vsakdanji uporabi niti v strokovni literaturi (Kanič, 2016). Temu se povsem tudi tukaj ne moremo izogniti, saj bomo v izogib preobremenjevanju besedila s ponavljanjem moške in ženske oblike poimenovanj respondent in knjižničar uporabljali generično za oba spola, torej tako za respondentko in respondenta ter knjižničarko in knjižničarja. Ženski spol bo uporabljen samo tam, kjer bomo opozarjali na podatke, zbrane in predstavljene ločeno po spolu.

Povsem jasno je, da nikakor ne moremo zbrati podatkov na vsej populaciji slovenskih knjižničarjev, ki jih je po podatkih Centra za razvoj knjižnic v petih tipih knjižnic okrog 2.278. Zato smo želene karakteristike populacije ocenili na reprezentativnem slučajnostnem vzorcu. Naš cilj je bil dobiti vzorec, pri katerem bi bile karakteristike kolikor se da blizu karakteristiki na celi populaciji, zato je bilo izbranih več različnih kanalov obveščanja. Glede na to lahko trdimo, da gre za t. i. priročni vzorec, saj je bila nagovorjena skupina knjižničarjev, ki je avtorju najbolj dostopna.

Po podatkih ZBDS za leto 2015 (Poročilo, 2017) je v Zvezo bibliotekarskih društev Slovenije včlanjenih osem območnih bibliotekarskih društev (Ljubljana,

Maribor, Celje, Koroška, Gorenjska, Pomurje, Primorska in Notranjska, Dolenjska), v katerih združuje preko 1.200 slovenskih knjižničark in knjižničarjev, ki opravljajo v knjižnicah pretežno (vendar ne izključno) strokovna opravila. Natančnejše podatke o knjižničnih delavcih (Slovenske, B.l.; Lesjak in Bahor, 2017) zbira Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici. Tako je bilo leta 2015 (v šolskih knjižnicah 2016) število knjižnic in strokovnih delavcev v njih naslednje:

Preglednica 1: *Strokovni delavci v slovenskih knjižnicah in njihov delež med respondenti*

Tip knjižnice	Število knjižnic	Zaposleni skupaj (EPZ)	Strokovni delavci (EPZ)	Število respondentov	Delež delavcev, zajetih med respondenti v %
Nacionalna knjižnica	1	140	104	21	20
Visokošolske knjižnice	81	352	293	89	30
Splošne knjižnice	58	1.183	932	87	9
Specialne knjižnice	109	169	136	52	38
Šolske knjižnice	612	813	813	19	2
Drugo				9	
Ne želim odgovoriti				15	
Skupaj	861	2.657	2.278	292	13

3 ZBRANI REZULTATI

3.1 Respondenti

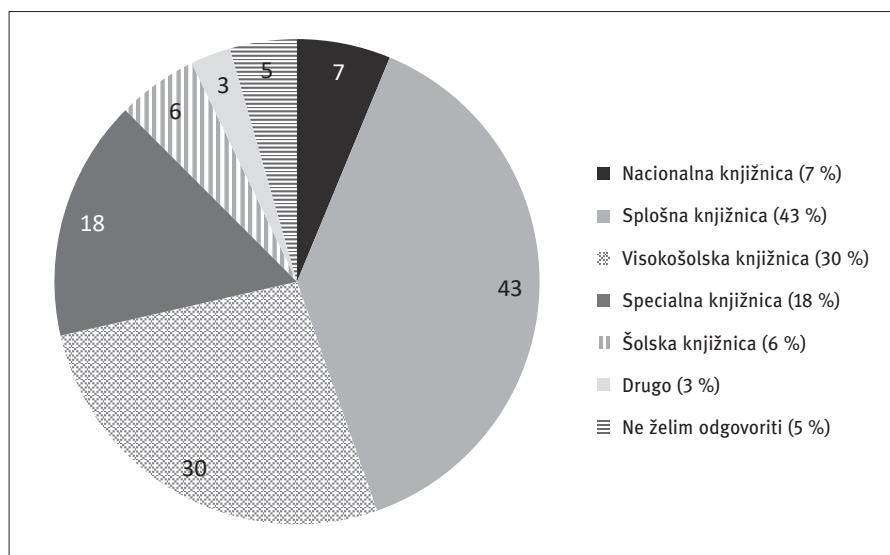
V času aktivnosti ankete je bilo do nje opravljenih 611 dostopov, vendar je delno izpolnjenih samo 341 vprašalnikov, povsem pa je izpolnjevanje zaključilo **292 respondentov**. Nadaljnja analiza se bo praviloma nanašala na teh 292 vprašalnikov. Največji osip anketirancev je bil takoj na začetku po prvem stiku z anketo, saj je že po branju uvodnega besedila kar 38 % anketirancev obupalo in se odločilo vprašalnik zapustiti. Večina anketirancev se je odzvala takoj po prvem povabilu (celo 122 povsem izpolnjenih anket v enem dnevu) in precej tudi po ponovnem obvestilu nekaj dni pred zaključkom anketiranja (45 izpolnjenih anket v enem dnevu), v preostalem času pa se je odzivalo po nekaj respondentov dnevno.

Glede na to, da se je na anketo odzvalo in jo v celoti izpolnilo 13 % od 2.278 vseh v statistikah NUK evidentiranih strokovnih knjižničnih delavcev in med njimi visok delež strokovnih delavcev v visokošolskih (30 %), specialnih (38 %) in nacionalni knjižnici (20 %) ocenjujemo, da je bil odziv zelo dober in s tem tudi zajeti podatki dovolj reprezentativni. Nekoliko nižji delež respondentov

splošnih (9 %) in šolskih (2 %) knjižničarjev pripisujemo pomanjkljivemu načinu obveščanja, ki ni posebej nagovoril teh dveh skupin. 9 respondentov prihaja iz drugih institucij (npr. izobraževalnih), 15 respondentov pa ni želelo razkriti vrste institucije, kje so zaposleni.

3.1.1 Tip knjižnice

V statistični množici 292 respondentov zasedajo največja deleža splošni (43 %) in visokošolski (30 %) ter za njimi specialni (18 %) knjižničarji, deleži ostalih so po manj kot 10 % (Slika 1). Iz te strukture bi lahko izhajale nekatere razlike v pogostosti in načinu uporabe strokovnih virov, vendar se tega vidika v tej raziskavi ne bomo lotevali.

Slika 1: Delež respondentov glede na tip knjižnice, v kateri so zaposleni (v %, n=292)

3.1.2 Spol in starost

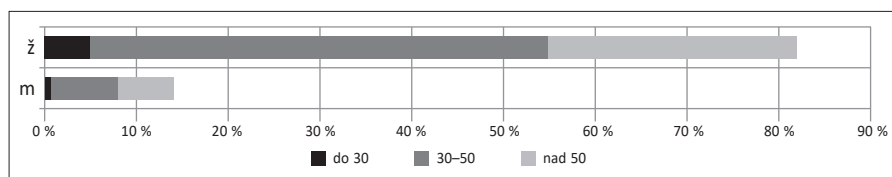
Za knjižničarstvo je znano, da je eden tipičnih feminiziranih poklicev, to velja tudi za to dejavnost in stroko v Sloveniji. Feminizirani so tisti poklici, v katerih delež spolov ni uravnotežen, kar pomeni, da ni prisotnih vsaj 40 odstotkov pripadnikov drugega, to je moškega spola. Natančnejših podatkov o tem, kolikšen je delež žensk v slovenskih knjižnicah, nismo zasledili. Površno sklepanje o tem je mogoče izpeljati iz nekaterih drugih podatkov. Strokovna revija Knjižnica je imela na primer v svojih šestdesetih letih obstoja več kot polovico časa urednico in nekaj let manj urednika, trenutno pa je v uredniškem svetu

ter domačem in mednarodnem uredniškem svetu skupaj šest strokovnjakov in 14 strokovnjakinj (torej 30 % moških in 70 % žensk). Podobno sliko kaže pregled 59 funkcij in položajev v organih Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, kjer zasedajo 12 položajev (20 %) moški in 47 položajev (80 %) ženske (Organi, 2013). Zato ne preseneča, da je med respondenti samo 14 % moških in 86 % žensk, kar je verjetno blizu realnemu stanju v knjižnicah. Ob tem se nismo spuščali v vprašanje uporabe elektronskih medijev in družbenih omrežij glede na spol in starost, kar bi lahko vplivalo na odzivnost oziroma neodzivnost in zadržanost predstavnikov enega ali drugega spola.

V skladu s pričakovanji je najmočnejša skupina respondentov v starosti od 30 do 50 let (57 %), takoj za njo pa knjižničarji, starejši od 50 let (38 %). Presenetljivo malo je mlajših od 30 let, med moškimi na primer samo en respondent (Preglednica 2). Izrazito seveda prevladujejo ženske prav tako v starostni skupini od 30 do 50 let (50 % vseh respondentov oziroma 58 % med ženskami). Starostna struktura in delitev po spolu sta zelo podobni podatkom iz referenčne ankete A, kjer je med respondenti 82 % žensk in 18 % moških ter 51 % v starostni skupini od 30 do 50 let (Slika 2).

Preglednica 2: *Struktura respondentov po spolu in starostnih skupinah (absolutno število)*

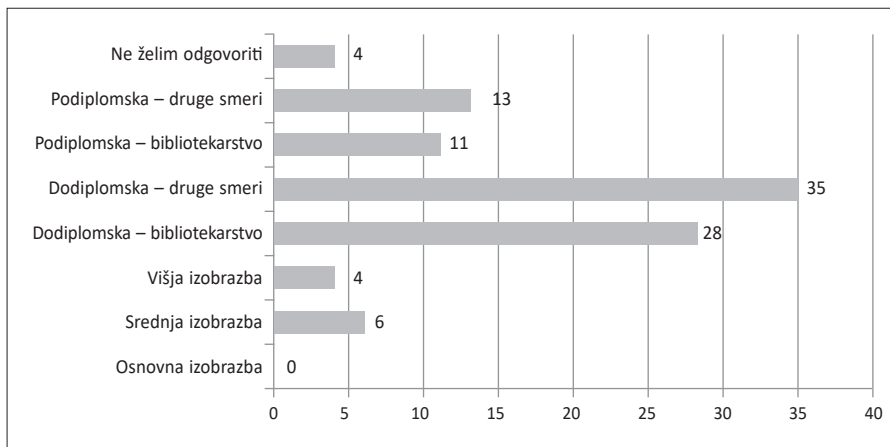
Spol/Starost	Do 30 let	31 do 50 let	Nad 50 let	Ne želi odgovoriti	Skupaj
Ženske	14	146	78	12	250 (86 %)
Moški	1	20	18	3	42 (14 %)
Skupaj	15 (5 %)	166 (57 %)	96 (33 %)	15 (5 %)	292 (100 %)

Slika 2: *Struktura respondentov po spolu in starostnih skupinah (v %)*

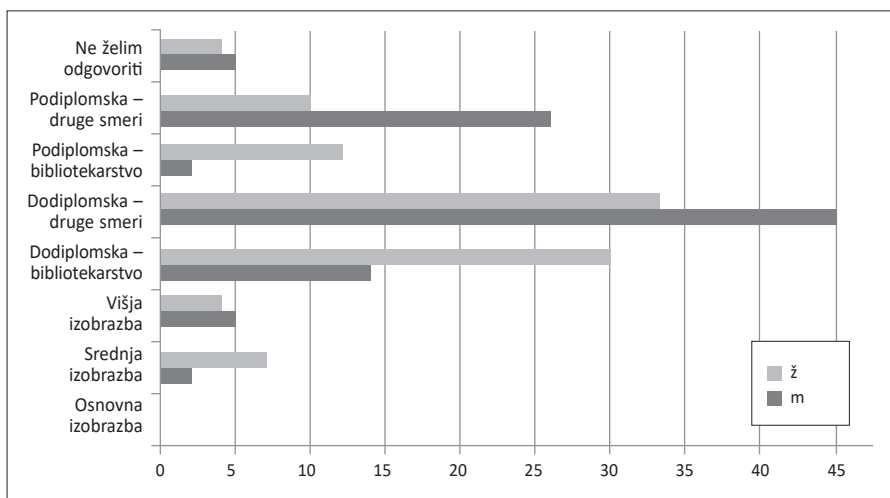
3.1.3 Stopnja izobrazbe

Izobrazbena struktura respondentov je relativno visoka, nikogar med njimi ni z osnovno stopnjo izobrazbe, s srednjo izobrazbo je 18 respondentov in 12 z višjo strokovno izobrazbo. 63 odstotkov ima dodiplomsko univerzitetno izobrazbo, od teh že slaba polovica z bibliotekarsko usmeritvijo, kar kaže na vse večji delež zaposlovanja diplomiranih bibliotekarjev. Skoraj četrtina respondentov (24 %) ima podiplomsko izobrazbo, od teh skoraj polovica na bibliotekarski usmeritvi (Slika 3).

Slika 3: Struktura respondentov glede na najvišjo doseženo izobrazbo (v %, n=292, 250 žensk in 42 moških)

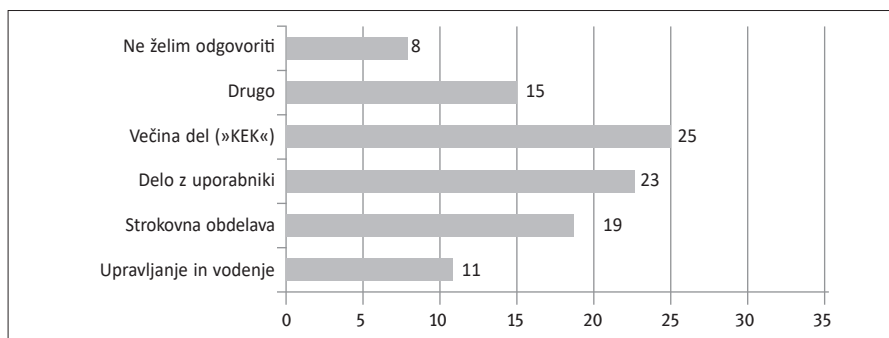
Zanimive so razlike v izobrazbi glede na spol respondentov. Med srednje izobraženimi delavci in diplomiranimi bibliotekarji močno prevladujejo ženske, med tistimi z dodiplomsko in podiplomsko izobrazbo drugih smeri pa moški (Slika 4). Podobne razlike so značilne tudi pri strokovnih opravilih, ki jih respondenti opravljajo v knjižnici.

Slika 4: Primerjava izobrazbene strukture med spoloma glede na najvišjo doseženo izobrazbo (v %, n=292, 250 žensk in 42 moških)

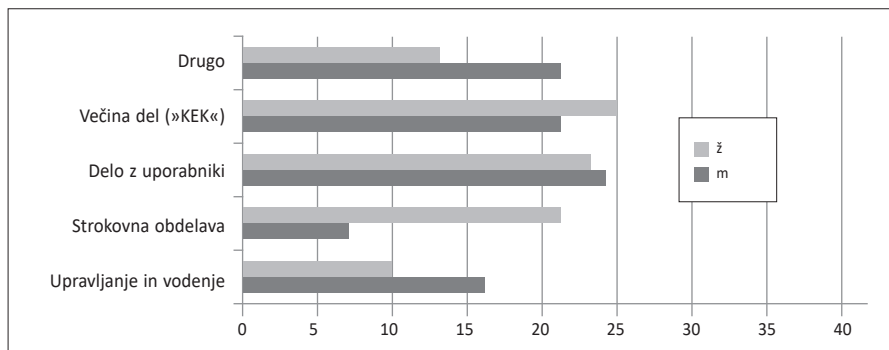
3.1.4 Strokovno delo v knjižnici

Tudi v literaturi je bilo pogosto omenjeno delo v t. i. KEK (knjižnica enega knjižničarja), kjer edini strokovni delavec opravlja vsa strokovna in tudi spremljevalna dela. Med respondenti je takih kar četrtna, med prevladujočimi pa sledi pomembno delo z uporabniki in strokovna obdelava knjižničnega gradiva (Slika 5). Kar 11 odstotkov respondentov se v glavnem ukvarja z upravljanjem in vodenjem knjižnice ali organizacijske enote v knjižnici (nivoja upravljanja in vodenja nismo precizirali).

Slika 5: Struktura deleža respondentov glede na prevladujoča strokovna dela v knjižnici (v %, n=292, 250 žensk in 42 moških)

Kot pri izobrazbi je tudi med prevladujočimi strokovnimi opravili nekaj značilnih razlik med zastopanostjo žensk in moških (Slika 6). Na področju upravljanja in vodenja ter drugih opravil (domnevamo, da so to pogosto tehnična dela) močno prevladujejo moški, še večja pa je razlika na področjih strokovne obdelave knjižničnega gradiva, kjer je razmerje 1:3 s prevlado žensk (7 % moških in 21 % žensk med respondenti). To so zagotovo podatki, ki si zaslužijo posebno študijo in interpretacijo.

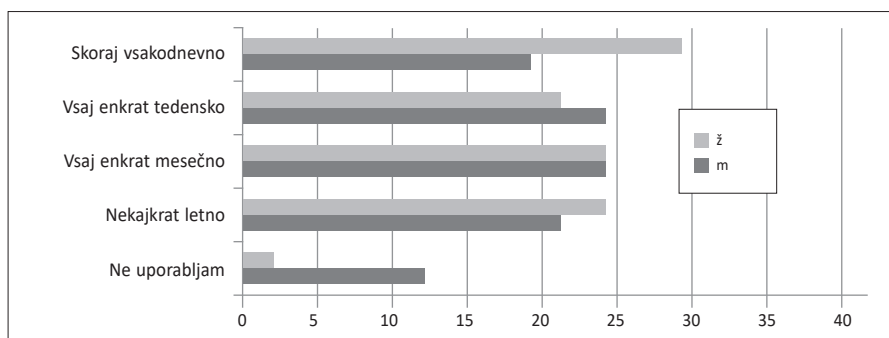

Slika 6: Primerjava med spoloma glede na prevladujoča opravila v knjižnici (v %, n=292, 250 žensk in 42 moških)

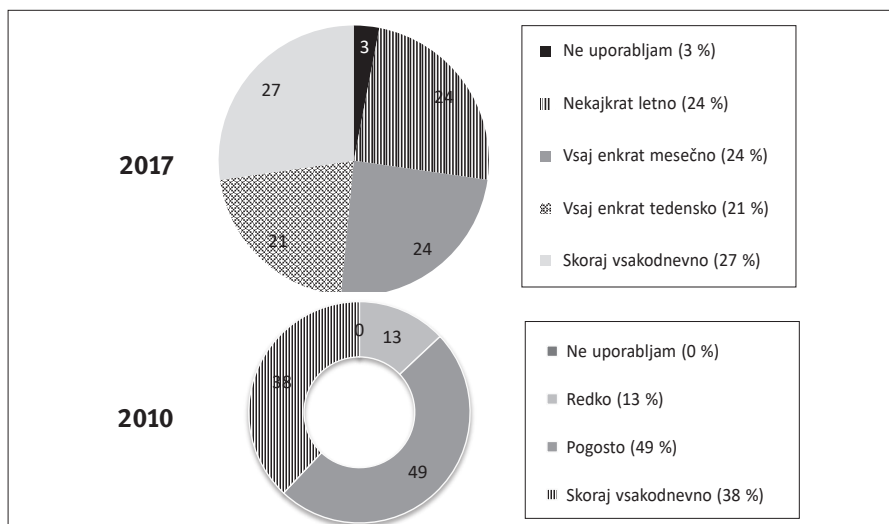
3.2 Uporaba in vrednotenje strokovne literature in drugih virov

3.2.1 Pogostost uporabe strokovnih virov

Na vprašanje *Kako pogosto uporabljate bibliotekarske vire in strokovno literaturo za svoje strokovno delo, izobraževanje, izpopolnjevanje in informiranje v stroki?* so le trije odstotki respondentov odgovorili, da tovrstnih virov ne uporabljajo (12 % moških in 2 % žensk), po četrtina jih posega po strokovnih virih nekajkrat letno ali vsaj enkrat mesečno, enkrat tedensko 21 % in vsakodnevno največji delež, to je 27 % (Slika 7). Pri tem opazimo, da je a) delež neuporabnikov zdaleč večji med moškimi in b) delež vsakodnevnih uporabnikov mnogo večji med ženskami.

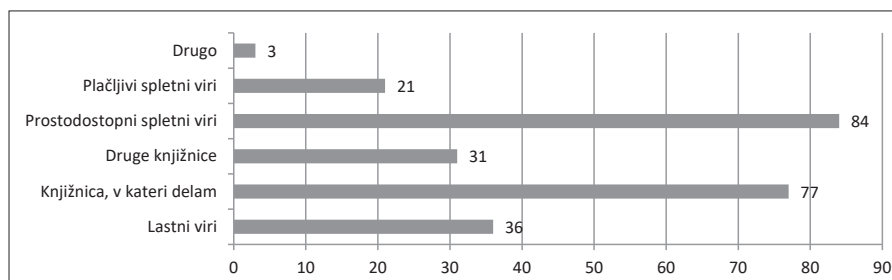
Slika 7: Primerjava med spoloma glede na pogostost uporabe strokovne literature in drugih virov (v %, n=292, 250 žensk in 42 moških)

Slika 8: Primerjava pogostosti uporabe strokovnih virov med respondenti dveh anket (v %, n1=292, 250 žensk in 42 moških; n2=107, 88 žensk in 19 moških)

Primerjava z referenčno anketo A kaže nekatere večje razlike (Slika 8), za katere predvidevamo, da nastopajo zaradi razlik v strukturi statističnih množic anketirancev (v tokratni anketi zajeti knjižničarji iz vseh tipov knjižnic, v referenčni anketi A pretežno visokošolski in specialni knjižničarji). Tokrat 9 respondentov (3 %) strokovnih virov sploh ne uporablja, v referenčni anketi A takih ni, druge karakteristike pa so težko primerljive zaradi različne metodologije zajemanja podatkov.

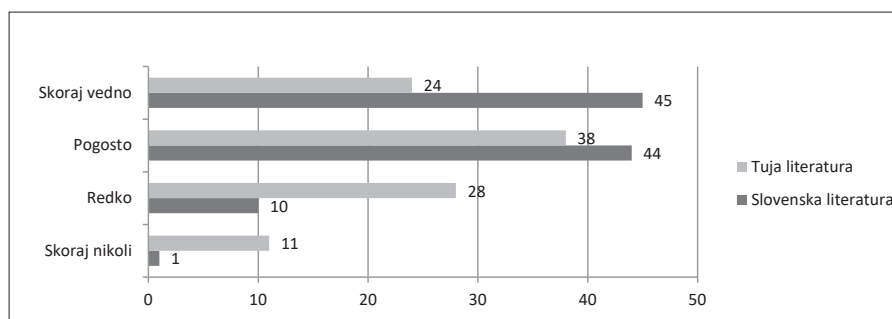
3.2.2 Kje najpogosteje iščete potrebno literaturo in podatke?

Slika 9: Kje najpogosteje iščete potrebno literaturo in podatke?
(Možnih je več odgovorov, podatki v %)

Glede načina pridobivanja strokovnih virov so lahko anketiranci izbrali več ponujenih odgovorov in pokazalo se je, da najpogosteje segajo po prostodostopnih spletnih virih (kar 84 %), potem po virih knjižnice, kjer delajo, nato pa še v drugih knjižnicah (Slika 9). Uporaba lastnih osebnih virov in drugih knjižnic sta skoraj izenačeni in po pogostosti uporabe zapostavljeni. Med drugimi možnostmi anketiranci naštevajo še sodelovanje s kolegi in predavatelji v tujini, strokovna družbena omrežja in podatkovne zbirke.

3.2.3 Odločanje med slovensko in tujo literaturo

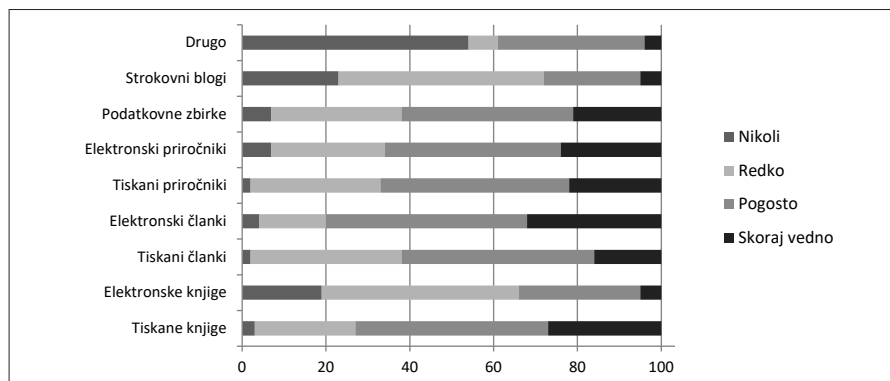

Slika 10: Kako se knjižničarji odločajo za uporabo slovenske in tuje literature (v %)

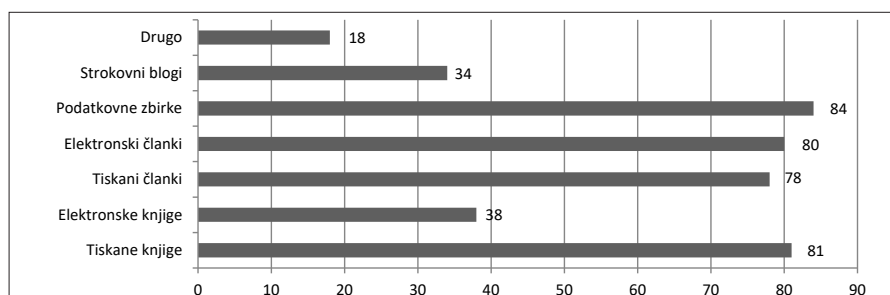
Prednostna odločitev za slovensko literaturo pred tujo še vedno močno prevladuje, tako je delež tistih, ki se za tujo literaturo nikoli ne odločijo 11 % in dobra četrtina respondentov se za tujo literaturo odloči le redko (Slika 10). Le glede pogoste uporabe sta slovenska in tuja literatura dokaj izenačeni, skoraj vedno pa se za tujo literaturo odloča samo pol toliko respondentov kot za slovensko literaturo.

3.2.4 Katere vire uporabljate in kako pogosto?

Vsi tiskani mediji so še vedno prevladujoča izbira (Slika 11), čeprav so jim elektronski tesno za petami (z izjemo elektronskih knjig in blogov). Z ozirom na najpogostejšo uporabo (uporabljam »skoraj vedno«) so elektronski članki (32 %) že postali najpomembnejši in najpogosteje uporabljeni vir, ki mu sledijo tiskane knjige (27 %), elektronski in tiskani priročniki, podatkovne zbirke in nato tiskani članki. Elektronske knjige in strokovni blogi so na repu najpogostejše rabe. Zato pa je slika pri odgovoru »pogosto« dokaj izenačena pri vseh virih z izjemo strokovnih blogov, ki so manj v uporabi. Med odgovori so respondenti navedli kot pomemben vir še stran strokovne komisije NUK za katalogizacijo, strokovne spletne strani, spletne strani strokovnih združenj, konferenc itd.

Slika 11: Izbira in pogostost uporabe različnih virov (v %)

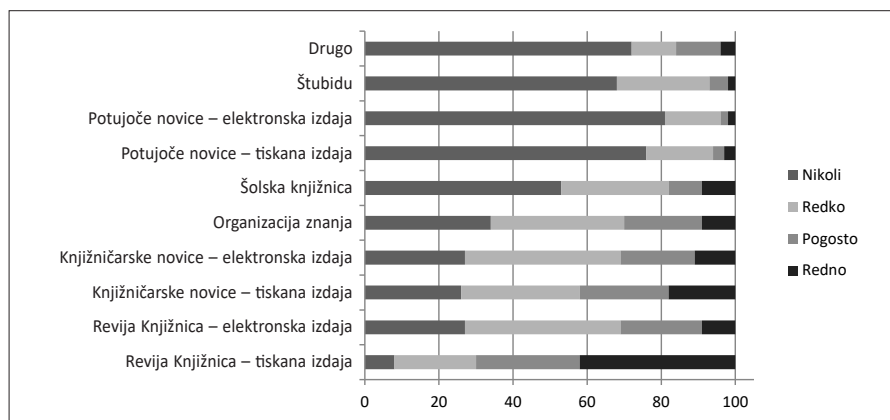

Slika 12: Izbira in pogostost uporabe virov v odstotkih (referenčna anketa A)

Referenčna anketa A kaže nekoliko drugačno sliko (Slika 12), saj je močno poudarjena uporaba podatkovnih zbirk in nato tiskanih knjig ter elektronskih člankov. Metodologija zajema podatkov je nekoliko različna, ob tem seveda vpliva na podatke tudi različna struktura proučevane množice.

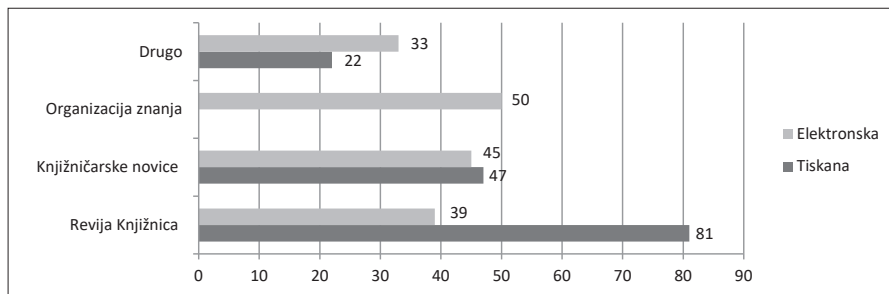
3.2.5 Katere slovenske strokovne revije s področja bibliotekarstva zasledujete?

Vprašanje o strokovnih časopisih je bilo oblikovano glede na raznoliko ciljno populacijo, torej knjižničarje iz vseh tipov knjižnic, zato je nabor naslovov širši in obsega tudi nekatere večini manj znane naslove, npr. Potujoče novice in Štubidu. Kjer obstaja, smo primerjali tudi branost vzporedne tiskane in elektronske izdaje posameznega naslova. Knjižničarji najpogosteje in redno posegajo po tiskani izdaji Revije Knjižnica (42 %) in tiskani izdaji Knjižničarskih novic (18 %), sledijo elektronske Knjižničarske novice, Organizacija znanja in (samo tiskana) Šolska knjižnica. Potujoče novice in Štubidu bere zelo majhen delež knjižničarjev (Slika 13). Iz odgovorov o kakovosti teh revij je razvidno, da so nekateri od teh naslovov med knjižničarji slabo poznani. Če zanemarimo pogostost uporabe, bere Knjižnico 92 % respondentov, Knjižničarske novice pa tri četrtine vprašanih, sledi Organizacija znanja (66 %), najmanjšo branost pa imajo Potujoče novice (23 %), ki jih prekaša tudi študentski Štubidu (32 %). Tiskane izdaje so praviloma bolj priljubljene, primerljivo absolutno branost imata samo vzporedni izdaji Knjižničarskih novic.

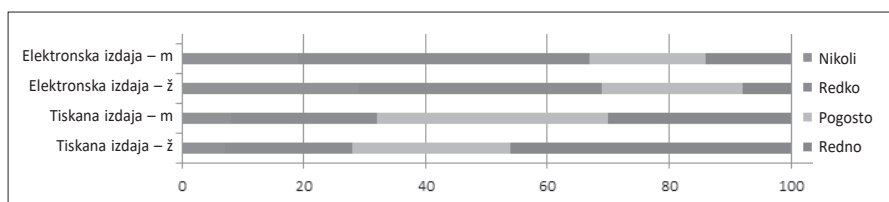
Slika 13: Katere slovenske strokovne revije s področja bibliotekarstva zasledujete? (v %)

Primerjava z referenčno anketo A kaže (Slika 14) po sedmih letih močno povečano branost vseh treh primerljivih naslovov, predvsem pa mnogo večje zanimanje za elektronsko izdajo Knjižnice (porast od 39 % na 73 %).

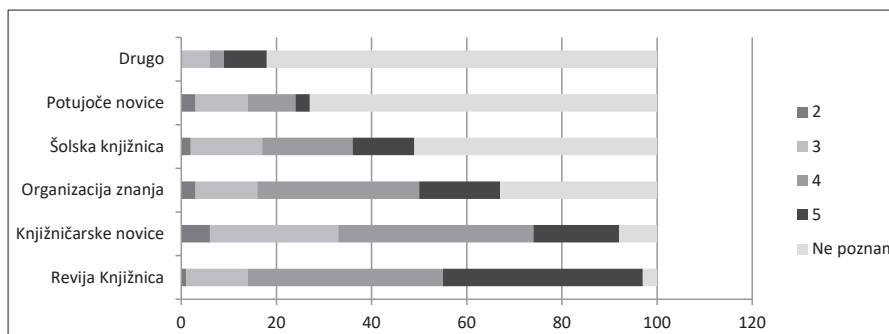
Slika 14: Katere slovenske strokovne revije s področja bibliotekarstva zasledujete? (referenčna anketa A, 2010) (v %)

Lahko rečemo, da tako knjižničarke kot tudi knjižničarji segajo nekoliko pogosteje po tiskani izdaji revije Knjižnica (Slika 15), branost pa je med spoloma povsem izenačena (čez 90 %). Elektronsko izdajo bere več moških (81 %) in nekaj manj žensk (71 %).

Slika 15: Primerjava med spoloma glede pogostosti uporabe tiskane in elektronske izdaje revije Knjižnica (v %)

3.2.6 Ocena kakovosti slovenskih bibliotekarskih revij

Slika 16: Kako ocenjujete kakovost slovenskih bibliotekarskih revij? (v %)

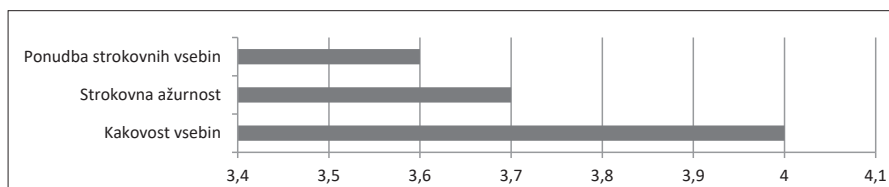
Respondenti so imeli na razpolago urejenostno lestvico od 1 do 5, kjer je 1 zelo nizka, 5 pa najvišja stopnja ocene kakovosti, naslovi revij pa so isti kot

pri vprašanju o branosti. Kakovostno lestvico dopolnjuje možnost odgovora »ne poznam«. Ocena 1 se pojavlja samo s frekvenco 1 ali pa sploh ne, zato smo jo iz prikaza izločili.

Značilno je relativno veliko nepoznavanje strokovnih revij, saj 3 % respondentov ne pozna Knjižnice, 8 % Knjižničarskih novic, 33 % Organizacije znanja, 51 % Šolske knjižnice in 73 % Potujočih novic (Slika 16). Največ najboljših ocen je dobila Knjižnica (42 %), za njo Knjižničarske novice (18 %) in Organizacija znanja (17 %). Nasploh je s slabo oceno (1 in 2) dokaj malo odgovorov (pri vseh naslovih pod 6 %). Več respondentov omenja kot negativno oceno neažurnost objav in objavljanja nekaterih revij.

3.2.7 Ocena ponudbe in kakovosti slovenskih strokovnih knjig

Respondenti so imeli na razpolago urejenostno lestvico od 1 do 5, kjer je 1 zelo nizka, 5 pa najvišja stopnja ocene kakovosti oziroma zadovoljstva s ponudbo. Kakovost strokovnih knjig s področja bibliotekarstva je bila ocenjena dokaj visoko (povprečna ocena 4,0), strokovna ažurnost vsebin nekoliko slabše (povprečna ocena 3,7), še slabše pa raznolikost ponudbe vsebin (povprečna ocena 3,6) (Slika 17). Ti podatki so vsekakor lahko v premislek avtorjem in založbam oziroma urednikom tovrstne literature.

Slika 17: *Kako ocenjujete ponudbo in kakovost slovenskih strokovnih knjig? (povprečna ocena)*

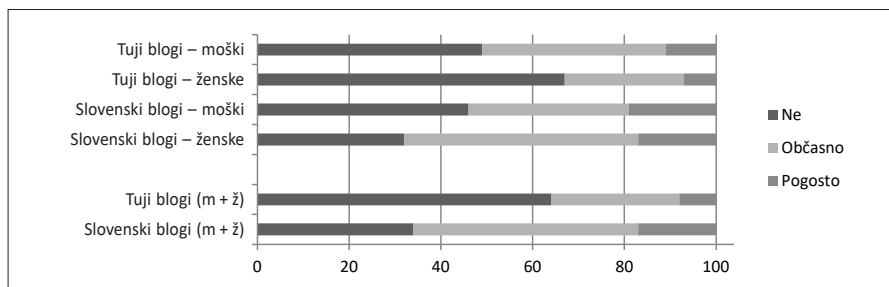
O slovenskih strokovnih revijah in knjigah so respondenti nanizali vrsto pripomb in mnenj, navajamo izbor nekoliko urejenih besedil:

- Premalo strokovnih knjig v slovenskem jeziku, tudi za študente bibliotekarstva premalo v slovenskem jeziku oziroma premalo prevodov v slov. jezik in iz področja varovanja in zaščite knjižničnega gradiva. Preveč razpršene literature v raznih revijah, ni učbenikov za fakulteto. Prav tako ni prevodov tuje literature.
- Potrebovali bi portal, kjer bi se združevali vprašanja in odgovori ob težavah, na katere naletimo npr. pri katalogizaciji, sprotno obveščanje o novostih s področja katalogizacij, bibliografij. Skratka poskrbeti za boljšo obveščenost, da bo pri delu maj težav in da bodo zapisi v cobissu kakovostnejši in poenoteni.

- Monografij in priročnikov skoraj ni – redke izdaje, večinoma ne glede na potrebe ampak izdajanje doktoratov, rezultatov raziskav itd. Revije – jih je dovolj in dovolj kakovostne, večja težava je najti (samokritične) avtorje.
- Vsi skupaj se moramo bolj potruditi za čim več objav o našem strokovnem delu.
- Mogoče so preveč usmerjene v analizo doseženega. Pogrešam več premislekov o trendih, ki bodo lahko določali prihodnost knjižnic.
- Premalo člankov o katalogiziranju.
- Preveč tradicionalnih knjižničarskih vsebin, premalo stika z novimi koncepti.
- Včasih vsebina časovno zaostaja za trenutnimi trendi v EU ali svetu.
- Slovenskih strokovnih knjig praktično ni več; še zbornike posvetovanj smo skrčili na zbornik povzetkov!
- Šepa obveščenost o obstoju nekaterih revij in virov, ker me je malo sram, ko sem izpolnjevala anketo in sem o nekaterih naslovih prvič slišala.
- Premalo različnih avtorjev, premalo se piše o različnih dogodkih, spremembah v stroki (npr. zakonodaja, katalogizacijski pravilniki, spremembe v študijskem programu na oddelku), premalo je povezovanja / sodelovanja teoretikov in praktikov, nesprejemljivo je, da so mentorji podpisani pod članke študentov.
- Premalo strokovnih knjig z najaktualnejšimi temami v bibliotekarstvu.
- Premalo je slovenskih strokovnih knjig s področja bibliotekarstva. Vsaj novi doktorji znanosti bi lahko po doktoratu objavili vsaj 1 strokovno/ znanstveno monografijo. NUK- tisti, ki delajo raziskave, bi lahko objavili knjigo, kjer bi vrednotili slovenske knjižnice (različne knjige za vsak tip knjižnice posebej).
- Nabor knjig še zdaleč ni zadovoljiv. Knjižničarske novice niso ažurne. So koristne za glavne bistvene informacije.
- Lahko bi bilo več tiskanih priročnikov za delo v knjižnicah, starih se ne da kupiti, novih ni.
- Podpiram ojačanje izdajanja izvirne strokovne bibliotekarske literature in prevodov tuje v slovenščino!
- Nekatero strokovno revije izhajajo prereditko in prepočasi (glede aktualnosti).
- Manjkajo kratki strokovni prispevki v e-obliki ... obliki bloga ... jih nekako nadomestijo fb vsebine po katerih pa težko iščeš.
- Slovenski knjižničarji iz generacije v generacijo manj objavljajo in slabo spremljajo sodobno strokovno literaturo.
- Lahko bi bila večja produkcija.
- Ustreznih slovenskih knjig skoraj ni, zato včasih uporabljam tuje.
- Mislim, da bi morale biti knjižničarske novice prosto dostopne!
- Premalo [različne] vsebine.

3.2.8 Sledenje objavam strokovnih blogov

Slovenske bibliotekarske strokovne bloge bere 66 % respondentov, tuje pa 36 %, kar je vendarle bistveno več, kot je pokazala referenčna anketa A (za slovenske in tuje skupaj 32 %). Slika je nekoliko drugačna ob podatku, da bloge redno zasleduje le manjši del bralcev (17 % slovenske in 8 % tuje bloge), ostali so le občasni bralci (Slika 18). Presenetljivo je med bralci slovenskih blogov več žensk, tuje bloge pa prebira več moških.

Slika 18: Sledenje objavam strokovnih blogov – skupaj in po spolu (v %)

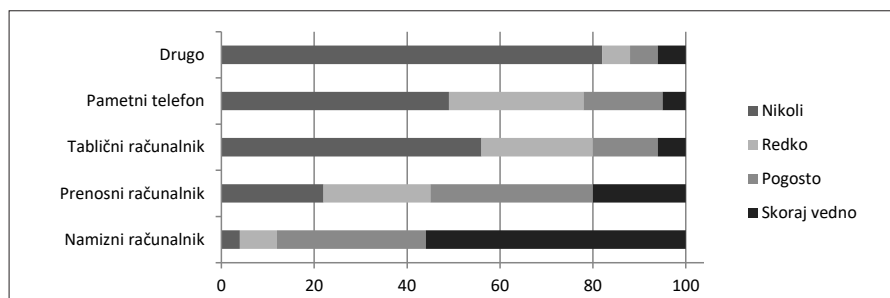
3.2.9 Ocena kakovosti objav strokovnih blogov

Respondenti so imeli na razpolago urejenostno lestvico od 1 do 5, kjer je 1 zelo nizka, 5 pa najvišja stopnja ocene kakovosti oziroma zadovoljstva z vsebino blogov. Ocene slovenskih blogov so presenetljivo boljše od ocen tujih blogov, vendar je treba pri tem upoštevati tudi dvakrat večje poznavanje slovenskih blogov. O slovenskih strokovnih blogih so respondenti nanizali vrsto pripomb in mnenj ali navedli imena blogov, ki jih berejo. Navajamo izbor nekoliko urejenih besedil:

- Več respondentov navaja branje Bibliobloga.
- Strokovnih blogov je za prste ene roke in še med temi večina ni ažurnih ali skoraj umirajo.
- Zelo težko je dati eno oceno za vse slovenske ter tuje bloge, ker so med njimi velike razlike v kakovosti. Sicer spremljam: slovensko bibliotekarsko terminologijo, blog cobiss, biblioblog, fejsfbukerje (če se temu lahko reče blog), od tujih pa infolit blog, stephens lighthouse, blog r. lankesa, occasional informationist
- biblioblog, iln, the travelling librarian, ifla ...
- Edini blog, ki ga poznam je štubidu vendar bi mu težko dali oznako strokovno.
- Mislim, da je to še neizkoriščena dobra možnost strokovnega izpopolnjevanja. K razširjanju bi pripomogla tudi odmevnejša javna predstavitev na kateri od strokovnih konferenc (dopuščam možnost, da sem jo spregledala)

- Janez Kanič in terminologija.
- Nekateri slovenski so preveč rumeni, avtorji nimajo ustrezne strokovne širine. So pa tudi uredu slovenski strokovni blogi, sploh od Kaniča.
- Razen bloga Bibliotekarska terminolgija ne spremljam blogov. Zdi se mi, da jih večina zamre v zelo kratkem času.
- Biblioum, biblos, bibliotekarji bibliografi (fb), blog cobiss, bibliotekarska terminologija, specialne.blogspot.com
- Bibliotekarska terminologija blog.
- Daleč najboljši in najbolj berljiv in najbolj kakovosten in naj naj – bibliotekarska terminologija.
- Knjižničarji bi morali imeti portal, kjer bi bili linki na bloge, strokovne revije in ostalo, kar je potrebno za kakovostno opravljanje dela.
- Saj razen terminologije ni nič, biblioblog je nehal objavljati!
- musingsaboutlibrarianship.blogspot.si, knjiznicarjivsvetu, terminologija.blogspot.si, www.biblioblog.si
- Berem tuje bloge, ker mi le-ti dajejo širšo sliko tega, da se zavedam, kje v stroki smo že in kje še nismo. Nekaj najljubših: public libraries online, jennys arch blog, ... quando dico biblioteca.
- Na blogih je preveč osebnega in premalo strokovno utemeljenega mnenja.
- Mogoče bi bilo smotrno vsebine strokovnih blogov strniti v članek/pri-spevek za strokovno ali znanstveno revijo. Tako bi verjetno dosegli večjo odmevnost nedvomno kvalitetnih vsebin, ki so objavljene na blogih.
- biblioblog, biblioum
- Eni blogi so zelo pristranski in hujskajo ljudi z nepreverjenimi informacijami.
- biblioblog, koridor-križišče umetnosti, knjige pomagajo ...
- biblioblog, libworld

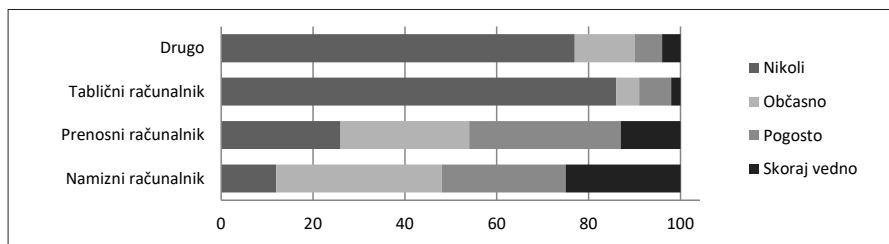
3.2.10 Na katerih napravah berete elektronska besedila?

Slika 19: Naprave, ki so v uporabi za branje elektronskih dokumentov (v %)

Tradicionalni namizni računalnik in prenosnik sta še vedno najpogostejši napravi za branje elektronskih knjig in člankov, odgovori pa kažejo, da skoraj

polovica respondentov občasno v ta namen uporablja tudi tablične računalnike ali pametne telefone (Slika 19). Nekaj je že tudi takih, ki tradicionalnega računalnika za branje več ne uporabljajo, vendar so le redki, ki skoraj vedno uporabljajo katero od prenosnih naprav. Parapodatki ankete tudi kažejo, da je 89 odstotkov respondentov za izpolnjevanje ankete uporabljalo računalnik (namizni ali prenosni) in samo 11 odstotkov katero od prenosnih naprav.

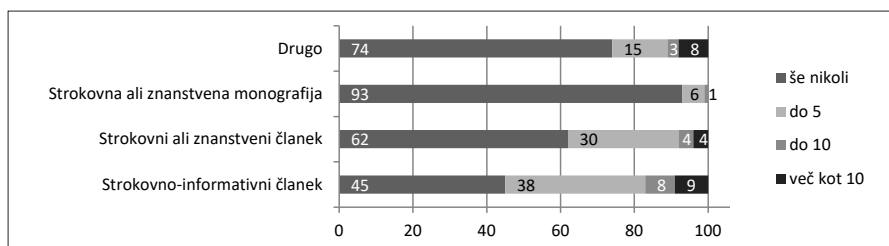

Slika 20: Naprave, ki so v uporabi za branje elektronskih dokumentov po referenčni anketi B iz leta 2011 (v %)

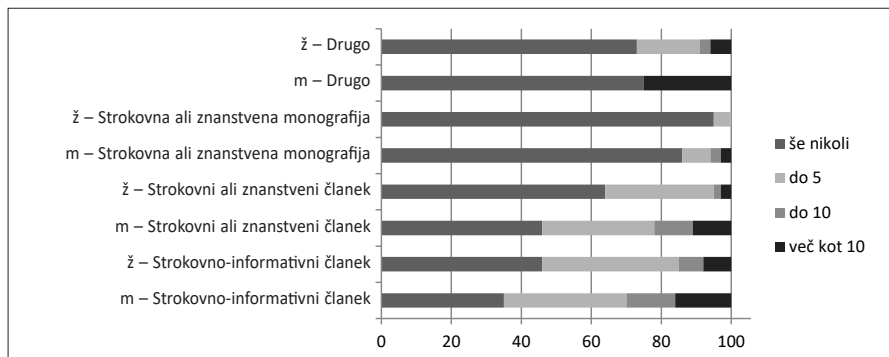
Podatki referenčne ankete B iz leta 2011 se zaradi prodora IKT in njene že skoraj vseprisotne rabe seveda že precej razlikujejo (Slika 20), prav tako zaradi vse pogostejše uporabe elektronskih dokumentov, do katerih lahko dostopamo samo v tej obliki.

3.2.11 Tudi sami pišete in objavljate besedila s področja bibliotekarstva?

Strokovnjaki, ki berejo, seveda pogosto tudi pišejo strokovna in znanstvena besedila, zato smo želeli pridobiti tudi podatke o tem, koliko so slovenski knjižničarji dejavni kot avtorji na svojem strokovnem področju. Tipologije dokumentov nismo natančno opredeljevali in smo prepustili respondentom presojo, kam uvrstijo svoja besedila. Zbrani podatki kažejo (Slika 21), da je enega ali več strokovno-informativnih člankov napisalo več kot polovica respondentov (55 %), strokovni ali znanstveni članek 38 %, strokovno ali znanstveno monografijo 7 %, 26 % respondentov pa navaja še katero drugo vrsto objav (neopredeljena tipologija).

Slika 21: Tudi sami pišete in objavljate? Kaj in koliko? (v %)

Slika 22: Tudi sami pišete in objavljate? Kaj in koliko?
Primerjava med avtorji in avtoricami (v %)

Zgolj površen pregled strukture in števila objav glede na spol avtorja kaže (Slika 22), da pišejo in objavljajo moški več kot ženske (izjema so druge objave), vendar bi bila za interpretacijo in ugotavljanje vzrokov za razlike potrebna temeljita analiza, ki pa je v okviru te raziskave nismo opravili.

4 ZAKLJUČEK

Namen praktične študije je bil z analizo relevantnih podatkov, pridobljenih s spletno anketo, dosežen, saj smo si ustvarili jasnejšo sliko, kako pogosto posegajo slovenske knjižničarke in knjižničarji za svoje izobraževanje in usposabljanje po strokovnih virih, katere vire prednostno uporabljajo in kako pogosto ter kako ocenjujejo njihovo kakovost in koristnost za svoje strokovno delo. Rezultati so podali vzorce uporabe strokovne bibliotekarske literature in drugih virov glede na starost, spol, strokovno izobrazbo in zaposlitev respondentov, ob tem tudi podatke o uporabi in ocenjeni kakovosti posameznih naslovov slovenskih strokovnih revij. Nekaj primerjav s podobno anketo v preteklosti je pokazalo pozitivne premike na tem področju. Nekateri od teh zaključkov bi lahko podprli strokovne usmeritve in načrtovanje strokovnih društev, nekaterih strokovnih komisij in tudi uredništev strokovnih in znanstvenih publikacij.

Glede na hiter razvoj bibliotekarske stroke, vse večjo izobraženost in strokovnost knjižničarjev, ki se tudi sami strokovno izpopolnjujejo z zasledovanjem strokovne literature ter že skoraj prevlado elektronskih virov na nekaterih področjih smo z zbranimi podatki preizkušali naslednje hipoteze na področju uporabe strokovne literature in virov:

- Trditev, da knjižničarji v veliki meri in dokaj pogosto segajo po strokovnih virih je bila potrjena, saj največji delež respondentov, to je 27 %, uporablja

strokovne vire vsakodnevno, enkrat tedensko 21 % in po četrtnina jih posega po strokovnih virih vsaj enkrat mesečno ali vsaj nekajkrat letno. Le trije odstotki respondentov so odgovorili, da tovrstnih virov ne uporabljajo. Pri tem opazimo, da je a) delež neuporabnikov zdaleč večji med moškimi in b) delež vsakodnevnih uporabnikov mnogo večji med ženskami. Prednostna odločitev za slovensko literaturo pred tujo še vedno močno prevladuje.

- Trditev, da se elektronski viri po uporabi že lahko primerjajo s tiskanimi in da tiskana knjiga ter tiskani članek več nista prva izbira ni bila povsem potrjena.

Knjižničarji najpogosteje segajo po prostodostopnih spletnih virih (kar 84 %), sicer pa so celostno gledano vsi tiskani mediji še vedno prevladujoča izbira, čeprav so jim elektronski tesno za petami (z izjemo elektronskih knjig in blogov). Elektronski članki so z 32 % že postali najpomembnejši in najpogosteje uporabljeni vir (uporabljam kategorijo »skoraj vedno«), ki mu sledijo tiskane knjige (27 %), elektronski in tiskani priročniki, podatkovne zbirke in nato tiskani članki. Tudi tiskane izdaje slovenskih strokovnih revij so praviloma bolj priljubljene, primerljivo absolutno branost imata samo vzporedni izdaji Knjižničarskih novic.

- Slovenske strokovne in znanstvene revije imajo zmerno branost, vendar je njihova kakovost visoko ocenjena.

Trditev o branosti je bila potrjena in pri nekaterih naslovih pričakovanja tudi presežena. Če zanemarimo pogostost uporabe, bere Knjižnico 92 % respondentov, Knjižničarske novice tri četrtine vprašanih, Organizacijo znanja 66 %, najmanjšo branost pa imajo Potujoče novice (23 %), ki jih prekaša tudi študentski Štubidu (32 %). Tiskane izdaje so praviloma bolj priljubljene, knjižničarji najpogosteje in redno posegajo po tiskani izdaji Revije Knjižnica (42 %) in tiskani izdaji Knjižničarskih novic (18 %), sledijo elektronske Knjižničarske novice, Organizacija znanja in Šolska knjižnica. Branost revije Knjižnica je med spoloma povsem izenačena (čez 90 %), vendar bere elektronsko izdajo več moških (81 %) in nekaj manj žensk (71 %). Iz odgovorov o kakovosti teh revij je razvidno, da so nekateri od teh naslovov med knjižničarji slabo poznani, saj 3 % respondentov ne pozna Knjižnice, 8 % Knjižničarskih novic, 33 % Organizacije znanja, 51 % Šolske knjižnice in 73 % Potujočih novic. Hipoteza o relativno visoko ocenjeni kakovosti je bila potrjena, največ najboljših ocen je dobila Knjižnica (42 %), za njo Knjižničarske novice (18 %) in Organizacija znanja (17 %). Nasploh je s slabo oceno (1 in 2) dokaj malo odgovorov (pri vseh naslovih pod 6 %). Več respondentov omenja kot negativno oceno predvsem neažurnost objav in nezadovoljivo obravnavanje različnih vsebin.

- Branost slovenskih strokovnih revij se je v zadnjih nekaj letih povečala. Trditev je bila potrjena, saj kaže primerjava z referenčno anketo A po sedmih letih močno povečano branost vseh treh primerljivih naslovov,

predvsem pa mnogo večje zanimanje za elektronsko izdajo Knjižnice (porast od 39 % na 73 %).

- Na nekaterih področjih uporabe strokovnih virov lahko zasledimo značilne razlike med spoloma.

To trditev potrjuje nekaj sklopov odgovorov, vendar v analizi vzrokov nismo ugotavljali, niti morebitnih povezav. Zanimive so razlike v izobrazbi glede na spol respondentov, ki morebiti vplivajo tudi na nekatere podatke o uporabi virov. Med srednje izobraženimi delavci in diplomiranimi bibliotekarji močno prevladujejo ženske, med tistimi z dodiplomsko in podiplomsko izobrazbo drugih smeri pa moški.

Podobne razlike so značilne tudi pri strokovnih opravilih, ki jih respondenti opravljajo v knjižnici.

Na področju upravljanja in vodenja ter drugih opravil (domnevamo, da so to pogosto tehnična dela) močno prevladujejo moški, še večja pa je razlika na področjih strokovne obdelave knjižničnega gradiva, kjer je razmerje 1:3 s prevlado žensk (7 % moških in 21 % žensk med respondenti). To so zagotovo podatki, ki si zaslužijo posebno študijo in interpretacijo.

Med respondenti, ki so odgovorili, da strokovnih virov ne uporabljajo, je 12 % moških in samo 2 % žensk, ob tem opazimo, da je tudi delež vsakodnevnih uporabnikov mnogo večji med ženskami. Presenetljivo je med bralci slovenskih blogov več žensk, tuje bloge pa prebira več moških.

Zgolj površen pregled strukture in števila strokovnih objav glede na spol avtorja kaže, da moški pišejo in objavljajo bistveno več kot ženske (izjema so »druge objave«, o katerih pa nimamo prave slike), vendar bi bila za interpretacijo in ugotavljanje vzrokov za razlike potrebna temeljita analiza, ki pa je v okviru te raziskave nismo opravili.

- Knjižničarji v svoji stroki relativno malo pišejo in objavljajo.

Trditev ni bila povsem potrjena. Zbrani podatki kažejo, da je enega ali več strokovno-informativnih člankov (tipologije dokumentov nismo natančno opredeljevali in smo prepustili respondentom presojo, kam uvrstijo svoja besedila) napisalo več kot polovica respondentov (55 %), strokovni ali znanstveni članek 38 %, strokovno ali znanstveno monografijo 7 %, 26 % respondentov pa navaja še katero drugo vrsto objav (neopredeljena tipologija). Natančnejši vpogled v avtorsko ustvarjalnost knjižničarjev bi lahko dopolnila bibliometrična analiza objav in preverba z Lotkovim zakonom o stalnem razmerju med avtorji z večjim številom objav glede na avtorje, ki objavijo en članek.

V anketi so zbrani podatki o strokovnih bralnih navadah in nekaterih spremljevalnih značilnostih informacijskega vedenja 292 slovenskih knjižničarjev, kar je okrog 13 % populacije strokovnih delavcev v slovenskih knjižnicah. To predstavlja dovolj reprezentativen vzorec za objektivna sklepanja, vendar ostaja poleg dovolj jasnih podatkov in zaključkov seveda tudi nekaj sklopov

podatkov, ki so pritegnili našo pozornost, vendar v danih okvirih raziskave nismo mogli razširiti in poiskati nekaterih vzrokov in/ali povezanosti. Ta področja ostajajo izzivi za nadaljnje raziskave.

ZAHVALA

Zahvaljujem se vsem stanovskim kolegicam in kolegom, ki so si odtrgali dragoceni čas in z izpolnjevanjem ankete pripomogli k oblikovanju slike o tem, kakšne so strokovne bralne navade slovenskih knjižničark in knjižničarjev. Enako seveda predsednikom bibliotekarskih društev in sekcij, ki so se odzvali mojemu klicu na pomoč in razširili poziv k izpolnjevanju ankete v okviru svojih sistemov za obveščanje. Prisca hvala tudi vsem kolegicam in kolegom, ki so poziv k anketiranju razširili na družbenih omrežjih v krogu svojih stikov. Relativno dobra obveščenost o izvajanju ankete je dober pokazatelj odličnega delovanja družbenih omrežij!

NAVEDENI VIRI

EnKlikanketa. (B.l.). Ljubljana: Center za družboslovno informatiko FDV. Pridobljeno 10. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.1ka.si/>

Frelih, D. (1999). *Bralne navade slovenskih bibliotekarjev v splošnoizobraževalnih knjižnicah*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Kanič, I. (2010a). Katere vire in kako uporabljajo za svoje osebne strokovne potrebe slovenski bibliotekarji?. *Knjižničarske novice*, 20(11), 5–10.

Kanič, I. (2011c, 27. november). *Koliko vedo slovenski knjižničarji o elektronskih knjigah in v kolikšni meri jih sami uporabljajo?* [blog zapis]. Ljubljana: Biblioblog. Pridobljeno 10. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.biblioblog.si/2011/11/koliko-vedo-slovenski-knjiznicarji-o.html>

Kanič, I. (2011e, 4. november). *Katere slovenske strokovne časopise beremo bibliotekarji?* [blog zapis]. Ljubljana: Biblioblog. Pridobljeno 10. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.biblioblog.si/2011/11/katere-slovenske-strokovne-casopise.html>

Kanič, I. (2016, 25. april). *Feminizacija in poimenovanja poklicev v knjižnici* [blog zapis]. Ljubljana: Bibliotekarska terminologija. Pridobljeno 17. 1. 2017 s spletne strani: <http://terminologija.blogspot.si/2016/04/feminizacija-in-poimenovanja-poklicev-v.html>

Lesjak, B. in Bahor, S. (2017). *Poročilo o meritvah šolskih knjižnic*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 2. 6. 2017 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/porocilo_solske.pdf

Organi in delovna telesa ZBDS za mandatno obdobje 2013–2017. (2013). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Pridobljeno 2. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.zbds-zveza.si/?q=node1%2F30>

Poročilo o izvedbi programa za leto 2016. (2017). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Pridobljeno 2. 6. 2017 s spletne strani: http://www.zbds-zveza.si/sites/default/files/dokumenti/2013/porocilo_ZBDS2016.pdf

Slovenske knjižnice v letu 2015. (B.l.). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 2. 6. 2017 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/knjiznice_na_kratko/knjiznice_na_kratko_2015.pdf

DRUGI UPORABLJENI VIRI

Kanič, I. (2010b, 3. november). *Katere vire uporabljajo bibliotekarji (Anketa – 2)* [blog zapis]. Ljubljana: Biblioblog. Pridobljeno 10. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.biblioblog.si/2010/11/katere-vire-uporabljajo-bibliotekarji.html>

Kanič, I. (2010c, 31. oktober). *Slovenskega bibliotekarja blog – Anketa (1)* [blog zapis]. Ljubljana: Biblioblog. Pridobljeno 10. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.biblioblog.si/2010/10/slovenskega-bibliotekarja-blog-anketa-1.html>

Kanič, I. (2010d, 7. november). *Bibliotekarji in spletni viri (Anketa – 3)* [blog zapis]. Ljubljana: Biblioblog. Pridobljeno 10. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.biblioblog.si/2010/11/bibliotekarji-in-spletni-viri-anketa-3.html>

Kanič, I. (2011a, 12. november). *Koliko bibliotekarji poznajo in uporabljajo elektronske bralnike?* [blog zapis]. Ljubljana: Biblioblog. Pridobljeno 10. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.biblioblog.si/2011/11/koliko-bibliotekarji-poznajo-in.html>

Kanič, I. (2011b, 20. november). *Sodelovanje bibliotekarjev v družbenih omrežjih* [blog zapis]. Ljubljana: Biblioblog. Pridobljeno 10. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.biblioblog.si/2011/11/sodelovanje-bibliotekarjev-v-druzbenih.html>

Kanič, I. (2011d, 30. oktober). *Kako gledamo bibliotekarji na slovenske bibliotekarske bloge?* [blog zapis]. Ljubljana: Biblioblog. Pridobljeno 10. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.biblioblog.si/2011/10/kako-gledamo-bibliotekarji-na-slovenske.html>

PRILOGA 1: ANKETNI VPRAŠALNIK

Katere vire uporabljajo za svoje osebne strokovne potrebe slovenski knjižničarji?

Spoštovani,

z anonimnim vprašalnikom želimo zbrati podatke o tem, katere vire in na kak način uporabljajo slovenski knjižničarji za svoje osebne potrebe v izobraževanju, strokovnem izpopolnjevanju in za informiranje v svoji stroki. Rezultati ankete bodo predstavljeni na Kongresu ZBDS 2017 Povezovanje. Sodelovanje. Skupnosti: Ustvarimo državo bralcev (Podčetrtek, Olimje, 27.–29. september 2017).

Prosimo vas, da si vzamete nekaj minut in s klikom na »Naslednja stran« pričneate z izpolnjevanjem ankete. Velja seveda samo za tiste, ki ste zaposleni v knjižnici ali kako drugače strokovno povezani s knjižničarstvom.

Za pomoč in sodelovanje se vam najlepše zahvaljujem.

Ivan Kanič

Anketa obsega 18 vprašanj. Za izpolnjevanje boste potrebovali okrog 6 minut.

Q1 – Kako pogosto uporabljate strokovno literaturo in druge bibliotekarske vire za svoje strokovno delo, izobraževanje, izpopolnjevanje in informiranje v stroki?

- Ne uporabljam
 Nekajkrat letno
 Vsaj enkrat mesečno
 Vsaj enkrat tedensko
 Skoraj vsakodnevno

IF (1) Q1 != [1] (Ne uporabljam)**Q2 – Kje najpogosteje iščete potrebno literaturo in podatke? Možnih je več odgovorov**

- Lastni viri
 Knjižnica, v kateri delam
 Druge knjižnice
 Prostodostopni spletni viri
 Plačljivi spletni viri
 Drugo:

IF (1) Q1 != [1] (Ne uporabljam)**Q3 – Kako se odločate, kadar uporabljate strokovne vire in literaturo?**

	Skoraj nikoli	Redko	Pogosto	Skoraj vedno
Slovenski viri in literatura	☐	☐	☐	☐
Tuji viri in literatura	☐	☐	☐	☐

IF (1) Q1 != [1] (Ne uporabljam)**Q4 – Kaj uporabljate in kako pogosto? Velja za slovenske in za tuje vire.**

	Nikoli	Redko	Pogosto	Skoraj vedno
Tiskane knjige	☐	☐	☐	☐
Elektronske knjige	☐	☐	☐	☐
Tiskani članki	☐	☐	☐	☐
Elektronski članki	☐	☐	☐	☐
Tiskani priročniki	☐	☐	☐	☐
Elektronski priročniki	☐	☐	☐	☐
Podatkovne zbirke	☐	☐	☐	☐
Strokovni blogi	☐	☐	☐	☐
Drugo:	☐	☐	☐	☐

IF (1) Q1 != [1] (Ne uporabljam)

Q5 – Katere slovenske strokovne revije s področja bibliotekarstva zasledujete?

	Nikoli	Redko	Pogosto	Redno
Revija Knjižnica – tiskana izdaja	☐	☐	☐	☐
Revija Knjižnica – elektronska izdaja	☐	☐	☐	☐
Knjižničarske novice – tiskana izdaja	☐	☐	☐	☐
Knjižničarske novice – elektronska izdaja	☐	☐	☐	☐
Organizacija znanja	☐	☐	☐	☐
Šolska knjižnica	☐	☐	☐	☐
Potujoče novice – tiskana izdaja	☐	☐	☐	☐
Potujoče novice – elektronska izdaja	☐	☐	☐	☐
Štubidu	☐	☐	☐	☐
Drugo:	☐	☐	☐	☐

IF (1) Q1 != [1] (Ne uporabljam)

Q6 – Kako ocenjujete kakovost slovenskih bibliotekarskih revij in prispevkov v njih? Na lestvici od 1 do 5 je 1 zelo nizka, 5 pa zelo visoka stopnja kakovosti.

	1	2	3	4	5	Ne poznam
Revija Knjižnica	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Knjižničarske novice	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Organizacija znanja	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Šolska knjižnica	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Potujoče novice	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Drugo:	☐	☐	☐	☐	☐	☐

IF (1) Q1 != [1] (Ne uporabljam)

Q7 – Kako ocenjujete ponudbo in kakovost slovenskih strokovnih knjig s področja bibliotekarstva? Na lestvici od 1 do 5 je 1 zelo nezadovoljivo, 5 pa zelo zadovoljivo.

	1	2	3	4	5	Ne poznam
Kakovost vsebin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Strokovna ažurnost	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ponudba različnih strokovnih vsebin	☐	☐	☐	☐	☐	☐

IF (1) Q1 != [1] (Ne uporabljam)

Q8 – Želite sporočiti svoje mnenje in opažanja o slovenskih strokovnih knjigah in revijah?

IF (1) Q1 != [1] (Ne uporabljam)

Q9 – Sledite objavam strokovnih bibliotekarskih blogov?

	Ne	Občasno	Pogosto
Slovenski strokovni blogi	☐	☐	☐
Tuji strokovni blogi	☐	☐	☐

IF (1) Q1 != [1] (Ne uporabljaj)

Q10 – Kako ocenjujete kakovost objav strokovnih blogov? Na lestvici od 1 do 5 je 1 zelo nizka, 5 pa zelo visoka stopnja kakovosti.

	1	2	3	4	5	Ne poznam
Slovenski strokovni blogi	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tuji strokovni blogi	☐	☐	☐	☐	☐	☐

IF (1) Q1 != [1] (Ne uporabljaj)

Q11 – Želite sporočiti svoje mnenje in opažanja o strokovnih blogih? Če berete strokovne bloge, naštejte nekaj najljubših (slovenskih ali tujih).

IF (1) Q1 != [1] (Ne uporabljaj)

Q12 – Na katerih napravah berete elektronska strokovna besedila?

	Nikoli	Redko	Pogosto	Skoraj vedno
Namizni računalnik	☐	☐	☐	☐
Prenosni računalnik	☐	☐	☐	☐
Tablični računalnik	☐	☐	☐	☐
Pametni telefon	☐	☐	☐	☐
Drugo:	☐	☐	☐	☐

IF (1) Q1 != [1] (Ne uporabljaj)

Q13 – Tudi sami pišete in objavljate besedila s področja knjižničarstva? Koliko besedil ste objavili doslej?

	Še nikoli	do 5	do10	več kot 10
Strokovno-informativni članek	☐	☐	☐	☐
Strokovni ali znanstveni članek	☐	☐	☐	☐
Strokovna ali znanstvena monografija	☐	☐	☐	☐
Drugo:	☐	☐	☐	☐

Q14 – V katerem tipu knjižnice ste zaposleni?

- Nacionalna knjižnica
- Splošna knjižnica
- Visokošolska knjižnica
- Specialna knjižnica
- Šolska knjižnica
- Druga institucija
- Ne želim odgovoriti

Q15 – Katero vrsto dejavnosti opravljate najpogosteje oziroma največji del delovnega časa?

- Upravljanje in vodenje
- Strokovna obdelava knjižničnega gradiva
- Delo z uporabniki
- Večina del v knjižnici («knjižnica enega knjižničarja»)
- Drugo:
- Ne želim odgovoriti

Q16 – Katero najvišjo stopnjo izobrazbe ste dosegli?

- Osnovna izobrazba
- Srednja izobrazba (splošna, strokovna ali poklicna)
- Višja izobrazba (strokovna ali višješolska)
- Dodiplomska izobrazba (visoka strokovna ali univerzitetna) – bibliotekarska smer
- Dodiplomska izobrazba (visoka strokovna ali univerzitetna) – druge smeri
- Podiplomska izobrazba (specializacija, magisterij ali doktorat) – bibliotekarska smer
- Podiplomska izobrazba (specializacija, magisterij ali doktorat) – druge smeri
- Ne želim odgovoriti

Q17 – Koliko ste stari?

- do 30 let
- 31 do 50 let
- nad 50 let
- Ne želim odgovoriti

Q18 – Spol

- m
- ž

UČBENIK ALI »BESTSELLER«: BRALNE NAVADE ŠTUDENTOV UNIVERZE V MARIBORU

TEXTBOOK OR BESTSELLER: READING HABITS OF UNIVERSITY OF MARIBOR STUDENTS

Vesna Lorenc

Univerzitetna knjižnica Maribor, Univerza v Mariboru, Maribor
e-pošta: vesna.lorenc@um.si

Sandra Kurnik Zupanič

Univerzitetna knjižnica Maribor, Univerza v Mariboru, Maribor
e-pošta: sandra.kurnik@um.si

UDK 025.22:027.7(497.4Maribor)

IZVLEČEK

Univerzitetna knjižnica Maribor si je zastavila vzpostavitev modela nabave knjižničnega gradiva po meri uporabnika s predhodno analizo obstoječega stanja s poudarkom na primarnih uporabnikih – študentih. Z izvedbo statistične raziskave so želeli ugotoviti, za kakšen namen si študentje Univerze v Mariboru izposojajo gradivo v Univerzitetni knjižnici Maribor ter te podatke uporabiti pri nabavi knjižničnega gradiva. Na vzorcu 120-ih študentov so s pomočjo izpisov izposojenega gradiva pregledali, kakšno gradivo si študenti izposojajo. Podatki kažejo, da si študentje Univerze v Mariboru v Univerzitetni knjižnici Maribor izposojajo gradivo večinoma za študijske namene, v manjši meri pa tudi za sprostitvev. Pridobljeni podatki so odprli nova vprašanja in zahtevajo ponovitev in razširitev raziskave.

Ključne besede: nabavna politika, bralne navade, študenti, Univerzitetna knjižnica Maribor

ABSTRACT

The University of Maribor Library has set a goal for establishing a model of a user-driven library materials' acquisition with a preliminary analysis of the current situation with an emphasis on its primary users – the students. Through the implementation of a statistical survey, they wanted to discover for which purposes the University of Maribor students were borrowing the materials from the University of Maribor Library and use that data when acquiring the library materials. On a sample of 120 students, they reviewed what materials the stu-

dents borrow with the help of the listings of borrowed materials. Data show that the University of Maribor students mainly borrow the materials from the University of Maribor Library for study purposes and, to a lesser extent, also for relaxation. Attained data raised new issues and demand a survey replication and extension.

Keywords: acquisition policy, reading habits, students, University of Maribor Library

1 Uvod

Univerzitetna knjižnica Maribor (UKM) je bila kot članica Univerze v Mariboru (UM) v letu 2013 vključena v postopke nacionalne institucionalne akreditacije¹ in mednarodne institucionalne evalvacije.² Na podlagi analize stanja, končnih poročil in priporočil je univerza še isto leto oblikovala strategijo razvoja, kot vodilo in zavezo za prihodnje sedemletno delovanje (Strategija, 2013).³ UKM je tedaj, upoštevaje svojo temeljno usmeritev, tesno povezanost s poslanstvom in cilji univerze, tradicijo, bogat in dragocen fond ter raznolike dejavnosti, pristopila k preverjanju vizije in poslanstva.

V procesu oblikovanja petletne razvojne strategije (Strategija, 2015)⁴ smo si v knjižnici zastavili petnajst strateških ciljev na devetih ključnih razvojnih področjih, določili letne vrednosti kazalnikov in ukrepe za doseg le-teh.

Na področju kakovosti knjižnične dejavnosti na Univerzi v Mariboru smo si zastavili cilj 5: *UKM pozna potrebe svojih uporabnikov*, pri čemer smo imeli v mislih najširši krog uporabnikov, a s poudarkom na primarnih uporabnikih:

¹ Univerza v Mariboru je dne 4. 12. 2012 na Nacionalno agencijo RS za kakovost v visokem šolstvu (NAKVIS) vložila vlogo za ponovno akreditacijo institucije, ki je temelj za izvajanje dejavnosti. Skupina strokovnjakov je Univerzo v Mariboru v okviru zunanje evalvacije obiskala med 29. in 31. 5. 2013. Končno evalvacijsko poročilo je bilo univerzi predano 11. 9. 2013, odločba NAKVIS-a o podaljšanju akreditacije za naslednjih sedem let pa je bila izdana 19. 12. 2013.

² Univerza v Mariboru se je za evalvacijo Zveze evropskih univerz (EUA) ponovno odločila julija 2012. EUA evalvacija se osredotoči na institucijo kot celoto in pri tem posebej na procese odločanja, univerzitetno strukturo in učinkovitost strateškega upravljanja univerze. Zunanja evalvacija pomaga univerzi, da preveri dolgoročne in srednjeročne cilje, ugotovi zunanje in notranje ovire, ki vplivajo na razvoj, razpravlja o strategijah za krepitev kakovosti ob upoštevanju teh ovir.

³ Strategijo razvoja Univerze v Mariboru 2013–2020 so organi univerze potrdili na skupni seji 19. 11. 2013.

⁴ Strategijo razvoja Univerzitetne knjižnice Maribor v obdobju 2015–2020 je potrdi Strokovni svet UKM na svoji 7. redni seji 25. 11. 2015.

študentih in visokošolskih učiteljih. Kot ciljno vrednost kazalnika v opredeljenem petletnem obdobju smo si zastavili definiranje potreb uporabnikov posameznih ciljnih skupin ter seveda njihovo sprotno preverjanje, med ukrepi za doseg tega cilja pa študije uporabnikov z različnimi analizami (analiza zadovoljstva, analiza iskalnih strategij itd.).

Večletno krčenje finančnih sredstev za nabavo knjižničnega gradiva je vplivalo na oblikovanje cilja s področja organizacije knjižnične zbirke – cilja 6: *Oblikovanje virtualnega sveta znanja*. Kot enega od ciljnih vrednosti kazalnika smo si zastavili vzpostavitev modela nabave knjižničnega gradiva po meri uporabnika s predhodno analizo obstoječega stanja in testiranjem zastavljenega modela.

Za realizacijo ciljnih vrednosti oziroma izvedbo ukrepov za doseg omejenih ciljev sta zadolženi Komisija za kakovost UKM in Nabavna komisija UKM; prva z izvedbo večletne študije uporabnikov, druga pa z oblikovanjem in izvajanjem ustrezne nabavne politike knjižničnega gradiva. V sklopu aktivnosti obeh komisij je bilo v preteklosti izvedenih več dejavnosti (ankete o zadovoljstvu uporabnikov, samoevalvacije, testne statistike neizposojenega knjižničnega gradiva v Učni zbirki in inkorporacija Učne zbirke, testne statistike izposoje knjižničnega gradiva glede na način pridobivanja knjižničnega gradiva z vidika upravičenosti nakupa gradiva itd.), kot eno od teh pa smo si zastavili analizo izposoje knjižničnega gradiva naše primarne uporabniške skupine – študentov Univerze v Mariboru.

Naslov pričujočega prispevka je morda nekoliko zavajajoč, saj nismo analizirali bralnih navad študentov mariborske univerze v kontekstu, kot to prikazujejo številni sorodni prispevki (npr. raziskovalne naloge, diplomska in magistrska dela na temo bralnih navad običajno prikazujejo vpliv izobraževalnega sistema na razvoj branja, razmerje med prebiranjem leposlovja in drugih del, trende bralci/nebralci v posameznih starostnih in izobrazbenih skupinah itd.). Na podlagi podatkov o izposoji knjižničnega gradiva v lokalni bazi UKM smo želeli ugotoviti, koliko si študenti mariborske univerze izposojajo študijsko gradivo ter te podatke uporabiti pri nabavi knjižničnega gradiva.

2 IZHODIŠČA ZA IZVEDBO RAZISKAVE

2.1 Bralne navade študentov UM

Dosedanje raziskave slovenskih bralnih navad pod skupnim poimenovanjem *Knjiga in bralci* (v letih 1973, 1979, 1984, 1998 in 2014) kažejo na videz stabilne razmere glede branja in nakupovanja knjig (Kovač in Gregorin, 2016); tako leta 1973 kot leta 2014 polovica populacije ni kupila niti ene knjige, odstotek nebralcev pa je v rahlem upadu in predstavlja tretjino populacije. Omenjene

raziskave sicer ne ponujajo primerne referenčnega okvira za našo raziskavo, saj učbenike izključijo iz nabora prebranih knjig (Poročilo raziskave, 2014), pri interpretaciji podatkov pa izposojo knjig v knjižnicah zožijo zgolj na splošne knjižnice.

Redke raziskave o bralnih navadah študentov slovenskih univerz ugotavljajo, da študentje branje študijske literature večinoma povezujejo s študijskimi obveznostmi, branje leposlovja pa s prostočasnimi aktivnostmi. V novejšem času so raziskave v veliki meri osredotočene na branje tiskanih in/ali elektronskih študijskih gradiv, kjer rezultati kažejo večjo naklonjenost tiskanim študijskim gradivom. Tuje raziskave podajajo podobne ugotovitve. Branju študijskih gradiv študenti danes namenjajo manj časa, kot razlog pa navajajo prezasedenost z drugimi študijskimi obveznostmi. Branje neštudijskih gradiv kot prostočasna aktivnost pa je še posebej v upadu (Sovdat, 2013).

O bralnih navadah študentov UM posredno pričajo podatki iz vsakoletne ankete o zadovoljstvu uporabnikov s storitvami UKM. Podatki, ki se nanašajo na zadnja tri zaključena študijska leta (2013/2014, 2014/2015 in 2015/2016), kažejo, da je izposoja in uporaba študijskega gradiva najpogostejši razlog za obisk UKM, saj se je v omenjenem obdobju kar 89 % anketiranih opredelilo za ta odgovor (Preglednica 1). Izposoja in uporaba gradiva za prosti čas, torej uporaba neštudijskega gradiva, je drugi najpogostejši razlog obiska, za katerega se je opredelilo 50 % anketiranih. Z zbirko učbenikov in ostalega študijskega gradiva je bilo zadovoljnih oziroma zelo zadovoljnih skupno kar 89 % anketiranih.

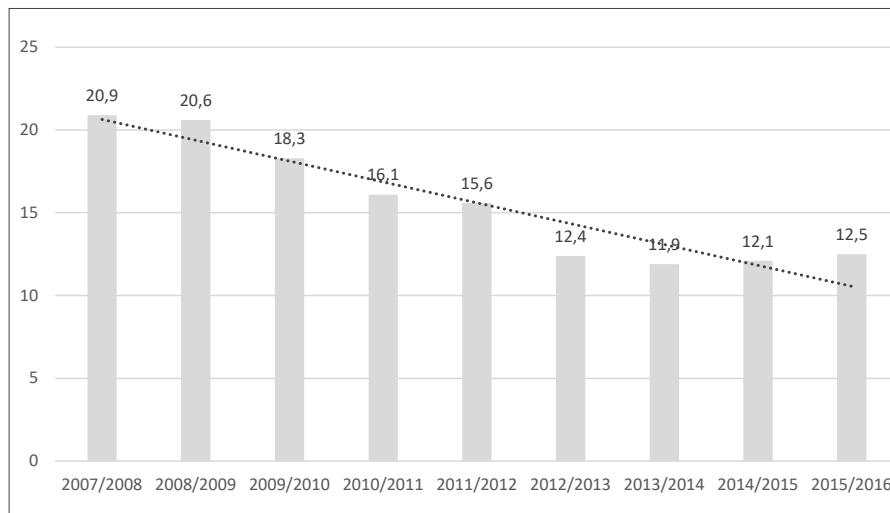
Preglednica 1: Iz anket o zadovoljstvu uporabnikov s storitvami UKM

	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Zakaj obiskujete UKM?			
– zaradi izposoje in uporabe študijskega gradiva	90,6 %	89,1 %	88,3 %
– zaradi izposoje in uporabe gradiva za prosti čas	47,6 %	50,1 %	52,3 %
Kako ste zadovoljni z zbirko učbenikov in ostalega študijskega gradiva?			
– sem zadovoljen	55,7 %	51,3 %	57,8 %
– sem zelo zadovoljen	33,6 %	36,3 %	33,2 %

Kljub visoki stopnji zadovoljstva je med predlogi anketirancev pogosta navedba, da naj knjižnica nabavi večje število izvodov posameznega študijskega gradiva oziroma da naj sprost čitalniško gradivo za izposojo na dom, ter hitreje nabavlja aktualno in novejšo strokovno gradivo.

Podatki, zbrani v procesu vsakoletne samoevalvacije knjižnične dejavnosti, potrjujejo upravičenosti predlogov anketirancev. Delež izdatkov za nakup knjižničnega gradiva (vključno z nakupom elektronskih virov) glede na

celotne prihodke knjižnice je zadnji dve leti sicer blago porasel, vendar je še vedno skoraj 8 % nižji od deleža iz leta 2007. Z natančnimi podatki o deležu študijskega gradiva med nakupljenim gradivom sicer ne razpolagamo, vendar ocenjujemo, da ta delež znaša okrog 90 % (Slika 1).

Slika 1: Delež izdatkov knjižnice za nakup knjižničnega gradiva glede na celotne prihodke knjižnice

Kot sodobna visokošolska knjižnica se UKM odziva na potrebe matičnega visokošolskega zavoda, zato zasleduje digitalno paradigmo in podpira prehod na elektronske informacijske vire tudi ob zniževanju finančnih sredstev. Delež sredstev za nakup elektronskih virov se je v preteklem obdobju tako občutno zvišal (za kar 35 % vseh sredstev za nakup knjižničnega gradiva) (Preglednica 2), vendar je to zvišanje posledično vplivalo na nižanje sredstev za nakup tiskanega knjižničnega gradiva in ga ne moremo tolmačiti kot uspeh.

Preglednica 2: Delež izdatkov za nakup podatkovnih zbirk na celotne izdatke za nakup knjižničnega gradiva

2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
23,41 %	36,31 %	45,70 %	51,09 %	58,57 %

Koliko knjižničnega gradiva (med njimi največ študijskega), je UKM glede na razpoložljiva finančna sredstva lahko nabavila v zadnjih petih študijskih letih? Podatek je skoraj neverjeten, saj je knjižnica v zadnjem študijskem letu kupila skoraj 80 % manj gradiva (oziroma 4.918 enot) glede na študijsko leto 2011/2012 (Preglednica 3)! V tem obdobju je tudi celoten prirast knjižničnega gradiva upadel za skoraj 20 %.

Preglednica 3: Prirast knjižničnega gradiva po načinu nabave (inv. enote)

	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Nakup	6.255 (17 %)	2.639 (8,4 %)	1.855 (5,7 %)	1.251 (4,8 %)	1.337 (4,6 %)
Obvezni izvod	26.829	24.751	26.655	21.710	22.168
Zamena, dar	3.655	4.141	3.893	3.142	5.790
Skupaj	36.739	31.531	32.403	26.103	29.295

Upošteva dejstvo, da je imela UKM v obravnavanem petletnem obdobju v študijskem letu 2015/2016 le 15 % manj celotnih prihodkov, je upad sredstev za nakup knjižničnega gradiva še posebej zaskrbljujoč. Proračunska sredstva za izvajanje javne službe so za UKM zagotovljena na podlagi zakonodaje iz področja visokega šolstva in uredbe o javnem financiranju visokošolskih in drugih zavodov in kar 62 % odhodkov je namenjeno pokrivanju stroškov dela, le 34 % pa stroškom dejavnosti.

Od ustanovitve prvega mariborskega visokošolskega zavoda v letu 1959 je Univerzitetna knjižnica Maribor (oziroma kot se je imenovala tedaj Študijska knjižnica v Mariboru in kasneje od leta 1970 Visokošolska in študijska knjižnica v Mariboru) intenzivno svoje delo prilagajala novemu položaju visokošolske knjižnice (Hartman, 1978). Struktura članov se je spremenila v prid večjega deleža študentov, študijskim področjem se je prilagodila nabava gradiva in naglo je naraščal dotok gradiva. Knjižnica je na osnovi zbirke dvojnic v šestdesetih letih oblikovala zbirko učbenikov, ki je v polni meri kot Učna zbirka (Poročilo, 1989) zaživela po preselitvi v novo zgradbo leta 1988. V zbirko so bili uvrščeni učbeniki in drugo gradivo, relevantno za študijski proces v najširšem smislu. Zaradi sprememb na področju izvedbe študijskega procesa (vedno večja uporaba drugih vrst študijskih gradiv, prostorskih omejitev) ter zaradi krčenja finančnih sredstev (v Učno zbirko so se uvrščali praviloma dodatno kupljeni dvojnični izvodi) je bila leta 2013 izvedena inkorporacija Učne zbirke na način, da je bilo gradivo iz zbirke uvrščeno med gradivo, postavljeno v prosti pristop po strokovnih področjih oziroma po postavitvenih UDK vrstilih. Pred izvedbo inkorporacije smo naredili statistiko izposoje gradiva Učne zbirke ter na podlagi tega redakcijo in morebiten odpis gradiva.

Uporabo knjižničnega gradiva v UKM zadnja leta spremljamo tudi v procesu samoevalvacije, in sicer s kazalcem poimenovanim *obrat knjižnične zbirke*. Kazalec po definiciji Centra za razvoj knjižnic⁵ prikazuje razmerje med številom izposoj enot knjižničnega gradiva v določeni knjižnični zbirki in celotnim številom enot knjižničnega gradiva. Izračuna se kot razmerje med celotnim številom inventarnih enot knjižnične zbirke, izposojenih na dom in v knjižnico ter celotnim številom inventarnih enot knjižnične zbirke. Uporablja se za

⁵ Glej: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/kazalci/index.php>.

ocenjevanje splošne stopnje uporabe knjižnične zbirke, namenjene izposoji, pa tudi za ocenjevanje ustreznosti knjižnične zbirke glede na zahteve potencialnih uporabnikov; višja vrednost kazalca kaže namreč na bolj intenzivno stopnjo uporabe in višjo stopnjo relevantnosti knjižnične zbirke.

Preglednica 4: Obrat knjižnične zbirke UKM

Leto	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Knjiž. zbirka (enote)	965.961	929.217	1.018.693	1.044.143	1.072.350	1.099.718
– od tega arhivski izvod (enote)	160.827	173.294	187.004	198.048	209.352	220.143
Knjiž. zbirka brez arhiv izvoda (enote)	805.134	755.923	831.689	846.095	862.998	879.575
Izposoja (enote)	350.244	372.861	359.683	376.040	375.921	377.493
Obrat knjižnične zbirke (z arhiv. izvodom)	0,36	0,40	0,35	0,36	0,35	0,34
Obrat knjižnične zbirke (brez arhiv. izvoda)	0,44	0,49	0,43	0,44	0,44	0,43

Uradno izračunan kazalec na portalu BibSiSt (Kazalci uspešnosti, 2017) za UKM ne upošteva arhivske funkcije knjižnice, saj za izračun kazalca uporabi podatek o številu enot v celotni knjižnični zbirki, v katero je vključen tudi podatek o številu arhivskih izvodov, ki pa seveda niso namenjeni izposoji. Zato v procesu samoevalvacije naredimo popravek izračuna kazalca obrata knjižnične zbirke, ki prikaže dejansko stanje. Popravljen obrat knjižnične zbirke znaša okrog 0,44, kar pomeni, da je v posameznem letu od 100-ih enot gradiva, namenjenih izposoji, izposojenih 44 izvodov, torej skoraj polovica, kar je primerljivo z obratom v večjih slovenskih visokošolskih knjižnicah (Preglednica 4).

2.2 Nabavna politika UKM

Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic, ki so nastali z namenom, da usmerjajo visokošolske knjižnice pri uresničevanju njihovega temeljnega poslanstva, »tj. podpore visokošolskemu izobraževalnemu in znanstvenoraziskovalnemu procesu« (2012, str. 3), v poglavju o knjižnični zbirki priporočajo nastanek pisnega dokumenta o gradnji in razvoju knjižnične zbirke in drugih informacijskih virov (2012, str. 19). Univerzitetna knjižnica Maribor je pristopila k oblikovanju tovrstnega dokumenta, ki bi predstavljal »izhodišče za načrtovanje izgradnje in upravljanja zbirk knjižničnega gradiva« (Dokument, 2014).

Dokument o nabavni politiki UKM (v nadaljevanju Dokument) vsebuje smernice in kriterije za izbor, namembnost in upravljanje zbirk. Osnovne smernice

sledijo zakonskim predpisom s področja knjižničarstva (zakoni, pravilniki in navodila), seveda pa tudi poslanstvu, ciljem in vrednotam UKM. Tako dokument določa prioritete izgradnje knjižnične zbirke, ki izhajajo iz trojne vloge UKM: univerzitetne, arhivske in domoznanske.

Knjižnična zbirka oziroma posamezne zbirke knjižnice se dopolnjujejo z različnimi načini dotoka gradiva: obvezni izvod, nakupi, darovi in zamene ter obvezni izvod univerzitetnih publikacij. Knjižnica aktivno izvaja nabavo gradiva predvsem pri nakupih in darovih, medtem ko na dotok obveznega izvoda nima vpliva. Glede na primarno ciljno skupino uporabnikov (študenti in visokošolski profesorji) daje knjižnica pri aktivni nabavi prednost univerzitetnim potrebam, predvsem pedagoškemu in znanstveno-raziskovalnemu procesu in dopolnjevanju bibliografije univerze. V ta namen knjižnica kontinuirano identificira potrebe po literaturi, ki izhajajo iz teh procesov, podlago za identifikacijo tega gradiva pa predstavljajo študijski programi vseh stopenj in raziskovalni programi, kjer članice Univerze v Mariboru nastopajo kot nosilke programov in/ali pri njih sodelujejo (Dokument, 2014). Na osnovi teh podatkov se letno pripravi predlog delitve sredstev za nabavo knjižničnega gradiva po kriteriju števila študentov in raziskovalcev glede na posamezne članice univerze.

2.3 Okolje knjižnice

Univerzitetna knjižnica Maribor je pravnostatusno druga članica Univerze v Mariboru. Kot sestavni del univerzitetnega organizma je najpomembnejši gradnik knjižničnega sistema Univerze v Mariboru (KISUM), v sklop katerega sodijo tudi visokošolske knjižnice članic Univerze v Mariboru. Knjižnični sistem Univerze v Mariboru poleg Univerzitetna knjižnice Maribor tvori še 12 visokošolskih knjižnic: Knjižnica Ekonomsko-poslovne fakultete, Knjižnica Fakultete za energetiko (sedež v Krškem), Knjižnica Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede, Knjižnica Fakultete za logistiko (sedež v Celju), Knjižnica Fakultete za organizacijske vede (sedež v Kranju), Knjižnica Fakultete za turizem (sedež v Brežicah), Knjižnica Fakultete za varnostne vede (sedež v Ljubljani), Knjižnica Fakultete za zdravstvene vede, Knjižnica Medicinske fakultete, Knjižnica Pravne fakultete, Knjižnica tehniških fakultet in Miklošičeva knjižnica FPNM (knjižnica Pedagoške fakultete, Filozofske fakultete in Fakultete za naravoslovje in matematiko).

Knjižnice delujejo kot enoten sistem, medtem ko so upravno organizacijske enote fakultet. KISUM opravlja naslednje vloge: organizacijsko se osrednja knjižnica povezuje s fakultetnimi knjižnicami preko strokovnih referentov v UKM (izbor in nabava gradiva), informacijsko (skupna baza članov in enotna izkaznica za dostop do informacij in gradiva), pedagoško (enotno načrtovanje in izvajanje izobraževanja uporabnikov), bibliografsko (enotno vodenje in

urejanje bibliografije univerzitetnih profesorjev in raziskovalcev) in arhivsko (enotna skrb za varnost in zaščito gradiva).

Uporabnike zbirk Univerzitetne knjižnice Maribor lahko razdelimo na širšo (sekundarno) in ožjo (primarno) ciljno skupino. Slednjo predstavljajo študenti in zaposleni na Univerzi v Mariboru, širšo pa preostali zainteresirani uporabniki (Preglednica 5).

Preglednica 5: Število aktivnih uporabnikov Univerzitetne knjižnice Maribor

	2014	%	2015	%	2016	%
Študenti	9.368	64	9.312	62	7.133	60
Zaposleni na univerzi	637	4	809	5	634	5
Študenti in zaposleni skupaj	10.005	68	10.121	67	7.767	65
Ostali	4.703	32	4.939	33	4.173	35
Skupaj	14.708	100	15.060	100	11.940	100

3 ZASNOVA RAZISKAVE

Cilj raziskave je bil ugotoviti, s kakšnim namenom (za študij ali za sprostitev) si študentje Univerze v Mariboru izposojajo gradivo v Univerzitetni knjižnici Maribor.

Zastavili smo si naslednja vprašanja:

1. Ali si vsi študentje UM, ki so vpisani v UKM, tudi izposojajo gradivo?
2. Ali študentje UM obiskujejo UKM zaradi izposoje strokovnega gradiva, ki ga potrebujejo za študij?
3. Ali študentje UM obiskujejo UKM zaradi izposoje literature za sprostitev?
4. Ali UKM obiskujejo študentje iz vseh fakultet UM, ki imajo sedež v Mariboru?
5. Ali obstajajo razlike med študenti različnih fakultet UM glede namena izposoje gradiva?

3.1 Hipoteze

Naše hipoteze so bile naslednje:

1. Večina študentov UM, ki so vpisani v UKM, si izposoja gradivo.
2. Študentje UM si v UKM izposojajo predvsem gradivo, ki ga potrebujejo za študij.
3. UKM obiskujejo študentje iz vseh fakultet UM, ki imajo sedež v Mariboru.
4. Med študenti različnih fakultet UM obstajajo razlike glede namena izposoje gradiva.

3.2 Metodologija

3.3.1 Vzorec

V vzorec smo vključili 10 naključno izbranih študentov fakultet UM s sedežem v Mariboru. Skupaj torej 120 študentov, ki obiskujejo naslednje fakultete:

- Ekonomsko-poslovna fakulteta (EPF),
- Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko (FERI),
- Fakulteta za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo (FGPA),
- Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo (FKKT),
- Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede (FKBV),
- Fakulteta za naravoslovje in matematiko (FNM),
- Fakulteta za strojništvo (FS),
- Fakulteta za zdravstvene vede (FZV),
- Filozofska fakulteta (FF),
- Medicinska fakulteta (MF),
- Pedagoška fakulteta (PeF),
- Pravna fakulteta (PF).

Zaradi fizične oddaljenosti fakultet od UKM nismo vključili študentov Fakultete za energetiko (Krško), Fakultete za logistiko (Celje), Fakultete za organizacijske vede (Kranj), Fakultete za turizem (Brežice) in Fakultete za varnostne vede (Ljubljana), saj le manjši delež študentov teh fakultet obiskuje UKM.

3.3.2 Postopek zbiranja podatkov

S programsko opremo COBISS3/Izposoja, segment Izpisi, smo pripravili seznime uporabnikov, ki so izpolnjevali naslednje pogoje:

- kategorija: redni študenti, izredni študenti in študenti ob delu,
- univerza: Univerza v Mariboru,
- visokošolski zavod v eVŠ: fakultete Univerze v Mariboru s sedežem v Mariboru.

Iz seznama za posamezno fakulteto smo najprej naključno izbrali 10 članskih števil, nato pa smo s programsko opremo COBISS2/Izpisi, CIR 501 za vsakega naključno izbranega študenta določene fakultete izdelali izpis izposoje na dom za obdobje 1. 1. 2014 do 25. 2. 2017.

3.3.3 Statistična analiza podatkov

Pridobljene izpise smo analizirali ročno. Izpis za vsakega študenta smo pregledali, prešteli število izposoj na dom in za izposojeno gradivo s pomočjo knjižničnega kataloga presodili, ali gre za strokovno gradivo ali pa za leposlovje oziroma gradivo za sprostitev.

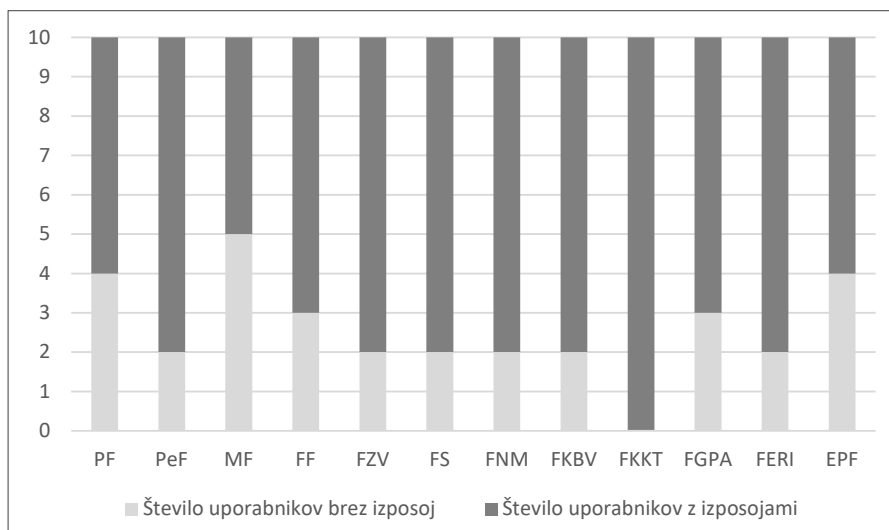
3.3.4 Omejitve pri izvedbi raziskave

Pri izbiri vzorca in pridobivanju podatkov smo naleteli na več težav. Ker je UKM konec februarja 2017 prešla iz COBISS2/Izposoja na COBISS3/Izposoja, smo se najprej soočili s vprašanjem, s katero programsko opremo bi prišli do natančnejših in bolj razdelanih podatkov, ki smo jih potrebovali za izvedbo raziskave. Zapletenost sestave pravih parametrov v COBISS2/Izpisih nas je dokaj hitro postavila na realna tla, saj nismo uspeli narediti izpisa, ki bi za vse študente hkrati prikazal, kaj so si le-ti izposojali. V COBISS3/Izposoja, segment Izpisi, je bila izbira pravih parametrov za izdelavo statistike lažji del naloge, a so se težave pojavile ob pogledu na Excelovo tabelo s podatki. Ugotovili smo, da več kot polovica podatkov manjka, saj niso vneseni v zapise o gradivu ali v zapise o članih.

Vzorec študentov, zajetih v raziskavo, smo bili zaradi zgoraj navedenih težav prisiljeni zmanjšati na še vedno obvladljivo število za ročno pripravo podatkov. Zato smo se odločili za 10 študentov iz vsake fakultete UM. Zavedamo se, da je ta vzorec relativno majhen in ne dovoljuje kompetentne posplošitve rezultatov. Prav tako pa se zavedamo, da je način presojanja o namenu izposoje gradiva subjektiven, saj v zapisih o gradivu ni navedenih ustreznih podatkov.

4 REZULTATI

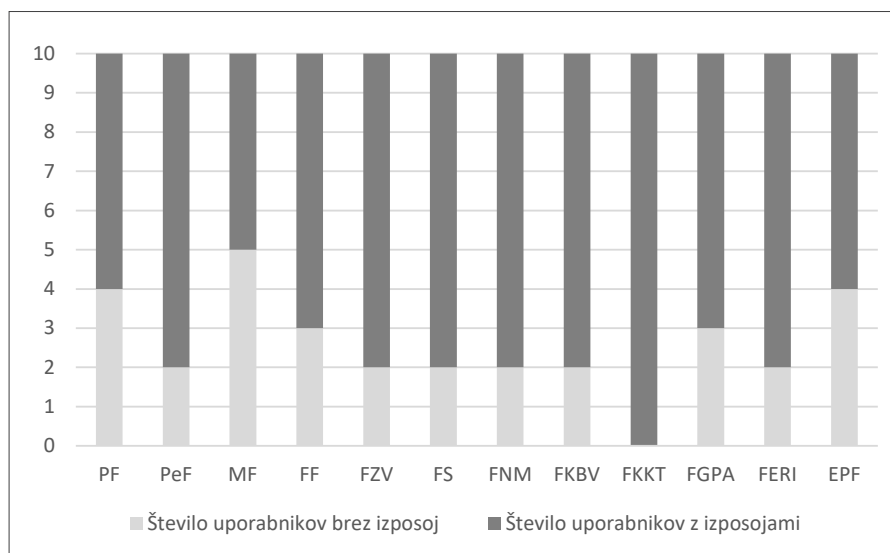
4.1 Ali si študentje fakultet UM izposojajo gradivo v UKM?

Slika 2: (Ne)izposoja gradiva naključno izbranih študentov po fakultetah UM

Iz Slike 2 je razvidno, da si študentje prav vseh fakultet UM, ki imajo sedež v Mariboru, v UKM izposojajo gradivo kljub temu, da fakultete razpolagajo s svojimi visokoškolskimi knjižnicami. Od 120 naključno izbranih študentov 12-ih fakultet si v zadnjih 4 letih gradiva v UKM niti enkrat ni izposodilo 31 študentov, kar je 25,8 %. Torej lahko sklepamo, da si gradivo pri nas izposoja skoraj 75 % študentov, ki obiskujejo fakultete zajete v vzorcu.

4.2 Ali si študentje izposojajo v UKM gradivo za študij ali gradivo za sprostitev?

Slika 3: Izposoja gradiva glede na namen po posameznih fakultetah

Že prvi pogled na Sliko 3 kaže, da študentje izbranih fakultet prihajajo v UKM predvsem zaradi izposoje gradiva za študij. Kar 83,1 % pregledanih izposojenih gradiv je strokovne narave. Le v manjši meri torej zahajajo v UKM tudi zaradi gradiva, ki ga berejo za sprostitev.

4.3 Ali so razlike med študenti različnih fakultet UM glede namena izposoje gradiva?

Iz Preglednice 6 je razvidno, da so si največ gradiva (za študij in sprostitev skupaj) izposodili študentje Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo, Fakultete za naravoslovje in matematiko in Fakultete za elektrotehniko, računalništvo in informatiko. Najmanj gradiva so si izposodili študentje Fakultete

za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo, Fakultete za strojništvo in Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede.

Največ strokovnega gradiva so si izposodili študentje Fakultete za naravoslovje in matematiko, Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo in Pedagoške fakultete. Najmanj pa študentje Fakultete za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo, Medicinske fakultete in Fakultete za strojništvo.

Pri izposoji gradiva za sprostitev ponovno prednjačijo študentje Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo, sledijo pa jim študentje Fakultete za elektrotehniko, računalništvo in informatiko in Filozofske fakultete. Najmanj oziroma celo nič tovrstnega gradiva pa so si izposodili študentje Fakultete za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo, nekaj več pa s Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede, Pedagoške fakultete in Fakultete za naravoslovje in matematiko.

Posebej zanimivi sta Pedagoška fakulteta in Fakulteta za naravoslovje in matematiko, ki imata izjemno velik delež izposoje strokovnega gradiva in izredno majhen delež izposoje gradiva za sprostitev.

Preglednica 6: *Izposoja gradiva glede na namen po posameznih fakultetah*

Fakulteta	Število izposoj strokovnega gradiva	Število izposoj gradiva za sprostitev	Izposoja skupaj
Pravna fakulteta	74	15	89
Pedagoška fakulteta	106	2	108
Medicinska fakulteta	38	16	54
Filozofska fakulteta	79	27	106
Fakulteta za zdravstvene vede	47	4	51
Fakulteta za strojništvo	42	5	47
Fakulteta za naravoslovje in matematiko	149	2	151
Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede	46	2	48
Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo	122	59	181
Fakulteta za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo	22	0	22
Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko	71	7	78
Ekonomsko-poslovna fakulteta	82	40	122
Skupaj	878	179	1.057

5 RAZPRAVA

Z raziskavo smo ugotovili, da si v UKM izposojajo gradivo študentje iz vseh fakultet UM, ki so locirane v Mariboru. To potrjuje našo tretjo hipotezo in nam daje vedeti, da z izborom gradiva pritegnemo študente vseh strok.

Vendar pa si prav vsi študentje teh fakultet pri nas ne izposojajo gradiva, kar pomeni, da k nam prihajajo zaradi drugih storitev (uporaba čitalnic itd.). Še vedno pa si velika večina študentov gradivo izposodi na dom. Tako lahko našo prvo hipotezo v celoti potrdimo. Smiselno bi bilo raziskati, zakaj si nekateri študentje v UKM ne izposojajo gradiva. Ali to pomeni, da si gradivo izposojajo v knjižnici matične fakultete? Ali zanje nimamo primerne gradiva oziroma je primerno gradivo že izposojeno? So to študentje, ki ne posegajo po strokovni literaturi in se učijo samo iz zapiskov ali pa iz elektronskih gradiv? Odgovori na ta vprašanja bi zagotovo pripomogli k oblikovanju knjižnične zbirke in storitev.

Tudi našo drugo hipotezo lahko potrdimo. Študentje UM si v UKM večinoma izposojajo gradivo, ki ga potrebujejo za študij. Rezultati so namreč dokaj jasno pokazali, da si velika večina naključno izbranih študentov pri nas izposoja strokovno literaturo, le slabih 20 % si pri nas izposoja tudi gradivo za sprostitev. Ta podatek pritrjuje naši dosednji praksi, da kupujemo predvsem študijsko gradivo, in da za sprostitev zadošča gradivo, ki ga pridobimo z obveznim izvodom. Zanimivo bi bilo raziskati, zakaj tako majhen odstotek študentov bere nestrokovno literaturo. Si gradivo za sprostitev izposojajo drugje? Ga kupujejo? Sploh ne berejo tovrstnega gradiva? Če si ga izposojajo drugje, kako jih pridobiti, da si ga izposojajo pri nas? In kako pridobiti med bralce tiste, ki sploh ne berejo?

Še najtežje je sprejeti ali zavrniti hipotezo, da med študenti različnih fakultet UM obstajajo razlike glede namena izposoje gradiva. Mogoče se na prvi pogled ne zdi, da bi bila razhajanja velika, a če primerjamo število izposoj med tistimi, ki si izposojajo največ in tistimi, ki si izposojajo najmanj, opazimo velika razhajanja. Tudi po namembnosti izposoje so razlike očitne. Študentje nekaterih fakultet si recimo v UKM sploh ne izposojajo gradiva za sprostitev. Isto velja za izposajo strokovnega gradiva. Tako da lahko zastavljeno hipotezo kljub vsemu potrdimo. Seveda pa se tudi tokrat postavljajo nekatera vprašanja. Zakaj si študentje določene fakultete izposojajo več strokovnega gradiva kot študentje z druge fakultete? In zakaj takšne razlike pri izposoji gradiva za sprostitev? Kako privabiti več študentov s fakultet, kjer se je izposoja izkazala za zelo nizko? Ali je zastopanost gradiva po vseh strokah dovolj dobra?

6 ZAKLJUČKI

Kakšne so torej bralne navade študentov Univerze v Mariboru? Pričujoča raziskava je pokazala, da je večina študentov (83,1 %), ki so vpisani v UKM, primarno usmerjena v branje študijske oziroma strokovne literature ter da mora biti usmeritev nabavne politike UKM v nabavo oziroma nakup tovrstne literature še naprej prioriteta. Vendar pa je raziskava pokazala tudi, da je potrebno v bodoče za še bolj usmerjeno nabavo knjižničnega gradiva razrešiti nekatere težave, ki so se pokazale med samo izvedbo raziskave.

Raziskavo bi bilo smiselno ponoviti in vanjo vključiti večji vzorec spremljanih uporabnikov. Pogoj za to je, da zapise o članih v skupni bazi enotno in dosledno dopolnujemo s podatki, na podlagi katerih lahko spremljamo strokovne preference uporabnikov (visokošolski zavod, študijski program itd.). Prav tako bi bilo potrebno dopolniti zapise o gradivu z relevantno oznako študijskega gradiva, saj bi le tako lahko z enostavnimi izpisi prišli do večje količine uporabnih podatkov.

Prav tako bi bilo smiselno dopolniti metodologijo oziroma že uporabljeni dodati še anketo, s katero bi zbrali podatke o (ne)izposoji študijskega gradiva in gradiva za sprostitev. Razmisliti velja tudi o razširitvi nabora vprašanj in hipotez, saj se nam je ob tokratni preliminarni raziskavi porajalo kar nekaj vprašanj, na katere bi si želeli odgovore. Raziskavo bi bilo smiselno razširiti tudi na ostale kategorije uporabnikov, predvsem na kategorijo zaposlenih na univerzi, kasneje pa tudi na vse ostale kategorije. Vsekakor pa bi bilo potrebno raziskavo izvajati periodično in nabavno politiko nenehno prilagajati zahtevam študijskih programov in potrebam študentov.

NAVEDENI VIRI

- Dokument o nabavni politiki UKM.* (2014). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.
- Hartman, B. (1978). Petinsedemdeset let Univerzitetne knjižnice Maribor (1903–1978). V B. Hartman (ur.), *Univerzitetna knjižnica Maribor: 1903–1978: jubilejni zbornik* (str. 9–106). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.
- Kazalci uspešnosti – visokošolske knjižnice.* (2017). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 30. 5. 2017 s spletne strani: http://bibisist.nuk.uni-lj.si/kazalci/kazalci_vs.php
- Kovač, M. in Gregorin, R. (2016). *Ime česa je konec knjige: skrivnostne sile knjižnega trga*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Poročilo o delu Univerzitetne knjižnice Maribor za leto 1988.* (1989). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.

Poročilo raziskave z naslovom »Bralna kultura in nakupovanje knjig v Republiki Sloveniji«. (2014). Ljubljana: Ministrstvo za kulturo. Pridobljeno 20. 2. 2016 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/samozaposleni_v_kulturi/Bralna_kultura_in_nakupovanje_knjig_v_Republiki_Sloveniji_final.pdf

Sovdat, A. (2013). *Analiza bralnih navad študentov Ekonomske fakultete in priporočila za izboljšave*. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Strategija razvoja Univerze v Mariboru 2013–2020. (2013). Maribor: Univerza v Mariboru.

Strategija razvoja Univerzitetne knjižnice Maribor v obdobju 2015–2020. (2015). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.

Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic (za obdobje 2012–2020). (2012). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost.

DRUGI UPORABLJENI VIRI

Ambrožič, M. (2016). *Uporaba in zadovoljstvo uporabnikov z elektronskimi viri in storitvami NUK: zbirno poročilo o rezultatih ankete 2015*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Erdem, A. (2015). A research on reading habits of university students: (sample of Ankara University and Erciyes University). *Procedia – social and behavioral sciences*, 174, 3983–3990.

Kapitanovič, P. (2017, 23. januar). *Dialog: slabe bralne navade znak neambicioznosti* [blog zapis]. Ljubljana: Delo. Pridobljeno 5. 5. 2017 s spletne strani: <http://svetkapitala.delo.si/trendi/dialog-slabe-bralne-navade-znak-neambicioznosti-868>

Karadeniz, A. in Can, R. (2015). A research on book reading habits and media literacy of students at the faculty of education. *Procedia – social and behavioral sciences*, 174, 4058–4067.

Kragelj, A. in Lasbajer, D. (2012). *Raziskava o dostopnosti študijske literature v okviru članic Univerze v Ljubljani: zaključno poročilo*. Ljubljana: Študentska organizacija.

Poročilo o delu Univerzitetne knjižnice Maribor za leto 2015. (2016). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.

Rajh, B. (1993). Univerzitetna knjižnica Maribor v svoji novi zgradbi. V B. Rajh (ur.), *Zbornik ob devetdesetletnici Univerzitetne knjižnice Maribor (1903–1993) in stoletnici rojstva Janka Glazerja (1893–1975)* (str. 7–22). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.

Samoevalvacijsko poročilo Univerzitetne knjižnice Maribor za študijsko leto 2015/2016. (2017). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.

Sešek, U. (2013). Bralne in pisalne navade študentov jezikov in študijski uspeh. *Vestnik za tuje jezike*, 5(1–2), 69–79.

Wang, P., Chiu, D. K. V., Ho, K. K. W. in Lo, P. (2016). Why read it on your mobile device? Change in reading habit of electronic for university students. *Journal of academic librarianship*, 42(6), 664–669.

Zabukovec, V. in Vilar, P. (2016). Tiskano ali elektronsko gradivo – katero spodbuja aktivni študij? V K. Aškerc (ur.), *Mednarodna konferenca Kakovost visokošolskega učenja in poučevanja* (str. 241–249). Ljubljana: Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja.

Zadovoljstvo uporabnikov s storitvami Univerzitetne knjižnice Maribor 2013: rezultati ankete. (2014). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.

Zadovoljstvo uporabnikov s storitvami Univerzitetne knjižnice Maribor 2014: rezultati ankete. (2014). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.

Zadovoljstvo uporabnikov s storitvami Univerzitetne knjižnice Maribor 2015: rezultati ankete. (2015). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.

Zadovoljstvo uporabnikov s storitvami Univerzitetne knjižnice Maribor: primerjava rezultatov anket december 2014/december 2015. (2016). Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.

POVEZANOST KULTURNIH POLITIK IN BRALNE KULTURE V SPLOŠNIH KNJIŽNICAH

THE RELATIONSHIP OF CULTURAL POLICIES AND READING CULTURE IN PUBLIC LIBRARIES

mag. Breda Podbrežnik Vukmir

Knjižnica Franceta Balantiča Kamnik, Kamnik

e-pošta: bredda.podbreznik@kam.sik.si

UDK 027.022:351.85

IZVLEČEK

Po letih nenehne rasti se zdi, da so splošne knjižnice dosegle zenit in da zdaj sledijo leta upadanja. Finančna kriza in gospodarska recesija sta zunanja dejavnika mnogih sprememb. Prispevek analizira kulturno politiko, ki vpliva na delovanje knjižnic. Namen prispevka je opredelitev dejavnikov, ki zavirajo delovanje splošnih knjižnic znotraj sprejetih kulturnih in drugih politik, predvsem pa opredelitev pozitivnih dejavnikov, ki naj bodo v času krize rešilna bilka tako za knjižničarje kot za naše uporabnike. Iščemo odgovor na vprašanje, kako lahko glede na družbeno, politično in strokovno okolje ob upoštevanju omejitev vplivamo na percepcijo knjižnic kot prostora branja in rasti. S polstrukturiranimi intervjuji z deležniki v procesu odločanja ter udejanjanja odgovornosti pri delovanju ter razvoju splošnih knjižnic smo skušali identificirati kritične točke in priložnosti za izboljšanje doseganja končnih rezultatov ter vpliva v povezavi z bralno kulturo. Ugotovili smo, da je komunikacija med deležniki pomanjkljiva in da ima pomembno vlogo pri izvajanju kulturne politike strokovno usposobljen knjižničar.

Ključne besede: kulturna politika, bralna kultura, splošne knjižnice, deležniki, odločanje

ABSTRACT

It seems that after years of continuous growth, the public libraries reached their zenith and now the years of decline will follow. The financial crisis and the economic recession are external factors of many changes. This paper analyses the cultural policy which affects the performance of libraries. The purpose of the paper is a definition of factors which inhibit the functioning of public libraries within the accepted cultural and other policies, and especially the definition of positive factors that should be a lifesaver for librarians as well as for our users in this time of crisis. We try to find the answer to the question how we can influence on the perception of libraries as a reading and development space in

relation to the social, political, and professional environment by considering the limitations. With semi-structured interviews of stakeholders in the process of decision-making and implementation of responsibility by performance and development of public libraries we tried to define the critical points and opportunities for improving the achievement of final results and reading culture.

Keywords: cultural policies, reading culture, public libraires, stakeholders, decision-making

1 NAMEN ČLANKA

Gospodarska kriza je načela vse pore naše družbe, knjižnice v tem dogajanju nismo izjeme. Naše delovanje narekujejo strokovne zahteve, zakonodaja in strateški dokumenti, ki skupaj tvorijo politiko delovanja. Ta je usmerjena v dostopnost storitev, kakovost, uporabnika in v razvoj bralne kulture, bralne in informacijske pismenosti. Realizacija strokovnih zahtev, strateških in letnih načrtov je omejena s financiranjem, ki je naloga lokalnih skupnosti. Članek predstavlja mnenja različnih deležnikov o izvajanju kulturne politike, na tej podlagi pa smo oblikovali nekaj predlogov za izboljšave v izvajanju kulturne politike, ki se dotika tudi razvoja bralne kulture.

2 Uvod

Gospodarska kriza je povzročila pomanjkanje sredstev, delovnih mest in vsesplošen zastoj. Zdi se, da sta v krizi tudi naše medsebojno sodelovanje in dialog. Že nekaj časa nam kazalniki uspešnosti na spletnih straneh BibSist online (Statistični podatki o knjižnicah, 2017) in tudi na straneh poslovnih poročil posameznih knjižnic kažejo trende upadanja. Vodje knjižnic pogosto izražajo nemoč zaradi razkoraka med strateškimi in strokovnimi zahtevami, zahtevami uporabnikov in zahtevami vodstev lokalnih skupnosti. Zdi se, da med deležniki ni sodelovanja in dialoga, pa čeprav se trudimo za vrednoti, kot sta bralna pismenost ali bralna kultura.

3 POGOJI ZA RAZVOJ BRALNE KULTURE

3.1 Pomen izraza bralna kultura

Uporaba izraza bralna kultura ni omejena samo na pogostnost branja kakovostnega gradiva. Bralna kultura je splet idej, vrednot, norm, vsebin in sporočil, ki jih oblikujemo in posredujemo v zvezi z branjem, z namenom oblikovanja naučenega vedenja. Poleg tega bralna kultura vzpostavlja in

izpostavlja vsebine ter sporočila, ki spodbujajo branje, nebralce opogumljajo k branju kot cenjeni dejavnosti, ki je v vrednostnem sistemu pomembna ne le za učenje, pač pa tudi za prosti čas. Gre torej za način življenja, ravnanja in vseh sporočil, povezanih z branjem in bralnimi aktivnostmi ter za splošen odnos do tega. Bralno kulturo gradimo na prostočasnem branju ali branju za užitek, saj tisti, ki berejo zaradi svoje izbire in zadovoljstva ob izkušnji branja, povečujejo svoje bralne zmožnosti. Pomen branja je večplasten in pomemben, bralna kompetenca pa je ena od osnovnih kompetenc. Torej je zanimanje za razvoj bralne kulture zelo pomembna dejavnost knjižnic. Ustvarjanje bralne kulture, znotraj katere je branje cenjena aktivnost zaradi svojega vzgojnega in celo preoblikovalnega pomena, lahko dosežemo s sklopom aktivnosti (Podbrežnik Vukmir, 2011, str. 24–25).

3.2 Vloga knjižnic pri razvoju bralne kulture

Ta vloga je samoumevna, a vredna premisleka, kadar jo moramo načrtovati, realizirati, preverjati in izboljševati. Knjižnice bralno kulturo razvijajo z naslednjimi dejavniki (Podbrežnik Vukmir, 2011, str. 28–37):

- dostopnost: nabava, izposoja, upravljanje z zbirkami;
- motivacija za uporabo knjižničnega gradiva: promocija knjižnične zbirke, pomoč in svetovanje pri uporabi zbirke, obknjižnične dejavnosti (prireditve, učenje o knjižnici – bibliopedagoške dejavnosti).

Dostopnost gradiva omogočamo z ustrežno nabavno politiko, spodbujanjem izposoje in z upravljanjem z zbirko, kamor na primer sodi tudi skrb za aktualnost, odpisovanje, vzdrževanje, postavitve, označevanje. Še tako imenitna zbirka pa nima smisla, če ni uporabljena, za kar skrbimo z različnimi oblikami promocije (bralni sezname, priporočila razstave itd.), s pravimi nasveti, kadar jih uporabnik potrebuje, in z mnogimi drugimi dejavnostmi od dogodkov do bibliopedagoških vsebin, s katerimi spodbujamo branje.

Za vsako nalogo potrebujemo vire – finančne in človeške. Zato je tudi za bralno kulturo pomembna materialna osnova, ki omogoča delovanje knjižnice. Najpomembnejši je skoraj vedno človek s svojo etiko, vestjo in predvsem odnosom do sočloveka, torej knjižničar, ki kljub zaostrenim razmeram lahko in zmore biti dober knjižničar. Ta človečnost je kategorija, ki je neznanstvena, nestrokovna in nematerialna, a je v krizi pogosto edina opora. Vendar pa na materialno osnovo vpliva tudi gospodarska kriza.

3.3 Nekateri vidiki vpliva gospodarske krize na knjižnično dejavnost in bralno kulturo

Knjižnice so prav v času gospodarske krize pomemben dejavnik družbenega vključevanja, saj omogočajo brezplačno in dostopno rabo virov in razvoj bralne pismenosti. Ta je ključna kompetenca pri vključevanju v družbo ter posamezniku omogoča izobraževanje in družbeno participacijo.

Gospodarska kriza je Slovenijo močno prizadela tako na ekonomskem kot družbenem področju. Če govorimo iz vsakdanjih izkušenj, je vplivala tudi na zaupanje v nosilce oblasti, družbene podsisteme (sodstvo, zdravstvo, šolstvo, kulturo) in medsebojne odnose. Ekonomske posledice so odražajo tudi v zniževanju blaginje. Pomanjkanje sredstev prinaša mnoge napetosti. Zasebni sektor pogosto postavlja vprašanja o višjih plačah in sistemu nagrajevanja: »Kako zagotoviti sistem nagrajevanja, ki ne bo temeljil na delovnem stažu zaposlenega v javni upravi, temveč na njegovi učinkovitosti in uspešnosti?« Ali pa vprašanja, kot so: »Povprečna bruto plača v javnem sektorju, ki je pretežno storitveno naravnana, je za 400 evrov bruto višja od tiste v zasebnem. Kakšno je dolgoročno pošteno razmerje glede na dejstvo, da je javni sektor v službi zasebnega, ki tudi financira te stroške dela?« (Kapitanovič, 2016)

Jasno je, da podobne dileme obstajajo tudi v lokalnih skupnostih, ki so večinski financer knjižnic. Ponekod so ostro zarezali v knjižnične proračune in s tem seveda spremenili pogoje delovanja. Tu ni mesto, da bi razsojali o upravičenosti, gospodarni rabi proračunskih sredstev in učinkovitosti, želimo samo izpostaviti dejstvo, da se sredstva manjšajo in da so vplivi mnogoteri. Problemi, povezani z gospodarsko in finančno krizo, so v knjižnicah še naslednji: kadrovska podhranjenost, staranje kolektiva zaradi prepovedi zaposlovanja, plačna uravnilovka, ki onemogoča nagrajevanje dobrega dela in po kateri je glavni kriterij pri določanju plač, zaradi varčevalnih ukrepov, delovna doba. To je seveda diskriminatorno do mladih strokovnjakov, ki bi morali prevzeti razvojno vlogo. Nikakor tudi ne moremo mimo zmanjševanja sredstev za nabavo gradiva, kar vpliva na izposajo in omejevanje dostopa do branja.

Zaznavamo tudi pomanjkljivo povezovanje, saj je položaj knjižnic odvisen od posamezne lokalne skupnosti in okrnjenih proračunov bolj kot od strokovnih in razvojnih iniciativ. Vsaka knjižnica zase ne more razvijati trajnostne naravnosti in se proaktivno odzivati na sodobne zahteve. Ob tem seveda ne gre spregledati uspešnih povezovalnih elementov, ki so visoko kakovostni, tudi v primerjavi s tujino.

V knjižničarski dejavnosti zaznavamo trend upadanja, v kar se lahko prepričano s pregledovanjem in primerjavo kazalcev uspešnosti delovanja knjižnic (Kazalci uspešnosti delovanja knjižnic, 2017). Kazalci za splošne knjižnice nam pokažejo trend upadanja na primer pri prirastu novega gradiva na prebivalca

od leta 2011 do leta 2015 za približno 20 %, pri članih približno za 1 %.¹ Upad je bolj strm pri finančnih sredstvih. Vsa sredstva, porabljena za knjižnico, so se znižala za približno 8 %.²

Na koncu pristanemo pri odgovornosti, strokovnosti, vodstveni sposobnosti direktorjev ter strokovnosti in odzivnosti bibliotekarjev. Naj bo knjižnica stara, neustrezna ali pomanjkljivo opremljena, le da uporabniku svetuje usposobljen, odziven in zaupanja vreden knjižničar. Resnici na ljubo pa je treba povedati, da niti ta človeška niti strokovna vsebina v nekaterih lokalnih skupnostih nista dovolj, saj se položaj razlikuje od občine do občine.

3.4 Razvoj in bralna kultura

Ali lahko v kriznem času govorimo o razvoju? Prav v takšnem obdobju se izkristalizirajo elementi, ki sicer delujejo v času blaginje, a ne v času krize, in pokažejo na slabosti celotnega modela delovanja. Ravno v izboljšavah teh elementov je možnost razvoja, ob upoštevanju dejstva, da so modeli in politike tako kompleksni pojavi, da jih ne moremo spremeniti čez noč.

Da bo v kriznem času potrebno povezovanje, nakazuje tudi poročilo IFLE o trendih v evropskih knjižnicah (IFLA, 2017). Poročilo med trendi izpostavlja strateško sodelovanje med različnimi deležniki na vseh ravneh, tudi zaradi novih tehnologij in digitalnih vsebin. V sodelovalno mrežo pa mora biti povezana tudi lokalna oblast. Poročilo o trendih večkrat poudarja, da moramo dati prednost uporabniku pred tehnologijo.

Z vidika splošnih knjižnic je problematično izvajanje strateško določenih nalog zaradi finančnih in kadrovske omejitve, kar je največkrat kritična točka sodelovanja z glavnim financierjem, tj. lokalno oblastjo. Vodstva in osebe knjižnic so vpeti v slovenski knjižnični sistem strokovno, zakonsko in tudi etično, poznajo kulturno politiko in posebej politiko knjižnične dejavnosti. Vprašanje pa je, koliko vse to poznajo ali izvajajo lokalne oblasti in kje je vzrok, da tega pogosto ne izvajajo. Zato nas zanima, kako so župani ali drugi odločevalci seznanjeni s politiko, ali poteka med odločevalci o politiki in njimi kakšen dialog ter kje so prednosti in slabosti obstoječega modela politike na področju knjižničarstva. Od tega je odvisen tudi razvoj bralne kulture.

¹ Prirast na potencialnega uporabnika: leta 2011 je bil 261,97, leta 2015 210,18. Delež članov knjižnice na potencialnega uporabnika: leta 2011 – 24 %, leta 2012 pa 23 %.

² Leta 2011 so knjižnice skupaj prejele 45.391.948,89 evrov, leta 2015 pa 42.099.422,00 evrov.

4 KULTURNA POLITIKA

V članku politika ni mišljena kot svetovno-nazorska opredelitev, pač pa kot način urejanja skupnih in javnih zadev z določenim ciljem. Glede na kompleksnost človeške družbe so cilji raznovrstni, sprejemanje odločitev o ciljnih in njihovem uresničevanju pa je utemeljeno na družbenem sistemu. Kulturna politika je »urejanje zadev, artikulacija in usklajevanje različnih interesov na področju kulture prek pristojnosti, ki jo imajo javne oblasti.« (Čopič in Tomc, 1997, str. 68)

Temeljni dokument, ki ureja področje kulture in s tem tudi politiko, je Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (2016). Slovenski kulturnopolitični model opredelujeta dve temelji premisi: javni interes in javno dobro. Hkrati ta model določa odgovornost države in lokalne skupnosti pri uresničevanju javnega interesa ter sodelovanje stroke pri oblikovanju in sprejemanju kulturno političnih odločitev (Čopič, 1998, str. 28). Lokalna samouprava je postala pomemben vidik pri urejanju skupnih zadev, ko je pridobila avtonomijo. Čopičeva je zapisala, da bi moral biti v tem kontekstu sistem financiranja tak, da bi država s svojim deležem spodbudila občine k sofinanciranju in da bi zagotovil izpolnjevanje s pravnim aktom predpisane dokumente (1998, str. 27).

Na veljavni model kulturne politike leti kar nekaj kritik in pobud za spremembe, ena od močnih pobud prihaja iz t. i. skupine SRČ (dr. Smrekar, Rotovnik, dr. Čopič), ki meni, da je »sedanja ureditev nepravilna do novih generacij strokovnjakov in umetnikov, potisnjenih v zapostavljen položaj; neuspešna, ker postavlja interese zaposlenih pred interese institucij; neučinkovita, ker so plačani tudi zaposleni, ki niso polno zasedeni; nepregledna, ker s pomočjo kolektivnih teles in kolektivnega odločanja zamegljuje individualno odgovornost (ministra, direktorjev, področnih svetovalcev, članov komisij ...).« (Smrekar, Rotovnik in Čopič, 2013) V predlogu za nov Zakon o uresničevanju javnega interesa na področju kulture (2016) se ta skupina zavzema med drugim za odgovornost države za kulturo kot javno dobrino, za vlogo stroke pri upravljanju kulture; meni tudi, da je potrebno postaviti kulturno poslanstvo pred delovne pravice in posodobiti Ministrstvo za kulturo RS, predvsem tako, da bi morali področnim svetovalcem dodeliti strokovno vlogo in ne zgolj uradniško.

Temeljni strateški dokument je Nacionalni program za kulturo 2014–2017 (Zupan in Černigoj, 2014), ki opredeljuje javni interes in cilje za določeno izvajanje; na področju knjižničarstva je poudarek na dostopnosti gradiva in informacij ter vseživljenjskemu razvoju bralne kulture, cilji pa so konkretni in nadgrajeni s kazalniki ter opredelitvijo odgovornosti. Veliko ciljev je odvisnih od pripravljenosti in finančnih zmožnosti lokalnih skupnosti.

Knjižnice se v lokalnih skupnostih soočamo s finančnimi rezi, povečevanjem nadzora, vpletanjem v program in strokovnimi vprašanji. Čutiti je, da so lokalne skupnosti naši nasprotniki in ne zavezniki pri uresničevanju dejavnosti, po drugi strani pa se soočamo z ocenjevanjem, vrednotenjem, analizami ekonomske učinkovitosti, predlogi za projekte in seveda z zakonskimi in podzakonskimi predpisi. Ob tem se sprašujejo, kako bodo spremembe sprejeli financerji. Večina finančnih sredstev za delovanje knjižnic priteka iz občinskih proračunov, le del iz državnega, in še ta del se je v zadnjih letih močno znižal. Knjižničarstvo se lahko pohvali s področnim zakonom in podzakonskimi akti, ki določajo naloge, osnovne storitve, nivo izvajanja osnovnih storitev, način vodenja javnega zavoda in tako naprej. Nekatere zadeve so obstale – na primer pogoji za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe – saj je bilo predvideno, da se bodo pogoji spreminjali na tri leta glede na povprečne izračune. Standardi so zgolj razvojni in priporočilni dokument, ki za občine zakonsko ni obvezujoč. Vendar tudi lokalne skupnosti od države prejemajo obveznosti, ki imajo finančne posledice, in navajajo, da so s temi odločitvami premalo seznanjene.

Leta po sprejemu takšnega političnokulturnega modela so pokazala veliko slabosti, med njimi so tudi omejene pristojnosti različnih deležnikov od ministrstva do službe za razvoj v nacionalni knjižnici ter strokovnih in stanovskih združenj. To pomeni, da je v tem modelu vgrajen konflikt, saj imamo na eni strani deležnike, ki politiko oblikujejo, na drugi strani pa deležnike ali odločevalce, ki to politiko izvajajo in financirajo ob predpogoju, da jo poznajo, razumejo in sprejemajo. Bralna pismenost in bralna kultura sta tako vitalni funkciji skupnosti, da bi morali skupaj vzpostaviti model, ki bi omogočal učinkovito izvajanje nalog za njun razvoj.

5 METODA DELA

S kvalitativno metodo raziskovanja smo ugotavljali mnenja različnih odločevalcev, ki imajo vpliv na delovanje knjižnic. Opravljeni so bili polstrukturirani intervjuji s predstavniki ministrstva, vodstva lokalnih skupnosti in predstavnikom knjižnic. S takšnim intervjujem pridobivamo podatke o okoliščinah oziroma kontekstu, prepričanjih, mnenjih, stališčih, vrednotah ter o globljih vidikih problema: o izkušnjah ljudi, njihovi motivaciji in načinu razmišljanja. Pogovori so potekali na manjšem vzorcu, zato so izsledki raziskave omejeni in ne nujno splošno veljavni, vendar je to dovoljšen vzgib za nadaljnji premislek ali morebitne spremembe. Vprašanja za polstrukturirani intervju so bila pripravljena vnaprej. Izbrali smo sogovornike na različnih nivojih, župane iz različnih okolij (dve manjši, podeželski občini, ena srednje velika, dve veliki občini), sogovornika s strani Ministrstva za kulturo in sogovornika s strani Združenja slovenskih splošnih knjižnic. Prošnje za sodelovanje so bile posredovane osebno, preko knjižnic in preko Skupnosti občin Slovenije;

sogovorniki so bili izbrani tudi glede na regije. Žal nismo uspeli pridobiti sogovornikov iz vseh regij.

Intervjuji so potekali v avgustu 2017, in sicer z naslednjimi sogovorniki:

- mag. Tatjana Likar in Marjan Gujtman, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (MzK),
- Janez Pavlin, župan Občine Videm Dobropolje,
- Franc Sušnik, župan Občine Vranksko,
- mag. Branko Kidrič, župan Občine Rogaška Slatina,
- mag. Renata Kosec, podžupanja Občine Domžale,
- Drago Martinšek, vodja Urada za družbene dejavnosti, Mestna občina Velenje,
- Darja Plaznik, svetovalka za kulturo, Mestna občina Velenje,
- Vesna Horžen, predsednica Združenja slovenskih splošnih knjižnic (ZSK).

Želeli smo pridobiti odgovore na naslednja vprašanja:

1. Ali ste vsaj deloma seznanjeni s politiko knjižnične dejavnosti (poslanstvo, vsebina dejavnosti, zakonske osnove, standardi, lokalna strategija)? Kaj je po vašem mnenju najpomembnejše pri delovanju knjižnic?
2. Ali so odločevalci o strateških in zakonskih dokumentih ter odločevalci o tem, kako se to izvaja, medsebojno dovolj povezani? Ali se vam zdi, da bi morali imeti financerji večjo vlogo pri oblikovanju politike?
3. Ali je sedanji model delovanja učinkovit?
4. V čem vidite prednosti in slabosti izvajanja kulturne politike s posebnim ozirom na knjižnice (kdo določa, financira, izvaja)?

6 RAZPRAVA

Odgovori na vprašanja so seveda odvisni od položaja sogovornika – ali gre za predstavnika ministrstva, knjižnic ali predstavnika lokalne skupnosti – kar je pričakovano. Vsekakor pa pred nami vsaj v obrisih nastaja slika kulturne politike na področju knjižnic, ki ni samo zapisana v različnih dokumentih, ampak je tudi živa in odvisna od odločevalcev, inštitucije, pristojnosti in razumevanja pomena knjižnic ter njenih nalog, posledično tudi bralne kulture.

6.1 Prvo vprašanje: seznanjenost s politiko knjižnične dejavnosti in mnenje o tem, kaj je najpomembnejše pri delovanju

Janez Pavlin, župan Občine Videm Dobropolje: »Nacionalnega programa kulture in zakonodaje ne poznam, vem pa, kaj je namen knjižnične dejavnosti in vem, da je delovanje knjižnice pozitivno za naš kraj. To se odraža v številu obiskovalcev in njihovem zadovoljstvu.«

Mag. Branko Kidrič, župan Občine Rogaška Slatina: »Z delovanjem knjižnic sem seznanjen. Pri vseh odločitvah, ki so pomembne za delovanje zavoda in so v pristojnosti ustanovitelja, se dogovorimo, zato menim, da naš zavod že vrsto let dobro deluje.«

Mag. Renata Kosec, podžupanja Občine Domžale: »S politiko knjižnične dejavnosti smo povsem seznanjeni, saj gre za zakonsko obveznost lokalne skupnosti, poleg tega pa javna knjižnica igra pomembno vlogo tako pri razvijanju bralne kulture kot tudi izvajanju kulturnih projektov, medsebojnem povezovanju z mnogimi društvi in organizacijami.«

Franc Sušnik, župan Občine Vranksko: »Kot poslanec sem bil zraven pri sprejemanju Zakona o knjižničarstvu, zato to poznam. Pomembna naloga direktorja je komuniciranje z ustanoviteljem, glede na županski sistem torej z županom. Najpomembnejši pri knjižničarstvu pa so ljudje, ki delajo v knjižnicah, in njihovo prizadevanje za negovanje in razvijanje stikov z občani ter vnašanje tudi drugih vsebin v knjižnice.«

Darja Plaznik, svetovalka v Uradu za družbene dejavnosti Mestne občine Velenje: »To moramo spremljati, da skladno s spremembami zakonodaje spreminjamo tudi ustanovitvene akte. Spremljamo tudi druge spremembe, kot je na primer uvedba COBISS 3. Spremembe so, ni pa finančnih spodbud.«

Vesna Horžen, predsednica ZSK: »Knjižnice bi v okviru svojih dejavnosti morale največjo pozornost posvečati bralni pismenosti in bralni kulturi ter vseživljenjskemu izobraževanju. To so bistvene zmožnosti, večšine in zavedanja, ki jih posameznik potrebuje pri aktivnem in suverenem vključevanju v družbo. Pomembna je tudi enakopravna dostopnost knjižničnih storitev za vse prebivalce Slovenije, kar pomeni, da bi morale biti storitve v vseh okoljih enakovredno financirane.«

Odgovori kažejo, da je politika delovanja knjižnice razumljena kot neposredno delovanje in jo odločevalci spremljajo. Vendar pa je izpostavljen pomen komunikacije vodstva knjižnice in občine, torej teh nekaj mnenj potrjuje naša pričakovanja o pomenu človeškega faktorja in komunikacije. En odgovor povzema tudi več drugih mnenj ostalih sogovornikov, da je vpliv knjižnice na kraj pozitiven. Z vidika predsednice ZSK, ki ima pregled nad delovanjem vseh knjižnic, pa so izpostavljeni bralna kultura, bralna pismenost in enakopravna dostopnost knjižničnih storitev za vse prebivalce Slovenije. To je seveda širši pogled, saj je skrb županov usmerjena v lokalno skupnost. Bralno kulturo omenja tudi podžupanja občine Domžale.

6.2 Drugo vprašanje: povezanost odločevalcev o politiki in izvajanju ter o vlogi financerjev pri oblikovanju politike

Mag. Tatjana Likar, MzK: »Tu so štirje elementi: stroka, politika, izvajalci in uporabniki. Prav uporabnik je cilj delovanja prejšnjih treh elementov. Manjka nam sistem, kako te tri elemente med seboj povezati na način, ki je pravi za uporabnika. Vprašanje je, kako je to v danih pogojih uresničljivo. Na podlagi konkretnih izkušenj pri spremljanju delovanja ugotavljam, da povezanost ni zadostna. V dogovarjanje in odločanje skušamo vključiti zainteresirano javnost, vendar je te toliko, da predstavniki nimajo enotnih stališč in pogledov.«

Marjan Gujtman, MzK: »Javnosti sledijo lastnemu interesu, vendar nimajo vedno pred očmi uporabnika. Tudi med stroko ni pozitivne komunikacije, vsaka stvar je lahko vir konflikta. Potrebujemo sogovornike, ko odpremo problem ali predlog. Tudi znotraj stroke ni prave povezanosti in ne pretoka znanja.«

Franc Sušnik, župan Občine Vranksko: »To je povezano s financami. Za vse delovanje zagotavljamo finance občine, z izjemo nabave gradiva. Če občine financirajo dejavnost, potem morajo biti temu prilagojene vse relacije.«

Mag. Renata Kosec, podžupanja Občine Domžale: »Odločevalci se ne povezujejo s financerji, tj. lokalnimi skupnostmi oziroma se povezujejo le formalno. Financerji bi morali imeti pri oblikovanju politike odločilno vlogo, čemur žal ni tako.«

Drago Martinšek, vodja Urada za družbene dejavnosti, Mestna občina Velenje: »Manj pa smo seznanjeni s tem, kako država načrtuje sredstva za nabavo knjig in informacijsko-komunikacijske tehnologije. Sicer takšen mačehovski odnos ni posebej značilen za knjižnično dejavnosti, država se tako obnaša do vseh področij – sprejema podzakonske akte in zahteva, potem pa na naša vrata potrkajo še direktorji.«

Vesna Horžen, predsednica ZSK: »Odločevalci in financerji bi morali vsaj do neke mere in v določenih fazah sodelovati pri oblikovanju tega, kar morajo na področju knjižnične javne službe financirati. Pomembno je, da bi razumeli vsebine in da bi bili soudeleženi pri odločanju o tem, kaj je za njih pomembno in bi to podprli. Zdaj pa je tako, da se v okviru stroke in resorja dogovorimo, kakšne so naše želje in potrebe, potem pa pridemo k odločevalcem z zahtevami. In potem imamo problem.«

Odgovori jasno kažejo, da med odločevalci na področju določanja in izvajanja kulturne politike ni povezave. Likarjeva opredeli elemente kulturne politike: stroka – politika – izvajalci – uporabniki. Gujtman poudari pomen uporabnika. V odgovorih predstavnikov lokalnih skupnostih pa prevladuje mnenje, da bi morala imeti občina kot glavni financer odločilno vlogo pri odločanju.

Poudarjen pa je še en vidik pomanjkljive komunikacije – namreč med državo in občinami.

6.3 Tretje vprašanje: učinkovitost sedanjega kulturno-političnega modela

Marjan Gujtman, MzK: »Glede na zunanje ocene je učinkovit. Na drugih kulturnih področjih nas dajejo za zgled kot enega boljših sistemov. Veliko elementov je, ki nas povezujejo v trden sistem, na primer COBISS.«

Mag. Tatjana Likar, MzK: »Povezanost se začne z zakonom, ki je postavil zahteve tudi občinam. Te zakon spoštujejo, če se zavedajo, da je to njihova obveza. Učinkovitost pa je slabša, če notranji sistem ne deluje, na primer v občinah ali pa v knjižnici. Ponekod so pričakovanja, da se bodo stvari odvijale same od sebe. Ponekod je vpliv lokalne politike na knjižnično dejavnost lahko celo škodljiv.«

Drago Martinšek, vodja Urada za družbene dejavnosti, Mestna občina Velenje: »To je odvisno od okolja do okolja. Naše okolje je naklonjeno družbenim dejavnostim in kultura je doživela preporod, nastali so novi zavodi in nove vsebine. Javnost ni zaznala, da so se v državnem proračunu zmanjšala sredstva za kulturo, ker smo to mi nadomestili. Je pa res, da si velike občine to lažje privoščijo kot manjše. Majhne si pogosto tega ne morejo privoščiti. Sistem torej ni dober, ker je odvisen od politike in odločevalca na lokalni ravni. Če ni naklonjenosti na tej strani, je okolje prikrajšano za program, ki bi ga morala lokalna skupnost po zakonu zagotavljati.«

Mag. Renata Kosec, podžupanja Občine Domžale: »V tujini financirji določajo normative in standarde, pri nas pa normative določa država, financira pa lokalna skupnost, kar ni primerno (podobno je tudi na drugih področjih).«

Vesna Horžen, predsednica ZSK: »Od zunaj gledano, torej izven knjižničarskega sveta, smo učinkoviti in uspešni. Mi sami pa s pogledom od znotraj vemo, da se spopadamo z veliko težavami, ki jih moramo seveda ves čas ustrezno reševati, da nas bodo zunanji odločevalci obravnavali tako kot zdaj – kot urejen in uspešen sistem. Pomembno je, da se zavedamo, kje so težave in kako jih reševati.«

Na zunaj je sistem urejen in učinkovit, kar na primer kažeta zakon in sistem COBISS, ki omogoča številčni pregled izposoje v knjižnicah, vendar pa odvisen od razumevanja v lokalnih skupnostih, kar je zelo pomemben poudarek. Ravno ta povsem subjektivna koordinata dela knjižnični sistem nestabilnega in močno vpliva na delovanje knjižnic.

Drug pogled na financiranje knjižnic s strani občin pa odpreta odgovora predstavnikov ministrstva.

Marjan Gujtman: »Financiranje knjižnic je skanalizirano skozi občinske proračune, je pa skrito v povprečnini, torej ta pokriva tudi delovanje knjižnic. O porabi sredstev odloča župan. Tukaj nastane glavna težava. Ministrstvo nima pristojnosti, da bi kaj naredilo, ostane nam le prepričevanje ali spodbujanje. Mogoče se stvari izboljšujejo, vsaj na strani Ministrstva za javno upravo, ki na novo preračunava povprečnine.«

Mag. Tatjana Likar: »Sistem financiranja knjižnic je bil odlično zamišljen. Če nekemu priznaš, da je njegovo, potem je pričakovano, da bo s tem ravnal odgovorno. Knjižnična dejavnost je izvirna občinska naloga. Lokalne skupnosti pa so po ustavi avtonomne. Ministrstvo za javno upravo preverja, kaj so občine financirale iz povprečnine. Občine včasih precej samovoljno financirajo tudi aktivnosti, ki ne sodijo med izvirne naloge in torej ne morejo biti financirane iz povprečnine. Knjižnica pa sodi med izvirne naloge in je javna služba, zato njeno financiranje sodi pod povprečnino. Zaradi ustavno določene avtonomnosti pa država, razen v primerih, ki jih določa zakon, ne sme posegati v lokalne skupnosti.«

Ob tem Gujtman meni tudi, da mora biti tudi vodstvo knjižnice razvojno naravnano.

6.4 Četrto vprašanje: prednosti in slabosti

Najprej prednosti: Likarjeva vidi prednosti v razvoju, ki sta ga omogočila področni zakon in Nacionalni program za kulturo ter v povezovalnih strateških odločitvah, kot so npr. Cobiss, Kamra in portal Dobre knjige. Župan Pavlin meni, da je knjižnična dejavnost za občino pomembna, župan Sušnik pa ocenjuje, da je pomembna zaradi kulturne ponudbe in povezovanja z drugimi zavodi (npr. dom za ostarele). Horženova opozarja, da so nekatere značilnosti tako slabosti kot prednosti, na primer dejstvo, da so knjižnice izvirna naloga knjižnic in da so torej skoraj v celoti financirane iz občinskih proračunov: »Kulturna politika na področju knjižnic določa, da so knjižnice izvirna naloga občin, kar je po svoje prednost, lahko pa je tudi slabost. Modrost posameznega področja pa je, da razvija prednosti, ki so mu dane s sistemom. Torej je ta princip najpomembnejši – da se razvijajo prednosti. Na primer, vsi si predstavljamo, da bi bila prednost, če bi bile knjižnice v celoti financirane s strani države. Vendar je vprašanje, če bi bila to dobra rešitev, saj so zdaj knjižnice v bogatejših občinah dobro financirane, lahko pa to ne bi bilo več tako. Skratka, vsaka rešitev ima dve plati in je za nekoga dobra, za drugega pa ne.«

K slabostim sogovorniki pričakovano prištevajo odnos države do občin v povezavi s financiranjem. Župan Sušnik opozarja na omejitve državnih sredstev za nabavo gradiva in sploh odnos države do občin: »Država ima zelo restriktivno politiko financiranja občin. To se bo poznalo na dejavnosti knjižnic.« Opozori pa tudi na pomanjkljivo sodelovanje med splošno in šolsko knjižnico. Temu mnenju je podobno mnenje župana Kidriča: »Občine v zadnjem obdobju najbolj moti, da nam država nalaga dodatne obveznosti, pri katerih odločitvah občine ne sodelujemo, istočasno pa država ne zagotovi tudi dodatna sredstva skozi primerno višino povprečnine.« Ga. Plaznik z Občine Velenje meni, da je razlika med strategijo na papirju in med tem, če se izvaja, g. Martinšek pa pravi: »Tukaj ne gre samo za financiranje. Država namreč nima kulturne politike in je vse to odvisno od političnih akterjev. Če bi ta obstajala, bi vedeli, kaj so prioritete.«

Prednosti izvajanja kulturne politike so torej v samem jedru, v pomenu kulture in knjižnic za skupnost, v povezanosti sistema (npr. COBISS) in v strateški naravnosti. Slabost je seveda v tem, da država določa, lokalna skupnost pa financira, kljub nacionalni strategiji pa so pomembna opozorila tudi na »papirnato« politiko in strategijo. Torej zaznavamo razkol med določanjem vsebine in izvajanjem, tako pri financiranju kot pri določanju strategije.

7 ZAKLJUČEK IN PREDLOGI ZA IZBOLJŠAVE

Zgornja mnenja je možno strniti v nekaj predlogov za izboljševanje delovanja knjižnic in s tem tudi razvoja bralne kulture.

Pomembna je komunikacija med državo in lokalno skupnostjo, med vodstvi občin in vodstvi knjižnic, med odločevalci o dokumentih, zakonih in določilih ter lokalno skupnostjo. Ta povezanost je na podlagi dobljenih intervjujev ocenjena kot pomanjkljiva. Več informacij in pogovorov utegne prinesiti več povezanosti pri uresničevanju kulturne politike na področju knjižnic, torej tudi dostopnosti, uresničevanja javnega interesa in tudi razvoja bralne kulture.

K povezanosti sodi tudi pretok znanja znotraj stroke in povezovanje znotraj stroke, posebej izpostavljamo mnenje o sodelovanju med šolskimi in splošnimi knjižnicami.

Preko organizacij, ki povezujejo občine, je možno pravočasno obveščati lokalne skupnosti o spremembah, pobudah ali dilemah knjižnic. Župani sicer trdijo, da poznajo poslanstvo knjižnice, vendar je zaradi (tudi pogosto omenjanega) pritiska na proračune vedno znova potrebno utemeljevati pomen razvoja bralne kulture in upravičenost financiranja.

Pomembni so zaposleni v knjižnicah, ki komunicirajo tako z vodstvi občin kot tudi z uporabniki. Ključnega pomena je torej človeški faktor. Ali kot pravi predsednica ZSK Vesna Horžen: »Ključnega pomena so v knjižnicah in lokalnih skupnostih strokovno usposobljeni kadri, ki naj bi avtonomno in strokovno izvajali in odločali o dejavnostih, ki jih pokrivajo. Vendar pa svoboda in avtonomnost zahtevata ogromno odgovornosti in znanja. Vedno pa ni tako, saj smo vsi samo ljudje.«

Če zaključim: pričakovana je bila ugotovitev, ki se je oblikovala na podlagi odgovorov iz intervjujev – da med občinami in državno politiko ni konsenza, ker država določa politiko in pred občine postavlja zahteve, ki jih mora lokalna skupnost financirati. Prav tako je bila pričakovana ugotovitev, da so ključni prav zaposleni v knjižnicah, ki tkejo človeške in strokovne vezi z okoljem in zagotavljajo uspešnost izvajanja dejavnosti. Torej tudi bralne kulture. Glede na to, da sistema ni mogoče spremeniti čez noč, tudi ne odnosa države do lokalnih skupnosti in tudi ne nerazumevanja nekaterih lokalnih skupnosti do knjižnic, nam za širjenje bralne kulture ostane le ena pot: strokovno usposobljen knjižničar, ki zagovarja in predstavlja branje v svoji skupnosti.

NAVEDENI VIRI

Čopič, V. (1998). Normativna ureditev področja knjižničarstva v kontekstu novega kulturnopolitičnega modela. *Knjižnica*, 42(2–3), 21–34.

Čopič, V. in Tomc, G. (1997). *Kulturna politika v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

IFLA trend report 2016: update. (2017). Haag: IFLA. Pridobljeno 10. 8. 2017 s spletne strani <http://trends.ifla.org/files/trends/assets/trend-report-2016-update.pdf>

Kapitanovič, P. (2016). Dialog: kdo pije in kdo plača. *Svet kapitala*, (19), str. 16. Pridobljeno 30. 6. 2017 s spletne strani: <http://svetkapitala.delo.si/finance/dialog-kdo-pije-in-kdo-placa-118>

Kazalci uspešnosti delovanja knjižnic in njihova uporaba. (2017). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 27. 8. 2017 s spletne strani: http://bibsist.nuk.uni-lj.si/kazalci/kazalci_nuk.php

Podbrežnik Vukmir, B. (2011). *Model sodelovanja splošnih in šolskih knjižnic za razvijanje bralne kulture*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Smrekar, B., Rotovnik, M. in Čopič, V. (2013, 10. april). *Poziv SRČ ministru, strokovni javnosti in medijem: ob spremembah ZUJIK* [blog zapis]. Ljubljana: Delo. Pridobljeno 19. 8. 2017 s spletne strani <http://pogledi.delo.si/druzba/poziv-src-ministru-strokovni-javnosti-medijem-0>

Statistični podatki o knjižnicah. (2017). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 27. 8. 2017 s spletne strani: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/>

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK). (2016). *Uradni list RS*, št. 68/2016.

Zupan, M. in Černigoj Blažko, L. (ur.) (2014). *Nacionalni program za kulturo: 2014–2017: pot do novega modela kulturne politike*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo.

LITERARNE PRIREDITVE V KNJIŽNICI MED TEORIJO IN PRAKSO: ANALIZA IN NAČRTOVANJE

LITERARY EVENTS IN A LIBRARY BETWEEN THEORY AND PRACTICE: ANALYSIS AND PLANNING

Tatjana Pristolič

Mestna knjižnica Ljubljana, Ljubljana
e-pošta: tatjana.pristolic@mklj.si

dr. Jan Pisanski

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo,
Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
e-pošta: jan.pisanski@ff.uni-lj.si

UDK 027.022:394.48

IZVLEČEK

Namen: V sodelovanju Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo (BINK) ter Mestne knjižnice Ljubljana (MKL) je bilo izvedenih več delnih raziskav o prireditvah za odrasle v MKL. V okviru prispevka predstavljamo rezultate, ki se nanašajo na literarne prireditve v MKL. Z literarnimi prireditvami knjižnice spodbujajo zavest o pomenu literature, branja in podpirajo razvoj bralne pismenosti. Na osnovi ugotovitev raziskav so bila pripravljena izhodišča in smernice za oblikovanje strategije razvoja literarnih prireditev v MKL. Izpostavljamo pomen aktivnejšega pristopa k izbiri in iskanju prireditvenih vsebin na tem področju.

Metodologija/pristop: Uporabljeni so bili različni pristopi, predvsem anketa obiskovalcev 11 izmed 15 literarnih prireditev, opravljena novembra 2016.

Ugotovitve: Literarne prireditve so med najbolj pogostimi prireditvami v MKL. Obiskovalci so na splošno zadovoljni s prireditvami, pri čemer so literarne prireditve v povprečju relativno slabše obiskane. Poleg tega so udeleženci literarnih prireditev povprečno izbrali manj pozitivnih pridevnikov za opis prireditve kot udeleženci ostalih prireditev. V prispevku se osredotočamo na izsledke raziskave in pomen spremljanja literarnih prireditev v knjižnici ter na vprašanja in dileme razvoja kakovostne ponudbe na tem področju.

Omejitve raziskave: Nabor anket, pridobljenih na literarnih prireditvah, je relativno majhen. V prispevku želimo odpreti predvsem vprašanja o izzivih, s katerimi se knjižnice soočajo na področju ponudbe literarnih prireditev.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Raziskava je ena izmed redkih v Sloveniji, ki povezuje predstavnike teorije in prakse. Na podlagi rezultatov raziskave bodo v

prihodnje oblikovane smernice za načrtovanje prireditiv. Predstavljeni izsledki lahko predstavljajo zanimiv izziv slovenskim knjižnicam za nadaljnji razvoj na področju literarnih prireditiv.

Ključne besede: literarne prireditve, analiza, načrtovanje, splošne knjižnice

ABSTRACT

Purpose: Researchers from Department of Library and Information Science and Book Studies (BINK) and Ljubljana City Library (MKL) conducted various partial studies of adult programming in MKL. This paper presents the results pertaining to literary events. Literary events are used by libraries to raise awareness of the importance of literature, reading and to promote development of reading literacy. Based on the results of our studies, we present starting points and guidelines for establishment of a strategy of development of literary events in MKL. We wish to emphasise the importance of active approach to selection and search of event contents.

Methodology/approach: Various methodological approaches, most prominently a user survey of attendees of 11 of 15 literary events in MKL in November 2016, were used to obtain data.

Results: Literary events are among the most common types of events in MKL. Attendees are generally satisfied with the events, although literary events have, on average, a relatively poor attendance. Also, respondents used relatively fewer positive adjectives to describe literary events compared to other types of events. The paper uses the results to focus on the importance of keeping track of literary events in a library and the questions and dilemmas pertaining to supply of quality events.

Research limitations: The number of returned questionnaires is relatively small. This paper mainly aims to identify open questions regarding the challenges faced by libraries in the area of literary events.

Originality/practical implications: Present research is a rare example of cooperation between theory and practice in Slovenia. Based on its results, guidelines for event planning will be developed. Additionally, the results can pose an interesting challenge to Slovenian libraries in terms of further development of literary events.

Keywords: literary events, analysis, planning, public libraries

1 Uvod

Mestna knjižnica Ljubljana (MKL) postaja vedno bolj prepoznavna kulturna ustanova glavnega mesta in okolice. MKL je splošna knjižnica, kjer med drugim prvenstveno razvijamo bralno kulturo in informacijsko pismenost ter

kulturne dejavnosti, že Strateški načrt za obdobje 2010–2012 (2010) pa med cilji navaja razvijanje prepoznavnega kulturnega programa. Prepoznavnost si oblikujemo tudi s kakovostnimi prireditvami, in ta se bo še povečala, če bomo izoblikovali smernice za poenoteno oblikovanje prireditvenih vsebin z upoštevanjem posebnosti vsake knjižnice. Prireditvene dejavnosti kot pomemben segment servisov in ponudbe sodobnih knjižnic so pogosto lahko tudi najbolj viden segment zunanje pojavnosti knjižnic.

Prireditvena ponudba knjižnic v splošnem kaže veliko število zelo različnih prireditev po knjižnicah, ki variirajo tudi po kakovosti. Poglavitno poslanstvo knjižnice na področju prireditev je oblikovanje ponudbe za različne tipe uporabnikov, ki sledi strukturi raznolikosti njenega članstva. Iz tega razloga nas je zanimalo aktualno stanje na področju prireditev v MKL, zato smo v ta namen v okviru projekta *Uporabniška izkušnja v knjižnici* ustanovili delovno skupino, v kateri smo sodelovali raziskovalci Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (BINK) ter zaposleni v MKL.

V prireditvenem programu MKL imamo za odrasle obiskovalce po vrsti prireditev v ponudbi literarne dogodke, razstave, strokovna predavanja, potopisna predavanja, glasbene predstave, filmske predstave, gledališke predstave, ustvarjalne delavnice, natečaje in drugo. Zaradi zelo raznolike prireditvene ponudbe posameznih knjižnic se je v praksi postopoma pokazala potreba po celovitejšem ciljnem pristopu pri oblikovanju programov prireditev. Ker pa zavest o pomenu literature, branja in razvoj bralne pismenosti kot enega temeljnih načel v delovanju knjižnic v tem okviru spodbujamo zlasti z organizacijo literarnih prireditev, se bomo v nadaljevanju osredotočili predvsem na ta segment naše prireditvene ponudbe.

2 VLOGA KNJIŽNIČNIH PRIREDITEV

Vloga najrazličnejših dogodkov je bila v družbi pomembna skozi vso zgodovino, v sodobnem času se je seveda korenito spremenila, prireditve pa že od nekdaj ohranjajo skupne značilnosti, to so edinstvenost, unikatnost, neoprijemljivost (Shone in Parry, 2006), zato jih je kvalitativno toliko težje ocenjevati. Na področju programa prireditev – in v tem okviru literarnih programov – ki je po svoji naravi ena bolj komunikativnih dejavnosti, knjižnice prepogosto vztrajamo na preverjenih praksah, ki se v okvirih množičnosti ponudbe zato v okolju pogosto izgublja v nepregledni ponudbi vsebin. Zato je potreba po oblikovanju identitete in profiliranosti kulturne ponudbe institucij z iskanjem presežnih vsebin, jasno začrtanimi programi ter seveda konsistentno izvedbo še toliko pomembnejša (Karp, 2002).

Kontekst množičnosti ponudbe, številnih izbir in potrošništva ob tem predstavlja okvire vsem dejavnostim, tudi knjižnicam. Komercializacija vsebin na področju kulture je eno od pomembnih dejstev, s katerim se soočamo tudi sodobne knjižnice – in tudi eno poglobitvenih strateških vprašanj na področju delovanja institucij, še posebno tistih, ki delujemo v javnem interesu in z javnimi sredstvi. Medtem pa tudi vprašanja, kaj se bere, kako lahko knjižnice vplivajo na evidentno slabo raven bralne kulture ali funkcionalne pismenosti prebivalstva ter kje bi morda v prihodnje kazalo iskati bolj uravnoteženo vlogo knjižnic tudi na področju literarnih prireditev, pogosto ostajajo odprta. Problem popularnosti, trivializacije, poljudnosti vsebin se je še kako dotaknil tudi knjižnic in je že doslej v strokovni in drugih javnostih naletel na kritičen odmev, predvsem na primeru nabavnih politik knjižnic (Kovač, 2009). In tu se postavlja vprašanje, ali tudi lokalne ali nacionalne strategije favorizirajo razvoj knjižnic v smeri serijske kulture za množice, servisa za obvezna branja in knjižne uspešnice ali spodbujajo razvoj v smeri kakovosti programov. Ob tem smo zadnji krovni zakon na področju kulture dobili leta 1994, ki je od tedaj sicer že doživel nekaj sprememb, ne pa temeljite preнове, ki bi jo zahtevale spremenjene družbene razmere.

3 LITERARNE PRIREDITVE

Že pri poimenovanju kategorije »literarna prireditev« prihaja do različnih pojmovanj, katere vsebine sodijo v ta okvir. Literatura oziroma književnost v ožjem pomenu obsega leposlovje, beletristiko, v širšem pa še tudi druge žanre, kot so spomini, dnevniki, pisma itd. Redkeje se pojem literatura, navadno v povezavi s knjigo, uporablja za zapise o določeni stroki ali področju. V že omenjenem kontekstu množične produkcije je tudi za knjižnice posebej pomenljiv korpus popularne literature, ki zajema književnost s poudarjeno razvedrilno funkcijo (Hladnik, 1983). Določanje meja med posameznimi zvrstmi literature, literarnimi žanri ali njeno vrednotenje je dandanes za toliko težje, saj se sodobna kakovostna literatura mnogokrat zgleduje po žanrski literaturi ali vsebuje njene primesi (Zupan Sosič, 2011).

Prireditve in literarni dogodki v knjižnici tudi zaradi tega naslavlajo več vprašanj, na katera so možni zelo različni odgovori. Ali je glede na velik obisk knjižnic zaradi izposoje temu ustrezen tudi obisk (literarnih) prireditev? Kakšen je delež prireditev, tudi literarnih, ki jih organiziramo na podlagi ponudbe in kakšen delež lastnega programa? Ali smo pri izboru teh prireditev selektivni in kakšni so kriteriji izbora? Kako razdelan imamo protokol prireditev? Tudi odgovorov na vprašanje, kako naj knjižnice v korpusu raznovrstnih prireditev promoviramo literaturo, knjigo in branje in s temi vsebinami nagovarjamo uporabnike-bralce, je morda toliko kot je različnih knjižničnih sistemov.

4 PRIREDITVE V MKL

Ravno zato smo proučevanje uporabniške izkušnje v knjižnici uvrstili v kontekst analize prireditve za odrasle v MKL. Poleg dejstva, da je to področje premalo analizirano v okviru dejavnosti, ki jih izvajamo splošne knjižnice, je pomemben dejavnik tudi zmanjšanje sredstev s strani ustanovitelja in potrebno optimiziranje organizacije prireditve. Pogovori so pokazali, da bi bilo smotrnejše kot za posamezen tip prireditve ali posamezno enoto, pripraviti analizo prireditve v celotni mreži knjižnic, s fokusom na prireditveno dejavnost za odrasle uporabnike, zlasti tudi z vidika možnega profiliranja uporabnikov (starost, izobrazba, zanimanja itd.).

V letu 2016 smo za odrasle uporabnike v vseh knjižnicah v mreži MKL organizirali skupaj 1.456 dogodkov, ki jih je obiskalo 33.072 udeležencev, od tega 420 literarnih dogodkov (po področjih: literarni pogovori, predstavitve avtorjev in knjig, bralne skupine itd.), ki jih je skupaj obiskalo 7.164 obiskovalcev. V dolgoročnih ciljih prednostno zasledujemo razvoj prireditve na podlagi sodobnih strokovnih konceptov in poslanstva splošnih knjižnic, ki želijo biti prepoznavne kulturne in informacijske institucije v lokalnem okolju.

Trenutna praksa kaže, da smo v MKL glede celostnega oblikovanja ponudbe programov na področju promocije literature morda bolj kot pri drugih literarnih prireditvah prepoznavni pri izvedbi bralnih projektov, npr. *Mesto bere ... literature sveta 2011–2021*, v okviru *Unescovih kreativnih mest* na področju literature predstavljen kot primer dobre prakse (UNESCO Network of Creative Cities 2016). S projektom smo pričeli v sezoni 2011–12, v posameznih sezonah pa skušamo skozi bralne sezname aktualizirati posamezne nacionalne literature in književnosti. Z izborom vsebin in programskih sklopov promoviramo knjigo, branje in širimo znanje, vsakokrat s fokusom na literaturah posameznih področij sveta.

5 RAZISKAVA

Z raziskavo v okviru projekta Uporabniška izkušnja v knjižnici smo v delovni skupini raziskovalcev BINK Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in zaposlenih v MKL želeli analizirati stanje na področju prireditve, kar bo podlaga za oblikovanje smernic prireditvene dejavnosti. Cilj je neposreden vpliv na spremembe v prireditvah (uvredba novih prireditve, ukinitve prireditve, sprememba izvedbe prireditve) in priprava strategije za področje prireditve. Izpostaviti želimo predvsem razmislek o tem, s kakšnimi izzivi se knjižnice soočamo na področju ponudbe literarnih prireditve.

Pri raziskavi smo uporabili različne metode, med katerimi so bile tako preizkušene rešitve kot tudi nekateri novejši pristopi (preliminarni intervjuji z udeleženci prireditve, izdelava person, analiza prireditve, anketiranje udeležencev

prirediv, ki je vključevalo tudi t. i. kartice reakcij, ter intervjuji z delavci, zadolženimi za prireditve). V tem prispevku so predstavljeni rezultati ankete obiskovalcev, ki se vežejo na literarne prireditve.

5.1 Zbiranje podatkov

V mesecu novembru 2016 so študentje oddelka BINK, člani delovne skupine in organizatorji prireditev MKL anketirali obiskovalce na 52 (izmed 73) prireditvah različnih tipov. November je bil izbran kot tipičen mesec brez praznikov, ko poteka večje število prireditev v MKL. Anketni vprašalnik je bil dvodelen: del vprašanj se je nanašal na vrednotenje konkretne prireditve, drugi del pa na splošno vedenje v povezavi s prireditvami v MKL.

Za čim manj vsiljiv potek raziskave so bile ankete pred prireditvijo položene na sedeže. Anketa je bila prostovoljna, kar je pomenilo, da nismo dobili odgovorov vseh obiskovalcev, poleg tega pa tudi nekateri izmed anketirancev niso v celoti izpolnili ankete, zato število odgovorov pri posameznih vprašanjih variira. To je tudi glavni razlog, da so podatki v nadaljevanju večinoma podani v odstotkih.

Pregled stanja literarnih prireditev v knjižnicah MKL kaže, da je bilo novembra 2016 37 literarnih prireditev. Med njimi je bilo največ bralnih skupin (22), manj pa drugih literarnih dogodkov (8), predstavitev knjig (4) in predstavitev avtorjev ali pogovorov z njimi (3).

S stališča rezultatov ankete je pomembno poudariti, da so bile bralne skupine zaradi specifičnosti namenoma izvzete iz vzorca. Od preostalih 15 literarnih prireditev (Preglednica 1), ki so bile izvedene v MKL v mesecu novembru 2016, smo anketirali udeležence na 11 (73 %) prireditvah. To predstavlja 21 % vseh prireditev v tem mesecu. Gre za drugo najpogostejšo vrsto prireditev za strokovnimi predavanji, tako z vidika dejanskega števila prireditev v novembru 2016 kot tudi z vidika števila prireditev, kjer smo zbirali podatke.

Preglednica 1: Literarni dogodki v MKL v novembru 2016 (brez bralnih skupin)

Knjižnica/datum prireditve	Naslov prireditve	Izvajalec/izvajalci
Knjižnica Otona Župančiča		
07. 11. 2016	O Arthuru Rimbaudu	dr. Matjaž Lunaček
08. 11. 2016	V KOŽI besede in NOTRANJE MOČI: Romana Pogorelčnik	Carmen L. Oven
28. 11. 2016	Andrej Hočevar: Dvojna napaka	Urban Vovk
Knjižnica Bežigrad		
09. 11. 2016	Jelena Sikirić: Življenjska izbira	Stjepan Palajsa
17. 11. 2016	Literarni večer: Aleš Berger	Erika Marolt

Knjižnica/datum prireditve	Naslov prireditve	Izvajalec/izvajalci
Knjižnica Jožeta Mazovca		
07. 11. 2016	Življenjska popotovanja – Ifigenija Simonovič	Mateja Hana Hočevnar
15. 11. 2016	Draga duša, dobrodošla na zemlji	Jerica Lebar
Knjižnica Prežihov Voranc		
15. 11. 2016	Vam teče jezik? – pripovedovanje zgodb	Barbara Kaiser
22. 11. 2016	Prvi tržaški roman in druge zgodbe	Evelina Umek
Knjižnica Šiška		
21. 11. 2016	Nigerijska proza 2	Petra Meterc
24. 11. 2016	Šiška, prva vas	Dušica Kunaver
Trubarjeva hiša literature		
3. 11. 2016	Evangelij bližine – Dejan Kos	Alen Širca
11. 11. 2016	Literatura v živo: Andrej Božič, Boris Šinigoj	Petra Koršič
14. 11. 2016	Knjiga o filmskem poslušanju – Mitja Reichenberg	Carmen L. Oven
18. 11. 2016	Na pesniškem tandemu: Novica Novakovič, Alja Adam	Petra Koršič

6 REZULTATI

Po podatkih o udeležbi je bil odziv (torej delež udeležencev, ki je odgovarjal na anketo) na literarnih prireditvah 44 %, kar je nekoliko nižji odziv od povprečnega odziva 51 % na vseh prireditvah. Na literarnih prireditvah smo pridobili približno 13 % vseh odgovorov, pridobljenih v anketi (101 od 790). Po številu odgovorov gre za tretji najbolj pogost tip prireditve (Preglednica 2). Največ odgovorov, več kot polovico, so sicer podali obiskovalci strokovnih predavanj, na drugem mestu pa so bili odgovori obiskovalcev potopisnih predavanj, čeprav je bilo teh prireditev manj kot literarnih (10 potopisnih predavanj, 11 literarnih prireditev). Povprečno število obiskovalcev potopisnih predavanj je po podatkih, ki smo jih zbrali ob raziskavi, namreč približno 31, povprečno število obiskovalcev literarnih prireditev pa le 17. Ta podatek je konsistenten s podatki MKL za leto 2015, ki kažejo, da so imela potopisna predavanja (kot najbolj obiskana vrsta prireditev) v povprečju približno 34 obiskovalcev, literarne prireditve pa 20.

Preglednica 2: Pridobljeni odgovori po tipu prireditev (v %)

Glasba, film, gledališče	Izobraževalna delavnica	Literarna prireditve	Potopis	Strokovno predavanje	Ustvarjalna delavnica
2	4	13	20	57	4

6.1 Demografski podatki

Po podatkih ankete je 84 % obiskovalcev literarnih prireditev članov MKL. Prevladujejo obiskovalke (75 %), kar 88 % obiskovalcev pa živi v Ljubljani. Struktura je po tem dokaj podobna strukturi vseh anketirancev (76 % članov; 72 % žensk; 83 % Ljubljančanov).

Tudi glede na starost, status in izobrazbo (Preglednice 3–5) se demografska struktura obiskovalcev literarnih prireditev ni bistveno razlikovala od strukture obiskovalcev vseh prireditev. Prevladujejo starejši, relativno dobro izobraženi, zaposleni in upokojeanci.

Preglednica 3: Starostna struktura (v %)

	<25	25–35	36–45	46–60	61+
Literarne prireditve	3	17	16	30	34
Vse prireditve	9	14	15	25	37

Preglednica 4: Izobrazbena struktura (v %)

	Osnovna	Poklicna	Srednja	Visoka/višja strokovna	Univerzitetna	Magisterij/doktorat
Literarne prireditve	1	2	29	24	37	6
Vse prireditve	2	3	32	24	31	9

Preglednica 5: Statusna struktura (v %)

	brezposelni	dijaki	študenti	upokojeanci	zaposleni
Literarne prireditve	5	0	8	44	43
Vse prireditve	10	1	10	42	37

V nadaljevanju so predstavljeni najprej rezultati tistega dela ankete, ki se je nanašal na konkretno prireditve, kasneje pa še rezultati dela, ki se je nanašal na obiskovanje prireditev na splošno.

6.2 Uporabniška izkušnja na konkretni prireditvi

Na splošno so bili obiskovalci zelo zadovoljni s prireditvami za odrasle v MKL (Preglednici 6 in 7). Vsi tipi prireditev so v povprečju pridobili vsaj oceno 4,5 od 5, kar je vsekakor zelo pozitivna povratna informacija. Pri ocenah literarne prireditve niso izstopale, saj so bile v povprečju ocenjene z oceno 4,6, kakršna je bila tudi povprečna ocena vseh prireditev.

Preglednica 6: *Ocene zadovoljstva s prireditvijo (v %)*

Ocena	1	2	3	4	5
Literarne prireditve	0	0	11	19	70
Vse prireditve	1	1	6	18	73

Preglednica 7: *Povprečne ocene po tipu prireditev*

Tip	Povp. ocena
Glasba, film, gledališče	4,7
Izobraževalna delavnica	4,5
Literarna prireditev	4,6
Potopis	4,7
Strokovno predavanje	4,6
Ustvarjalna delavnica	5

Del ankete so bile tudi t. i. kartice reakcij. Anketiranci so iz vnaprej pripravljenega seznama izbirali pozitivne in negativne pridevnike, ki so opisovali obiskano prireditev in njeno vodenje. Pri pridevnikih o prireditvah se kažejo določene razlike pri literarnih prireditvah v primerjavi z ostalimi tipi prireditev (Preglednica 8). V povprečju so anketiranci izbrali 3,1 pozitivnega pridevnika za literarne prireditve, medtem ko je vsak preostali tip prireditev v povprečju dobil vsaj 3,6 pozitivnega pridevnika. Predvsem so anketiranci na literarnih prireditvah relativno manj glede na druge tipe izbirali pozitivne pridevnike, ki se tičejo občutij in kvalitete, pri pridevnikih uporabnosti pa niso odstopali od obiskovalcev ostalih tipov prireditev. Najbolj pogosto so obiskovalci menili, da je bila literarna prireditev *prijetna* in da *spodbuja razmišljanje*, najmanj obiskovalcev, le štirje, pa je menilo, da je prireditev *zabavna*, kar pa pogosto niti ni namen literarnih prireditev. V skladu z zelo dobro povprečno oceno je bilo izbranih negativnih pridevnikov v celotni anketi izjemno malo: za vse prireditve, ne glede na tip, skupaj le 42. Od tega sta se na literarne prireditve nanašala le dva pridevnika (en obiskovalec je menil, da je bila določena literarna prireditev *razvlečena*, obiskovalec neke druge literarne prireditve pa je izbral pridevnik *zmeden*).

Preglednica 8: *Povprečno število izbranih pozitivnih pridevnikov o prireditvi po posameznem tipu*

Tip	Povprečno št. pozitivnih pridevnikov
Literarna prireditev	3,1
Potopis	3,6
Strokovno predavanje	3,7
Ustvarjalna delavnica	3,7
Izobraževalna delavnica	3,9
Glasba, film, gledališče	3,9

Prav tako so anketiranci izbirali relativno manj pozitivnih pridevnikov o predavateljih/voditeljih prireditev (2,32) v primerjavi z obiskovalci večine drugih vrst drugih prireditev (Preglednica 9). Le obiskovalci kulturnih prireditev (glasba, film, gledališče) so v povprečju izbirali manj pohvalnih pridevnikov (2,25), vsi ostali so namenili več pozitivnih pridevnikov (vsaj 2,76). Največkrat so udeleženci menili, da je bilo vodenje/podajanje vsebine na literarnih prireditvah *primerno, jasno, slikovito* in *strokovno*. Najmanj obiskovalcev literarnih prireditev (9) je od vseh ponujenih pridevnikov izbralo pridevnik *objektivno*. Tudi pri odnosu do vodenja je bilo negativnih pridevnikov malo, vsega skupaj 23. Pri literarnih prireditvah je le po en obiskovalec menil, da je bilo vodenje *medlo* in *prodajalsko*.

Preglednica 9: Povprečno število izbranih pozitivnih pridevnikov o voditeljih/predavateljih po posameznem tipu

Tip	Povprečno št. pozitivnih pridevnikov
Glasba, film, gledališče	2,25
Literarna prireditev	2,32
Potopis	2,76
Ustvarjalna delavnica	2,85
Strokovno predavanje	2,94
Izobraževalna delavnica	2,97

Obiskovalci so o konkretni literarni prireditvi v približno treh četrtinah primerov izvedeli preko MKL, in sicer iz *napovednika oz. letakov* ali pa na *spletni strani knjižnice* (Preglednica 10).

Preglednica 10: Kako so udeleženci izvedeli za prireditev?

	Literarne prireditve	Vse prireditve
MKL napovednik, letaki	41	48
MKL spletna stran	23	23
Preko znanca/prijatelja	13	20
Preko predavatelja	19	13
Drugje	10	6

6.3 Obiskovanje prireditev na splošno

Anketiranci so tudi izbirali tri najpomembnejše lastnosti prireditev v knjižnici (Preglednica 11). Obiskovalci literarnih prireditev so med tremi glavnimi razlogi za obisk prireditev na splošno največkrat omenili: *kvalitetno podane vsebine, prijetno vzdušje, tematiko* in *priznanega voditelja/strokovnjaka*. V

primerjavi z odgovori vseh udeležencev so relativno redko izbirali možnost udeležbe zaradi pridobivanja *uporabnih znanj oz. veščin*, kar vsekakor odraža tudi naravo literarnih prireditev v primerjavi z drugimi dogodki v knjižnici. Zanimivo je tudi, da brezplačnost vsebin, ki bi jo lahko izpostavili kot primerjalno prednost knjižnice v primerjavi z drugimi ponudniki podobnih vsebin, ni bila med najpogostejšimi odgovori.

Preglednica 11: *Najpomembnejše lastnosti prireditev (v %)*

	Literarne prireditve	Vse prireditve
Kvalitetno podane vsebine	65	68
Prijetno vzdušje	47	36
Priznan voditelj/strokovnjak	37	38
Tematika	37	45
Uporabna znanja/veščine	29	40
Brezplačne vsebine	28	27
Priročna lokacija	26	19
Možnost druženja/pogovora	17	13
Aktivno sodelovanje/ustvarjanje	11	11

Na vprašanje o potrebi po spremembah v ponudbi prireditev (Preglednica 12) je polovica anketirancev izrazila zadovoljstvo z obstoječo ponudbo, skoraj tretjina pa jih želi širši nabor prireditev v lokalni knjižnici, čeprav po podatkih ankete večinoma ne gre za posameznike, ki bi obiskovali le prireditve v eni knjižnici.

Preglednica 12: *Kaj pogrešate pri trenutni ponudbi prireditev? (v %)*

	Literarne prireditve	Vse prireditve
Nič, ponudba mi ustreza	50	53
Širšo ponudbo v moji lokalni knjižnici	29	19
Dogodke ob vikendih	24	17
Bolj kvalitetno ponudbo	8	5
Ponudbe ne spremljam	6	9

Obiskovalci literarnih prireditev bi v naboru prireditev v knjižnici radi videli predvsem več prireditev povezanih z *družbo in odnosi med ljudmi, kulturo in osebnostno rastjo*. V primerjavi z vsemi prireditvami je predvsem vidna manjša osredotočenost na *potopise* (Preglednica 13).

Preglednica 13: *Katerih vsebin bi želeli več v ponudbi prireditve? (v %)*

	Literarne prireditve	Vse prireditve
Družba in odnosi med ljudmi	50	37
Kultura	48	30
Osebnostna rast	40	40
Zdravje	29	33
Potopisi	23	39
Poljudna znanost	19	20
Tehnika	9	10

Sledi nekaj vprašanj, ki se nanašajo na obiskovanje prireditve. Anketiranci so relativno redni obiskovalci prireditve v MKL (Preglednica 14), saj se jih več kot 80 % udeležuje *občasno* ali večkrat. Na tem mestu je potrebno poudariti, da je zaradi zasnove raziskave možno, da podatki realnosti ne odražajo popolnoma, saj je lahko oseba, ki se je udeležila več prireditve, večkrat odgovarjala na anketo.

Preglednica 14: *Pogost obiskovanja prireditve (v %)*

	Prvi obisk	Redko	Občasno	Pogosto	Redno
Literarne prireditve	11	5	33	32	20
Vse prireditve	10	8	33	35	15

Zanimivo je, da so tisti, ki se udeležujejo več prireditve, večkrat izpostavili, da se bolj udeležujejo strokovnih predavanj in pogovornih večerov kot pa literarnih dogodkov (Preglednica 15). S stališča literarnih prireditve je še posebej zanimivo, da se le majhen del anketirancev, ki so obiskali literarno prireditve, večkrat udeležuje tudi bralnih skupin, kar lahko nakazuje, da gre kljub navidezni podobnosti prireditve za dve različni ciljni skupini. Predvsem se obiskovalci literarnih prireditve v primerjavi z vsemi obiskovalci relativno pogosto udeležujejo pogovornih večerov in relativno redko potopisov.

Preglednica 15: *Če to ni vaš prvi obisk, katere prireditve večkrat obiskujete? (v %)*

	Literarne prireditve	Vse prireditve
Strokovna predavanja	58	68
Pogovorni večeri	51	22
Literarni dogodki	43	18
Kulturne prireditve	34	22
Potopisi	28	42
Delavnice	19	24
Bralne skupine	8	6

Obiskovalci literarnih prireditev se približno v enaki meri *redno udeležujejo prireditev v različnih enotah* knjižnice, *samo v lokalni enoti ter občasno v različnih enotah*, a le, če je prireditev res zanimiva (Preglednica 16).

Preglednica 16. Če večkrat obiskujete prireditve, ali hodite v različne enote?

	Literarne prireditve	Vse prireditve
Da, redno obiskujem prireditve v različnih enotah	36	35
Ne, prireditve obiskujem le v enoti	31	29
Občasno, vendar le, če me prireditev res zanima	33	35

7 RAZPRAVA

Če povzamemo: udeleženci literarnih prireditev se ne razlikujejo bistveno od udeležencev ostalih prireditev, niti z demografskega vidika (gre predvsem za starejše, bolj izobražene, članice) niti z vidika obiska prireditev, pričakovani in zadovoljstva s prireditvami. Razveseljivo je, da so bili z obiskovano prireditvijo zelo zadovoljni, vendar pa so za opis prireditve uporabili v povprečju nekoliko manj pozitivnih pridevnikov kot ostali udeleženci ankete. V skladu s splošnimi podatki o obiskanosti se je pokazalo tudi, da je obisk literarnih prireditev relativno nizek. Poleg tega je možno, da tisti ki niso bili prepričani v koristnost in izvedbo prireditve, niso izpolnjevali ankete. Vse negativne odzive, tudi če so redki, moramo prav zato obravnavati s posebno pozornostjo.

Čeprav je raziskava ponudila veliko odgovorov o naravi obiskovalcev in obiskovanja literarnih prireditev v MKL, pa ni zajela tistih, ki se (literarnih) prireditev v knjižnici ne udeležujejo. Glede na to, da je povprečen obisk literarnih prireditev relativno nizek, bi bilo smiselno nadaljevati raziskavo med uporabniki pa tudi neuporabniki knjižnice, ki se prireditev ne udeležujejo.

Najbolj očitne karakteristike prireditev, ki smo jih zaznali v naši širši analizi, ki ni podrobneje predstavljena v tem prispevku, so relativno veliko število prireditev, prireditve so nestrukturirane in niso usmerjene na posamezne ciljne skupine. Kot odgovor je potrebno k različnim ciljnim skupinam pristopati z drugačnim, prilagojenim programom.

Program prireditev in literarnih dogodkov v knjižnici naj bi zajemal različen spekter prireditev za – tako demografsko, po zahtevnosti, vsebinah – različne ciljne skupine. Ali na primer specifična prireditvena ponudba določenih knjižnic v mreži dejansko pomeni, da so tako zelo drugačne tudi značilnosti prebivalcev njenega lokalnega okolja? Ali morda ponudba prireditev ustvarja obiskovalce prav teh prireditev; če velja slednje, to pravzaprav pomeni, da določenim ciljnim skupinam ne ponujamo programa, ki bi ga obiskovali, četudi so tudi uporabniki določene knjižnice.

Kriteriji za oblikovanje vsebinskih sklopov prireditev (literarne prireditve, razstave, strokovna predavanja itd.) so v nekaterih knjižnicah znotraj MKL že oblikovani in ažurirani po posameznih prireditvenih vsebinah. Med njimi na primer v Knjižnici Otona Župančiča (KOŽ) kot merila pri izboru literarnih dogodkov opredeljujemo kakovost, umetniško vrednost, originalnost knjižnega dela, prepoznavnost avtorja v javnosti (prejemniki nagrad), kakovostna dela slovenskih avtorjev in prevodov tujih del, ki jih subvencionira Ministrstvo za kulturo RS (MZK RS), kakovostna knjižna dela slovenskih avtorjev, ki jih sofinancira JAK RS, kakovostna knjižna dela, vključena na portal Dobre knjige.

8 DELOVNA SKUPINA ZA OBLIKOVANJE SMERNIC

Aprila 2017 je bil oblikovan sklep o imenovanju delovne skupine za prireditve za odrasle, ki jo sestavljajo organizatorji prireditev iz vseh območnih in samostojnih enot MKL (9 članov). Naloge delovne skupine so razvoj smernic za prireditve za odrasle do konca leta 2017, oblikovanje koncepta koordinacije prireditev, ki je del smernic, usklajevanje letnih načrtov za prireditve za odrasle v vseh območnih enotah in krajevnih knjižnicah MKL. Naloga delovne skupine je, da izdela dokument (smernice) s sodobnimi pogledi na organizacijo prireditev, z upoštevanjem vloge MKL v lokalnem okolju in hkrati v luči zakonskih in strokovnih določil. Podlaga za oblikovanje je prav analiza uporabniške izkušnje, del katere smo opisali zgoraj.

Za posamezne vrste prireditev bomo morali v delovni skupini odgovoriti na več vprašanj: kaj je dobra prireditev, kakšno je optimalno število prireditev glede na velikost knjižnice, kdaj prireditev sledi poslanstvu knjižnice. V splošnem bomo zasledovali dva cilja, zmanjšanje števila prireditev in omejitev števila prireditev s področja t. i. mejnih vsebin – pri čemer opredelitev pojma (še) ni prav jasna in bi jo kazalo v prihodnje tudi natančneje opredeliti). V nadaljevanju smo si zastavili naslednje cilje: upoštevanje smernic, usklajevanje letnih načrtov prireditev za odrasle za vse knjižnice v mreži, koordinacija terminskih in vsebinskih planov, poenoten pristop do izvajalcev, poenotenje izvedbe prireditev in kreativnost pri organizaciji prireditev. V nadaljevanju pa bomo opredelili, katerih prireditev in zakaj ne bomo uvrščali v program. Za preverjanje uspešnosti prireditev bomo morali oblikovali kvantitativne in kvalitativne kazalnike.

Hkrati pa se je knjižnica danes srečuje s konkurenco in mora znotraj širše ponudbe poiskati svoje prednosti, zato nas v tem okviru še posebej zanima vloga knjižnice kot promotorja kakovostne literature in programa literarnih prireditev. Praviloma neprofitni značaj programov ne pomeni tudi pristajanja na nižje standarde kakovosti programov. S premišljenim izborom vsebin, širitvijo, nadgradnjo ter predvsem dolgoročnim strateškim načrtovanjem in izvajanjem zastavljenih programov bomo oblikovali in povečali prepoznavnost

prireditvene ponudbe, ki bo dvignila tudi nivo prepoznavnosti literarnih vsebin, ki jih ponujamo (Lane Keller, 2013) za vse posamezne, tudi zahtevnostno različne ciljne skupine uporabnikov knjižnice.

Zakaj si, na primer, ne bi zastavili dolgoročnega ambicioznega literarnega programa, v katerem bi v kontinuiranem, organizacijsko in promocijsko enotnem v nizu literarnih pogovorov, predstavitev, okroglih miz obiskovalcem predstavljali sodobne slovenske avtorje in avtorice ter tudi evropske in svetovno znane avtorje?

9 ZAKLJUČEK

Rezultati raziskave kažejo, da so obiskovalci literarnih prireditev sicer zadovoljni s prireditvami, da pa je obiskanost literarnih prireditev relativno slaba. Ob tem se je pokazalo, da obiskovalce pritegne predvsem kakovostna vsebina. V skladu s tem je treba ob pripravi smernic za prireditve za odrasle v MKL razmisliti predvsem o načinih, kako promovirati kakovostne literarne prireditve v MKL. Glede na rezultate raziskave bi kazalo tehtneje razmisliti o tem, kako s strateško oblikovano ponudbo doseči tudi druge ciljne skupine uporabnikov literarnih prireditev (mlajši obiskovalci, neobiskovalci itd.) ter obenem namesto odzivanja na ponudbo iz okolja aktivneje in načrtno oblikovati dolgoročne programe literarnih prireditev v knjižnicah.

Poleg tega je treba uvesti predvsem boljše usklajevanje v strukturi prireditev v mreži knjižnic in koordinacijo (termini, lokacije, selekcija vsebin) ter ob tem dodatno premisliti vprašanje morebitnega prihodnjega profiliranja literarnih vsebin po posameznih enotah, ki se v določeni meri kaže že sedaj v razmeroma večjem odstotku literarnih prireditev v strukturi prireditev v določenih knjižnicah.

Po drugi stani pa gre v primeru sodelovanja med BINK in MKL za eno izmed prvih iniciativ v slovenskem prostoru, ki je združila raziskovalce s fakultete in praktike iz knjižnice. Kot taka lahko služi kot zgleden primer sodelovanja teorije in prakse.

NAVEDENI VIRI

Hladnik, M. (1983). *Trivialna literatura*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Karp, R. S. (ur.) (2002). *Powerful public relations: a how-to guide for libraries*. Chicago: American Library Association.

Kovač, M. (2009). *Od katedrale do palačinke: tisk, branje in znanje v digitalni družbi*. Ljubljana: Študentska založba.

Lane Keller, K. (2013). *Strategic brand management: building, measuring, and managing brand equity*. Harlow: Pearson.

Mestna knjižnica Ljubljana. (2010). *Strateški načrt za obdobje 2010–2012*. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana.

Shone, A. in Parry, B. (2006). *Successful event management: a practical handbook*. London: Thomson.

Zupan Sosič, A. (2011). *Na pomolu sodobnosti ali O književnosti in romanu*. Maribor: Litera.

DRUGI UPORABLJENI VIRI

Lear, B. W. (2002). *Adult programs in the library*. Chicago: American Library Association.

Mestna knjižnica Ljubljana. (2011). *Poslovno poročilo s prilogami 2011*. Mestna knjižnica Ljubljana.

Mestna knjižnica Ljubljana. (2016a). *Letno poročilo 2016*. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana.

Mestna knjižnica Ljubljana. (2016b). *Napovednik prireditvev: november 2016*. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana.

Spahić, B. (2002). *Kulturni marketing: vidiki strateškogmarketinškega premisleka kulture in umetnosti*. Ljubljana. Študentska založba.

UPORABNIKI – ALI JIH POZNAME DOVOLJ?: TRI UPORABNIŠKE ŠTUDIJE O NAČINIH IZBIRE LEPOSLOVJA V KNJIŽNICAH

LIBRARY' USERS – DO WE KNOW THEM ENOUGH?: THREE
USER STUDIES OF FICTION SELECTION IN THE LIBRARY

dr. Katarina Švab

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo,
Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
e-pošta: katarina.svab@ff.uni-lj.si

UDK 025.4.036:82

IZVLEČEK

Uporabniki splošnih knjižnic so velika in raznolika skupina. Poznavanje njihovih značilnosti in navad lahko pomembno vpliva na načrtovanje in uspešnost programov, ki jih izvajajo knjižnice za dvig bralne pismenosti. Namen prispevka je prikazati rezultate raziskav, ki so usmerjene v način iskanja leposlovnega gradiva, kriterije in okoliščine, ki so ključne pri izbiri knjig v splošni knjižnici. Raziskave so potekale kot osebni intervju s tremi uporabniškimi skupinami: dijaki, starši predšolskih otrok in odrasli uporabniki splošnih knjižnic. Tri raziskave, ki so potekale med julijem 2010 in avgustom 2014, so vključevale 182 uporabnikov slovenskih splošnih knjižnic. V obliki devetih uporabniških tipov so prikazane glavne značilnosti in načini iskanja leposlovja za potrebe domačega branja, slikanic za predšolske otroke in priložnostno branje. Rezultati kažejo, da uporabniki leposlovje najpogosteje iščejo z brskanjem po knjižničnih policah, zelo malo pa prosijo za pomoč knjižničarja ter zelo malo uporabljajo knjižnični katalog.

Ključne besede: starši predšolskih otrok, dijaki, uporabniki, splošne knjižnice, leposlovje

ABSTRACT

Users of the public libraries are very large and diverse group. Knowing the habits and the characteristics of public library users' impact significantly on the planning and success of library programs for promoting reading literacy. The purpose of the paper is to present the results of research that was focused on the ways of searching fiction, the criteria and circumstances that are crucial for the selection of books in the public library. The research was carried out

as a personal interview with three user groups: pupils, parents of preschool children and adult users of public libraries. The three surveys were conducted between July 2010 and August 2014 and they included 182 users of Slovenian public libraries. We designed ten user types which represent the main characteristics and common browsing of fiction for assigned reading, picture books for pre-school children and leisure reading. The results show that browsing of physical units on the shelves is the prevailing way of book searching, users of public libraries rarely ask for help library staff and also the use of the library catalogue is very low.

Keywords: parents of preschool children, high school students, users, public libraries, fiction

1 Uvod

O bralnih navadah in bralni pismenosti imamo knjižničarji večinoma le posredne informacije, ki temeljijo predvsem na statističnih podatkih o izposoji gradiva in referenčnih pogovorih. Ta spoznanja in informacije so dobrodošle, saj so pridobljene sistematično in povečujejo vedenje o naših uporabnikih. Z izgubo osebnega stika z uporabniki pa se izgubijo tudi pomembni odgovori, zakaj si nekdo izposodi določeno publikacijo, za kakšen namen jo potrebuje ter kakšne so bile okoliščine in kriteriji izbora. Rezultati v prispevku predstavljenih raziskav nam dajejo vpogled v izbiro leposlovja različnih uporabniških skupin.

Od vseh storitev, ki jih knjižnice ponujajo, se uporabniki najbolj poslužujejo izposoje leposlovja (Javnomnenjska telefonska raziskava, 2011). Splošne knjižnice imajo na branje leposlovja velik vpliv, saj si v Sloveniji visok delež vprašanih (48–52 %) izposoja leposlovje v knjižnici (Kovač idr., 2015; Javnomnenjska telefonska raziskava, 2011). Delež je primerljiv z Združenimi državami Amerike, kjer si 45 % prebivalcev izposoja leposlovje v knjižnici (OCLC, 2010). Prav tako slovenske, nizozemske in finske knjižnice beležijo, da je največji delež izposojenih knjig prav leposlovnih (Huysmans, Hillebrink in Ross, 2008). Zatorej se je potrebno zavedati odgovornosti, ki jo ima knjižničar v splošni knjižnici na oblikovanje bralne kulture.

2 PREGLED LITERATURE

Tako starši kot tudi knjižničarji in drugi pedagoški in zdravstveni delavci potrjujejo pomembno vlogo branja knjig v predšolskem obdobju. Spodbudnejše družinsko okolje (z vidika materialnih možnosti in dejavnosti, npr. otrokom zagotovijo večje število knjig, pogosteje skupaj berejo, obiskujejo knjižnice in

lutkovne predstave) ima vpliv na govorno izražanje otrok, predvsem na večji in bolj raznolik besednjak, otrokovo razumevanje prebrane vsebine (Marjanovič Umek idr., 2003; Marjanovič Umek, Podlesek in Fekonja, 2005; Sénéchal idr., 1998; Montag, Jones in Smith, 2015). Starši pogosto vstopajo v interakcijo s svojim otrokom prav preko otroških knjig in skupnega branja še preden malček spregovori prvo besedo (Pellegrini in Galda, 1982; Sénéchal in LeFevre, 2002; Silvén, Ahtola in Niemi, 2003). Pomembnosti branja se v splošnem zavedajo vsi, vendar se starši med seboj razlikujejo glede na pogostost skupnega branja in na način, kako otrokom berejo.

Lynnee McKechnie (2000, 2006) na podlagi opazovanja predšolskih otrok in njihovih staršev poudari, da je najpomembnejša vloga knjižnice podpirati otroke in njihov razvoj pismenosti. Zato naj knjižnice zagotavljajo velike in bogate knjižne zbirke, programe in aktivnosti za različne starostne skupine otrok, predlagajo priporočilne sezname, omogočajo prostor za skupno branje staršev in otrok ter izobražujejo starše, učitelje in vzgojitelje ter druge strokovne delavce, kako naj berejo predšolskim otrokom.

Branje knjig v predšolskem obdobju in obdobju opismenjevanja je predvsem v domeni staršev, ko pa se otroci naučijo branja, se pričakuje, da bodo sami izbirali in brali knjige. Vendar se vloga staršev in knjižničarjev v najstniških letih zmanjšuje (Knjigajmo migajmo, 2012). A v splošnem je branje leposlovja proti koncu osnovne šole v upadanju. Po rezultatih bralne pismenost (PISA 2015, 2016) se stanje v primerjavi s prejšnjimi testirani izboljšuje, čeprav Slovenija še vedno zaostaja za najboljšima, kot sta Singapur in Finska. Prav tako je prisoten trend upadanja branja domačega branja celo v srednji šoli, saj le 78 % dijakov gimnazije prebere vse predpisane knjige za domače branje, med dijaki srednjih strokovnih šol pa je teh dijakov le 10 % (Košti, 2000). Ne samo v Sloveniji, tudi drugod imajo učenci največ težav z branjem obveznega domačega branja, ki so »najdaljše in najbolj dolgačasne knjige« (Ivey in Broaddus, 2001). Rothbauer (2006) pa celo meni, da na žalost knjižničarji, učitelji, starši posvečajo izbiri premalo pozornosti in na zastarel način promovirajo branje. Knjižničarji se zavedajo problema, da srednješolci knjižnico hitro zapustijo (Knjižnica Senovo, 2011), vendar pa mladi v raziskavi Mayersove (1999) podajo kritiko, da knjižnica ni »cool«, prav tako pričakujejo, da bodo knjižničarji bolj prijazni in v pomoč ter da bi radi prijeten prostor v knjižnici in ne »mrtvašnice«. Nekatere slovenske knjižnice se na tem področju zelo trudijo, vendar pa tudi priznavajo, da učinki niso vedno takšni kot bi si jih želeli npr. projekt *Rastem s knjigo za srednješolce* (Korošec Kavčič, 2013).

Kot odrasli uporabniki mnogi ponovno začnejo hoditi v knjižnice in si izposojajo leposlovje. Načinov, kako najdejo »kakšno dobro knjigo« zase je več: samostojno iskanje po policah, s pomočjo knjižničnega kataloga ali prosijo za pomoč knjižničarja. Eno najbolj obsežnih študij o načinih iskanja leposlovja v knjižnicah je v osemdesetih letih izvedla Annelise Mark Pejtersen (1989).

V knjižnicah je najpogostejši način iskanja samostojno brskanje po policah (Švab in Žumer, 2015; Pogorelec, 2004; Spiller, 1980). Obstoječi knjižnični katalogi podpirajo predvsem iskanje znanega leposlovnega gradiva, manj pa omogočajo brskanje, ki bi uporabniku omogočalo t. i. slučajno najdevanje. Uporabniki se iskanju leposlovja po knjižničnem katalogu izognejo (četudi iščejo znano gradivo) in izbirajo drugačne strategije, predvsem samostojno brskajo po policah (Švab in Žumer, 2014; Ross, 2001a; Spiller, 1980). Estetski izgled naslovnice je ključni kriterij, da uporabniki knjigo vzamejo v roke, za izposajo pa jih morata prepričati kratka vsebina na zadnji strani, naslov in avtor ter/ali zanimiv izgled knjige, nekateri pa preberejo tudi nekaj teksta v knjigi (Saarinen in Vakkari, 2013; Ooi in Li Liew, 2011; Ross, 1999, 2000, 2001a in b; Godall, 1989; Spiller, 1980). Izbira temelji tudi na predhodnih izkušnjah in poznavanju avtorjev, založnikov, oblikovanju naslovnice, promocije knjige in socialne mreže družinskih članov in prijateljev, ki jih priporočajo v izposajo (Ross, 2001a). Mnogi bralci se omejujejo na priljubljeno literarno zvrst in pri njej vztrajajo. Razloge za branje določene literarne zvrsti so nekateri raziskovalci (Baker in Wallace, 2002) povezovali s kognitivnimi stili oziroma z osebnostjo in bralnim okusom. Yu in O'Brian (1999) sta na podlagi pogostosti izposoje leposlovja, bralnih interesov (prostočasno ali študijsko branje) ter raznolikosti avtorjev in zvrsti razvila tri tipe bralcev. Prvi tip se omejuje na zelo majhno število avtorjev, drugi tip izbira večje število avtorjev znotraj enega ali več žanrov ter tretji tip, ki sprejema veliko število avtorjev in izbira znotraj večjega števila žanrov. Tipi bralcev se razlikujejo tudi glede na vsebino leposlovja. Lukin (1994) je oblikoval tri tipe bralcev, ki jih je potrdil Miesen (2003):

- bralci, ki berejo zabavno in lažjo literaturo, kjer je poudarek na sprostitvi in odmik iz vsakodnevne rutine in izbira temelji na žanru;
- bralci, ki iščejo umetniško vrednost in besedila, jezikovno bogata besedilo in širšega pogleda na svet, originalnost in avtorjev stil sta pri izbiri zelo pomembna;
- bralci, ki od leposlovja pričakujejo, da pridobijo znanje s področja zgodovine in družbe, branje pa je odvisno od njihovega poznavanja določene teme.

Glede na raziskavo (Mikkonen in Vakkari, 2012) 57 % uporabnikov išče znano leposlovno knjigo ali išče po avtorju, 29 % pogosto brska med knjigami na policah, samo 10 % pa jih uporablja knjižnični katalog. Problematičnost in slabšo uporabnost knjižničnega kataloga lahko pripišemo slabšemu opisu leposlovja v bibliografskih zapisih. Velik poudarek je predvsem na formalni obdelavi, v zadnjem času pa postajo bibliografski opisi bolj obogateni, vendar med uporabniki katalog še vedno ni prepoznan kot orodje, ki bi jim prihranilo čas pri iskanju leposlovja, ki ni nujno vedno znano gradivo.

3 METODOLOGIJA

Za metodo zbiranja podatkov smo izbrali osebni, standardizirani intervju. Ta je po svoji naravi precej zahteven, tudi časovno, vendar pa vprašanemu omogoča, da svoje odgovore lažje pojasni. Vključili smo tudi nestrukturirano opazovanje in metodo glasnega razmišljanja, da bi vprašani pojasnili svoje odločitve. Raziskave so bile izvedene v času od julija 2011 do avgusta 2014 izven in v prostorih knjižnice.

Predstavljene so tri različne uporabniške skupine. Ker so vzorci priložnostni, smo za predstavitev uporabnikov izločili neuporabnike splošnih knjižnic. Zavedamo se, da obstajajo še druge skupine uporabnikov, ki jih z našimi raziskavami nismo zajeli. Prav tako ostaja priložnost za proučevanje in raziskave potencialnih uporabnikov, ki bi jih splošne knjižnice lahko pritegnile.

3.1 Starši predšolskih otrok

Predšolski otroci so glede na razvojne značilnosti izredno heterogena skupina, vendar jim je v osnovi skupno to, da, če hodijo v knjižnico, prihajajo v spremstvu (običajno) staršev in da tem otrokom berejo knjige drugi, običajno starši. Zatorej je pričakovano in razumljivo, da imajo ti velik vpliv na izbiro otroških knjig. V vzorec smo vključili 36 staršev (26 mam in 10 očetov) predšolskih otrok, vendar smo jih za potrebe tega prispevka pet izločili iz vzorca, saj ne obiskujejo splošnih knjižnic s svojim otrokom oziroma otroki. Največ teh staršev ima srednješolsko izobrazbo in so lokacijsko bolj oddaljeni od knjižnice kot ostali vprašani.

V vzorec, ki smo ga oblikovali za potrebe oblikovanja tipov uporabnikov, smo vključili 31 staršev. Največ vprašanih je prihajalo iz Gorenjske in Primorske, v času od julija do avgusta 2011 in v avgustu 2014. Intervjuji so bili opravljeni izven prostorov knjižnice, zato smo v vzorec zajeli tudi starše, ki ne obiskujejo knjižnic in ne uporabljajo knjižničnega kataloga. Mame in očetje so bili različnih starosti (25–44 let), v povprečju so bili stari 32 let, več kot polovica vprašanih je imela univerzitetno izobrazbo, bili so različnih poklicev (vojak, predavatelj na fakulteti, gospodinja, učitelj, pravnik, hišnik, vzgojiteljica, ekonomist/ka, kmet itd.). Število otrok se je v družinah razlikovalo (od enega do pet), 20 staršev (65 %) je imelo več kot enega otroka, spol otrok intervjuvancev je bil dokaj uravnotežen, saj je bilo 33 dečkov in 29 deklc.

Vprašalnik je vključeval vprašanja odprtega in zaprtega tipa ter je spraševal kako starši iščejo slikanice za svoje otroke.

3.2 Dijaki

Raziskava je potekala v obliki intervjuja in opazovanja na dveh slovenskih gimnazijah, ki sta geografsko zelo oddaljeni, v novembru 2011. Dijake smo prosili za sodelovanje v prostorih knjižnice, na hodnikih, večnamenskem prostoru, v času, ko so imeli proste ure ali odmore za malico. Vzorec je priložnosten in je sicer vključeval 105 dijakov različnih letnikov, vendar smo za potrebe oblikovanja tipov uporabnikov vključili le 57 dijakov (37 žensk in 20 moških), ki si leposlovna dela za domače branje izposojajo predvsem v splošni knjižnici. Stari so bili od 14–18 let (povprečna starost 17 let), vendar so prevladovali dijaki 2. in 4. letnika.

Gimnaziji (gimnazija 1 in gimnazija 2) sta geografsko zelo oddaljeni, vendar imata podobno število oddelkov in vpisanih dijakov. Obe gimnaziji imata lepo urejeni knjižnici, s podobnim urnikom in enakim številom ur odprtosti na teden. Knjižnica na gimnaziji 1 je zelo dobro obiskana, ker je to tudi edini prostor na šoli za brskanje po spletu, učenje in preživljanje prostih šolskih ur (tudi igranje šaha oziroma družabnih iger). Knjižnica na gimnaziji 2 je bolj mirna in ima tudi tiho čitalnico, vendar ni tako množično obiskana, ker imajo na šoli še poseben večnamenski prostor, kjer dijaki tudi preživljajo proste ure. V obeh knjižnicah so posebne police, ki so namenjene knjigam za domače branje.

V raziskavo smo vključili delo Don Kihot, ki spada med srednješolsko obvezno domače branje in ima različne priredbe in skrajšane verzije za otroke in mladino. Izbrali smo devet različnih verzij, med njimi je bil tudi strip, enajsta pa je bila znanstvena monografija o Don Kihotu in ni vsebovala romana. Nekatera dela vsebujejo tudi spremno besedilo, življenjepis, ilustracije, razlage in slovarčke neznanih besed. Dijaki so bili postavljeni pred nalogo, da naj izberejo zase najbolj primerno verzijo.

3.3 Odrasli

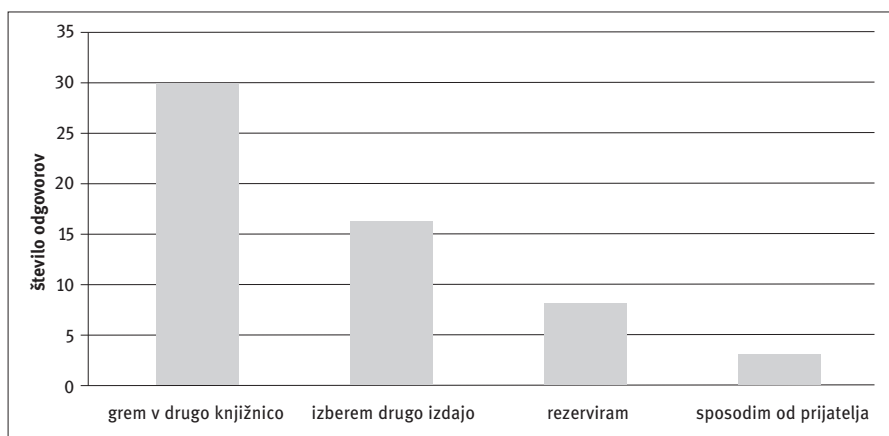
Odrasli so velika in raznolika uporabniška skupina v splošnih knjižnicah. Raziskava je bila opravljena decembra 2011 v treh enotah Mestne knjižnice Ljubljana, v katerih je bilo intervjuvanih 73 oseb, ki so si izposodile leposlovno delo in so bile v odhajanju iz knjižnice. Največji delež je predstavljala starostna skupina od 18–30 let (19 vprašanih; 26 %), glede na status zaposleni (29 vprašanih; 40 %), s 7. stopnjo izobrazbe (28 vprašanih; 38 %). Odrasli so v intervjuju odgovarjali, na kakšen način so v knjižnici poiskali leposlovno delo, ki so si ga izposodili in kakšne težave so imeli pri tem.

4 REZULTATI

Rezultati raziskav so predstavljeni z vidika različnih tipov uporabnikov, ki so obiskovalci splošne knjižnice. Pri raziskavi staršev predšolskih otrok je bilo iz prvotne raziskave izločenih 5 staršev, ki ne obiskujejo splošne knjižnice in tako vzorec predstavlja 31 staršev, pri dijakih je vključenih le 78 dijakov, ki so povedali, da si knjige za domače branje najpogosteje izposojajo v splošni knjižnici. Vzorec odraslih v Mestni knjižnici Ljubljana pa je v celoti vključen (73 odraslih), saj je bila raziskava izvedena v splošni knjižnici in le s tistimi uporabniki, ki so si izposodili leposlovno delo.

4.1 Mladostniki

Med dijaki, ki si izposojajo domače branje v splošni knjižnici, je visok delež dijakov (40 %), ki si pri iskanju pomagajo s knjižničnim katalogom. Glede na to, da iščejo po znanem gradivu (poznajo naslov in avtorja), je pričakovano, da jih zanima predvsem informacija o dostopnosti (ali je knjiga prosta in kje se nahaja). Pričakovanja nekaterih splošnih knjižničarjev, da so dijaki usposobljeni za samostojno iskanje po knjižničnem katalogu, so lahko previsoka. Večinoma je odvisno od šolskega knjižničarja in vodstva šole, koliko ur je namenjenih KIZ-u. Ob izboljšanju uporabe knjižničnih katalogov in samostojnega iskanja gradiva bi se morda lahko povečalo tudi sodelovanje med šolskimi in splošnimi knjižničarji.

Slika 1: Kaj naredite, če je knjiga izposojena?

Večina dijakov (53 %), predvsem moški spol, se odloči, da bo obiskala drugo knjižnico, če je knjiga izposojena (Slika 1). Od teh jih manj kot polovica (43 %) uporabi knjižnični katalog, kar pomeni, da preverijo, v kateri knjižnici je še prost izvod za domače branje. 28 % si v splošni knjižnici izposodi drugo

verzijo, med njimi jih polovica uporablja knjižnični katalog, samo 14 % knjigo rezervira, kar je gotovo odraz branja domačega branja tik pred zdajci. Samo dva dijaka, ki običajno knjigo rezervirata, uporabljata knjižnični katalog. Nismo pa pridobili podatka o tem, koliko jih samostojno naredi rezervacijo v knjižničnem katalogu. Trije dijaki (1 %) si knjigo sposodijo od prijatelja oziroma sošolca. Razlike so večje med dijaki ene in druge gimnazije in ne toliko v tem, katero knjižnico dijaki običajno uporabljajo.

Srednješolce pri brskanju med različnimi verzijami zanima predvsem izgled knjige: najboljša ohranjenost, najbolj všečna zunanost, najnovejša izdaja, primerno obsežna, »ravno prav« velika oziroma majhna, šele nato so knjigo prelistali in pogledali, kakšna je razporeditev teksta oziroma razmik med vrsticami, velikost črk, barva papirja. Pri brskanju so dijaki izrazili naslednje odločilne attribute:

- ohranjenost knjige,
- novejša izdaja in leto izida (dijaki imajo v mislih tako leto izida in ohranjenost knjige kot tudi razumljiv in posodobljen jezik),
- videz knjige,
- všečna naslovnica,
- lahka knjiga,
- črke (velikost in oblika črk) ter
- razporeditev besedila in razmik med vrsticami, barva papirja, trde oziroma mehke platnice, oblika knjige in manjša knjiga.

V splošnem so dijaki menili, da so atributi fizičnega opisa v knjižničnih katalogih nepomembni, vendar pa je opazno, da so jim pri brskanju ti izredno pomembni. Izbirali so večinoma knjige, ki so jim bile všeč na prvi pogled.

4.1.1 Dijaki, ki uporabljajo katalog

Ta tip uporabnikov so predvsem starejši dijaki (4. letnik). Uporaba knjižničnega kataloga je omejena predvsem na preverjanje dostopnosti in lokacije gradiva. Če je knjiga izposojena, se odpravijo v drugo knjižnico in si knjige za domače branje izposodijo tam. Ne potrebujejo oziroma si ne želijo knjižničarjeve pomoči, pri iskanju želijo biti samostojni. V splošnem so pri iskanju pozorni na spremno študijo, težavnostno stopnjo branja, ciljno skupino in primerno dolgo besedilo. Pri izboru med verzijami dajejo velik poudarek zunanemu (novemu oziroma modernemu) izgledu knjige ter dobri ohranjenosti, kritični so do slabo ohranjenih knjig, ki jih označijo »da razpadajo«. Izbirajo dela, ki so skrajšana, čeprav dopuščajo možnost, da bi prebrali tudi celotno verzijo.

4.1.2 Dijaki, ki prosijo za pomoč knjižničarja

Ti dijaki prosijo za pomoč knjižničarko/knjižničarja, če je knjiga izposojena, gredo v drugo knjižnico ali pa si izposodijo drugo verzijo; v večji meri kot prejšnji tip uporabnikov izkoristijo možnost, da knjigo rezervirajo, knjižnični katalog pa uporabijo le občasno, pri iskanju strokovnega gradiva za kakšno seminarsko nalogo. V splošnem izbirajo knjige za domače branje, ki so po obsegu krajše oziroma »ravno primerne«, novejše leto izida, primerno vezavo, kaj knjiga vsebuje in kakšna je velikost tiska. Pri brskanju med verzijami v manjši meri dajejo poudarek zunanjemu izgledu knjige, bolj pa obsegu knjige, ali je vsebinsko primerna in da bo zadostila zahtevam profesorice/profesorja.

4.2 Odrasli

Največ, več kot polovica vprašanih (62 %) obiskuje knjižnico nekajkrat na mesec. Nekajkrat letno prihaja 30 % vprašanih. 52 % vprašanih poleg splošne knjižnice v svojem okolju obiskuje še druge knjižnice, kjer si izposojajo leposlovje. Člani knjižnice, ki so starejši od 51 let, značilno ne obiskujejo drugih knjižnic.

Na vprašanje *Kako ponavadi poiščete leposlovje?* smo dobili različne odgovore. 32 % vprašanih samostojno išče po policah in se pri tem ne poslužuje pomoči knjižničarja ali kataloga, malo manj (30 %) najprej vpraša knjižničarja in potem knjigo samostojno poišče na polici, 12 % jih prosi za pomoč knjižničarja in 10 % vprašanih uporablja samo katalog, ostali načini pa so manj pogosti. 26 % vprašanih je navedlo, da si v različnih fazah pri iskanju pomagajo s knjižničnim katalogom, 51 % vprašanih pa v različnih fazah pri iskanju prosi za pomoč tudi knjižničarja.

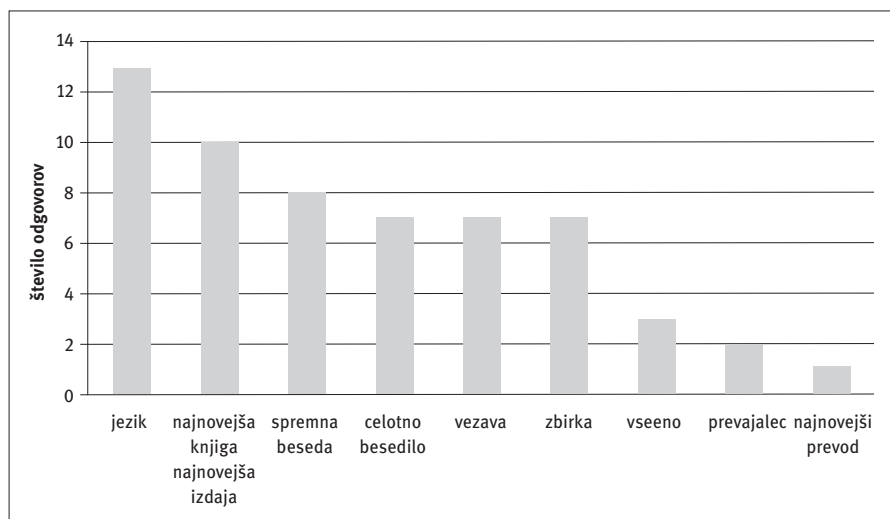
49 % vprašanih uporabnikov si je v naši raziskavi izposodilo več kot eno leposlovno knjigo. Predvsem izstopajo uporabniki Knjižnice Prežihov Voranc, kajti vsi vprašani v tej knjižnici so si izposodili več kot eno leposlovno knjigo. Skoraj vsi, ki so iskali še drugo leposlovno knjigo (teh je bilo 47 %), so jo našli sami na policah ali med priporočenimi knjigami. Med temi knjigami pogosto najdejo še kakšno, ki jim je všeč (predvsem preberejo kratko besedilo na zadnji platnici ali na knjižnem ovoju). Samo trije so izbrali drugačen način iskanja: eden je prosil za pomoč knjižničarja, drugi je prosil knjižničarja in potem sam poiskal knjigo na polici in tretji, ki je uporabil knjižnični katalog in je knjigo samostojno poiskal na policah.

Polovica uporabnikov ima ob vstopu v knjižnico že idejo oziroma naslov knjige, ki bi jo želeli prebrati. Drugi se v prostorih knjižnice odločajo in odločijo, katero leposlovno knjigo si bodo izposodili. Način iskanja se med tema dvema skupinama razlikuje. Prva skupina (tisti, ki so ob vstopu v knjižnico vedeli,

katero knjigo si želijo izposoditi) so večinoma sami odšli do polic, na katerih je postavljeno leposlovje, oziroma so jo iskali med priporočenimi knjigami. Glede na to, da v to skupino sodijo predvsem študenti, njihova samostojnost ne preseneča. Knjižničarjeve pomoči pri iskanju znanega naslova leposlovja so se posluževali predvsem upokojevci, ki se med policami težje znajdejo.

Druga skupina so uporabniki, ki niso vnaprej odločeni in se poslužujejo predvsem brskanja po policah s priporočenimi naslovi. Torej na več kot polovico uporabnikov vpliva urejenost, postavitve gradiva in knjižničarjev izbor naslovov leposlovja, ki jih postavijo na police s priporočeno literaturo. Zato je ta izbor velika odgovornost knjižničarjev, saj z njim najbolj vplivajo na bralno kulturo. Posebej moramo poudariti, da so skoraj vsi, ki so si izposodili še drugo knjigo, izbirali predvsem na policah s priporočeno literaturo, kar procent še poveča.

Na vprašanje *Po katerih kriterijih navadno izbirate med različnimi verzijami?* so kot najbolj pogost kriterij navedli jezik, novejšo knjigo, ali da ima knjiga spremno besedo oziroma če ima celotno besedilo, različne vezave knjig (nekateri imajo raje mehko, drugi trdo vezavo). Odločitev za določeno verzijo je pogojena tudi z načinom branja knjige. Tisti, ki berejo knjige na avtobusu oziroma na poti, se odločajo za mehko vezavo in knjigo, ki je manjša in lažja.

Slika 2: Kriteriji za izbor med različnimi verzijami

4.2.1 Študenti, ki vedo kaj si želijo izposoditi

Študenti so posebna uporabniška skupina, saj so glede na svoj status homogeni, glede na starost pa manj (od 18–30 let). Nekajkrat na mesec pridejo v splošno knjižnico, obiskujejo pa več enot Mestne knjižnice Ljubljana, NUK in CTK. Število let članstva je povezano s številom let študija v Ljubljani. Mnogi študenti obiskujejo splošno knjižnico v kraju svojega stalnega bivanja. Običajno iščejo leposlovje tako, da vprašajo za pomoč knjižničarja in potem poiščejo sami po policah, četrtnina pa se poslužuje tudi uporabe knjižničnega kataloga. Slednji opazijo tudi verzije, ki jih imajo na voljo. Med njimi izbirajo leposlovje na podlagi poznavanja jezika, spremne besede, velikost pisave, raje izberejo celotno besedilo in mehko vezavo ter najnovejšo izdajo. V knjižnico pridejo z že izbranim naslovom. Za naslov so izvedeli po priporočilu prijateljev. Knjige samostojno poiščejo na polici. Samo v dveh primerih sta se študenta obrnila za pomoč h knjižničarju. V konkretnem primeru obiska so poiskali samo eno leposlovno delo, eden izmed njih pa je iskal tudi knjigo slovenskega avtorja, kjer je opazil, da lahko izbira med različnima vezavama in se je odločil za trdo vezavo. Študenti imajo največ pripomb na razporejenost oziroma urejenost gradiva, saj se včasih ne znajdejo pri iskanju po policah in tudi zato prosijo za pomoč knjižničarja, pa tudi ko v katalogu kaže, da je gradivo prosto, na polici pa ga ne najdejo.

4.2.2 Zaposleni, ki vedo, kaj si želijo izposoditi in si pomagajo s knjižničnim katalogom

Manjša in mlajša (stari do 40 let) je skupina uporabnikov, ki so pogosti obiskovalci knjižnice (nekajkrat na mesec). Obiskujejo še druge splošne knjižnice v mreži MKL. Kljub temu, da v splošnem in v konkretni situaciji iščejo izključno s pomočjo kataloga, običajno ne opazijo, da imajo na voljo več različnih verzij. V konkretni situaciji so s pomočjo kataloga in samostojnega iskanja našli vse zelene knjige in eden celo več verzij, odločil pa se je za najbolj ohranjeno. Ta skupina je tudi iskala dve leposlovni knjigi, ki so ju našli. So brez komentarjev na urejenost in postavitev gradiva.

4.2.3 Upokojenci in starejši zaposleni, ki vedo, kaj si želijo izposoditi in prosijo knjižničarja za pomoč

Uporabniška skupina, ki so redni obiskovalci knjižnice (nekajkrat na mesec obiščejo knjižnico), imajo več desetletno članstvo v knjižnici in ne obiskujejo drugih splošnih knjižnic. V skupini prevladujejo sicer visoko izobraženi upokojenci in zaposleni s srednješolsko izobrazbo. Tako v splošnem kot v konkretni situaciji prosijo za pomoč knjižničarja, nekateri pa knjigo potem tudi sami poiščejo na polici. Tudi ta skupina pridobi informacijo, da imajo

na voljo tudi verzije. Glede verzij jim je bolj vseeno, čeprav je njihov kriterij najnovejša izdaja in prevod (najnovejši prevod in kdo je prevajalec). Vir informacij je zelo različen: prijatelji, sorodniki, v knjigi je bil naveden seznam drugih avtorjevih uspešnic, priporočilni seznam v knjižnici. Presenetljivo je vsem v tej skupini prinesel zeleno knjigo knjižničar, vendar, razen ene, si niso izposodili še drugih naslovov. Knjižničar je bil za to skupino le oseba, ki je knjigo v knjižnici poiskala, ni pa imela vpliva na izbiro oziroma izposojajo še kakšne druge leposlovne knjige. Uporabniki niso imeli na voljo več verzij, zato tudi niso podali kriterijev za izbiro. Posebnih pripomb nimajo, saj »knjižnica funkcionira tako kot mora«.

4.2.4 Mlajši, ki ne vedo, kaj si bodo izposodili

Skupina uporabnikov, ki so glede na starost mlajši in glede na status študenti in zaposleni ter občasni obiskovalci knjižnice (nekajkrat letno). Uporabljajo tudi druge knjižnice, predvsem v mreži MKL. Pri iskanju leposlovja so samostojni, saj iščejo z brskanjem po policah, uporabljajo pa tudi knjižnični katalog. Ob prihodu v knjižnico ne vedo, katere naslove bi si izposodili, navdih iščejo pri njim znanih in priljubljenih pisateljih ter izberejo glede na priljubljeni žanr. Nekateri so opazili tudi verzije, odločili so se za najnovejšo izdajo, trdo vezano knjigo, lepo ohranjeno in s spremno besedo. Vsi ti uporabniki se zavedajo, da, če bodo imeli težave, lahko pristopijo h knjižničarju, ki jim bo pomagal.

4.2.5 Starejši, ki ne vedo, kaj bi si izposodili in prosijo za pomoč knjižničarja

Pogosti obiskovalci, ki prihajajo v knjižnico nekajkrat na mesec in so »zvesti« eni knjižnici. V tej skupini prevladujejo starejši uporabniki (nad 61 let), predvsem upokojenci. Običajno iščejo leposlovje tako, da prosijo za pomoč knjižničarja, ki jim knjigo prinese ali pa si jo poiščejo sami. Ne zaznavajo, da obstajajo verzije, v konkretni situaciji pa se redko srečajo z verzijami in takrat izberejo najnovejšo izdajo. Bolj kot priljubljen pisatelj jim je pomemben žanr (npr. ljubezenski, kriminalke) oziroma neka tematika. Polovica te skupine si izbere ob obisku knjižnice dve knjigi, vendar pa drugo najdejo samostojno z brskanjem po policah, predvsem med priporočenim gradivom oziroma novostmi. Ta uporabniška skupina ima občasno težave z orientacijo pri iskanju gradiva in se ne znajde najbolje.

4.3 Starši predšolskih otrok

Starši na različne načine pridobivajo knjige za svoje otroke. Najpogostejši način je brskanje po policah knjižnic in seveda knjigarn oziroma trgovin. Pri tem

načinu so v knjižnicah najbolj pozorni na ilustracije in vsebino knjige. Menijo, da je za otroka ilustracija najpomembnejša, saj preko nje »bere«, vsebina knjige pa je pomembna z vidika, kakšno je sporočilo. Ob tem so nekateri izrazili izkušnjo »neskladja« med ilustracijo in vsebino; lepe ilustracije in »brezvezna zgodba« ali knjiga z močnim sporočilom in nevšečnimi ilustracijami. Tretji pomemben element je naslovnica, ki pritegne in je običajno povezana z ilustracijami. Pomembna kriterija pri izboru sta tudi velikost knjige in dolžina zgodbe. Velikost knjige povezujejo s tem, da jo lahko tudi mlajši otrok nese oziroma nosi naokrog, da jo lahko sam lista in gleda, dolžina zgodbe pa je ključna predvsem za očete, saj iščejo knjigo, ki bo ravno pravšnja za večerno branje oziroma »zgodbico za lahko noč«. Starši so izrazili, da je eden od kriterijev tudi celoten izgled knjige, ki je opredeljen kot skupek različnih kriterijev: ilustracija, pisava, razporeditev teksta in ilustracij, oblikovanost naslovnice. Manjkrat, vendar še vedno omenjeni pa so: naslov, debelina listov (predvsem za manjše otroke) in vsebinska primernost starosti otroka.

Starši zelo radi iščejo med kupi vrnjenih knjig (izbor so naredili drugi starši in otroci) ali med izpostavljenimi knjigami oziroma slikanicami (izbor pripravljajo knjižničarji). Pričakovali bi, da bi starši predšolskih otrok bolj pogosto prosili za pomoč knjižničarja, saj najbolje pozna knjižnično zbirko, ima najboljši pregled nad izposajo in lahko presoja, kaj je primerno otrokovi starosti. Deset staršev (32%), ki obiskujejo splošne knjižnice, je v naši raziskavi povedalo, da prosijo knjižničarja za pomoč, ko iščejo knjige po določeni tematiki oziroma knjige, ki so primerne otrokovi starosti ter če iščejo stare slikanice. Ko dobijo na voljo knjige in med njimi izbirajo, pa se odločijo glede na ilustracijo, vsebino in razporeditev besedila.

Samo štirje starši iščejo slikanice za svoje otroke v knjižničnem katalogu in to predvsem znano gradivo. Knjižnični katalog so opisali kot neprimeren za iskanje knjig za otroka.

4.3.1 Starši, starejših predšolskih otrok, ki prosijo za pomoč tudi knjižničarja

Ta skupina staršev je visoko izobražena, imajo običajno več otrok, med katerimi so tudi otroci, ki so tik pred vstopom v osnovno šolo ali se učijo brati ter živijo v/bližini večjih mest. Pri slikanicah jim je pomembno, da so le-te napisane tudi z velikimi tiskanimi črkam, saj lahko tako enega od otrok vzpodbujajo k branju, želijo pa si tudi večje velikosti črk. Predvsem radi prebirajo klasične pravljice. Za naslove se navdušijo ob brskanju po policah knjižnic ali knjigarn. Ni jim pomembno, da pridobijo informacijo, da obstajajo knjige z istim naslovom tudi v drugem jeziku, želijo pa informacijo, da obstaja ista vsebina še na drugih nosilcih (npr. cd, film). Prav tako jim ni pomembno, ali ima knjiga na koncu še kakšna dodatna navodila za starše oziroma

predlagane dejavnosti za otroke. Posebne slikanice predvsem s poučno in ne toliko leposlovno vsebino vidijo kot prednost, ko imajo manjše otroke, da jih lažje motivirajo. Verzije pa najdejo s samostojnim brskanjem po policah. Ta skupina uporabnikov knjigo v knjižnici tudi rezervira, če jo želi pridobiti. Pogosto sprašujejo knjižničarja za pomoč pri iskanju leposlovnih knjig in ne uporabljajo knjižničnega kataloga.

4.3.2 Starši edincev

Za to skupino je značilno, da imajo starši po enega otroka in predvsem radi prebirajo sodobne zgodbe, v katerih nastopajo živali. Radi imajo t. i. posebne slikanice z okenci, puzzli, dodane različne teksture, blago itd. Velike tiskane črke jim niso pomembne, nekaterim tudi zato, ker so otroci premajhni. Prav tako jim je vseeno, kakšna je velikost pisave. Z brskanjem po policah knjižnice se navdušujejo za izposajo. Knjige z istim naslovom ne iščejo v tujem jeziku, razen če živijo ob meji in so se odločili, da bodo svojim otrokom brali tudi v drugem jeziku. Ni jim pomembna informacija, da je vsebina tudi na drugih medijih, niti ne iščejo knjig, ki imajo prilogo za starše. Zelo pa jim je pomembno, da obstajajo različne verzije nekega naslova, čeprav mnogokrat tega ne vedo in se zanašajo predvsem na to, kar najdejo na policah v knjižnicah ali se spomnijo iz časa študija. Želijo si tako skrajšanih kot tudi celotnih besedil. Knjižničnega kataloga običajno ne uporabljajo, če pa že, izključno za iskanje znanega gradiva.

4.3.3 Starši, ki predvsem brskajo po policah

Ti starši so mlajši (povprečno so stari 30 let), imajo najmanj univerzitetno izobrazbo in živijo v večjih krajih in imajo vsaj 2 otroke. Otroci teh staršev so mlajši (pod 4 leta), med njimi je veliko dojenčkov. Priljubljene knjige so primerne starosti teh otrok, ker prevladujejo kratke slikanice. Pri slikanicah so jim najbolj pomembne ilustracije in dolžina zgodbe. Slikanic z velikimi tiskanimi črkami ne iščejo, samo v obmejnem območju oziroma na dvojezičnem območju si želijo informacije, da knjiga obstaja tudi v tujem jeziku. Uporabljajo tudi posebne slikanice, vendar pripomnijo, da so te v knjižnicah zelo slabo ohranjene, zato bi za otroka raje izbrali navadno slikanico, četudi je na voljo posebna slikanica. Starši so opredelili, da želijo pridobiti informacijo, da obstaja več verzij – odvisno od starosti otroka se odločajo za skrajšano oziroma celotno besedilo. Pri izbiri je ključna vsebina, ilustracija, »primerna« razporeditev teksta in ilustracij ter dolžina. Izredno so kritični do umazanih in strganih knjig ter do neprimerne ali nasilne vsebine knjige, zato se jim pri iskanju po policah izognejo in si jih ne izposodijo. Tudi ta skupina ne uporablja knjižničnega kataloga in če knjige, ki bi si jo želeli izposoditi v

knjižnici ni, se ne vznemirjajo in vzamejo pač drugo knjigo. Referenčnemu pogovoru s knjižničarjem se običajno izogibajo, razen, če knjige ne najdejo.

5 ZAKLJUČEK

Najpogostejši način izbiranja leposlovja v knjižnicah je samostojno brskanje po policah, kjer je izpostavljeno priporočeno gradivo. Ugotovili smo, da skoraj polovica odraslih uporabnikov (47 %) ob vstopu v knjižnico ne ve, katero leposlovje bi si izposodili, izbirajo in odločajo pa se največ prav pri izpostavljenem gradivu. Knjižničarjeva vloga je izredno pomembna, saj posredno svetuje svojim uporabnikom z izborom del, ki jih izpostavi. Zaradi nizke uporabe knjižničnega kataloga (starši 19 %; srednješolci 33 %; odrasli 10 %) in izogibanja referenčnemu pogovoru s knjižničarjem pri svetovanju za leposlovje (starši 30 %; odrasli 12 %) pa je oteženo tudi iskanje različnih priredb in verzij. To vedenje je staršem zelo pomembno (81 %), odrasli pa menijo, da verzij sploh nimajo na voljo (60 %). Zelo pomembno je oblikovanje in postavitve besedila v knjigi. Rezultati vseh raziskav kažejo, da estetske in vizualne karakteristike knjige vplivajo celo na izbor celotne (običajno debelejše knjige in zahtevnejše branje) ali skrajšane verzije (tanjša in ciljni skupini prirejena zahtevnost branja). Namen (npr. za prostočasno branje), lokacija branja (npr. na vlaku, počitnice, doma), položaj branja (ležeč oziroma sedeč položaj) itd. so le nekateri kriteriji, ki tudi vplivajo na izposajo.

Uporabniške študije, ki vključujejo osebne intervjuje in opazovanje, so v slovenskih knjižnicah zaradi zahtevnosti izvedbe manj pogoste. Velik vzorec in različne uporabniške skupine dajejo večjo težo ugotovitvam ter so vzpodbuda za nadaljnjo raziskovanje tega področja. Rezultati so v pomoč knjižničarju pri razumevanju uporabnikov in njihovih potreb. Uporabniki med seboj razlikujejo tako po demografskih podatkih kot tudi po (bralnih) preferencah. Profiliranje uporabnikov je prisotno v trženju in prodaji, a če knjižnice želijo poznati svoje uporabnike, bi morale začeti sistematično spremljati uporabnike, njihove strategije iskanja, izposajo, prebranosti knjig in njihove bralne preference, pridobivati mnenja o prebranem, njihovem odnosu do različnih avtorjev, spreminjanju žanrov itd. S tem bi lažje iskali načine in poti, kako bi pomagali uporabnikom knjižnice omogočiti najboljšo izkušnjo izposoje leposlovja. Te ugotovitve so lahko osnova tudi za načrtovanje in evalvacijo storitev knjižnice, nabavne politike ter premišljeno izobraževanje uporabniških skupin za boljše (bralno) pismenost. Ker se osebni stik s knjižničarjem zmanjšuje kot posledica spremenjenega vedenja uporabnikov ali okoliščin (npr. uvedba knjižnih avtomatov), nam le neposredne uporabniške študije lahko dajo odgovore o pismenosti posameznika, lokalne skupnosti in družbe, s čimer bodo knjižnice (p)ostale vodilne pri razvijanju in promociji pismenosti.

Rezultati raziskav sicer povečujejo vedenje o uporabnikih knjižnice, a ne dajejo celovitih odgovorov o bralnih preferencah ali bralni kondiciji, niti kakšen je nivo bralnega razumevanja vprašanih uporabnikov. Omejitve predstavljajo osredotočenost zgolj na leposlovno gradivo.

NAVEDENI VIRI

Baker, S. L. in Wallace, K. L. (2002). *The responsive public library: how to develop and market a winning collection*. Englewood: Libraries Unlimited.

Goodall, D. (1989). *Browsing in public libraries*. Loughborough: Library and Information Statistics Unit.

Huysmans, F., Hillebrink, C. in Ross, J. A. (2008). *The future of the Dutch public library: ten years on*. Haag: Netherlands Institute for Social Research, SCP.

Ivey, G. in Broadus, K. (2001). »Just plain reading«: a survey of what makes students want to read in middle school classrooms. *Reading research quarterly*, 36(4), 350–377.

Javnomnenjska telefonska raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki slovenskih splošnih knjižnic: poročilo. (2011). Maribor: Interstat. Pridobljeno 15. 3. 2015 s spletne strani: <http://zdruzenje-knjiznic.si/media/website/javnomnenjska-raziskava-med-clani-uporabniki-in-neuporabniki-splosnih-knjiznic-v-sloveniji/ZDRU%C5%BDENJE-SPLO%C5%A0NIH-KNJI%C5%BDNIC-poro%C4%8Dilo-raziskave-29-09-2011.pdf>

Knjigajmo migajmo: izsledki ankete. (2012). Ljubljana: Javna agencija za knjigo Republike Slovenije. Pridobljeno 23. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.knjigajmo-migajmo.si/mediji/izsledki-ankete/>

Knjižnica Senovo. (2011). Krško: Valvasorjeva knjižnica Krško. Pridobljeno 27. 9. 2011 s spletne strani: <http://www.knjiznica-krsko.si/index.php/o-knjiznici/enote/izposojevalisce-senovo.html>

Korošec Kavčič, R. (2013). *Evalvacija nacionalnega projekta »Rastem s knjigo SŠ 2010« v knjižnici Antona Tomaža Linhartaradovljica*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Košti, J. (2000). *Domače branje v srednješolski praksi*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Kovač, M., Blatnik, A., Rugelj, S., Rupar, P. in Gregorin, R. (2015). *Knjiga in bralci V: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji*. Ljubljana: UMco.

Lukin, P. (1994). *Where one can find good books?*. Tampere: University of Tampere.

Marjanovič Umek, L., Fekonja, U., Kranjc, S. in Lešnik Musek, P. (2003). The impact of reading children's literature on language development in the preschool child. *European early childhood education research journal*, 11(1), 125–135.

Marjanovič Umek, L., Podlessek, A. in Fekonja, U. (2005). Assessing home literacy environment: relations to the child's language comprehension and expression. *European journal of psychological assessment*, 21(4), 271–281.

- McKechnie, L. (2000). Ethnographic observation of preschool children. *Library and information science research*, 22(1), 61–76.
- McKechnie, L. (2006). Becoming a reader: the childhood years. V *Reading matters: what the research reveals about reading, libraries, and community* (str. 69–81). London: Libraries Unlimited.
- Meyers, E. (1999). The coolness factor: ten libraries listen to youth. *American libraries*, 30(10), 42–45.
- Miesen, H. W. (2003). Predicting and explaining literary reading: an application of the theory of planned behavior. *Poetics*, 31(3–4), 189–212.
- Mikkonen, A. in Vakkari, P. (2012). Readers' search strategies for accessing books in public libraries. V *Information interaction in context symposium 2012: proceedings of the 4th information interaction in context symposium: Nijmegen, the Netherlands, August 21–24, 2012* (str. 214–223). New York: Association for Computing Machinery.
- Montag, J. L., Jones, M. N. in Smith, L. B. (2015). The words children hear: picture books and statistics for language learning. *Psychological science*, 26(9), 1489–1496.
- OCLC. (2010). *Perceptions of libraries, context and community*. Dublin: OCLC
- Ooi, K. in Li Liew, C. (2011). Selecting fiction as part of everyday life information seeking. *Journal of documentation*, 67(5), 748–772.
- Pejtersen, A. M. (1989). *The book house: modeling user's needs and search strategies as a basis for systems design*. Roskilde: Risø National Laboratory.
- Pellegrini, A. D. in Galda, L. (1982). The effects of thematic-fantasy play training on the development of children's story comprehension. *American educational research journal*, 19(3), 443–452.
- PISA 2015: program mednarodne primerjave dosežkov učencev: nacionalno poročilo o raziskavi*. (2016). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 5. 6. 2016 s spletne strani: <http://novice.pei.si/wp-content/uploads/sites/2/2016/12/PISA2015NacionalnoPorocilo.pdf>
- Pogorelec, A. (2004). *Metodologija vsebinske obdelave leposlovja*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Ross, C. S. (1999). Finding without seeking: the information encounter in the context of reading for pleasure. *Information processing and management*, 35(6), 783–799.
- Ross, C. S. (2000). Finding without seeking: what readers say about the role of pleasure reading as a source of information. *Australian public libraries and information services*, 13(2), 72–80.
- Ross, C. S. (2001a). Making choices: what readers say about choosing books to read for pleasure. *Acquisitions librarian*, 13(25), 5–21.
- Ross, C. S. (2001b). What we know from readers about the experience of reading. V K. D. Shearer in R. Burgin (ur.), *The readers' advisor's companion* (str. 77–95). Englewood: Libraries Unlimited.

Rothbauer, P. M. (2006). Young adults and reading. V *Reading matters: what the research reveals about reading, libraries, and community* (str. 101–131). London: Libraries Unlimited.

Saarinen, K. in Vakkari, P. (2013). A sign of a good book: readers' methods of accessing fiction in the public library. *Journal of documentation*, 69(5), 736–754.

Sénéchal, M. in LeFevre, J. (2002). Parental involvement in the development of children's reading skill: a five-year longitudinal study. *Child development*, 73(2), 445–460.

Sénéchal, M., LeFevre, J., Thomas, E. in Daley, K. (1998). Differential effects of home literacy experiences on the development of oral and written language. *Reading research quarterly*, 33(1), 96–116.

Silvén, M., Ahtola, A. in Niemi, P. (2003). Early words, multiword utterances and maternal reading strategies as predictors of mastering word inflections in Finnish. *Journal of child language*, 30(2), 253–279.

Spiller, D. (1980). The provision of fiction for public libraries. *Journal of librarianship*, 12(4), 238–266.

Švab, K. in Žumer, M. (2014). Razvajeni uporabniki ali težavni katalogi?. *Knjižničarske novice*, 24(9), 5–6.

Švab, K. in Žumer, M. (2015). The value of a library catalog for selecting children's picture books. *Cataloging and classification quarterly*, 53(7), 717–737.

Yu, L. in O'Brian, A. (1999). A practical typology of adult fiction borrowers based on their reading habits. *Journal of information science*, 25(1), 35–49.

INFORMACIJSKO (NE)PISMENI BIBLIOTEKARJI

INFORMATION (IL)LITERATE LIBRARIANS

Saša Vidmar

Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica, Nova Gorica

e-pošta: sasa.vidmar@gkfb.si

UDK 027.022:659.2

IZVLEČEK

Izvedena je bila raziskava o informacijski pismenosti strokovnih delavcev v slovenskih splošnih knjižnicah. Vprašanja so bila povezana z načini iskanja, uporabo vseh storitev in virov, ki jih splošne knjižnice ponujajo uporabnikom, ter o kontinuiranem izobraževanju strokovnih delavcev. Za izvedbo raziskave smo uporabili spletni anketni vprašalnik s pomočjo aplikacije EnKlikAnketa. Anketiranci so odgovarjali na 12 vprašanj, ki so bila večinoma opisnega tipa, pri čemer so sodelujoči odgovarjali s pomočjo opisne lestvice. Vprašalnik je izpolnilo 158 knjižničarjev, kar predstavlja 16,8 % vseh strokovnih delavcev. Rezultati so pokazali, da se knjižničarji zavedajo pomena uvajanja novih storitev in e-virov, a se kažejo določene negotovosti v zvezi s tem. Ugotavljamo, da se knjižničarji največkrat poslužujejo že ustaljenih načinov iskanja in storitev v knjižnici ter da je velik delež tistih knjižničarjev, ki nima jasnega mnenja v zvezi z e-viri in novimi storitvami v knjižnici. Zaradi časovne omejenosti za pripravo prispevka vprašanja niso bila dovolj natančno zastavljena, da bi z njimi lahko ugotavljali dejansko stopnjo informacijske pismenosti strokovnih delavcev splošnih knjižnic. Vsekakor pa je to lahko podlaga za nadaljnje raziskave o informacijski pismenosti strokovnih delavcev v splošnih knjižnicah. Rezultate lahko posplošimo na vse slovenske splošne knjižnice, saj so na vprašanja odgovarjali izključno strokovni delavci v splošnih knjižnicah. Raziskava je sicer osvetlila določene vrzeli, a bi morali za natančnejše rezultate raziskavo zastaviti ožje in s konkretnjšimi vprašanji.

Ključne besede: informacijska pismenost, splošne knjižnice, knjižničarji, elektronski viri, izobraževanje

ABSTRACT

With this research, we gathered data about librarians' information literacy skills in public libraries. We asked librarians about their research habits, their opinion about new services and e-sources that public libraries offer to their users. We asked all librarians in Slovenian public libraries to participate in the research and to answer a few questions. The questionnaire was created with

EnKlikAnketa application and has had 21 questions forms. 158 librarians participated in the research which represents 16,8 % of all librarians that work in public libraries. The results showed that the librarians are aware of meaning of e-sources and new services in public libraries but also showed some insecurities in usage of them. We concluded that most of librarians still uses the most common known services and types of searching. Large group of librarians did not express their clear opinion about e-sources, new services and their skills in public libraries, which is disturbing. This research is not precise enough and it did not show the actual rate of information literacy of public librarians. The results can be used as a base for other more specific researches about information literacies skills of public librarians. This is one of the first researches about literacy skills of public librarians in Slovenia. The results can be generalized on all Slovenian public libraries, because the sample was homogenous. The research showed some problems that the public libraries have, but not the actual information literacy of public librarians.

Keywords: information literacy, public libraries, librarians, electronic resources, education

1 Uvod

Strokovne literature, ki obravnava vlogo splošnih knjižnic pri informacijskem opismenjevanju uporabnikov, je malo. To tematiko se bolj povezuje s šolskimi in visokošolskimi knjižnicami, splošnim knjižnicam se pri tem pripisuje manjši pomen, kot ga dejansko imajo. Sodobna splošna knjižnica je namreč tista, ki med drugim zelo podpira vseživljenjsko izobraževanje in ima moč, da uporabnikom približa informacijsko tehnologijo, s tem da omogoča brezplačen dostop do informacijsko-komunikacijskih naprav in interneta. Prav tako izvaja različne dejavnosti, ki posredno ali neposredno vplivajo na stopnjo informacijske pismenosti posameznika (Lai, 2011). Prav zato se morajo knjižničarji, zaposleni v splošnih knjižnicah, zavedati odgovornosti, ki jo imajo pri informacijskem opismenjevanju uporabnikov. Da bi lahko informacijsko opismenjevali, morajo biti najprej sami informacijsko pismeni.

Statistika uporabe e-virov v slovenskih splošnih knjižnicah kaže, da se uporabniki splošnih knjižnic redko poslužujejo e-virov, kar je razvidno iz podatkov, objavljenih na spletni strani BibSist. Opazna je velika razlika med splošnimi knjižnicami, ki k uporabi e-virov sistematično nagovarjajo uporabnika ter tistimi, ki na tem področju ne naredijo veliko. K raziskavi nas je napeljala tudi vrsta neformalnih pogovorov, pri katerih smo od kolegov večkrat slišali, da imajo knjižničarji do novih storitev v knjižnici in e-virov odklonilen odnos, še posebej, če so ti v tujem jeziku in dostopni ob predhodni prijavi.

In prav ti razlogi so nas napeljali na vprašanje, ali smo knjižničarji splošnih knjižnic dovolj informacijsko pismeni, da lahko še vedno nudimo kvalitetne

in zadostne informacije uporabnikom? Kako se znajdemo v množici podatkov in pri uporabi novih informacijskih orodij? Se dovolj dodatno izobražujemo? Sprejemamo nove storitve v knjižnici?

Namen te raziskave je osvetliti problem informacijske pismenosti knjižničarjev, od katerih se pričakuje, da prevzamejo del bremena informacijskega opismenjevanja lokalne skupnosti. Ta vloga pa ni nikjer uradno zapisana, je pričakovana in sama po sebi umevna. Pa je tudi informacijska pismenost splošnih knjižničarjev samoumevna? Se temu posveča dovolj pozornosti? Z raziskavo opozarjamo na pomen kontinuiranega in usmerjenega izobraževanja knjižničarjev. Samo izobraženi bodo lahko pri svojem delu suvereno in samozavestno nudili uporabnikom vse storitve in kvalitetne informacije.

1.1 Informacijska pismenost in informacijsko pismene osebe

Definicija informacijske pismenosti (Novljan, 2000, str. 169–170) pravi, da je to »sposobnost pridobiti, vrednotiti in uporabiti informacije iz različnih virov. Je razširjen koncept tradicionalne pismenosti, ker se veže na uporabo kateregakoli sistema znakov in vključuje razumevanje in ustvarjalno rabo informacij, posredovanih tudi s sodobno tehnologijo, sodobnimi računalniškimi in komunikacijskimi viri.« Pri Microsoftu poudarjajo še, »da je informacijska pismenost ključna veščina aktivne generacije in motor evropske inovativnosti v vseh gospodarskih panogah. Delovna mesta, kjer niso potrebna znanja s področja informacijskih in komunikacijskih tehnologij, izginjajo in se bodo v prihodnosti še zmanjševala.« (Informacijska pismenost, 2017, str. 17–18)

Informacijsko pismen posameznik je, po definiciji ALA/ACRL, sposoben prepoznati, kdaj informacijo potrebuje, znati to informacijo najti, ovrednotiti in učinkovito uporabiti. Informacijsko pismen je torej tisti posameznik, ki se je naučil učiti se. Ve, kako je znanje organizirano, kako najti informacije in kako jih uporabiti na način, da se bodo z njegovo pomočjo učili tudi drugi (Association of College and Research Libraries, 2017).

V teh definicijah lahko prepoznamo tudi vsakodnevno delo knjižničarja pri reševanju informacijskih potreb uporabnikov splošnih knjižnic. Ko uporabnik zazna, da informacijo potrebuje in se odloči želeno informacijo najti, se pogosto obrne na knjižničarje splošnih knjižnic. Nekateri uporabniki so pri iskanju samostojni, drugi poiščejo pomoč zaposlenih. Od knjižničarjev se zato pričakuje, da je njihova stopnja informacijske pismenosti visoka in da so usposobljeni za delo z informacijami.

Curran (cv: Informacijska pismenost, 2017, str. 19) je sposobnosti za delo z informacijami razdelil v 5 skupin, ki so ključne z informacijsko pismene osebe:

- **Sposobnost vedeti, kako ti informacija pomaga:** Katera informacija je koristna in od koga smo jo pridobili. Ljudje se ne zavedajo, kako jim lahko določene informacije pomagajo. Prava informacija pripomore k rešitvi problema.
- **Sposobnost vedeti, kam po informacijo in kje jo dobiti:** Knjižničarji morajo ljudem povedati za razne vire informacij (institucije, osebe), ne samo za knjižnico.
- **Sposobnost pridobivanja informacij:** Poteka skozi knjižnične ure in bibliotečne inštrukcije z uporabniki vseh starosti. Iskalni proces je nujen, ni pa zadosten. Informacijska pismenost vključuje sposobnosti iskanja, proces zbiranja pa je uvod v bistveni del interpretiranja, vrednotenja, sintetiziranja in uporabe informacije.
- **Sposobnost interpretirati, vrednotiti in organizirati informacijo:** Kaj ljudje naredijo in se naučijo iz poiskane informacije.
- **Sposobnost uporabiti in sporočiti pridobljeno informacijo.**

1.1.1 Informacijska pismenost v splošnih knjižnicah

»Poslanstvo in dinamika knjižnic se spreminjata s tehnološkim in družbenim razvojem. Splošne knjižnice so dinamično izobraževalno, kulturno in socialno središče vsake lokalne skupnosti.« (Podbrežnik in Bojnec, 2013, str. 11)

Podbrežnik in Bojanc (2013, str. 28) povzemata rezultate in Interstatove raziskave iz leta 2011, ki so pokazali, »da morajo knjižnice v prihodnje omogočiti večji obseg in kakovostnejše storitve preko interneta ter dati večji poudarek e-izobraževanju. Rezultati raziskave kažejo na pomen širjenja virtualnega okolja, ki ga ustvarja vedno večji obseg digitalnih informacij. Obstaja nevarnost, da bodo v vse slabšem položaju ljudje, ki ne bodo znali vrednotiti in učinkovito uporabljati ponudbe in storitev v virtualnem okolju, za kar sodobni človek potrebuje znanja in spretnosti z različnih področij funkcionalne pismenosti ter sposobnosti prilagajanja in obvladovanja sprememb.«

V slovenskih splošnih knjižnicah je v zadnjih letih opaziti porast tako e-vsebin, ki jih knjižnice naročajo kakor e-vsebin, pri katerih aktivno sodelujejo (Kamra, dLib itd.). Pomembnejša naloga knjižničarjev splošnih knjižnic je, da te vire promovirajo in spodbujajo njihovo uporabo. Tu igra pomembno vlogo še odnos knjižničarja do novih vsebin in še bolj to, koliko te vsebine pozna.

1.1.1.1 Moč in omejitve splošnih knjižnic za informacijsko opismenjevanje

Maloštevilna literatura daje vlogi splošnih knjižnic in knjižničarjem pri informacijskem opismenjevanju uporabnikov velik pomen, kar je razbrati že iz prejšnjega poglavja. Harding (2008b) izpostavlja 8 prednosti splošnih knjižnic:

- **Tradicionalna in prepoznavna vloga knjižnic kot prostor za učenje:** Že prve splošne knjižnice so bile poznane kot prostor, kjer se lahko nekaj naučimo in imajo pomembno vlogo pri izobraževanju. Študije v ZDA in Veliki Britaniji so pokazale, da javnost splošne knjižnice vidi kot pomembne deležnice pri vseživljenjskem izobraževanju.
- **Specialisti za informacijsko opismenjevanje:** Knjižničarji veljajo za specialiste informacijskega opismenjevanja.
- **Širok nabor uporabnikov:** Splošna knjižnica je javna služba, ki pomaga pri izpolnjevanju informacijskih potreb vseh članov lokalne skupnosti. Ima moč, da doseže vse člane lokalne skupnosti, od najmlajših do najstarejših, z različno stopnjo izobrazbe in iz različnih strokovnih področij.
- **Prva učna izkušnja za otroke:** Otroci se v splošni knjižnici nemalokrat srečajo s prvo samostojno učno izkušnjo, ko npr. raziskujejo temo, ki jih zanima, ali pa se srečajo z novo informacijsko tehnologijo in orodji. Splošna knjižnica lahko pomembno pripomore k zagotavljanju, pridobivanju in kritični presoji informacij že od posameznikovega otroštva naprej.
- **Doživljenjsko ohranjanje stikov s posamezniki iz lokalne skupnosti:** Splošne in visokošolske knjižnice lahko informacijsko opismenjujejo svoje uporabnike le med izobraževalnim procesom, splošna knjižnica pa ohranja stik s svojimi uporabniki skozi vsa življenjska obdobja.
- **Trenutki za učenje:** V splošnih knjižnicah je veliko priložnosti za izobraževanje »ena na ena« (uporabnik-knjižničar) pri izpolnjevanju informacijskih potreb uporabnika. Prav ta način je največkrat izpostavljen kot najbolj učinkovito sredstvo za razvoj informacijske pismenosti.
- **Partnerstva:** Splošne knjižnice se že od nekdaj povezujejo z drugimi vrstami knjižnic. Največkrat so to šolske knjižnice, s katerimi sodelujejo pri informacijskem izobraževanju in izvajanju različnih delavnic na to temo.
- **Ključna dostopna točka:** Ker splošne knjižnice zagotavljajo največ tiskanega in elektronskega gradiva, imajo ključen vpliv na informacijsko pismenost.

Hardingova (2008b) navaja Van Fleetovo, ki opozarja na ovire v splošnih knjižnicah pri informacijskem opismenjevanju in sodelovanju pri vseživljenjskem opismenjevanju:

- odpor knjižničarjev do netradicionalne vloge,
- napačna predstava uporabnikov o vlogi knjižnice,
- pomanjkanje virov,
- pomanjkanje podlage, ki bi služila kot opora za koherentno načrtovanje.

Dodaja, da se še vedno, po več kot dvajsetih letih, soočamo z enakimi ovirami. Splošne knjižnice še vedno nimajo smernic in niti strokovnega gradiva za izvajanje programov za informacijsko opismenjevanje (Harding, 2008a).

To velja tudi za Slovenijo, kjer se splošne knjižnice, vsaka na svoj način in svojimi programi, vključujejo v proces informacijskega opismenjevanja. Ti

programi so različni: od bolj strukturiranih (npr. Učni center v MKL), preko projektov (npr. *Rastem z e-viri* v GKFB) do posameznih delavnic. Večino teh programov izvajajo knjižničarji sami, kar pa ni samoumevno. Knjižničarji v času študija namreč ne pridobijo dovolj pedagoškega znanja, ki bi jim bilo v oporo pri oblikovanju različnih izobraževanj za uporabnike. Prav tako je pomembno, da se knjižničarji kontinuirano izobražujejo in s tem krepijo svoje sposobnosti in informacijsko pismenost. Knjižničarji morajo biti dovolj informacijsko pismeni, da lahko sledijo informacijskim potrebam uporabnikov s pomočjo hitro spreminjajoče se informacijske tehnologije in množice informacij. Slediti morajo novostim, s katerimi ohranjajo status splošne knjižnice kot informacijskega središča.

1.2 Pomen izobraževanja za knjižničarje

Jan Muehlfeitn (predsednik Microsofta Evrope in združenja European e-Skills Association) je kot govornik na dogodku Dan informacijske pismenosti 2010 v Mariboru dejal: »Za prihodnost Evrope in njene globalne konkurenčnosti bodo odločilna večja vlaganja v človeške vire, saj kot kontinent na tem področju zastajamo za gospodarstvi v Severni Ameriki in Aziji. Nujno moramo izboljšati znanja in spretnosti zaposlenih [...]« (Informacijska pismenost, 2017, str. 18)

Glede na to, da se uporabniki v splošnih knjižnicah razlikujejo po starosti, spolu, znanju itd., je temu primeren tudi nabor storitev, dejavnosti in gradiva. Vse več storitev knjižnice se seli na splet in veliko gradiva je že digitalizirane. Več je tudi novih informacijsko-komunikacijskih orodji, ki jih knjižnice ponujajo uporabnikom ali pa jih knjižničarji pri svojem delu uporabljajo. Uporabniki slovenskih splošnih knjižnic od knjižničarjev pričakujejo, da te storitve in orodja poznajo in jih znajo uporabljati.

Podbrežnik (2016, str. 39) je v raziskavi, ki je bila omejena le na eno knjižnico ugotovil, »da uporabniki, mlajši od 35 let, nižje kot starejši uporabniki, ocenjujejo usposobljenost knjižničnega osebja in zanesljivost knjižničnih storitev, so pa bolj zadovoljni s knjižničnim okoljem. Še posebej so nezadovoljni z vljudnostjo knjižničnega osebja ter z njegovo pripravljenostjo, da jim pomaga pri uporabi knjižničnih storitev, se o izvajanju storitev z njimi dogovarja in tudi poskrbi, da se storitve izvedejo v obljubljenih rokih.« Iz tega bi lahko razbrali, da imajo mlajši uporabniki knjižnice višja pričakovanja do knjižničarjev ter tudi določeno znanje (IKT, e-viri itd.), ki morda že presega knjižničarjevo.

Po drugi strani pa se nekateri uporabniki »zadovoljijo s tistim, kar bi se izkušene mu knjižničarju zdelo neprimerno. Informacijski strokovnjaki (knjižničarji) bodo lahko s svojim informacijsko-tehnološkim znanjem in veščinami ter poznavanjem virov pripomogli k učenju uporabnikov o informacijskih virih in storitvah, njihovi uporabi. Seznaniti jih morajo s tem, da se informacije stalno

širijo in spreminjajo. Učiti jih morajo veččin, ki niso vezane na določene vire, informacijska orodja ali prostor. Spoznati se morajo z iskalnimi tehnikami in viri, ki so primerni za njihove potrebe. Znanje in veščine morajo spoznavati in jih pridobivati skozi praktično delo. Tako se učijo samostojnosti za delo z informacijskimi viri. Če knjižničarji ne bodo učili uporabnikov, bodo ti nadaljevali napačno uporabo.« (Informacijska pismenost, 2017, str. 22) To od knjižničarja zahteva, da se neprestano uči in nadgrajuje svoje znanje.

Martzoukou in Elliot sta v raziskavi o digitalni pismenosti ugotovila, da je večina knjižničarjev, zaposlenih v splošnih knjižnicah, mnenja, da so spretnosti, povezane z uporabo informacijske tehnologije, enako pomembne kot prenosljive spretnosti za delo v splošni knjižnici. Hkrati pa jih večina opaža velike vrzeli med tem, kar so se med različnimi izobraževanji naučili, in tem, kako to zanje prenesti v vsakdanji delovni proces. Poudarili so pomen in potrebo po kontinuiranem izobraževanju za uporabo hitro razvijajoče se tehnologije, da bi lahko nadalje suvereno promovirali digitalno pismenost v lokalni skupnosti.

Po zaključku šolanja je izobraževanje in nadgrajevanje pridobljenih spretnosti v rokah delodajalcev. Dejstvo je, da bi moral biti profesionalni razvoj knjižničarjev vključen v poslanstvo ali načrt vsake splošne knjižnice, študij bibliotekarstva pa bi moral diplomirancem zagotoviti, da pridejo na svoja delovna mesta z zaželenimi spretnostmi (Martzoukou in Elliot, 2016). Martzoukou in Elliot (2016) ugotavljata, da trenutno ni jasno, v katero smer gre profesionalni razvoj splošnega knjižničarja in katera znanja potrebuje na delovnem mestu, da bi lahko sodeloval pri digitalnem opismenjevanju lokalne skupnosti.

2 RAZISKAVA

Z raziskavo smo ugotavljali, kako se knjižničarji splošnih knjižnic znajdejo v množici informacij na različnih medijih in med novimi iskalnimi orodji za pridobivanje informacij. Iskali smo odgovore na to ali se bolj zanašajo na že ustaljene in preverjene metode in vire ter kakšen je njihov odnos do novih storitev, ki niso vedno povezane s klasičnimi storitvami knjižnice. Predpostavljamo, da če določene storitve ne poznajo dovolj, je posledično ne ponujajo. Skozi prispevek smo poudarjali tudi velik pomen izobraževanj za strokovni razvoj knjižničarja od prvega delovnega dne do upokojitve. Zanimalo nas je še, ali so knjižničarji z manj izkušnjami bolj odprti do novosti in hkrati pričakovali, da se tisti z več izkušnjami raje poslužujejo že ustaljenih načinov iskanja in konvencionalnih virov. Predpostavljali smo še, da si knjižničarji želijo več izobraževanj, saj jim omogočajo strokovno rast in s tem več samozavesti in kompetenc pri delu z uporabniki.

Vprašalnik je v celoti izpolnilo 158 splošnih knjižničarjev, ki so bili v povprečju stari 42 let. Sodelovalo je 37 % splošnih knjižničarjev z 11 do 20 leti delovnih izkušenj v stroki, 28 % z 1 do 10 leti ter 22 % z 21 do 30 leti izkušenj. Najmanj je bilo tistih z manj kot letom in več kot 31 leti delovnih izkušenj v knjižnici. Do konca je anketo izpolnilo 16,8 % vseh strokovnih delavcev slovenskih splošnih knjižnic.

3 REZULTATI

Na anketo je kliknilo 292 strokovnih delavcev, zaposlenih v splošnih knjižnicah, do konca pa jo je izpolnilo 158 oseb. V začetnem delu ankete smo ugotavljali, na katere načine knjižničarji v splošnih knjižnicah iščejo gradivo. Zanimalo nas je, ali za reševanje informacijskih potreb uporabnikov izčrpajo vse možnosti in storitve, ki jih imajo na voljo.

Prvo vprašanje se je nanašalo na nudenje pomoči uporabnikom, ko je želeno gradivo v knjižnici izposojeno. Glavnina (75 %) vprašanih uporabnika vedno seznanj s tem, da je gradivo izposojeno in kdaj se vrne, 15 % jih to stori skoraj vedno. Nekaj manj (59 %) vprašanih knjižničarjev uporabniku vedno svetuje, da si gradivo rezervira, 25 % jih to stori skoraj vedno. Spletni servis Moja knjižnica je storitev, ki je pogosto ponujena uporabnikom, a jo večina vprašanih knjižničarjev uporabniku ponudi manjkrat kot možnost rezervacije gradiva. Včasih ga ponudi 47 % anketirancev, skoraj vedno 28 % in vedno 16 %. Ugotovili smo še, da to storitev največkrat ponudijo knjižničarji z 11–20 leti delovnih izkušenj. Najmanjkrat pa tisti z najmanj in največ delovnimi izkušnjami. E-knjige uporabnikom vedno ponudi le 13 % vprašanih in prav toliko jih to storitev ponudi skoraj vedno. Včasih e-knjigo uporabnikom ponudi 35 % sodelujočih knjižničarjev, skoraj nikoli pa 28 %. E-knjige največkrat ponudijo izkušeni knjižničarji (11–30 let delovnih izkušenj). Skoraj nikoli in nikoli pa se večina vprašanih knjižničarjev (60 %) odloči, da uporabnike usmeri na druge ustanove, 31 % to stori včasih.

Kaj knjižničarji storijo takrat, ko knjižnica zelenega gradiva ne hrani? Največ, 79 % vprašanih, uporabnika vedno seznanj s tem, da knjižnica gradiva ne hrani ter preverijo zalogo v drugih knjižnicah. Možnost medknjižnične izposoje vedno ponudi 68 % vprašanih. Na druge ustanove uporabnika včasih napoti 64 % vprašanih, nikoli pa 27 % vprašanih.

V nadaljevanju smo knjižničarje spraševali, kako pomagajo uporabnikom takrat, ko k njim pristopijo z zahtevnejšo informacijsko zahtevo. Vprašani so lahko pri tem vprašanju izbrali več odgovorov. Največ, kar 86 % anketirancev, pelje uporabnika neposredno do mesta, kjer se gradivo nahaja. Tega načina se največkrat poslužijo knjižničarji z manj izkušnjami v stroki (1–10 let). Članke preveri 75 % sodelujočih, 61 % preveri tudi e-vire, ki jih knjižnice ponujajo

in prav toliko jih preveri še ostale kvalitetne prosto dostopne e-vire. Polovica vprašanih (51 %) pregleda neknjižno gradivo, 44 % pa uporabnikom kar na pamet svetujejo primerno gradivo.

Naslednji vprašani sta se nanašali na e-vire in nove storitve v knjižnicah. Sprva smo ugotavljali, kakšno mnenje imajo knjižničarji o e-virih. Ugotovili smo, da je 75 % knjižničarjev mnenja, da so e-viri koristni in jih ponujajo uporabnikom, 20 % vprašanih se s to trditvijo hkrati strinja in ne strinja. Dobra polovica vprašanih trdi, da prijava za dostop do e-virov ni ovira, 32 % vprašanih se v zvezi s tem ni jasno opredelilo. Skoraj identični rezultat smo dobili za trditev, da so e-viri večinoma v angleškem jeziku in jih zato ne ponujajo uporabnikom. Da e-viri niso zapleteni ter da jih zanjo uporabljati, trdi 61 % vprašanih knjižničarjev, 34 % pa se s tem hkrati strinja in ne strinja. Da e-virov ne poznajo, ker so v domeni drugih kolegov, meni 14 % vprašanih, 66 % se s to trditvijo ne strinja, 25 % tega ni ne potrdilo ne ovrglo. Večina (84 %) vprašanih knjižničarjev se ne strinja, da so e-viri sami sebi namen. Informacijske zahteve uporabnikov raje rešujejo s pomočjo konvencionalnih virov, trdi 21 % vprašanih, polovica se o o tem ni mogla jasno odločiti, medtem pa 29 % anketirancev pri iskanju nima preferenc.

Kaj knjižničarji menijo o uvajanju novih storitev v knjižnice (makerspace, rock koncerti itd.)? Te storitve so zanimive in jih ponujajo uporabnikom, trdi 62 % vprašanih, medtem ko jih 28 % nima jasnega mnenja v zvezi s tem. Podobne rezultate smo dobili tudi pri trditvi, da te storitve prispevajo k razvoju knjižnice. V večini (65 %) se knjižničarji ne strinjajo, da take storitve odvrčajo pozornost od knjig, 27 % vprašanih o tem nima jasnega mnenja, 9 % pa se s trditvijo strinja. Da take storitve ne vplivajo negativno na stopnjo bralne pismenosti uporabnikov, meni 71 % vprašanih, 23 % jih o tem ni zavzelo jasnega stališča. Te storitve ne vplivajo na število izposojenega gradiva, trdi 72 %, 23 % se jih s tem ne strinja. Podobne deleže smo dobili pri trditvah, da se jih te storitve ne tičejo, saj so v domeni drugega zaposlenega ter da so nepotrebne.

Knjižničarje smo prosili še, da ocenijo svoje kompetence pri delu z uporabniki. Večina (72 %) pravi, da so pri svojem delu samozavestni, čeprav ne poznajo vseh storitev, a vedo, kje lahko najdejo informacije o njih. O svojih kompetencah je na tem mestu podvomilo 19 % sodelujočih. Glavnina (82 %) anketirancev je prepričana, da s svojim znanjem in sposobnostmi nudijo kvalitetne informacije. O kvaliteti informacij in svojih sposobnostih je podvomilo 14 % vprašanih. Da nadomeščanje kolega/-ice pri delu z uporabniki ne vpliva na kvaliteto reševanja informacijskih potreb uporabnikov, je mnenja 68 % vprašanih, 21 % se o tem ni jasno opredelilo, 11 % se jih s to trditvijo strinja. Glavnina sodelujočih (69 %) knjižničarjev se ne strinja, da so njihove kompetence vezane samo na oddelk, kjer so zaposleni, a je tudi pri tej trditvi 23 % takih, ki se o tem niso jasno opredelili, 8 % pa je bilo takih, ki se s trditvijo strinjajo. Ko knjižničarji menijo, da določene storitve ne poznajo dovolj, se

pogosto obrnejo na kolega/-ico, ki storitev pozna bolje (73 %), 13 % vprašanih se o tem ni jasno opredelilo. Polovica (54 %) vprašanih knjižničarjev meni, da uporabniki niso boljši pri iskanju gradiva (e-viri, članki), medtem ko jih je kar 42 % takih, ki se niso mogli opredeliti.

Da je njihovo znanje za reševanje kompleksnejših informacijskih potreb uporabnikov na dovolj visoki ravni, meni 67 % uporabnikov. Veliko vprašanih (25 %) se s to trditvijo tako strinja kakor tudi ne strinja. Ugotovili smo še, da večina (70 %) nima strahu, da bi uporabniki od njih pričakovali uporabo tistih spletnih orodji, ki jih ne poznajo. Večina (72 %) vprašanih, se ne počuti nemočnih, kljub temu da ne pozna vseh storitev knjižnice. Pri obeh trditvah je nad 20 % takih, ki se do teh trditev niso jasno opredelili.

Zadnji sklop vprašanj se je nanašal na izobraževanja knjižničarjev v splošnih knjižnicah. Večina vprašanih (80 %) meni, da so izobraževanja koristna in zanimiva. Prav tako jih skoraj 90 % meni, da so izobraževanja priložnost za strokovno rast, 73 % pa meni, da vplivajo tudi na osebno rast. Da izobraževanja niso potrata časa trdi 90 % vprašanih, 82 % jih meni, da izobraževanja vplivajo na njihovo samozavest pri delu. Delež knjižničarjev, ki se s temi trditvami tako strinja kot tudi ne strinja, je med 10 % in 20 %.

Največ vprašanih (49 %) se izobraževanju udeležuje, ko jih tema zanima. 18 % sodelujočih meni, da se izobraževanju udeležujejo dovolj pogosto. Ker je v knjižnicah premalo kadra, se izobraževanju redko udeležuje 15 % vprašanih. Ko menijo, da so izobraževanja izključno povezana z njihovim delom, se jih udeleži 14 % vprašanih. Dobra polovica (58 %) sodelujočih bi se izobraževanju udeležila pogosteje kot sicer, 39 % pa je zadovoljnih z obstoječim stanjem. Največ vprašanih (63 %) se je v zadnjem letu udeležilo od 1 do 3 izobraževanj, 32 % pa več kot 4 izobraževanj.

4 UGOTOVITVE

Že na začetku nas je presenetila razlika med številom klikov in dejansko izpolnjenimi anketami. Na anketo je kliknilo kar 30 % vseh knjižničarjev, od teh je anketo v celoti izpolnila le dobra polovica. Sklenemo lahko, da knjižničarjev tema ankete ne zanima, ali pa jim je celo neprijetna. Na to kaže tudi visok odstotek tistih knjižničarjev, ki se niso jasno opredelili pri večini odgovorov.

Anketa je pokazala, da knjižničarji pri zadovoljevanju informacijskih potreb uporabnikov največkrat ponujajo že uveljavljene storitve. Manj ponujajo novejše, kot so npr. različni e-viri. Čeprav imajo knjižničarji dostop do različnih iskalnih orodji, uporabnike še vedno pogosto postrežejo kar med policami. Ne moremo trditi, da so zaradi tega knjižničarji informacijsko nepismeni, lahko pa je to pokazatelj drugih morebitnih vzrokov, kot npr. preskopa vsebinska

obdelava gradiva, zaradi česar je iskanje v katalogu neuspešno. Včasih so iskalne zahteve uporabnikov tako široke in kompleksne, da se knjižničar o tem z njimi posvetuje ob fizičnem gradivu in si tako pridobi bolj jasne podatke.

Opozarjamo še, da 61 % vprašanih trdi, da pri zadovoljevanju informacijskih potreb uporabnikov preveri tudi e-vire, ki jih knjižnice ponujajo uporabnikom. Rezultati uporabe e-virov na BibSist-ovi spletni strani na žalost tega ne potrjujejo (Statistični podatki o knjižnicah, 2017).

Pričakovati bi bilo, da knjižničarji z manj delovnimi izkušnjami, ki so ponavadi tudi mlajši, pri delu z uporabniki pogosteje uporabljajo vsa informacijska orodja, ki so jim na voljo. Izkazalo se je, da je ravno pri teh največ tistih, ki uporabnike postrežejo kar med policami. Vprašamo se lahko, ali študenti bibliotekarstva med študijem dobijo dovolj kompetenc za delo z uporabniki in ali študij pripomore k višji informacijski pismenosti bodočih knjižničarjev.

Skozi vprašalnik se pri večini vprašanih pojavlja med 20 % in 35 % knjižničarjev, ki niso jasno izrazili svojega mnenja. Ti niso prepričani niti o koristnosti e-virov niti o njihovi uporabnosti. Niso se znali opredeliti, ali sta prijava za dostop do e-virov in angleški jezika ovira za uporabo. Polovica vprašanih se ni znala odločiti, ali informacijske zahteve uporabnikov raje rešuje samo s pomočjo konvencionalnih virov.

Sklenemo lahko, da knjižničarji ne poznajo dovolj e-virov, ki jih knjižnice ponujajo, a se vseeno zavedajo, da bi jih morali. Ta negotovost, ki jo imajo knjižničarji pri svojem delu, je pokazatelj, da knjižničarji splošnih knjižnic težko sledijo novostim v knjižnici, ki se v zadnjih letih uvajajo z veliko hitrostjo in v velikem obsegu. To potrjuje tudi podatek, da se 22 % vprašanih zaradi nepoznavanja storitev knjižnice pri svojem delu včasih počuti nemočne, kar je resen pokazatelj, da bo v zvezi s tem potrebno reagirati.

Večina vprašanih meni, da kvaliteta storitev in nudenje informacij ne bi smela biti odvisna od tega, na katerem delovnem mestu v knjižnici je posameznik zaposlen. Storitve, ki jih ponujajo splošne knjižnice, so namenjene vsem uporabnikom ne glede na to na kateri oddelek pridejo. E-viri so zagotovljeni preko oddaljenega dostopa, zato fizičnih ovir ni. Prav tako je njihov nabor širok in namenjen vsem starostnim in strokovnim skupinam. Podobno velja še za medknjižnično izposajo in rezervacije.

Sicer je večina anketirancev pri delu z uporabniki samozavestna ter mnenja, da s svojim znanjem in kompetencami nudi kvalitetne informacije. Rezultat preseneča predvsem glede na število neopredeljenih, ki jih je tudi pri tem sklopu vprašanih okoli 20 %. Predvsem bode 42 % tistih, ki se niso znali opredeliti, ali so uporabniki pri iskanju po e-virih in člankih boljši od njih. Ta rezultat zamaje trditve o samozavesti knjižničarjev pri nudenju kvalitetnih

informacij, v katero sicer ne dvomimo. Dvom nam vzbuja vprašanje, ali knjižničarji uporabnikom dejansko ponudijo vse vire, ki jih imajo na voljo ali samo tiste, ki jih poznajo.

V teoretičnem delu prispevka smo poudarili pomen kontinuiranega izobraževanja za kvaliteto dela in informacijsko pismenost zaposlenih. Rezultati so pokazali, da se knjižničarji zavedajo pomena izobraževanj in se jih tudi udeležujejo, a le takrat, ko jih tema zanima. Vodilni zaposlenih tudi ne ovirajo pri udeležbi in jih obveščajo v zvezi z tekočimi izobraževanji. A je očitno, da izobraževanja s strani vodstva niso načrtovana in usmerjena glede na potrebe posamezne knjižnice. Prav zaradi kakovosti storitev, knjižničarjeve samozavesti in njegovega strokovnega znanja, se zavzemamo za večjo vlogo vodilnih pri koordinaciji in spodbujanju zaposlenih k usmerjenemu izobraževanju.

5 ZAKLJUČEK

Raziskava opozarja na pomen informacijske pismenosti knjižničarjev v splošnih knjižnicah. Dostopna literatura posveča malo pozornosti informacijskemu opismenjevanju uporabnikov v splošnih knjižnicah, še manj pa informacijski pismenosti zaposlenih. Večina splošnih knjižnic ima programe, ki so namenjeni informacijskemu opismenjevanju uporabnikov in jih največkrat izvajajo knjižničarji sami. Izpostavljamo predvsem učne trenutke, ki se dogajajo med knjižničarjem in uporabnikom dnevno pri informacijskih pultih. Z gotovostjo lahko trdimo, da se knjižničarji v splošnih knjižnicah zavedajo, kako pomembno je, da uporabniku ponudijo vse storitve, ki so v knjižnicah na voljo. Ugotavljamo, da se knjižničarji v veliki meri še vedno raje poslužujejo konvencionalnih virov in tradicionalnih načinov iskanja gradiva ter bolj ponujajo že ustaljene storitve. Opozarjamo na velik delež tistih knjižničarjev, ki niso zavzeli jasnega stališča v zvezi z e-viri, novimi storitvami ter lastnimi kompetencami, kar kaže na določeno mero negotovosti pri delu knjižničarjev. Z raziskavo smo želeli opozoriti na pomen kontinuiranega in usmerjenega izobraževanja ter informacijskega opismenjevanja knjižničarjev v splošnih knjižnicah. Zavedati se moramo, da vsaka nova storitev, nov način iskanja, nova informacijsko-komunikacijska tehnologija ter ogromna količina dostopnih informacij s seboj prinese in zahteva kakovostno izobraževanje. Le tako lahko splošne knjižnice v polni meri izpolnjujejo svoje poslanstvo.

NAVEDENI VIRI

Association of College and Research Libraries. (2017). *Information literacy competency standards for higher education*. Chicago: American Library Association. Pridobljeno dne 1. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.ala.org/acrl/standards/informationliteracycompetency#ildef>

Harding, J. (2008). Information literacy and the public library. *Australasian public libraries and information services*, 21(4), 157–167.

Harding, J. (2008). Information literacy and the public library: we've talked the talk, but are we walking the walk?. *Australian library journal*, 57(2), 274–294.

Informacijska pismenost. (2017). Radovljica: Ljudska univerza. Pridobljeno 1. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.lu-r.si/datoteke/uploads/OK-informacijska-pismenost.pdf>

Lai, H.–J. (2011). Information literacy training in public libraries: a case from Canda. *Journal of educational technology and society*, 14(2), 81–88.

Martzoukou, K. in Elliot, J. (2016). *Communications in information literacy*, 10(1), 99–115.

Novljan, S. (2000) Vključevanje knjižnic v informacijsko opismenjevanje. V M. Velikonja (ur.), *Pismenost, participacija in družba znanja: 4. andragoški kolokvij z mednarodno udeležbo* (str. 169–173). Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije.

Podbrežnik, I. (2016) Ugotavljanje zadovoljstva uporabnikov s kakovostjo storitev v slovenski splošni knjižnici. *Knjižnica*, 60(1), 17–44.

Podbrežnik, I. in Bojnec Š. (2013). *Ugotavljanje kakovosti storitev v splošnih knjižnicah*. Koper: Fakulteta za management.

Statistični podatki o knjižnicah. (2017). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 3. 6. 2017 s spletne strani: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/>

PROAKTIVNA SPLOŠNA KNJIŽNICA: SLOVENSKE SPLOŠNE KNJIŽNICE, BRALNA PISMENOST IN BRALNA KULTURA¹

A PROACTIVE PUBLIC LIBRARY: THE SLOVENIAN PUBLIC LIBRARIES, READING LITERACY AND READING CULTURE

dr. Polona Vilar

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo,
Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
e-pošta: polona.vilar@ff.uni-lj.si

dr. Gorazd Vodeb

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: gorazd.vodeb@nuk.uni-lj.si

Milena Bon²

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: milena.bon@nuk.uni-lj.si

UDK 027.022:028(497.4)

IZVLEČEK

Splošna knjižnica je oziroma mora biti proaktivni igralec, ki lahko pomembno prispeva k razvoju bralne in informacijske pismenosti ter bralne kulture v lokalnem okolju. Prispevek predstavlja kvalitativno raziskavo o delu slovenskih splošnih knjižnic na področju bralne pismenosti in bralne kulture, izvedeno v okviru ciljnega raziskovalnega projekta *V5-1506 Kulturni in sistemski vidiki bralne pismenosti v Sloveniji*. Izvedena je bila z dvema metodama, fokusno skupino z izbranimi strokovnjaki ter anketo za vse knjižnice. Rezultati kažejo, da se knjižnice zavedajo svoje odgovornosti na področju razvoja bralne pismenosti in

¹ Prispevek temelji na publikaciji z naslovom *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo* (Vilar, 2017). V njej so na voljo razširjena teoretična izhodišča, vsi podatki o raziskavi, o kateri tu poročamo bolj na kratko, podrobno je predstavljen model proaktivne splošne knjižnice za bralno pismenost in bralno kulturo, medtem ko so zaključna priporočila enaka.

² Sodelavca pri pripravi teoretičnih izhodišč: Miha Kovač in Primož Južnič.

bralne kulture, ti dve (sicer tesno povezani) področji tudi dobro poznajo, se pa v večji meri posvečajo slednji. Različnim uporabniškim skupinam in metodam dela dajejo različne poudarke in prioritete, rezultate dela pa zelo jasno povezujejo s pogoji dela. Knjižnice tudi menijo, da nimajo na voljo dovolj možnosti za usposabljanje svojih kadrov. Ugotovljeno je tudi, da sta v knjižnicah manj prisotni področji strateškega načrtovanja in vrednotenja dela, kar vpliva tudi na razmisleke o prioritetah, smotrnem razporejanju razpoložljivih sredstev in posledično rezultatih dela ter možnostih, ki jih imajo knjižnice pri utemeljevanju svojega dela. Ugotovljeno je tudi, da aktivnosti knjižnic ne ustrezajo vedno značilnostim območij OOK oziroma regij, v katerih delujejo. Na podlagi ugotovitev je bilo pripravljeno: 1) Model proaktivne splošne knjižnice za bralno pismenost in bralno kulturo, ki vsebuje štiri področja in njihove dimenzije: odnos, organizacijski dejavniki, aktivno delovanje, vrednotenje delovanja. Model temelji tako na literaturi kot na rezultatih raziskave in skuša sistematizirati različne dejavnike, ki pogojujejo oziroma uveljavljajo aktivno vlogo splošne knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture. 2) Analitični pogled na stanje v slovenskih splošnih knjižnicah za vsako od štirih področij modela. 3) Predlog ukrepov, ki bi podprli in okrepili aktivno vlogo splošnih knjižnic pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture. Tu je potrebno poudariti, da sta bralna pismenost in bralna kultura izjemno kompleksna pojma in da gre pri priporočenih ukrepih za srednje- do dolgoročno usmerjene in sistemske ukrepe, ki se navezujejo eden na drugega, so tudi medresorsko naravnani in s katerimi bi lahko le skupno, s sistemskim delovanjem in v določenem daljšem časovnem obdobju dosegli spremembe bralne pismenosti in bralne kulture. Tako pravzaprav govorimo o širšem družbenem (oziroma nacionalnem) soglasju glede stanja in izboljševanja bralne pismenosti in bralne kulture na Slovenskem, ter sistemskem ukrepanju na podlagi tega soglasja.

Ključne besede: splošne knjižnice, bralna pismenost, bralna kultura, proaktivna knjižnica, Slovenija

ABSTRACT

A public library is and should be a proactive player who can have a significant influence on the development of reading and information literacy in local community. The paper presents a qualitative study of activities of Slovenian public libraries in the areas of reading literacy and reading culture. It was done as part of target research process *V5-1505 Cultural and system factors of reading literacy in Slovenia*. It included two research methods, a focus group with selected experts, and a survey of all libraries. The results show that the libraries are aware of their responsibility in the development of reading literacy and reading culture, have good knowledge of these two (closely connected) areas, but dedicate more attention to the latter. They dedicate different amounts of attention and different priorities to different user groups and methods of work and make close connections between results and working conditions. The libraries also believe that there are not enough possibilities for staff development. In libraries we see certain lack of attention to strategic planning and evaluation which in turn also affects their perception of priorities, sensible distribution of

available resources, and consequently of the possibilities for advocating and arguing their work. It was also found that the library activities do not always correspond entirely to the characteristics of the environments in which they work. On the basis of these findings we prepared: 1) A model of proactive public library for reading literacy and reading culture, consisting of four areas and their dimensions: attitude, organizational factors, active work, evaluation of work. The model is based on both theoretical background and study results and attempts to put together various factors which are the condition for or part of public library's active role in the development of reading literacy and reading culture. 2) Analytical view of the situation in Slovenian public libraries in regard to each of the four areas in the model. 3) Suggested measures and activities to support and strengthen the active role of public libraries in the development of reading literacy and reading culture. Here we need to emphasize that reading literacy and reading culture are exceptionally complex concepts and that the proposed measures are mid- to long-term, systemic, interrelated and include many areas, meaning that in order to cause a positive change, they should be realized together and only on the long run. We basically speak here about wider social (and national) consensus regarding the state of reading literacy and reading culture in Slovenia, and systemic action based on this consensus.

Keywords: public libraries, reading literacy, reading culture, proactive library, Slovenia

1 Uvod

Publikacija z naslovom *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo* (Vilar, 2017) je eden od rezultatov lani zaključenega ciljnega raziskovalnega projekta z naslovom *Kulturni in sistemski vidiki bralne pismenosti v Sloveniji*, ki sta ga financirala Ministrstvo za kulturo ter Agencija za raziskovalno dejavnost. Projekt je povezal zelo različne strokovnjake, ki se ukvarjajo s področji branja, zgodnje (ali predbralne) pismenosti, bralne in informacijske pismenosti, knjige kot medija, knjižnega trga, knjižničarstva in še bi lahko naštevali. Sodelovali so predstavniki Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete UL, Pedagoških fakultet UL in UM ter NUK. Predstavljamo en del tega projekta, ki je zajel zlasti splošne knjižnice in njihovo delo na področju bralne pismenosti in bralne kulture.

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 Bralna pismenost³ in bralna kultura⁴ v družbi

Kot eno temeljnih orodij za delovanje družbe in posameznika sta branje in pismenost neločljiv del skorajda vseh področij človekovega življenja in delovanja. Sta razvojno usmerjena in njun družbeni pomen narašča, saj od posameznika zahtevata stalno učenje, napredovanje in prilagajanje bodisi zaradi različnih bralnih okoliščin in situacij kot tudi zaradi spreminjajočih se tehnologij. Pomemben je zgodnji začetek razvoja bralnih veščin posameznika. Zgodnja pismenost, opredeljena kot vtisi otroka o branju, ki jih pridobiva preko bralnih spodbud odraslih, obkroženosti z bralnim gradivom ter zaznavanjem zgledov beročih odraslih (staršev, vzgojiteljev, učiteljev, knjižničarjev itd.), je nujni predpogoj za razvoj kasnejših bralnih veščin, te pa eden ključnih dejavnikov v šolskem ter kasnejšem življenjskem uspehu (Haramija in Vilar, 2017).

Družbeni značaj branja in pismenosti neizogibno pomeni tudi, da na branje in pismenost vpliva nepregledna množica dejavnikov, med katerimi pa lahko nedvoumno prepoznamo knjižnice. Novljanova (2011) navaja rezultate nekaterih raziskav, ki so med vplivne dejavnike bralne pismenosti uvrstili: število knjig v domači in šolski knjižnici, dostop do razredne, šolske in splošne knjižnice (ki je učinkovita le, če so njeni pogoji ustrezno razviti in v njej dela primerno usposobljen knjižničar), omogočanje samostojne izbire bralnih virov, pogostost branja za zabavo, pogostost izposoje v šolski/splošni knjižnici, opremljenost šolskih in razrednih knjižnic, delovanje knjižničarjev. Novljanova (2008, str. 115) navaja tudi, da »Bralno kulturo povežujemo z ravni dosegene bralne pismenosti, dostopnostjo bralnih virov, časom za branjem, prostorom, s potrebami posameznika in okolja, prispevek pri njenem razvijanju pa z vrednotenjem doseganja postavljenih ciljev. Na tak način se hitreje pokažejo pomanjkljivosti v delovanju [knjižnic], ki omogočijo spremeniti, izboljšati delovanje.«

³ Uporabljamo opredelitev, uporabljeno v predlogu Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti (2017): *Bralna pismenost* je stalno razvijajoča se zmožnost posameznika in posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje prebranega, pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje. Kot taka je temelj vseh drugih pismenosti in je ključna za razvijanje posameznikovih in posamezničnih potencialov ter njuno uspešno sodelovanje v družbi.

⁴ Opredeljujemo jo kot odnos posameznika in družbe do knjige kot medija in branja kot procesa, torej splet pojmovanj, vrednot, norm, sporočil v zvezi z branjem, ki so prisotni v družbi. Gre za odnos do branja kot procesa in njegove vloge pri razvedrilu, pridobivanju znanja, razvoju posameznika itd., pa tudi razvoj bralnih navad.

Za družbeni ugled branja vemo, da v zadnjih letih ni tako visok, kot bi si želeli, oziroma celo upada, kar kažejo tako raziskave knjižnega trga (npr. Kovač idr., 2015) kot tudi različne raziskave bralne pismenosti (PISA 2012, 2013; PIRLS 2011, 2012); nekateri trendi sicer nakazujejo, da bi se to utegnilo začeti spreminjati (PISA 2015, 2016). Knjižnice so, skupaj s še nekaterimi deležniki (npr. šolniki, založniki), med najglasnejšimi zagovorniki jasnega, sistematičnega in ciljno usmerjenega dvigovanja družbenega ugleda branja, kar bi prineslo spremenjen odnos do znanja ter posledično vplivalo na celotno vertikalno intelektualnega razvoja posameznika in družbe. Kovač (2014, str. 72) ugotavlja, da »v današnji anglicirani in digitalizirani dobi bralne navade in branje knjig v slovenščini niso več samoumevna vrednota, pa naj gre za branje knjig v tiskanem ali elektronskem formatu. Zato bo bralne navade kot vrednoto treba utemeljiti na novo in drugače, kot smo to počeli v časih prebujanja narodne zavesti.« Navede tudi, da precej raziskav opozarja, da intenzivna digitalna informacijska pokrajina nima pozitivnega vpliva na razvoj človekovih kompetenc kot so koncentracija, verbalne sposobnosti itd., medtem ko jih branje nedvomno ima in kot tako »(p)ostaja eden od temeljev intelektualne kondicije našega časa.« (Kovač, 2014, str. 71) Če parafraziramo Grilca (2015), je odnos do knjige, branja in znanja oziroma družbeni in kulturno pogojeni položaj knjige, ki obarva celoviti odnos posameznika in družbe do branja, simptom družbe, ki razgalja nekatere sistemske anomalije ali zgodovinske pomote. Tako so, denimo, tudi slovenske splošne knjižnice pričele opozarjati, da »V aktualnih tehnološko zelo spremenjenih razmerah je spodbujanje branja različnih ciljnih skupin prebivalstva in razvijanje dojemanja branja kot vrednote prav poseben izziv in pomembna naloga družbe kot celote.« (Javni natečaj, 2017) ter aktivno delovati v smeri izboljšanja bralne pismenosti, spodbujanja branja in razvoja bralne kulture in k zavedanju, da je branje življenjska vrednota in kako pomembna je njegova javna podoba.

2.2 Vloga splošnih knjižnic v razvoju bralne pismenosti in bralne kulture

Treba se je zavedati, da splošne knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture ne delujejo neposredno oziroma niso edini vplivni dejavnik. Delujejo bolj kot kontekstualni dejavnik, ki lahko ozavešča, motivira, usposablja in zagotavlja možnosti. Morajo pa biti proaktivni igralec (deležnik) in lahko pomembno prispevajo k razvoju bralne in informacijske pismenosti ter bralne kulture v lokalnem okolju. Novljanova (2005, str. 87) meni, da so splošne knjižnice kot javni zavodi dolžne razvijati bralno kulturo, aktivno v njen razvoj tudi posegajo, spodbujajo jo s knjižnično zbirko na področjih informiranja, izobraževanja in sprostivne. Avtorica sicer tudi opozarja (kot tudi mnogo drugih avtorjev), da je uspešnost knjižnic pri spodbujanju bralne kulture tesno povezana z razvitostjo njihovih delovnih pogojev. Podobno tudi Jager (2008, str. 170) navaja, da splošne knjižnice kot zlasti kulturne ustanove pomembno vplivajo na oblikovanje kulturnega življenja lokalne skupnosti,

zato je njihova naloga, da utrjujejo in razvijajo bralno kulturo, saj je pisana beseda še vedno konstitutivna duhovna in kulturna vrednota. Posebej poudari, da je naloga splošnih knjižnic, da zagotovijo ustrezen delež zahtevnejše literature ter hkrati z različnimi dejavnostmi razvijajo kulturo branja, »še posebej v podporo slovenski knjigi«.

Podatki kažejo, da se branje spreminja, saj je vse pogosteje fragmentarno in večopravilno, kaže tudi, da se bralci (zlasti mlajši) selijo v digitalne medije v tujih jezikih (zlasti angleščini). Raziskava *Knjiga in bralci V* (Kovač idr., 2015) opozori, da se stanje glede porabe knjige (v najširšem smislu) ob bogatejši ponudbi ter večjih vložkih in večjemu trudu tako knjižnic kot tudi založnikov in knjigotržcev v zadnjih 40-ih letih ni bistveno spremenilo. Prav tako raziskava tudi v navezavi na rezultate predhodnih raziskav doma in v tujini opozarja na različne spremembe, povezane z branjem in porabo knjige v sodobni slovenski družbi: posameznik vse pogosteje svoj čas porablja za spremljanje množičnih, zlasti spletnih družbenih medijev, kar vpliva tudi na zmanjševanje bralnih kompetenc oziroma sposobnosti za daljše zbrano branje zlasti zahtevnejših besedil, eden od ključnih razlogov za stagnacijo oziroma nazadovanje bralnih navad v Sloveniji je zmanjšanje števila najbolj intenzivnih bralcev med najvišje in srednje izobraženimi, kar pomeni, da izboljševanje izobrazbene strukture v Sloveniji kljub pomembnemu povečanju dostopnosti knjige ni izboljšalo bralnih navad. Raziskava opozori na dva socialno-kulturna trenda, ki vplivata na upadanje bralnih navad in zmanjševanje deleža rednih bralcev: med izobrazbo in bralnimi navadami ni pozitivne korelacije, izrazito pa tudi upada zanimanje za (zlasti redno) kupovanje knjig oziroma dojetanje knjige kot zanimivega in vrednega objekta. Raziskava zaključí, da poglobljeno branje, vezano na knjižni medij, izginja iz horizonta izobražencev (besedilna zavest se torej spreminja) in da ti dostopajo do informacij na drugačne, od knjige neodvisne načine.

Študije sicer ugotavljajo, da se slovenske splošne knjižnice (in založniki), kljub sicer nasprotnem splošnem prepričanju, relativno malo ukvarjajo z vprašanjem razvijanja pismenosti in bralne kulture. Novljanova (2004, 2005, 2008) je ocenila, da je delo splošnih knjižnic ostalo na ravni »sprostitve in splošnega (priročniškega) izobraževanja in se premalo ukvarja z razvijanjem zahtevnejših oblik branja in pismenosti. Knjižnice so bile sicer aktiven dejavnik bralne kulture, a so vzdrževale pismenost na prenizki ravni, saj z dostopnostjo informacij, knjižničnega gradiva in storitev niso prispevale dovolj k njenemu razvoju in s tem drugačni bralni kulturi.« (Novljan, 2005, str. 154–155) V nadaljevanju Novljanova ugotavlja, da je nabavna politika kazala na pasiven odnos do okolja, knjižnice se uporabniku niso posvečale dovolj in ga niso spodbujale k odkrivanju novih interesnih področij ter razvijanju lastnih (bralnih) zmožnosti. Tudi raziskava Novljanove, Kodrič-Dačičeve in Karunove (2006) opozarja na problematiko preveč pasivnega odnosa knjižnic do okolja.

Že Kocijan (2005, str. 9) je navajal, da je »najbolj priljubljeno branje manj zahtevnih knjig, torej lahke literature, zlasti angleških in ameriških trivialnih uspešnic, medtem ko je sodobno slovensko in zahtevnejše svetovno leposlovje neprimerno manj priljubljeno, to se pravi: sposojeno, kupovano, brano«. To potrdi tudi raziskava Šikonjeve in Petkove (2015) o branju sodobnih slovenskih romanov (sicer narejena na nekaterih enotah zgolj ene, resda večje splošne knjižnice iz osrednjeslovenske regije). Pokaže, da se uporabniki sicer zavedajo dejstva, da se sodobni slovenski romani malo berejo oziroma da se več bere prevodno literaturo, a to nekako pasivno sprejemajo, kot razloge pa navajajo zlasti večjo količino prevodnega leposlovja in odsotnost promocije slovenskih avtorjev. Uporabniki so opozarjali, da jim slovenski avtorji niso dovolj poznani, saj zanje ne slišijo in tako ne poznajo njihovih del. Raziskava je sicer zaznala tako pozitivna kot negativna mnenja o sodobnih slovenskih romanih, a ni nepomembno, da so bila negativna mnenja (ki jih je bilo tudi več) močno zaznamovana s subjektivnim zaznavanjem vsebine slovenskega leposlovja kot neprimerne, zastarele, zahtevne, naporne, neprijetne (moraste, pesimistične, »zatežene«), izhajajoče iz preozkega nabora možnih tem – in ni nepomembno tudi, da so mnogi uporabniki te zaznave povezovali s predhodnimi izkušnjami iz izobraževanja. Šikonjeva in Petkova kot glavni razlog torej navedeta, da sta glavna razloga za nebranje v tem, da domačim bralcem slovenski sodobni romani niso všeč in jim niso blizu. Razlago lahko dopolnimo tudi s, kot kaže, nezadostno in/ali neprimerno promocijo slovenskega leposlovja. In prav tu se poleg založnikov in knjigarn odpirajo možnosti tudi za delo splošnih knjižnic.

Gouldingova (2002) v kontekstu bralnega opismenjevanja ločuje dve domeni delovanja splošne knjižnice ob upoštevanju razvojne stopnje bralca. Prva je promocija branja in razvoj bralca oziroma bralne kulture za občinstvo, ki je zmožno izkoristiti branje za lasten užitek in razvoj (tj. »samostojne bralce«). Druga domena pa predstavlja razvoj bralcev do te ravni. Tu omenja osebe s slabšo funkcionalno pismenostjo. Pri tej opredelitvi bi si lahko pomagali z lestvico stopenj pismenosti, npr. tisto, ki izhaja iz raziskave PISA. Problem slabše bralne in informacijske pismenosti se zaznava kot odstop od neke splošne ravni v državi ali globalno, tj. se meri od tam. V tej zvezi omenjajo Smernice za knjižnične programe opismenjevanja različne skupine npr. mlade osipnike, nezaposlene, priseljence, sezonske delavce itd. (Smernice za lažje berljivo gradivo, 2007, str. 37). Sem seveda smiselno spadajo tudi predšolski in šolski otroci oziroma mladostniki. To lahko uporabimo kot izhodišče za razdelitev ciljnih skupin (ob zavedanju, da je treba o njih razmisliti in nabor dopolniti, npr. z ranljivimi skupinami, uporabniki s posebnimi potrebami) ter opredelitev ciljev, ki jih naj zasleduje knjižnica s svojimi dejavnostmi, intervencijami itd.

Neuporabniki knjižnice so lahko takšni, ki imajo ustrezno raven pismenosti, a nimajo interesa ali pa takšni, ki morda imajo interes, nimajo pa potrebne

ravni pismenosti, zato mora biti delovanje knjižnic vsekakor povezano s prizadevanjem za pritegnitev neuporabnikov, ki mora izhajati iz poznavanja okolja. Smernice za splošne knjižnice (IFLA public library service guidelines, 2010) govorijo o t. i. »tržnem« pristopu (zlasti spremljanju, kdo uporablja knjižnico, spremljanju potreb ter ustreznem promoviranju in motiviranju ljudi za uporabo knjižnice ter za branje nasploh). Knjižnica si mora prizadevati razumeti manj pogoste uporabnike in neuporabnike ter v njih poskušati zbuditi zanimanje za branje in uporabo knjižnice. To stori tako, da jih podpira pri izbiri ustreznega bralnega gradiva, jih motivira, izobražuje, ozavešča in širi izbiro. Pri tem je eden glavnih deležnikov pri oblikovanju pozitivne javne podobe branja, ta pa temelji na branju kot ustvarjalni dejavnosti in poglobljeni osebni izkušnji (Nelson, 2008; Smernice za lažje berljivo gradivo, 2007; Train, Usherwood in Brooks, B.l.). Vloga splošne knjižnice torej ni samo v zagotavljanju dostopnosti gradiva, ampak tudi v delovanju kot prostor vstopanja v bralno kulturo in prostor razvijanja bralne kulture. Njena vloga ni omejena na zagotavljanje uporabe preverjenih vsebin in skrb za kakovost, ampak tudi v eksperimentiranju z novostmi, se pravi povezavi novih bralcev in novih knjig (neuporabniki, novi avtorji, žanri). Lahko bi rekli, da išče bralca za knjigo in knjigo za bralca.

Pismenost in bralna kultura se torej razvijata skozi branje ter z uporabo knjižnic. Poleg že omenjenih dejavnikov razvoja zgodnje (predbralne) pismenosti (Haramija in Vilar, 2017) je pomembno tudi zavedanje staršev in drugih odraslih o pomenu branja za otrokov razvoj ter branje kot vez med otrokom in starši/odraslimi. Knjižnica ponuja možnosti za razvoj pismenosti skozi stik s t. i. »okoljem, bogatim s tiskanim gradivom in drugimi mediji«, možnost razvoja vseh kompetenc izražanja in ustvarjalnosti, krepi osebne in medosebne kompetence itd. Deluje kot prostor za podporo razvijanju lastnih interesov, ustvarjalnosti, skozi to tudi vzporeden razvoj pismenosti. Skozi to prispeva k oblikovanju pozitivnega odnosa do knjižnice in branja, uporabi knjižnice za branje v prostem času, za lasten interes, šolsko delo, zaposlitev itd. Delovanje seveda usmerjajo in zaznamujejo nekatere predpostavke oziroma predpogoji (povzeto po Novljan (2003, str. 152) ter Farmer in Stričević (2011, str. 14)):

- stopnja razvitosti pogojev dela knjižnice (enakomerno oziroma usklajeno razviti vsi pogoji glede na strokovna priporočila),
- ustrezno gradivo, prostor, oprema (pohištvo, IKT), tudi za usposabljanje, samoizobraževanje ter delo z uporabniki,
- ustrezen urnik odprtosti, ustrezna lokacija in označbe v knjižnici ter ustrezna politika uporabe,
- opredelitev ciljnih skupin in prioritet, aktivna in ciljna usmerjenost na primerne ciljne skupine: npr. pozornost na podeželje, priseljence, revne, izven predšolskega varstva, ovirane, slabše funkcionalno pismene,
- poznavanje ravni pismenosti v okolju,

- vzpostavljeno sodelovanje z drugimi organizacijami v okolju – oblikovanje skupnih ciljev, projektov (zlasti z organizacijami s področja izobraževanja odraslih, založniki, prostovoljci),
- koristni načini sodelovanja s partnerji: odnosi z javnostmi, programi, usposabljanja, govorniki/izvajalci, svetovalci,
- usposobljeno osebje, vključno s prostovoljci (npr. kompetence za razumevanje problematike pismenosti in potreb, otrokovega razvoja, razvoja pismenosti, za zasnovo in izvedbo prireditev oziroma dejavnosti, poučevanje staršev, za izbor gradiva, poznavanje gradiva, opismenjevanje, identifikacijo ciljnih skupin, organizacijo promocije, motivacijo in pridobivanja, razvoj in vodenje projektov opismenjevanja),
- redno in ciljno vrednotenje delovanja (rezultati in vplivi na okolje oziroma uporabnike),
- učinkovite metode in programi promocije,
- vpliv uporabnikov na izbor/nabor virov in storitev, aktivno sodelovanje uporabnikov med seboj in s knjižnico (knjižni klubi in druge diskusijske skupine, svetovalne skupine itd.).

Tako lahko ugotovimo, da poslanstvo razvoja bralne kulture in bralne pismenosti prežema pravzaprav celotno delovanje splošne knjižnice, vključno s pogoji. Možne oblike dejavnosti so seveda plod ustvarjalnosti knjižničarjev.

3 RAZISKAVA: DELO SLOVENSkih SPLOŠNIH KNJIŽNIC NA PODROČJU BRALNE PISMENOSTI IN BRALNE KULTURE

3.1 Raziskovalni problem in raziskovalna vprašanja

Zaradi kompleksnosti pojmov bralna pismenost in bralna kultura in prepletenosti mnogih dejavnikov pri njunem razvoju (kar smo že opisali), smo menili, da bi bil pristop kakršnega koli neposrednega vrednotenja delovanja slovenskih splošnih knjižnic na tem področju napačen, saj ni mogoče enoznačno identificirati in ovrednotiti izoliranih dejavnikov ali njihovih dimenzij, poleg tega se knjižnice in njihova okolja med seboj močno razlikujejo. Zato je potrebno delovanje knjižnice vedno opazovati in presojeti v kontekstu okolja in ob upoštevanju njene strokovne presoje. Glede na povedano, smo želeli torej preizkusiti, ali (in kako) je mogoče ugotavljati vpliv knjižnice na bralno pismenost in bralno kulturo. Zanimal nas je torej pristop knjižnice in njeno lastno razumevanje svoje vloge pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture (tj. koliko/kako lahko knjižnica prispeva), ne toliko neposreden učinek knjižnice na ta razvoj (za slednjega tudi menimo, da ga je izjemno težko, če ne nemogoče, objektivno meriti). Nadaljnja vprašanja, ki se zastavljajo in na katera smo poskušali vsaj deloma odgovoriti z raziskavo, ki jo na kratko predstavljamo v nadaljevanju, so:

1. V kakšni meri slovenske splošne knjižnice izvajajo vlogo deležnika v razvoju bralne pismenosti in bralne kulture?
2. Katerim uporabniškim skupinam, storitvam morda dajejo prednost?
3. Kje še lahko zaznamo možnosti za razvoj?
4. Kakšne prednosti in ovire zaznavajo knjižnice?
5. Kakšna naj bi bila vizija te vloge?
6. Kakšne naj bi bile strateške usmeritve, ki bi usmerjale delovanje knjižnic?

3.2 Metodologija⁵

Študija je bila dvodelna. V prvi fazi smo izvedli fokusno skupino s petimi izbranimi strokovnjaki iz knjižnic, v katerih se izvajajo različni projekti in storitve, ciljno usmerjeni v bralno pismenost in bralno kulturo. Izvedli smo jo v juniju 2016, trajala je tri ure in 40 minut. Zajemala je teme:

- razumevanje bralne pismenosti in bralne kulture,
- pomen bralne pismenosti in bralne kulture,
- vloga knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture,
- mnenje glede predlaganega osnutka modela proaktivne knjižnice na področju bralne pismenosti in bralne kulture,
- načini ocenjevanja ravni bralne pismenosti in bralne kulture,
- zadovoljstvo z ravni pismenosti in bralne kulture v svojem okolju,
- sedanje stanje aktivnosti,
- vloga organizacijskih dejavnikov,
- načini in potenciali promocije oziroma osveščanja o pomenu bralne pismenosti in bralne kulture,
- vpliv knjižnice na bralno pismenost in bralno kulturo,
- povezava ocene ravni bralne pismenosti in bralne kulture s strateškim delovanjem,
- mnenje o načinih in potencialih vključevanja uporabnikov,
- pomen sodelovanja s partnerji,
- izzivi splošnih knjižnic pri razvoju bralne kulture obstoječih bralcev.

Ugotovitve iz fokusne skupine smo nadgradili z vprašalnikom za vse splošne knjižnice. Vseboval je ključne poudarke, ki jih je izpostavila fokusna skupina, ker smo jih želeli dodatno osvetliti. Podatke smo zbirali v juniju in avgustu 2016. Odzvalo (v vsebinskem smislu) se je 30 od 58 knjižnic (52 %). Glede na območja OOK se je odzvala najmanj ena knjižnica iz po osmih območij, odziva ni bilo z Goriškega in Spodnjepodravskega območja. Poleg območja OOK smo splošne knjižnice umestili tudi v statistične regije, kamor so večinsko

⁵ Metodologija, vključno z instrumentoma, uporabljenima v raziskavi, je podrobno predstavljena v publikaciji *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo* (Vilar, 2017).

sodile. Tako je preko knjižnic, ki so se odzvale, zastopanih vseh dvanajst statističnih regij.

V vprašalniku so knjižnice prispevale lastna pojasnila in mnenja oziroma navajale, ali in kako pogosto izvajajo določene storitve/dejavnosti, se usmerjajo v določena okolja/uporabniške skupine. Teme so bile:

- opredelitve bralne pismenosti in bralne kulture,
- mnenje o vlogi in vplivu splošne knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture,
- mnenje o pričakovani učinkovitosti nekaterih možnih ukrepov za dvig bralne pismenosti in bralne kulture v Sloveniji,
- ciljna okolja in ciljne uporabniške skupine splošnih knjižnic za razvoj bralne pismenosti in bralne kulture,
- metode komunikacije za promocijo dejavnosti, ki ciljajo na razvoj bralne pismenosti in/ali bralne kulture,
- knjižnične storitve, projekti, dejavnosti itd. za namen spodbujanja bralne pismenosti in/ali bralne kulture,
- načini aktivnega vključevanja uporabnikov,
- povezovanje z okoljem,
- sodelovanje s partnerji za namen spodbujanja bralne pismenosti in/ali bralne kulture,
- merjenje kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnice na področju bralne pismenosti in/ali bralne kulture,
- načrtovanje delovanja knjižnice in drugi rezultati/posledice merjenja kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnice na področju bralne pismenosti in/ali bralne kulture,
- oceno vpliva konkretne knjižnice na stanje bralne pismenosti in/ali bralne kulture ter dejavniki, ki vplivajo na to stanje.

4 REZULTATI IN RAZPRAVA⁶

V skrajšani obliki prikazujemo podatke, ki izhajajo iz obeh delov raziskave, saj je možno z izsledki fokusne skupine osvetliti tudi rezultate ankete. Podatki ankete so zaradi majhnega števila sodelujočih knjižnic obdelani le z opisno statistiko. Rezultati kvalitativnega dela raziskave (odprtih vprašanj ter fokusne skupine) so povzeti. Kjer je mogoče, rezultate povezujemo z območjem OOK in se naslanjamo tudi na zunanje podatke (npr. BibSist (Slovenske knjižnice v številkah, 2016)), nekatere umeščamo glede na slovenske

⁶ Celotni rezultati z vsemi grafičnimi in tabelaričnimi prikazi ter metodološkim komentarjem so predstavljeni v publikaciji *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo* (Vilar, 2017).

statistične regije in jih povezujemo s podatki Statističnega urada RS (SURS) in Pedagoškega inštituta.

4.1 Razumevanje bralne pismenosti in bralne kulture

Na vprašanje, kako razumejo pojem bralne pismenosti, je odgovorilo 33 knjižnic. V odgovorih so se pojavljali različni elementi, nekateri skoraj v vseh, drugi bolj poredko. Knjižnice bralno pismenost interpretirajo kot sposobnost:

- brati in razumeti prebrano (33),
- vrednotiti in uporabiti pisne informacije (npr. pri učenju ali v vsakdanjem življenju) (27),
- kakovostno, tekoče, dovolj hitro brati (10),
- izvajati vse postopke, od pridobivanja informacij do kritičnega in inovativnega ustvarjanja novega znanja (4).

Nekatere knjižnice so opozorile, da gre pri bralni pismenosti za t. i. krovno pismenost, ki zajema večino drugih pismenosti, in ki pomeni obvladovanje tako literarnih kot tudi neliterarnih besedil. Nekajkrat so bili omenjeni tudi nameni branja (učenje, reševanje problemov, posameznikov osebni razvoj in napredek, doseganje posameznikovih ciljev, zadovoljevanje potreb, sodelovanje v družbi itd.) ter motivacija oziroma zavzetost pri branju. Dana je bila tudi opomba, da gre za veščino, ki jo obvlada posameznik, a ima tudi pomemben družbeni vpliv.

Razumevanje bralne kulture se je v veliki meri navezovalo na razumevanje bralne pismenosti. Na to vprašanje je odgovorilo 31 knjižnic. V opredelitvah je bilo pogosto poudarjeno, da je bralna kultura nadgradnja bralne pismenosti. Navedeni so bili naslednji vidiki in elementi bralne kulture:

- pozitiven odnos posameznika in družbe do branja in bralnega gradiva (19),
- bralne navade (12),
- veselje do branja (10),
- branje kot vrednota (5),
- izbor bralnega gradiva (4),
- želja po knjigah, raziskovanju, znanju (5),
- kritičen odnos do prebranega (4),
- zanimanje za določene literarne vsebine (3),
- ravnanje z bralnim gradivom (2),
- spoštovanje pisane besede (2),
- velika količina prebranega gradiva (2),
- produkcija (izdajanje) bralnega gradiva v družbi (1),
- široko poznavanje in seznanjenost z vsemi vidiki knjižničnega dela (1),
- uporaba knjižnice (izposoja, pogostost obiskovanja) (1).

Knjižnice so opozorile tudi, da bralna kultura oziroma njen razvoj ni le naloga knjižnic, temveč rezultat sodelovanja in prepletanja več področij (knjižnično, izobraževalno, družinsko itd.).

V fokusni skupini je bilo poudarjeno, da je bralna pismenost kompleksna, ni samostojna pismenost, prepleta se z drugimi pismenostmi. Bralna kultura pa je pojav/pojem, ki sega v širši družbeni kontekst, ni stvar samo knjižničarjev. Brez bralne pismenosti ni bralne kulture. Bralna kultura je cel sklop sporočil, kako neka družba živi za branje, kako je to cenjena prostočasna aktivnost, kako jo vsi skupaj obravnavamo – vse, kar sporočamo ali dajemo okolju v zvezi z branjem. Gre za to, da se veliko bere, da je branje cenjeno in da se s knjigo ravna, kot si ta zasluži. Ob vprašanju o družbenem pomenu obeh konceptov so bili udeleženci fokusne skupine enotni, da sta bralna pismenost in bralna kultura temelj vsake družbe, če želimo imeti izobražene, razgledane ljudi.

4.2 Vloga knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture

Knjižnice smo v anketi spraševali o njihovem načelnem mnenju o vlogi knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture. Odgovorilo jih je 30. Vse menijo, da je vloga knjižnice, zlasti splošne, izjemno pomembna, pravzaprav temeljna, ter da je bistvo te vloge zlasti motivacijsko, spodbujevalno v smislu dvigovanja sposobnosti in interesa za branje. Med elementi te vloge knjižnice so bili, ob upoštevanju zaznanih potreb v okolju, omenjeni: čim bogatejša ponudba (gradivo, viri, storitve) za vse skupine uporabnikov (zlasti starostne), omogočanje dostopnosti gradiva in storitev (fizično, spletno), spodbujanje branja kakovostne literature (promocija) ter razumevanja prebranega (kvizi, navodila), osveščanje o pomenu branja.

V fokusni skupini so knjižničarji poudarili, da je v knjižnici vse podrejeno spodbujanju bralne pismenosti in bralne kulture, in sicer že pri otrocih – od tam naprej se gradi kreativnost. Pomembne so vse vrste branja, še posebej pri otrocih, ker tudi trivialno branje lahko vodi v razvoj kakovostnih bralcev (je faza), enako pri odraslih. Knjižnica ima vzgojni moto, je odgovorna za kakovost. Na prijazen, sproščen način budi ljubezen do branja in se trudi, da bi branje spet postalo cenjena aktivnost, saj je v letih izgubilo to vrednost. Razviti je treba svetovalni del knjižničarjevega dela in knjižničarje bolj usposobiti za svetovanje. Bolj bi morali poudarjati bralno izkušnjo, bralcu (in tudi knjižničarju) dovoliti, da knjigo razume po svoje. Bralci zaupajo knjižničarjem, so radi vodeni (na različne načine, npr. osebno ali s priporočilnimi seznammi, ki morajo biti plod kolektivnega dela). Knjižničarji imajo širši pogled na razloge za (ne)priljubljenost neke knjige, nimajo pa komercialnega interesa, zato je njihova »promocija« oziroma priporočilo gradiva nekako bolj iskreno, pristno, neobremenjeno, zato tudi bolj zanesljivo.

Bralna kultura ima družbeni kontekst, ki vključuje predstavljanje branja (da to ni nekaj nepomembnega, kar naredimo mimogrede) in različne vrste branja. Ta kontekst pa ima zelo veliko elementov: ali so knjižničarji vredni zaupanja bralcev, ali dobro poznajo gradivo itd.

Na podvprašanje, kakšno prioriteto imata bralna pismenost in bralna kultura v primerjavi z drugim, kar se v knjižnici razvija, so knjižničarji odgovorili, da imata sicer večinoma visoko prioriteto, ki je odvisna od financerja – od njegove usmeritve – npr. če ga zanimata zgolj obisk (ne namen obiska) ali število obiskovalcev na prireditvah, se je knjižnica prisiljena temu prilagajati (lahko ima še tako dobro zbirko, če na njej ni poudarka, ne bo prišla do izraza). Ko pa se knjižnica enkrat začne usmerjati drugam, se je težko vrniti.

Knjižničarji so se tudi spraševali, ali je potrebno, da razmišljajo, kaj lahko dodatno naredijo oziroma so zaskrbljeni, kaj delajo narobe. Izpostavili so skrb, da v knjižnicah velikokrat manjka inovativnosti oziroma iznajdljivosti, da bi našli načine, kako s knjigo doseči težje dosegljive populacije. Obenem so izrazili optimizem, da veliko knjižnicam to vendarle uspeva. Ob tem se je izpostavila dilema, povezana z dejstvom, da je branje zahtevnejše kot »lahkotna zabava« in da je konkurenca knjižnici danes večja kot kdaj koli, in sicer, ali bi se morala knjižnica, da bi prodrla v težje dosegljive populacije ali okolja, usmeriti tudi v lahkotnejše dejavnosti, da bi pritegnila obiskovalce (tj. promocija), potem pa jim ponuditi še knjigo. Ta vidik so povezali s popularizacijo knjižnice in tudi lika knjižničarja in opozorili na njihovo mnogokrat prenizko poklicno samopodobo, ki lahko vpliva tudi na njihovo delo. Opozorili so tudi, da omenjena konkurenca knjižnici pomeni tudi, da se bralna pismenost in druge kompetence razvijajo tudi drugod (npr. na delavnicah v trgovskih centrih, ki imajo sicer popolnoma drug namen) in da bi kazalo razmisliti o prisotnosti knjižnice tudi v teh okoljih. Niso pa se vsi strinjali s tem pristopom.

4.3 Ocenjevanje ravni bralne pismenosti in bralne kulture

Ko smo v fokusni skupini vprašali, na kakšne načine v knjižnicah ocenjujejo ravni bralne pismenosti in bralne kulture v svojem okolju, so bili knjižničarji odkriti, da je to težko in da pravzaprav ne vedo, kako bi se tega lotili. Menijo, da to ni stvar posamezne knjižnice, temveč bolj stvar sistematičnega vrednotenja in raziskovanja na nacionalni ravni. Na podlagi lastnih izkušenj so sicer dali nekaj idej, nekatere bolj kvantitativne narave, druge bolj kvalitativne:

- kvantitativne: recimo meriti obisk na literarnih prireditvah (kdo se jih udeleži in koliko), obrat gradiva, število včlanjenih in drugi kvantitativni kazalci v sistemu vodenja kakovosti, vendar so se ob tem sami zavedali, da tu ne gre za bralno kulturo, ki kaže odnos do nečesa ali vpliv, ki ga ima knjižnica na življenje ali kompetence.

- Kvalitativne: Ugotovili so, da je knjižnica generator socialnega kapitala (a opozorili, da je to nekaj drugega kot bralna pismenost in bralna kultura), delajo profile enot na mikro ravni (a tu gre za vključenost bralcev, ne za bralno pismenost in bralno kulturo oziroma teh kazalnikov ne morejo dobiti), na podlagi neke konkretne akcije lahko spremlja udeležbo, trende, spremembe, npr. vpliv na izposajo (a ne veš, kako to vpliva na bralno pismenost).

Ugotavljamo torej, da obstaja zavedanje, da gre tu za kvalitativne (mehke) vidike, primanjkuje pa konkretnih znanj in posledično tudi izvedbe. Smiselno bi bilo spremljati učinke akcij, ki jih knjižnice pripravljajo, bi pa bili za to potrebni konkretno opredeljeni in merljivi cilji, akcije pa bi se morale izvajati kontinuirano, da bi omogočale spremljanje ene skupine v različnih obdobjih (saj se spremembe najbrž ne bi hitro pokazale). Zanimivo je bilo spremljati, kako se je z napredovanjem pogovora ostrilo razmišljanje o bralni pismenosti in bralni kulturi, značilnostih, razlikah in povezavah ter o težavah pri njenem merjenju.

4.4 Sedanje stanje aktivnosti, promocija, ciljna usmerjenost, partnerstva

Glede aktivnosti knjižnic pri promociji bralne pismenosti in bralne kulture se pokaže, da knjižnice približno polovico navedenih promocijskih aktivnosti (prireditve, plakati in panoji, družbena omrežja itd.) največ izvajajo na dva načina: redno, a neusmerjeno na izbrane uporabniške skupine, ter redno in ciljno usmerjeno. Žal pa nekatere možnosti za promocijo (zlasti tiste, ki so vezane na splet, npr. blogi, wikiji, spletne klepetalnice) ostajajo dokaj neizkoriščene.

Ugotovili smo tudi, da knjižnice večinoma vztrajajo pri že uveljavljenih (morda lahko rečemo tradicionalnih) storitvah in dejavnostih. Vidimo pa tudi, da je še veliko možnosti za spremembe: lahko bi npr. izvajali aktivno počitniško varstvo z elementi bralne pismenosti in bralne kulture, programe za razvoj družinske pismenosti, bralno opismenjevanje/treninge branja, druge dejavnosti za podporo branju in pisanju, učenju ter ustvarjalnosti, nenazadnje pa tudi dejavnosti, ki spodbujajo povezovanje skupnosti. Tudi recenzije knjig niso zelo pogoste. Ena knjižnica je omenila, da se pri njih izvajajo igralnice za predšolske otroke (povezava z igroteko – knjiga in igrača v objemu). Nobena knjižnica pa ni ocenila, da v njihovem okolju ni potreb za izvajanje neke dejavnosti.

Zanimala so nas ciljna okolja, v katera se usmerjajo knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture. Nakazuje se, da se knjižnice v vseh okoljih bolj intenzivno ukvarjajo z bralno pismenostjo kot z bralno kulturo. Podatke iz ankete smo razporedili po statističnih regijah, kar sicer ni pogosta

delitev splošnih knjižnic – smo pa ravno zaradi možnosti tovrstnih primerjav zbirali tudi ta podatek. Nekatere smo primerjali z javno dostopnimi podatki Statističnega urada RS (SURS) o številu prebivalcev v nekaterih demografskih skupinah po regijah (otroci v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah, študenti, delovno aktivno prebivalstvo, brezposelni, prebivalci v tretjem življenjskem obdobju). Zanimalo nas je namreč, kako se podatki o aktivnosti knjižnic ujema z demografskimi značilnostmi regij. Poleg tega smo od Pedagoškega inštituta dobili nekatere izračune dosežkov bralne pismenosti v raziskavi PISA po statističnih regijah ter tudi tu izvedli nekatere primerjave. Seveda gre za zelo površinsko analizo, v katero nismo vključevali podatkov iz strateških načrtov ali poročil posameznih knjižnic, kar bi omogočilo natančnejši vpogled.

Iz podatkov o ciljnih okoljih, v katera knjižnice usmerjajo svoje delovanje, ugotovimo, da je v vseh regijah le malo knjižnic, ki kakega od okolij ne bi upoštevala vsaj občasno (družina, izobraževalne organizacije, delovne organizacije, okolja za kakovostno preživljanje prostega časa). Največ 'občasnosti' je v usmerjenosti na delovne organizacije. Kot vidimo iz podatkov o ciljnih uporabniških skupinah in partnerjih, tu v določenih primerih prihaja do določenih odstopanj pri rednosti sodelovanja.

Če ne upoštevamo nekoliko nenavadnega oziroma vprašljivega rezultata knjižnice iz goriške regije, ki je navedla, da ne izvaja dejavnosti za nobeno od naštetih ciljnih skupin, lahko pri ostalih vidimo naslednje značilnosti: medtem ko predšolski in šolski otroci tradicionalno prejmejo veliko pozornosti pri knjižničnih storitvah, pa pri nekaterih drugih uporabniških skupinah ni tako, npr. pri starših predšolskih otrok, s katerimi se knjižnice v večini regij v glavnem ukvarjajo občasno ali se z njimi ne ukvarjajo. Podobno je pri srednješolcih in študentih, brezposelnim pa približno polovica knjižnic namenja pozornost občasno, polovica redno, nekatere pa sploh ne. Osebam v tretjem življenjskem obdobju ter ranljivim skupinam prebivalcev precej knjižnic namenja redno pozornost, v nekaterih regijah pa so precej zapostavljene (npr. gorenjska regija). Ker so pri opciji 'drugo' knjižnice navajale uporabnike, ki jih lahko štejemo med ranljive skupine (begunci, tujci, zaporniki, Romi), lahko vidimo, da je dela s temi ciljnimi skupinami v resnici nekoliko več, nekatere pa so očitno želele poudariti, da z njimi ne delajo. Ena knjižnica pa je navedla turiste.

Te podatke smo primerjali s podatki o dosežkih bralne pismenosti ter s podatki o številčnosti nekaterih demografskih skupin, ker nas je zanimalo, kako se pozornost, ki jo knjižnice namenjajo določenim uporabniškim skupinam, ujema z značilnostmi regije. Podatke smo črpali iz SURS in jih regijsko umeščali zato, ker BibSist med knjižničnimi uporabniki ter potencialnimi uporabniki beleži le otroke in mladino ter odrasle, kar nam ni omogočalo dovolj podrobnega pogleda oziroma primerjav, v katerih bi lahko upoštevali bolj podrobno delitev uporabniške populacije oziroma storitev zanje. Opozoriti moramo, da za dve

od ciljnih skupin, ki smo ju želeli zajeti v raziskavo, in sicer ranljive skupine prebivalcev ter narodne manjšine, ne od SURS, ne iz kakega drugega vira nismo mogli pridobiti skupnih podatkov, zato tega žal nismo mogli vključiti v analizo. Videti pa je, da knjižnice ranljivim skupinam prebivalcev namenjajo bistveno več pozornosti na področju bralne kulture. Z obžalovanjem tudi ugotavljamo, da precej knjižnic ranljivim skupinam prebivalcev ne namenja pozornosti ali jo namenja le občasno.

Prvi dve, med seboj povezani ciljni skupini, sta predšolski otroci in starši predšolskih otrok, kjer nismo preverjali regijske umeščenosti. Smo pa ugotovili, da medtem ko knjižnice otrokom vsekakor namenjajo veliko pozornosti, saj občutno prevladuje odgovor 'redno', pa z njihovimi starši ni tako. Bistveno več knjižnic je namreč navedlo, da jim dejavnosti namenjajo občasno, res pa je, da skoraj nobena ni navedla, da z njimi ne dela. Ob bok temu gre še podatek o sodelovanju s starši, ki svojih predšolskih otrok ne vključujejo v vrtec, kjer je ravno tako videti, da večina knjižnic z njimi dela redno ali vsaj občasno. Seveda nas lahko skrbi, da nekatere knjižnice s tema uporabniškima skupinama ne delajo. To lahko primerjamo s podatki o delu z osnovnošolci, zlasti s tretjo triado, kjer se ponovno pokaže, da večina knjižnic z njimi dela redno in tudi sodeluje s šolami.

V primeru brezposelnih oseb smo ugotovili, da jim je v nekaterih regijah, kjer je njihovo število relativno visoko (osrednjeslovenska, podravska, savinjska, pomurska regija), s strani knjižnic posvečene razmeroma malo pozornosti, saj se precej knjižnic z njimi ukvarja občasno, nekatere sploh ne. Ugotavljamo tudi, da kljub temu, da smo sicer v raziskavi zaznali, da se knjižnice bolj usmerjajo v bralno kulturo, to v primeru brezposelnih oseb ne drži.

Naslednja ciljna skupina so srednješolci (oziroma najstniki). Ti so tradicionalno skupina, ki se ji knjižnice, ne le pri nas, posvečajo manj kot otrokom, poleg tega podatki o njih običajno niso posebej prikazani. V naši raziskavi se to delno potrjuje, saj je videti, da knjižnice sicer upoštevajo to uporabniško skupino, a res manj, kot se posvečajo mlajšim uporabnikom; nekatere se z njimi tudi ne ukvarjajo. Pogled na demografske podatke odkrije, da tudi v regijah, kjer je srednješolcev relativno veliko, najdemo knjižnice, ki se z njimi ukvarjajo le občasno ali sploh ne (npr. osrednjeslovenska, podravska, savinjska regija). Pa tudi rezultati dosežkov bralne pismenosti pokažejo, da v regijah, kjer je ta nižja (zasavska, posavska, pomurska, savinjska, koroška), najdemo knjižnice, ki se na to uporabniško skupino ne osredotočajo ali pa le občasno.

V primeru študentov kot ciljne skupine ugotovimo, da se tudi z njimi knjižnice ukvarjajo razmeroma malo, saj jih je v veliko regijah precej, ki so izbrale odgovor ne; so pa tudi take, ki jim redno namenjajo pozornost. Žal najdemo tudi v regijah, kjer je študentov veliko (osrednjeslovenska, podravska) knjižnice, ki so navedle, da študenti niso ciljna skupina. Dodatno vidimo tudi, da precej

knjižnic tudi ne sodeluje z višjimi, visokimi šolami oziroma univerzami. Res je sicer, da so študentom za potrebe študija namenjene druge knjižnice, vendar tu govorimo o področju bralne pismenosti in bralne kulture, ki v visokošolskih knjižnicah nista poudarjeni.

Podatki o storitvah za osebe v tretjem življenjskem obdobju kažejo, da se knjižnice (razen izjem) z njimi ukvarjajo redno, zlasti tam, kjer je (glede na demografske podatke) te populacije veliko (osrednjeslovenska, gorenjska, savinjska regija). Le v podravske regiji smo zaznali, da kljub temu, da je populacije relativno veliko, ponudba storitev temu ne sledi v celoti, saj se ena knjižnica s temi uporabniki ne ukvarja. Dodatno tudi ugotavljamo, da knjižnice večinoma občasno sodelujejo z univerzami za tretje življenjsko obdobje.

Tudi v fokusni skupini smo vprašali po konkretnih usmeritvah, prioritetah, ciljnih skupinah glede spodbujanja branja in ugotovili podobno. Omenjeni so bili predšolski in šolski otroci, najstniki (dijaki), družine, odrasli, starostniki (v okolju ter posebej v domovih za ostarele), osebe s težavami v razvoju. Omenili so tudi, da dejavnosti večinoma izvajajo v sodelovanju z drugimi organizacijami (npr. vrtci, šole, domovi za ostarele, občina). Poleg branja so cilji tudi krepitev družbenega utripa in življenja, povezovanje občanov, krepitev družinskih vezi, opolnomočenje družin in staršev, spodbujanje pozitivne samopodobe najstnikov, seveda ob vsem tudi promocija knjižnice, vendar je ta cilj pogosto nekako v ozadju oziroma ni izpostavljen ali se ga knjižnica pravzaprav sploh ne zaveda. Opozorjeno je tudi bilo, da so vse te dejavnosti z vidika knjižnice zelo zahtevne, tako s kadrovskega, časovnega vidika, seveda je zanje potrebna poleg osebne zavzetosti tudi dobra usposobljenost.

V fokusni skupini smo spraševali tudi o povezovanju ocen ravni bralne pismenosti v okolju in strateškega delovanja knjižnice. Knjižničarji so odkrito priznali, da se v knjižnicah redko, če sploh, lotevajo merjenja vpliva knjižnice na bralne pismenosti in bralne kulture, in da menijo, da je to zahtevno. Menijo pa, da bi bilo to potrebno, ker bi jim dalo informacije o tem, kakšno je stanje in na koga bolj usmeriti pozornost. Menili so, da bi povezavo med vrednotenjem in načrtovanjem bolj okrepili s sistematičnim izboljševanjem kompetenc osebja in vodstva, seveda tudi z izboljšanimi materialnimi in kadrovskimi pogoji. Potrebno bi bilo vzpostaviti izobraževanje in usposabljanje na nacionalni ravni, oblikovati kompetenčni model bibliotekarja, poudarjati etično in navdušeno opravljanje dela. Potrebno bi bilo ponuditi izobraževanja ter izmenjave dobrih praks za specializirane dejavnosti, npr. mladinsko knjižničarstvo, referenčno delo, uporabnike s posebnimi potrebami, sodobne tehnologije. Potrebno bi bilo zagotoviti več domače strokovne literature. Gotovo se tudi med knjižničarji samimi najdejo mnogi, ki so lahko vir znanja in idej za druge knjižničarje, na voljo je mnogo drugih strokovnjakov, je pa treba vse skupaj temeljiti tudi na teoretičnem znanju ter skrbeti, da izobraževanja ne bi bila presplošna temveč prilagojena kontekstu knjižnice. Le tako bi zagotovili,

da bi takšno izobraževanje prineslo znanje, ki bi ga knjižničarji potem tudi dejansko uporabljali pri svojem delu. Izboljšati bi bilo treba tudi sposobnosti knjižnic in knjižničarjev za promocijo branja.

V fokusni skupini je bilo tudi omenjeno, da so se nekatere dejavnosti iz ene knjižnice razširile v več knjižnic ali celo postale regijske. Nasploh je bilo izpostavljeno, da je sodelovanje več knjižnic pomemben dejavnik: najbolj vplivni in uspešni projekti na področju spodbujanja razvoja bralne pismenosti in kulture so taki, v katere je vključenih več knjižnic. So pa knjižničarji opozorili, da bi bilo treba izboljšati sodelovalnost knjižnic in preseči občutke ogroženosti glede delitve idej in dobrih praks oziroma na tem področju vzpostaviti bolj pozitivno sodelovalno klimo. Kot razlog so navedli, da se bo treba začeti osredotočati na skupne cilje in načine, kako se ji da doseči v razmerah, kakršne so. Gre za to, da je sicer neka lokalna obarvanost določenih dejavnosti dobra oziroma zaželena, vendar bi se bilo potrebno na nacionalni ravni dogovoriti za skupne cilje, h katerim bi vsi stremeli oziroma jih poskušali doseči, četudi vsak na svoj način (npr. izboljšanje družinske pismenosti). Knjižničarji so jasno povedali, da si želijo nacionalnih kampanj za spodbujanje branja, kajti to bi marsikateri knjižnici olajšalo uveljavljanje svoje dejavnosti na lokalni ravni (npr. pri lokalnih oblasteh, z drugimi deležniki, ki bi bili nato neke vrste posredniki do skupin, do katerih knjižnice nimajo dostopa: npr. šole, učitelji, ravnatelji, starši). Opozorili so, da bi se bilo treba v prvi vrsti dogovoriti, katera ciljna skupina (oziroma skupine) bi z nacionalnega stališča najbolj potrebovala/potrebovale takšno kampanjo, tj. oblikovati prioritete na nacionalni ravni.

Vprašali smo tudi, kako se v knjižnicah odločajo za dejavnosti. Nekateri so izpostavili analizo okolja, demografske dejavnike, poznavanje problematike določene ciljne skupine (npr. mladih). Poudarjeno je bilo tudi, da se v knjižnicah prepogosto odloča po trenutnem občutku posameznika ali omejene skupine, oziroma da primanjkuje strateškega premisleka, se ne postavlja ciljev, kar tudi onemogoča spremljanje in vrednotenje.

Med organizacijami, s katerimi redno sodelujejo, so, kot so knjižnice navajale že prej, izobraževalne organizacije, zlasti s področja predšolske in osnovnošolske stopnje, pri čemer vidimo upad rednega sodelovanja z naraščanjem starosti otrok. Nekaj manj je rednega sodelovanja z lokalnimi oblastmi, srednjimi šolami oziroma gimnazijami, društvi in družinami, ki ne vključujejo predšolskih otrok v vrtec. Še manj je sodelovanja z organizacijami s področja terciarnega izobraževanja ter z univerzo za tretje življenjsko obdobje, kar je v delnem nasprotju s predhodno navedenim podatkom, da so prebivalci v tretjem življenjskem obdobju ena najpogostejših ciljnih skupin. Sicer knjižnice sodelujejo tudi s krajevnimi skupnostmi, kulturnimi ustanovami (muzeji), centri za socialno delo in humanitarnimi organizacijami (npr. Rdeči križ). Najpogostejši ciljno izvedeni načini sodelovanja so gostovanje predavateljev, skupni projekti ter usposabljanje knjižničarjev, generalno usmerjeni pa

promocija knjižnice in informiranje o delovanju partnerjev. Veliko knjižnic tudi gostuje v prostorih partnerjev, jih upošteva pri izgradnji zbirke oziroma jih vključuje v svoje storitve.

V fokusni skupini smo vprašali, kako knjižnice vidijo partnerje ter možnosti sodelovanja na lokalni ali nacionalni ravni, in kako knjižnice identificirajo partnerje. Zanimalo nas je, ali bi bil potreben načrtni pristop ali zadostuje neke vrste sprotna improvizacija. Knjižničarji vidijo sodelovanje kot zelo močan vzvod, ker knjižnica včasih nima dovolj znanja ali izkušenj na določenem področju spodbujanja branja, tako si olajša delo, prihrani napake itd. Sicer je spekter sodelovanj širok: vrtci, šole, gledališča, laboratoriji, inštituti, domovi za starejše, prostovoljske in druge nevladne organizacije, dobrodelne organizacije, društva itd., a so sodelovanja bodisi usmerjena zelo široko (nimajo enega konkretnega cilja) bodisi ciljno (npr. za namen konkretnih projektov, katerih tema pa ni vedno spodbujanje branja). Določena partnerstva so taka, kjer druge organizacije uporabljajo knjižnico oziroma jo vzajemno uporabljajo pri doseganju našega skupnega cilja tako, da knjižnice večinoma dajo prostor oziroma infrastrukturo. Obstajajo tudi partnerstva, kjer knjižnice dosegajo določene ciljne skupine in na ta način širijo svojo dejavnost, stopajo do različnih ciljnih skupin.

Partnerstvo in sodelovanje imata za knjižnico tudi promocijski učinek in dviga njen ugled. V smislu vplivanja na bralno pismenost in bralno kulturo vidijo knjižničarji predvsem možnosti v sodelovanju z vzgojno-izobraževalnimi organizacijami ter neposredno z lokalnim okoljem (npr. da se načrtno promovira knjigo in branje na domoznanskem področju, vključni v turistično ali kulturno ponudbo).

4.5 Vloga organizacijskih dejavnikov

Knjižničarji so v fokusni skupini poudarili, da je najpomembnejši dejavnik osebje in opozorili na precej ovir in težav, ena od njih je kadrovska podhranjenost. Primanjkljaj osebja se izrazito kaže tam, kjer je treba pokriti večji prostor, več oddelkov oziroma enot ali dejavnosti, saj izkušnje kažejo, da je za uporabnika pomemben osebni stik, če je le mogoče, z znanim knjižničarjem, in da tudi združevanje oddelkov ne prinese pozitivnih odzivov. Preveliko število dejavnosti pa predstavlja oviro v zagotavljanju rednega delovanja knjižnice.

Glede kompetenc bibliotekarjev so opozorili, da ni pomembo le ozko strokovno bibliotekarsko znanje ter upoštevanje pravil in določil, temveč tudi občutek za delo z uporabniki. Prav za spodbujanje bralne pismenosti in bralne kulture je izredno pomembna usposobljenost knjižničarjev, motivacija, znanje, samoiniciativnost. Zlasti so izpostavili svetovalno vlogo in poznavanje literature ter poudarili, da za ta področja obstaja premalo možnosti za izobraževanje

in usposabljanje. Izpostavili so tudi problem vodenja in nagrajevanja zaposlenih, ki je sicer prisoten v celotnem javnem sektorju, ter opozorili, da lahko dobro dela le knjižničar, ki je za to osebno zavzet; vodja ga ne more ustrezno nagraditi oziroma kakorkoli vplivati na tiste, ki delajo slabše.

Tudi v anketi se je potrdilo, da je najpomembnejši dejavnik osebje. Zaskrbljujoči pa so odgovori sicer le nekaj knjižnic, da njihovi strokovni delavci večinoma niso usposobljeni za tovrstno delo. Prav tako pa nas lahko skrbi, da le približno četrtnina knjižnic ocenjuje, da imajo povsem usposobljene delavce za spodbujanje oziroma načrten razvoj bralne kulture, približno tretjina knjižnic pa meni, da imajo povsem usposobljene delavce za delo na področju bralne pismenosti. Knjižnice ocenjujejo, da nimajo veliko možnosti za izboljšanje stanja, saj le približno šestina (za področje bralne pismenosti) oziroma četrtnina (za področje bralne kulture) meni, da je ponudba tovrstnih usposabljanj na zadovoljivi ravni oziroma da se njihovi delavci zadovoljivo usposabljujejo.

Naslednji izpostavljen problem so bile finančne in prostorske razmere. Finančno stanje v nekaterih knjižnicah resno otežuje možnost obnove oziroma vzdrževanja ažurnosti knjižnične zbirke, kar bo imelo dolgoročne posledice, katerih odprava bo traja dolgo časa in se ne da v celoti nadomestiti s še tako zavzetim delom. Res pa je, da če ni denarja za gradivo, je to včasih pozitivno – treba je čakati na knjigo, kar spodbuja motivacijo, hrepenenje po knjigi, kar knjižnice rešujejo z omejevanjem dostopnosti, tj. krajšanjem rokov izposoje ali števila izvodov, ki si jih posameznik lahko izposodi. Finančna situacija otežuje seveda tudi dostopnost samih knjižnic, saj je večina knjižnic že uvedla članarino, ki pomeni razlikovanje dostopnosti glede na ekonomski položaj posameznika, mnoge knjižnice tudi nimajo velikega razumevanja s strani lokalnih oblasti, kar se odraža v financiranju.

Zelo pomembna so partnerstva in lokalna skupnost, poudarjene so bile tudi nacionalne pobude in strategije, nacionalna podpora, saj se v kakšnem okolju z najboljšo pobudo ne da premakniti lokalnih oblasti. Vendarle pa gre pri bralni pismenosti in bralni kulturi za problem nacionalnega pomena in zaradi tega bi se morala temu posvečati večja, predvsem pa enotna pozornost.

Opozorjeno je bilo na problem enotnih kriterijev po Sloveniji oziroma na to, da bi morale knjižnice imeti bolj proste roke pri odločanju glede prioritet (npr. tam, kjer se povezuje, dopolnjuje šolsko, bi morali dokupiti več leposlovja, a to podre razmerje, ki pa je določeno). Omejitve niso le glede standardov temveč tudi knjižne produkcije – ni dovolj kvalitetne literature, zlasti strokovne literature za otroke, mlade.

Knjižničarji so kot posebej problematično izpostavili odsotnost vrednotenja. Pogrešajo meritve, preglede v kvalitativnem smislu, ki bi nato vodile v bolj načrtno, ciljno in predvsem dolgoročno usmerjeno delovanje.

4.6 Načini in potenciali promocije oziroma osveščanja o pomenu bralne pismenosti in bralne kulture ter vključevanja uporabnikov

Na vprašanje v fokusni skupini o tem, kako promovirajo knjižnico in njene dejavnosti, so knjižničarji navedli, da jim to področje predstavlja težavo oziroma da ga večinoma ne obvladajo dovolj dobro. Sicer so bili soglasni, da je treba promovirati dejavnosti, ki niso dobro promovirane, ki jih ljudje ne poznajo. V knjižnicah bi bilo potrebno vzpostaviti službe za odnose z javnostmi (podobno kot jih imajo nekatere knjižnice in druge kulturne ustanove, npr. muzeji). Zelo pomaga zagovornišтво in to, da knjižnico in branje promovirajo znane osebe, a ne le s področja kulture – to so lahko tudi župani, športniki, estradniki itd., ki so zlasti mladim veliki vzorniki.

Izpostavljen je bil pomen medijev (še posebej nacionalnih) – do njih je težko priti, knjižnica in njene dejavnosti jih premalo zanimajo. Lažje je imeti stalen stik z lokalnimi mediji, ti pa se najbolj odzivajo na stalne oziroma tradicionalne dejavnosti ter take, ki so po svoji naravi širše zanimive ali celo nenavadne (kot denimo »živa knjižnica«) ter kot take zelo dobra promocija knjižnice. Odmevne so tudi dejavnosti, kjer je knjižnica t. i. stranski učinek (npr. da se moraš včlaniti vanjo, da se lahko udeležiš nekega izobraževanja).

Zavedajo se, da ni dovolj, da knjižnica skrbi le za ljudi, ki v knjižnico zahajajo temveč da bi morala poseči tudi izven svojih zidov, kar pa je zelo zahtevno. Glede promocije branja bi morali veliko delati na tem, da se branje uveljavi kot aktivnost, ki je pomembna, zelo zanimiva in tudi prijetna. Torej prijetna prostočasna dejavnost, ne pa obveza. Izziv je delo s starši, da bodo branje vnesli v družino kot način življenja. Zlasti pa osveščanje odraslih, kako je branje pomembno in da je z njim treba pričeti zgodaj in to na ravni cele družbe – povezava s pediatri, logopedi, vzgojitelji, šola itd.

Glede vključevanja uporabnikov smo ugotovili, da knjižnice redno vključujejo vse uporabnike v predloge za nabavo, redno in ciljno pa v bralne oziroma knjižne klube. Ostali možni načini vključevanja uporabnikov ostajajo precej neizkoriščeni. Na tem področju bi kazalo okrepiti zavedanje, kako lahko vključevanje uporabnikov obogati (morda na kakem področju tudi olajša) delovanje knjižnice.

Na vprašanje v fokusni skupini o možnosti, da je knjižnica lahko samo platforma, kjer se nekaj dogaja, oziroma da aktivno vključi uporabnike, o potencialu teh dejavnosti za razvoj bralne pismenosti in bralne kulture, so bila mnjenja deljena. Po eni strani se ne obnese (nujno), če knjižnica nekaj naredi, ne da bi vprašala uporabnike oziroma je priporočljivo vprašati uporabnike oziroma prebivalce, kaj si želijo, katere storitve bi uporabljali v knjižnici, kaj si predstavljajo. To je del načrtovanja, potem pa mora biti knjižnica ta, ki pove, kaj

je mogoče oziroma storitev realizira na strokoven način. Stik z uporabniki je torej neke vrste izhodišče za strokovne odločitve.

Vendar pa so knjižničarji priznali, da premalo vključujejo uporabnike in da bi bilo včasih smotrno, da se uporabnikom zgolj omogoči, da se sami med sabo povezujejo. Izkušnje kažejo, da slednje olajšujejo dobri prostorski pogoji, je pa v tem kontekstu zopet pomembna tudi izmenjava izkušenj in dobrih praks med knjižnicami.

4.7 Izzivi splošnih knjižnic pri razvoju bralne kulture obstoječih bralcev

V anketi smo spraševali o vplivu knjižnic na stanje in razvoj bralne pismenosti in bralne kulture. Ena knjižnica meni, da nima možnosti vplivanja, medtem ko jih 11 meni, da delno ima možnosti, 15 pa, da ima veliko možnosti. Knjižnice smo prosili, da ocenijo, kako se ta vpliv povezuje s pogoji delovanja knjižnice oziroma kaj so njihove močne in šibke točke. Odgovorilo je 24 knjižnic.

Knjižnice prepoznavajo svoje močne točke v naslednjih elementih:

- kadrih (njihovi motiviranosti in požrtvovalnosti) oziroma vsaj nekem deležu takšnih kadrov – ta element so izpostavile prav vse knjižnice,
- kakovostni knjižnični zbirki,
- programih in projektih, ki jih izvajajo, zlasti že uveljavljenih, preizkušenih (npr. dejavnosti za določene ciljne skupine – predšolske otroke, učence, dijake, študente, upokojene, ranljive skupine; bralna značka za odrasle, dejavnosti tudi izven osrednje enote).
- privlačnih prostorih (kjer ti obstajajo).
- dobri lokaciji knjižnice ter ugledu, ki ga ima knjižnica v okolju,
- pozornosti na potrebe in pričakovanja uporabnikov,
- povezanosti z okoljem, sodelovanju in povezovanju z organizacijami, društvi, javnimi zavodi, občino,
- sodelovanju z območno knjižnico in ostalimi knjižnicami (izmenjava dobrih praks, izkušenj, mnenj).

Gre torej za splet elementov in dejavnikov, od katerih so nekateri izven vpliva knjižnic, nekateri tudi bolj dolgoročne narave, medtem ko so drugi izraz ali posledica lastne knjižnične aktivnosti in bi jih torej kazalo spodbujati pri vseh knjižnicah.

Med šibkimi točkami so bili izpostavljeni:

- slabe prostorske razmere,
- slabe finančne razmere, ki se le še poslabšujejo,
- težave pri organizaciji financiranja (knjižnica je odgovornost lokalne skupnosti – torej občine, kjer pa je posluš za knjižnico in kulturo nasploh zelo različen in odvisen od trenutne oblasti),

- premajhna in starajoča se kadrovska zasedba,
- slabša usposobljenost kadrov,
- slabe možnosti motiviranja zaposlenih in pri nekaterih nizka motivacija,
- slaba dostopnost nekaterih potencialnih ciljnih uporabniških skupin, ki niso člani knjižnice,
- potrošniški naravnosti okolja, kjer branje nima ugleda,
- premajhni osredotočenosti knjižnice na njeno osnovno poslanstvo oziroma preveliki pozornosti na druge dejavnosti,
- dejstvo, da je knjižnica le eden od dejavnikov, ki vpliva na bralno pismenost in bralno kulturo
- šibka odzivnost medijev,
- konkurenčno okolje (druge knjižnice (npr. osnovnošolske) s podobno/boljšo ponudbo storitev in gradiva, druge kulturne organizacije),
- nespodbudno okolje (slabša gospodarska situacija, neobstoje izobraževalnih organizacij, spalna naselja oziroma večina prebivalcev na delu v drugih občinah).

Nekatere od težav so torej zopet le delno ali pa sploh ne v domeni knjižnic samih, medtem, ko so nekatere take, da bi jih bilo mogoče začeti reševati z drugačnim pristopom (npr. to, da se knjižnice zavedajo določenih potencialnih ciljnih skupin, niso pa še razvile načinov, kako jih doseči).

Knjižnice smo v zaključku ankete prosili tudi, naj ocenijo dejanski vpliv knjižnice na stanje in razvoj bralne pismenosti in bralne kulture na njenem območju, glede na svoje predhodno izraženo mnenje o možnostih vplivanja. To pomeni, da smo jih pozvali, da za svoj konkreten primer ocenijo uresničljivost vloge knjižnice, kot so jo načelno opredelili v začetku ankete, in navedejo razloge za takšno oceno. Odgovorilo je 21 knjižnic:

- 13 jih je ocenilo svoj vpliv na okolje kot velik in pomemben, 7 kot srednje pomemben, ena pa kot slab.
- Ob tem jih je 7 opozorilo, da bi bil njihov vpliv lahko večji ob boljših pogojih delovanja, ena je dodala, da krizne situacije v njih spodbujajo inovativnost in ustvarjalnost, druga pa, da se zavedajo svojih šibkih točk in vrzeli.
- Pet knjižnic je poudarilo, da knjižnica lahko vpliva le na uporabnike oziroma ljudi, ki jo obiskujejo, ob tem so tri izpostavile svoje aktivno prizadevanje za pridobivanje uporabnikov.
- Ena knjižnica je izrazila skrb, da spodbujanje bralne pismenosti in bralne kulture ni več med prioriteta knjižnice oziroma da bi morali njeno vlogo in poslanstvo na novo premisliti.

Knjižničarji v fokusni skupini so si bili edini, da ima njihova knjižnica nedvomno vpliv na bralno pismenost in bralno kulturo. Vpliv je odvisen od pogojev delovanja in treba bi bilo vztrajati na obojem, dostopnosti in kakovosti knjižnice. Preveč je odločanja na podlagi nekaterih lastnih zaznav, osebnih mnenj (npr. direktorjev, vodij), ki se potem »pretvorijo« v politiko knjižnice brez

dejanskih tehtnih argumentov, vezanih na okolje, potrebe, in tega se seveda potem ne da meriti.

Vendar je učinke težko oceniti, vemo pa, da če bi knjižnice ne bilo, bi se to poznalo na narodovem značaju, širini, vedenju, intelektualni moči, sposobnosti odločanja, gotovo tudi v vsakodnevem življenju. V manjših lokalnih skupnostih je knjižnica še bolj pomembna kot pa v večjih mestih, kjer je več kulturne ponudbe. Knjižnica je pomembna posebej pri otrocih, ker se ljubezen do knjige ter odnos do knjige privzgoji, sami pa težko pridejo do knjižnice oziroma jih morajo peljati starši, se pravi, če je bolj oddaljena, jih redkeje peljejo, kot pa če je locirana v neposredni bližini. Sredstva, namenjena za knjižnico, bi težko porabili kako drugače ob enakem učinku. Knjižničarji sicer nasprotujejo preveliki komercializaciji, a menijo, da bi bilo pogosteje treba razmišljati o ekonomičnosti, še posebej tam, kjer gre za sodelovanje šolske in splošne knjižnice, saj gre za iste ljudi in enake cilje.

Na vse vpliva tudi odnos odraslih, za katerega knjižničarji menijo, da ni najboljši oziroma da se knjižnico prepogosto jemlje kot samoumevno oziroma le kot vir obveznega čtiva. Tudi lokalne oblasti pogosto nimajo pozitivnega odnosa do branja, torej ga ne morejo imeti do knjižnice. Prepogosto so neuporabniki knjižnice tudi učitelji, šibek člen pa so pogosto tudi šolske knjižnice in knjižničarji.

Knjižničarji menijo, da so splošne knjižnice na nek način nosilke bralne kulture, ne bodo pa mogle naloge opraviti same brez sodelovanja izobraževalnega sistema in celotne družbe. Glede šolstva, kjer je sodelovanje še posebej pomembno, se zatika že pri formalnostih, ki izhajajo iz različnih resorjev (zakonodaja, pogoji za opravljanje dela, možnosti za formalizirano sodelovanje obeh vrst knjižnic). Vendar pa knjižničarji vidijo mnogo možnosti: sodelovanje pri nabavni politiki, dejavnostih spodbujanja branja, delitvi nalog itd., in izražajo tudi pripravljenost na sodelovanje. Navedeno ilustrira izjava: »Tako da sta tukaj dva sistema, ki bi lahko s kakšnim deljenjem vlog zelo veliko skupaj naredila. Bi bil boljši izplen. Tudi glede na vložena sredstva glede na to da v bistvu tukaj se ne pogovarjamo o majhnih sredstvih. Ne pri šolstvu, ne pri kulturi.«

Tudi na koncu fokusne skupine smo knjižničarjem dali možnost, da še sami povedo karkoli bi se jim zdelo v tem kontekstu pomembno. Poudarili so, da so knjižnice pomemben dejavnik spodbujanja bralne pismenosti in bralne kulture (kljub slabim razmeram za delovanje) ampak pri tem bi jih moral spodbujati cel družbeni kontekst in dajati enaka pozitivna sporočila o branju (danes na primer velja, da je branje – in knjižnice – zapravljanje časa, bolj je pomembno delo, imamo tudi negativen odnos do trivialnega branja itd.). Tu je izjemno pomemben vpliv medijev. Na različne načine je treba branje pokazati kot cenjeno aktivnost, knjižnice kot cenjeno ustanovo in poklic kot

cenjen in sodoben poklic. Zlasti pri slednjem bi morali knjižničarji nastopati kot enoten deležnik. Na slab ugled branja v družbi poleg splošne družbene klime močno vpliva tudi pogosto slabo premišljen pristop v procesu šolanja. Potrebno bi bilo premisliti vsebine književnega pouka in opismenjevanja.

Ponovno so opozorili na velik pomen in potrebo po nacionalnih kampanjah za spodbujanje branja. Zelo pomembno se jim zdi tudi, da bi imeli knjižničarji možnost permanentnega izobraževanja (npr. na področju vrednotenja, strateškega načrtovanja, promocije in zagovorništva, specializacije za določene dejavnosti) in izmenjav dobrih praks, kot tudi da bi se bolj spodbujalo prenos dobrih praks v druge knjižnice, povezovanja v regijske ali celo nacionalne projekte spodbujanja branja. Izpostavili so potrebo po kompetenčnih centrih, ki bi na nacionalni ravni razvijali ponudbo izobraževanja in usposabljanja, delovali raziskovalno, povezovalno in koordinacijsko. To bi omogočilo bolj racionalno izrabo kadrovskih in finančnih virov ter dvignilo kakovost knjižnic na novo raven.

4.8 Mnenje o učinkovitosti ukrepov za spodbujanje bralne pismenosti in bralne kulture

Lahko rečemo, da so knjižnice v anketi podprle vse predlagane ukrepe, ki jih je nakazala tudi fokusna skupina, kažejo pa se nekatere razlike. Po večinskem mnenju knjižnic bi bili najbolj učinkoviti ukrepi (zanje je več kot pol knjižnic menilo, da bi bil ukrep zelo učinkovit):

- krepitev družbenega ugleda branja (pri čemer bi morali sodelovati različni deležniki, ne le knjižnice (šole, množični mediji itd.),
- izboljševanje organizacijskih dejavnikov knjižnic,
- izboljševanje ugleda knjižnice kot nevtralnega prostora, ki zagotavlja razvoj bralca,
- krepitev nekaterih dejavnosti knjižnic: delo z otroki, mladimi in družinami, promocija branja, pridobivanje neuporabnikov,
- pospešiti izmenjavo dobrih praks, izvajalcev med knjižnicami (pri čemer pa ni večjega navdušenja nad tem, da bi za to imeli nacionalnega koordinatorja),
- izboljšati izobraževanje in usposabljanje knjižničarjev,
- nacionalne kampanje za spodbujanje branja,
- nacionalna strategija za spodbujanje branja in njen izvedbeni načrt ter finančna in druga podpora,
- ciljno usmerjeno sodelovanje med knjižnicami,
- sodelovanje s šolskim sistemom in njegovimi knjižnicami.

Nekaj manj navdušenja je za:

- poglobitev poznavanja lokalne skupnosti (torej krepitev analiz okolja in bralne pismenosti),

- aktivno vključevanje uporabnikov,
- vzpostavitev nacionalnega koordinatorja za izmenjavo dobrih praks,
- poglobitev razumevanja knjižnice o njenem vplivu na razvoj in stanje bralne pismenosti in bralne kulture s pomočjo ustreznih orodij in pripomočkov.

Ena knjižnica je zapisala tudi mnenje, da bi bilo treba »na nacionalni ravni upoštevati geostrateško lego splošne knjižnice in strukturo prebivalstva in ji posebej nameniti finančna sredstva s strani ministrstva oziroma državnega proračuna za možnost razvijanja bralne kulture in bralne pismenosti v specifičnem okolju.«

4.9 Merjenje kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnice in povezava z načrtovanjem dela

V anketi smo zastavili nekaj vprašanj, povezanih z merjenjem kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnic. Spodbudno je, da 18 knjižnic meni, da je tovrstno vrednotenje ključno za delovanje knjižnice, 9 jih misli, da je še kar pomembno, le za eno to ni pomembno. Na naslednje, bolj podrobne možnosti glede vrednotenja, je odgovorilo po 27 knjižnic. Iz rezultatov izhaja, da jih le manjšina izvaja kakršne koli dejavnosti vrednotenja in da tu ne moremo govoriti o kakem enotnem pristopu. Izvedli smo analizo glede na območja osrednjih območnih knjižnic (OOK), ker nas je zanimalo, ali je glede na območje OOK mogoče med njimi opaziti kake razlike. Teh seveda zaradi značilnosti podatkov nismo statistično preverjali.

Če podrobneje pogledamo podatke o pogostosti izvajanja raziskav uporabnikov in lokalnega okolja, ugotovimo, da je le v celjskem in dolenskem območju po ena knjižnica navedla, da to izvaja najmanj enkrat letno, medtem ko v gorenjskem območju kar štiri knjižnice ter po ena v osrednjeslovenskem in spodnjepodravskem navajajo, da tega ne izvajajo. Nadalje ugotovimo tudi, da precej knjižnic neuporabnikov ne pridobiva načrtno, med njimi zopet vse štiri iz gorenjskega območja ter po ena iz obalnokraškega in spodnjepodravskega območja. Precej knjižnic, ki sicer občasno izvajajo raziskave uporabnikov, tega ne prenaša v načrtno pridobivanje uporabnikov (celjsko, dolensko, obalnokraško, pomursko, štajersko območje). Podobno kot z raziskavami uporabnikov je z analizami lokalnega okolja: ena knjižnica iz gorenjskega ter dve knjižnici iz obalnokraškega območja teh analiz ne izvajajo. S temi podatki so povezani tudi podatki o odzivu knjižnic na spremembe v lokalnem okolju. Tu so vse knjižnice v obalnokraškem in vse, razen ene, v gorenjskem območju navedle da bodisi sprememb ni bilo (po ena knjižnica) bodisi da so bile in da se je knjižnica nanje odzvala načrtno (tri oziroma dve knjižnici). Načine odziva so opisali na naslednje načine:

- uvedli so dodatne storitve (npr. mednarodne ure pravljic, tematske doma-znanske večere, delavnice za iskanje zaposlitve, pomoč pri pisanju vloge

- za zaposlitev, učna pomoč za priseljence, računalniško opismenjevanje za brezposelne ali starejše, jezikovne tečaje slovenskega in tujih jezikov, zasnovali projekte (npr. socializacija Romov), pričeli intenzivno sodelovati s pobratenimi knjižnicami, pričeli ozaveščati avtohtono prebivalstvo o večkulturnosti, uvedli/okrepili storitve izven knjižnice (npr. izposoja na domu/v ustanovah trajne namestitve), dogodki kot odziv na spremembe v okolju,
- prilagodili so nakup gradiva (npr. zaradi novoustanovljenih študijskih programov, priseljevanja tujcev), podarjali gradivo,
 - prilagodili so sodelovanje z izobraževalnimi organizacijami, organizacijami, ki delajo s starejšimi, ranljivimi skupinami, priseljenci,
 - uvedli so dodatne enote (npr. zaradi novoustanovljenih občin),
 - nekatere storitve ukinjajo, zmanjšujejo nabavo zaradi varčevanja,
 - ena knjižnica je navedla razloge za neodziv in sicer, da se zaveda potrebe, da bi nekaj enot odprla večkrat tedensko, a ji kadrovska podhranjenost to onemogoča. Postavlja pa se vprašanje, kako se knjižnica lahko na spremembe odzove načrtno oziroma da meni, da sprememb v okolju ni bilo, če analiz okolja ne izvaja.

Zanimalo nas je tudi, kako pogosto knjižnice izvajajo vrednotenje dela na področju bralne pismenosti in bralne kulture. Žal le manjši delež knjižnic redno spremlja in vrednoti svoje delo na teh dveh področjih, nekaj več jih to dela občasno, kar precejšen delež pa vrednotenja ne izvaja na nobenem področju. Ugotavljamo, da knjižnice večinoma vrednotijo svoje delovanje s pomočjo statističnih podatkov (obisk prireditev/dejavnosti, število dejavnosti, izposoja itd.), nekatere jih primerjajo po letih in spremljajo po enotah, posamezne so navajale še kvalitativne mere (obrazci, ankete, pogovori ali intervjuji z udeleženci o pomanjkljivostih, vtisih, potrebah, predlogih) ali anekdotično spremljanje odzivov uporabnikov. Podobno smo ugotovili za vrednotenje kakovosti izvajalcev, ki ga ne izvaja še več knjižnic, nekatere občasno in le redke redno.

Nekaj več je izvajanja merjenja zadovoljstva uporabnikov, kjer smo ugotovili, da ga ne izvajajo štiri knjižnice gorenjskega območja in po ena iz osrednje-slovenskega, pomurskega in spodnjepodravskega območja, ostale ga izvajajo vsaj občasno. Knjižnice uporabnike večinoma anketirajo (klasično ali spletno), le manjšina tudi terensko, nekatere so omenile knjigo pohval in pritožb, dnevno komunikacijo z uporabniki, njihovo aktivno sodelovanje, pripombe in predloge.

Stanje lahko delno osvetlimo z odgovori na nekatera druga vprašanja v anketi. Najprej je to odprto vprašanje o dostopnosti oziroma uporabi orodij za vrednotenje, na katero je, kot rečeno, odgovorilo 22 knjižnic, od tega sedem negativno. Kot je razvidno, skoraj polovica knjižnic (9) uporablja interno razvita orodja ter še štiri knjižnice orodja, ki so jih razvili v sodelovanju z

zunanjsimi sodelavci. To pomeni, da knjižnice, ki izvajajo različna vrednotenja, v to vlagajo veliko napora in sredstev. Zato smo to mnenje primerjali z njihovimi izraženimi mnenji o koristnosti oziroma učinkovitosti nekaterih možnih ukrepov. Vidimo na primer, da tudi knjižnice, ki vrednotenja ne izvajajo, izražajo pozitivno ali zelo pozitivno mnenje do vzpostavljanja nekega nacionalnega koordinatorskega telesa za izmenjavo dobrih praks in izvajalcev, do poglobljanja poznavanja lokalne skupnosti (analize okolja) oziroma podpore objektivnemu ocenjevanju ravni bralne pismenosti in bralne kulture, do ponudbe relevantnih izobraževanj za knjižničarje ter do poglobljanja razumevanja ter vrednotenja vpliva knjižnice na bralno pismenost in bralno kulturo. Če ob tem spomnimo tudi na rezultate fokusne skupine, bi lahko sklepali, da knjižnice svoje delovanje spreminjajo nekako bolj na podlagi občutkov ali izkušenj ob dnevnem delu kot na podlagi objektivnih in metodološko neoporečnih rezultatov vrednotenja svojega delovanja.

Naslednja vsebina, ki nam nekoliko osvetli situacijo z manj pogostim izvajanjem vrednotenja, kot bi bilo to zaželeno, so mnenja o usposobljenosti izvajalcev. Knjižnice npr. spremljajo, kaj so se uporabniki naučili, pridobili, spremljajo dogajanje in vedenje uporabnikov po dogodku in pri uporabi drugih storitev, uporabnike ter tudi izvajalce s pomočjo vprašalnikov ali pogovorov prosijo za evalvacijo izvedbe, lastne usposobljenosti in vsebinske umestitve, nekatere imajo tipske evalvacijske vprašalnike za zbiranja mnenj uporabnikov o kakovosti izvajalcev, nekatere se odzivajo na mnenja o istih izvajalcih, ki jih oblikujejo druge knjižnice. Ugotovimo pa, da knjižnice, ki vrednotenja ne izvajajo, tudi ne izražajo zelo pozitivnih mnenj o usposobljenosti svojih izvajalcev, pa tudi ne o tem, ali se izvajalci usposabljajo kakovostno in v zadostni meri. Če to zopet povežemo z mnenji o učinkovitosti ukrepov, lahko upravičeno domnevamo, da bi bilo treba v Sloveniji izboljšati in okrepiti ponudbo izobraževanj, pa tudi izmenjavo znanj in izkušenj med knjižnicami.

Ker so nas zanimali rezultati/posledice merjenja kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnice na področju bralne pismenosti in/ali bralne kulture na samo delovanje knjižnic, smo zastavili nekaj vprašanj o tem. Glede pridobivanja neuporabnikov smo ugotovili, da 16 knjižnic tega ne dela načrtno, 11 pa. Teh enajst je vzpostavilo zelo raznolike načine, kanale in sodelovanja, od ciljnih uporabniških skupin pa so navajale novorojenčke, malčke, otroke, upokojeince, brezposelne in brezdomce. Glede prilagajanja oziroma spreminjanja delovanja knjižnice na podlagi ugotovitev vrednotenja (tudi na to odprto vprašanje je odgovorilo 11 knjižnic, ene bolj, druge manj konkretno) pa ugotovljamo: Nekatere se odzovejo na zaznave spremembe potreb uporabnikov, da pripravijo usmeritve za izboljšanje stanja ali da bi jih, v kolikor bi ugotovili, da nekaj ni ustrezno. Druge pa so konkretno navajale, da uvajajo nove dejavnosti ali spreminjajo/posodablajo obstoječe, uvajajo nove tehnologije in medije, nabavljajo gradivo, uvajajo spremenjene odpiralne čase itd. Izpostavljeno je

bilo tudi permanentno izobraževanje zaposlenih. Nekatere knjižnice so opozorile, da projektov, ki so se izkazali za uspešne, niso spreminjali oziroma bodo to storili, če bo potrebno. Ugotovimo lahko, da knjižnice le v manjši meri utemeljujejo spremembe svojega delovanja z ugotovitvami vrednotenja oziroma se ravnaajo po njih.

Kot dopolnilo lahko ponudimo pogled na kadrovsko stanje v slovenskih knjižnicah ter na število članov in potencialnih uporabnikov (Slovenske knjižnice v številkah, 2016). Ti kažejo, da tovrstne aktivnosti v knjižnicah niso nujno povezane z deleži strokovnih delavcev (bodisi z bibliotekarsko izobrazbo ali priučenih), saj tudi v območjih OOK, kjer jih je relativno veliko (npr. gorenjsko ali celjsko OOK), knjižnice vrednotenja ne izvajajo. Obenem je videti tudi, da število članov tu nima nujno vpliva (če sodimo npr. po celjskem, gorenjskem ali obalnokraškem OOK), kjer tudi malo izvajajo vrednotenje (ali ga sploh ne). Je pa potrebno v tem kontekstu opozoriti na nekatere ugotovitve v fokusni skupini in pri odprtih vprašanih ankete, kjer so knjižnice opozorile, da kadrovska struktura v knjižnicah pogosto otežuje uvajanje novosti ali dodatnih nalog, zlasti če so te strokovno zahtevne; problematično je tudi nagrajevanje in motiviranje zaposlenih. V nekaterih okoljih pa imajo knjižnice tudi težave pri stikih s financerji oziroma utemeljevanju svojega dela in poslanstva.

V zaključku ankete so knjižnice še poudarile, da je do bralne pismenosti in bralne kulture veliko različnih poti in možnosti, da je najpomembnejši pri tem knjižničar kot oseba, da bi morali splošnim knjižnicam dati večji pomen na nacionalni ravni, upoštevati pa tudi specifičnost okolja, kjer knjižnice delujejo, predvsem s pomočjo namenskih finančnih sredstev, promocije branja na nacionalni ravni in da tovrstne raziskave spodbudijo njihovo lastno razmišljanje o načrtovanju in izvajanju njihove dejavnosti.

4.10 Zaključno o rezultatih

Z raziskavo smo, kot že navedeno, želeli pridobiti podatke, ki bi nam omogočali odgovoriti na nekaj široko zastavljenih vprašanj, ki se tičejo dela slovenskih splošnih knjižnic na področju bralne pismenosti in bralne kulture:

1. V kakšni meri slovenske splošne knjižnice izvajajo vlogo deležnika v razvoju bralne pismenosti in bralne kulture?
2. Katerim uporabniškim skupinam, storitvam morda dajejo prednost?
3. Kje še lahko zaznamo možnosti za razvoj?
4. Kakšne prednosti in ovire zaznavajo knjižnice?
5. Kakšna naj bi bila vizija te vloge?
6. Kakšne naj bi bile strateške usmeritve, ki bi usmerjale delovanje knjižnic?

Obenem je bil, kot smo navedli v začetku, motiv povezan tudi z ugotavljanjem, ali (in kako) je mogoče ugotavljati vpliv knjižnice na bralno pismenost

in bralno kulturo, in v tem kontekstu pristop knjižnic in njihovo lastno razumevanje svoje vloge pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture. Šlo je torej za to, da v najboljši meri raziščemo, koliko in kako lahko knjižnica prispeva, ne toliko neposredno merjenje učinka knjižnice na ta razvoj (za slednjega tudi menimo, da ga je izjemno težko, če ne nemogoče, objektivno meriti, tako zaradi prepletenosti in množičnosti vplivnih dejavnikov kot tudi zaradi neizogibne kvalitativnosti možnih raziskovalnih pristopov).

Na zgornja vprašanja, zlasti na prvo, ni mogoče enostavno in enoznačno odgovoriti, česar smo se zavedali že pred raziskavo. Vendarle pa upamo, da smo nanizali nekaj podatkov in analiz, s katerimi lahko osvetlimo nekatere vidike delovanja knjižnic na področju bralne pismenosti, in bralne kulture. Oboje je v središču delovanja splošnih knjižnic, o tem ni nobenega dvoma. Prav tako ni dvoma o tem, da imajo knjižnice pomemben vpliv na razvoj in stanje bralne pismenosti in bralne kulture in so kot take torej pomemben deležnik. O tem tudi ne dvomijo v knjižnicah, čeprav se je mestoma izkazalo, da je samo natančno definiranje in razumevanje te vloge in procesov nekoliko problematično. Iz tega pa potem izhaja tudi zaznana negotovost (če jo smemo tako imenovati) pri načrtovanju in vrednotenju, sploh pa pri vzpostavljanju povezave med obojim, ki smo jo zaznali v precejšnjem številu knjižnic.

Prav področji načrtovanja in vrednotenja predstavljata najmanj izkoriščeni možnosti za razvoj in s tem odgovor na tretje vprašanje. Na precej mestih v raziskavi je bilo namreč nakazano, da bi bolj ciljno usmerjeno, torej strateško delovanje knjižnic, ki lahko izhaja le iz neprestanega spremljanja kakovosti delovanja, pomenilo boljši izkoristek obstoječih, mnogokrat neustreznih, pogojev v knjižnicah (kadrovskih, finančnih, prostorskih itd.). Obenem bi to ponudilo knjižnicam tudi možnost dokazovanja vpliva knjižnice na okolje ter s tem dodatnega utemeljenega dokazovanja financiranjem, da ima njihov obstoj otipljive in merljive učinke. Seveda pa to pomeni tudi potrebo po razvoju orodij ter kompetenc v knjižnicah, kar po vsej verjetnosti pomeni potrebo po nekakšni koordinaciji na nacionalni ravni. Kot smo zapisali tudi v zaključno poročilo projekta, bi bilo potrebno za zagotavljanje kontinuiranega, konsistentnega in ciljno usmerjenega razvoja predvsem vzpostaviti pristop knjižnic k lastnemu vrednotenju, povezan z načrtovanjem dela, in to na ravni vsake posamezne knjižnice. Zato bi bilo potrebno načrtno razvijati zavedanje knjižnic in knjižničarjev, zlasti pa vodstev, o pomembnosti in uporabnosti vrednotenja in načrtovanja njihovega dela, razvijati pa bi bilo potrebno tudi njihovo kompetentnost na tem področju. S tem bi se odprla možnost, da se preseže sedaj zaznana stališča nekaterih knjižnic, da je vrednotenje zamudno, odvečno in nepotrebno, pa tudi da ni potrebe po vzpostavljanju povezave med vrednotenjem in načrtovanjem.

Da je ti dve področji potrebno povezovati lahko razberemo iz različne pozornosti, ki jo knjižnice namenjajo različnim uporabniškim skupinam. Ta

pozornost se namreč ne ujema vedno z značilnostmi okolja, zato lahko upravičeno domnevamo, da bi bolj ciljno usmerjeno delovanje knjižnic imelo tudi intenzivnejše učinke na bralno pismenost in bralno kulturo.

Pogoji delovanja, kompetence kadrov ter splošna družbena klima glede branja so bili prepoznani kot potencialno največje ovire v izpolnjevanju poslanstva splošnih knjižnic. Kot prednost pa knjižnice prepoznava svojo pozitiven ugled v lokalni skupnosti ter osebno zavzetost knjižničarjev.

Vizija ter strateške usmeritve so na nacionalni ravni razvidne iz strategije slovenskih splošnih knjižnic (Slovenske splošne knjižnice za prihodnost, 2012), na lokalnih pa iz strateških načrtov posameznih knjižnic, katerih realizacijo potem lahko razberemo iz letnih poročil. Kot rečeno, ni dvoma, da se knjižnice vidijo (ter tudi delujejo) kot pomemben deležnik v razvoju bralne pismenosti in bralne kulture, a bi bilo potrebno to vlogo bolj konkretizirati za posamezne primere in v povezavi s konkretnimi ciljnim usmeritvami in prioriteta. Te pa je zopet mogoče oblikovati, če je zagotovljeno merjenje uspešnosti in strateško, ciljno načrtovanje, povezano z dobrim poznavanjem lokalnega okolja.

Seveda moramo ob bok vsem tem ugotovitvam vendarle postaviti tudi ugotovitve iz drugih delov ankete, ki problematiko osvetlijo z drugega zornega kota. Govorimo seveda o kadrovskih, finančnih in drugih razmerah v knjižnicah, ki seveda izrazito zaznamujejo delovanje knjižnic. Oba dela raziskave, tako fokusna skupina kot anketa, sta namreč opozorila na razmere, ki v nekaterih knjižnicah dobesedno onemogočajo razvojno usmerjeno razmišljanje ter knjižničarje »zaklepajo« v vsakodnevno delo. Izpostavilo se je tudi, da zelo pogosto delo sloni na osebno zavzetih knjižničarjih, ki jih vodje ne morejo ustrezno nagraditi za njihovo delo. Po drugi strani pa iste razmere tudi onemogočajo sankcioniranje slabega dela. Tretji vidik, ki ga je izpostavila raziskava, pa je, da bi ob bolj usmerjenem, ciljnim delovanju, ki bi bilo tudi redno spremljano in vrednoteno, mnogokatera knjižnica vire, ki jih ima na voljo, verjetno lahko smotrnejše in bolj učinkovito izkoristila.

5 MODEL PROAKTIVNE SPLOŠNE KNJIŽNICE NA PODROČJU BRALNE KULTURE IN BRALNE PISMENOSTI⁷

Na podlagi dosedanjih spoznanj v literaturi ter rezultatov te študije smo oblikovali teoretični model splošne knjižnice, ki načrtno, ciljno razvija bralno pismenost in bralno kulturo v svojem okolju. Model tematizira področja

⁷ Model in pripadajoči dejavniki so podrobno predstavljeni v publikaciji *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo* (Vilar, 2017) in ga tu predstavljamo na kratko.

delovanja splošne knjižnice, povezana z njenim delom na področju bralne pismenosti in bralne kulture. Implementacija modela pa je nato odvisna od značilnosti in posebnosti vsakokratnega okolja (tj. konteksta) in prepuščena strokovni presoji v konkretni knjižnici. V modelu (Slika 1) so prisotna štiri področja, okvirno predstavljena v shemi, ki so medsebojno povezana in soodvisna:

1. Odnos knjižničarjev in knjižnice do bralne kulture in bralne pismenosti, njihovo/njeno zaznavanje in predstavo vloge knjižnice pri razvoju bralne kulture in bralne pismenosti

Gre za to kako in koliko je knjižnica (vodstvo, zaposleni) seznanjena z bralno pismenostjo, njeno vlogo pri razvoju posameznika in družbe ter povezanostjo z bralno kulturo (tj. pomen bralne pismenosti in bralne kulture v družbi nasploh). V okviru tega gre tudi za to, koliko se knjižnica zaveda svoje vloge pri razvoju bralne pismenosti, torej posredno svojega vpliva na razvoj bralne kulture (pri čemer upošteva vse zakonodajne in strokovne dokumente), kakšen pomen pripisuje svoji vlogi (ali knjižnica sploh lahko kaj naredi ali mora narediti?) ter kakšne načine, sredstva vidi kot primerne, ustrezne:

- 1) za razvijanje omenjenega samozavedanja: razvoj lastnega odnosa do svoje vloge oziroma krepitev prepričanja, da je knjižnica tu dejavnik ali da jo okolje prepozna kot takšen dejavnik. Vprašanje je, kako bi eno ali drugo spodbudili.
- 2) Za sam razvoj: kako lahko vpliva na razvoj bralne pismenosti in bralne kulture v okolju.

Na naslednji stopnji govorimo o prepoznavanju možnosti, ki jih posamezna knjižnica ima v konkretnem primeru, oziroma glede na okoliščine, v katerih deluje (ali sploh prepozna možnosti za izvajanje te potencialne vloge in zna oceniti njihovo uporabnost za ta namen), kar vključuje tudi njen odnos do uresničljivosti te vloge (kako, koliko in če sploh bi lahko takšno potencialno vlogo realizirala, kakšne predpostavke in pogoji bi morali biti izpolnjeni, koliko že prispeva k razvoju bralne pismenosti in bralne kulture v okolju).

2. Organizacijski dejavniki: kadri, pogoji delovanja, politika delovanja in načrtovanja itd.

Ti dejavniki se nanašajo na trenutno delovanje knjižnice oziroma na vse vzvode, ki jih ima vzpostavljene za svoje delovanje. Se pravi, da omogočajo/podpirajo/pomenijo sposobnost/so kapaciteta za izvajanje dejavnosti. Npr.: Koliko in na kakšne načine se knjižnica seznanja z značilnostmi svojega okolja (potencialni uporabniki – njihova struktura in značilnosti, delež dejanskih uporabnikov – njihova struktura in značilnosti, okoliščine, ki vplivajo na (ne)uporabo knjižnice, pričakovane spremembe okolja itd.)? Kako je zastavljeno njeno strateško delovanje? Kako je vzpostavljena mreža na njihovem območju, kakšna je pokritost s knjižničnimi storitvami, dostopnost gradiva in tehnologije itd.? Kako se loteva oblikovanja knjižnične zbirke (nabava, odpis itd.)? Kakšne storitve ponuja? Kako skrbi za

kompetentnost knjižničarjev in izvajalcev storitev ali dejavnosti? Kakšen prostor in opremo ter tehnologijo ima na voljo?

Slika 1: Model proaktivne splošne knjižnice

3. Aktivno, načrtno, ciljno delovanje knjižnice glede na oblikovane prioritete, strategijo

Izjemno pomembno je aktivno delovanje knjižnice na podlagi vseh do sedaj naštetih dimenzij in dejavnikov. Gre torej za dejavnosti, ki naj bi imele kar največji vpliv na razvoj bralne pismenosti in bralne kulture. Sem štejemo aktivno, ciljno usmerjenost knjižnice v (identificirane) uporabniške skupine na njenem območju (načrtno delovanje zanje in z njimi, upoštevanje njihovih značilnosti, posebnosti, potreb itd.), dejavnosti promocije, pridobivanje neuporabnikov, sodelovanje z drugimi posamezniki in organizacijami na njenem območju glede pridobivanja uporabnikov, izvajanje storitev itd., odzivanje na spremembe v okolju (prilagajanje ponudbe), strukturiranje ponudbe na način, ki omogoča tako stalne kot tudi občasne storitve glede na identificirane potrebe v okolju.

4. Merjenje uspešnosti delovanja

To področje je izjemno pomembno, saj predstavlja skrb za kakovost delovanja knjižnice, tako na področju njene stalne ponudbe kot tudi občasne. Sem sodi vrednotenje kakovosti izvedbe, usposobljenosti izvajalcev (kadra), merjenje zadovoljstva uporabnikov, povezanost med pogoji za delovanje in delovanjem (npr. ugotavljanje vpliva značilnosti prostora in opreme na delovanje knjižnice). Nazadnje je tukaj tudi vprašanje povezanosti vrednotenja in delovanja knjižnice – koliko in kako knjižnica upošteva vrednotenje pri svojem delovanju?

Ne glede na to, da smo že v začetku ugotovili, da delo na področju bralne pismenosti in bralne kulture prežema bistvo delovanja splošne knjižnice, je predlagani model seveda uporaben tudi širše oziroma v drugih kontekstih delovanja splošne in verjetno tudi drugih knjižnic. Njegove značilnosti so namreč dovolj splošne, da ga je mogoče prenesti na druga področja in v druge kontekste, morda celo aplicirati na delo s posameznimi uporabniškimi skupinami ali vezati le na določene storitve.

5.1 Analiza stanja slovenskih splošnih knjižnic glede na model proaktivne knjižnice

Glede na opredeljene dimenzije modela ter na podlagi rezultatov ankete izpostavljamo spodnje ugotovitve. Pri tem moramo opozoriti, da zaradi premajhnega števila odgovorov ugotovitev ne moremo posploševati na vse splošne knjižnice v Sloveniji, nam pa omogočajo oblikovanje neke splošne slike.

1. **Področje odnosa** se nanaša na poznavanje opredelitev bralne pismenosti in bralne kulture. Odnos do razvijanja bralne pismenosti in bralne kulture je med splošnimi knjižnicami pozitiven, saj ga knjižnice vidijo kot vrednoto in svoje poslanstvo. Pri tem je zaskrbljujoče mnenje (sicer le po ene knjižnice, a izpostavljeno v obeh delih raziskave), da tovrstno poslanstvo ponekod ni več tako visoko na lestvici prioritet, kot bi moralo biti. Knjižnice razumejo svojo vlogo pri izvajanju poslanstva razvoja bralne pismenosti in bralne kulture predvsem kot zagotavljanje bralnega gradiva ter razvoj sposobnosti za branje, spodbujanje interesa za branje (motiviranje) ter širjenje bralčevega obzorja. Knjižnice v veliki večini menijo, da lahko imajo vsaj delno aktivno vlogo in vsaj delni vpliv na stanje bralne pismenosti in bralne kulture v svojem okolju. Precej enotno so se strinjale s stališčem, da bi bilo potrebno branju kot procesu dvigniti družbeni ugled in v zvezi s tem podale tudi več predlogov.

Splošne knjižnice so svoj dejanski vpliv na stanje bralne pismenosti in bralne kulture v večini ocenile kot velik in pomemben, a obenem priznale, da ga težko objektivno ocenijo. Vendar pa je zaskrbljujoča ugotovitev, da sicer manjši del knjižnic svojega vpliva ne vidi kot pomembnega in velikega, pri čemer ena knjižnica celo meni, da je slab. Pri ocenjevanju svojega prispevka so se splošne knjižnice zavedale in to tudi poudarile, da bi lahko

naredile več na področju bralne pismenosti in bralne kulture, če bi imele boljše pogoje za delovanje.

2. Naslednje področje modela proaktivne knjižnice predstavlja **področje organizacijskih dejavnikov**. Po mnenju splošnih knjižnic naslednji dejavniki bodisi podpirajo bodisi slabšajo vlogo knjižnice pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture; razdelili smo jih na pozitivne in negativne. Knjižnice so kot pozitivne dejavnike izpostavile: usposobljeno strokovno osebje (ki je po mnenju mnogih ključen, pravzaprav odločilen dejavnik, ki pa prevečkrat temelji na lastni osebni zavzetosti, te pa ni mogoče primerno nagrajevati ali v primeru odsotnosti sankcionirati), kvalitetno knjižnično zbirko, ustrezen prostor, razvite ciljne dejavnosti (storitve, prireditve), pozornost na okolje oziroma potrebe uporabnikov, ugled knjižnice, sodelovanje z organizacijami iz okolja in sodelovanje s knjižnicami. Kot dejavnike z negativnim vplivom so navedle: nezadostno financiranje, neustrezne prostore, neusposobljene in nemotivirane knjižnične delavce, slabo podobo branja v lokalnem okolju, saj tam ne predstavlja vrednote, nizko prioriteto tovrstnega poslanstva znotraj knjižnice, slabo podporo medijev, neodzivnost lokalnega ter tudi nacionalnega okolja in težko dosegljive potencialne skupine prebivalcev.

Med organizacijskimi vidiki kot problematičnega izpostavljamo vidik usposobljenosti strokovnih delavcev, kajti po oceni knjižnic te niso povsem, oziroma ne v vseh primerih, zadovoljne z njihovo usposobljenostjo. Knjižnice nadalje ocenjujejo, da na tem področju nimajo veliko možnosti za izboljšanje stanja, saj mnoge menijo, da imamo v slovenskem prostoru le delno ustrezno ponudbo usposabljanj, ki bi omogočila izpopolnjevanje strokovnih delavcev. Tukaj torej vidimo veliko manevrskega prostora za izboljšave. Knjižnice si želijo več izobraževanj in usposabljanj, zlasti na področjih vrednotenja delovanja, strateškega načrtovanja, promocije in zagovorništva ter specialnih dejavnosti (npr. referenčno delo, mladinsko knjižničarstvo, književnost, uporabniki s posebnimi potrebami). Poudarjena je bila tudi želja po intenzivnejši izmenjavi dobrih praks ter povezovanju pri izvajanju dejavnosti. Izkušnje iz primerov dejavnosti, ki so se iz ene knjižnice razširile v več knjižnic ali na celotno regijo, namreč kažejo, da bi na ta način okrepili njihov učinek, omogočili širši doseg in večji učinek dobrih knjižničnih praks, ponekod pa tudi izboljšali javno podobo knjižnice. Knjižnice so (v fokusni skupini močneje, v anketi nekoliko šibkeje) podprle oblikovanje nacionalnega telesa, ki bi delovalo povezovalno, raziskovalno in koordinacijsko.

3. Naslednje področje modela proaktivne knjižnice predstavlja **področje aktivnega delovanja**. Glede ciljne promocije bralne pismenosti in bralne kulture odgovori knjižnic kažejo, da okvirno polovica knjižnic redno ali občasno ciljno nagovarja izbrane uporabniške skupine z različnimi metodami komunikacije, pri čemer knjižnice določenih možnih načinov ne uporabljajo in tudi ne nagovarjajo vseh možnih ciljnih skupin. Po drugi strani pa izpostavljamo, da skoraj vse knjižnice vsaj občasno nagovarjajo

splošno javnost. Poudarjena je bila močna vloga množičnih medijev in izpostavljena njihova težja dosegljivost ob tematikah, povezanih z branjem (vsaj za primer nacionalnih medijev).

Iz odgovorov splošnih knjižnic v fokusni skupini in anketi se nakazuje, da so v splošnem aktivnejše pri razvoju bralne kulture kot pa bralne pismenosti. Glede usmerjenosti na uporabniške skupine lahko opazimo manjšo usmerjenost na brezposelne in ranljive skupine prebivalcev, poleg tega bi knjižnice lahko posvetile večjo pozornost starešem predšolskih otrok (še zlasti tistih, ki niso vključeni v vrtec), fantom, dijakom – torej tistim uporabnikom, za katere raziskave kažejo, da je pri njih razvoj branja ali odnos do branja problematičen.

Glede oblik spodbujanja bralne pismenosti in bralne kulture odgovori kažejo, da knjižnice izvajajo omejen nabor oblik glede na paleto možnih odgovorov v anketi. Zato lahko izpostavimo potrebo pa razvoju oziroma uvajanju bolj raznovrstnih in ciljnih oblik dejavnosti, ki bi jih knjižnice prenesle v redno dejavnost. Za to bi bila potrebna ciljno usmerjena izobraževanja tako knjižničarjev kot tudi vodstvenih delavcev, spodbujanje izmenjav dobrih praks in podobno. Sicer so, kot rečeno, odgovori v anketi nakazali, da knjižnice niso najbolj naklonjene nacionalni koordinaciji na tem področju, čeprav bi bile vesele možnosti za tovrstne stike in izmenjave. Odgovori splošnih knjižnic glede sodelovanja z različnimi partnerji kažejo, da se knjižnice vključujejo v raznovrstna partnerstva. Knjižnice največ sodelujejo z vrtci in osnovnimi šolami, vidijo pa pri tem tudi precej ovir tako formalne kot vsebinske narave. Ta podatek je zanimiv z vidika, da knjižnice zelo podpirajo ukrep krepitev sodelovanja s šolskim sistemom. Možna interpretacija bi bila, da knjižnice menijo, da bi se to sodelovanje dalo še izboljšati, kar je bilo tudi nakazano v nekaterih odgovorih, ki so omenjali slabšo odzivnost šol in vrtcev na pobude za sodelovanje, pogosto tudi v povezavi z zahtevami oziroma ovirami, ki izhajajo iz njihovega matičnega resorja (MIZŠ). Zaradi tega bi posebej poudarili potrebo po intenzivnejšem in bolj ciljno usmerjenem medresorskem sodelovanju na področju spodbujanja bralne pismenosti in bralne kulture. Kazalo bi tudi razmisliti o vključevanju še drugih ministrstev, pristojnih za področja, kjer tudi najdemo »bralno prikrajšane« uporabnike (npr. v zaporih, azilnih domovih, bolnišnicah, na »informacijsko revnih« geografskih območjih itd.). Pri aktivnem vključevanju uporabnikov v načrtovanje dela knjižnice je manj ciljnega vključevanja (dialog z uporabniškimi skupinami glede dejavnosti knjižnice za njih) in tega se knjižnice, glede na ugotovitve fokusne skupine, tudi zavedajo. Podprle so tudi možnost, da knjižnica v določenih okoliščinah deluje kot povezovalna platforma med uporabniki. Menimo, da je še prostor za krepitev dialoga z uporabniki glede izbora gradiva, načrtovanja dela knjižnice in aktivnega prispevka uporabnikov k storitvam knjižnice, za kar pa bi bilo prav tako potrebno okrepiti kompetence knjižničarjev in vodstev ter izboljšati pogoje dela.

Načrtno pridobivanje neuporabnikov ima pomembno vlogo pri razvoju bralne pismenosti in širjenju bralne kulture. Odgovori splošnih knjižnic kažejo, da je pri tem aktivno vključen manjši del knjižnic, fokusna skupina pa je pokazala, da se knjižnice problema sicer zavedajo, a jih ovirajo slabi pogoji in občasno tudi slabša usposobljenost. Po našem mnenju bi bilo treba krepiti oziroma spodbujati takšen pristop knjižnic, s katerimi bi se intenzivno usmerjale v pridobivanje neuporabnikov. Potrebno pa je tudi omeniti v raziskavi izraženo mnenje, da bi bilo potrebno splošne knjižnice razlikovati glede na okolje, v katerem delujejo.

4. Glede četrtega področja v modelu, **merjenja kakovosti in uspešnosti delovanja**, odgovori splošnih knjižnic v obeh delih raziskave kažejo, da se zavedajo pomembnosti vrednotenja, vendar ga izvajajo le v zelo majhni meri, kar seveda neposredno vpliva na manjšo možnost kakovostnega strateškega načrtovanja, ki se je tudi pokazalo kot problematično področje. Knjižnice sicer menijo, da ima njihovo delovanje nedvomno vpliv na bralno pismenost in bralno kulturo, a ga težko konkretizirajo oziroma dokazujejo. Manjši del knjižnic tudi meni, da vrednotenje ni ključni element njihovega delovanja. Dobljena slika kaže, da le manjšina na nek način vrednoti svoje delovanje in da je vrednotenje v premajhni meri povezano s strateškim načrtovanjem dela knjižnic. Knjižnice le v manjši meri utemeljujejo spremembe svojega delovanja z ugotovitvami vrednotenja oziroma se ravna po njih. Po drugi strani knjižnice navajajo, da se večinoma načrtno odzivajo na spremembe v lokalnem okolju, navedle so tudi konkretne primere. Vendar lahko ugotovimo, da gre pri uvajanju novosti večinoma sicer za načrtno delovanje, pri katerem pa se pre pogosto ne oblikuje konkretnih ciljev in se ga zato tudi premalokrat spremlja in vrednoti njegovo uspešnost, kar tudi onemogoča nadaljnje usmerjeno delovanje oziroma prilagajanje delovanja, pa tudi dokazovanje vpliva knjižnice na raven bralne pismenosti ali bralne kulture. Občasno knjižnice tudi relativno hitro uvajajo spremembe v svoje dejavnosti, a za to ne ponudijo dejanskih razlogov. Glede na odgovore knjižnic o izvajanju vrednotenja na različnih področjih menimo, da bi bilo treba te aktivnosti okrepiti. Najprej tu mislimo na raziskave obstoječih uporabnikov in analize lokalnega okolja knjižnice, saj jih preveč knjižnic izvaja le občasno. Prav tako pa bi bilo treba okrepiti specifično vrednotenje razvoja bralne pismenosti in bralne kulture, da bi lahko tako knjižnice delale še bolj ciljno in sistematično ter imele v rokah več dokazov o svojem vplivu. Ob tem pa bi bilo treba okrepiti tudi vrednotenje kvalitete izvajalcev. V ta namen bi bilo potrebno razviti še druge oblike vrednotenja (intervjuji, fokusne skupine, vprašalniki itd.), ki pa so zahtevnejše za izvedbo kot so sedaj uporabljane metode (večinoma ankete). Seveda je vse to močno povezano z usposobljenostjo knjižnic in knjižničnih delavcev za takšno spremljanje in vrednotenje (torej zopet z izobraževanjem in usposabljanjem) ter za to potrebni pogoji, za kar so seveda poleg ustrezne ponudbe potrebna tudi sredstva.

6 ZAKLJUČKI IN PRIPOROČILA GLEDE NAJPOMEMBNEJŠIH UKREPOV IN PROGRAMOV ZA KNJIŽNICE

Na podlagi analize rezultatov in njihove kontekstualizacije v modelu proaktivne knjižnice ter ob upoštevanju ugotovitev prvega in drugega sklopa ugotovitev ciljnega raziskovalnega projekta *Kulturni in sistemski dejavniki bralne pismenosti v Sloveniji* (Vilar idr., 2016), objav, povezanih s porajajočo se (tudi predbralno ali zgodnjo) pismenostjo (Haramija in Vilar, 2017), raziskav, kot je *Knjiga in bralci V* (Kovač idr., 2015) in v luči pobud glede izboljševanja stanja bralne pismenosti in bralne kulture, ki so jih predlagali založniki, avtorji, knjižnice in drugi, smo pripravili spodnji predlog enajstih ukrepov, ki bi podprli in okrepili aktivno vlogo knjižnic pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture ter pripomogli k dvigu bralne pismenosti in bralne kulture v slovenski družbi.

Prizadevanja splošnih knjižnic v lokalnih okoljih bi morali podpreti z ustrezno kadrovsko zasedbo in s finančno podprtim nacionalnim (državnim) okvirom. Ta okvir bi morala vzpostaviti **nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti in bralne kulture**, ki bi vključevala vsaj splošne in šolske knjižnice ter bi se navezovala na strateške iniciative drugih področij in pobudnikov (založniki, različni resorji, npr. šolstvo, zdravstvo, sociala, pravosodje). Strategija bi morala poleg konkretnih in merljivih ciljev glede bralne pismenosti in bralne kulture vključevati izvedbeni načrt ter zagotoviti ustrezno finančno in drugo podporo knjižnicam. Podpirati bi morala povezovanje in sodelovanje knjižnic med seboj ter z drugimi akterji na nacionalni in lokalni ravni, pri čemer mora biti sodelovanje ciljno usmerjeno.

V nacionalnem okviru bi morali tudi **nasloviti javno podobo branja v družbi**. Ta iniciativa bi v splošni javnosti s pomočjo različnih deležnikov (šole, knjižnice, množični mediji na nacionalni in lokalni ravni, zdravstvene organizacije itd.) uveljavila pozitivno podobo branja kot prostovoljne, zaželeno, cenjene, ustvarjalne, prijetne itd. aktivnosti, ki bogati posameznika in družbo. Tu mislimo tudi na zagon kampanj za promocijo branja na nacionalni ravni, ki bi bile usmerjene v za to posebej občutljive skupine in obdobja, zlasti družine, predšolske otroke, šolajočo se mladino in zanjo odgovorne strokovne delavce (vzgojitelje, učitelje), in bi po zgledu mnogih tujih uspešnih aktivnosti povezoval različne deležnike, zlasti pa vzgojno-izobraževalno, knjižnično, socialno in zdravstveno področje. Kot smo namreč videli, so knjižnice kot enega pomembnih, čeprav neotipljivih dejavnikov, identificirale ravno odnos do branja v lokalnem okolju ter v širši družbi.

V zvezi s prvo točko bi bilo treba okrepiti in usmeriti **partnerstvo oziroma sodelovanje splošnih knjižnic s šolskim sistemom vključno oziroma zlasti s šolskimi knjižnicami pri izvajanju ciljno usmerjenih dejavnosti**. V ta namen so potrebne **smernice za sodelovanje splošnih in šolskih knjižnic za**

namen spodbujanja bralne pismenosti in bralne kulture, ki vsebujejo tudi cilje, v katere naj se knjižnice usmerijo. Seveda to zahteva tudi medresorsko usklajevanje oziroma sodelovanje ministrstva, pristojnega za izobraževanje.

Na področju dejavnosti knjižnic se kaže potreba po **krejitvi promocije branja v vseh oblikah in pridobivanja neuporabnikov** ter večjo usmerjenost na brezposelne, ranljive skupine prebivalcev, starše predšolskih otrok in mladostnike. Pri načrtovanju in izvajanju dejavnosti bi morale knjižnice spodbujati aktiven prispevek uporabnikov pri izboru gradiva, vključevanje v načrtovanje dela in aktiven prispevek k storitvam knjižnice. Knjižnice so poudarile, da bodo njihova prizadevanja uspešna le, če bodo izvajale ustrezno zasnovane in preizkušene oblike dejavnosti oziroma storitev.

Ob zgornjem se je izpostavila potreba pa **razvoju oziroma uvajanju bolj raznovrstnih (in ciljnih) oblik dejavnosti**, ki bi jih knjižnice prenesle v redno dejavnost. Tu bi veljalo podpreti izmenjavo znanj, dobrih praks in izvajalcev (prirediteljev, dejavnosti) med splošnimi knjižnicami. Smotno bi bilo, če bi to vlogo prevzel nosilec na nacionalni ravni, ki bi poskrbel tudi za razvoj oblik ter strokovno usposabljanje in usmerjanje.

Na področju organizacijskih dejavnikov se vnovič kaže potreba po **krejitvi splošnih pogojev za delovanje knjižnic** (financiranje oziroma ustrezni prostori, knjižnična zbirka, število delavcev itd.), posledica česar sta odprtost, brezplačnost. Med temi pogoji zlasti izstopa pomen ustrezno usposobljenih in motiviranih strokovnih delavcev. Tako bi bilo potrebno ponuditi relevantna usposabljanja za strokovne delavce (svetovanje pri branju, opismenjevanje itd.) in zagotoviti uporabo pridobljenega znanja v praksi ter razmisliti o možnostih ustreznega nagrajevanja kakovostnega dela.

Naslednje povezano področje, ki je izjemnega pomena, a se ga je doslej premalo razvijalo, predstavlja **vrednotenje kakovosti in uspešnosti delovanja splošnih knjižnic**. Pri tem lahko vključimo tudi **ugotavljanje vpliva knjižnice na okolje**. Knjižnice so v anketi ukrep vrednotenja sicer ocenile z relativno nizko prioriteto, vendar so poleg tega navedle, da se odzivajo na potrebe okolja. Vendar pa na podlagi rezultatov raziskave oziroma lastnih navedb knjižnic lahko rečemo, da knjižnice premalo ciljno delujejo, premalo spremljajo učinke svojega delovanja ter svojega delovanja posebnostim lokalnega okolja ne prilagajajo v zadostni meri. Tukaj se torej prepletata področji vrednotenja kakovosti in uspešnosti ter strateškega načrtovanja delovanja knjižnic. Zato predlagamo **razvoj metod in orodij, ki bi poglobili poznavanje lokalne skupnosti (analiza okolja) in podprli objektivno ocenjevanje ravni bralne pismenosti in bralne kulture kot podlage za ciljno delovanje splošne knjižnice**. S tem mislimo predvsem na razvoj metod in orodij (priročniki, izobraževanje za analizo lokalne skupnosti itd.), podporo pri njihovi uporabi ter krepitev kompetenc za strateško načrtovanje delovanja knjižnic. Tovrstno

podporo bi bilo smiselno organizirati na nacionalni ravni. Prav tako bi bilo potrebno okrepiti zavedanje knjižnic, da pri vrednotenju ne gre za kritizersko naravnost, temveč za pozitivno kritično usmerjeno delovanje, ki je temeljno za razvoj in napredek tako posamezne knjižnice kakor tudi knjižničarstva kot stroke in profesije.

Glede na izpostavljeno potrebo po uvajanju novih, raznovrstnejših oblik dela, ter zlasti zaradi potrebe po razvoju vrednotenja kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnice na okolje, bi bilo potrebno vzpostaviti ustrezno **usposabljanje knjižničarjev in vodstev knjižnic**, torej okrepiti in ciljno usmeriti ponudbo izobraževanj, kar je naloga za nacionalne ponudnike ter nacionalna knjižničarska telesa.

Prepričani smo, da bi tudi **dvig ugleda lika knjižničarja** pozitivno vplival na ugled branja v družbi oziroma da med obojim obstaja vzročno-posledična povezava.

Vsekakor menimo, da bi bilo potrebno tudi **okrepiti raziskovalno dejavnost na področju bralne in informacijske pismenosti ter bralne kulture**. Za celovitejšo sliko, ki bi bila tudi podlaga za oblikovanje konkretnih ukrepov in priporočil, bi bilo v raziskovalnem smislu potrebno, pravzaprav nujno, povezovanje in podrobnejše analiziranje že zbranih podatkov o delovanju knjižnic in drugih relevantnih deležnikov z drugimi podatki, npr. rezultati raziskav bralne in drugih pismenosti, učnih dosežkov, vpliva drugih, denimo družbeno-ekonomskih dejavnikov itd., kar se sedaj izkorišča v premajhni meri, glede na to, da so podatki že zbrani. Naše preverjanje pri nekaterih relevantnih deležnikih (Pedagoški inštitut, Republiški izpitni center) je pokazalo, da imajo tudi oni interes po tovrstnem sodelovanju.

Na tem področju bi se bilo mogoče usmeriti tudi v **oblikovanje kompetenčnih modelov za bralno pismenost in bralno kulturo** za določene skupine in strokovnjake, npr. predšolske otroke, osnovnošolce, dijake, študente, strokovne delavce v vzgoji in izobraževanju (vzgojitelje, učitelje, šolske knjižničarje) ter v visokem šolstvu, splošne knjižničarje itd. Taki modeli bi bili nato podlaga za konkretno načrtovanje izobraževanj in usposabljanj.

Za konec naj poudarimo, da gre pri priporočenih ukrepih za srednje do dolgoročno usmerjene in sistemske ukrepe, ki se med seboj povezujejo, so tudi medresorsko naravnani, in s katerimi bi lahko le skupno, s sistemskim delovanjem in v določenem daljšem časovnem obdobju vzpostavili pozitiven »začaran krog« in dosegli spremembe bralne pismenosti in bralne kulture. S kratkoročnimi potezami brez širše družbene in medresorske usmerjenosti stanja ne moremo trajno izboljšati.

Pokazali smo, da sta bralna pismenost in bralna kultura izjemno kompleksna pojma. Tako pravzaprav govorimo o potrebi po širšem strokovnem in družbenem (oziroma nacionalnem) soglasju glede stanja in izboljševanja bralne pismenosti in bralne kulture na Slovenskem, ter o sistemskem ukrepanju na podlagi tega soglasja, ki bi vodilo v oblikovanje (oziroma vzgojo) samostojnega bralca (»dobro obveščenega državljan«), kar bi bil končni cilj teh prizadevanj. Tak državljan poseduje večine bralne, informacijske in drugih pismenosti ter jih tudi razvija, ker je za to ustrezno notranje motiviran, razume pomen branja (in informiranosti) v svojih življenjskih kontekstih (dom, služba, državljanstvo itd.) in te svoje kompetence v njih tudi uporablja in razvija. Sledi in sooblikuje aktualno družbeno dogajanje, znanstvene dosežke, kulturno dogajanje, politično dogajanje itd., pozna in uporablja možnosti, ki mu jih nudijo knjižnice in drugi informacijski ponudniki, razume bralno kulturo in je v njej aktivno udeležen, branje mu predstavlja vrednoto in zajema pomemben del njegovih prostočasnih aktivnosti, kar je vidno tudi v njegovi uporabi knjižnice.

NAVEDENI VIRI

Farmer, L. in Stričević, I. (2011). *Using research to promote literacy and reading in libraries: guidelines for librarians*. Haag: IFLA. Pridobljeno 22. 8. 2016 s spletne strani: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/125.pdf>

Goulding, A. (2002). Public libraries and reading. *Journal of librarianship and information science*, 34(1), 1–3.

Grilc, U. (2015). Položaj branja in knjige: zakaj moramo vztrajati pri knjigi kot vrednoti per se?. *Knjižnica*, 59(1–2), 15–36.

Haramija, D. in Vilar, P. (2017). Bralna kultura kot pomemben dejavnik razvoja bralne pismenosti. *Otrok in knjiga*, 44. V tisku.

IFLA public library service guidelines. (2010). Berlin: De Gruyter Saur.

Jager, P. (2008). »Najbolj brane knjige« v slovenskih splošnih knjižnicah. *Knjižnica*, 52(2–3), 169–184.

Javni natečaj za pridobitev naziva »Branju prijazna občina«. (2017). Grosuplje: Združenje splošnih knjižnic. Pridobljeno 22. 6. 2017 s spletne strani: <http://zdruzenje-knjiznic.si/javni-natecaj-za-pridobitev-naziva-branju-prijazna-obcina/>

Kocijan, G. (2005). Tehnim raziskovalnim izsledkom na poti. V S. Rugelj (ur.), *Knjižna kultura* (str. 9–13). Ljubljana: UMco.

Kovač, M. (2014). Prilika o mrtvem konju in beli knjigi ali nekaj misli o prihodnosti. V *Poročilo o raziskavi z naslovom »Bralna kultura in nakupovanje knjig v Republiki Sloveniji«* (str. 71–73). Ljubljana: UMco. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/samozaposleni_v_kulturi/Bralna_kultura_in_nakupovanje_knjig_v_Republiki_Sloveniji_final.pdf

Kovač, M., Blatnik, A., Rugelj, S., Rupar, P. in Gregorin, R. (2015). *Knjiga in bralci V: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji*. Ljubljana: UMco.

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti: (predlog, 5. 4. 2017). (2017). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: http://www.zdruzenjeobcin.si/fileadmin/datoteka/2017/PREDLOGI_ZAKONOV_IN_DRUGIH_AKTOV/MIZS_Bralna_Pismenost_javna_razprava_april_2017.pdf

Nelson, S. S. (2008). *Strategic planning for results*. Chicago: ALA.

Novljan, S. (2003). Bralne kulture in knjižničarstvo. V *Bralne kulture v novih razmerah založniške produkcije: empirične ugotovitve, analiza položaja in predlogi za razvoj založniške politike RS* (str. 78–152). Ljubljana: Mirovni inštitut. Pridobljeno 22. 8. 2016 s spletne strani: http://www2.mirovni-institut.si/slo_html/projekti/5%20knjiznicarstvo.pdf

Novljan, S. (2004). Izobraževalna moč splošnih knjižnic. *Knjižnica*, 48(3), 107–124.

Novljan, S. (2005). Knjižničarstvo. V S. Rugelj (ur.), *Knjižna kultura* (str. 84–160). Ljubljana: UMco.

Novljan, S. (2008). Izključeni iz zagat bralne kulture. *Knjižnica*, 52(4), 113–123.

Novljan, S. (2011). Ko je izbira ovira v napredovanju. V *Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi: zbornik konference* (str. 181–194). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: http://www.zrss.si/bralnapismenost/files/ZBORNIK_BRALNA_PISMENOST_2011.pdf

Novljan, S., Kodrič-Dačić, E. in Karun, B. (2006). *Slovenske splošne knjižnice danes: stanje, problemi, razvojni trendi: gradivo za razpravo v Nacionalnem svetu za knjižnično dejavnost*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 22. 8. 2015 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/SPL_stanje_2006.pdf

PIRLS 2011. (2012). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: <http://193.2.222.157/Sifranti/InternationalProject.aspx?id=20>

PISA 2012: program mednarodne primerjave dosežkov učencev. (2013). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: http://193.2.222.157/UserFileUpload/file/raziskovalna_dejavnost/PISA/PISA2012/PISA%202012%20Povzetek%20rezultatov%20SLO.pdf

PISA 2015: program mednarodne primerjave dosežkov učencev: nacionalno poročilo o raziskavi. (2016). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: <http://novice.pei.si/wp-content/uploads/sites/2/2016/12/PISA2015NacionalnoPorocilo.pdf>

Šikonja, K. in Petek, M. (2015). Branje sodobnih slovenskih romanov v izbranih enotah Mestne knjižnice Ljubljana. *Knjižnica*, 59(1–2), 37–51.

Slovenske knjižnice v številkah. Splošne knjižnice: poročilo za leto 2015. (2016). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/analize/publikacija_splosne2015.pdf

Slovenske splošne knjižnice za prihodnost: strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013–2020: stanje in okolja slovenskih splošnih knjižnic v letu 2012. (2012). Grosuplje: Združenje splošnih knjižnic. Pridobljeno 5. 6. 2017 s spletne strani: <http://zdruzenje-knjiznic.si/dokumenti/Strategija-koncno.pdf>

Smernice za lažje berljivo gradivo. Smernice za knjižnične programe opismenjevanja: nekaj praktičnih predlogov. (2007). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Train, B., Usherwood, B. in Brooks, G. (B.I.). *The vital link: an evaluation report.* Sheffield: Centre for the Public Library In the Information Society, Department of Information Studies and the School of Education. Pridobljeno 22. 8. 2016 s spletne strani: http://www.shef.ac.uk/polopoly_fs/1.128106!/file/CPLIS--The-Vital-Link.pdf

Vilar, P. (2017). *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo.* Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Vilar, P., Kovač, M., Južnič, P., Zabukovec, V., Haramija, D., Batič, J., ... Bon, M. (2016). *Zaključno poročilo ciljnega raziskovalnega projekta V5-1506 – Kulturni in sistemski dejavniki bralne pismenosti v Sloveniji: trajanje projekta 15. 10. 2015–15. 10. 2016.* Ljubljana: Ministrstvo za kulturo.

SLOVENŠČINA V SREDIŠČU¹

SLOVENE IN THE CENTRE

dr. Marija Zlatnar Moe

Oddelek za prevajalstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
e-pošta: marija.zlatnarmoe@ff.uni-lj.si

dr. Tanja Žigon

Oddelek za prevajalstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
e-pošta: tanja.zigon@ff.uni-lj.si

dr. Tamara Mikolič Južnič

Oddelek za prevajalstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
e-pošta: tamara.mikolicjuznic@ff.uni-lj.si

UDK 81'242:378

IZVLEČEK

V prispevku predstavljamo izsledke raziskav, ki smo jih v zadnjem desetletju opravile na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete (FF) Univerze v Ljubljani. Raziskave so pokazale, da se študentje na Univerzo vpisujejo s pomanjkljivimi bralnimi in besedilotvornimi kompetencami, da pa triletno usposabljanje na področju branja, tvorjenja in ponovnega pisanja besedil večino pomanjkljivosti odpravi in študente tako usposobi za delo na področju medjezikovnega posredovanja in jezikovnih industrij. Primerjalna raziskava med študenti medjezikovnega posredovanja in tujih jezikov na Filozofski fakulteti je pokazala tudi, da poglobljen študij tujega jezika, književnosti in kulture ob pomanjkanju nadaljnega razvijanja kompetenc v maternem jeziku ne more nadomestiti pomanjkljaja, s katerim so študentje na Univerzo vstopili, in da po koncu triletnega študija kljub kompetencam, zapisanim v študijskih programih, niso pripravljene za delo na področju medjezikovnega in medkulturnega posredovanja. Do rezultatov smo prišle z eksperimentom, pri katerem so študentje štirih oddelkov FF prevedli besedilo iz tujega jezika v slovenščino in iz slovenščine v tuji jezik. Rezultati so pokazali velike kakovostne razlike pri prevodu v slovenščino na vseh ravneh, od pravopisne do vsebinske, pri prevodu v tuji jezik pa so se največje razlike pokazale na ravneh, na katerih je bilo pomembno pozorno branje in razumevanje izhodiščnega (slovenskega) besedila. Na podlagi rezultatov naših raziskav zato sklepamo, da ljudje v preduniverzitetnem izobraževanju ne

¹ Raziskovalni program št. P6-0265 je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

razvijajo dovolj visokih kompetenc za branje, razumevanje in tvorjenje besedil v slovenskem jeziku, kar jih ovira tudi pri branju, razumevanju in tvorjenju besedil v tujih jezikih, zato bi bilo nujno potrebno, da bi se razvijanje teh kompetenc nadaljevalo tudi na visokošolski ravni.

Ključne besede: medjezikovno posredovanje, bralna pismenost, jezikovne kompetence, pouk materinščine na visokošolski ravni

ABSTRACT

The paper presents the findings of three different studies carried out at the Department of Translation at the University of Ljubljana. The studies show that students enter the University with inadequate reading and writing competences, but three years of first-language (L1) training enable them to develop the competences necessary for working in the language industry. A comparative study of translations done by the students of interlingual mediation and foreign languages also showed that in-depth study of a foreign language, literature and culture does not make up for a lack of L1 competences, and that, even after three years, students of foreign languages are not ready to work in interlingual and intercultural mediation. The comparison between the translations from and into Slovene showed that translations into L1 done by the students of interlingual mediation were better on all the levels analysed, from the orthography to the meaning of the text in question, while the quality difference was most pronounced in the instances where careful reading and comprehension of the source text was key to successful translations into the foreign language. The results indicate that pre-University education does not provide people with L1 reading and writing skills sufficient for professional use, and that this hampers their reading and text-formation competences also in foreign languages; therefore, it is necessary to continue to develop their L1 skills throughout their University studies.

Keywords: interlingual mediation, reading literacy, language competences, higher-education teaching of the first language

1 Uvod

V prispevku predstavljamo izsledke treh raziskav, ki smo jih na Oddelku za prevajalstvo opravile same ali v sodelovanju s kolegi med leti 2007 in 2016, podrobni izsledki pa so objavljeni v znanstvenih revijah in monografiji (Grahek Križnar in Zlatnar Moe 2007; Zlatnar Moe in Grahek-Križnar, 2012; Zlatnar Moe, Mikolič Južnič in Žigon 2015; Zlatnar Moe, Žigon in Mikolič Južnič, 2015). Povod, da smo se raziskovanja bralne pismenosti in drugih jezikovnih kompetenc sploh lotile, so bila naša opažanja pri pouku, kjer smo predvsem v prvem letniku opažale, da v študentskih prevodih prihaja do napak, do katerih, glede na to, da so uspešno opravili maturo in da lahko upravičeno pričakujemo, da se na študij prevajanja vpišejo ljudje, ki imajo dar za jezike

in veselje do njih, ne bi več smelo prihajati. Prvi eksperiment sva tako Marija Zlatnar Moe in Nina Grahek Križnar opravili v študijskem letu 2006/2007, čez dve leti sva eksperiment s pretežno istimi študenti ponovili, da bi ugotovili, kako so tri leta intenzivnega razvijanja jezikovnih kompetenc v materinščini vplivale na kakovost besedil, ki so jih pisali. Ker se je izkazalo, da je bil napredek velik, smo avtorice prispevka opravile še dve raziskavi, pri katerih smo primerjale prevode študentov medjezikovnega posredovanja, ki so imeli za sabo tri leta dodatnega usposabljanja v maternem jeziku, s prevodi študentov treh tujih jezikov (angleščine, nemščine in italijanščine), ki so imeli pouka slovenščine le malo ali celo nič. Trenutno poteka tretji sklop raziskav jezikovnih kompetenc študentov Univerze v Ljubljani, ki vključuje tudi študente drugih študijskih smeri, ne le jezikovnih, in pri katerih ugotavljamo, kakšne so njihove jezikovne kompetence v materinščini in angleščini.

2 CENTER IN PERIFERIJA

Ko govorimo o slovenščini v središču, govorimo o modelih svetovnega jezikovnega sistema, kot ga je oblikoval Abram De Swaan (1993, 2001, 2010) in svetovnega prevodnega sistema, ki ga je na podobnih predpostavkah utemeljil Johann Heilbron (1999, 2000, 2008, 2010). Za začetek si na kratko oglejmo ta dva modela.

De Swaan svetovni jezikovni sistem vidi kot sistem, zgrajen na povezavah med jeziki, ki jih ustvarjajo govorniki več kot enega jezika: gre za strogo hierarhično ureditev, pri kateri se centralnost jezika v sistemu določa na podlagi števila večjezičnih govorcev, ki ga govorijo, oziroma na podlagi družbene vloge, ki jo ima jezik za govorce. To pomeni, da število govorcev posameznega jezika ni zadostno merilo za določanje njegove centralnosti oziroma perifernosti. De Swaan svetovni jezikovni sistem razdeli na štiri stopnje (Slika 1).

Slika 1: Globalni jezikovni sistem po De Swaanu (2001)

Na dnu piramide so *periferni jeziki*: v to skupino spada 98 % vseh svetovnih jezikov, ki pa jih skupaj uporablja komaj 10 % svetovnega prebivalstva, večina teh jezikov ni zapisana in se ustno prenašajo iz roda v rod, verjetnost, da se ga bodo učili člani drugih perifernih jezikovnih skupnosti pa je majhna.

Več verjetnosti je, da se bodo materni govorci perifernih jezikov učili katerega od *centralnih jezikov*. De Swaan navaja, da je takšnih centralnih jezikov na svetu danes okoli sto, skupno pa jih uporablja okoli 95 % svetovnega prebivalstva. Ti jeziki se uporabljajo na različnih stopnjah izobraževanja, pojavljajo se v tisku in drugih komunikacijskih kanalih, večinoma so to t. i. nacionalni jeziki, uradni jeziki držav ali delov držav.

Materni govorci centralnih jezikov si navadno kot tuji jezik ne izbirajo drugih centralnih jezikov, ampak *supercentralne* jezike. Teh je v De Swaanovem modelu 13, in sicer arabščina, (mandarinska) kitajščina, angleščina, francoščina, nemščina, hindijščina, japonsščina, malajščina, portugalščina, ruščina, španščina, svahili in turščina. Gre za jezike, ki se veliko uporabljajo v mednarodnih stikih, pogosto gre za jezike nekdanjih kolonialnih ali imperialnih sil, ki se še naprej uporabljajo v politiki, administraciji, pravu, podjetništvu, tehnologiji in visokem šolstvu na ozemljih, ki so bila nekoč del teh imperijev ali njihove kolonije. Prav tako centralni jeziki pomenijo skupni jezik na večjezičnih območjih nekdanjih kolonijah (npr. angleščina v Gani).

Supercentralne jezike pa povezuje en jezik, ki ga najdemo v samem vrhu piramide in ga De Swaan imenuje *hipercentralni* jezik. Hipercentralni jezik predstavlja nekakšno os svetovnega jezikovnega sistema, to vlogo pa danes igra angleščina. Angleščina na tem položaju še ni dolgo, in kot kažejo zgodovinske izkušnje, je prav mogoče, da bo ta položaj v prihodnosti izgubila. S tega stališča bo izjemno zanimivo opazovati, kaj se bo zgodilo z jezikovnim sistemom Evropske unije, če jo bo Združeno kraljestvo leta 2019 v resnici zapustilo in angleščina ne bo več med uradnimi jeziki EU.

Svetovni prevodni sistem Johana Heilbrona (1999) temelji na podobnih predpostavkah, v ospredje pa postavlja povezave med jeziki, ki jih vzpostavljajo večjezični govorci bodisi z neposredno komunikacijo bodisi s prevodi. Kakor v prejšnjem modelu tudi v tem najdemo strogo hierarhično piramidno razporeditev, ki pa temelji na nekoliko drugačnih merilih: jezikov po piramidi ne razvršča glede na to, koliko ljudi se določenega jezika uči, ampak glede na to, kolikšen delež svetovnega knjižnega trga pokrivajo prevodi iz tega jezika. To pomeni, da niti velik pretekli kulturni kapital, pridobljen na osnovi literarne zgodovine (tak primer je italijanščina), niti številnost govorcev (npr. mandarinsčine) niti ekonomska moč (npr. nekaterih arabskih držav) sami niso dovolj, da bi jezik zavzel centralno mesto.

Slika 2: Svetovni prevodni sistem po Heilbrunu (1999).

Kot vidimo (Slika 2), je tudi v tem modelu na vrhu piramide *hipercentralni jezik*, ki je, tako kot v prejšnjem modelu, z več kot petdesetodstotnim deležem (v Evropi se ta delež giblje med 50 in 70 odstotki) na prevodnem knjižnem trgu angleščina.

Na drugi stopnji sta v tem modelu le dva *centralna jezika*, namreč nemščina in francoščina, ruščina pa je po razpadu vzhodnega bloka ta položaj v devetdesetih letih prejšnjega stoletja izgubila. Delež francoskih in nemških besedil na svetovnem trgu je nekaj nad desetimi odstotki.

V tretji kategoriji so *polperiferni jeziki*, ki predstavljajo med 1 in 3 odstotki svetovnega prevodnega trga, mednje pa sodijo španščina, italijanščina, danščina, švedščina, poljščina, češčina in ruščina.

V zadnji skupini so *periferni jeziki*, tisti, katerih prevodni delež na svetovnem trgu ne dosega 1 odstotka. Kljub veliki razširjenosti se v tej skupini znajdejo poleg manj razširjenih jezikov, kakršna sta npr. slovenščina in katalonščina, tudi jeziki, kot so kitajščina, japonščina, arabščina in portugalščina.

Ta hierarhična struktura ni nespremenljiva, nasprotno, gre za precej dinamične odnose, pri katerih se mesto posameznega jezika lahko spreminja zaradi družbenih in političnih sprememb (kot se je zgodilo v primeru razpada Sovjetske zveze in Jugoslavije) ali zaradi povečanega zanimanja za določeno književnost ali celo posameznega avtorja (kot tak primer lahko omenimo skandinavske jezike, katerih delež na prevodnem trgu se je močno povečal zaradi nenadnega globalnega navdušenja nad skandinavskimi kriminalkami). Vendar gre največkrat za zelo počasne spremembe.

Kot vidimo, bi slovenščina v tem modelu zasedla periferno mesto, medtem ko je v De Swaanovem med centralnimi jeziki, ena od naših raziskav (Burič Žorž, 2013) pa je pokazala, da slovenščina v določenih razmerah prevzame ne le centralno vlogo, ampak celo nadomesti angleščino kot glavni jezik komunikacije med maternimi govorci različnih jezikov.

3 SLOVENŠČINA V SREDIŠČU

Ne glede na to, kje v piramidi svetovnih jezikovnih, literarnih ali prevodnih sistemov najdemo slovenščino, pa pri svojih maternih govoricah nedvomno zaseda osrednje, hipercentralno mesto. Slovenščina vpliva tako na njihovo komunikacijo v materinščini kot v tujih jezikih, in na vse oblike in različice posredovanja med njimi. V nadaljevanju bomo predstavile rezultate naših dosedanjih raziskav jezikovnih kompetenc študentov medjezikovnega posredovanja in tujih jezikov, in pokazale, kako zelo je za sporazumevanje v mednarodnem okolju pomembna ne samo visoka jezikovna kompetenca v tujem, ampak tudi v maternem jeziku in to ne glede na število maternih govorcev, ekonomski, družbeni ali kulturni kapital v svetovnem okviru. Vlogo maternega jezika pri učenju in sporazumevanju v tujem jeziku poudarjajo tudi raziskave tujih strokovnjakov, npr. Butzkamm (2003), He (2012) in Atkinson (1987), če naštejemo le nekatere. Atkinson je med drugim zapisal: »V materinščini se naučimo 1. misliti, 2. sporazumevati in 3. intuitivno razumeti slovnico. Materinščina nam odpre vrata ne le do lastne slovnice, ampak do vseh slovnice. [...] Je temelj, na katerem oblikujemo svoj Jaz« (Atkinson, 1987, str. 245).

Ti strokovnjaki sicer govorijo o vlogi materinščine pri učenju tujega jezika, a njena vloga ostane enaka tudi pri poznejši rabi, se pravi pri branju, razumevanju in tvorjenju besedil v tujih jezikih, zato so visoke kompetence v materinščini nujne za uspešno večjezično (tako pisno kot ustno, ki sicer ni bilo predmet naših raziskav) komuniciranje, kar bi morali upoštevati tudi med trenutnim navdušenjem nad več- oziroma dvojezičnostjo v visokošolskem izobraževanju in čim zgodnejšim učenjem čim večjega števila tujih jezikov na nižjih izobraževalnih stopnjah.

Raziskave namreč kažejo, da slovenski učenci, dijaki in študentje nimajo tako dobrega temelja, kot bi bilo potrebno in kot bi si zaslužili. Čeprav so se bralne sposobnosti v zadnji raziskavi PISA izboljšale, pa rezultati najnovejšega nacionalnega preverjanja znanja (za leto 2017) kažejo, da je bil povprečen uspeh devetošolcev komaj 46 %, kar pomeni, da izkazano znanje ne zadošča niti za zadostno oceno (Hanžič, 2017). Ne glede na polemike v zvezi z nacionalnim preverjanjem znanja tak rezultat daje slutiti, da so jezikovne kompetence maternih govorcev slovenščine v času pred vstopom na univerzo še vedno pomanjkljivo razvite. Enako kažejo tudi rezultati naših raziskav. Te pomanjkljivo razvite jezikovne kompetence v materinščini pa pomenijo težavo tudi

za razvijanje tujezikovnih kompetenc: po mnenju strokovnjakov za teorijo branja se bralne sposobnosti vsaj do določene mere prenašajo z materinščine na tuje jezike (prim. Huntley in Penate, 2003; Zupan Sosič, 2014).

4 BRALNA PISMENOST IN RAZUMEVANJE BESEDIL OB ZAČETKU IN OB KONCU PRVOSTOPENJSKEGA ŠTUDIJA

Prva od raziskav, ki jih bomo predstavile, je potekala v študijskih letih 2006/2007 in 2009/2010, opravili pa sva jo Marija Zlatnar Moe in Nina Grahek Križnar.² V prvem delu je sodelovalo 38 študentov 1. letnika prvostopenjskega študija na oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani, njihovo bralno pismenost pa smo preverjali z metodami urjenja, ki so jih študentje vajeni pri pouku. Besedilo v angleškem jeziku, ki je govorilo o ilegalnem priseljevanju na otok Tenerife, so morali prebrati, potem pa ga v 90 besedah povzeti v slovenščini. Pri tem niso uporabljali nobenih prevajalskih ali drugih jezikovnih pripomočkov. Povzetke sva ocenili v skladu z merili za ocenjevanje povzetkov, ki pokrivajo tako vsebinsko in slogovno ustreznost besedila kot jezikovno primernost na oblikoslovni, skladenjski in besedilotvorni ravni.

Pri ocenjevanju sva se osredotočil na interpretacijsko in ustvarjalno razumevanje besedila (prim. Pečjak, 1993, str. 56–60). Ugotovili sva, da je bilo največ napak zaradi manjkajočih ali napačnih podatkov, na primer o zemljepisni legi Kanarskih otokov ali o vlogi EU pri reševanju problema. Najbolj presenetljivo pa je bilo prevladujoče izpuščanje podatkov o medčloveški strpnosti in solidarnosti, ter podatkov, ki bi prebežnike pokazali v pozitivni luči (kot vzrok za priseljevanje so študentje na primer navajali ekonomske razloge, izpuščali pa so vojne razmere, kot odziv domačinov pa so navajali nezadovoljstvo, izpuščali pa sočutje in dejanja, ki so izražala solidarnost). Povprečni uspeh (6,79 točk od možnih desetih) tudi kaže, da so imeli študentje težave ne le z branjem in ponovnim pisanjem vsebine izhodiščnega besedila, pač pa tudi z jezikovno in slogovno podobo ciljnega besedila.

Prav zaradi presenetljivih izsledkov, ki so nakazovali, da na interpretacijo in ustvarjalno ponovno pisanje izhodiščnega besedila vpliva tudi prevajalčevo osebno mnenje in prevladujoče mnenje v družbi, sva eksperiment ponovili v tretjem letniku, tokrat s posebnim poudarkom na teh ideoloških vidikih. Definicijo ideologije sva povzeli po Hatimu in Masonu (1997, str. 218), ki pravi, da je ideologija »celota predvidevanj, ki odraža življenjske poglede in interese posameznika, skupine posameznikov, družbene ustanove itn. in ki se končno izrazi v jeziku.« To pa se, kot pravi van Dijk (1996, str. 15–16)

² Nini Grahek Križnar se zahvaljujemo za dovoljenje, da izsledke te raziskave lahko vključimo v ta prispevek.

kaže tudi skozi »pedsodke, stereotipe, večinoma negativne zgodbe o Drugih, ki v vsakodnevnih pogovorih, novicah, političnih in poslovnih poročilih in izobraževalnem gradivu [...] in v zasebnem in javnem govoru izražajo [...] družbene zaznave, ki jih delijo člani določene skupnosti.«

V drugem delu je sodelovalo 95 študentov tretjega letnika prvostopenjskega študija, med njimi tudi večina tistih, ki so sodelovali že pri prvem eksperimentu. Tudi tokrat sva izbrali besedilo, ki je govorilo o priseljevanju, in sicer o šolskem uspehu priseljencev prve in druge generacije v različnih šolskih sistemih po svetu. Študente sva tudi prosili, da so izpolnili vprašalnik, s katerim sva preizkusili njihovo mnenje o določenih vprašanjih. Poleg tega so besedilo povzeli v slovenščini in prevedli. Vprašalnik in povzetek so napisali pri pouku, za prevod pa so imeli dva tedna časa in lahko so uporabili kateri koli prevajalski in jezikovni pripomoček. Obe besedili sva ocenili v skladu z merili ocenjevanja pri predmetu. Rezultati so pokazali, da se je bralna pismenost študentov v treh letih precej izboljšala, enako tudi splošna razgledanost ter jezikovna spretnost in sposobnost ustvarjalne interpretacije. Vendar pa je bilo za ta napredek potrebnega ogromno intenzivnega študentskega dela kot tudi veliko število ur pouka materinščine, tujega jezika, ter posredovanja med njima. V drugem poskusu so bili povzetki popolni, se pravi, da v njih večinoma niso manjkale informacije, niti če so bile nasprotno študentovemu osebnemu mnenju, izraženemu v vprašalniku. Ostajalo pa je nekaj mest, na katerih je pri več študentih prihajalo do pomenskih premikov: premiki so nastajali v dveh primerih: kadar je bilo študentovo mnenje o določeni stvari zelo močno in čustveno obarvano (na primer pri vprašanju odnosov med otroki in odraslimi) ali pa, kadar je imel prevajalec kakršne koli težave (jezikovne, slogovne, leksikalne) z izhodiščnim besedilom. Te rezultate potrjujejo tudi raziskave v tujini, tako pri študentih prevajanja (Floros, 2011) kot pri prevajalcih praktikih (Al-Mohannadi, 2008).

5 POMEMBOST MATERINŠČINE PRI MEDJEZIKOVNEM SPORAZUMEVANJU

Ker se je pokazalo, da so prevajalske intervencije v besedilu pogostejše, kadar prevajalec nima dovolj jezikovnega oziroma kulturnega znanja in ker na slovenskem prevajalskem trgu deluje vrsta prevajalcev, ki za sabo nimajo formalnega prevajalskega izobraževanja, ampak (največkrat) študij posameznega jezika ali jezikovnega para, smo v naslednji raziskavi ugotovljale, kako se prevodi študentov medjezikovnega posredovanja razlikujejo od izdelkov študentov tujih jezikov.

Ta raziskava je potekala v treh zaporednih študijskih letih, od 2012 do 2015 na štirih oddelkih Filozofske fakultete, sodelovala je celotna generacija študentov 3. letnika medjezikovnega posredovanja, poleg tega pa še študentje angleščine, nemščine in italijanščine.

V prvem delu raziskave smo primerjale prevode iz tujega jezika v slovenščino, v drugem pa iz slovenščine v tuji jezik. Sodelujoči v obeh eksperimentih so bili materni govorci slovenščine, pretežno ženskega spola in stari od 21 do 23 let. Študentom smo eksperiment predstavile pri pouku, po prvem delu raziskave smo jim predstavile tudi rezultate. Eksperiment je obakrat potekal v dveh delih: prvi del je obsegal prevod besedila, dolgega približno 1700 znakov brez presledkov. Za prevod so imeli 14 dni časa in popolno svobodo pri izbiri prevajalskih pripomočkov in pomočnikov. Besedila v prvem eksperimentu so govorila o tretji kulturi, o vse bolj spolitizirani homofobiji v Ugandi, kar je zagotavljalo približno enako poznavanje tematike pri vseh štirih skupinah. Drugo besedilo je govorilo o uvedbi enotne vstopnice za vse turistične znamenitosti v Hrastovljah, se pravi o dogajanju v Sloveniji, s čimer smo prav tako zagotovile enako zahtevnost zunajjezikovnega znanja za vse sodelujoče.

Drugi del raziskave je obsegal vprašalnik, v katerem smo jih povprašale po nekaterih osebnih podatkih (starost in študijska skupina), poleg tega pa je vseboval še nekaj vprašanj o prevodnem postopku in prevajalskih pripomočkih.

Prevode smo potem šifrirale tako, da ni bilo mogoče ugotoviti, kateremu študijskemu programu pripada posamezni študent, in jih popravile v skladu z merili, ki jih sicer uporabljamo pri ocenjevanju prevodov na Oddelku za prevajalstvo in ki temeljijo na ocenjevalnih tabelah Generalnega direktorata za prevajanje pri Evropski komisiji. Ko so bili vsi prevodi popravljani, smo jih s šifrantom spet razvrstile glede na študijsko smer avtorja.

6 IZ TUJEGA JEZIKA V MATERINŠČINO

Na začetku raziskave smo pričakovale, da se bodo pri prevajanju iz tujega jezika v materinščino pokazale različne jezikovne in prevajalske kompetence pri študentih jezikov oziroma medjezikovnega posredovanja predvsem zaradi večjega poudarka na poučevanju ciljnega jezika, torej slovenščine, na Oddelku za prevajalstvo (prim. Zlatnar Moe idr., 2015b, str. 108). Na podlagi podatkov o kontaktnih urah prevajanja na posameznih programih (prav tam) smo pri študentih medjezikovnega posredovanja pričakovale pogostejšo uporabo in večjo raznolikost prevajalskih pripomočkov ter slogovno in jezikovnozvrstno ustrežnejša besedila, kar se je oboje potrdilo. Pri študentih jezikov smo pričakovale vsebinsko natančnejše prevode, saj smo izhajale iz hipoteze, da bodo zaradi močnega poudarka na tujem jeziku bolje razumeli izhodiščno besedilo. Tega naši rezultati niso potrdili.

Na splošno so bili prevodi študentov medjezikovnega posredovanja ocenjeni nekoliko bolje od prevodov študentov jezikov. Razlika je bila največja pri študentih, ki so prevajali iz italijanščine, kar 5,5 točke, pri nemških in

angleških skupinah pa je ta znašala 3 točke. Zanimivi so bili tudi razponi znotraj posameznih skupin: tukaj sta si bili najbližje obe nemški skupini, kar je zanimivo predvsem zato, ker so imeli študentje nemcistike edini od študentov jezikov možnost usposabljanja za prevajanje v slovenščino (v okviru izbirnega predmeta).

Sicer pa so nas najbolj presenetili rezultati, vezani na pomanjkljive kompetence v ciljnem jeziku, se pravi v slovenščini, na primer pravopisne in slovnične napake. Presenetljivi so bili tako zaradi velikih razlik med študenti medjezikovnega posredovanja na eni in študentov tujih jezikov na drugi strani, kakor tudi zaradi dejstva, da so se te napake sploh pojavljale, glede na to, da se proces opismenjevanja za veliko večino prebivalcev Slovenije konča s koncem srednje šole in da bi torej morali začeti univerzitetni študij docela pismeni. Največja razlika se je pokazala na pravopisni ravni: v skupinah z Oddelka za prevajalstvo smo povprečno naštele 0,93 napake na prevod, pri študentih tujih jezikov pa 2,47. Pri napakah ni šlo za zapletene pravopisne probleme, ampak večinoma za osnovno rabo velikih začetnic in ločil (predvsem vejice), za napačen zapis števnikov in napake pri črkovanju. Napake so bile sicer pri vseh skupinah iste vrste, vendar so se pri študentih jezikov pojavljale 2,6-krat pogosteje kot pri študentih medjezikovnega posredovanja.

Pri slovničnih napakah je bil razkorak nekoliko manjši kot pri pravopisnih: pri študentih tujih jezikov so bile približno 1,5 pogostejše (4,1 na prevod) kot pri študentih medjezikovnega posredovanja (2,72 na prevod). Napake so bile treh vrst: v prvi skupini so bile napake, ki jih delajo materni govorniki slovenščine navadno zaradi vpliva narečij ali mestnih govoric. V to kategorijo sodi npr. uporaba mestnika namesto dajalnika (ali obratno) pri samostalnikih in pridevnikih moškega spola v ednini, napačna oblika določne oblike pridevnika v imenovalniku moškega spola ednine, neuporaba zanikanega rodilnika in napačna uporaba svojilnega oziroma povratno svojilnega zaimka. V drugo skupino so se uvrstile napake, ki so posledica vpliva izhodiščnega jezika na ciljno besedilo, npr. neuporaba dvojine, napačna raba glagolskih časov in podobno. V tretjo skupino so sodile napake neujemanja, do katerih pride med prevodnim postopkom in ki se navadno odpravijo v postopku revizije. V vseh naštetih kategorijah smo naštele več napak v prevodih študentov tujih jezikov kot v prevodih študentov medjezikovnega posredovanja.

Tudi slogovne napake so povezane s kompetencami v slovenščini in prav s temi ravni so imeli tako študentje tujih jezikov kot študentje medjezikovnega posredovanja največ težav, prvi 37 % pogosteje kot drugi. Slogovne napake smo razdelile v več kategorij od neustaljenih kolokacij, neupoštevanja slogovnih norm slovenščine, spremembe ravni formalnosti do sprememb diskurznega polja in slogovnih interferenc izhodiščnega jezika/besedila. Prvi dve kategoriji sta močno povezani z osnovno ravno pismenosti, spremembe na ravni formalnosti in polja pa so bolj povezane s poznavanjem besedilnih vrst,

kar je sicer do določene mere že zajeto v preduniverzitetnem izobraževanju, vendar ne v zadostni meri za strokovno delo z besedili.

S kompetenco v slovenskem jeziku pa so, morda presenetljivo, povezane tudi vsebinske in ideološke spremembe besedila (npr. uporaba nevtralnějšíh izrazov za istospolno usmerjene namesto slabšalnih, uporabljenih v izhodiščnem besedilu). Teh je bilo v prevodih študentov jezikov veliko več kot v prevodih študentov medjezikovnega posredovanja. Da bo ideoloških sprememb več pri prvi skupini, smo pričakovale, saj jih, kot smo videli prej, prevajalec sam, sploh na začetku svoje prevajalske poti, težko zazna, če na to ni posebej opozorjen, in tudi na Oddelku za prevajalstvo se s tovrstnimi težavami intenzivneje ukvarjamo šele zadnja leta, odkar smo problem podrobneje raziskali. Dodatno težavo pri zaznavanju tovrstnih problemov predstavlja dejstvo, da večina študentov (vseh sodelujočih študijskih programov) ideologijo razume zelo ozko v pomenu »totalitaristične ideologije 20. stoletja« in da zato niti ne vedo, na kaj bi morali biti pozorni. Študentje tujih jezikov bi lahko pri tem (pa tudi pri drugih težavah) lahko imeli nekoliko prednosti zaradi domnevnega boljšega razumevanja izhodiščnega besedila, saj se morda manjkrat znajdejo v položaju, ko se jim zdi izhodiščno besedilo težko, vendar se je izkazalo, da vse morebitne prednosti boljšega razumevanja izhodiščnega besedila izničijo težave, ki jih imajo z izražanjem v ciljnem jeziku, torej v slovenščini. Večina vsebinskih napak (4,94 na prevod pri študentih jezikovnih smeri in 3,81 na prevod študentov medjezikovnega posredovanja) je namreč nastala zato, ker so prevajalci izbrali sinonim, ki ima skoraj, vendar ne docela isti pomen kot izhodiščna beseda ali besedna zveza (recimo »obsodba« namesto »sodba«).

7 IZ SLOVENŠČINE V TUJI JEZIK

Prevajanje v tuji jezik je značilno za periferne kulture, v katerih pogosto ni na voljo maternega govornika ciljnega jezika, ki bi lahko prevajal iz perifernega izhodiščnega jezika. V raziskavi, ki smo jo opravile v študijskih letih 2012/13 in 2013/14, smo se osredotočile na prevajanje iz slovenščine v tri tuje jezike, in sicer v angleščino, nemščino in italijanščino. Posebnost te raziskave je bila tudi, da so nekateri študentje prevajali v svoj prvi tuji jezik (vsi jezikovni študentje in skupina prevajalcev, ki je prevajala v angleščino), nemška in italijanska skupina študentov medjezikovnega posredovanja pa sta prevajali v drugi tuji jezik, saj se kot prvi tuji jezik za vse študente na Oddelku za prevajalstvo šteje angleščina.

Pred začetkom raziskave smo pričakovale nekoliko boljše prevode v slovenščino pri študentih medjezikovnega posredovanja in nekoliko boljše prevode iz slovenščine pri študentih tujih jezikov prav zaradi izključne pozornosti, ki jo na jezikovnih študijskih programih posvečajo ciljnemu jeziku, družbi, kulturi in književnosti. Ko pa smo opravile analizo prvega eksperimenta, smo se

začele spraševati, ali pomanjkljive kompetence v maternem jeziku negativno vplivajo na kakovost besedila v tujem ciljnem jeziku.

Že pri analiziranju vprašalnikov smo naleteli na majhno, a pomembno razliko: čeprav so bile sicer ugotovitve primerljive z ugotovitvami prve raziskave (da namreč študentje medjezikovnega posredovanja pričakovano uporabljajo številnejše in bolj raznolike prevajalske pripomočke), se je pokazalo, da so samo nekateri študentje medjezikovnega posredovanja uporabljali tudi enojezične pripomočke za slovenščino, se pravi za izhodiščni jezik (npr. SSKJ in SP). Ta podrobnost nakazuje, da študentje medjezikovnega posredovanja slovenščino v vlogi izhodiščnega jezika dojemajo nekoliko drugače od študentov tujih jezikov, namreč ne kot nekaj, kar obvladajo, ker so pač materni govorci, in zato ne potrebujejo nobenih dodatnih pomagal, ampak kot katerikoli izhodiščni jezik, ki vedno lahko skriva dodatne zaplete in zanke.

Ko smo analizirale prevode, so nas tudi tokrat rezultati presenetili, saj naših pričakovanj niso potrdili: študentje jezikovnega posredovanja so tako v povprečju izdelali nekoliko boljše prevode od študentov tujih jezikov. Skupno število točk je bilo v drugem eksperimentu nekoliko nižje (12,5 od možnih 20 pri študentih medjezikovnega posredovanja in 11,4 pri študentih tujih jezikov), kar kaže, da nobena skupina ni izdelala posebno dobrih prevodov. To smo pričakovale, saj je šlo za prevajanje v tuji jezik, ki se ga marsikateri prevajalec praktik niti ne loteva. Zanimivo je tudi, da so študentje, ki so prevajali v prvi tuji jezik (se pravi, vsi študentje jezikov in prevajalska skupina, ki je prevajala v angleščino), oddali približno enako kakovostne prevode (s povprečnim številom točk okoli 11), sta pa zelo odstopali obe skupini, ki sta prevajali v drugi tuji jezik: nemška skupina je bila bistveno boljše (za 5 točk), italijanska pa nekoliko slabša (za dve točki in pol).

Razlika v kakovosti je bila tokrat manjša (0,9 točke), prevodi študentov medjezikovnega posredovanja pa so bili nekoliko boljši prav na vseh ravneh razen slovnične. Rezultat pri slovnični je nedvomno posledica bolj poglobljenega študija in osredotočenosti na samo en jezik v jezikovnih študijskih programih, treba pa je tudi dodati, da slovnične napake v nobeni od skupin niso bile hujše vrste, v angleški skupini je bila npr. najpogostejša slovnična napaka nepravilna raba določnega oziroma nedoločnega člana, med bolj problematičnimi je bila v vseh skupinah tudi nepravilna raba veznikov in predlogov ter skladijska okornost. Študentje jezikov so tudi pogosteje posegali v besedilo (npr. z izpusti in dodajanjem), kar kaže, da so pri tvorjenju besedil v svojem študijskem jeziku bolj sproščeni, je pa treba dodati, da sta bili pri najboljših rešitvah jezikovna in prevajalska skupina enako uspešni.

Na pravopisni ravni je bila razlika manjša, zanimivo pa je, da je boljši rezultat študentov medjezikovnega posredovanja posledica prav natančnejšega branja v slovenščini. V besedilu je npr. pisalo, da gre za »motive«
fresk in ne za

»naslove,« kar je recimo pri angleški skupini močno vplivalo na rabo velike začetnice v ciljnem besedilu.

Jezikovne in bralne kompetence v izhodiščnem jeziku so nedvomno vplivale na slogovne (npr. sprememba formalnosti in diskurznega polja), še bolj na pomenske premike v besedilu. Da lahko pomen uspešno prenesemo v ciljni jezik, ga moramo do potankosti razumeti v izhodiščnem besedilu, z vsemi njegovimi pomeni, odtenki in skritimi pomeni vred. Le na podlagi natančnega in ozaveščenega branja izhodiščnega besedila si lahko ustvarimo sliko o jezikovnem registru in slogu prebranega in se odločimo, kako bomo to prenesli v ciljni jezik. In prav to sta kategoriji, pri katerih so bili uspešnejši študentje medjezikovnega posredovanja. Tak rezultat potrjuje tudi popolna odsotnost ideloloških sprememb v prevodih študentov medjezikovnega posredovanja, ki se ni ponovila v jezikovnih skupinah. Čeprav je šlo za ideološko popolnoma nevtralno (če izvzamemo promocijo Hrastovcev kot izjemno gostoljubnih in prijaznih ljudi) besedilo, sta po en študent italijanščine in nemščine v svojem prevodu vendarle nekoliko spremenila pomen, tako da je bralec dobil vtis, da gre Hrastovcem predvsem za denar.

8 SKLEP

Naše raziskave v zadnjem desetletju so pokazale, da ljudje, ki končajo pred-univerzitetno izobraževanje, še nimajo zadosti bralnih in jezikovnih kompetenc za uporabo slovenščine za strokovne namene. Pokazalo se je tudi, da te pomanjkljive kompetence ne vplivajo samo na branje, razumevanje in tvorjenje besedil v slovenščini, ampak tudi v tujem jeziku, kar je problematično ne le v primeru ljudi, ki se z jezikom in besedili ukvarjajo profesionalno, ampak za vse, ki želijo in/ali morajo sodelovati z drugimi v svojem profesionalnem življenju. Po eni strani pomanjkljive bralne kompetence ovirajo razumevanje besedil (v vseh jezikih), predvsem tistega, kar je v njih novo in nepričakovano. Kot smo videli, so sodelujoči v raziskavi na težavnih mestih novo in presenetljivo nadomeščali z znanim in sprejetim, kar lahko ovira prenašanje inovacij v slovensko družbo na vseh ravneh. Pomanjkljive jezikovne kompetence pa pomenijo, da bodo ljudje, ne glede na smer študija in dela, svoje inovacije in odkritja s težavo prenesli na druge, tako v doma kot v globalnem okviru, kar prav tako onemogoča napredek in razvoj slovenske kulture, družbe in gospodarstva.

Naše raziskave so pokazale, da lahko nadaljnje razvijanje bralnih in jezikovnih kompetenc v slovenščini na visokošolski ravni večino teh težav odpravi v treh letih, kolikor traja prvostopenjski študij. Zato menimo, da bi bilo potrebno tudi na visokošolski ravni nadaljevati z razvijanjem kompetenc v materinščini (lahko tudi v kombinaciji z razvijanjem kompetenc v centralnem jeziku posamezne stroke) in tako opremiti bodoče strokovnjake, da bodo tako

v enojezičnem kot v vse pogostejšem večjezičnem delovnem okolju sposobni zaznavati, sprejemati, uporabljati in širiti novosti, inovacije in odkritja.

NAVEDENI VIRI

- Al-Mohannadi, S. (2008). Translation and ideology. *Social semiotics*, 18(4), 529–542.
- Atkinson, D. (1987). The mother tongue in the classroom: a neglected resource?. *ELT journal*, 41(4), 241–247.
- Burič Žorž, Z. (2013). *Slovenščina na Evropskem košarkaškem prvenstvu Eurobasket 2013*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Butzkamm, W. (2003). We only learn language once. The role of the mother tongue in FL classrooms: death of a Dogma. *Language learning journal*, 28(1), 29–39.
- De Swaan, A. (1993). The emergent world language system. *International political science review*, 14(3), 219–226.
- De Swaan, A. (2001). *Words of the world: the global language system*. Cambridge, MA: Blackwell.
- De Swaan, A. (2010). Language systems. V N. Coupland (ur.), *The handbook of language and globalization* (str. 56–76). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Dijk, T. A. (1996). *Discourse, racism and ideology*. La Laguna: RCEI Ediciones.
- Floros, G. (2011). »Ethicless« theories and »ethical« practices. *Interpreter and translator trainer*, 5(1), 65–92.
- Grahek Križnar, N. in Zlatnar Moe, M. (2007). Bralna pismenost študentov z uspešno opravljeno maturo: analiza bralne pismenosti študentov prvega letnika študija prevajalstva na Filozofski fakulteti. V J. Vintar (ur.), *Stopenjskost pri uvajanju pismenosti: postopen pouk bralne pismenosti na vseh ravneh šolanja* (str. 65–76). Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.
- Hanžič, S. (2017, 23. junij). Na poletne počitnice 157.000 učencev. *Delo*, 59, str. 1.
- Hatim, B. in Mason, I. (1997). *The translator as communicator*. London: Routledge.
- He, A. E. (2012). Systematic use of mother tongue as learning/teaching resources in target language instruction. *Multilingual education*, 2(1), 1–15.
- Heilbron, J. (1999). Towards a sociology of translation: book translations as a cultural world-system. *European journal of social theory*, 2(4), 429–444.
- Heilbron, J. (2000). Translation as a cultural world system. *Perspectives*, 8(1), 9–26.
- Heilbron, J. (2008). Responding to globalization: the development of book translations in France and the Netherlands. V A. Pym, M. Schlesinger in D. Simeoni (ur.), *Beyond descriptive translation studies: investigations in homage to gideon toury* (str. 187–198). Amsterdam: John Benjamins.
- Heilbron, J. (2010). *Structure and dynamics of the world system of translation*. Predstavljeno na International symposium »Translation and cultural mediation« UNESCO,

22–23 February 2010. Pridobljeno 29. 6. 2017 s spletne strani: <http://portal.unesco.org/culture/en/files/40619/12684038723Heilbron.pdf>

Huntley, S. in Penate, M. (2003). Specific reading at an advanced level or strategic competence?. *Iberica*, 5, 87–100.

Pečjak, S. (1993). *Kako do boljšega branja: tehnike in metode za izboljšanje bralne učinkovitosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

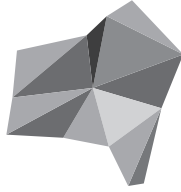
Zlatnar Moe, M. in Grahek Križnar, N. (2012). The influence of ideological orientation on target language text production: an analysis of summaries and translations of third-year students. *Interpreter and translator trainer*, 6(1), 71–90.

Zlatnar Moe, M., Mikolič Južnič, T. in Žigon, T. (2015a). I know languages, therefore I can translate? A comparison between translation competence of foreign language students and interlingual mediation students. *Translation and interpreting studies*, 10(1), 87–107.

Zlatnar Moe, M., Žigon, T. in Mikolič Južnič, T. (2015b). *Center in periferija: razmerja moči v svetu prevajanja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Zupan Sosič, A. (2014). Literarno branje. *Jezik in slovstvo*, 59(4), 47–65.

RAZPRAVE

DISCUSSION
PAPERS

RAZVOJ BRALNE PISMENOSTI – NOVA NACIONALNA STRATEGIJA

READING LITERACY DEVELOPMENT – A NEW NATIONAL STRATEGY

Milena Bon

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: milena.bon@nuk.uni-lj.si

UDK 028:026/027(497.4)

IZVLEČEK

V Sloveniji želimo doseči takšno raven bralne pismenosti, ki sleherni osebi v Sloveniji omogoča optimalen razvoj sposobnosti za dejavno življenje in delo. To je vodilo delovno skupino pri prenovi strateškega dokumenta pismenosti iz leta 2006. V prispevku je predstavljen nov dokument *Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti* (2017), nadaljnji ukrepi za udejanjane strategije in njeno uveljavitev v strokovni ter širši javnosti. V prispevku opozarjamo na velik pomen oziroma vlogo knjižnic pri razvijanju bralne pismenosti v različnih življenjskih obdobjih. Za bralno pismenost je izrednega pomena razvijanje porajajoče se pismenosti v predšolskem obdobju, saj je v različnih raziskavah dokazano, da je predbralna pismenost ključna za uspeh pri izobraževanju in uspešen nadaljnji razvoj ter tudi v obdobju odraslosti. Bralna pismenost je temelj nadaljnega razvoja slovenske države in nacionalne identitete. Skrb za dobro razvito bralno pismenost prebivalcev Slovenije je po eni strani odgovornost države, ki mora bdeti nad pripravo, dopolnjevanjem in udejanjanjem strategije, po drugi strani pa je tudi odgovornost vsakega posameznika in posameznice. Ob upoštevanju različnih pojmovanj strategija predlaga naslednjo definicijo: »*Bralna pismenost je stalno razvijajoča se zmožnost posameznikov za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje: razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje, pojmovanje branja kot vrednote, motiviranost za branje. Kot taka je temelj vseh drugih pismenosti in je ključna za razvijanje posameznikovih potencialov ter njegovo uspešno sodelovanje v družbi.*« (Nacionalna, 2017, str. 3) Pomemben del pismenosti je tudi bralna kultura, opredeljena kot odnos (splet pojmovanj in vrednot) posameznikov in družbe do knjige in branja.

Ključne besede: nacionalne strategije, pismenost, bralna pismenost, bralna kultura, knjižnice

ABSTRACT

In Slovenia, we would like to achieve such level of reading literacy that every person could develop his/her optimal capabilities for active life and work. That was the working group's leading principle in preparing the reform of the 2006 strategic document on literacy. The paper presents a new document *The National Strategy for Reading Literacy Development*, the measures for its implementation, and recognition in the professional and general public. The great importance and role of libraries in the reading literacy development at different life stages is stressed. For reading literacy, it is very important to develop emergent literacy at the preschool age. Namely, the various research studies have confirmed that emergent literacy is the key for individual's success in education and successful development at the adult age. Reading literacy is the foundation for further development of the Slovenian state and national identity. The goal of well-developed reading literacy of the inhabitants of Slovenia is the responsibility of the state, which has to monitor the preparation, updating and implementation of the strategy. However, it is also the responsibility of each individual. Considering different conceptions, the strategy proposes the following reading literacy definition: "*Reading literacy is a constantly evolving ability to understand, (critically) evaluate and use written information. This ability includes developed reading skills, (critical) understanding, comprehension of reading as a value, motivation to read. As such, it is the foundation of all other literacies and is crucial for development of individual's potentials and his/her participation in society.*" (Nacionalna, 2017, str. 3) An important part of literacy is also reading culture defined as the attitude (a collection of concepts and values) of individuals and society to books and reading.

Keywords: national strategies, literacy, reading literacy, reading culture, libraries

1 Uvod

Mehiški pisatelj in esejist Gabriel Zaid (2006) je zapisal: »Branje osvobaja bralca in ga prestavi od branja knjige k branju samega sebe in življenja na splošno.« Branje je osnovna veščina za proces sprejemanja, dekodiranja in razumevanja sporočil in osnova za razvoj več kot štirideset različnih pismenosti (Harris in Hodges, 1995), med drugim prve in osnovne – bralne pismenosti. Bralna pismenost se kot zmožnost in družbena praksa razvija vse življenje v različnih okoliščinah in na različnih področjih ter prežema vse človekove dejavnosti (Nacionalna, 2017).

Komisija za razvoj pismenosti, ki je delovala od 2004 do 2007, je pripravila strokovne podlage za nacionalno strategijo in strateški dokument *Nacionalna strategija za razvoj pismenosti* (2006). Razlog za oblikovanje nacionalne strategije za razvoj pismenosti so bili rezultati mednarodnih raziskav, v katerih

Slovenija ni dosegala dobrih rezultatov, pa tudi domačih raziskav. Raziskave so pokazale nezadostno stopnjo pismenosti pri osnovnošolski mladini in slabo funkcionalno pismenost odraslih. Zato si je takratna (Pečjak, 2006) Vlada RS zadala smel in zahteven cilj – dvigniti raven pismenosti celotnega prebivalstva Slovenije na primerljivo raven najbolj razvitih držav Evropske unije do leta 2012 (v Unescovem desetletju pismenosti).

Izvajanje zastavljenega cilja zaradi različnih razlogov ni bilo realizirano v najširšem smislu, zato je bila s sklepom ministra za izobraževanje in šport imenovana delovna skupina za pregled in dopolnitev nacionalne strategije iz leta 2006, ki je s pripravo nove strategije pričela leta 2015. Delovna skupina je sestavljena iz 24 članov: predstavniki fakultet (FF in PeF), javnih zavodov in raziskovalnih institucij (ZŠ, CPI, ACS, RIC, PI, NIJZ, NUK), prakse – ravnatelji in učitelji OŠ in SŠ ter predstavniki MIZŠ, MK, MDDSZ, MZ.

Delovna skupina je naredila temeljit pregled in spremembo dokumenta ob hkratni seznanitvi z rezultati najnovejših mednarodnih raziskav ter tudi s spremembo Zakona o knjižničarstvu (2001; sprememba iz leta 2015) glede šolskih knjižnic.

2 BRALNA PISMENOST, BRALNA KULTURA

Ob upoštevanju različnih pojmovanj je delovna skupina predlagala novo opredelitev bralne pismenosti kot *»stalno razvijajoče se zmožnosti posameznika in posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje prebranega, pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje. Kot taka je temelj vseh drugih pismenosti in je ključna za razvijanje posameznikovih in posamezničnih potencialov ter njuno uspešno sodelovanje v družbi.«* (Nacionalna, 2017).

Bralna pismenost omogoča in spodbuja osebni razvoj in socialno vključenost posameznikov v skupnost ter učinkovit ekonomski razvoj trajnostno naravnane družbe in je podlaga vsem drugim vrstam pismenosti. Bralna pismenost je eden izmed temeljev razvite jezikovne zmožnosti, pripomore k boljšemu obvladovanju maternega in drugih jezikov, k večji jezikovni samozavesti, pripravljenosti posameznika za sprejemanje jezikovne in kulturne različnosti ter učinkovitemu vključevanju v digitalizirano družbo. Pripomore tudi k hitrejšemu pridobivanju ali izpopolnjevanju poklicnih kompetenc ter k pridobitvi različnih kvalifikacij na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja. (Nacionalna, 2017).

Pomemben del pismenosti je tudi bralna kultura. V Nacionalni strategiji (2017) je opredeljena kot *odnos (splet pojmovanj in vrednot) posameznika in*

posameznice ter družbe do knjige in branja. Bralna pismenost pa je temelj nadaljnega razvoja slovenske države in nacionalne identitete. Skrb za dobro razvito bralno pismenost prebivalcev Slovenije je po eni strani odgovornost države, ki mora bdeti nad pripravo, dopolnjevanjem in udejanjanjem strategije, po drugi strani pa je tudi odgovornost vsakega posameznika.

Skrb za stalno razvijanje bralne pismenosti izhaja tudi iz priporočil Evropske unije. Svet EU za izobraževanje je 2009 sprejel nov Strateški okvir za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju, ki naj bi bil izpeljan do leta 2020. V njem postavljeni cilji določajo, da je treba delež slabše pismenih učencev in učenk do leta 2020 znižati na manj kot 15 %, kar je za vzgojno-izobraževalne sisteme držav članic Evropske unije velik izziv (Nacionalna, 2017).

3 NACIONALNA STRATEGIJA ZA RAZVOJ BRALNE PISMENOSTI

Delovna skupina je postavila cilj, da v Republiki Sloveniji dosežemo takšno raven bralne pismenosti, ki bo sleherni osebi v Sloveniji omogočala optimalen razvoj sposobnosti za dejavno življenje in delo.

V splošnem delu predloga nacionalne strategije za razvoj pismenosti so opredeljeni:

- vizija,
- razlogi za nastanek nove strategije (razvoj posameznikov ter družbe in gospodarstva),
- štirje strateški cilji razvoja:
 - vzpostaviti učinkovit družbeni okvir za razvijanje bralne pismenosti (ozaveščanje posameznikov in družbe, zagotavljanje temeljne ravni),
 - razvijati bralno pismenost posameznikov, ki imajo v različnih življenjskih obdobjih različne vloge, potrebe in zahteve ter tako omogočiti stalen razvoj družbe in gospodarstva (na družinskem, izobraževalnem, delovnem področju in za prosti čas; skrb za ranljive¹ skupine prebivalstva; spremljanje, evalvacija),
 - povečevati dostopnost do knjig in drugega bralnega gradiva (podpreti knjižničarsko dejavnost, še posebej šolske knjižnice in projekte za učinkovito promocijo branja),
 - v okviru vzgojno-izobraževalnega sistema nameniti večjo pozornost posameznim starostnim/ciljnim skupinam
- Devet temeljnih načel:
 - bralna pismenost kot vseživljenjska pravica, odgovornost in vrednota,

¹ Pri tem mislimo na vse skupine prebivalcev, ki jim družba v realnosti ne zagotavlja enake dostopnosti do dobrin. Na področju pismenosti so te skupine npr.: revni, manj izobraženi odrasli, priseljenci in njihovi potomci, begunci, Romi, otroci, odrasli s posebnimi potrebami itd.

- ozaveščanje in promocija pomena bralne pismenosti,
- celostni pristop,
- dostopnost, enakopravnost in pravičnost,
- individualizacija in personalizacija,
- strokovna odličnost in odgovornost,
- visoka pričakovanja in standardi,
- raznovrstnost branja,
- načrtovanje, evalvacija in samoevalvacija.

V specifičnem delu pa so opredeljeni specifični cilji na posameznih ravneh, in sicer:

- predšolsko obdobje (razvijanje družinske in porajajoče se pismenosti za uspešen kasnejši razvoj pismenosti),
- triletna devetletne osnovne šole (razvijanje temeljnih zmožnosti branja ter oblikovanje in ohranjanje pozitivnega odnosa do bralne pismenosti),
- srednja šola (nadgrajevanje razvoja bralne pismenosti za uspešno nadaljnje izobraževanje, učenje ter usposabljanje za poklic),
- visokošolske ustanove (spodbujanje nadaljnega razvoja in nadgradnje vseh vrst bralne pismenosti ter ozaveščanje o pomenu vseživljenjskega razvijanja pismenosti),
- odrasli (nadaljnje spodbujanje razvoja bralne pismenosti).

Sledi udejanjanje strategije, in sicer predvsem:

- priprava programov na nacionalni in lokalni ravni za različne ciljne skupine,
- izobraževanje in usposabljanje kompetentnih kadrov, tudi v vseh vrstah knjižnic,
- najširša medresorska mreža izvajalcev na različnih ravneh,
- zagotavljanje dostopnosti do kakovostnega in raznovrstnega bralnega gradiva (knjižnična mreža!),
- sistemska ureditev (ustanovitev nacionalnega sveta za bralno pismenost),
- financiranje.

2 POMEN IZOBRAŽEVALNE VLOGE KNJIŽNIC PRI RAZVOJU BRALNE PISMENOSTI IN URESNIČEVANJU NACIONALNE STRATEGIJE ZA RAZVOJ BRALNE PISMENOSTI

V Nacionalni strategiji (2017) so postavljeni cilji na posameznih stopnjah izobraževanja ter upoštevana vključenost knjižnic pri doseganju zapisanih ciljev. Pri tem moramo opozoriti, da je v Nacionalni strategiji izobraževanje pojmovano širše kot v smislu formalnega izobraževanja. Gre torej tudi za neformalne oblike. Poudarjena je izobraževalna vloga splošnih knjižnic pri razvijanju bralne pismenosti in bralne kulture, ki z razliko od šolskih in visokošolskih, s svojimi dejavnostmi pokrivajo prebivalce v vseh življenjskih

obdobjih in s tem prispevajo k boljši bralni in na njej temelječih drugih vrstah pismenostih prebivalcev.

V 16. členu ZKnj-1 splošnim knjižnicam določa, da organizirajo posebne oblike dejavnosti za otroke, mladino in odrasle, ki so namenjene spodbujanju bralne kulture in organizirajo kulturne prireditve, ki so povezane z njihovo dejavnostjo. Med pomembne dejavnosti ne samo splošne temveč tudi šolske in visokošolske knjižnice, sodi spodbujanje branja (raznovrstnega, kritičnega) in bralne kulture prebivalcev v vseh starostnih obdobjih. Bralna pismenost se ne razvija samo v sistemu formalnega izobraževanja (šolske, visokošolske knjižnice), temveč se razvija vse življenje tudi kot neformalno izobraževanje (v predšolskem obdobju in obdobju odraslosti predvsem splošne knjižnice). Umeščenost knjižnic v novi *Nacionalni strategiji za razvoj bralne pismenosti* je razvidna na vseh ravneh v specifičnih ciljih. Snovalci smo z umeščenostjo knjižnic v dokument želeli poleg ostalih akterjev pri razvoju bralne pismenosti poudariti izobraževalno vlogo knjižnic (predvsem šolskih, visokošolskih in splošnih).

4.1 Predbralno obdobje

V predšolskem obdobju je razvoj porajajoče se pismenosti ključen za nadaljnji uspeh in razvoj pismenosti posameznikov pri izobraževanju, delu, prostem času in aktivnem sodelovanju v družbi in zato strategija izrecno namenja temu obdobju posebno pozornost (prav tako tudi ranljivim skupinam prebivalstva).

Pri spodbujanju porajajoče se pismenosti je izrednega pomena družina ter vloga splošnih in šolskih knjižnic (kjer vrtci organizacijsko pripadajo šolam), predvsem zaradi dostopnosti gradiva v njih in s pridobivanjem zgodnjih bralnih izkušenj, na primer z izvajanjem programov družinske pismenosti. Na proaktivno vlogo predvsem splošnih knjižnic so avtorji opozorili v projektu *Kulturni in sistemski vidiki bralne pismenosti v Sloveniji* (Vilar idr., 2016). Družinska pismenost v prvi vrsti spodbuja vseživljenjsko učenje, ker hkrati sodelujejo različne generacije in se skupaj učijo. Avtorji so poudarili tudi pomen šolske in splošne knjižnice ter prispevka knjižničarjev na področju bralne pismenosti ter bralne kulture, ki jo oblikuje celotna družba in so vanjo neločljivo vpeti tudi javni izobraževalni in knjižnični sistemi.

Nadalje je v omenjenem projektu termin družinska pismenost definiran oziroma uporabljen »za opis staršev in otrok – ali bolj široko – odraslih in otrok – za skupno učenje« (Family literacy, 2016). Knaflič (2002, str. 38) navaja, da se »termin najpogosteje rabi za opis različnih dejavnosti znotraj družine, ki so povezane s pismenostjo v najširšem pomenu besede.« V izobraževalnem pomenu termin družinska pismenost vključuje rast pismenosti vseh družinskih članov oziroma gre v najširšem smislu termin razumeti kot

vsako dejavnost, pri kateri »družinski člani rabijo bralne, pisne ali računske spretnosti v družinski skupnosti v vsakdanjem življenju. Vključuje pa tudi bralno kulturo in navade, povezane s pismenostjo«. Ob raziskavi pismenosti pri odraslih Knaflič (2002, str. 40) ugotavlja: »Močan vpliv pismenosti staršev na raven pismenosti otrok, ki je razviden iz raziskovalnih ugotovitev, kaže, da se določena raven pismenosti medgeneracijsko ohranja znotraj družine ter da šola v povprečju v majhni meri nadoknadi primanjkljaje na področju pismenosti, ki izvirajo iz družine.« Jug in Vilar poudarjata še tri pomembne dejavnike razvoja veščin porajajoče se pismenosti, ki so splošno sprejete tudi v okviru Mednarodne federacije knjižničnih združenj IFLA: »obkroženost z bralnim gradivom, branje otroku in model odraslega, ki bere« (Jug in Vilar, 2015, str. 1304). Knjižničarji kot promotorji branja lahko vplivajo na izbiro kakovostnega čtiva in tako pri bralcu razvijajo sposobnost emocije, estetski občutek in sposobnost empatije.

Glavna naloga šolskih in splošnih knjižnic je torej razvijati kakovostno bralno pismenost, dejavnost, ki otroku in odraslemu pomaga na vseh področjih življenja. Družinska pismenost izhaja iz bralne pismenosti kot posameznikove sposobnosti razumevanja, uporabe in razmišljanja o napisanem besedilu. Predšolski otrok potrebuje (profesionalnega ali neprofesionalnega) posrednika, da bi otroku bral, se z njim pogovarjal, mu razlagal o prebranem. Ker se v sodobni družbi nenehno srečujemo s pisnimi sporočili, je nujno opolnomočiti predvsem starše, da bi se zavedali pomena branja in razumevanja o prebranem: gre torej za ozaveščanje o pomenu branja v vsakdanjih situacijah (npr. napisi v trgovini, pri zdravniku, v vrtcu, v drugih javnih ustanovah, na izdelkih za vsakdanjo rabo, reklamnih sporočilih itd.) ter pri branju kakovostnih informativnih in leposlovnih knjig (predvsem slikanic) (Vilar idr., 2016).

Za razvoj kakovostne bralne pismenosti tako v začetnem razvojnem obdobju kot v kasnejših obdobjih je potrebno opolnomočeno (kompetentno) strokovno osebje. Zato bo v akcijskem načrtu potrebno predvideti dodatno usposabljanje kot pogoj za udeležanje strategije. Že v omenjenem projektu (Vilar idr., 2016) so bili prepoznani pogoji delovanja, kompetence kadrov ter splošna družbena klima glede branja kot potencialno največje ovire v izpolnjevanju poslanstva splošnih knjižnic. Svoj pozitivni ugled v lokalni skupnosti ter osebno zavzetost knjižničarjev pa knjižnice prepoznavajo kot svojo prednost (Vilar, 2017).

Splošne knjižnice načrtovanje programa dela in izvajanja različnih dejavnosti za razvoj bralne pismenosti črpajo iz dobrega poznavanja lokalnega okolja, temelječe na analizi svojega okolja.² Pomembnost izsledkov analiz

² Navajamo projekt *Prostorska analiza knjižnične mreže (PAM)* Narodne in univerzitetne knjižnice, Centra za razvoj knjižnic in Urbanističnega inštituta Republike Slovenije, financer Ministrstvo za kulturo. Izhodišče projekta predstavlja načelo »Knjiga do bralca«, ki pomeni zagotavljanje najširše možne dostopnosti knjižnične dejavnosti za

pomaga splošni knjižnici pripraviti program za izvajanje dejavnosti za svoje uporabnike glede na ciljne skupine prebivalcev ter tudi v sodelovanje z različnimi partnerji na območju, kjer izvaja knjižnično dejavnost.

Za splošne knjižnice so lahko za načrtovanje dejavnosti pomembni podatki o vključenosti otrok v vrtce. V šolskem letu 2015/16 skoraj 22 odstotkov otrok v starosti od enega do pet let (Preglednica 1) v Sloveniji ni vključenih v vrtce. Najnižji delež otrok, ki niso bili vključeni, je v starosti enega leta (45 %). Ta odstotek se sicer z vsakim letom starosti povečuje in je bil v istem letu najnižji pri starosti pet let, torej tik pred vstopom v osnovnošolsko izobraževanje (vključenih 92 % otrok). 91 % vseh otrok, starih štiri in pet let, je bilo vključenih v predšolsko vzgojo in izobraževanje v vrtcih. Evropski strateški cilj, zapisan v dokumentu *Izobraževanje in usposabljanje 2020*, predvideva, da naj bi bilo v predšolsko izobraževanje vključenih 95 % otrok te starosti. Slovenija tega cilja še ni dosegla (povzeto po Arandžlovič, 2017). Je pa v obravnavi novela Zakona o vrtcih, v kateri je predvideno financiranje krajših programov iz državnega proračuna oziroma možnost brezplačnega obiskovanja krajših programov v obsegu 240 ur letno z namenom, da bi še povečali delež vključenosti predšolskih otrok v vrtce v letu pred vstopom v osnovno šolo.³

Preglednica 1: *Vključenost otrok v vrtce po starosti, Slovenija, šolsko leto 2015/16 (vir: Arandžlovič, 2017)*

	Starost otrok						
	Skupaj	1 leto	2 leti	3 leta	4 leta	5 let	6 ali več let
	%						
Skupaj	78,1	45,1	69,9	83,7	89,6	92,0	7,3
Dečki	79,0	45,4	70,3	84,5	90,4	92,7	9,1
Deklice	77,0	44,8	69,5	82,9	88,7	91,3	5,3

Razvijanje bralne pismenosti je ravno v predšolskem obdobju najbolj pomembno. V raziskavah o povezanosti med socialno-kulturnim okoljem prebivalstva v posameznih regijah v Sloveniji in dosežkih učencev na nacionalnem

vse prebivalce in s tem izenačevanje pogojev za njihov razvoj. Prostorska dostopnost do splošnih knjižnic je eden ključnih pogojev za uresničevanje poslanstva splošne knjižnice kot lokalnih vrat do znanja, kulture in informacij. Urbanistični inštitut Republike Slovenije je v ta namen razvil spletno aplikacijo za prostorsko analizo mreže splošnih knjižnic. Spletna aplikacija preko kartografskega vmesnika omogoča pregledovanje stanje mreže splošnih knjižnic v državi, analizo dostopnosti dejanskih in potencialnih lokacij izvajanja dejavnosti splošnih knjižnic ter pregled sociodemografskih značilnosti potencialnih uporabnikov (več na spletni strani: <http://nukgis.civitat.com/odk286/>).

³ Več na spletni strani: http://www.tax-fin-lex.si/Publikacije/LexNovice/2172adb1ab9-438d-86f4-30f12ad437d3?utm_campaign=lexnovice&utm_medium=email&utm_source=adremanovice&utm_content=20170707_TemaDneva#komentar.

preverjanju znanja so namreč Žakelj in Ivanuš Grmek (2010, 2011, 2013) ter Ivanuš Grmek, Žakelj in Čagran (2011) ugotovile, da imajo socialno-kulturni dejavniki velik vpliv na razvoj in šolski uspeh posameznika. Ta ključna ugotovitev, ki je izpeljana iz preučevanja rezultatov PISE, mora biti temeljno vodilo razvoja bralnih strategij, da bi izboljšali pismenost celotnega prebivalstva, predvsem pa, da bi ozavestili in opolnomočili starše predšolskih otrok, kako pomembna je sposobnost branja in pisanja za človekov vseživljenjski razvoj (Vilar idr., 2016).

V Sloveniji več splošnih knjižnic izvaja projekte branja v predbralnem obdobju, največ v sodelovanju z vrtci, kot so na primer razni knjižni nahrbtniki ali kovčki, bralne poti, bralne značke (npr. Knjižnica Brežice, Knjižnica A. T. L. Radovljica, Knjižnica Domžale, Knjižnica Franceta Balantiča Kamnik) in tudi branje za ranljive skupine (npr. Knjižnica Metlika: Romi, povabljeni v knjižnico). Družinsko pismenost že nekaj let izvaja Mestna knjižnica Kranj. Poleg splošnih knjižnic izvajajo take in podobne projekte branja v predšolskem obdobju tudi nekatere šole in druge javne ustanove ter društva. Nekatere občine vsakemu novorojencu podarjajo knjigo, podobno vzorčno akcijo je v nekaj občinah izpeljal Nacionalni inštitut za javno zdravje.

Na nacionalnem nivoju pa ni projekta, ki bi sistematično skrbel za razvijanje bralne pismenosti od rojstva naprej, kot je na primer zanimiv in uspešen projekt hrvaške nacionalne kampanje *Čitaj mi!* (2017) za spodbujanje glasnega branja otrokom od rojstva naprej. Izvajajo ga od leta 2011 ob sodelovanju knjižničarjev in drugih strokovnjakov v lokalnih skupnostih (logopedi, porodničnice, pediatri) z razstavami kvalitetnih slikanic na mladinskih oddelkih splošnih knjižnic, predavanjih o pomenu glasnega branja, branju pravljic na lokalnih radijskih postajah, pripovedovanju pravljic po knjižnicah in mestnih trgih. Postavili so številne male knjižnice v vrtcih in pediatričnih ambulantah. Rezultat kampanje je povečanje vpisa predšolskih otrok v splošne knjižnice. V projektu prisegajo na pomembnost sodelovanja in dobro organiziranega ter osmišljenega sodelovanja širše skupnosti. Le tako sodelovanje s starši prinese rezultate.⁴ Podobne projekte so za spodbujanje branja v predšolskem obdobju izvajali tudi drugje po svetu, na primer v skandinavskih državah (Norveška, Finska, Švedska, Danska), na Nizozemskem, v Italiji, Angliji, Belgiji, Avstraliji, ZDA.

⁴ V kampanji sodelujejo knjižničarsko društvo, društvo pediatrov, bralno društvo, strokovnjaki raziskovalci književnosti za otroke, društvo logopedov, UNICEF – vsi s ciljem razvijanja družinske zgodnje pismenosti in bralne kulture. Kampanja je dosegla mnoge pomembne uspehe, med drugim je bila nominirana tudi za najprestižnejšo mednarodno nagrado na področju otroških knjig – Astrid Lindgren Memorial Award – ALMA 2017. Več na spletni strani: <http://www.citajmi.info/naslovna/>.

V Sloveniji so že potekali pogovori med Nacionalnim inštitutom za zdravje, Ministrstvom za kulturo in Narodno in univerzitetno knjižnico o potrebnosti kakšnega podobnega projekta na nacionalni ravni in s o sodelovanjem podobnega nabora strokovnjakov, kot na Hrvaškem.

4.2 Obdobje šolanja (osnovna, srednja, visoka šola)

Rezultati zadnje raziskave PISA 2015 s področja bralne pismenosti so boljši od predhodne in so pokazali, da slovenski otroci in mladostniki dosegajo rezultate, primerljive z rezultati najbolj razvitih držav: relativno dobra je bralna pismenost učencev v 4. razredu, v primerjavi z letom 2012 ob koncu OŠ (15-letniki) se je povečala, obstajajo pa še vedno težave z bolj zahtevnimi nalogami, in sicer sklepanje, kritično vrednotenje, argumentiranje. K izboljšanju rezultatov raziskave PISA 2015 je najbrž pripomoglo izvajanje projekta ZRSS *Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja*.⁵

Šola in šolska knjižnica sta okolje bogatega kulturnega kapitala. Ravno v času formalnega izobraževanja je možno najbolj sistematično razvijati bralne kompetence (pri izvajanju obveznih izbirnih vsebin, knjižničnih informacijskih znanj, medpredmetnih povezavah itd.). Osmišljeno in načrtno poučevanje in strokovno delo, razvijanje interesa za branje in z njim povezane aktivnosti so pogoj za razvijanje bralne pismenosti in bralne kulture na vseh stopnjah izobraževanja, vključno s pestrim in kakovostnim naborom raznovrstnega bralnega gradiva v knjižnicah. Strokovni delavci, kompetentni za razvoj bralne pismenosti, morajo graditi visoka pričakovanja do vseh otrok. In kot pravi Novljanova (2006, str. 37), je branje primarna sposobnost, ki določa pismenost in je v več člankih opozarjala na pomen bralne pismenosti za sodobnega človeka (kot posameznika in aktivno delovanja v družbi) in na izobraževalno vlogo, ki jo imajo pri tem knjižnice.

Vendar pa je treba poudariti (naslanjajoč se tudi na ugotovitve v prvem in drugem sklopu projekta Vilar idr., 2016), da so šolske knjižnice obenem integrirane v izobraževalni sistem ter v knjižnični sistem. Zato je treba kakršne koli ukrepe nujno postavljati v kontekst ukrepov na področjih izobraževanja in knjižničarstva ter upoštevati strokovna izhodišča in prioritete obeh področij, ki pa niso daleč vsak sebi, ko govorimo o bralni pismenosti in bralni kulturi.

⁵ Potekal je med leti 2011–2013, vodila ga je svetovalka za področje osnovnega šolstva Fani Nolimal. Več o projektu *SU Bralna pismenost* na spletni strani: <http://skupnost.sio.si/login/index.php>, spletna stran zaključne konference *Bralna pismenost*: <http://www.zrss.si/BP2013/>, tematska številka revije *Vzgoja in izobraževanje*, letnik 44, številka 2–3, 2013, evalvacijsko poročilo projekta: <http://www.zrss.si/pdf/Evalvacijsko-porocilo-bralna-pismenost-2014.pdf>.

V strategiji so poudarki na branju ter uporabi knjižnice in njenih virov na vseh stopnjah izobraževanja. Ob koncu devetletne osnovne šole naj bi, v skladu z novo strategijo, vsaj temeljno raven bralne pismenosti doseglo 90 % učencev, najvišje ravni bralne pismenosti (kompetence) pa vsaj 10 % učencev.⁶ Poseben poudarek je na kritičnem vrednotenju in uporabi virov, ki jih ponujajo knjižnice v primerjavi s ponudbo spleta, za katerega velja, da nudi vse več nepreverjenih in nerelevantnih virov.

Za kakovosten dvig ravni bralne pismenosti je treba zagotoviti pospeševanje razvoja bralne in drugih oblik pismenosti tako v posameznem izobraževalnem kot tudi v širšem družbenem sistemu. Na vseh stopnjah šolanja se v Sloveniji izvaja več projektov za razvoj bralne pismenosti po posameznih območjih in v različnih ustanovah. Izvajajo pa jih tudi splošne knjižnice, in sicer glede na potrebe lokalnih skupnosti, interese knjižničarjev ali kot posledico sodelovanja in povezovanja knjižnic na območjih osrednjih območnih knjižnic in širše.

Naj ob tem omenimo nacionalni projekt spodbujanja bralne kulture *Rastem s knjigo*, katerega namen je osnovnošolce in srednješolce motivirati za branje mladinskega leposlovja slovenskih avtorjev ter jih spodbuditi k obiskovanju splošnih knjižnic.⁷ Projekt z namenom spodbujanja, promocije, povečanja in razvoja bralne kulture ter bralnih navad povezuje šolske in splošne knjižnice še z drugimi deležniki na lokalnem in nacionalnem nivoju.

4.3 Obdobje odraslosti

Nasprotno od izboljšanja rezultatov PISA 2015 glede na leto 2012 pa je raziskava spretnosti odraslih za obdelavo informacij v Sloveniji (PIAAC), ki je potekala v letu 2014 pod okriljem Andragoškega centra Slovenije, pokazala na pomemben zaostanek za rezultati najbolj razvitih držav. Med drugim je raziskava merila besedilne spretnosti, se pravi zmožnost razumeti in uporabiti informacije iz različnih besedil in je vsebovala tudi komponente bralne pismenosti. Odrasli z nizkimi dosežki so v vseh starostnih skupinah, izobrazbenih kategorijah, zaposlitvenih statusih, panogah ter geografskih območjih. Odrasli z nizkimi dosežki pogosteje kot širša populacija izkazujejo določene značilnosti, kot so: nižja izobrazbena raven, pogostejša brezposelnost, nižji dohodkovni razredi, neugodno socialno ozadje in družbeni položaj, šibka raba spretnosti v vsakodnevem življenju in pri delu, nizka udeležba v izobraževanju in usposabljanju, slabše ocenjeno zdravje, nizko zaupanje v institucije in sistem, nižje udejstvovanje v prostovoljskih in podobnih dejavnostih.

⁶ V raziskavi PISA je temeljna raven bralne pismenosti 2. raven, najvišji pa sta 5. in 6. raven.

⁷ Več na spletni strani: <http://www.jakrs.si/bralna-kultura/rastem-s-knjigo/>.

V Sloveniji se potrjuje, da je pogostost rabe spretnosti pri odraslih, enako močan dejavnik socialnih in ekonomskih učinkov kot ugotovljena raven spretnosti: raba besedilnih in matematičnih spretnosti pri delu in izven njega je povezana z višjim dohodkom, pozitivno je povezana tudi z drugimi pomembnimi družbenimi učinki (družbeno zaupanje, prostovoljsko delo, politična učinkovitost in splošno zdravje), branje je močnejše povezano z družbenimi učinki kot pisanje, pisanje pa je spet močnejše povezano z vsemi navedenimi družbenimi učinki kot matematične spretnosti (Možina, 2017).

Pismeni odrasli samostojno in ozaveščeno uporabljajo knjižnice ter dostopajo do različnih drugih relevantnih in kakovostnih ponudnikov informacij in gradiv, zato imajo splošne knjižnice in drugi deležniki nalogo še naprej razvijati temeljne in višje ravni bralne pismenosti odraslih za pridobivanje, razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo informacij iz različnih informacijskih virov. Pismeni odrasli naj bi obvladali različne bralne strategije za pridobivanje, razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo informacij v procesu učenja ter za reševanje problemov v vsakodnevnem življenju in pri delu. V obdobju odraslosti (v času aktivne zaposlitve ali v tretjem življenjskem obdobju) je zopet aktualna vloga splošnih knjižnic. Na sistemski ravni bo zato treba poskrbeti, da bodo splošne knjižnice omogočale bolj sistematičen razvoj bralne strategije na nacionalni ravni (višina sredstev za nakup gradiva in izvajanje dejavnosti, kompetence kadra, prostor itd.). S svojo (dokaj) dobro mrežo so z raznovrstnim gradivom in dejavnostmi pomemben izobraževalni dejavnik v družbi za razvijanje bralne pismenosti in bralne kulture pri odraslih v različnih okoliščinah ter za različne namene: za potrebe dela, vseživljenjskega učenja in dejavnega preživljanja prostega časa.

5 ZAKLJUČEK

Albert Einstein je zapisal: »Če želite, da bodo vaši otroci inteligentni, jim berite pravljice. Če želite, da bodo še bolj inteligentni, jim berite še več pravljič.« S to mislijo želimo poudariti pomen branja v predšolskem obdobju v času porajajoče se pismenosti in vseživljenjskega razvoja bralne pismenosti za posameznika in družbo. V razvoj bralne pismenosti morajo biti vpeti vsi deležniki, saj sta bralna pismenost in bralna kultura izjemno kompleksna pojma. V nacionalni strategiji razvoja bralne pismenosti smo opozorili, da je za uspeh razvoja bralne pismenosti potrebno vzpostaviti sistemske ukrepe, medresorsko naravnane in le tako bi lahko (Vilar in Haramija, 2016, str. 3) »skupno, s sistemskim delovanjem in v določenem daljšem časovnem obdobju vzpostavili pozitiven 'začaran krog' in dosegli spremembe bralne pismenosti in bralne kulture. S kratkoročnimi potezami brez širše družbene in medresorske usmerjenosti stanja ne moremo trajno izboljšati. Tako pravzaprav govorimo o širšem družbenem (oziroma nacionalnem) soglasju glede

stanja in izboljševanja bralne pismenosti in bralne kulture na Slovenskem, ter sistemsko ukrepanje na podlagi tega soglasja.«

Za razvoj bralne pismenosti je potrebno torej zagotoviti sistemsko najširše sodelovanje učiteljev in profesorjev na vseh stopnjah izobraževanja, knjižničarjev v vseh vrstah knjižnic, civilno družbo, ozaveščanje posameznikov in družbe kot celote, ki (če) bo ozavestila pomen bralne pismenosti za svoj razvoj.

Predlog besedila je bil v javni razpravi in na podlagi prispelih pripomb tudi dopolnjen. Predvidena nadaljnja pot besedila je usklajevanje po posameznih sektorjih in službah MIZŠ, nato postopek medresorskega usklajevanja in sprejem na Vladi RS. Temu bo sledil akcijski načrt in udejanjanje v praksi.

Za udejanjanje strategije na sistemski ravni je v prvi vrsti odgovorno ministrstvo, pristojno za vzgojo, izobraževanje in znanost, pa tudi ministrstva, pristojna za kulturo, družinske zadeve, zdravje, ter druga ministrstva in posamezne lokalne skupnosti (za delovanje splošne knjižnice sredstva v večinskem deležu zagotavljajo občine). Samo bralno pismen posameznik omogoča vsestranski razvoj slovenske družbe.

Predlogu bo sledila priprava Akcijskega načrta udejanjanja strategije, skrb za spodbujanje bralne pismenosti in bralne kulture v okviru drugih normativnih in strateških aktov, ki vključujejo to področje, usklajevanje zadolžitev in pristojnosti med vladnimi resorji, skrb za promocijo ter njeno uveljavitev v strokovni in širši javnosti, seznanjanje in spremljanje raznovrstnih gradiv in strokovnih podlag, ki imajo vpliv na uresničevanje, spremljanje in spodbujanje uresničevanja. Cilj snovalcev prenovljene strategije je doseči v Sloveniji takšno raven bralne pismenosti, ki bo sleherni osebi omogočala optimalen razvoj sposobnosti za dejavno življenje in delo. Če želimo, da strategija ne bo samo formalni dokument, smo dolžni vseživljenjsko razvijati bralno pismenost vsi v svojih okoljih in pri svojih ciljnih skupinah.

NAVEDENI VIRI

Arandelovič, D. (2017). *V vrtce vključenih 78 % otrok, mlajših od 6 let*. Ljubljana: SURS. Pridobljeno 21. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/5916>

Čitaj mi!. (2017). S.l.: Citajmi.info. Pridobljeno 3. 7 2017 s spletne strani: <http://www.citajmi.info/naslovna/>

Family literacy. (2016). Kent, Ohio: Ohio Literacy Resource Center. Pridobljeno 22. 4. 2016 s spletne strani: <http://literacy.kent.edu/familyliteracy/whatisit.html>

Harris, T. L. in Hodges, R. E. (1995). *The literacy dictionary: the vocabulary of reading and writing*. Newark: International Reading Association.

Ivanuš-Grmek, M., Žakelj, A., Čagran, B. (2011). Povezanost postignuća učenika te učiteljevih pristupa tijekom provjeravanja i ocjenjivanja znanja. V A. Jurčević Lozanić in S. Opić (ur.), *Škola, odgoj i učenje za budućnost: Međunarodna konferencija o naprednim i sustavnim istraživanjima* (str. 127–136). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Jug, T. in Vilar, P. (2015). Focus group interview through storytelling: researching pre-school children's attitudes towards books and reading. *Journal of documentation*, 71(6). 1300–1316.

Knaflič, L. (2002). Kako družinska pismenost vpliva na pismenost otrok. *Psihološka obzorja*, 11(2). 37–52.

Možina, E. (2017). *Izbrani rezultati raziskave spretnosti odraslih v Sloveniji*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije. Pridobljeno 27. junija 2017 s spletne strani: <http://www.nuk.uni-lj.si/nuk/ook/izobrazevanja>

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti: (predlog, 5. 4. 2017). (2017). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Pridobljeno 28. julija 2017 s spletne strani: http://www.zdruzenjeobcin.si/fileadmin/datoteke/2017/PREDLOGI_ZAKONOV_IN_DRUGIH_AKTOV/MIZS_Bralna_Pismenost_javna_razprava_april_2017.pdf

Nacionalna strategija za razvoj pismenosti. (2006). Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. Pridobljeno 28. 6. 2017 s spletne strani: <http://arhiv.acs.si/publikacije/NSRP.pdf>

Novljan, S. (2006). Nacionalna strategija za razvoj pismenosti posega tudi v delovanje visokošolskih in specialnih knjižnic. V K. Stopar in Z. Rabzelj (ur.), *Informacijska pismenost med teorijo in prakso – vloga visokošolskih in specialnih knjižnic: zbornik prispevkov* (str. 29–40). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Pečjak, S. (2006, 6. junij). Bomo čez šest let bolj pismeni?: z dr. Sonjo Pečjak o nacionalni strategiji za razvoj pismenosti v Sloveniji. *Večer*, 62, str. 14.

Vilar, P. (2017). Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Vilar, P. in Haramija, D. (2016). Kulturni in sistemski dejavniki bralne pismenosti v Sloveniji: prispevek na konferenci. V A. Gril idr. (ur.), *Raziskovanje v vzgoji in izobraževanju danes?: zbornik povzetkov: 1. nacionalna znanstvena konferenca, Ljubljana, 27. september 2016* (str. 27–28). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 8. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.bralnaznacka.si/upload/povzetki1-simpozij-drustva-bralna-znacka-slovenije2016.docx>

Vilar, P., Kovač, M., Južnič, P., Zabukovec, V., Haramija, D., Batič, J., ... Bon, M. (2016). *Zaključno poročilo ciljnega raziskovalnega projekta V5-1506 – Kulturni in sistemski dejavniki bralne pismenosti v Sloveniji: trajanje projekta 15. 10. 2015–15. 10. 2016*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo.

Zaid, G. (2006). *Toliko knjig!*. Ljubljana: KUD Sodobnost.

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002-ZUIK in 92/2015.

Žakelj, A. in Ivanuš-Grmek, M. (2010). *Povezanost rezultatov pri nacionalnem preverjanju znanja s socialno-kulturnim okoljem učencev, poukom in domačimi nalogami*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Žakelj, A. in Ivanuš-Grmek, M. (2011). Rezultati učencev pri nacionalnem preverjanju znanja in socialno-kulturno okolje. *Pedagoška obzorja*, 26(4), 3–17.

Žakelj, A. in Ivanuš-Grmek, M. (2013). Ability grouping and pupils' results on the national assessment of knowledge. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 15(2), 439–463.

DRUGI UPORABLJENI VIRI

Novljan, S. (2004). Izobraževalna moč splošnih knjižnic. *Knjižnica*, 48(3), 107–124.

Vrabič Kek, B. in Črnigoj Marc, T. (2017). Družinski člani vsake tretje družine so tudi otroci, mlajši od 19 let. *Ljubljana: SURS*. Pridobljeno 8. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.stat.si/StatWeb/PDF/PrikaziPDF.aspx?id=6634&lang=sl>

BRALNA ZNAČKA¹

THE READING BADGE

dr. Dragica Haramija

Pedagoška fakulteta in Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Maribor
predsednica Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS
e-pošta: dragica.haramija@um.si

UDK

IZVLEČEK

Bralna značka je bila ustanovljena v šolskem letu 1960/61 in se je razvila v mogočno gibanje za razvoj bralne, knjižne in književne kulture v vsem slovenskem kulturnem prostoru (torej ne samo v Sloveniji, temveč tudi pri zamejcih in zdomcih oziroma izseljencih). Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS (2010) organizira in usmerja delo mentorjev branja ter mladih bralcev od predšolskega do srednješolskega obdobja (ocenjujemo, da vsako leto za *bralno značko* bere približno 140.000 bralcev; v zadnjih letih sodeluje več kot 70 % vseh osnovnošolcev, ki jih vodi 7.000 mentorjev, za druge skupine bralcev nimamo tako natančnih podatkov); že več kot petnajst let berejo za *bralno značko* odrasli, spodbujamo tudi medgeneracijsko branje. Mentorji branja pripravijo bralne sezname in se celo (šolsko) leto² o prebranih knjigah pogovarjajo z bralci (ti preberejo 3–7 knjig na sezono, odvisno od starosti). Bralna značka za otroke in mladostnike se začne vsako šolsko leto 17. septembra (rojstni dan in dan smrti pisatelja Franceta Bevka) in se zaključi po 2. aprila (mednarodni dan knjig za otroke ali Andersenov dan). Temeljni vprašanji *Bralne značke* pri vseh starostnih stopnjah in v vseh bralnih skupinah sta: izbor del za branje (priporočilni sezname) in oblike, metode in načini dela, primerni za različne starostne skupine bralcev. *Bralna značka* postaja po 57. letih način branja vseh generacij in je prepoznavna blagovna znamka, ki je leta 2011 prejela najvišje državno odlikovanje, zlati red za zasluge, in je prava zgodovina multidisciplinarnega delovanja na širokem področju bralne kulture.

Ključne besede: Bralna značka, branje, bralna kultura, bralna pismenost

¹ Članek je bil pripravljen v okviru programske skupine Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine (P6-0156). Gre za dopolnjen članek Haramija, D. (2016). Bralna značka. V M. Ristič in A. Vujović (ur.), *Didaktičko-metodički pristupi i strategije – področja učenju i razvoju dece* (str. 445–455). Beograd: Učiteljski fakultet.

² Branje otrok in mladostnikov se praviloma veže na potek šolskega leta, med tem ko bralna značka za odrasle pogosto teče celo koledarsko leto.

ABSTRACT

The Reading Badge was founded during the school year 1960/61 and has since then developed into a strong movement for the development of literary and reading culture in Slovene cultural area (not only within Slovenian borders but also beyond, where Slovenes live). The Reading Badge Society of Slovenia organizes and directs the work of reading mentors and young readers from preschool to middle school period (every year the reading badge includes approximately 140.000 readers; 70% of all pupils in elementary schools read and they are guided by 7000 mentors; we do not have such accurate data for other groups of readers); for over 15 years adults have been reading for the reading badge, we also encourage intergenerational reading. Reading mentors prepare reading lists and talk to the readers about the books they have read (they read 3–7 books per school year, depending on their age). The reading badge begins every year on September 17 (the anniversary of birth and death of Slovene writer France Bevk) and concludes after April 2 (International Children's Book Day). The basic questions of the reading badge in all age groups and reading groups are: the selection of books (lists of recommendations) and the forms, methods and manners of work appropriate for different age groups. After 57 years, the reading badge/Reading Badge is becoming the method of reading for all generations and is a recognizable trademark, which in 2011 was awarded the highest decoration from the state, the golden decoration for merits, and is therefore a true history of multidisciplinary working in a wide area of reading culture.

Keywords: Reading Badge, reading, reading culture, reading literacy

1 Uvod

Bralna značka je v sodobnem času postala blagovna znamka za spodbujanje branja v vseh starostnih obdobjih, od predšolskih otrok do starostnikov. Gre za izvorni slovenski model branja, kjer bralec v določenem času prebere knjige in o njih tudi poroča. Branje se odvija doma, gre torej za prostovoljno in prostočasno dejavnost, poročanje pa je organizirano institucionalno: v vrtcih, osnovnih šolah, srednjih šolah, splošnih knjižnicah in domovih starostnikov. Ime *Bralna značka* izhaja iz časov ustanovitve tega gibanja za spodbujanje branja osnovnošolcev (leta 1960), ko je bilo zbiranje značk zelo popularno in so bralci za potrditev in nagrado, da so izvenšolsko dejavnost opravili, dobili prave kovinske značke. V članku *Petdeset let bralne značke* Miha Mohor (2011, str. 14) pravi: »Ob koncu petdesetih let je bilo zbiranje vseh mogočih značk med otroki priljubljen konjiček. To sta Kotnik in Suhodolčan izkoristila in značko s portretom koroškega pisatelja Prežihovega Voranca povzdignila v priznanje za branje.« Ime je ostalo, čeprav se danes značke ne podeljujejo več, pač pa bralci dobijo potrdila o sodelovanju ali/in knjižna darila.

Slika 1: Znak Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS³

Zgodovina *Bralne značke*: ta občolska interesna dejavnost otrok in mladih je bila ustanovljena v šolskem letu 1960/61 na Osnovni šoli Franja Goloba na Prevaljah, ustanovila sta jo pisatelj Leopold Suhodolčan, takratni ravnatelj šole, in slovenist Stanko Kotnik. Kot osnovno vodilo spodbujanja branja je bil Pravilnik za pridobitev Prežihove značke, v katerem je so bila poudarjena tri načela, in sicer da naj tak način branja v mladem rodu budi (Kotnik, 1960; citat iz ponatisa 2011, str. 23) »[s]misl za poglobljeno, kritično branje dobrih sodobnih domačih literarnih del, da bodo vzljubili lepo knjigo; sposobnost, da bodo znali knjigo vrednotiti in jo uporabljati za svojo nadaljnjo rast, estetska in etična čustva [...]«. Kljub razširitvi branja tudi na prevedena leposlovna dela in informativne knjige, ki v začetnih letih gibanja niso bile predmet branja, ostaja osnovno načelo kakovosti (in spodbujanja branja izvirnega leposlovja) še vedno v veljavi. V svojem razvoju je *Bralna značka* že zelo zgodaj prerasla okvire šolskega oziroma medšolskega projekta in se razvila v mogočno gibanje za razvoj bralne, knjižne in književne kulture v vsem slovenskem kulturnem prostoru, torej ne samo v Sloveniji, temveč tudi pri zamejcih in zdomcih oziroma izseljencih. Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS⁴ organizira in usmerja delo mentorjev branja ter mladih bralcev od predšolskega do srednješolskega obdobja; že več kot petnajst let berejo za *bralno značko* tudi odrasli, v zadnjem letu (od leta 2014) naj omenim še odmevno spodbujanje medgeneracijskega branja učencev, učiteljev in staršev v bralnih krožkih, pa tudi sodelovanje študentov, ki berejo oskrbovancem v domovih starostnikov.

2 RAZVOJ BRALNE ZNAČKE

Bralna značka je nastala kot poskus spodbujanja branja na eni osnovni šoli in prerasla v vsesplošno gibanje za spodbujanje branja. V *Rastoči knjigi Koroške* so po letnicah ustanovitve navedene Bralne značke (2017):

³ Slika 1 (znak; avtorske pravice ima društvo) je objavljena z dovoljenjem Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS.

⁴ Vsi podatki so dostopni na spletni strani: <http://www.bralnaznacka.si>.

- 1960/61: Prežihova bralna značka (Prevalje, Ravne na Koroškem, Dravograd).
- 1963: Bevkova bralna značka.
- 1964: Cankarjeva bralna značka, Jurčičeva bralna značka.
- 1965: Levstikova bralna značka, Prešernova bralna značka.
- 1966: Finžgarjeva bralna značka, Seliškarjeva bralna značka, Miklošičeva bralna značka, Ingoličeva bralna značka, Gregorčičeva bralna značka in Cicibanova bralna značka) in tako je bilo vseh bralnih značk deset. Obenem pa so se za naslednja leta pripravljale še ostale bralne značke (Kosovelova, Kajuhova, Kranjčeva).
- 1967: Deseta obletnica *Bralne značke* je prinesla pokritost celotne Slovenije, vnaprej pa so načrtovali, da bi zajeli celotno slovensko narodnostno ozemlje. Krajnčeva bralna značka, Kosovelova bralna značka, Kettejeva bralna značka, Kajuhova bralna značka.
- 1968: Župančičeva bralna značka.
- 1996: Aškerčeva bralna značka, Bralna značka Frana Milčinskega, Kersnikova bralna značka.
- 1970: Vodnikova bralna značka, Golieva bralna značka, Meškova bralna značka.
- 1971–1980: Tavčarjeva bralna značka, Bralna značka Ferenc Móra, Družboslovna Kidričeva bralna značka, Grudnova bralna značka), Suhodolčanova bralna značka.
- Po letu 1980: Bralna značka Bena Zupančiča, Prušnikova (Gašperjeva) družboslovna bralna značka, Ribičičeva bralna značka, Zmajeva bralna značka, Bralna značka Branke Jurca, Trubarjeva bralna značka, Gradnikova bralna značka, Magajnova bralna značka, Devova bralna značka, Družboslovna Moškričeva bralna značka, Valvasorjeva bralna značka, Domnova bralna značka, Potrčeva bralna značka, Bralna značka Mirka Kunčiča, Murnova bralna značka, Stritarjeva bralna značka.
- 2002: ustanovitev Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS, ki vsaj delno še vedno sodi pod okrilje Zveze prijateljev mladine Slovenije.
- 2016: večinoma so bralne značke še poimenovane po pisateljih (vsaj na osnovnih šolah), a se za celotno gibanje uporablja kar izraz *Bralna značka*. Na predšolski stopnji imajo različna imena: Ciciuhec, Bralček palček, Bralni škrt, Bralni črviček itd.⁵

Predsedniki bralne značke: Stanko Kotnik 1968–1972, Leopold Suhodolčan 1972–1977, Petra Dobrila 1977–1978, Leopold Suhodolčan 1978–1979, Jože Zupan 1979–1983, Janez Kajzer 1983–1985, Igor Longyka 1985–1997, Tone Partljič 1997–2004, Slavko Pregl 2004–2008, dr. Igor Saksida 2008–2011, dr. Dragica Haramija od leta 2011.

⁵ O predšolski bralni znački več v članku Haramija, 2008.

3 DELOVANJE *BRALNE ZNAČKE*

Temeljni vprašanji *Bralne značke* pri vseh starostnih stopnjah in v vseh bralnih skupinah sta: izbor del za branje (priporočilni sezname) ter oblike, metode in načini dela, primerni za različne starostne skupine bralcev.

Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS uspešno združuje mentorje branja in mlade bralce. Mentorji branja so vsi vzgojitelji in učitelji, ki v tekočem šolskem letu usmerjajo in spodbujajo prostočasno branje. To pomeni, da pripravijo sezname, po katerih otroci berejo (priporočeno število knjig je odvisno od starosti otroka, pri predšolskih večinoma 3 knjige, v osnovni šoli v povprečju 5 knjig, na višji stopnji in v srednji šoli v povprečju 7 knjig), otroke spremljajo pri branju (se ob dogovorjenih terminih z njimi srečujejo, pomagajo pri izbiranju gradiva, pri razumevanju le-tega, jih spodbujajo, da vztrajajo itd.). Na razredni stopnji je mentor razredni učitelj, na višji stopnji knjižničar, učitelj slovenščine ali učitelj, ki prihaja z nekega drugega predmetnega področja, a ga branje in promoviranje branja zanimata. Bralci so za branje na koncu leta pohvaljeni (dobijo priznanja, knjižna darila, obišejo jih avtorji, gredo na izlete itd.) – za organizacijo zaključnega dela je na šoli praviloma zadolžen mentor-koordinator (po navadi je to knjižničar). Bralna značka se začne vsako šolsko leto 17. septembra (rojstni dan in dan smrti pisatelja Franceta Bevka) in se zaključi po 2. aprilu (mednarodni dan knjig za otroke ali Andersenov dan).

3.1 Po starostnih stopnjah

V **predšolskem obdobju** mora mentor *Bralne značke* upoštevati starost naslovnika (otroka) in njegov kognitivni razvoj, ki narekuje zanimanje za določeno temo: otroke seznanjamo z leposlovnimi in informativnimi (poučnimi) vsebinami. Zanimarjiva ni niti dolžina besedila, saj gre v predšolskem obdobju predvsem za postopno razvijanje zmožnosti poslušanja, torej za predbralno fazo, pri kateri je nujno vpleten posrednik branja, bodisi gre za profesionalnega (vzgojitelj, pomočnik vzgojitelja) ali neprofesionalnega (starši, stari starši, drugi odrasli) posrednika. *Bralna značka* za predšolske otroke je namenjena predvsem družinskemu branju in ustvarjanju spodbudnega okolja za otrokov stik s knjigo. Seznam priporočenih del je namenjen smernicam, kako otroku, ki še ne bere sam in torej nujno potrebuje posrednika, da mu izbrano vsebino prebere, odrasli (posrednik) pomaga vstopiti v svet knjig.

Zakaj sploh seznam? Ob veliki količini knjig, ki izhajajo v zadnjem desetletju, kar nikakor ne pomeni, da so vse kakovostne, je potrebno dela vrednotiti in otrokom ponuditi najboljše: le na ta način se v institucionalno književno vzgojo ne vnaša po kakovosti slabša literatura. Seznam naj bo dovolj široko zastavljen, da bo zajel vse bralne okuse, priporočamo dvajset do trideset naslovov za posamezno skupino. To se zdi obvladljivo, saj mora biti tudi

profesionalni posrednik, ki *Bralno značko* vodi v instituciji, pripravljen na vse izbrane knjige, ki jih otroci predstavljajo, starši in otroci pa imajo možnost izbirati iz seznama dela po lastni presoji (in ne nazadnje po dostopnosti gradiva). Pri leposlovnih delih ne bi smeli pozabiti na zimzelenke, torej večkrat ponatisnjena kakovostna besedila iz svetovne in slovenske književne zakladnice (literarni kanon). Med novejšimi literarnimi besedili izbiramo predvsem po tematskem principu, ne pozabimo pa tudi na razmerje med izvirno in prevedeno literaturo: skozi književna dela in ob literarnih junakih spoznava otrok širši kulturni kontekst nacionalne in drugih književnosti. Ob informativnih knjigah bo otrok spoznal, da je pridobivanje znanja povezano z zmožnostjo bralne pismenosti.

V predšolskem obdobju so mentorji branja vsi vzgojitelji, ki v svoji skupini vodijo *bralno značko*, nekateri vrtci pa se tesneje povezujejo s splošnimi knjižnicami, tam za mlade bralce pripravijo sezname knjižničarji. *Predšolska bralna značka* poteka tako, da mentor oziroma skupina mentorjev pripravi seznam priporočenih knjig, otroci in starši pa praviloma s seznamoma (lahko pa tudi po lastni izbiri) izbirajo knjige za branje. Starši otroku doma preberejo knjigo – gre torej za spodbujanje družinskega branja – nato otrok v vrtcu o prebrani knjigi poroča, način pa je odvisen od starosti otroka in je prilagojen njegovim zmožnostim in željam. Nekateri otroci predstavijo izbrano knjigo pred skupino (samostojno povzamejo potek zgodbe), se naučijo in recitirajo izbrano pesem, se ob slikanici individualno pogovarjajo z vzgojiteljico (npr. v knjižnem kotičku), kaj narišejo, odigrajo itd. V nekaterih vrtcih, ki so bolj oddaljeni od knjižnic, večinoma izvajajo *bralno značko* kot *bralni nahrbtnik*, v katerega vzgojitelj–mentor pripravi slikanice (večinoma 3), otrok odnese nahrbtnik domov, navadno za en teden ali dva, starši mu preberejo knjige, nato nahrbtnik vrne in poroča o prebranem (ponekod imajo v nahrbtnikih zvezke, v katere otroci ob prebranem kaj narišejo, nekateri tudi že kaj napišejo). Pri pripravi seznamov *Bralne značke* je treba seveda dobro poznati kurikulum za vrtce. Ob vsem naštetem pa ne gre pozabiti na dejstvo, da je temeljni cilj *Bralne značke* zbujanje ljubezni do branja. Ko se je v okviru *Bralne značke* zelo intenzivno začelo spodbujanje branja med otroki v predšolskem obdobju (predšolsko bralno značko, ki se je začela razvijati tako rekoč sočasno na različnih koncih Slovenije, je v strokovnem smislu na nacionalni ravni povezala in nadgradila Tilka Jamnik v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja), je to pravzaprav pomenilo tudi intenzivnejši, predvsem pa zgodnejši začetek spodbujanja družinskega branja. Predšolska bralna značka se najbolj neposredno sooča z odraslimi v družini in soodvisnostjo otrok od njihovega odnosa do branja, zato je področje spodbujanja bralne pismenosti v tej starostni skupini posebej občutljivo. Vsekakor je pri *Bralni znački* za delo z otroki v predbralnem obdobju zelo pomembno tudi poznavanje bralnih interesov odraslih, ne le otrok.

Bralna značka v osnovnih šolah po Sloveniji ima najdaljšo tradicijo in najbolj domišljen ter razvejan sistem branja. Sodelujejo vse osnovne šole v Sloveniji, najbolj vodljiva skupina bralcev so učenci na razredni stopnji, kjer je tudi mentor običajno njihov razredni učitelj, tako mentor in mladi bralec preživita skupaj veliko časa. Statistični podatki za šolsko leto 2013/2014, pripravila jih je Petra Potočnik, so objavljeni na spletni strani Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS (statistični podatki o branju osnovnošolcev, podatki so pripravljene na podlagi v celoti izpolnjenih vprašalnikov, teh je bilo 431 oziroma 87,26 % vseh poslanih vprašalnikov: 1. razred: 96,99 % bralcev; 2. razred: 95,93 % bralcev; 3. razred: 92,90 % bralcev; 4. razred: 86,78 % bralcev; 5. razred: 79,13 % bralcev; 6. razred: 57,80 % bralcev; 7. razred: 48,33 % bralcev; 8. razred: 43,76 % bralcev; 9. razred: 40,94 % bralcev.⁶

Od leta 2003, ko Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS podarja kakovostne ponatise izvornih slovenskih knjig vsem učencem, ki vsa leta osnovnega šolanja berejo za *bralno značko*, je bil uveden tudi vprašalnik, ki ga šole izpolnijo, zato so ob koncu vsakega šolskega leta podani precej natančni podatki o branju. Za šolsko leto 2014/2015 je podatke v magistrskem delu Petre Letonja *Gibanje za spodbujanje branja: Bralna značka in njenih 55-let delovanja* (2015), dosegljivo na Digitalni knjižnici Univerze v Mariboru (DKUM): Petra Letonja je ob obdelavi podatkov za šolsko leto 2014/2015 pripravila tudi primerjalno analizo s podatki izpred dvajsetih let, ko je diplomsko delo o *Bralni znački* pripravila Manca Perko. Pomembna in spodbudna podatka sta rahlo naraščanje števila bralcev in širjenje mentorske mreže.

Večina šol pripravi bralne sezname (po razredih) v okviru rednih srečanj aktivov učiteljev, pogosto so objavljeni na spletnih straneh osnovnih šol, večinoma mentorji dopuščajo tudi branje knjig po lastni izbiri otroka – mladega bralca. Učenci na razredni stopnji pripovedujejo o prebranih vsebinah večinoma učitelju razrednega pouka (tudi v času podaljšanega bivanja), na predmetni stopnji pa v določenem času mentorju, ki je knjižničar, slovenist ali učitelj z drugega predmetnega področja. Večinoma gre za ustno povzemanje zgodbe in izražanje lastnega mnenja o prebranem delu. Ob koncu šolskega leta večinoma sledi prireditev, na katero šola povabi pisatelje, pesnike, likovne umetnike, ki predstavijo svoje delo in podelijo bralna priznanja mladim bralcem. Zlate bralke/zlati bralci dobijo ob koncu osnovnega šolanja knjižno darilo. Leta 2017 je Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS podarilo že pol milijona darilnih knjig osnovnošolcem ob koncu obveznega šolanja (devet let branja), prvošolcem za bralne spodbude in še v nekaterih drugih knjižnih darilnih akcijah.

⁶ Podatki so bili pridobljeni 11. 7. 2017.

Po **srednjih šolah** so organizirani bralni klubi, kjer se dijaki navadno srečujejo večkrat na leto in se pogovarjajo o knjigah. Običajno se mentor in bralci v naprej dogovorijo za en naslov na termin oziroma za eno temo (bralci preberejo različne knjige na isto temo) z več naslovi na termin. Ob popolnoma prostovoljnih bralnih klubih (ki sodijo v prostočasne dejavnosti), je marsikje organizirano branje dijakov kot obvezna izbirna vsebina (večinoma v 1. letnikih srednjih šol).

Bralna značka za **odrasle** poteka po splošnih knjižnicah po Sloveniji, začela se je v Knjižnici Ivana Potrča na Ptujju, kjer jo je uvedla knjižničarka Liljana Klemenčič. V prvi vrsti je bila namenjena učiteljem, da bi spoznali sodobno mladinsko literaturo in tako postali še bolj uspešen bralni zgled osnovnošolcem. V sodobnem času je branje namenjeno vsem odraslim, knjižnice pripravijo večinoma tematske sezname raznolikih knjig (npr. v ptujski knjižnici so bralci v letu 2014 brali knjige z literarnim likom živali, v letu 2015 tematski izbor knjig o otroštvu, 2016 je bila tema hrana in vino, 2017 knjige o glasbi in glasbenikih). Večinoma imajo knjižnice zelo dobro urejene spletne strani za promocijo *Bralne značke* za odrasle, npr. Knjižnica Ivana Potrča Ptuj;⁷ Primorci beremo.⁸ Večina knjižnic svoje bralne projekte poimenuje kar *Bralna značka* za odrasle, v nekaterih predelih Slovenije ima regionalni naslov in hkrati regionalno povezovanje splošnih knjižnic (npr. Savinjšani beremo, Primorci beremo).

Pri **medgeneracijskem branju**, najnovejšem projektu *Bralne značke*, ki sva ga začeli v šolskem letu 2014/2015 s Tilko Jamnik, gre za branje in druženje različnih generacij. V bralnih krožkih berejo isto knjigo učenci, učitelji in starši in se nato o knjigi pogovarjajo, nabor knjig je iz fonda Zlati bralec/zlata in iz akcije Rastem s knjigo Javne agencije za knjigo Republike Slovenije (izbrano darilno knjigo prejme celotna generacija sedmošolcev in generacija prvih letnikov vseh srednjih šol). V domovih starostnikov (deloma tudi starostnikom izven institucij), v Varstveno-delovnih centih, vrtcih in še nekaterih drugih ustanovah (bolnišnica, dom krajanov) berejo študentje na glas, včasih skupini, včasih posamezniku, kar je odvisno od želje/zmožnosti poslušalcev (starostnikov, ljudi s posebnimi potrebami, otrok) in se z njimi o prebranem pogovarjajo.

Bralna značka v **zamejstvu in po svetu**, ki jo podpirajo Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Ministrstvo za izobraževanje RS in Zavod za šolstvo RS. Dejavnosti *Bralne značke* so organizirane v slovenskih vrtcih in šolah v Italiji ter med otroki v slovenskem zamejstvu v Avstriji in na Madžarskem, prilagojene so sistemu šolanja v posamezni državi. V Italiji (pokrajinski princip

⁷ Dostopno na: <http://www.knjiznica-ptuj.si>.

⁸ Dostopno na: <http://primorci.tol.sik.si>.

Tržaška, Goriška, Benečija) deluje gibanje že 40 let, v Avstriji (z močnim središčem in podporo Slovenske študijske knjižnice v Celovcu, predvsem pa sodelujejo dvojezične šole na avstrijskem Koroškem) več kot trideset let, na Madžarskem šestindvajset let, a je situacija v Porabju specifična predvsem zaradi rabe narečja in ne knjižnega jezika. V *Bralni znački* sodelujejo tudi otroci Slovencev, ki živijo po svetu, večinoma v okviru dopolnilnega pouka slovenščine.

3.2 Kriteriji kakovostnih knjig

Na vseh stopnjah branja se je pokazalo, da je zanimiv seznam kakovostnih knjig ključnega pomena. Ob premisleku za branje različnih tipov knjig (kanon – sodobna književnost, izvirne – prevedene knjige in leposlovne – informativne knjige) predlagam naslednja razmerja:

- 20 % informativnih knjig,
- 20 % slovenskih kanonskih besedil,
- 15 % prevodnih kanonskih besedil,
- 25 % slovenskih sodobnih besedil,
- 20 % prevodnih sodobnih besedil.

Seznami kakovostnih knjig, ki jih za Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS večinoma pripravlja Tilka Jamnik (osnova je priročnik za branje kakovostnih knjig Pionirske – CMKK pri Mestni knjižnici Ljubljana), so objavljeni na spletni strani društva po različnih kategorijah: starostne stopnje, tematski seznami, ranljive skupine bralcev, tematsko spodbudne knjige. Na spletni strani je tudi stalna rubrika Priporočilnica, v kateri so ob izbranih literarnih delih predstavljene tudi didaktične spodbude za branje.

Ne glede na vrsto branja, bi moral mentor branja (vzgojitelj, učitelj, knjižničar) upoštevati več kriterijev pri izbiri ponujenega gradiva:

- Kakovost literarnega dela: spoznavna, etična, estetska vrednost besedil, kakor jih navaja Janko Kos v *Literarni teoriji* (2001, str. 23–37) in ilustracij. Iskanje zgolj vzgojnega cilja branega besedila pogosto zaide v moraliziranje, zato sporočilnost literarnega dela ne more biti zadostni kriterij za izbiro. Izbrano besedilo mora biti jezikovno kakovostno, ne osiromašeno, temveč prilagojeno otrokovi zmožnosti razumevanja jezika, torej tropov in figur, ki so osnovna sestavina umetniškega jezikovnega ustvarjanja. Pomembna je tudi etična komponenta literarnega dela, kajti izbrana besedila v javnem položaju ne bi smela zbujati nestrpnosti zaradi rasnih, verskih, spolnih in drugih razlik med ljudmi. Ob obravnavi slikanic in ilustriranih knjig mora biti pozornost usmerjena tudi na kakovost ilustracij.
- Skladnost z Učnim načrtom za slovenščino v osnovni šoli in Kurikulumom za vrtce: upoštevati je potrebno kanonske in priporočene avtorje ter predvideno literarno-teoretično znanje po posameznih letih šolanja, seveda

- s prilagoditvami; v vrtcu dosegati z lastnim izborom kriterij zastavljenih ciljev ob spoznavanju izbranih besedil.
- Uporaba različnih metod branja, npr. kakor jih navaja Metka Kordigel Aberšek (2008, str. 88–94): metoda večkratnega branja, metoda družinskega branja, metoda branja na deževen dan, metoda branja v nadaljevanjih, metoda žepne pravljice.
 - Razmerje med branjem domače in prevedene literature, pri čemer menim, da bi moralo biti to razmerje v prid izvirne slovenske literature in literature primarne otrokove države (kadar gre za otroke priseljence).
 - Razmerje med branjem kanonske (klasične) in sodobne literature, pri čemer bi morali otroci poznati kanonske literarne like, sproti pa naj bi se seznanjali tudi s kakovostnimi novostmi.
 - Primerna vsebina glede na starost otroka: ob preučevanju bralnega užitka se je pokazalo, da ni pomembno, kdo je glavni literarni lik besedila, temveč je pomembneje, kakšna je tema besedila (npr. manjše otroke zanimajo medčloveški odnosi, prevozna sredstva, vsakdanje dogodivščine, slednje še sploh v kombinaciji s komiko; mladostnike zanimajo problemski teksti, tema odraščanja, iskanja svojega lastnega smisla itd.).
 - Primerna oblika knjige (slikanica, ilustrirana knjiga, knjiga brez ilustracij) glede na otrokovo zmožnost branja, posledično je pomembna tudi primerna dolžina besedila.
 - Upoštevanje zunajliterarnih dejavnikov, še posebej pri manjših otrocih (npr. letni časi, interes otroka itd.).
 - Navajanje otrok na razlikovanje leposlovnih in informativnih knjig, razlikovanje jezikovnih prvin v besedilih.
 - Raznolikost literarnih besedil glede na književne zvrsti, vrste in žanrsko pripadnost.

Zato je še kako pomembno usposabljanje tako profesionalnih posrednikov kot osveščanje staršev, da je razvoj bralne pismenosti proces, ki se ne zaključi s koncem prvega triletja, ampak traja vse življenje. Šele ustrezen razvoj bralne pismenosti je lahko podlaga za sprejemanje vedno bolj kompleksnih besedil (tako literarnih kot neliterarnih; tako klasičnih kot tistih, ki jih prinašajo sodobni mediji), s katerimi se bralci srečujejo na svoji poti v odraslost. Zaostajanje na tem področju tako ni le ena ključnih zavor na poti mladega človeka do ljubitelja branja, knjig, književnosti za vse življenje, kar je cilj *Bralne značke*; temveč je lahko resna ovira pri vključevanju mladih v sodobno življenje nasploh.

Spodbujanje branja profesionalnih posrednikov književnosti, v primeru *Bralne značke* so to mentorji branja, je vsekakor povezano z njihovim lastnim branjem in odnosom do knjig. Priporočila za branje se najlažje uveljavijo z bralnimi seznamami, ti naj ne bodo predolgi, dopuščajo pa naj izbiro otrok (in staršev, kadar gre za nebralce), katero knjigo bodo brali. Če povzamemo: iz predhodnih raziskav se je pokazalo, da optimalen seznam vsebuje od dvajset do trideset

priporočenih knjig (poezije, proze, dramatike), na seznamih naj bodo tudi ne-umetnostna (informativna) besedila. Ob pripravi bralnih seznamov je potrebno paziti na primerne vsebine za neko starostno obdobje, primerno dolžino besedil, ob besedilu je potrebno izbrati tudi kakovostne ilustracije, tehten premislek pa velja tudi uravnoveženosti med kanonskimi in sodobnimi besedili ter med prevodnim ter domačim leposlovjem, vseskozi pa je sezname treba posodabljeni. Pri pripravah je zaželeno timsko mentorsko delo. Ob vsem tem je pomembna tudi možnost svobodne izbire del izven seznamov. Ta mentorju omogoči vpogled v bralni in siceršnji razvoj posameznega bralca, bralcu pa pomaga pri razvoju v samostojnega aktivnega ljubitelja branja, knjig in književnosti.

3.3 Druge aktivnosti Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS

Ena od pomembnih dejavnosti društva je tudi specifična založniška dejavnost: izdajanje darilnih knjig s pomočjo sponzorjev in donatorjev (gre za ponatise odličnih izvirnih slovenskih knjig). Akcija podarjanja knjig zlatim bralcem/zlatim bralkam in prvošolcem/prvošolkam poteka že od šolskega leta 2003/2004 in je najdlje trajajoča akcija podarjanja knjig na Slovenskem. Od tedaj do danes je društvo poleg tega izpeljalo tudi nekaj posameznih, enkratnih darilnih akcij, tako je skupaj podarilo šolam in učencem že pol milijona knjig.

Podarjene knjige za zlate bralce/zlate bralke, darilno knjigo prejmejo učenci ob koncu šolskega leta (praviloma maja):

- 2003/2004: *Ledene magnolije* Marjane Moškrič in *Prešeren.doc* (izbral in uredil dr. Igor Saksida)
- 2004/2005: *Srebro iz modre špilje* Slavka Pregla in *Cankar.doc* (izbral in uredil mag. Anton Šepetavc)
- 2005/2006: *Gimnazijec* Igorja Karlovška in *Pota knjige* Iztoka Iliča
- 2006/2007: *Distorzija* Dušana Dima in *Pavček.doc* (izbral in uredil Tone Pavček)
- 2007/2008: *Poletje na okenski polici* Irene Velikonja in *Trubar.doc* (izbrala in uredila dr. Kozma Ahačič in Miha Mohor)
- 2008/2009: *Noordung.doc* (uredil Miha Mohor)
- 2009/2010: *Pink* Janje Vidmar
- 2010/2011: *Cesar in roža* Bine Štampe Žmavc
- 2011/2012: *Osnove demokracije* Mira Cerarja
- 2012/2013: *Naročje kamenčkov* Saše Vegri z ilustracijami Damijana Stepančiča
- 2013/2014: *Zdravljica* Franceta Prešerna z ilustracijami Damijana Stepančiča
- 2014/2015: *Otroci sveta* Janje Vidmar in Benke Pulko
- 2015/2016: *Album 14/15/16* (uredila Dragica Haramija)
- 2016/2017: *Od genov do zvezd* Saše Dolenca in ilustratorja Igorja Šinkovca

Podarjene knjige za prvošolce (darilno knjigo prejmejo učenci na začetku šolskega leta, praviloma 17. septembra):

- 2004/2005: *Medvedki sladkosnedki* Srečka Kosovela z ilustracijami Jelke Reichman
- 2005/2006: *Šola ni zame* Cvetke Sokolov z ilustracijami Petra Škerla
- 2007/2008: *Martin Krpan* Frana Levstika z ilustracijami Hinka Smrekarja
- 2008/2009: *Moj očka* avtorska slikanica Lile Prap
- 2009/2010: *O kralju, ki ni maral pospravljati* Nine Mav Hrovat z ilustracijami Suzi Bricelj
- 2010/2011: *Pravljica o vetru* slovaška ljudska z ilustracijami Bogdana Groma
- 2011/2012: *O Jakobu in mucu Mici* Barbare Hanuš z ilustracijami Anje Zavadlav
- 2012/2013: *Juri Muri v Afriki: o fantu, ki se ni maral umivati* Toneta Pavčka z ilustracijami Damijana Stepančiča
- 2013/2014: *Lipko in Košorok* Primoža Suhodolčana z ilustracijami Gorazda Vahna
- 2014/2015: *Zdravljica* Franceta Prešerna z ilustracijami Damijana Stepančiča
- 2015/2016: *Ostržek bere za bralno značko* Tilke Jamnik z ilustracijami Petra Škerla
- 2016/2017: *7 nagajivih* Leopolda Suhodolčana in z ilustracijami Marjana Mančka
- 2017/2018: *Kako je gospod Feliks tekmoval s kolesom* Petra Svetine z ilustracijami Ane Razpotnik Donati

Izobraževanja: Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS pripravlja simpozije, kjer se povezuje s strokovnjaki z različnih področij, predvsem za teorijo književnosti, didaktiko jezika in književnosti, teorijo branja, psihološkimi teorijami bralnega razvoja, specialnimi pedagogi za odpravljanje bralnih težav, knjižničarji itd. Simpoziji imajo bolj splošni značaj, društvo jih pripravi enkrat letno v Ljubljani za mentorje branja (v zadnjem času na dan odprtja Slovenskega knjižnega sejma), na njih predavatelji predstavljajo predvsem različne bralne strategije, teorije bralnega razvoja, literarnoteoretična spoznanja sodobne mladinske književnosti, knjige v novih medijih, bibliopedagoško delo in kakovostna mladinska dela, pomemben segment simpozijev so tudi okrogle mize, ki iščejo odgovore na aktualna vprašanja o branju mladih. Pomembni so tudi regijski seminarji, ti so bolj usmerjeni v konkretne skupine in imajo značaj strokovne podpore pri mentorskem delu (npr. predstavitev novitet, kako pripraviti seznam kakovostnih knjig za določeno starostno stopnjo, metode dela z mladimi bralci, predstavljanje primerov dobre prakse). Regijski seminarji so namenjeni mentorjem na posameznem območju ali pa gre za predavanja, ki jih institucija (vrtec, šola) naroči za vse zaposlene, kar je zelo pomembno za sprejemanje bralne pismenosti kot uzaveščne dejavnosti vseh pedagoških delavcev, knjižničarjev, staršev. Koncept bralne pismenosti, ki ga predlaga *Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti* (2017, v javni obravnavi) je

lahko dobra podlaga mreženju vseh institucij, ki so povezane z branjem in bralno kulturo, predvsem pa je pomembno ozaveščanje vseh prebivalcev o pomenu pismenosti kot temeljne kompetence za vseživljenjsko učenje. *Bralna značka* je gibanje za spodbujanje bralne pismenosti s premišljenim konceptom delovanja, ki uspešno povezuje zunanjo in notranjo motivacijo za branje pri vseh generacijah prebivalstva na Slovenskem.

4 SKLEP

Bralna značka postaja po 57. letih način branja vseh generacij in je prepoznavna blagovna znamka, ki je leta 2011 prejela najvišje državno odlikovanje, zlati red za zasluge. Društvo združuje strokovnjake različnih strok, povezanih s knjigo, mentorje branja, ki po terenu delajo z bralci, in avtorje, zato je *Bralna značka* prava zgodovina multidisciplinarnega delovanja na širokem področju bralne kulture in posebej bralne pismenosti v najširšem pomenu, saj spodbuja večrazsežno pismenost (ali različne pismenosti) s promoviranjem raznolikih kakovostnih knjig. Delo na nacionalni ravni vodi in organizira strokovna služba, na terenu pa mentorji branja na vseh starostnih stopnjah od vrtca (razvoj družinske pismenosti) do domov starostnikov (medgeracijsko branje). Spodbujanje branja vseh skupin prebivalstva, še posebej ranljivih skupin (npr. otrok s posebnimi potrebami, priseljencev, socialno deprivilegiranih itd.) in branje knjig, ki spodbujajo strpnost, sta, ob načelu izbire kakovostnih knjig za branje, pomembna dejavnika za pripravo bralnih seznamov. Živost, razsežnost in utrjenost gibanja danes kaže, da je taka oblika povezovanja mogoča in uspešna.

NAVEDENI VIRI

Društvo *Bralna značka Slovenije* – ZPMS. (2010). Ljubljana: Društvo *Bralna značka Slovenije* – ZPMS. Pridobljeno 10. 7. 2017 s spletne strani: <http://www.bralnazacka.si/>

Haramija, D. (2008). Predšolska bralna značka v vrtcih v Sloveniji. *Otrok in knjiga*, (71). 62–74.

Kordigel Aberšek, M. (2008). *Didaktika mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Kos, J. (2001). *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS.

Kotnik, S. (2011). Plemenita značka. V J. Zupan (ur.), *Branje je potovanje: ob 50-letnici bralne značke* (str. 23–24). Ljubljana: Društvo *Bralna značka Slovenije* – ZPMS.

Letonja, P. (2015). *Gibanje za spodbujanje branja: bralna značka in njenih 55-let delovanja*. Magistrsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta.

Mohor, M. (2011). Petdeset let bralne značke. V J. Zupan (ur.). *Branje je potovanje: ob 50-letnici bralne značke* (str. 12–21). Ljubljana: Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS.

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti: (predlog, 5. 4. 2017). (2017). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Pridobljeno 18. 5. 2017 s spletne strani: http://www.zdruzenjeobcin.si/fileadmin/datoteka/2017/PREDLOGI_ZAKONOV_IN_DRUGIH_AKTOV/MIZS_Bralna_Pismenost_javna_razprava_april_2017.pdf

Rastoča knjiga Koroške. (2017). *Bralne značke po letu nastanka*. Prevalje: Občina Prevalje. Pridobljeno 7. 7. 2017 s spletne strani: <http://www.reg-kult.si/Rastoca-knjiga/ArtMID/423/ArticleID/84/Seznam-bralnih-zna%c4%8dk-po-letu-nastanka>

DRUGI UPORABLJENI VIRI

Haramija, D. in Perko, M. (2011). Bralna značka in njenih petdeset let. V B. Krakar Vogel (ur.), *Slavistika v regijah – Maribor* (str. 127–131). Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.

V OBJEMU BESED: PROJEKT ZA SPODBUJANJE DRUŽINSKEGA BRANJA¹

IN WORDS' EMBRACE ("V OBJEMU BESED"): PROJECT FOR PROMOTION OF FAMILY READING

dr. Dragica Haramija

Pedagoška fakulteta in Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Maribor
e-pošta: dragica.haramija@um.si

UDK 028:659.11

IZVLEČEK

Projekt *V objemu besed* financira Ministrstvo za kulturo RS, poteka od oktobra 2016 do novembra 2017, in sodi v skupino raziskovalno-razvojnih projektov. V projektu sodelujemo Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru kot nosilec projekta, partnerja v projektu sta Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru in Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS. Razvojni del projekta je bil opravljen v šolskem letu 2016/2017 v 14 vrtcih po regijskem principu, v njem je sodelovalo 34 vzgojiteljev – multiplikatorjev, ki so delali s 335 otrok in njihovimi starši iz 330 družin. Projekt je naravnan izrazito povezovalno: raziskovalne institucije so povezane z vzgojno-izobraževalnimi zavodi, te pa s knjižnicami in drugimi kulturnimi institucijami v neposrednem okolju.

Namen projekta je spodbujanje družinskega branja oziroma družinske pismenosti, ki je del bralne pismenosti (ta pa je nujni pogoj za delovanje človeka v družbi) in vključuje medgeneracijsko branje na vseh področjih dejavnosti (jezik, umetnost, družba, narava, matematika, gibanje) ter na vseh področjih otrokovega razvoja (kognitivnem, socialnem, čustvenem, estetskem, moralno-etičnem in motivacijskem področju). V projektu je bila pomembna socialna naravnost, saj so otroci prejeli gradivo (knjige, plakat, karte, kocke) v trajno last. Družinsko pismenost opredeljujemo kot skupek različnih dejavnosti znotraj družine, ki so povezane s pismenostjo v najširšem pomenu besede, ko hkrati sodelujejo različne generacije in se skupaj učijo.

Projekt je trajnostno naravnan in vključuje, ob spodbujanju družinskega branja (obkroženost z bralnim gradivom, branje otroku in odrasli kot bralni zgled), tudi spodbujanje pozitivnega odnosa do bralne kulture in navad, povezanih s pismenostjo.

Ključne besede: družinska pismenost, branje, bralna kultura, predšolski otroci

¹ Članek je bil pripravljen v okviru programske skupine Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine (P6-0156).

ABSTRACT

The project entitled *V objemu besed* (In Words' Embrace) which is funded by the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia is a research & development project designed to take place between October 2016 and November 2017. The partners involved in this project are: The Faculty of Education of the University of Maribor who is the project holder, along with the Faculty of Arts of the University of Maribor as another partner and the Slovenian Reading Badge Society, active within Slovenian Association of Friends of Youth as the third. The development part of the project was carried out in the 2016/2017 school year in 14 kindergartens across regions and it involved 34 preschool teachers who worked with 335 children and their parents from 330 families. The project was extremely connective in nature: the research organisations were connected with educational organisations, and these further with libraries and other cultural institutions in their local environment.

The objective of the project was to promote family reading or family literacy which is a vital part of general literacy (which is a prerequisite for a person's social interaction) and encompasses cross-generation reading in all spheres of human activity (language, art, social sciences, natural sciences, mathematics, movement) as well as in all spheres of a child's development (cognitive, social, emotional, aesthetic, moral and ethical, and motivational). The project focused on its social stance, as the children got to keep the work materials (books, poster, cards, blocks) they had received. Family literacy is defined as a series of different activities within a family, which are related with literacy in its broadest sense and which involve simultaneous participation of different generations and their shared learning.

This is a sustainable project which focuses not only on the promotion of family reading (being surrounded by reading material, reading to a child, and adults as reading role models) but also on encouraging a positive attitude towards the reading culture and the habits related to literacy.

Keywords: family literacy, reading, reading culture, preschool children

1 Uvod

Projekt *V objemu besed* sodi med raziskovalno-razvojne projekte, pri čemer opravljajo razvojni del vzgojitelji in vzgojiteljice (multiplikatorji) v vrtcih ter Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, raziskovalni del pa zaposlene na Univerzi v Mariboru (UM) in Univerze v Ljubljani (UL), od tega je 9 raziskovalk zaposlenih na Pedagoški fakulteti in 3 raziskovalke na Filozofski fakulteti UM, 1 raziskovalka je zaposlena na Filozofski fakulteti in 1 raziskovalec na Pedagoški fakulteti UL. Vrtci so bili izbrani po regijskem principu, in sicer za vsako regijo en vrtec, izjemi sta Pomurska in Posavska regija (v Preglednici 1 označeno z *); čeprav je sklenjen sporazum z dvema vrtcema v regiji, ju jemljemo kot eno enoto, saj imata malo vpisanih otrok, v izobraževanje

multiplikatorjev smo vključili iz vsakega vrtca 2 vzgojiteljici. V projektu je delovalo 29 enot, iz vsakega vrtca po dve, izjema je vrtec Ormož, kjer sta bili dve skupini v enoti Velika Nedelja in ena skupina v enoti Podgorci.

Preglednica 1: *Vključeni vrtci po regijah in vključeno število otrok*

Regija	Vrtec	Število otrok po starostnih obdobjih		Skupaj
Osrednjeslovenska	Vrtec pod gradom Ljubljana	10	10	20
Gorenjska	Vrtec Jesenice	7	8	15
Goriška	Vrtec Cerklje (vrtec pri OŠ)	12	18	30
Obalno-kraška	Vrtec Sežana	8	17	25
Pomurska*	OŠ Gornji Petrovci (vrtec pri OŠ) OŠ Šalovci (vrtec pri OŠ)	9 6	20 9	44
Podravska	Vrtec Ormož, enota Velika Nedelja in Podgorci	5	5+8	18
Koroška	Vrtec Prevalje (vrtec pri OŠ)	10	22	32
Savinjska	Vrtec Velenje	14	24	38
Jugovzhodna Slovenija	Vrtec Metlika	8	8	16
Primorsko-notranjska	Vrtec Pivka (vrtec pri OŠ)	9	10	19
Posavska*	Vrtec Krmelj (vrtec pri OŠ) Vrtec Ciciban Sevnica	12 8	19 9	48
Zasavska	Vrtec Litija	15	15	30

V projektu smo si zastavili cilj, da bi v vsakem vrtcu sodelovalo najmanj 8 otrok iz vsake starostne skupine, zato nas je odziv presenetil. Kaže na to, da so se starši, ob prijaznem povabilu multiplikatorjev odločali za dejavnosti, povezane z bralno pismenostjo predšolskih otrok, in se torej zavedajo pomena pismenosti in potrebujejo usmeritve že v predbralnem obdobju.

Cilji projekta so bili: postaviti ustrezne mehanizme za spodbujanje družinskega branja in metod dela za različne populacije (deprivilegiranih) odraslih, ki jih je treba opolnomočiti, da bi lahko na svoje otroke prenesli bralne navade; razširiti bralno kulturo in zavedanje o njeni pomembnosti na čim širši sloj prebivalcev; spremeniti odnos do branja: ta naj bo pozitiven, branje naj postane vrednota; poseben poudarek je na ranljivih skupinah prebivalstva.

Kvalitativni rezultati (cilj projekta):

- večje število bralcev na Slovenskem;
- organiziranost branja kot zunanje in notranje spodbude;
- povečanje deleža branja z razumevanjem, posledično povečana bralna pismenost prebivalstva;

- smernice za spodbujanje bralne pismenosti, ki so prilagojene posameznim starostnim skupinam otrok, ki so v predbralnem obdobju razvoja in v svet branja šele vstopajo;
- smernice za spodbujanje družinske bralne pismenosti, ki so splošne (za vse družine na Slovenskem), v posameznih segmentih so prilagojene posameznim ranljivim skupinam prebivalstva (otrokom in njihovim staršem);
- usposabljanje kadrov za trajnostno naravnani odnos do bralne pismenosti, ki s prenosom znanja na širšo populacijo posledično pomeni bistveno izboljšanje kakovosti življenja bralno usposobljenega prebivalstva (ki dosegajo višjo raven bralne pismenosti).

2 ZAKONSKE PODLAGE IN TEORETIČNA IZHODIŠČA PRI PRIPRAVI PROJEKTA

Pisne informacije, pri čemer merimo predvsem na vsakdanja sporočila (npr. javnih ustanovah, na izdelkih, v različnih navodilih itd.) so namenjene vsem ljudem, vendar v primeru, kadar ti niso dovolj bralno in pisno usposobljeni, sporočila ne dosežejo svojega cilja. Iz predpostavke po boljši ozaveščenosti o nujnosti bralnega razumevanja (in sporazumevanja) kot vseživljenjskega procesa, izhajajo tudi *Priporočila evropskega sveta in parlamenta o osmih ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje* (2006; natančneje so smernice podane v prilogi A navedenega dokumenta): sporazumevanje v maternem jeziku; sporazumevanje v tujih jezikih; matematična kompetenca ter osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji; digitalna pismenost; učenje učenja; socialne in državljanske kompetence; samoiniciativnost in podjetnost; kulturna zavest in izražanje. Opozoriti velja, da se prva in druga točka priporočil nanašata na izobraževanje: da naj bi imeli vsi mladi v začetnem izobraževanju ponujene možnosti, s katerimi bi lahko razvijali ključne kompetence; še posebej naj bi družba skrbela za tiste mlade, ki potrebujejo pomoč pri razvijanju kompetenc (sem sodijo vse ranljive skupine prebivalstva).

Družinska pismenost je v prvi vrsti prav to: spodbujanje vseživljenjskega učenja, ko hkrati sodelujejo različne generacije in se skupaj učijo. Zato je termin družinska pismenost definiran oziroma uporabljan »za opis staršev in otrok – ali bolj široko – odraslih in otrok – za skupno učenje« (Family literacy, 2016). Knaflič (2002, str. 38) navaja, da »se termin najpogosteje rabi za opis različnih dejavnosti znotraj družine, ki so povezane s pismenostjo v najširšem pomenu besede.« V izobraževalnem pomenu termin družinska pismenost vključuje rast pismenosti vseh družinskih članov oziroma gre v najširšem smislu termin razumeti kot vsako dejavnost, pri kateri »družinski člani rabijo bralne, pisne ali računske spretnosti v družinski skupnosti v vsakdanjem življenju. Vključuje pa tudi bralno kulturo in navade, povezane s pismenostjo.« (Knaflič, 2002, str. 38) Ob raziskavi pismenosti pri odraslih Knaflič (2002, str. 40) ugotavlja: »Močan vpliv pismenosti staršev na raven pismenosti otrok, ki je razviden iz raziskovalnih ugotovitev, kaže, da se določena raven pismenosti

medgeneracijsko ohranja znotraj družine ter da šola v povprečju v majhni meri nadoknadi primanjkljaje na področju pismenosti, ki izvirajo iz družine.« Pismenost se torej prenaša medgeneracijsko, kar pomeni, da je treba o pomenu bralne pismenosti ozaveščati vse državljane.

V *Priporočilih evropskega sveta in parlamenta o osmih ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje* (2006, str. 14) je na prvem mestu navedena kompetenca sporazumevanje v maternem jeziku, pri čemer je poudarjeno: »Sporazumevanje v maternem jeziku je sposobnost izražanja in razumevanja pojmov, misli, čustev, dejstev in mnenj v pisni in ustni obliki (poslušanje, govor, branje in pisanje) ter na ustrezen in ustvarjalen način jezikovno medsebojno delovanje v vseh družbenih in kulturnih okoliščinah – izobraževanje in usposabljanje, delo, dom in prosti čas.« Ta kompetenca, ki se navezuje tako na starše kakor tudi na predšolske otroke, je temeljno načelo, ki ga bi bilo treba upoštevati pri razvijanju in spodbujanju družinske pismenosti. Osmo kompetenca, ki se navezuje na kulturno zavest in izražanje, vsebuje tudi razumevanje in sprejemanje literature.

Pomemben dokument, ki ga je treba upoštevati pri razvijanju družinske pismenosti, je *Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* (2013), ki slovenščino opredeljuje kot uradni jezik ter za večino tudi materni jezik. V času priprave projekta in izvedbe razvojnega dela projekta (do junija 2017) je veljala v *Nacionalni strategiji za razvoj pismenosti* (2006, str. 7–8); 5. 4. 2017 je bil poslan v javno razpravo predlog nove *Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti* (2017, str. 3): »Bralna pismenost je stalno razvijajoča se zmožnost posameznika in posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje prebranega, pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje. Kot taka je temelj vseh drugih pismenosti² in je ključna za razvijanje posameznikovih in posamezničnih potencialov ter njuno uspešno sodelovanje v družbi.«

V *Nacionalni strategiji* (2017, str. 9) so navedeni tudi specifični cilji in opis pričakovane ravni pismenosti za predšolsko obdobje (Preglednica 2). Oboje se dopolnjuje, čeprav je bil projekt *V objemu besed* izvajan pred prenovljeno strategijo, hkrati pa sta tako projekt kot tudi Nacionalna strategija trajnostno naravnana.

² Kot npr. *matematične, naravoslovne ali digitalne pismenosti*, ki označuje zmožnost/kompetenco posameznika ali posameznice za razumevanje in reševanje problemov iz pisnih informacij z določenega področja. (matematike, naravoslovja, e-gradiv); *funkcionalne pismenosti*, ki poudarja, da branje ni samo sebi namen, pač pa služi učinkovitemu delovanju posameznika v okolju, v katerem živi; *informacijske pismenosti*, kjer je pomembna tako zmožnost pridobivanja kot predelave informacij za razumevanje in njihovo uporabo pri reševanju problemov.

Preglednica 2: Prikaz specifičnih ciljev in ravni pismenosti za predšolsko obdobje (vir: Nacionalna strategija, 2017, str. 9)

SPECIFIČNI CILJI Predšolsko obdobje (0–6 let)	RAVNI PISMENOSTI Ravni ob koncu predšolskega obdobja
Ozaveščati vse starše in bodoče starše o pomenu družinskega branja, razvoja zgodnje pismenosti in bralne kulture z organiziranimi oblikami vzgoje in izobraževanja.	Ozaveščeni starši so skozi različne organizirane oblike vzgoje in izobraževanja seznanjeni s pomenom družinskega branja, zgodnje pismenosti in bralne kulture.
Zagotavljati vsem otrokom v vrtcih in drugih oblikah organiziranega varstva spodbudne predbralne in predpisalne dejavnosti za razvoj pojmovanja tiska, fonološkega zavedanja, grafomotorike, vidnega zaznavanja – v skladu z njihovimi razvojnimi značilnostmi ob upoštevanju individualnih potreb, interesov in okolja, iz katerega izhajajo.	Razvite predbralne in predpisalne zmožnosti pri otrocih.
Preko didaktične igre omogočati otrokom spoznavanje jezika, razvoj govora, širjenje besedišča, razvoj razumevanja prebranega ter razvoj pozitivnega odnosa do branja.	Otroci so motivirani za poslušanje in branje besedil.
Navajati otroke na uporabo knjižnega in neknjižnega gradiva ter različnih medijev.	Otroci skupaj z odraslimi uporabljajo knjižno in neknjižno gradivo ter različne medije in obiskujejo knjižnico.
V lokalnih skupnostih zagotavljati brezplačno ponudbo kakovostnih pristočasnih dejavnosti za spodbujanje razvoja porajajoče se pismenosti.	Otroci so vključeni v različne brezplačne pristočasne dejavnosti za spodbujanje razvoja porajajoče se pismenosti.

Tretje pomembno vodilo pri razvoju otrokovega bralnega razvoja, s tem pa je najtesneje povezana družinska pismenost, je *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v RS* (2011). Dokument vsebuje načela, cilje in strateške usmeritve vzgoje in izobraževanja, najprej splošna, v nadaljevanju po stopnjah šolanja (vrtec, OŠ, SŠ), v posebnem poglavju se načela, cilji in strategije nanašajo tudi na predšolske otroke. Štiri splošna načela vzgoje in izobraževanja, ki so seveda pomembna tudi za predšolske otroke, njihove starše, pedagoške delavce in knjižničarje, pomenijo sodoben pristop k uveljavljanju znanja: človekove pravice in dolžnosti, povezane z izobraževanjem; avtonomijo (posameznik se razvija v razmišljujočega človeka); pravičnost (ta mora biti zelo povezana z enakostjo, kar pa seveda ni isto) ter kakovost, ki naj bo na voljo vsem. Med cilji so v ospredju kakovostno izobraževanje, primerno usposobljeni pedagoški delavci, ustrezni pogoji za delo in financiranje, predvsem pa zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika in razvijanje njegovega pozitivnega odnosa do vseživljenjskega učenja, kajti v družbi znanja je potrebno skrbeti za trajnostni razvoj vsakega posameznika. Posebej pomembna je uzaveščenost o rabi jezikov v vzgoji in izobraževanju: slovenščina kot prvi in drugi jezik, materinščina in tuji jeziki (Bela knjiga, 2011, str. 33–35).

Poudariti je treba, da pismenost ne sodi le v območje jezika in književnosti, temveč jo je treba razumeti bistveno širše (International adult literacy survey,

1998): »Pismenost potemtakem pomeni sposobnost razumevanja in uporabe informacij iz različnih pisnih virov za delovanje v vsakodnevnih dejavnostih odraslih v družini, na delovnem mestu in okolju ter za doseganje lastnih ciljev in za razvoj lastnega znanja in potencialov.« Pismenost je v informacijski dobi, ko nas pisne (in ustne) informacije obkrožajo na vsakem koraku, vedno bolj pomembna, saj se človek, ki ni večč branja in pisanja, težko znajde v vsakdanjem življenju. V 21. stoletju je pojem pismenost zelo kompleksen, saj vsebuje raznolike oblike komuniciranja (Starc, 2011, str. 9).

3 DRUŽINSKA PISMENOST

Jug in Vilar poudarjata tri pomembne dejavnike razvoja večšin zgodnje pismenosti, ki so splošno sprejete tudi v okviru Mednarodne federacije knjižničnih združenj IFLA: »obkroženost z bralnim gradivom, branje otroku in model odraslega, ki bere« (Jug in Vilar, 2015, str. 1304).

V predbralnem obdobju je otrok predvsem poslušalec in ne bralec leposlovnih in informativnih besedil (knjig in drugih zapisanih gradiv oziroma besedil, npr. na embalaži igrarče, prometnih oznak, navodil za igro, napisov na javnih stavbah, napisov v trgovinah, na televiziji, v vrtcu itd.), zato potrebuje ob sebi odraslega, ki je pismen oziroma ima odrasli posrednik razvite kompetence bralne pismenosti, da lahko sebi in otroku pomaga delovati v družbi. Celotno predšolsko obdobje namreč ustreza stopnji porajajoče se pismenosti (Pečjak, 2007), ki smo jo v projektu terminološko opredelili kot otrokovo spodobnost branja različnih znakovnih sistemov pred usvojitvijo branja jezikovnih/besednih znakov. Je torej vse, kar otrok ve o branju, bralnem gradivu in pismenosti, preden sam začne brati.

Knjižna vzgoja kot povezanost branja leposlovja in informativne literature za otroke ter knjižnične vzgoje (s poudarkom na informacijski pismenosti) v najširšem pomenu prispevata k družinski pismenosti, ki ima dobro osnovo za vseživljenjski razvoj pismenosti kot temelja za pot do znanja.³

Dejavnosti, povezane z družinsko pismenostjo, so v predšolskem obdobju najbolj tesno povezane z otrokovim govornim razvojem. Ljubica Marjanovič Umek, Simona Kranjc in Urška Fekonja so v monografiji *Otroški govor: razvoj in učenje* (2006) med drugim predstavile razvoj otrokovega govora,

³ Sonja Pečjak in Ana Gradišar (2015, str. 59; povz. po Dufdy in Roehler, 1993) predstavljata model povezanosti med komunikacijskimi sposobnostmi in pismenostjo, pri čemer sta govorjenje in pisanje produktivna dejavnost za tvorjenje sporočil, poslušanje in branje pa receptivna dejavnost za sprejemanje sporočil. Odrasli posrednik bi moral imeti razvite receptivne in produktivne bralne zmožnosti, da lahko z otrokom stopa na polje družinske pismenosti.

sporazumevalne spretnosti, dejavnike govornega razvoja in spodbujanje le-tega (tudi skozi simbolno igro). Avtorice ugotavljajo, da imajo na razvoj otrokovega govora pomemben učinek sociodemografske značilnosti družine. Menimo, da je treba pri družinski pismenosti pozornost usmeriti predvsem k tistim družinam, ki so v deprivilegiranem položaju oziroma da je še posebej treba spodbujati tiste družine, ki se znajdejo v marginaliziranem položaju ali so celo družbeno izključene.⁴ Ni pa zanemarljivo niti dejstvo, ki ga navaja Nataša Bucik (2009, str. 17), da sta namreč pozitivna motivacija za branje in interes otroka ključna dejavnika pri razvoju pismenosti.

4 PREDSTAVITEV PROJEKTA V OBJEMU BESED

Pedagoški delavci, ki so jih sodelujoči vrtci prijaviли kot bodoče multiplikatorje, so najprej opravili 30-urno izobraževanje. Ob evalvaciji smo izhodiščni program pripravili v obliki 24-urnega izobraževanja na Centru za pedagoško izobraževanje in strokovno izpopolnjevanje Pedagoške fakultete Maribor,⁵ kar je v skladu z navodili Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport RS. V prenovljenem programu so trije sklopi: delo pedagoških delavcev s starši, pri čemer sta v ospredju bralna pismenost in bralna kultura s stališča otrokovega razvoja; povezovanje bralne pismenosti z vsemi področji dejavnosti v vrtcu; književna vzgoja za predšolske otroke (književnost, knjižnica, branje).

V naprej je bilo načrtovanih 10 srečanj: vsako srečanje je trajalo dve uri in je poteklo v vrtcih v popoldanskem času (to sta bili zahtevi iz razpisa). Srečanja so bila ciljno usmerjena na spoznavanje kakovostne leposlovne in informativne literature, ki so jo profesionalni posredniki branja (vzgojitelji – multiplikatorji) predstavljali staršem in otrokom (Preglednica 3). Na polovici srečanj je bila prisotna tudi evalvatorica, ki je spremljala dejavnosti, deloma je bila njena vloga tudi svetovalna; hkrati je potekalo sistematično opazovanje izvedbe srečanj po vnaprej pripravljenih kazalnikih kakovosti izvedbe. Ob koncu šolskega leta 2016/2017, po končanem delu evalvatoric in multiplikatorjev, sta bili opravljeni kvalitativni analizi poročil izvajalcev in evalvatorjev. Srečanja so bila zastavljena premišljeno, in sicer na način, da vse udeležence

⁴ V raziskavah o povezanosti med socialno-kulturnim okoljem prebivalstva v posameznih regijah in dosežkih učencev na nacionalnem preverjanju znanja so Žakelj in Ivanuš Grmek (2010, 2011, 2013) ter Ivanuš Grmek, Žakelj in Čagran (2011) ugotovile, da imajo socialno-kulturni dejavniki velik vpliv na razvoj in šolski uspeh posameznika. Ta ključna ugotovitev, ki je izpeljana iz preučevanja rezultatov PISE, mora biti temeljno vodilo razvoja bralnih strategij, da bi izboljšali pismenost celotnega prebivalstva, predvsem pa da bi ozavestili in opolnomočili starše predšolskih otrok, kako pomembna je sposobnost branja in pisanja za človekov vseživljenjski razvoj.

⁵ Več informacij na: <http://pef.um.si/72/center+za+pedagosko+izobrazevanje+in+strokovno+izpopolnjevanje>.

prepričajo v pomen in pomembnost branja raznolikih kakovostnih besedil in jih povežejo z različnimi področji dejavnosti, primernimi kognitivnemu razvoju otroka. Kljub zelo pohvalnim mnenjem vzgojiteljev in staršev sta bili pogosto navedeni dve sugestiji, ki bi ju veljalo v prihodnje upoštevati: da je 10 srečanj preveč; da je 2 uri dela na enem srečanju predolgo. Srečanja so bila zasnovana kot mesečni dogodki, zato so upoštevala tudi dogodke, ki so za otroke pomembni.

Slika 1: Otroci iz Vrtca Petra Klepca Cerkno, maj 2017

Preglednica 3: Usposabljanja za starše; časovna razporeditev posameznega sklopa se je na terenu prilagajala posamezni skupini staršev, v vsaki skupini je bilo izvedenih naslednjih deset dejavnosti za spodbujanje družinske pismenosti (skrajšana varianta, iz gradiva za prijavo projekta)

	Naslov usposabljanja	Vsebina
1.	Uvod v družinsko branje (predstavitev projekta)	Pomen branja (npr. ob slikanici <i>Ostržek bere za bralno značko</i> Tilke Jamnik in Petra Škerla). Namen srečanja je staršem predstaviti pomen branja ter možnosti izbora kakovostnega bralnega gradiva v sodelovanju z najbližjo šolsko ali splošno knjižnico ali v povezavi z bibliobusom (lahko tudi obisk knjižnice).
2.	Iskanje in uporaba informacij	Pismenost v vsakdanjem življenju: nakupovanje, kuharski recepti, navodila na embalaži itd. Branje je predpogoj za učenje na kateremkoli področju; ni povezano le s šolanjem, temveč pridobivamo z branjem informacije v življenju. Multiplikator pripravi kakovostne slikanice za spodbujanje družinskega branja.
3.	Informativne slikanice (naravoslovje, matematika)	Poseben poudarek na kakovostnih slikanicah z naravoslovnimi vsebinami (npr. voda, rastline, živali, kemijski poskusi za otroke, matematične vsebine ...). Multiplikator pripravi konkretne informativne slikanice – kakšen tip nalog je za otroke primeren, pri čemer je poseben poudarek na vizualni podobi predstavljenega/zastavljenega problema.

	Naslov usposabljanja	Vsebina
4.	Leposlovne slikanice	Pravljica, zgodba, pesem ... v slikanici (ilustrirani knjigi) in drugih medijih: razmerje med knjigo in filmom ali animiranim filmom; vloga radijske igre za razvoj otrokovega slušnega razumevanja; lutkovna predstava, gledališka igra. S to dejavnostjo razvijamo pri otroku razumevanje igre vlog in njegov govorni položaj.
5.	Informativne in leposlovne slikanice (družba, okolje, odnosi)	Knjiga je lahko v pomoč: medsebojni odnosi, problemi otrok v času odraščanja, tabu teme. Poseben poudarek na slikanicah s prilagoditvami (npr. vaje za odpravljanje govornih težav, glasovno zavedanje).
6.	Leposlovne slikanice	Poezija (od poigrank do npr. Prešernove Zdravljice v slikanici), v prvem starostnem obdobju prstne igre; v drugem poezija sodobnih avtorjev v slikaniških izdajah. Multiplikator poudari pomen poezije za razvoj otrokovega glasovnega zavedanja.
7.	Informativne slikanice (naravoslovje, matematika)	Za vsako starostno obdobje so pripravljene dejavnosti, ki so lahko zabavne, ob tem pa se otrok nauči skozi knjige sprejemati naravoslovne vsebine, pokaže možnosti za izvajanja izbranih vsebin s poskusi.
8.	Bralne spodbude iz okolja (kulturnih ustanov itd.)	2. april – mednarodni dan knjig za otroke, vključitev v bralno akcijo na določeno temo. Multiplikator predstavi staršem literarne nagrade (finalistke), poseben poudarek je na slikaniškem gradivu, primernem za predšolsko obdobje. Multiplikator se skupaj s starši lahko odloči za sodelovanje v neki prireditvi ali akciji najbližje splošne knjižnice; ogled razstave ilustracij, obisk galerije ali pridružitve k dogodkom ob Noči knjige (23. april – svetovni dan književnosti).
9.	Informativne slikanice (gibanje, umetnost)	Poudarek bo na slikanicah z gibalno, glasbeno, likovno in lutkarsko vsebino. Informativne slikanice npr. o glasbilih, izdelavi lutk, multiplikator poudari z izbrano dejavnostjo (npr. obravnava glasbene pravljice).
10.	Srečanje s pisateljico kot motivacija za branje	Priprava staršev in otrok na srečanje s pisateljico je potekala na vsakem srečanju po 15 minut (knjige izbrane avtorice so družine brale doma kot model bralnega nahrbtnika pri Bralni znački). Po nastopu ustvarjalke so bila podeljena bralna priznanja otrokom ter diplome o sodelovanju staršem in multiplikatorjem.

Predlagamo, da bi imeli v prihodnje vrtci (oziroma posamezne skupine) 5 srečanj staršev, otrok in vzgojiteljev – multiplikatorjev v popoldanskem času, pri čemer bi bilo nujno ohraniti uvodno srečanje s pojasnili o pomenu branja, sodelovanje s knjižnicami itd.; eno srečanje namenjeno naravoslovnim in matematičnim vsebinam; eno srečanje družboslovnim vsebinam; eno srečanje namenjeno umetniškim vsebinam in gibanju; eno srečanje namenjeno otroškemu leposlovju. Dolžina srečanja naj bo prilagojena starosti otrok in dejavnosti, ki se izvaja.

Projekt je imel tudi socialno-ekonomsko noto, saj je bila že v razpisu podana zahteva, da prejmejo sodelujoči otroci nekaj gradiva tudi v trajno last in si na ta način začnejo ustvarjati svojo lastno knjižnico. Vsak otrok je prejel šest

kakovostnih slikanic, periodično publikacijo, zgoščenko (pesmi ali pravljice), plakat abecede, igralne karte (povezane z glasovnim zavedanjem) in pripovedovalne kocke.

Na podlagi ključnih izvedenih dejavnosti, to sta izobraževanje multiplikatorjev in bralna srečanja, smo pripravili strokovno monografijo za vzgojitelje (raziskovalci) in priročnik primerov dobre prakse (prispevki multiplikatorjev) ter priročnik za starše.

5 SKLEP

Za analizo učinkov programa za spodbujanje družinske pismenosti so bili uporabljeni: vprašalnik za oceno posameznih vidikov družinske pismenosti za starše pred in po izvedbi programa, vprašalnik za pedagoške delavce pred in po izvedbi izobraževanja in po izvedbi vseh desetih srečanj s starši; protokol spremljanja izvajanja dejavnosti v vrtcih, ki so ga izvajale evalvatorice projekta. Empirični rezultati projekta so bili osnova za **Smernice družinske pismenosti**, v katerih podrobneje pojasnjujemo:

- termina družinska pismenost in bralna pismenost,
- načine in vrste branja,
- pomembnost predstavljanja različnih gradiv v raznolikih medijih,
- temeljna izhodišča za izbor kakovostnega bralnega gradiva,
- pomembnost glasnega branja otrokom,
- vplive nekaterih dejavnikov na uspeh otrokovega branja,
- pomen odraslega, ki naj bo bralni zgled otroku.

Smernice modela družinske pismenosti so namenjene vsem družinam, pri čemer menimo, da so hkrati temelj izvedbenega kurikula na vseh področjih otrokovega razvoja in dejavnosti. Skupno usklajeno delo pedagoških delavcev v predšolskem izobraževanju, interdisciplinarnih raziskovalnih skupin in knjižničarjev lahko obrodi odlične smeri razvoja bralne pismenosti na Slovenskem. Vedno, ko gre za interdisciplinarno delo, je nujni pogoj, da se pri delu stroke usklajujejo in ravnaajo spoštljivo z vsemi področji dejavnosti: skupaj je mogoče ustvariti *objem besed*.

NAVEDENI VIRI

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji. (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Pridobljeno 27. 4. 2016 s spletne strani: http://pefprints.pef.uni-lj.si/1195/1/bela_knjiga_2011.pdf

Bucik, N. (2009). Razvijanje otrokove motivacije za branje v domačem okolju. V *Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti* (str.

17–26). Ljubljana: Andragoški center Slovenije. Pridobljeno 14. 4. 2017 s spletne strani: http://arhiv.acs.si/publikacije/Branje_za_znaje_in_branje_za_zabavo-priročnik.pdf

Family literacy. (2016). Kent, Ohio: Ohio Literacy Resource Center. Pridobljeno 22. 4. 2016 s spletne strani: <http://literacy.kent.edu/familyliteracy/whatisit.html>

International adult literacy survey. (1998). *Zvišanje ravni pismenosti odraslih*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije. Pridobljeno 8. 6. 2016 s spletne strani: <http://pismenost.acs.si/?id=45>

Ivanuš-Grmek, M., Žakelj, A. in Čagran, B. (2011). Povezanost postignuća učenika te učiteljevih pristupa tijekom provjeravanja i ocjenjivanja znanja. V A. Jurčević-Lozančić in S. Opić (ur.), *School, education and learning for the future: school, education and learning for the future: collected papers of special focus symposium, Zagreb, Croatia, November 10th–12th 2011* (str. 127–136). Zagreb: Faculty of Teacher Education of the University of Zagreb.

Jug, T. in Vilar, P. (2015). Focus group interview through storytelling: researching pre-school children's attitudes towards books and reading. *Journal of documentation*, 71(6). 1300–1316.

Knaflič, L. (2002). Kako družinska pismenost vpliva na pismenost otrok. *Psihološka obzorja*, 11(2). 37–52.

Marjanovič Umek, L., Kranjc, S. in Fekonja Peklaj, U. (2006). *Otroški govor: razvoj in učenje*. Domžale: Izolit.

Nacionalna strategija za razvoj pismenosti. (2006). Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. Pridobljeno 18. 5. 2017 s spletne strani: <http://arhiv.acs.si/publikacije/NSRP.pdf>

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti: (predlog, 5. 4. 2017). (2017). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Pridobljeno 18. 5. 2017 s spletne strani: http://www.zdruzenjeobcin.si/fileadmin/datoteka/2017/PREDLOGI_ZAKONOV_IN_DRUGIH_AKTOV/MIZS_Bralna_Pismenost_javna_razprava_april_2017.pdf

Pečjak, S. (2007). Stopenjskost pismenosti – kaj je in kako jo udejanjati v naših šolah. V J. Vintar (ur.), *Stopenjskost pri usvajanju pismenosti: postopen pouk bralne pismenosti na vseh ravneh šolanja: zbornik Bralnega društva Slovenije* (str. 12–19). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Pečjak, S. in Gradišar, A. (2015). *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Priporočila evropskega sveta in parlamenta o osmih ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje. (2006). *Uradni list EU*, L 394/10. Pridobljeno 15. 5. 2016 s spletne strani <http://www.kulturnibazar.si/data/upload/Priporocilo.pdf>

Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018. (2013). *Uradni list RS*, št. 62/2013.

Starc, S. (2011). Razmišljati o pismenosti v začetku 21. stoletja. V M. Cotič, V. Medved-Udovič in S. Starc (ur.), *Razvijanje različnih pismenosti* (str. 9–10). Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annalis.

Žakelj, A. in Ivanuš-Grmek, M. (2010). *Povezanost rezultatov pri nacionalnem preverjanju znanja s socialno-kulturnim okoljem učencev, poukom in domačimi nalogami*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Žakelj, A. in Ivanuš-Grmek, M. (2011) Rezultati učencev pri nacionalnem preverjanju znanja in socialno-kulturno okolje. *Pedagoška obzorja*, 26(4), 3–17.

Žakelj, A. in Ivanuš-Grmek, M. (2013). Ability grouping and pupils' results on the national assessment of knowledge. *Hrvatski časopis za odgoji obrazovanje*, 15(2), 439–463.

DRUGI UPORABLJENI VIRI

Haramija, D. (2011). Spodbujanje jezikovnih zmožnosti pri predšolskem otroku s knjižno vzgojo. V B. Vrbovšek (ur.), *Kakovost procesa učenja in poučevanja jezika v kurikulumu za vrtce* (str. 30–37). Ljubljana: Supra.

Haramija, D. in Batič, J. (2013). *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.

Krajnc, S. in Saksida, I. (2001). Jezik. V L. Marjanovič Umek (ur.), *Otrok v vrtcu: priročnik h kurikulumu za vrtce* (str. 77–106). Maribor: Založba Obzorja.

Kurikulum za vrtce: predšolska vzgoja v vrtcih. (1999). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

ZRCALCE, ZRCALCE NA STENI POVEJ ...: JE DOSTOPNOST BRANJA ENAKA ZA VSE, TUDI ZA SLEPE IN SLABOVIDNE?

MIRROR MIRROR ON THE WALL ...: IS ACCESSIBILITY OF READING EQUAL FOR EVERYONE, EVEN FOR THE BLIND AND VISUALLY IMPAIRED?

mag. Tatjana Likar

Ministrstvo za kulturo, Ljubljana
e-pošta: tatjana.likar@gov.si

UDK 026/027-056.262(497.4)

IZVLEČEK

V prispevku so predstavljena izhodišča za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe v prilagojenih tehnikah za slepe in slabovidne. Cilj državnih ukrepov je izboljšati dostopnost branja za slepe in slabovidne ter za osebe z motnjami branja.

Opisano je stanje v Sloveniji, kjer splošne knjižnice podobno kot tudi splošne knjižnice v Evropi in drugje po svetu s svojim delovanjem skrbijo tudi za skupine prebivalcev s posebnimi potrebami. V zadnjih desetletjih se močno angažirajo, da bi tudi slepim in slabovidnim ponudile primerne knjižnične storitve, glavino knjižnične dejavnosti za slepe in slabovidne pa že tradicionalno izvaja knjižnica pri Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije. Na podlagi izkušenj drugih držav je bilo ugotovljeno, da so knjižnične storitve za tako specifično skupino uporabnikov lahko bolj učinkovite ob neposrednem sodelovanju splošnih knjižnic s specializirano osrednjo knjižnico za slepe in slabovidne. Prizadevanja za večjo dostopnost branja slepim, slabovidnim in drugim osebam z motnjami branja so bila zato podprta tudi na nacionalni ravni.

Na podlagi posebne vladne uredbe je bila leta 2016 društveni knjižnici slepih in slabovidnih podeljena koncesija za izvajanje knjižnične javne službe v posebnih tehnikah za slepe in slabovidne. Tako so bili zagotovljeni osnovni pogoji za začetek izvajanja in koordiniranja knjižničnih storitev za slepe in slabovidne tudi v širšem okviru slovenske knjižnične javne službe.

Ključne besede: knjižnice, branje, slabovidni, slepi, Slovenija

ABSTRACT

The article presents background for providing library public services with adapted techniques to ensure quality service for the blind, visually impaired

and print disabled. Main goal is to improve accessibility of written material to a wider audience focusing on visually impaired or blind people and people with reading disabilities.

In Slovenia, public libraries are providing services to users with special needs in a similar manner as in Europe and elsewhere in the world. Over the recent decades, libraries have also been striving to provide services using alternative techniques for visually impaired or blind people, majority of said services are however traditionally carried out by the library of the Union for the blind and visually impaired. It was deducted that based on the experience from other countries the quality of library services is improved when public libraries work in tandem with the national library for the blind. Therefore, the plan to improve accessibility of library services to people with reading impairments was backed on a national level.

With the state level decree in 2016 the Union for the blind and visually impaired was given the concession for performing library public services with adapted techniques for the blind, visually impaired and print disabled. This enabled coordination of library services and allowed them to be carried out on a broader level of Slovene library public service.

Keywords: libraries, reading, visually impaired, blind, Slovenia

1 Uvod

Ustavno zagotovljena svoboda branja in pisanja državljanom omogoča oblikovanje splošno dostopnih idej in zagotavlja pogoje za izražanje volje.¹ Ustava Republike Slovenije določa, da so človekove pravice in temeljne svoboščine zagotovljene vsakomur, ne glede na osebne okoliščine. Z dopolnitvijo 14. člena Ustave, ki je začela veljati 15. junija 2004, je kot osebna okoliščina navedena tudi invalidnost. Poleg navedenega ustava invalidom zagotavlja tudi posebne pravice za vzpostavitev pogojev za dejavno življenje v družbi.² Ustava poudarja, da nihče ne sme biti zapostavljen zaradi invalidnosti. Invalidi imajo tako enake pravice in obveznosti kot drugi državljani, je pa pri tem treba upoštevati tudi njihove posebne potrebe, zato mora država sprejemati učinkovite in ustrezne ukrepe, s katerimi bo invalidom omogočila doseganje in ohranjanje največje mogoče samostojnosti, telesne, duševne, socialne in poklicne zmožnosti ter polno vključenost in sodelovanje na vseh področjih življenja (Ustava, 1991). V Sloveniji se okvirna ocena deleža invalidov giblje okoli 12–13 % celotnega prebivalstva. Invalidi so pomembna skupina, ki lahko enakovredno prispeva k razvoju družbe, pa vendar njihove zmogljivosti

¹ 39. člen Ustave RS določa, da je državljanom zagotovljena je svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja.

² 52. člen Ustave RS.

še niso v celoti razvite zaradi prenekaterih ovir in zmanjšane dostopnosti, s katerimi se v življenju srečujejo (Akcijski program, 2014).

Za ohranjanje svobodne družbe in ustvarjalne kulture je svobodna komunikacija zelo pomembna. Ob tem je pisna beseda pomemben medij za posredovanje informacij, ki prispevajo k družbeni rasti, branje pa ključni način prepoznavanja spoznavnih, estetskih in etičnih vrednot za razvoj svobodne, demokratične, kritične in ustvarjalne osebnosti. Invalidi, tudi slepi ali slabovidni, imajo enake informacijske potrebe kot videči. Tudi slepi in slabovidni želijo prebrati časopis, prisluhnniti zgoščenci ali prenesti elektronske informacije s svetovnega spleta, vendar zato potrebujejo dostop do informacij v obliki, ki jim ustreza. Po ocenah oftalmološke stroke je v Sloveniji med 8000 in 10.000 ljudi s hudo in od 30.000 do 40.000 oseb z resnejšo okvaro vida.³ Ker delež prebivalstva nad 65 let nezadržno raste, z njim raste tudi število slepih in slabovidnih oseb. Slovenija zato različne ukrepe⁴ za varstvo interesov invalidov uresničuje tudi za slepe in slabovidne, med drugim tudi s prizadevanji za splošno dostopnost publikacij in informacij v njim prilagojenih tehnikah.

2 POMEN DOSTOPNOSTI BRANJA

Za posameznikovo bivanje in delovanje sta tako branje samo, kot tudi dostopnost branja, nadvse pomembna. Branje je kompleksna in dinamična aktivnost, ki spremlja človeka skozi vse življenje (Jug, 1986). Branje je spretnost, brez katere si učenja niti zamisliti ne moremo (Gabrijelčič, 1993).

Branje raznovrstnih besedil v različnih obdobjih našega življenja je dejavnost, ki nas zaznamuje za vedno, zato je zagotavljanje dostopnosti branja najpomembnejši cilj poslanstva knjižnic, narediti branje dostopno vsem in vsakomur pa je najpomembnejša naloga, ki jo poskušajo v čim večjem obsegu izpolnjevati vse splošne knjižnice. Rezultati znanstvenih raziskav bralne pismenosti, ki je temelj za bralno kulturo, opozarjajo, da morajo knjižnice za razvoj bralne kulture delati več ali pa drugače (npr. Novljan, 2008).

³ Podatki, kot jih navaja Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije. Navajajo tudi, da je po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) na svetu okoli 285 milijonov ljudi s hujšimi okvarami vida, od tega 39 milijonov slepih. Pridobljeno 10. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.zveza-slepih.si/okvare-vida/>.

⁴ K sprejemanju ukrepov med drugim zavezuje tudi Evropska strategija o invalidnosti za obdobje 2010–2020: obnovljena zaveza za Evropo brez ovir, ki določa strategijo za okrepitev vloge invalidov, tako da lahko v celoti uživajo svoje pravice in sodelujejo v družbi in gospodarstvu enako kot drugi. Strategija temelji na Konvenciji Združenih narodov o pravicah invalidov (UNCRPD) in poleg tega dopolnjuje strategijo Evropa 2020 (strategijo EU za pametno, trajnostno in vključujočo rast) ter Listino Evropske unije o temeljnih pravicah Lizbonske pogodbe.

Da so spremembe resnično potrebne, je v strokovnih poročilih opozorila tudi IFLA (Irvall in Nielsen, 2015). Smernice za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi poudarjajo pomen dostopnosti za vse v vsako knjižnico, ne glede na stopnjo oviranosti ali naravo motnje posameznika. Pomembnost razvoja učinkovitih knjižničnih storitev za uporabnike z zmanjšanimi bralnimi sposobnostmi⁵ poudarjajo tudi razvojne smernice za knjižnice za slepe v informacijski dobi (Kavanagh in Christensen Sköld, 2010). Ker je gradiva, prilagojenega za uporabnike z zmanjšano bralno sposobnostjo v primerjavi s publikacijami za splošno javnost na trgu precej manj, je potrebna tako dopolnitev knjižničnih fondov z gradivom v drugačnih, torej prilagojenih oblikah, kot tudi razvoj posebnih storitev zanje. Na pomen branja in potrebo po boljši dostopnosti prilagojenih publikacij v Sloveniji še zlasti opozarja slovenska reprezentativna invalidska organizacija za zastopanje slepih in slabovidnih oseb.⁶ Poudarjajo, da je branje ena najkompleksnejših in zato tudi najzahtevnejših sposobnosti vida, ter da lahko z novimi tehnologijami bistveno povečamo kakovost branja, s tem pa tudi znanja slepih in slabovidnih (Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2013).

Pomemben korak za dostopnost branja za osebe z zmanjšano bralno sposobnostjo, predvsem za slepe in slabovidne, predstavlja Marakeška pogodba. Marakeška pogodba upravičenim osebam (slepim, slabovidnim in osebam z drugimi težavami z branjem) brez predhodnega dovoljenja imetnikov avtorskih pravic po posebnem postopku omogoča dostop do prilagojenih formatov (Braille, velika pisava, zvočne knjige), s katerimi lahko slepi in slabovidni dostopajo do književnih del (Marrakesh Treaty, 2013). Poleg navedenega Marakeška pogodba pod posebnimi pogoji dovoljuje tudi čezmejno izmenjavo omenjenih del, kar za slepe in slabovidne še izboljšuje dostopnost branja.

3 STORITVE SPLOŠNIH KNJIŽNIC ZA SLEPE IN SLABOVIDNE

Slovenske splošne knjižnice se, podobno kot tudi druge splošne knjižnice v Evropi in drugje po svetu, uvrščajo med inštitucije, ki s svojim delovanjem skrbijo tudi za skupine prebivalcev s posebnimi potrebami. V zadnjih

⁵ V literaturi pogosto opredeljeno kot »osebe z motnjami branja« ali »osebe z ovirami branja«; uporabniki, ki zaradi slepote, slabovidnosti, zmanjšane sposobnosti učenja ali kakšne druge pomanjkljivosti ne morejo brati običajnih tiskanih publikacij (npr. dislektiki, osebe po poškodbi glave, osebe z nevrološkimi boleznimi, osebe, ki zaradi starostne oslabelosti ne morejo več brati).

⁶ Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije je slovenska reprezentativna invalidska organizacija za zastopanje slepih in slabovidnih oseb, ki deluje v javnem interesu na področju socialnega varstva, zdravstva, šolstva in športa ter kulture. V zvezo je povezanih devet medobčinskih društev (Ljubljana, Maribor, Kranj, Koper, Nova Gorica, Novo mesto, Celje, Ptuj in Murska Sobota).

desetletjih se močno angažirajo, da bi spoštovale priporočila in smernice ter normativne določbe ter bi tudi slepim in slabovidnim lahko ponudile primerne knjižnične storitve.

S ciljem, da bi izboljšale svoje storitve za slepe in slabovidne, so se splošne knjižnice aktivno vključile v številne lokalne in nacionalne aktivnosti, med drugim tudi v izvajanje *Akcijskega programa za invalide 2007–2013*,⁷ s pomočjo katerega naj bi invalidom v večji meri zagotavljali vključenost v kulturne dejavnosti in sodelovanje na področju dostopnosti do kulturnih dobrin na enakopravni podlagi. Ob spremljanju izvajanja navedenega akcijskega programa je bilo že v prvem obdobju podanih kar nekaj predlogov za boljše storitve in izboljšanje možnosti za doseganje zastavljenih operativnih ciljev. Kot je razvidno iz poročila o uresničevanju, so se predlogi nanašali predvsem na:

- potrebo po tesnejšem sodelovanju med invalidskimi organizacijami in splošnimi knjižnicami, saj brez neposrednega sodelovanja ni mogoče pričakovati dobrih rezultatov;
- na potrebo po večji produkciji publikacij na invalidom prilagojenih medijih, saj so knjižnice izpostavile, da je tovrstnega gradiva na trgu premalo;
- na potrebo po vzpostavitvi tesnega sodelovanja med invalidskimi organizacijami in izvajalci javnega interesa v kulturi na vseh področjih kulture, da bi tako sooblikovati skupne aktivnosti za potrebe invalidov in skupaj pridobivali tudi finančna sredstva za ta namen (Poročilo o uresničevanju, 2009).

Akcijski program za invalide 2014–2021 (2014) je ukrepe za izboljšanje dostopnosti do kulturnih dobrin na enakopravni podlagi opredelil nekoliko bolj natančno. Pri osmem cilju, ki določa kulturno udejstvovanje, so med drugim navedeni naslednji ukrepi:

- spodbujanje splošnih knjižnic k zagotavljanju knjig in časopisov ter avdiovizualnega in elektronskega gradiva, prilagojenega slepim in slabovidnim, gluhih in naglušnim ter osebam z motnjo v duševnem razvoju;
- zagotavljanje knjig in časopisov ter avdiovizualnega in elektronskega gradiva, prilagojenega slepim in slabovidnim, gluhih in naglušnim ter osebam z motnjo v duševnem razvoju v splošnih knjižnicah;
- uvrstitev knjižnice za slepe in slabovidne v državno shemo knjižnic ter zagotovitev, da država sistemsko financira njeno delovanje.

⁷ Med pomembnimi ukrepi so bili štirje, ki so neposredno povezani z zagotavljanjem dostopnosti branja slepim in slabovidnim in se nanašajo na: večjo dostopnost knjig, prilagojenih za slepe in slabovidne v splošnih knjižnicah (ukrep 8.3); uvrstitev knjižnice za slepe in slabovidne v nacionalno shemo knjižnic in sistemsko financiranje njenega delovanja (ukrep 8.4); sistemsko zagotavljanje financiranja in izdajanja prilagojenih časopisov (ukrep 8.5) ter sistemsko zagotavljanje pravice slepih in slabovidnih do dostopa do tiskanih občil v elektronski obliki (ukrep 8.6) (Akcijski program, 2006).

Tako mednarodne študije (npr. *Funding and governance*, 2007) kot tudi strokovni prispevki slovenskih knjižničarskih delavcev (Zeni Bešter, 2007) kažejo, da storitve knjižnic za slepe in slabovidne niso zadostne. Ključne ugotovitve so, da:

- knjižnice zagotavljajo slepim in slabovidnim dostop do izredno majhnega deleža izdanih del;
- so najbolj uspešni tam, kjer je zagotovljeno neposredno financiranje iz državnega proračuna;
- obstajajo razlike v definicijah oziroma razumevanju, kaj so motnje vida;
- sta največji oviri avtorsko pravo (oziroma konkretno omejitve, ki jih predpisi s področja avtorskega prava predstavljajo za prilagajanje publikacij) ter pomanjkanje finančnih sredstev;
- hiter napredek podpornih tehnologij za slepe zahteva velika vlaganja.

V preteklosti so slovenske knjižnice na podlagi izkušenj iz tujine večkrat poskušale v okviru knjižnične javne službe vzpostaviti specializirane storitve za osebe z motnjami vida. Prvi poskus integracije knjižničnih storitev za slepe in slabovidne v mrežo javnih knjižnic se je pričel leta 1998 na pobudo Zavoda za odprto družbo. Potekal je pod nazivom *Razvoj knjižnične dejavnosti za slepe in slabovidne uporabnike javnih knjižnic v obdobju 1998–2001* (Narodna in univerzitetna knjižnica, 2001), vendar zastavljeni cilji žal niso bili doseženi. Drugi odmevnejši projekt je potekal v evropskem letu invalidov ob koordinaciji Zveze splošnih knjižnic. Pri projektu (Zeni Bešter, 2007) so sodelovali tako javni zavodi, kot tudi nevladne organizacije. Cilj projekta je bil z zvočnimi knjigami oskrbeti deset splošnih knjižnic, ki na podlagi Zakona o knjižničarstvu izvajajo tudi posebne naloge osrednjih območnih knjižnic. Knjižnice so prejele dela šestih slovenskih avtorjev, prilagojena v zvočni zapis.

Za specializirane knjižnične storitve, namenjene invalidom, je pomemben v letu 2005 sprejeti manifest o splošni knjižnični pravici (*Kakovostno preživljanje prostega časa*, 2005), ki vključuje cilje in ukrepe, s katerimi si knjižnice prizadevajo za boljši razvoj pismenosti, še zlasti bralne. Za doseganje zastavljenih ciljev je v deklaraciji poudarjeno, da je potrebno v programu razvoja knjižnične dejavnosti izpostaviti tudi potrebe prebivalcev s posebnimi potrebami, med njimi posebej omenijo tudi ukrepe za slepe in slabovidne.

Primerjava med smernicami, priporočili in določbami veljavne zakonodaje ter dostopnimi storitvami za osebe z motnjami branja pokaže, da se knjižnice, pri čemer imamo v mislih predvsem splošne knjižnice, zelo angažirajo, da bi ob izvajanju svojega poslanstva primerno poskrbele tudi za storitve za slepe in slabovidne aktivne in potencialne uporabnike.⁸ Ker je v Sloveniji v področna

⁸ D. Zaviršek in sodelavci so v letu 2016 ugotovili, da so uporabniki s posebnimi potrebami, ki dostopajo do splošnih knjižnic, z njimi praviloma zelo zadovoljni.

društva slepih včlanjenih le desetina oseb z resnejšo okvaro (približno 4.000), je število oseb, ki ne morejo ali pa težje dostopajo do njim ustreznega knjižničnega gradiva tako veliko, da je predstavljalo dodaten razlog za čimprejšnjo sistemsko rešitev za boljšo dostopnost branja za slepe in slabovidne.

Splošne knjižnice so v dokumentu za Strategijo razvoja slovenskih splošnih knjižnic od 2013–2020 ocenile, da je glede na geografsko majhnost Slovenije in nesmiselnost podvajanja podobnih ali istovrstnih storitev za slepe in slabovidne uporabnike v vsaki splošni knjižnici, uvedba integriranega modela izvajanja knjižnične dejavnosti za slepe in slabovidne kot javne službe rešitev, ki bo omogočila spodbujanje, vodenje, razvoj in koordinacijo knjižnične dejavnosti za slepe in slabovidne (Slovenske splošne knjižnice za prihodnost, 2012). Naloga kljub kar precejšnjemu številu primerov dobre prakse ni preprosta.⁹ Možnost, da bi splošne knjižnice dosegle več potencialnih slepih in slabovidnih uporabnikov ter bi jim omogočile boljše storitve, je v tesnejšem sodelovanju z društveno knjižnico, ki že tradicionalno izvaja glavnino knjižnične dejavnosti za slepe in slabovidne – Knjižnico slepih in slabovidnih Minke Skaberne pri Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Zavedajoč se, da je vzpostavitev infrastrukture za zagotavljanje enakih možnosti dostopa do publikacij slepim, slabovidnim ter osebam z motnjami branja nujna, je Ministrstvo za kulturo leta 2009 naročilo izdelavo posebne študije.¹⁰ Ministrstvo je na podlagi ugotovitev študije in ob upoštevanju ostalih dokumentov, ki določajo pogoje za knjižnične storitve ranljivih skupin občanov, zaradi vse večje potrebe po zagotavljanju specializiranih knjižničnih storitev za slepe, slabovidne ter druge osebe z motnjami branja pristopilo k iskanju rešitev za izboljšanje pogojev za knjižnične storitve za slepe in slabovidne državljane.

4 PRAVNE PODLAGE ZA BOLJŠO DOSTOPNOST BRANJA ZA SLEPE IN SLABOVIDNE

Za izboljšanje pogojev za življenje in delovanje invalidov, torej tudi slepih in slabovidnih, potekajo tako na nacionalni kot tudi na lokalni ravni številne

⁹ Čeprav je Slovenija že leta 1991 sprejela Konceptcijo razvojne strategije invalidskega varstva, ki je pomembna, ker je v njej prvič navedena sodobna opredelitev invalidnosti, ki temelji na filozofiji človekovih pravic in ne le na medicinskem modelu, je v Sloveniji še vedno razširjeno omejevanje dostopa do uporabe prilagojenega knjižničnega gradiva za slepe in slabovidne na podlagi medicinske diagnoze ter članstva v občinskem društvu slepih. Uporabniki z zmanjšano bralno sposobnostjo zaradi slepote ali slabovidnosti se kljub prizadevanjem knjižničarjev za obisk splošnih knjižnic in uporabo njenih storitev odločajo izjemoma.

¹⁰ Študija »Vzpostavitev ustreznega statusa knjižnice za slepe in slabovidne v sistemu knjižnic«, ki je bila končana v letu 2010 (Vzpostavitev ustreznega statusa, 2010).

aktivnosti, ki so pomembne tudi za celostno izvajanje knjižnične dejavnosti. Med pomembnejšimi nacionalnimi dokumenti je potrebno izpostaviti predvsem tiste, ki predstavljajo pravno podlago za zagotavljanje pogojev za knjižnično dejavnost za slepe in slabovidne.

Oblike, obseg in pogoje za izvajanje knjižnične javne službe za slepe in slabovidne, poleg z ustavo določenih pravic invalidov, opredeljujejo tudi nekateri področni in specialni predpisi. Zakon o knjižničarstvu (2001), ki ureja knjižnično dejavnost, tako posebej predpisuje storitve za uporabnike knjižnic s posebnimi potrebami in v 31. členu posebej omenja knjižnice za slepe kot specialne knjižnice. Zakon o medijih (2001) v 4. členu izpostavlja »ustvarjanje in razširjanje programskih vsebin, namenjenih slepim in gluhozemim v njim prilagojenih tehnikah ter razvoj ustrezne tehnične infrastrukture«. Temeljni področni zakon za kulturo pa (v 65. členu) zavezuje državo, da financira projekte, ki so posebej namenjeni slepim (Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo, 2002). Prosto reproduciranje in distribuiranje avtorskega dela ter javno recitiranje je omogočeno z določbami (48.a člena) Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (1995), distribucija publikacij, in sicer zgolj za invalide, pa je po Zakonu o poštnih storitvah (2002) oziroma po Splošnih pogojih izvajanja univerzalne poštno storitve (2007) oproščena plačila poštnine.

Očiten namen resorja kulture, da uredi izvajanje knjižničnih storitev za slepe in slabovidne v okviru izvajanja knjižnične javne službe, je bil izražen v nacionalnem programu za kulturo za obdobje 2004–2007 (Resolucija, 2004), ki je med splošne cilje vključil tudi podporo programom in projektom ranljivih skupin, v okviru področja medijev in avdiovizualne kulture pa je tudi eksplicitno izpostavil zahtevo za razširjanje programskih vsebin v tehnikah, dostopnih slepim in gluhozemim. Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2008–2011 (2008) je poleg večkrat deklariranega zagotavljanja dostopa slepim in slabovidnim do publikacij tudi konkretno opredelila, da je potrebno »preveriti možnosti za vzpostavitev ustreznega statusa knjižnice za slepe in slabovidne v mreži knjižnic«. Da je treba storitve knjižnice slepih in slabovidnih še dopolnjevati in zagotoviti, da bi bile v čim krajšem času na voljo vsem potencialnim uporabnikom po Sloveniji, je kot ukrep za uresničitev cilja za večjo dostopnost specializiranih storitev knjižnične javne službe in njihovo večjo kakovost načrtovano tudi v aktualnem nacionalnem programu za kulturo (Resolucija, 2013).

Na podlagi navedenega ter ob pogojih, vzpostavljenih v letih 2013–2015, ko je potekal poseben projekt¹¹ podpore knjižničnim storitvam za slepe in

¹¹ »Vzpostavitev infrastrukture za zagotavljanje enakih možnosti dostopa do publikacij slepih in slabovidnim ter osebam z motnjami branja«, sofinanciran iz sredstev EU v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov, razvojne prioritete »Enake možnosti in spodbujanje socialne vključenosti«.

slabovidne, je Vlada Republike Slovenije v letu 2016 sprejela Uredbo o koncesiji za izvajanje knjižnične dejavnosti v tehnikah, prilagojenih za slepe in slabovidne (2016).

5 VZPOSTAVITEV INFRASTRUKTURE ZA ZAGOTAVLJANJE ENAKIH MOŽNOSTI DOSTOPA DO PUBLIKACIJ SLEPIM IN SLABOVIDNIM TER OSEBAM Z MOTNJAMI BRANJA

Razvoj učinkovitih knjižničnih storitev za uporabnike z zmanjšanimi bralnimi sposobnostmi je zelo pomemben, saj imajo slepi ali slabovidni enake informacijske potrebe kot videči, vendar je njim prilagojenega tiskanega gradiva, v primerjavi s publikacijami za splošno javnost, na trgu precej manj. Glede na navedeno je potrebna tako dopolnitev knjižničnih fondov z gradivom v drugačnih oblikah kot tudi razvoj posebnih storitev zanje (Kavanagh in Christensen Sköld, 2010).

Ob pregledu izvajanja knjižnične dejavnosti za slepe in slabovidne v Sloveniji je bilo ugotovljeno, da je potrebno pogoje za izvajanje knjižnične dejavnosti za slepe in slabovidne izboljšati. Ugotovljeno je bilo, da sta za knjižnično dejavnost za slepe in slabovidne v Sloveniji specializirani dve knjižnici: Knjižnica slepih in slabovidnih Minke Skaberne pri Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije in Knjižnica v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Prva ima status društvene specialne knjižnice, druga je šolska knjižnica, zato glavnino knjižnične dejavnosti za slepe in slabovidne že od leta 1918, ko je društvo Dobrodelnost zaprosilo profesorico na ljubljanskem učiteljišču Minko Skaberne, naj organizira prepisovanje slovenskih spisov v brajevo pisavo za slepe,¹² izvaja knjižnica pri Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije. Poslanstvo knjižnice se skozi čas ni spremenilo, žal pa se pogoji za delovanje niso prilagajali spremenjenim družbenim potrebam in velikokrat je bilo javno opozorjeno, da bi jih bilo potrebno izboljšati. Knjižnica ima glede na število potencialnih uporabnikov premalo zaposlenih in premajhen prirast gradiva. Delovala je v neustreznih prostorskih pogojih, manjkala ji je ustrezna tehnična in programska oprema za reprodukcijo publikacij v slepim in slabovidnim prilagojenih tehnikah. Tehnična kakovost avdio posnetkov je bila slaba. Zaradi pomanjkanja sredstev knjižnica ni mogla vpeljati sodobnih tehnoloških rešitev kot je npr. DAISY. Ugotovljeno je bilo tudi, da storitev knjižnice ne morejo uporabljati potencialni uporabniki, ki niso člani društva oziroma nimajo statusa invalida, kot tudi ne druge osebe z motnjami branja (Vzpostavitev ustreznega statusa, 2010).

¹² Pobuda je bila aktualna zaradi velikega števila vojnih invalidov s poškodovanim vidom.

Glede na navedeno in glede na vse večje potrebe po zagotavljanju specializiranih knjižničnih storitev za slepe, slabovidne ter druge osebe z motnjami branja, je Ministrstvo za kulturo pristopilo k iskanju rešitev za izboljšanje pogojev za tovrstne knjižnične storitve. Z neposredno potrditvijo Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije kot izvajalca projekta »Vzpostavitev infrastrukture za zagotavljanje enakih možnosti dostopa do publikacij slepim in slabovidnim ter osebam z motnjami branja«¹³ je bila podana možnost za začetek aktivnosti za vzpostavitev nujne infrastrukture za zagotavljanje enakih možnosti dostopa do publikacij slepim, slabovidnim ter osebam z motnjami branja, kar naj bi Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije, ki je nacionalna reprezentativna invalidska organizacija slepih, zagotovilo osnovne pogoje za izvajanje in koordiniranje knjižničnih storitev za slepe in slabovidne tudi v širšem okviru slovenske knjižnične javne službe. Projekt je vključeval pet ključnih področij oziroma vsebinskih sklopov:

- V okviru prvega sklopa so bili postavljeni novi strokovni temelji za delovanje Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne (Zasnova modela, 2014).
- Drugi sklop je predstavljala pospešena produkcija knjižničnih gradiv v brajici in zvoku. Na tem področju je bil v Slovenijo pripeljan nov format zapisa zvočnih knjig, format DAISY, ki za razliko od obstoječega mp3 formata omogoča strukturirano branje, torej prehajanje med stranmi in poglavji v knjigi. V okviru projekta so izhajali tudi trije časopisi – v brajici (na tri mesece), povečanem tisku in zvoku (enkrat mesečno).
- Tretji sklop je zajemal izobraževalne vsebine, namenjene tako slepim in slabovidnim kot strokovni in splošni javnosti.
- V okviru četrtega sklopa se je prenavljal informacijski sistem Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije (EIS).
- Peti sklop projekta je najbolj viden zainteresirani in splošni javnosti, saj je z najemom in adaptacijo novih prostorov Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne, kot podporni element obsegal tudi različne promocijske in kulturne aktivnosti.

V času projekta je Knjižnica slepih in slabovidnih Minke Skaberne je pridobila 120 novih članov, usposabljanj se je udeležilo 400 slepih in slabovidnih ter 500 strokovnih delavcev, izdelali so 365 novih knjižnih naslovov v zvoku in 35 v brajici. Prav posebej je potrebno poudariti, da so v okviru projekta razvili

¹³ Ključni namen projekta je bil zagotoviti pogoje za delovanje knjižnice slepih, slabovidnih in ljudi z motnjami branja. Projekt je sledil ciljem operativnega programa Evropskega socialnega sklada, saj so bile aktivnosti usmerjene v razvijanje človeških virov za delo in življenje v družbi, temelječi na znanju, ter boju proti vsem oblikam diskriminacije pri dostopanju slepih, slabovidnih ter drugih ljudi z motnjami branja do informacij in publikacij. S tem je projekt prispeval k večji socialni vključenosti in uveljavljanju koncepta enakih možnosti. Projekt se po višini financiranja predvsem pa po doseženih rezultatih uvršča med enega največjih projektov, namenjenih ranljivim skupinam, pri nas.

nov sintetizator govora slovenskega jezika, ki bo slepim in slabovidnim olajšal dostop do informacij, in je brezplačen za ljudi z okvarami vida in motnjami branja ter za organizacije javnega sektorja (Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2015). S številnimi aktivnostmi, ki so bile namenjene tako strokovni kot splošni javnosti, je sodelavcem projekta uspelo tudi družbeno aktualizirati problematiko slepote in slabovidnosti ter graditi mostove med videčimi in ljudmi z okvaro vida.

Na podlagi doseženega je bilo ocenjeno, da je za nadaljnjo odpravo razvojnega zaostanka ter za zagotavljanje postopnega razvoja in koordinacije knjižnične dejavnosti, namenjene boljši dostopnosti knjižničnih gradiv v prilagojenih tehnikah za slepe in slabovidne, potrebno kontinuirano državno sofinanciranje dejavnosti. S podelitvijo koncesije za izvajanje knjižnične javne službe bi bili podani pogoji za zagotovitev trajnosti delovanja Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne kot osrednje knjižnice za slepe. Tako je bila vzpostavljena možnost, da se izvede koncept organizacije izvajanja knjižničnih storitev za slepe, slabovidne in osebe z motnjami branja kot je bil predlagan v študiji (Vzpostavitev ustreznega statusa, 2010) oziroma potrjen v modelu (Zasnova modela, 2014).

6 ZAKLJUČEK

V okviru večletnega projekta, sofinanciranega iz sredstev Evropskega socialnega sklada, je bil razvit nov model knjižnice, ki bo zaradi boljše dostopnosti branja med drugim omogočal večjo socialno vključenost ranljivih skupin v družbo in povečanje števila naslovov strokovne in druge literature, namenjene pridobivanju delovnih kvalifikacij in različnih stopenj izobrazbe. Kakovost branja se je z uporabo novih tehnologij zelo izboljšala, s tem pa so podane možnosti, da se lahko izboljša tudi znanje slepih in slabovidnih. Na izobrazbo in poklicno pot slepih in slabovidnih ter oseb z motnjami branja pozitivno vpliva tudi večja dostopnost knjižnične dejavnosti za slepe in slabovidne, ki se z lokacije osrednje knjižnice slepih postopno širi v mrežo splošnih knjižnic.

Trajnostno delovanje Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne kot osrednje knjižnice za osebe z motnjami branja je pogoj za celostno informiranost, dostop do kulturnih dobrin in za usposabljanje slepih in slabovidnih za njihovo enakopravno vključevanje v družbo. S povečanjem obsega, dostopnosti in kakovosti vseh vrst informacij in publikacij v sodobnih tehnikah in tehnologijah je podana tudi možnost za dostopnejšo knjižnično javno službo. S tem bodo tudi slepim, slabovidnim in drugim osebam z motnjami branja zagotovljeni pogoji za boljšo, bolj enakopravno dostopnost branja.

Država je s podelitvijo koncesije Knjižnici slepih in slabovidnih Minke Skaberne pri Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije za izvajanje knjižnične

javne službe v tehnikah za slepe in slabovidne (Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2016) zagotovila, da bo branje ustrezno dostopno tudi osebam z zmanjšanimi bralnimi sposobnostmi. Neoviran dostop do branja je v skladu z zavezo za Evropo brez ovir (Evropska strategija o invalidnosti, 2010) in strokovnimi smernicami (Resman, 2016) potrebno zagotoviti tudi vse številčnejši populaciji starejših občanov. Knjižnica je s pridobitvijo koncesije poleg nalog, ki jih s skoraj sto letno tradicijo opravlja za svoje člane, na podlagi vladne uredbe o koncesiji dobila še nekatere nove naloge in novo odgovornost, zato se bo ob skromni kadrovski zasedbi in ob preskromnih finančnih virih za izboljšanje dostopnosti branja srečevala s številnimi ovirami in izzivi. Uspešno jih bo premagovala ob tesnem sodelovanju in prizadevanjih bibliotekarjev in drugih strokovnjakov, ki delujejo z in za ranljive skupine aktivnih in tudi potencialnih uporabnikov knjižnic. Učinki njihovega medsebojnega sodelovanja ter povezovanja in sodelovanja z izvajalci komplementarnih storitev so že opazni v vedno novih knjižničnih storitvah ali posodobljenih oblikah delovanja za osebe z motnjami branja, in predstavljajo zagotovilo za dobro delo tudi v prihodnje.

In če se na koncu zazremo v zrcalo in povprašamo: »Je dostopnost branja enaka za vse, tudi za slepe in slabovidne?«, nam bo zrcalo odgovorilo, da smo za dostopnost branja in dobro počutje uporabnikov z motnjami branja v knjižnici odgovorni mi (Irvall in Nielsen, 2015). Od vseh nas je odvisno, ali bomo uresničili zaveze, ki nam jih nalaga naše strokovno poslanstvo, in tako pripomogli, da bo branje enako dostopno vsem državljanom Republike Slovenije.

NAVEDENI VIRI

Akcijski program za invalide 2007–2013. (2006). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno 21. 5. 2017 s spletne strani: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/api_07_13.pdf

Akcijski program za invalide 2014–2021. (2014). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno 21. 6. 2017 s spletne strani: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/invalidi_vzv/akcijski_program_za_invalide_api/

Evropska strategija o invalidnosti za obdobje 2010–2020: obnovljena zaveza za Evropo brez ovir. (2010). Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno 10. 6. 2017 s spletne strani: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/ALL/?uri=CELEX%3A52010DC0636>

Funding and governance of library and information services for visually impaired people: international case studies. (2007). Haag: IFLA, Libraries for the Blind Section. Pridobljeno 10. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.ifla.org/archive/VII/s31/pub/FGpart3.htm>

Gabrijelčič, M. (1993). *Bogatimo besedni zaklad: z miselnimi vzorci*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Irvall, B. in Nielsen, G. S. (2015). *Smernice za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi – kontrolni seznam*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Jug, J. (1986). *Tehnike branja*. Kranj: Moderna organizacija.

Kakovostno preživljanje prostega časa: splošna knjižnična pravica [»Novomeška deklaracija«]. (2005). *Knjižničarske novice*, 15(10), 2 str.

Kavanagh, R. in Christensen Sköld, B. (ur.). (2010). *Knjižnice za slepe v informacijski dobi: smernice za razvoj*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Marrakesh Treaty to facilitate access to published works for persons who are blind, visually impaired, or otherwise print disabled. (2013). Geneva: World Intellectual Property Organization. Pridobljeno 16. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.wipo.int/treaties/en/ip/marrakesh/>

Narodna in univerzitetna knjižnica. (2001). *Zaključeni tuji projekti: Razvoj knjižnične dejavnosti za slepe in slabovidne uporabnike javnih knjižnic*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 7. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumenti/2015/zakljuceni-projekti-tuji.pdf>

Novljan, S. (2008). Izključeni iz zagat bralne kulture. *Knjižnica*, 52(4), 113–123.

Poročilo o uresničevanju Akcijskega programa za invalide 2007–2013 v letu 2008. (2009). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno 21. 5. 2017 s spletne strani: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/api_07_13_poroc08.pdf

Resman, S. (2016). *Smernice za oblikovanje storitev za starejše*. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana.

Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2004–2007. (2004). *Uradni list RS*, št. 28/2004.

Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2008–2011. (2008). *Uradni list RS*, št. 35/2008. 95/2010.

Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017. (2013). *Uradni list RS*, št. 99/2013.

Slovenske splošne knjižnice za prihodnost: strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2013–2020: stanje in okolja slovenskih splošnih knjižnic v letu 2012. (2012). Grosuplje: Združenje splošnih knjižnic Slovenije. Pridobljeno 15. 5. 2017 s spletne strani: http://zdruzenje-knjiznic.si/media/website/dokumenti/ZSK_e-katalog_SLO.pdf

Splošni pogoji izvajanja univerzalne poštne storitve. (2007). *Uradni list RS*, št. 31/2007.

Uredba o koncesiji za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe v posebnih prilagojenih tehnikah za slepe in slabovidne. (2016). *Uradni list RS*, št. 52/2016.

Ustava Republike Slovenije. (1991). *Uradni list RS*, št. 33/1991-I in spremembe.

Vzpostavitev ustreznega statusa knjižnice za slepe in slabovidne v sistemu knjižnic. (2010). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic.

Pridobljeno 8. 6. 2017 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/knjiznica_za_slepe_in_slabovidne.pdf

Zakon o avtorski in sorodnih pravicah. (1995). *Uradni list RS*, št. 16/2007 – uradno prečiščeno besedilo in spremembe.

Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 92/2015.

Zakon o medijih. (2001). *Uradni list RS*, št. 110/2006 – uradno prečiščeno besedilo in spremembe.

Zakon o poštnih storitvah. (2002). *Uradni list RS*, št. 102/2004 – uradno prečiščeno besedilo in spremembe.

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo. (2002). *Uradni list RS*, št. 77/2007 – uradno prečiščeno besedilo in spremembe.

Zasnova modela trajnostnega zagotavljanja storitev knjižnice slepih, slabovidnih in oseb z motnjami branja. Izdelava modela KSS. (2014). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 24. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.kss-ess.si/wp-content/uploads/2016/04/NUK-Izdelava-modela-KSS.pdf>

Zaviršek, D., Kačič, M., Krstulović, G. in Sobočan, A. M. (2016). Senzorno ovirani in osebe z oviro na področju branja pri dostopanju do bralnega gradiva v specialni in splošnih knjižnicah. *Knjižnica*, 60(4), 33–54.

Zeni Bešter, J. (2007). Gradivo in storitve za slepe in slabovidne uporabnike v slovenskih splošnih knjižnicah. V M. Ambrožič (ur.), *Knjižnice za prihodnost: napredek in sodelovanje: zbornik referatov* (str. 311–323). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije. (2013). *Knjižnica slepih in slabovidnih za prihodnja desetletja*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije. Pridobljeno 24. 6. 2017 s spletne strani: http://www.zveza-slepih.si/2013/07/knjiznica-slepih-in-slabovidnih-za-prihodnja-desetletja/#.WYhh4_mLS9I

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije. (2015). *Ob koncu projekta Knjižnica slepih in slabovidnih: knjižnica za prihodnja desetletja*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije. Pridobljeno 24. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.kss-ess.si/2015/11/ob-koncu-projekta-knjiznica-slepih-in-slabovidnih-knjiznica-za-prihodnja-desetletja/#.WZWHbTOrS9I>

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije. (2016). *Korak naprej za Knjižnico slepih in slabovidnih Minke Skaberne*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije. Pridobljeno 24. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.kss-ess.si/2016/10/korak-naprej-za-knjiznico-slepih-in-slabovidnih-minke-skaberne/#.WZWjvTOrS9I>

O OBČIH MESTIH, POVEZANIH Z BRANJEM

ABOUT COMMON READING SITES

dr. Barbara Pregelj

Fakulteta za humanistiko, Univerza v Novi Gorici, Nova Gorica
in Založba Malinc, Medvode
e-pošta: barbara.pregelj@guest.arnes.si

UDK 028

IZVLEČEK

Avtorica v prispevku tematizira nekatera občja mesta, povezana z branjem: branje je individualno in samotno početje, zahtevna kognitivna aktivnost, izrazita domena šole ter nenazadnje tudi zelo razširjeno občje mesto, da mladi dandanes (pre)malo berejo. Pregleduje jih v kontekstu mladinske književnosti, pa tudi teorije polisistemov (Even-Zohar), radikalnega konstruktivizma (Maturana, Varela) in novofenomenologije (Felski), pri tem pa izpostavlja povezanost vseh akterjev v literarnem polju. Njena refleksija ne gre v smer kritike klišejev, pač pa skuša s pomočjo njihove prevetritve pokazati na orodja, s katerimi jih je moč preseči. To je še zlasti pomembno v luči prizadevanj za dvig bralne pismenosti v Sloveniji, ki ni zgolj problem mladih in učečih se, pač pa zadeva vse starostne skupine in je, kot kaže tudi raziskava *Bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji*, odraz družbenega stanja slovenske družbe.

Ključne besede: branje, bralna pismenost, občja mesta, literarno polje, mladinska književnost, specifika konstruiranja pomenov

ABSTRACT

In the article, the author deals with some clichés related to the reading: reading is an individual and solitary work, demanding cognitive activity, a prominent domain of the school, and, last but not least, the conviction that the young people do not read enough. She examines them in the context of children's literature, and also of the polysystem theory (Even-Zohar), radical constructivism (Maturana, Varela) and new phenomenology (Felski), pointing out the connections between all factors of the literary field. Instead of criticizing the clichés, her analysis focus on examining them and pointing out how to overcome them. This is highly important in the light of attempts to improve the reading competence in Slovenia, which is not the problem of young people, but concerns all ages and is, as has pointed out the research *Reading culture and book buying in Slovenia*, a reflection of the general situation of Slovenian society.

Key words: reading, reading competence, cliché, literary field, children's literature, individual construction of the meaning

Zgodbe in knjige so nevidna nit, ki povezuje vse osebe sveta.
(Agustín Fernández Paz)

1 Uvod

Prizadevanja za dvig ravni pismenosti in promocijo branja so globalni imperativ sodobne družbe in aktivnosti, povezane z doseganjem teh ciljev izvajajo Unesco, vlade posameznih držav, inštituti, zavodi, društva, založbe, ustvarjalci in umetniki, pa tudi organizacije, kot je OECD. Bralna pismenost je torej novodobni družbeni aksiom, hkrati pa osebno prizadevanje vsakega posameznika, za katerega so bolj kot oddaljene institucionalne aktivnosti (v katerih tako ali drugače sodelujemo vsi) pomembne osebne izkušnje. Kako pomembno, denimo, je branje za našo orientacijo v svetu lahko hitro ugotovimo, če se znajdemo v deželi, ki poleg jezika, ki ga ne razumemo, uporablja tudi drugačno pisavo. In kako univerzalno je, se zavemo, ko se kot bralci pojavljamo tudi v različnih življenjskih vlogah: kot šolajoči in učeči se, kot intelektualci, učitelji, prevajalci, lektorji, uredniki, bralci, motivatorji branja in nenazadnje kot starši in otroci, ki glasno berejo svojim otrokom, osebam enake starosti in starejšim.

V naši utilitarni družbi, ki stremi za takojšnjimi in konkretnimi rezultati, je potreben še dodaten premislek o razlogih za prebiranje leposlovja. V »manifestu pozitivne estetike,« monografiji z naslovom *Uses of literature (Uporabnost literature)*, ga je opravila profesorica literarne teorije na Univerzi v Virginiji Rita Felski. Njena refleksija, ki je predvsem napisana v razmislek teoretikom in raziskovalcem književnosti, je zanimiva tudi za širši krog ljudi, ki se tako ali drugače ukvarjajo s knjigo, saj prelomom, ki so se na področje literarne vede dogodili s pojavom empirične literarne vede (Dovič, 2004, str. 11), še prej pa radikalnega konstruktivizma (Dovič, 2002, str. 59–67), dodaja nove teoretske argumente. Felski v svojem manifestu izpostavlja tako »kognitivne kot tudi čustvene vidike estetskega odziva; vsaka kolikor toliko veljavna teorija mora premisliti, kako literatura spreminja naše dožemanje sebe in sveta, pa tudi o telesnem vplivu na našo psiho.« (Felski, 2016, str. 28) Ameriška raziskovalka zato izpostavlja štiri vrste odnosa do besedila: prepoznavanje (različne načine identifikacije z besedilom), očaranost (naivno branje in »vero« v prebrano, kot sta jo poznala Don Kihot in Madam Bovary) v času, ki poudarja razočaranost in kritičen odnos do vsega obstoječega, ustvarjanje specifičnega družbenega znanja, ki ga lahko daje samo literatura, ter izkušnjo šokiranosti zaradi tega, kar beremo (Felski, 2016, str. 39–171). Gre za novofenomenološko besedilo, »ki povezuje zgodovinsko in fenomenološko gledišče, upošteva finese in kompleksnost zavesti, pri tem pa ne zapostavlja družbenopolitične refleksije.« (Felski, 2016, str. 31) Kljub vztrajanju pri razumskem, tj. kognitivnem vidiku, je očitno, da je pri Riti Felski v ospredju osredotočanje na čustva. Podobna je

izbira Antonia Damasia, ki je v *Iskanju Spinoze. Veselje, žalost, čuteči možgani* zavrnil kartezijski racionalizem in ga zamenjal s poudarjanjem vseprisotnosti občutkov (2008). Tako Felski kot Damasio dobro dopolnjujeta poudarjanje individualnega dojetanja literature in branja, kot so ga izpostavljali radikalni konstruktivisti s pojmom avtopoetičnosti (Maturana in Varela, 2005) in empirična literarna veda, ki se je ravno zaradi tega odrekla institucionalnemu ukvarjanju z literarno interpretacijo (Dovič, 2004, str. 85–87).

Spoznanja novofenomenologov in radikalnih konstruktivistov ponujajo okvir, znotraj katerega bomo o nekaterih občih mestih (toposih, klišejih, včasih tudi predsodkih), povezanih z branjem razmišljali v okviru tega članka, pri čemer se bomo omejili na mladinsko književnost, ki je zaradi specifičnega sprejemnika (otroka z omejenimi recepcijskimi orodji) prostor enosmerne, nadzorovane, hierarhične komunikacije, kjer odrasli pišejo, izbirajo in celo interpretirajo besedila, namenjena otroškemu občinstvu (Hunt, 1994, str. 2).

Zakaj sploh razmišljati o občih mestih? Gre namreč za arbitraren nabor, ki ga določa lastna izkušnja piske teh vrstic, ki pa vseeno skuša odsevati posledice, ki so splošne in zadevajo celotno družbo, še posebej pa vse, ki se z literaturo poklicno ukvarjamo. Ker je ravno mladinska književnost izjemnega pomena za socializacijo bralcev, je še posebej pomembno, da nekatera od teh občih mest ozavestimo in o njih spregovorimo, predvsem pa se zavedamo, da gre tudi pri občih mestih za naše lastne interpretacije in predvidevanja, ki jih posplošujemo in pretvarjamo v širše sprejeta dejstva. Kar že vse od estetike recepcije velja za odrasle bralce, se šele v zadnjem času počasi prenaša na področje didaktike književnosti (Krakar Vogel in Blažič, 2013; Dovič, 2004, str. 86), čeprav o otroškem sprejemniku pogosto še vedno le ugibamo (Blažič, 2009, str. 85), kot mnogokrat lahko le ugibamo o recepciji starejše književnosti (Pregelj, 1999, str. 85–89; Dovič, 2007), s katero bomo v članku občasno tudi vlekli vzporednice, saj jo vse od romantike občasno označujemo tudi za otroško dobo naše književnosti (Curtius, 2002).

Branje je eden ključnih pojmov, ki povezuje vse akterje literarnega polja, saj je, če uporabimo poimenovanje iz teorije polisistemov, povezano tako s proizvajalcem in sprejemnikom, kakor tudi z literarnimi institucijami, literarnim repertoarjem, literarnim produktom in literarnim trgov. Itamar Even-Zohar je zato opozarjal na medsebojno povezanost vseh faktorjev v literarnem sistemu (Even-Zohar, 2017, str. 32). To velja tudi za navedena teoretska izhodišča, še zlasti, ko razmišljamo o občih mestih, ki zadevajo branje kot individualno in samotno početje, branje kot zahtevno kognitivno aktivnost, branje kot izrazito domeno šole ter podmeno, da mladi dandanes (pre)malo berejo. Tudi ta občja mesta so namreč po našem mnenju med seboj povezana, iz refleksije o njih pa je mogoče izluščiti argumente, ki lahko postanejo orodja za njihovo preseganje.

2 BRANJE KOT INDIVIDUALNO IN SAMOTNO POČETJE

V svojem pionirskem besedilu *Polysistem theory* je Itamar Even-Zohar poudaril, da je v tradicionalni literarni vedi sprejemnik izenačen z bralcem, kar je po njegovem mnenju povsem neustrezno, saj je dolga stoletja tiho, individualno branje, kot ga razumemo dandanes, nadomeščalo poslušanje (Even-Zohar, 2017, str. 34).

Tiho branje je novoveški koncept in je povezano s pojavom protestantizma ter prizadevanji za prebiranje Svetega pisma (Weber, 1988). A kot poudarjajo številni raziskovalci, sprememba načina branje ni bila hipna, saj sta oba načina (glasno in tiho branje) dolga stoletja soobstajala, tiho branje pa je prevladalo šele konec 19. stoletja (Frenk, 1982, str. 101; Genette, 1969, str. 124; Pregelj, 1999, str. 85–87). Pri mladinski književnosti v resnici soobstajata še danes, saj je tiho branje sekundarno. Branje je najprej povezano s poslušanjem in opazovanjem podob, gre torej za preplet verbalne in slikovne komunikacije, še zlasti pri slikanici, ki večinoma predvideva glasno branje (Nikolajeva, 2003, str. 5; Pregelj, 2011, str. 392; Haramija in Batič, 2013, str. 9–10). Prevlada tihega branja je povezano z avtomatiziranjem branja in je odvisna od vsakega posameznika, a ker je poslušanje primarni vir zaznavanja, ga kot alternativo tihemu branju lahko ohranjamo in z različnimi aktivnostmi ponujamo tudi v zgodnjih obdobjih najstništva.

Itamar Even-Zohar (2017) je opozoril še na eno značilnost sprejemnika: neposrednih sprejemnikov (torej bralcev, poslušalcev) je veliko manj kot posrednih bralcev (torej bralcev, ki o literarnih besedilih izvedo preko različnih posrednikov). Nanje vplivajo širše družbene razmere, recenzije in priporočila, pa tudi različni promocijski dogodki, srečanja z avtorji, hapeningi itd., ki se lahko tudi zelo oddaljujejo od »ustaljenega« načina literarne recepcije in branja.

Kaj torej to pomeni? Verjetno predvsem to, da literarno polje ponuja več orodij, kot je videti na prvi pogled, ki jih za promocijo branja velja izkoristiti. To še zlasti velja za mladinsko književnost, ki je resda relativno nov (Blažič, 2009), a z vidika literarne socializacije izjemno pomemben literarni podsistem.

3 BRANJE JE ZAHTEVNA KOGNITIVNA DEJAVNOST

Za razliko od ustne se pisne produkcije že iz starejših literarnih obdobj držijo oznaka elitizma (Pregelj, 1999, str. 85) in videti je, da to potrjujejo tudi najsodobnejše nevrolingistične raziskave, po katerih branje velja za enega kompleksnejših in zahtevnejših miselnih dejavnosti (Žunkovič, 2016, str. 108–110). Še posebej to velja za prebiranje literature (Armstrong, 2015), a možgani, kot v *Iskanju Spinoze* dokazuje Antonio Damasio, sploh pa njihove razumske funkcije, nikakor niso dovolj, da bi literaturo zmogli doživljati

celovito (2008). A ravno zato, ker možgani ne razlikujejo med dejanskimi doživetji in namišljenim (Punset, 2012, str. 132), tudi prebranim, se je z le-tem mogoče identificirati, navdušiti, učiti, kot trdi že navedena študija Rite Felski.

Vse navedeno je posebej pomembno še zlasti za mladinsko književnost, saj se njene zgodnja recepcija dogaja v izrazito čustvenem okolju, v interakciji z ljubimi odraslimi v družinskem okolju. Zato je branje sprva povezano s prijetnimi čustvi: ljubeznijo, toplino, bližino. Vprašanju, zakaj se to spremeni, se bomo posvetili v nadaljevanju. Z vidika promocije branja je gotovo izjemno pomembno ponovno tkanje vezi med branjem literature in čustvi, še zlasti pozitivnimi, kot ga poudarjajo različni bralni projekti, kot je, denimo projekt medgeneracijskega branja, kot je denimo ta, ki ga v sodelovanju z Javno agencijo za knjigo pripravlja Bralna značka,¹ pa tudi NMK, ki ga pripravlja Sodobnost International² ter projekti *Leo, leo, Španska vas* ter *Bralni laboratorij* založbe Malinc.³

S pojmovanjem branja kot izrazito racionalnim početjem, pa tudi z enosmernostjo komunikacije, ki je značilna za mladinsko književnost, je povezana tudi pogosta skrb odraslih, da mladi bralci določenega besedila ne bodo razumeli oziroma da kako drugače (spoznavno, tematsko) zanje ni primerno.

Tudi tokrat je mogoče potegniti vzporednice s starejšo književnostjo, kjer so raziskovalci za dramatiko španske zlate dobe dokazali, da so bila dramska besedila napisana za različne vrste občinstva, ki je na uprizoritvah pač slišala in razumela tisti del, ki ji je bil namenjen in/ali ga je bila sposobna razumeti (Pregelj, 1999, str. 83–85). Takšnih raziskav za področje mladinske književnosti sicer nimamo, je pa prav gotovo tudi glede sprejemnikov mladinske književnosti mogoče pritrčiti konstruktivizmu, po katerem je pomen vedno pogojen s sprejemnikom, ki ga dejavno konstruira na podlagi svoje mentalne strukture. Če je namreč védenje vedno le v zavesti posameznika in konstruirano iz njegovih lastnih izkustev, čas in prostor, v katerem se gibljemo, pa le konstrukciji, ki ju ni mogoče razložiti izven našega izkustvenega sveta, zakaj takšno ne bi bilo tudi branje in razumevanje (mladinskih) besedil? (Pregelj, 2015, str. 11)

4 BRANJE JE V DOMENI ŠOLE

Ker je opismenjevanje povezano z vstopom v šolo, tudi za branje velja, da ga je treba prepustiti strokovnjakom v šoli. A šola je, kot smo pokazali že zgoraj,

¹ Dostopno na: <http://www.bralnaznacka.si/index.php?Stran=68>.

² Dostopno na: <http://www.nasamalaknjiznica.si/sl>.

³ Dostopno na: <http://www.malinc.si>.

v resnici sekundarna, čeprav ni mogoče zanikati, kot piše Marijan Dovič, da je literarni pouk poleg družine odločilni dejavnik literarne socializacije. A ni ključen le za posameznikov odnos do literature, literatura je temeljna tudi za splošno socializacijo (Dovič, 2004, str. 85).

Šola se učenja branja, tudi poučevanja literature, loteva izredno parcialno, razumsko in utilitarno. Branje služi predvsem učenju in pomnjenju. Prav v tem se po mnenju mehiških raziskovalcev skriva past, zaradi katere je branje v naši družbi vse manj pomembno, saj »šola ni več edini prostor, kjer je [informacije] mogoče pridobiti.« (González idr., 2003, str. 54) Ali kot piše španska motivatorica za branje Montserrat Sarto: »Če bi poučevanje zadoščalo, bi generacije, ki so doslej končale šolanje, že dosegle bralno zmožnost, in tako bi bili že otroci, pozneje pa tudi odrasli, avtonomni bralci. Družbena resničnost kaže, da ni tako: odrasli – in mednje lahko prištejemo tudi mnoge učiteljice in učitelje – niso bralci. Težko sežejo do globin literarnih besedil, ne razumejo vsebine članka in celo ne navodil za zdravila. To kaže, da poučevanje ne zadošča. Treba je aktivirati druge elemente, ki jih dosežemo le, če vplivamo na motivacijo in otroke vzgojimo tako, da bodo literaturo in vse, kar je zapisanega, odkrivali, pri tem pa prebrano ponotranjili z namenom prevetritve obstoječih bralskih shem.« (Sarto, 2015, str. 17–18)

Da bi presegli ta začarani krog, je Sartojeva po eni strani iskala rešitve v obliki konkretnih bralnomotivacijskih strategij, namenjenih delu z literarnimi besedili (v Sloveniji jih v različnih projektih motiviranja za branje promovira založba Malinc), po drugi strani pa poudarjala, da je nizka bralna pismenost problem širše družbe in da rezultatov na tem področju brez širšega konsenza ne bomo mogli izboljšati (Sarto, 2015, str. 27–28). Kajti, kot je ugotavljala pred desetletjem, »so v šolah vložili ogromno truda v odpravljanje težav z branjem. Večinoma z dodatnim poučevanjem. Otroci morajo brati in delati naloge – to skoraj vedno počnejo doma; vsak dan morajo (prav tako doma) obvezno brati vsaj deset minut, po možnosti ob isti uri; branje se vrednoti glede na količino izposojenih knjig; vse to se ocenjuje in vpliva na ocene. Daniel Pennac ima prav, ko pravi, da branje ne prenese velelnika, a te trditve še vedno nismo dojeli v vsem njenem pomenu. Če bomo otrokom le govorili »berite«, še ne bodo postali bralci.« (Sarto, 2015, str. 18) Podobno stanje je razkrila zadnja raziskava PISA, po kateri so se rezultati bralne pismenosti (tudi naravoslovne in matematične pismenosti) med slovenskimi učenci sicer izboljšali, a je prenetila njihova nižja motivacija, še zlasti pri učenju naravoslovja.⁴

Navedeno potrjujejo tudi rezultati krajše ankete, ki smo jo opravili v začetku 2017 in v kateri smo četrtošolce in osmošolce OŠ Medvode spraševali, zakaj radi berejo in/ali zakaj ne marajo brati. Pričakovano je bil odnos do branja

⁴ Dostpno na: <http://www.pei.si>.

pozitivnejši med četrtošolci, ki so radi brali, ker se jim je branje zdelo zanimivo, ker se kaj novega naučijo in izkusijo stvari, ki jih sicer ne bi. To se ujema z razlogi za branje, ki jih v raziskavi *Bralna kultura in nakupovanje knjig v Republiki Sloveniji* navajajo odrasli bralci (Kovač idr., 2015, str. 21). Osmošolcem se je branje zdelo dolgočasno, zaznavali pa so tudi težave z razumevanjem besedila, saj so se jim besedila, ki so jih prebirali, zdela pretežka. Ti razlogi se razlikujejo od rezultatov, objavljenih v raziskavi *Bralna kultura in nakupovanje knjig v Republiki Sloveniji*, primerljivi pa so z rezultati *Mednarodna raziskava pismenosti odraslih*.

5 MLADI DANDANES (PRE)MALO BEREJO

Najpogostejše obče mesto, povezano z branjem je prav gotovo trditev, da danes mladi berejo (pre)malo in da berejo manj, kot so mladi brali nekoč. Dejstva, ki jih je evidentirala raziskava *Bralna kultura in nakupovanje knjig v Republiki Sloveniji* kažejo drugače: število nebralcev je od leta 1973 bolj ali manj konstantno, saj se število nebralcev vseskozi suče okoli 40 % (Kovač idr., 2014, str. 19). Rezultati bralne pismenosti med odraslimi iz leta 1998 (edine raziskave s tega področja, ki je bila opravljena pri nas in ponuja svetovni primerjalni okvir) so skromni, saj se večina odraslih uvršča na najnižji ravni pismenosti: 66–77 % jih razume in uporablja preprosta, nezapletena besedila, le slaba četrtnina odraslih pa zna poiskati informacije v zgoščenih besedilih, ki vsebuje moteče informacije, do rešitev pridejo s sklepanjem, rabo specializiranega znanja ter s primerjavo kompleksnih informacij.⁵

Ne drži torej, da mladi berejo manj, pač pa je očitno, kot je pokazala raziskava *Bralna kultura in nakupovanje knjig v Republiki Sloveniji*, da se bralne navade spreminjajo. Miha Kovač zato ugotavlja, »da smo v letih 1998–2013 v Sloveniji pomembno povečali dostopnost knjige in tudi izboljšali njeno ponudbo, ne glede na to pa so bralne in knjižnonakupne navade stagnirale.« (Kovač idr., 2014, str. 72) To po našem mnenju ponovno poudarja prepletenost različnih akterjev v slovenskem literarnem polju, kliče po novih, drugačnih in ustvarjalnih načinih promocije branja in terja, kot piše tudi Kovač, širši družbeni premislek o branju kot vrednoti (prav tam).

6 SKLEP

Obča mesta, ki branje razumejo kot individualno in samotno početje, zahtevno kognitivno aktivnost, izrazito domeno šole ter predpostavljajo, da mladi dandanes (pre)malo berejo, se večinoma pojavljajo v povezavi z mladinsko

⁵ Dostopno na: <http://arhiv.acs.si/Info-mozaik/2009/17.pdf>.

književnostjo, kjer je komunikacija enosmerna in poteka od odraslih k otrokom. Naj zato razmišljanje o njih, ki je skušalo pokazati na orodja, s katerimi jih lahko presežemo, s tem pa mlade bralce opolnomočimo, sklenemo z nizanem vprašanj, ki kažejo še druga obča mesta, ki jih v prispevku nismo obravnavali (pa bi si to zaslužila): Je branje še kaj drugega kot le nadloga? Se je branja mogoče veseliti? Se je med branjem mogoče zabavati? Predvsem pa: je na zastavljena vprašanja mogoče odgovoriti pritrdilno?

Prepričani smo, da je to mogoče. Še več, nujno potrebno, če želimo stkati tisto čudovito nit, o kateri je v uvodnem navedku pisal Agustín Fernández Paz, in k branju pritegniti nove bralce, ne da bi jim odvzeli pravico do užitka v branju in ne da bi obenem podcenjevali njihovo inteligentnost, radovednost in pravico do avtonomnega odkrivanja bogastva literarnih svetov. Najprej svetov mladinske, pozneje pa tudi svetovne književnosti. Navkljub vsem pomislekom, ki jih ta pojem morebiti vzbuja.

NAVEDENI VIRI

Armstrong, P. (2015). *Kako se literatura igra z možgani?: nevroznanost umetnosti in branja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Blažič, M. M. (2009). Infrastruktura slovenske mladinske književnosti. V M. Stabej (ur.), *Infrastruktura slovenščine in slovenistike* (str. 83–87). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Curtius, E. R. (2002). *Evropska literatura in latinski srednji vek*. Ljubljana: LUD Literatura.

Dović, M. (2002). Radikalni konstruktivizem in sistemska teorija kot teoretična temelja empirične literarne znanosti. *Primerjalna književnost*, 25(2), 59–76.

Dović, M. (2004). *Sistemske in empirične obravnave literature*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Dović, M. (2007). *Slovenski pisatelj: razvoj vloge literarnega proizvajalca v slovenskem literarnem sistemu*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Even-Zohar, I. (2017). *Polisistemas de cultura*. (Un libro electrónico provisorio). Tel Aviv: Universidad de Tel Aviv, Laboratorio de investigación de la cultura.

Felski, R. (2016). *Namjene književnosti*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Frenk, M. (1982). »Lectores y oidores«: la difusión oral de la literatura en el Siglo de Oro. V *Actas del séptimo congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas* (str. 101–123). Roma: Bulzoni.

Genette, G. (1969). *Figures II*. Paris: Du Seuil.

González, R., Guízar, M., Sepúlveda, I. in Villaseñor, L. (2003) La lectura: vinculación entre placer, juego y conocimiento. *Sinéctica*, (22), 52–57.

Haramija, D. in Batič, J. (2013). *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.

- Hunt, P. (1994). *An introduction to children's literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Kovač, M., Blatnik, A., Rugelj, S., Rupar, P. in Gregorin, R. (2015). *Knjiga in bralci V: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji*. Ljubljana: UMco.
- Krakar Vogel, B. in Blažič, M. M. (2013). *Sistemska didaktika književnosti v teoriji in praksi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Maturana, H. in Varela, F. J. (2005). *Drevo spoznanja*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Nikolajeva, M. (2003). Verbalno in vizualno: slikanica kot medij. *Otrok in knjiga*, (58), 5–26.
- Pregelj, B. (1999). El kitsch en el barroco castellano. *Verba hispanica*, 8, 71–100.
- Pregelj, B. (2011). Slikanica kot preplet besede in podobe: primer Lile Prap. V S. Kranjc (ur.), *Meddisciplinarnost v slovenistiki* (str. 391–396). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Pregelj, B. (2015). Aktualnost bralnomotivacijskih strategij M. Sarto: (predgovor k slovenski izdaji). V M. Sarto, *Strategije motiviranja za branje: z izkušnjami slovenskih motivatorok in motivatorjev* (str. 5–15). Medvode: Malinc.
- Punset, E. (2012). *Una mochila para el universo: 21 rutas para vivir con nuestras emociones*. Barcelona: Destino.
- Sarto, M. (2015). *Strategije motiviranja za branje: z izkušnjami slovenskih motivatorok in motivatorjev*. Medvode: Malinc.
- Weber, M. (1988). *Protestantska etika in duh kapitalizma*. Ljubljana: ŠKUC.
- Žunkovič, I. (2016). Ali je nevroznanost rešila humanistiko?: revizija razmerja med nevroznanostjo in literarno vedo. *Jezik in slovstvo*, 61(1), 101–112.

OD KMETSKIH SLIK DO LJUBEZNI NA SENIKU?: RAZMIŠLJANJE O DRŽAVI BRALCEV

FROM 'IMAGES OF RURAL LIFE' TO 'FARMER WANTS
A WIFE'?: ENVISAGING A COUNTRY OF READERS

dr. Veronika Rot Gabrovec

Oddelek za anglistiko in amerikanistiko Filozofska fakulteta,
Univerza v Ljubljani, Ljubljana in Bralno Društvo Slovenije, Ljubljana
e-pošta: veronika.rot-gabrovec@guest.arnes.si

UDK 028.01

IZVLEČEK

Nove tehnologije vplivajo na naše bralne navade, odpirajo se nove možnosti literarnih interpretacij: živimo v živahnem času. A na stari celini ima z branjem in pisanjem še vedno težave vsak peti odrasli Evropejec. Tudi zato je bila januarja 2016 na konferenci ELINET v Amsterdamu predstavljena in podpisana Evropska deklaracija o pravici do pismenosti, ki med drugim močno podpira tudi pravico do pristočnega branja. Prispevek povzema različne mednarodne raziskave o (pristočnem) branju in predstavi nekatere evropske in svetovne zglede dobre prakse ter v razmislek ponudi pet vodil, kako ustvariti pozitivno, bralcu naklonjeno okolje.

Ključne besede: branje za zabavo, pismenost, dobre prakse, bralcem naklonjeno okolje

ABSTRACT

New technologies have been changing our reading habits, new possibilities for literary interpretations are opening up: we live in a vibrant world. Nevertheless, in Europe, one in five adults still lacks the necessary literacy skills – a good reason for introducing and signing the European Declaration of the Right to Literacy at the ELINET conference in Amsterdam in January 2016. The Declaration strongly supports the right to reading for pleasure. Drawing on international research on reading (for pleasure) and selected European and global examples of good practice, this paper presents a set of five guidelines for creating a positive and reader-friendly environment.

Keywords: reading for pleasure, literacy, good practice, reader-friendly environments

1 DRŽAVA BRALCEV. IDILA ALI UTOPIJA?

Država je »večje ozemlje, na katerem prebiva večje število prebivalcev (ljudstvo), ki jih vodi in usmerja neka državna oblast« (Cerar, 2012, str. 61); Država bralcev je torej verjetno področje, ki ga poseljujejo (samo?) bralci. Če sledimo strokovni literaturi, potem lahko pričakujemo, da bodo prebivalci te države doživeli zavidljivo starost, saj glede na raziskave univerze Yale redno vsakodnevno branje podaljšuje življenjsko dobo (Bavishi, Slade in Levy, 2016). In vredno bo živeti dolgo, saj bo vsakdan v Državi potekal mirno in lepo. Prebivalci – bralci bodo po vsej verjetnosti razvili visoko zmožnost empatije – vsaj tisti, ki bodo prebirali leposlovje. Povsem mogoče je namreč, da nam literarna besedila prav zaradi svoje fiktivnosti omogočajo razvijanje posebnega čustvenega odziva – kakršnega ob stiku s sočlovekom pogosto zavedno ali nezavedno brzdamo (Keen, 2010). Tem za pogovore zaradi skrivnostne in pri vsakemu bralcu samosvoje interakcije s prebranimi besedili ne bo nikoli zmanjkalo – o kompleksnosti zaznav in odzivov bralcev se veliko piše že od sedemdesetih let prejšnjega stoletja dalje (prim. Grosman 2011, str. 19–24). Debate bodo pisano zanimive, saj imajo dobri bralci običajno široko splošno znanje (Anderson, 2017), obenem pa živahne in jezikovno bogate; tisti, ki veliko bere, ima namreč praviloma obsežen besedni zaklad, učinkovito uporablja slovnična pravila, sintakso, gibko menja registre in je lahko pravi stilistični mojster (Clark in Rumbold, 2006; Maley, 2009).

Če je torej Država bralcev naš cilj, potem si najprej pogledajmo, kje smo danes. Pri tem se spomnimo zgodbe, ki jo navaja Burgin (1996, str. 1): izgubljena turista se po pomoč zatečeta k domačinu, ki sedi na ograji ob poti. »Kako prideva najhitreje v Canterbury?« povprašata, možak pa po krajšem premisleku izjavi: »Če bi bil na vajinem mestu, ne bi startal od tule.« Tudi procesa spreminjanja v Državo bralcev najraje ne bi začeli od tu, kjer smo. Glede na raziskave (Literacy in Europe, 2015) ima v povprečju 17 % evropskih petnajstletnikov težave pri branju, v starostni skupini od 16 do 65 let ima težave pri branju in pisanju dobrih 16 % Evropejcev – povedano drugače, z branjem in pisanjem ima težave vsak peti Evropejec (Žgajnar, 2017). Raziskave so pokazale, da ima večji primanjkljaj skupina nezaposlenih, ki ni majhna. Obenem vemo tudi, da imajo nepismeni oziroma tisti, ki so slabše pismeni, več težav s fizičnim in psihičnim zdravjem, slabše so vključeni v družbo in če so zaposleni, so praviloma slabše plačani, obenem tudi prej izgubijo službo (Literacy in Europe, 2015). Visoka stopnja brezposelnosti mladih je za Evropsko unijo po besedah evropskega komisarja za izobraževanje Tiborja Navracsicsa tako v ekonomskem kot tudi v političnem smislu ena izmed najresnejših težav (Žgajnar, 2017), saj se mladi zlahka znajdejo v brezizhodnem začaranem krogu.

Država bralcev – ali celo morda Zveza evropskih držav bralcev? – je za Evropo torej zaenkrat bolj kot ne predvsem vizija nekakšne *devete dežele*. Zelo dobro jo povzame Salamonsberger (2017) v svojem opisu vloge knjižnice v današnjem

hitro spreminjajočem se svetu: vidi jo kot prostor navdiha, prostor sodelovanja in hrepenenja, kot prostor za razgovor, izobraževanje in tudi za zabavo – brez težav si predstavljamo, da naj bi taka bila tudi Država bralcev. In kako najti tisto rumeno opečnato cesto, ki nas vodi tja? Bomo začeli pri klasiki, ki je sicer že davno (in upravičeno) našla svoje mesto v šolskih učnih načrtih, obenem pa jo poskušamo jezikovno posodobiti, vsebinsko poenostaviti in skrajšati (ker je mladi baje ne prebirajo prav radi)? Ali pa je naše izhodišče tam pri kmetijah in senikih v resničnostnih šovih (ki dosegajo zavidljivo visoko gledanost, čeprav nad njimi javno vihamo nosove)?

V nadaljevanju predlagamo pet vodil, ki se okvirno nanašajo na vprašanja *kaj, kje, kdo, kako* in ki nam bi, tako verjamemo, pomagala ustvarjati Državo bralcev:

1. Branje mora biti družbeno prepoznano kot vrednota.
2. Vseprisotnost branja naj bo samoumevna.
3. Le tisti, ki tudi sami berejo, so lahko vzorniki in učitelji drugim.
4. V sodelovanju je moč in v raznolikosti užitek.
5. Ne vzdihujmo za *dobrimi starimi časi*.

Pri vsakem omenjamo, kaj pravijo strokovnjaki, in ponujamo nekaj zgledov dobre prakse, ki so bili kot taki prepoznani v okviru projekta ELINET (*European Literacy Policy Network*), ter nekaj uspešnih tujih projektov. Pri prene-katerem se bodo nedvomno prepoznali tudi slovenski strokovnjaki.

2 BRANJE MORA BITI DRUŽBENO PREPOZNANO KOT VREDNOTA.

Dejstvo, da branje koristi, mora biti v družbi javno (pri)znano, branje pa povsod spodbujano. Če beremo, imamo vpogled v izkušnje, napake, dosežke drugih ljudi; širimo svoje znanje, koristno prebijamo čas. Če si vzamemo čas za jutranji tek, si ga vzemimo tudi za popoldansko branje. Trditve, ki so za bralce samoumevne, bi morale postati manire vseh.

Redno branje nam pomaga, da postanemo samostojno razmišljujoči (Maley, 2009). Zato bi morala biti knjiga, ki človeka spremlja skozi vsakdan, za vse dejstvo in nuja: ko so 22. aprila 2016 v notranjosti 220 avtobusov ljubljanskega mestnega potniškega prometa nalepili modre nalepke s piktogramom, ki prikazuje potnika s knjigo v roki, in tako trajno označili *sedeže za bralce* (LPP, 2016), se je zamisel nedvomno večini zdela vsaj zanimiva, če ne dobra. Pa smo pomislili tudi, da bi take nalepke pravzaprav sodile k vsakemu izmed potniških sedežev v vozilu?

Da bodo na vseh sedežih, ne le tistih rezerviranih za bralce, nekoč sedeli ljudje s čtivom v roki, je potrebno poskrbeti pravočasno, vsekakor še preden bodoči potniki toliko odrastejo, da se lahko sami podajo v svet z avtobusom.

2.1 *Nati per Leggere* – Rojeni za branje (Italija)

‘Rojeni za branje’ (Elinet – Good practice, 2016a) je nacionalni projekt, ki poteka od leta 1999 in je danes prisoten v vseh 21 italijanskih regijah. Združuje pediatre, zdravstveno osebje, knjižničarje, vzgojitelje, prostovoljce, sodeluje italijansko ministrstvo za kulturo ter regionalne in mestne oblasti. Vodilo projekta je prepričanje, da je branje ključnega pomena za razvoj otroka in to od otrokovega rojstva dalje. Zdravstveno osebje (še zlasti pediatri) v okviru rednih dojenčkovih zdravstvenih pregledov osvešča starše o pomenu branja ter spodbuja družinsko branje; prostovoljci pogosto berejo v čakalnicah zdravstvenih domov. Če je le mogoče, starši dobijo v dar knjige, na voljo pa jim je tudi ustrezno gradivo in sicer v italijanščini ter v jezikih manjšin in priseljencev. Posebne podpore (pomoči pri nabavi knjig, pomoči pri branju) so deležne socialno šibkejšie družine. V okviru projekta redno usposablja strokovno osebje in prostovoljce, sodelujejo z založbami in vsak november pripravijo teden aktivnosti, ki je posvečen projektu *Nati per Leggere*. Polovico finančnih sredstev za delovanje jim zagotavlja javni sektor, drugo polovico pokrijejo z donacijami in prodajo gradiv ter knjig.

Za posamezne starostne skupine pripravljajo tudi sezname priporočene literature. Slednje sestavlja skupina, v kateri je približno 15 oseb: strokovnjaki s področja otroške književnosti, knjižničarji, psihologi, učitelji in pediatri. Vzporedno z njimi nekoliko večja skupina strokovnjakov, v kateri so večinoma knjižničarji, spremlja vso letno produkcijo novih knjig za otroke, jih ocenjuje in razvršča (Tamburlini, 2017).

Redne evalvacije kažejo, da je projekt uspešen – tako uspešen, da so o zakonodaji v zvezi s promocijo branja in o finančni podpori nacionalnemu bralnemu projektu razpravljali celo v italijanskem parlamentu. Pri preverjanju rezultatov so denimo ugotovili, da 68 % triletnih otrok, ki so jim starši vsaj štirikrat tedensko brali, obvlada maksimalno predvideno besedišče za to starost – v kontrolni skupini, ki ni brala, je bilo takih otrok le 27 %. Tudi zato je bil projekt večkrat odlikovan in je razširjen tudi izven meja Italije (od l. 2008 ga imajo tudi na Hrvaškem).

Kakšno vlogo ima branje v neki družbeni sredini, je odvisno od več dejavnikov. Fischer (2003, str. 302) v svojem pregledu zgodovine branja piše, da je branje v razvitih deželah dvajsetega stoletja postalo opravilo predvsem t. i. belih ovratnikov, ki si z branjem (in pisanjem) služijo kruh. Po drugi strani očitno pomembno vlogo igra spol. Clark in Rumbold (2006, str. 11) poročata, da je bila leta 2003 v Angliji in Walesu opravljena raziskava med najstniki, učenci javnih in privatnih šol, ki je pokazala, da deklice pogosteje berejo za zabavo; 16 % dečkov celo nikoli ne bere ničesar, kar ni obvezno. Rezultate so potrdile tudi druge raziskave, npr. leta 2004 v Veliki Britaniji opravljena raziskava *Children’s attitudes to reading*, ki je pokazala, da je zanimanje za

prostočasno branje med 10 in 11 let starimi otroki upadlo in sicer med dečki bolj kot med deklicami. Leta 1998 jih je rado bralo 70 %, leta 2003 le še 55 % fantov. Pri deklicah je razlika manjša: leta 1998 je bilo navdušenih bralk 85 %, leta 2003 75 % (Clark in Rumbold, 2006, str. 11–12).

Razlika med spoloma se je potrdila tudi statistično pri raziskavi branja in nakupovanja knjig v Sloveniji. Žensk je več tako v skupini, ki kupuje 3 – 5 knjig letno, kot tudi v tisti, ki nabavi 6 in več knjig. Približno 60 % oseb, ki ne kupuje knjig, je moškega spola (Rugelj, 2015, str. 82). Zaradi teh razlik marsikje k sodelovanju pri bralnih akcijah namenoma povabijo predvsem moške bralce in pripovedovalce – da bolj nagovorijo fantovski oziroma moški del populacije. Tak je tudi projekt, ki trenutno še vedno poteka na Finskem.

2.2 Očetje, ki berejo svojim otrokom (Finska)

Kljub temu, da PISA praviloma Finsko uvrsti na vrh lestvice med države z najboljšimi mladimi bralci, so rezultati pokazali precejšnje razlike med dečki in deklicami. Zato je leta 2014 finsko ministrstvo za izobraževanje in kulturo s partnerji začelo skupno akcijo, s katero v vrtce in osnovne šole vabijo očete, dedke, včasih znane ali pomembne može, da v sodelovanju z učiteljem/ učiteljico pripravijo bralno oziroma pripovedovalno urico (Elinet – Good practice, 2016b). Berejo lahko literarna ali neliterarna besedila, pač odvisno od dogovora. V drugi sezoni projekta so se dejavnostim pridružile tudi nekatere knjižnice. Srečan je še posebej veliko novembra v dneh pred Očetovskim dnevom – teden se na Finskem imenuje Teden moških. Kampanja je relativno dobro podprta s strani medijev, organizatorji sledijo tudi številu obiskovalcev svoje spletne strani.

Kar je posebej zanimivo, je učinkovita menjava projektnih partnerjev. Projekt se je začel namreč v okviru programa Lukuinto (Veselje ob branju), ki ga je vodilo Ministrstvo za kulturo in vzgojo ob pomoči Univerze v Ouluju; z lastnim projektom VALOSA se je najprej pridružilo Finsko združenje staršev; ko se je pred tretjo sezono njihovo sodelovanje izteklo, je kot novi partner vstopil inštitut Niilo Mäki, ki se ukvarja s težavami pri pisanju in branju. Videti je, da kontinuiteta projekta nikoli ni bila ogrožena, z novimi partnerstvi so uspešno nagovarjali nove, torej dodatne ciljne skupine. Na ta način sodelujočim ni moglo zmanjkati sape; intenzivno so krepili tudi vezi med šolo in družino, med knjižnico in lokalnim okoljem in uspešno osveščali javnost. Projekt se bo zaključil leta 2018; vsekakor bo zanimivo videti, koliko šol bo tudi brez formalne projektne spodbude nadaljevalo tesno sodelovanje z moškimi bralci.

3 VSEPRISOTNOST BRANJA NAJ BO SAMOUMEVNA.

Če bi branje in knjige zares veljale za vrednoto, potem bi se vsaka družba trudila, da bi bili vseprisotni. Da temu še ni tako, dokazuje *Deklaracija o pravicah evropskih državljanov do pismenosti*, ki je bila predstavljena in podpisana na zaključni konferenci v okviru projekta ELINET v Amsterdamu januarja 2016 (Deklaracija, 2016). Formalne zahteve po aktivni podpori in spodbujanju branja kot prostočasne dejavnosti in po dobro založenih in vsem dostopnih knjižnicah bi najbrž ne bile potrebne, če bi naštetu povsod veljalo za samo-umevno dobrino.

Težko bi rekli, da je v Sloveniji knjiga popolna sirota brez strehe nad glavo. Raziskave o bralni kulturi v Sloveniji pokažejo, da smo vendarle mnenja, da »v sodobno stanovanje spada knjižnica«, vsaj majhna, če že velika ne; knjige, ki jih nimamo na domači polici, si izposojamo v knjižnici – med letoma 1998 in 2014 je izposoja v splošnih knjižnicah narasla za več kot 60 %. Obenem pa je precej ljudi, ki knjig ne kupuje. Največ je takih, ki jih knjige ne zanimajo, veliko pa jih meni, da so knjige enostavno predrage (Rupar, 2015, str. 25–29). (Pre)visoka cena knjig je gotovo dejavnik, ki deluje proti zaželeni *vseprisotnosti*, pa tudi nasploh proti Državi bralcev. V raziskavi se je namreč pokazalo, da sta nakupovanje in branje knjig statistično pomembno povezana med seboj: manj intenzivni bralci so manj intenzivni kupci (Rugelj, 2015, str. 89).

Kot ilustrira naslednji zgled, pa se lahko zgodi, da visoko razvit osebni odnos do knjige, branja in bralcev pokažejo posamezni člani družbe, čeprav brez podpore uradnih oblasti. Mala dejanja lahko prerastejo v fenomen globalnih razsežnosti.

3.1 *Little free library* – Mini knjižnice za vsakogar (globalno)

Ko se je leta 2009 Američan Todd Boll odločil pred svojo hišo na steber postaviti lesen zaboj s knjigami in napis: »Izmenjava knjig« (Ellis, 2012), je začel pravo svetovno gibanje. Danes je po svetu registriranih že več kot 50,000 malih knjižnic (*Little free library*, 2017). Zanje skrbijo lokalne skupnosti, ki se zavedajo, da je branje vrednota in naložba v prihodnost, da pa si knjig marsikdo sam ne more privoščiti. Pri postavljanju teh mini knjižnih postojank sodelujejo predvsem posamezniki, pogosto se skrbi zanje pridružijo tudi knjižničarji. V male knjižnice ob cestah, na dvoriščih in na avtobusnih postajah so spremenjene stare telefonske govornice, čolni, zaboji, čebelnjaki; opremljene so z napisom »Vzemi knjigo, vrni knjigo« in so na voljo vsakomur, ki pride mimo.

V času nastajanja tega članka so v sistemu 'Little Free Library' uradno registrirane tudi štiri male slovenske prostodostopne knjižnice: v Marezigah, ob

kopališču na Slapu ob Idriji, pri koči na planini Razor in na Modrejcah (The world map, 2017). Zadnje tri niso rezultat pobude posameznika, pač pa so zrastle pod okriljem Knjižnice Cirila Kosmača Tolmin, kjer so si zanje izmislili tudi izvirno ime: *SeniKnjig*. Prav letos poleti je ob Nadiži postavljen še četrti (Knjižnica Cirila Kosmača Tolmin, 2016).

Pozabiti pa ne gre niti na vse tiste slovenske knjižnice, ki poleti ob bazene in igrišča prav tako postavijo stojala s knjigami. Resda le-ta niso registrirana, ciljem pa služijo enako kot tista, ki so.

4 LE TISTI, KI TUDI SAMI BEREJO, SO LAHKO VZORNICI IN UČITELJI DRUGIM.

Če govorimo o Državi bralcev, potem seveda ob tem mislimo na bralce vseh starostnih skupin. Akcije namreč (pre)pogosto naslavljajo le mlade in pozabljajo na dejstvo, da morajo biti bralci tudi njihovi starši in učitelji: ti so namreč zgled, ki je vedno pri roki. Če otroci vidijo odrasle, ki v svojem prostem času berejo, potem lažje tudi sami sprejmejo branje kot dragoceno in smiselno dejavnost (Clark in Rumbold, 2006, str. 21–22; Maley, 2009).

Kaj to pomeni za kampanje in bralne akcije? Bi morala vsaka nagovarjati vse plasti bralcev? Najbrž to ni lahko izvedljivo, čeprav povsem nemogoče ni. Medgeneracijska komunikacija koristi vsem, celo knjige, ki bi jih lahko brali skupaj, se da brez težav najti. (C. S. Lewis je tako ali tako izjavil, da se pri desetih letih ne splača poseči po knjigi, po kateri se ne splača – morda še bolj – poseči pri petdesetih in še kasneje.) Vsekakor pa bi bilo napak, če bi osveščali predvsem ali samo otroke – brez sodelovanja odraslih tudi mladih bralcev ni. (Da, zavedam se večpomenskosti zadnje povedi.) Pogoj omenjamo še zlasti zato, ker po mnenju nekaterih ostaja pozabljena prav generacija staršev; kako naj drugače razumemo kulturnega ministra Toneta Peršaka, ki je dejal: »Zanimivo, da knjig ne berejo predstavniki srednje generacije, berejo pa jih upokojenci in otroci!« (Plahuta Simčič, 2017)

4.1 Ganz Ohr – Sama ušesa (Avstrija)

Prav dejstvo, da morajo biti tisti, ki želijo k branju spodbuditi druge, tudi sami vpeti v svet branja in pripovedovanja, je spodbudilo avstrijski projekt 'Sama ušesa' (Elinet – Good practice, 2016c). Preizkusno se je začel v knjižnicah v zvezni deželi Predarlški (Vorarlberg) in prerasel v nacionalni program usposabljanja prostovoljcev, ki ga vodi Avstrijska zveza knjižnic (Österreichisches Bibliothekswerk), skupaj s Štajerskim bralnim centrom (Lesezentrum Steiermark), z oddelkom za izobraževanje odraslih in staršev avstrijske katoliške cerkve in še osmimi centri v različnih zveznih deželah. Tesno sodelujejo z organizacijo Bookstart Austria in v mrežo povezujejo družine,

vladne organizacije, zdravstvene in socialne delavce, knjižničarje, zavode za zaposlovanje, strokovnjake s področja izobraževanja – in veliko prostovoljcev.

S svojim delom segajo v šole in knjižnice, v domove za starejše, bolnice; prihajajo tudi med priseljence, kar pomeni, da operativni jezik ni vedno zgolj nemščina. Prostovoljci (v rabi je tudi izraz *Vorlesepatin* oziroma *Vorlesepate*, torej bralne botrice in botrčki) lahko od leta 2015 opravijo akreditirano štirimesečno izobraževanje za bralne mentorje, ki obsega tri obvezne splošne module, lahko pa izberejo tudi dodatne, ki jih usposabljaajo za bolj specifično delo: o razvoju jezika in pismenosti pri otrocih, o branju starejšim ljudem ali pa branju v tujem jeziku. V vsakem primeru pa morajo poleg odprtega značaja, spoštovanja ljudi in zanimanja zanje čutiti tudi ljubezen do knjig in branja (Zehetmayer in Ehgartner, 2017, str. 13).

V letih 2014–2016 se je na več kot 30 izobraževanjih usposobilo več kot 500 bralnih botrov in botric. Zanimivo je, da je med njimi daleč najmočnejša starostna skupina od 50 do 60 let, sledijo jim tisti med 60 in 70 leti. Najmlajši udeleženec je bil star 15 let, sicer pa je mlajših od 30 let zelo malo. Na začetku je bilo manj zanimanja za izobraževanja tudi v skupini mlajših od 40 let in nasploh med moškimi, vendar so številke tudi tu sedaj že višje (Zehetmayer in Ehgartner, 2017, str. 8–9).

4.2 Teachers as Readers – Učitelji kot bralci (Velika Britanija)

Pri projektu, ki sta ga finančno podprla Zveza za pismenost Združenega kraljestva (UKLA) in Fundacija Esmée Fairbairn, je bil kot cilj zastavljen dvig bralne motivacije pri mladini (Elinet – Good practice 2016d), saj so raziskave kazale, da pri formalnih preverjanjih pismenosti mladi sicer dosegajo dovolj dobre rezultate, berejo pa le neradi. Samo izhodišče projekta je v veliki meri odstopalo od običajnih, ki se praviloma osredotočajo na jezikoslovna in pedagoška znanja: osnova je bilo prepričanje, da je pri prizadevanju za dvig motivacije otrok potrebno za branje najprej navdušiti njihove učitelje.

Projekt, ki je povezal raziskovalce z univerz, učitelje in ravnatelje izbranih šol na osnovni stopnji (5–11 let), strokovnjake za izobraževanje in otroško književnost, založnike, vključil pa tudi lokalne oblasti, je potekal v treh fazah. Najprej je bila med učitelji opravljena raziskava o njihovem lastnem branju in poznavanju otroške književnosti, izbrano skupino učiteljev so spodbujali k branju, samorefleksiji in povezovanju v bralne skupnosti, opravljene so bile hospitacije, intervjuji, študije izbranih primerov.

Sledile so temeljite analize, ki so jih opravili tako sodelujoči učitelji kot raziskovalci. Učinek je bil opazen pri učiteljih in učencih, potrjen pa tudi s strani zunanjih neodvisnih evalvatorjev. Učitelji – bralci so začeli več komunicirati

med seboj, deliti izkušnje, mnenja, nasvete; bistveno več je bilo spontanih pogovorov o knjigah z učenci in tudi med učenci. Branje (tudi glasno) je bilo večkrat vključeno tudi pri pouku. Kljub temu, da preverjanje učinka priložnega branja na bralne zmožnosti ni bilo predvideno kot del projekta, so učenci bili testirani na začetku in ob zaključku projekta. 5 % učencev sicer pri testu ni doseglo boljših rezultatov, a so postali samozavestnejši in imeli boljši odnos do branja. Ostali so pri testih ob koncu projekta dosegli bistveno višje rezultate kot na začetku.

5 V SODELOVANJU JE MOČ IN V RAZNOLIKOSTI UŽITEK.

Ob pregledu evropskih praks, ki so bile v okviru projekta ELINET prepoznane kot kakovostne, se zdi, da je vsem skupno sodelovanje. Za doseganje visokih ciljev je ključno interdisciplinarno povezovanje, medsebojno dopolnjevanje, tudi nadgrajevanje. Poglejmo projekte, ki smo jih omenili do sedaj: izvrstne rezultate skupaj dosegajo vladne in nevladne organizacije, knjižnice, založniki, centri za socialno delo, bolnišnice, šole, zavodi za zaposlovanje, raziskovalci teoretiki iz sveta znanosti in praktiki, ki delajo z ljudmi vseh starosti in različnih jezikovnih, etničnih, verskih pripadnosti. Raznolikost sodelavcev s seboj prinaša seveda tudi široko paleto vsebin in oblik dela.

Sodelovanje vsaj do neke mere zagotavlja tudi obveščenost o tem, kaj se dogaja v lokalni skupnosti, kaj v regiji in kaj na drugem koncu države. Kako je s tem pri nas? V Bralnem društvu Slovenije včasih pogrešamo skupni slovenski *forum*. Na voljo pa so nam vsaj manjši prostori, namenjeni obveščanju in medsebojni komunikaciji vseh, ki se tako ali drugače ukvarjamo z branjem in knjigo. Revija *Bukla* pogosto prinaša poročila o delu Slovenske sekcije mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY), razmišljanja bralnih skupin ter njihovih mentorjev ali kritične prevajalske razmisleke. Srečanja, kot so Knjižničarske srede, Kulturni bazar, simpoziji Bralne značke in posveti Bralnega društva Slovenije, so se vedno izkazala kot učinkoviti dogodki, kjer se je dalo uspešno dogovoriti za nadaljnja sodelovanja – seveda s tistimi, ki so bili tam, pripravljeni za komunikacijo.

5.1 Brezmejni virtualni svet (Španija, Nemčija)

Projekti, ki so opisani v tem razdelku, morda niti niso izredno izstopajoči po inovativnosti, so pa bili vsi posebej opaženi, saj so uspeli povezati in do cilja uspešno pripeljati veliko število geografsko zelo oddaljenih soustvarjalcev (španski projekt) oziroma v projektu uspešno povezati strokovnjake različnih strok (oba nemška projekta) – da sodelovanja visoko motiviranih udeležencev niti ne omenjam. Pri vseh je opazna tudi produktivna uporaba spletnih orodij in sodobne tehnologije, ki je že sama po sebi močan motivacijski faktor; po

drugi strani pa so se uporabniki ob sladko ustvarjalnem delu spoznavali tudi s koristno kritično distanco do digitalnih medijev.

‘Alfabetización digital para personas en riesgo de exclusión social: estrategias para la intervención socioeducativa’ je projekt, v okviru katerega so raziskovali in praktično uporabljali digitalno opismenjevanje kot orodje v boju proti družbeni izključenosti. Iz Španije so ga vodili strokovnjaki Univerze v Oviedu, Nacionalne univerze za izobraževanje na daljavo in Univerze iz Cantabrie, sodelovalo je še 20 univerz iz vse Evrope in verjetno okoli 50.000 učiteljev. Ker je izobraževanje potekalo v obliki *množičnih odprtih internetnih tečajev* (MOOCov), je seveda načrtovano število udeležencev lahko bilo ambiciozno (Elinet – Good practice, 2016e).

‘Youngdigitalnews’ je nemški projekt, ki je bil izpeljan s pomočjo strokovnjaka za digitalne medije iz ekipe AbenteuerBuch, učiteljev in časopisa *Nürnberger Nachrichten* ter namenjen predvsem učencem, ki imajo težave pri branju in pisanju. Tudi ta projekt sloni na digitalni tehnologiji, izveden pa je bil praktično brez finančne podpore. Najstniki, ki so sodelovali, so bili motivirani zaradi ustvarjalnega načina dela in zaradi uporabe digitalnih medijev. Pri izdelavi časopisnih novic so se učili (kritično) prebirati tiskane in digitalne medije, raziskovanja in preverjanja novic ter uspešnega pisanja in fotografiranja za medije. Ko so bili njihovi članki (z lažnimi novicami) objavljeni, so sledili odzivom v javnosti in analizirali tudi te (Elinet – Good practice, 2016f).

Drugi digitalni projekt, ki je zrasel pod okriljem ekipe AbenteuerBuch, je *Buchtrailer* ali *Knjižni napovednik*, ki je leta 2014 prejel nagrado mesta Nürnberg. Najstniki so ustvarjali napovednike za prebrane knjige. Tudi pri tem projektu so s pomočjo učiteljev ter strokovnjakov za medije in IKT tehnologijo razvijali različne vrste pismenosti, imeli so široko paleto možnosti za izvirno interpretacijo oziroma predstavitev knjige, izdelke pa so že med projektom in ob zaključku delili s pomočjo različnih družbenih omrežij, kot sta Flickr in YouTube (Elinet – Good practice, 2016g).

Za bralca je dobro poznavanje družbenih omrežij, različnih predstavitvenih načinov besedil (pisanje, podoba, govor), medijev (knjiga, ekran) in novih, drugačnih komunikacijskih okolij danes nujno (Kress, 2003). Nekateri gredo pri apologiji digitalnih besedil še dlje: Alderman (2015) trdi, da je poznavanje digitalnih igric danes kulturno enako pomembno kot obisk muzeja (morda pri tem vendarle ni nezanemarljiv podatek, da je Naomi Alderman sama ustvarjalka tovrstnih programov).

V začetku tisočletja je še veljalo, da je dnevno časopisje še vedno najbolj brano čtivo, a računalniški ekran mu je bil že tesno za zadnjo stranjo (Fischer, 2003, str. 302). Danes je situacija marsikje verjetno že drugačna. Prebivalec sodobne Države bralcev se mora suvereno sukati med vsemi modusi in mediji,

informacije prejema z več koncev in jih na več koncev tudi posreduje; čeprav se to dogaja bistveno pogosteje kot kdajkoli prej, pa se uporabnik tehnologije (ki je obenem tudi aktivni ustvarjalec) teh skorajda neprekinjenih procesov sprejemanja, spreminjanja in podajanja različnih besedil pogosto sploh ne zaveda (Salamonsberger, 2017).

6 NE VZDIHUJMO ZA DOBRIMI STARIMI ČASI.

»Včasih smo več brali – v šoli in doma. In čtivo je bilo kakovostnejše. Pa znali smo zapisati cele besede, celo popolne povedi. Danes pa ...« Tako pogosto pravimo – vmes pa je slišati glasove, da so »dobri stari časi« enako mitski kot deveta dežela.

Denby (2016) se denimo najprej sprašuje, kam neki ob prehodu v najstniška leta poniknejo milijoni otrok, ki prej »požirajo zgodbe o Harryju Potterju, roman *Gospodar prstanov*, *Igre lakote* in različne vampirske romance, (nekatero zelo dobre) stripe in romane za mlade ter sodobna urbana besedila«. A takoj zatem pristavi, da kakšne zlate dobe najstniškega branja pravzaprav nikoli ni bilo. Bralci so vedno predstavljali manjšino – ki se je sedaj pač le skrčila ...

Res je tudi, da sodobni mediji omogočajo nekritično nabiranje informacij in uspešno deljenje neverjetno plehkkih besedil. *Instabesedila* so pogosto zares instantna – hitro napisana, bežno zaznana, kmalu pozabljena. A tudi tu se najdejo glasovi, ki mirijo. Alberto Manguel pravi, da je prepričan, da je »tudi na sumerskih tablicah zapisanih precej traparij – vsak pisar pač ni bil poet ali genij« (Sullivan, 2017). Sploh pa: če upoštevamo priporočila, da morajo učenci brati toliko, kolikor le zmorejo, in imeti kar najširšo izbiro besedil (Bamford in Day, 2002 cv: Anderson, 2017), bodo izpostavljeni bogatemu naboru besedil, zato najbrž ne bo prehude škode, če jim čez rumeno opečnato cesto kdaj prifrči kakšna zlobna čaravnica z Zahoda ali mavrična vila.

Kar se tiče pravopisa in skladnje, je seveda res, da se jezik – pisni in govorni – spreminja. Nekateri trde, da postaja poenostavljen in osiromašen. Drugi so sprememb iskreno veseli: Dehaene v svoji knjigi *Reading in the brain: the new science of how we read* (2010) pravi, da so poenostavitve v (angleškem in francoskem) pravopisu neizbežne in težko pričakovane, saj bodo bistveno olajšale pisanje osebam z disleksijo in sploh vsem, ki imajo iz takega ali drugečnega razloga težave pri pisanju. David Crystal (2008) po drugi strani trdi, da okrajšani zapisi sploh niso nov pojav: v dokaz navaja rebuse, uganke, akronime, eliptične stavke, ki se v zapisih in v jeziku pojavljajo že od nekdaj. Opozarja tudi, da je mladina danes tako rekoč bilingualna in da se zelo dobro zaveda, v kakšni situaciji in pri ustvarjanju kakšnega besedila sme uporabljati okrajšave, kdaj pa ne.

7 SLOVENIJA, MOJA DEŽELA BRALCEV?

V sklepu se vrnimo k začetnemu vprašanju: lahko ustvarimo Državo bralcev? Če postavimo branje na mesto, ki mu pritiče, če sodelujemo med seboj in smo zazrti v prihodnost – bo to dovolj?

Z branjem raznolikih virov iz zelo različnih medijev, tiskanih, spletnih, radijske oddaje, predavanj, literarnih besedil in strokovne literature, ki smo jih uporabili v pričujočem članku, že sledimo enemu tu predstavljenih vodil; obenem je nabor tudi odraz naše marsikdaj kaotične in z informacijami prenasičene realnosti. Na dosegu roke imamo skoraj vse; na nas je, da presojamo in (pametno) izbiramo. A pri osebni izbiri je že tako: vsake oči imajo svojega malarja. Podobno različni smo si pri branju.

Samuel Taylor Coleridge je že na začetku 19. stoletja opisal štiri tipe bralcev (Harris in Hodges, 1995, str. 205): »Štiri vrste bralcev poznamo. Prvi je kot peščena ura; njega branje je kot pesek; priteče, odteče, za seboj ne pusti niti drobca. Drugi je goba, vse posrka in vrne skoraj nespremenjeno, le kanec bolj umazano. Tretji, cedilo, vse bistro iztisne, zadrži zgolj odpadke in usedline. Četrta pa gara kot suženj v rudniku diamantov v Golcondi; vse nevredno zavrže in shrani le čiste dragulje.« (S. T. Coleridge, Drugo predavanje o Shakespearu in Miltonu, prev. VRG).

Kakšni bralci smo trenutno Slovenci? Kovač in Gregorin (2016, str. 174) ob pregledu najbolj izposojanih knjig v prvih letih zadnjega desetletja ugotavljata, da »se slovenski uporabniki splošnih knjižnic ne predajajo seksu v mestu, pač pa jebi na vasi«. V Sloveniji torej za naklonjenost občinstva z že omenjenimi televizijskimi resničnostnimi šovi in priljubljenimi telenovelami tekmujejo tiskane romantične ljubezenske zgodbe z angleškega podeželja. A do podobnih ugotovitev prihajajo tudi drugod po svetu.

Morda bi tudi nam možakar, sedeč na plotu, odsvetoval, da prav tu začnemo svojo pot v Državo bralcev. A tu pač smo. Situacija morebiti ni rožnata, a povsem črna prav tako še ni. V šoli obravnavana klasika *Kmetske slike* ter prostočasna sodobna *Ljubezen na seniku* nista krajišči daljice in naša edina izbira, pač pa le točki na obsežnem polju. Če bomo (s knjigo v nahrbtniku) ob poti tudi v prihodnje še lahko naleteli na SeniKnjig z zanimivo in/ali kakovostno izbiro čtiva, če bomo redno srečevali navdušene, kritične in navdihujoče bralke in bralce ter sprejemali raznolike bralne in ustvarjalne izzive, potem se bomo mimo kupov sena in slame verjetno vendarle premikali v pravi smeri.

NAVEDENI VIRI

Alderman, N. (2015, 13. oktober). The first great works of digital literature are already being written. *The Guardian*. Pridobljeno 20. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.theguardian.com/technology/2015/oct/13/video-games-digital-storytelling-naomi-alderman>

Anderson, R. A. (2017). *The importance of extensive reading* [blog zapis]. Seattle: Seattlepi.com. Pridobljeno 13. 6. 2017 s spletne strani: <http://education.seattlepi.com/importance-extensive-reading-2251.html>

Bavishi, A., Slade, M. D. in Levy, B. R. (2016). A chapter a day: association of book reading with longevity. *Social science and medicine*, 164(September), 44–48.

Burgin, V. (1996). *In/different spaces: place and memory in visual culture*. Berkeley: University of California Press.

Cerar, M. (2012). *Osnove demokracije*. Ljubljana: Društvo Bralna značka Slovenije.

Clark, C. in Rumbold, K. (2006). *Reading for pleasure: a research overview*. London: National Literacy Trust.

Crystal, D. (2008). *Txtng: the Gr8 Db8*. Oxford: Oxford University Press (Kindle izdaja).

Dehaene, S. (2010). *Reading in the brain: the new science of how we read*. New York: Penguin Books (Kindle izdaja).

Deklaracija o pravici evropskih državljanov do pismenosti. (2016). S.l.: ELINET. Pridobljeno 30. 5. 2017 s spletne strani: http://www.eli-net.eu/fileadmin/ELINET/Redaktion/user_upload/Decl_lit_rights_flyper_SL1.pdf

Denby, D. (2016, 23. februar). Do teens read seriously anymore?. *The New Yorker*. Pridobljeno 25. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/books-smell-like-old-people-the-decline-of-teen-reading>

Elinet – Good practice. (2016a). *Nati per Leggere – Born to read*. Predstavljeno na European Literacy Conference v Amsterdamu. Pridobljeno 18. 6. 2017 s spletne strani <http://www.eli-net.eu/good-practice/examples-of-good-practice/detail/project/nati-per-leggere-born-to-read>

Elinet – Good practice. (2016b). *Encouraging men to read for their children*. Predstavljeno na European Literacy Conference v Amsterdamu. Pridobljeno 18. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.eli-net.eu/good-practice/examples-of-good-practice/detail/project/encouraging-men-to-read-for-their-children>

Elinet – Good practice. (2016c). *Ganz Ohr*. Predstavljeno na European Literacy Conference v Amsterdamu. Pridobljeno 18. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.eli-net.eu/good-practice/examples-of-good-practice/detail/project/ganz-ohr-all-ears-a-training-course-for-reading-mentor>

Elinet – Good practice. (2016d). *Teachers as readers: building communities of readers*. Predstavljeno na European Literacy Conference v Amsterdamu. Pridobljeno 18. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.eli-net.eu/good-practice/examples-of-good-practice/detail/project/teachers-as-readers-building-communities-of-readers>

Elinet – Good practice. (2016e). *Alfabetización digital para personas en riesgo de exclusión social. Estrategias para la intervención socioeducativa*. Predstavljeno na European Literacy Conference v Amsterdamu. Pridobljeno 18. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.eli-net.eu/good-practice/examples-of-good-practice/detail/project/digital-literacy-for-people-at-risk-of-social-exclusion-alfabetizacion-digital-para-personas-en-riesgo-de-exclusion-social>

Elinet – Good practice. (2016f). *Youngdigitalnews*. Predstavljeno na European Literacy Conference v Amsterdamu. Pridobljeno 18. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.eli-net.eu/good-practice/examples-of-good-practice/detail/project/youngdigitalnews-blog-share-like>

Elinet – Good practice. (2016g). *Buchtrailer*. Predstavljeno na European Literacy Conference v Amsterdamu. Pridobljeno 18. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.eli-net.eu/good-practice/examples-of-good-practice/detail/project/booktrailer>

Ellis, R. (2012, 10. marec). *Using books to build community*. Nightly News with Brian Williams. New York: NBC News. Pridobljeno 18. 6. 2017 s spletne strani: http://dailynightly.nbcnews.com/_news/2012/03/10/10634425-using-books-to-build-community

Fischer, S. R. (2003). *A history of reading*. London: Reaktion Books.

Grosman, M. (2011). Bralci in branje kot interakcija z literarnimi besedili. *Primerjalna književnost*, 34(2), 17–30.

Harris, T. L. in Hodges, R. E. (ur.) (1995). *The literacy dictionary: the vocabulary of reading and writing*. Newark, Delaware: International Reading Association.

Keen, S. (2010). *Empathy and the novel*. Oxford: Oxford University Press.

Knjižnica Cirila Kosmača Tolmin. (2016). Tolmin: Knjižnica Cirila Kosmača Tolmin. Pridobljeno 20. 7. 2017 s spletne strani <http://www.kckctolmin.si/>

Kovač, M. in Gregorin, R. (2016). *Ime česa je konec knjige: skrivnostne sile knjižnega trga*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Kress, G. (2003). Interpretation or design: from the world told to the world shown. V M. Styles in E. Bearne (ur.), *Art, narrative and childhood* (str. 137–153). Stoke on Trent: Trentham Books.

Literacy in Europe: facts and figures. (2015). S.l.: ELINET.

Little free library. (2009–2017). Hudson: Little Free Library. Pridobljeno 11. 5. 2017 s spletne strani <http://littlefreelibrary.org>

LPP. (2016, 21. april). *Vabimo vas k prebiranju knjig na mestnem avtobusu*. Ljubljana: Ljubljanski potniški promet. Pridobljeno 3. 9. 2016 s spletne strani: <http://www.lpp.si/aktualno/vabimo-vas-k-prebiranju-knjig-na-mestnem-avtobusu>

Maley, A. (2009). *Extensive reading: why it is good for our students ... and for us* [blog zapis]. London: British Council. Pridobljeno 15. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.teachingenglish.org.uk/article/extensive-reading-why-it-good-our-students...-us>

Plahuta Simčič, V. (2017, 20. april). Slovenija je država paradoksov tudi glede knjige. *Delo*, 59, str. 16.

Rugelj, S. (2015). Slovenski kupci knjig, njihov demografski profil in njihove nakupne navade v povezavi z bralnimi ter drugimi navadami. V Kovač, M. idr., *Knjiga in bralci V: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji* (str. 81–118). Ljubljana: UMco.

Rupar, P. (2015). Primerjava vprašanj iz raziskav KIB IV in KIB V. V Kovač, M. idr., *Knjiga in bralci V: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji* (str. 13–30). Ljubljana: UMco.

Salamonsberger, S. (2017). *Lesen, teilen, liken*. Plenarno predavanje na seminarju in skupščini Avstrijske zveze knjižnic (Puchberg, Sommerseminar & Hauptversammlung des Österreichischen Bibliothekswerks) 7. julija.

Sullivan, J. (2017, 31. marec) Turning pages: the case for books. *Sydney morning herald*. Pridobljeno 2. 4. 2017 s spletne strani: <http://www.smh.com.au/entertainment/books/turning-pages-the-case-for-books-20170323-gv4n8p.html>

Tamburlini, G. (2017, 26. julij). Osebna korespondenca.

The world map. (2009–2017). Hudson: Little Free Library. Pridobljeno 11. 5. 2017 s spletne strani: <http://littlefreelibrary.org/ourmap/>

Zanimanje za romantiko. (2011, 7. oktober). *Večer*, 73, str. 30.

Zehetmayer, E. in Ehgartner, R. (ur.) (2017). *Besuch mit Buch: Vorlesen mit SeniorInnen*. Salzburg: Österreichisches Bibliothekswerk.

Žgajnar, B. (2017, 24. junij). Vsak peti Evropejec ima težave z branjem in pisanjem. Pogovor z evropskim komisarjem za izobraževanje Tiborjem Navracsicsem. *Val 202, Reakcija*. Ljubljana: RTV Slovenija. Pridobljeno 30. 6. 2017 s spletne strani: <http://val202.rtv slo.si/2017/06/reakcija-80/>

SODELOVANJE BRALNE SKUPNOSTI PRI DIALOŠKEM BRALNEM DOGODKU

COLLABORATION OF THE INTERPRETATIVE COMMUNITY IN A DIALOGIC READING EVENT

dr. Igor Saksida

Oddelek za razredni pouk, Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
Pedagoška fakulteta, Univerza na Primorskem, Koper
e-pošta: igor.saksida@pef.uni-lj.si

UDK 028:021.2

IZVLEČEK

Prispevek izhaja iz opredelitve vrst branja in bralnih vlog ter na podlagi Penacovih (1996) pravic bralcev opredeli deset pravic in dolžnosti kurikularnega bralca: da vodeno bere besedila, da bere poglobljeno in kritično, da bere tudi, kar ga ne zanima, da knjigo prebere večkrat in ob tem razvija razumevanje in vrednotenje, da bere kakovostno in dovolj zahtevno knjigo, da spoštuje pravila skupinskega tekmovalno-sodelovalnega branja in učenja, da nadgrajuje prvotno spontano doživetje, da mu mentor svetuje, da bere interpretativno in da svoje razumevanje in vrednotenje književnosti argumentirano deli z drugimi bralci. Pomembni pri gradnji interpretativne skupnosti so tudi knjižničarji kot mentorji branja, ki naj bi pri bralnem dogodku zasledovali vse stopnje razvoja kritičnega branja: izbira zahtevnega kakovostnega besedila, sestavljanje zanimivih in zahtevnih bralnih nalog ter preverjanje bralnega napredka. Slovenija je v zadnjih letih uspela narediti pomemben korak naprej od pretiranega poudarjanja bralnega užitka k razviti bralni pismenosti, ki poleg motivacijskih prvin poudarja tudi obvladovanje procesov branja. V zadnji raziskavi PISA (Mlekuž, 2016) je Slovenija edina od sodelujočih držav, kjer so se med letoma 2012 in 2015 zvišali deleži učenk in učencev z najvišjimi dosežki in hkrati znižali deleži tistih z nizkimi dosežki. Prispevek očrta morebitne razloge za uspeh ter predstavi značilnosti uspešnih sistemov pri merjenju bralne pismenosti (visoka pričakovanja, tekmovalnost, učinkovitost, odgovornost vseh udeležencev in mednarodna konkurenčnost, usposobljenost mentorja branja), v sklepu pa predstavi merila za izbiro besedil (kakovost, raznovrstnost, zahtevnost) ter cenzorske strategije, s katerimi se soočajo mentorji branja (anonimno spletno hujškaštvo, presojanje neprebranih besedil, pristransko poročanje (nekaterih) medijev, omejevanje branja na podlagi vzgojno-poučnih oziroma idealizacijskih pojmovanj mladinske književnosti ter apriorno zavračanje didaktičnih interpretacij književnosti).

Ključne besede: bralni dogodki, knjižnice, mentorji branja, PISA, cenzura

ABSTRACT

The article explores definitions of reading types and roles, taking into consideration Pennac's ten rights of the reader. First, it defines the ten rights and duties of the curriculum reader: to read a book in-depth and critically, to read a book in which the reader is not interested, to read a book several times, to develop understanding and evaluative skills, to read a high-quality and demanding book, to respect the rules of the group's competitive-cooperative reading and learning experience, to improve the spontaneous reading experience, to respond to the advice of the mentor, to read a text interpretively, and to share the understanding and evaluation of a literary work with other readers in the group using argumentation. Librarians in the role of readers' mentors are essential in the construction of the interpretive community, and should follow all stages of critical reading development at the reading event: selection of a demanding and high-quality text, composing interesting and demanding reading tasks, and monitoring reading progress. In recent years, Slovenia has been able to make significant steps away from the excessive stress on reading pleasure to the development of reading literacy, which, in addition to elements of reading motivation, also emphasizes reading processes. In the latest PISA (Mlekuž, 2016), Slovenia is the only participating country where the percentage of pupils and pupils with the highest achievements increased in 2012 and 2015, while the percentage of those with lower achievements decreased. The article outlines the possible reasons for this success and presents the characteristics of successful systems for the measurement of literacy (high expectations, competitiveness, efficiency, responsibility of all participants, international competitiveness, and competence of the mentors). It presents both the criteria for the selection of texts (quality, diversity, complexity) and censorship strategies that reading mentors may encounter in their work (anonymous instigations on the internet, evaluation of unread texts, unfair information in the media, obstacles that emerge from authoritarian or idyllic concepts of children's literature and the a priori rejection of didactic interpretations of literature).

Keywords: reading events, libraries, reading mentors, PISA, censorship

1 VRSTE BRANJA IN PRAVICE BRALCEV

Najpomembnejša didaktičarka mladinske književnosti na Slovenskem, M. Kordigel Aberšek, je na začetku 90-ih let zasnovala sodobno, predvsem na literarni teoriji in recepciji utemeljeno vedo o poučevanju in učenju literarnega branja. V svojih prvih strokovnih besedilih je posebno pozornost namenila tipologiji branja oziroma bralcev (Kordigel, 1990): poleg pregleda bralnorazvojnih stopenj, ki so se oblikovale in dopolnjevale od 50-ih let prejšnjega stoletja in vsaj kot temeljna orientacija za opazovanje in deloma načrtovanje recepcije veljajo še danes, je s stališča sodobnih spoznanj o bralnih procesih zanimiva tipologija bralcev, ki je predstavljena v teh besedilih. Nenavadno se zdi, da

so nekateri avtorji zagovarjali tipologijo bralcev, ne pa branja: eden od njih je bralce razdelil na »štiri tipe (romantičnega, realističnega, intelektualnega in estetskega)« (Kordigel, 1990, str. 27). Avtorica kritično opozarja na okoliščine, ki določajo predvsem vrsto branja, ne pa vrste bralcev – namen in vrsta besedil sooblikujeta bralno motivacijo, kar pomeni, da je to ali ono vrsto bralcev ustrezneje pojmovati kot način bralčevega vedenja do besedila – in ne kot njegovo nesprejemljivo in od okoliščin branja neodvisno določujočo lastnost.

Na tej podlagi se branje deli najprej na dve temeljni skupini: pragmatično in literarnoestetsko, obe temeljni podvrsti branja, povezani z branjem neumetnostnih in umetnostnih besedil, se razlikujeta predvsem glede na bralno motivacijo; pri prvi vrsti gre za pridobivanje, a tudi kompleksno kritično vrednotenje informacij o stvarnosti, pri drugi za doživljanje, a tudi kritično vrednotenje bolj ali manj kompleksnega domišljjskega besedila (v tej podvrsti se bralni eskapizem med branjem trivialne književnosti loči od poglobljenega, tudi večkratnega (kritičnega) branja umetniške književnosti). Na podlagi ločevanja obeh temeljnih vrst branja avtorica uvede pojem »branje v funkciji« (Kordigel, 1992, str. 76) in prikaže, da je do istega besedila mogoče zavzemati različne vloge: tudi informacijsko besedilo (npr. telefonski imenik) je mogoče brati z namenom iskanja informacije ali ga brati strokovno in celo evazorično. Tako pojmovanje vrst branja glede na načine bralčevega odzivanja na besedilo ni daleč od teorije bralnih vlog, ki jo je v istem času objavil J. A. Appleyard (1991), čeprav je njegova teorija ožja, saj izhaja iz branja književnosti in se hkrati navezuje na bralni razvoj od otroštva do odraslosti. Avtor izhaja iz estetike recepcije oziroma interakcije med besedilom in bralcem v posebnih okoliščinah: besedilo tako ni niti bralčeva niti avtorjeva stvaritev, ampak rezultat sporazumevanja med obema glede na njun skupni kod. Bralec lahko prevzame pet bralnih vlog; lahko je igrivi, junaški, razmišljujoči, razlagalni ali pragmatični bralec; slednji je po avtorjevem mnenju odrasli, ki prevzema »značilnosti odzivov prejšnjih vlog« (Appleyard, 1991, str. 15).

Iz misli, da so bralne vloge načini bralčevega opomenjanja besedila, je mogoče izpeljati sklep, da tudi otrok lahko prevzame vlogo razlagalnega bralca (npr. med pisanjem razlagalnega ali razpravljalnega besedila o književnosti – pri tem mladi bralec bere literaturo (tudi) pragmatično, čeprav nikakor ne predvsem tako (prim. Kordigel Aberšek, 2008, str. 36–77). To hkrati pomeni, da je tudi odraslega bralca treba spodbujati in usmerjati k ohranjanju in razvijanju bralne vloge igrivega bralca (npr. med vajami govorne interpretacije na fakulteti ali pri pripravi poustvarjalnih odzivov na prebrano (prim. Saksida, 2016). Kakšno koli apriorno omejevanje bralnih vlog v povezavi s starostjo bralca – npr. s stališčem, da najmlajši niso zmožni kritičnega branja, vrednotenja in razpravljanja o prebranem ali da odrasli berejo predvsem razmišljujoče, ne pa igrivo – je v resnici pot do zožitve kompleksnosti bralnega odziva in bralcu ne glede na starost prepričuje branje doživeti kot raznovrstno dejavnost, v

kateri se povezujejo različni dejavniki: čustveni, domišljjski, socializacijski, medbesedilni, kognitivni in estetski (prim. Grosman, 1989).

Raznovrstnost branja se ne izraža le v razmerju med bralcem kot posameznikom, njegovo bralno motivacijo in vrsto gradiva, ampak tudi glede na okoliščine, ki jih sooblikujejo dejavnosti ob branju; tako je literarnoestetsko branje mogoče razdeliti na dve temeljni skupini, in sicer na pristočno in kurikularno branje – (prim. Krakar Vogel, 2016) oziroma zasebno branje in bralni dogodek. Razlike med obema se jasno pokažejo, če ju opazujemo skozi optiko pravic bralca-posameznika, kakor jih je opredelil D. Pennac (1996). Ko bralci preidejo od zasebnega branja k bralnemu dogodku, kjer branje in pogovor o prebranem potekata v skupini (ali vsaj v dvojicah), npr. pri književnem pouku, tekmovanju za Cankarjevo priznanje, pri bralni znački, na vodenih pogovorih o književnosti, npr. pri urah pravljic itd., nekaterih pravic nimajo več: ne berejo česar koli (ker sicer pogovor o prebranem sploh ni mogoč), o prebranem ne molčijo (sicer pri preverjanju bralne zmožnosti niso uspešni ali ne sodelujejo v pogovoru o prebranem), berejo večkrat in podrobno, tako da se njihovo doživljajsko branje sistematično pogloblja »s kognitivnim, pa tudi ustvarjalnim branjem« (Žbogar, 2014, str. 551). Če bralec pri bralnem dogodku nima vseh pravic, ki jih ima pri zasebnem branju, ima nekatere druge; na podlagi Pennacovih izhodišč se lahko oblikujejo naslednje **pravice in dolžnosti bralcev pri bralnem dogodku**:

1. *Da ne beremo*, če imamo za to razlog, npr. če je bralna naloga taka, da branja ne zahteva; a ta pravica naj se ne uporablja prevečkrat, saj bralne naloge ne smejo spodbujati nebranja; **bralec ima pravico in dolžnost, da vodeno bere besedila, če se želi z drugimi o prebranem pogovarjati**.
2. *Da preskakujemo strani*: pri pripravi na bralni dogodek lahko knjigo bremo najprej tudi pragmatično, a za kakovostno branje je nujno **poglobljeno in kritično branje, pri tem mora mentor branja bralca za to vrsto branja usposobiti**.
3. *Da knjige ne dokončamo*, razen če nas pri bralnem dogodku kdo ne prepriča, da je knjiga kljub prvotnemu odklonilnemu odzivu vredna branja; **naloga mentorja branja je, da poišče prvine, ki so za bralca relevantne, hkrati pa bralec glede na vzgojno vlogo šole mora brati tudi to, kar ga trenutno ne zanima**.
4. *Da ponovno beremo*: ne gre le za užitek ponovitve in nadgraditve bralnega doživetja, ampak za sistematično razvijanje lastnih bralnih strategij; zlasti pri razmišljujočem in ustvarjalnem branju zato **bralec knjigo sme in mora prebrati večkrat in ob tem razvijati procese razumevanja in vrednotenja besedila ter pridobivati metakognitivno znanje** (prim. Pečjak, 2012, str. 23–36).
5. *Da beremo karkoli*, je pri bralnem dogodku sicer možno, a česar koli ne bere vsak posameznik v skupini; za pogovor namreč mora obstajati skupna podlaga. Bolje kot zagovarjanje absolutne svobode branja »česar koli« je od mentorjev pri bralnem dogodku branja smiselno pričakovati, da bodo

- sobralcem ponudili **kakovostno in dovolj zahtevno knjigo, tako da bo bralni dogodek zanimiv izziv, do katerega ima bralec pravico, če naj se njegovo branje razvija.**
6. *Da beremo kjerkoli*, je pravica zasebnega bralca, ki je pri bralnem dogodku bržkone ni mogoče v celoti uveljaviti, še več: branje kjer koli in kakor koli prepričuje uspešno izvedbo bralnega dogodka, pri katerem **mora bralec spoštovati pravila skupinskega tekmovalno-sodelovalnega branja in učenja, upoštevati sogovornika ter argumentirano in strpno izražati lastno mnenje.**
 7. *Da beremo zaradi užitka in se poistovetimo s knjigo* (s pravo mero), je le ena od pravic, a kurikularni bralec ima pravico in dolžnost brati tudi kritično, se do prebranega in subjektivnih odzivov distancirati, brati proti besedilu, razkrivati stereotipe in se do njih opredeljevati, brati podrobno (npr. z metodo tesnega branja, prim. Krakar Vogel, 2014) – **bralec pri bralnem dogodku nadgrajuje prvotno spontano doživetje, pri tem ga vodijo tako mentor na podlagi didaktične prognoze ter njegovi vrstniki; bralec ima pravico do kakovostnih bralnih nalog, ki sooblikujejo skupno razpravo o prebranem.**
 8. *Da listamo/brskamo po knjigah*, je ena od pravic, a ob njej **ima bralec tudi pravico do mentorjevega nasveta, ki izvira poznavanja in nadgrajevanja subjektivnih bralnih interesov, ki nikakor niso edini temelj, na katerem se utemeljuje bralni dogodek.**
 9. *Da beremo naglas*, je pri bralnem dogodku brez dvoma temeljna pravica, a ta vrsta branja ni kakršno koli branje naglas – biti mora **interpretativno glasno branje, pri katerem bralec izraža svoje razumevanje besedila; s tem vpliva tudi na razumevanje sobralcev, kar omogoča dinamično in neizčrpno diskusijo o pomenu in smislu besedila.**
 10. *Da o prebranem molčimo*, je pravica, ki jo pri bralnem dogodku bralec uporabi izjemoma, npr. če besedila ni prebral; bralno doživetje v skupini namreč ni »le« stvar posameznika, o katerem ni treba spregovoriti – **bralec svoje razumevanje in vrednotenje književnosti mora deliti z drugimi, zagovarjati oziroma utemeljevati lastno mnenje in prisluhniti mnenjem sobralcev (tudi mentorjevemu).**

Obe podvrsti branja se razlikujeta tudi po bralni motivaciji: verjetno je, da v okviru zasebnega branja prevladuje notranja bralna motivacija (bralec bere, kar ga zanima, se v prebrano potopi, je v svojem domišljjskem svetu z besedilom sam), pri bralnem dogodku pa je mogoče opazovati zapleteno, a hkrati tvorno součinkovanje različnih pobudnikov učnega vedenja (Jurišević, 2012, str. 22–35); tako je ob upoštevanju notranjemotivacijskih vzgibov (Pečjak, 2012, str. 98–101) mogoče pri bralnem dogodku oblikovati preplet dolgoročnega motivacijskega ravnanja, kot je prikazan v Preglednici 1.

Preglednica 1: *Bralna motivacija*

Notranja motivacija	Zunanja motivacija – učitelj	Socialna/situacijska motivacija – vrstniki
Kompetentnost: naloge kot obvladljiv izziv. Ali zmorem to nalogo?	Prilagajanje bralnih nalog različno razvitim zmožnostim učencev; načrtovanje v <i>območju bližnjega razvoja</i> in preverjanje dosežkov.	Vrstniško učenje v homogenih in heterogenih skupinah, tekmovalnost tudi v okviru skupine učencev, ki zmorejo več.
Kako moram še razviti bralne strategije? Kdo mi pri tem lahko pomaga? Kako razmišlja tisti, ki ima višje bralne dosežke kot jaz? Kaj naj naredim, da se boljšemu po dosežkih približam?		
Osební interes Katera vsebina me pri branju zanima?	Razvijanje interesov (oz. znanega k neznanemu), utemeljevanje pomena bralne pismenosti, vodenje pri izbiri (beremo kakovostno in ne kakršno koli bralno gradivo – interes ni edini kriterij izbire).	Soodločanje pri izbiri kakovostnega gradiva, utemeljevanje odločitve za izbiro besedil oz. tem. Preverjanje bralnih interesov vrstnikov, izbira najljubšega beriva (z utemeljitvijo).
<i>Ali v šoli res lahko berem kar koli – in če ne, zakaj ne? Kaj menijo o knjigah moji sošolci, kaj odrasli?</i>		
Dosežek in uporaba <i>Kaj pridobim, ko opravi nalogo? Kako lahko novo znanje uporabim?</i>	Pohvala, nagrada, sankcija, realna povratna informacija (formativna ali sumativna). Prikaz bralnih strategij – učitelj kot bralni model .	Uporaba znanja v pogovoru o prebranem , sodelovanje pri zahtevni bralni nalogi, soočanje mnenj ob besedilu.
<i>Kako berejo – razumejo, vrednotijo – besedilo drugi bralci? S kom se najbolj strinjam in zakaj? Kako oblikovati prepričljiv odziv na prebrano, da dobim dobro oceno, se dokažem sam sebi in izkažem v skupini?</i>		

Očitno je, da je pri uspešni zasnovi in izvedbi bralnega dogodka poleg ustrezne bralne motivacije ključna tudi vloga mentorja branja – in to ne le pri povezovanju raznovrstnih bralnomotivacijskih izzivov, ampak tudi pri izbiri gradiva, oblikovanju vranih nalog ter vrednotenju bralnih dosežkov. Sodelovanje skupine bralcev različnih starosti, npr. učencev in učitelja, mladih bralcev in knjižničarja, tekmovalcev in tistega, ki jih na tekmovanje pripravlja, je predvsem v zvezi z mladinsko književnostjo pot do gradnje *interpretativne skupnosti*; tej je mladinska književnost polje, »na katerem se srečajo mladi in starejši, tako da se starostne razlike postopoma zabrišejo. To je tudi temeljni smisel, zaradi katerega je mladinska književnost izobraževalna, saj otroke priteguje v širšo družbeno skupnost.« (Sell, 2002, str. 8)

Mentorji branja so brez dvoma tudi knjižničarji; tega jim ne omogočata le njihova izobrazba in razgledanost po književnosti, ampak jih v to usmerjajo tudi zakonske podlage. Zakon o knjižničarstvu (2015) v 2. členu določa, da knjižnična dejavnost, povezana s področjem vzgoje in izobraževanja, med drugim zajema tudi »pridobivanje in izobraževanje uporabnikov«, ti pa imajo v skladu z 8. členom pravico so brezplačnih storitev, med katerimi je tudi »bibliopedagoško delo«. Še določnejši je 16. člen, ki opredeljuje naloge splošnih

knjižnic; te »sodelujejo v vseživljenjskem izobraževanju, [...] organizirajo posebne oblike dejavnosti za otroke, mladino in odrasle, ki so namenjene spodbujanju bralne kulture, [...] organizirajo kulturne prireditve, ki so povezane z njihovo dejavnostjo«. Izobraževanje uporabnikov v povezavi z bralno kulturo knjižničarjem omogoča in narekuje prevzemanje vloge aktivnega mentorja branja, katerega temeljna naloga je, da (mladim) bralcem pomaga razvijati kritično branje oziroma da jim ponuja poti za nadgrajevanje spontanih odzivov v razmišljujoče branje; pri tem izhaja iz subjektivnega razumevanja besedila, a hkrati pričakuje utemeljevanje vrednotnih sodb o prebranem in pri delu v skupini ne teži k poenotenju opisov bralnega doživetja (prim. Grosman, 2000).

Tako postaja pouk bralne zmožnosti pot bralca od (naivnega in neredko zgrešenega) prilaščanja besedila k branju kot samopremisleku in spoznavanju kulturne pogojenosti tako besedila kot njegovega bralnega doživetja: »S prilaščanjem namreč hkrati tudi siromaši ponujeni izziv. Čeprav postopke bralnega prilaščanja danes razbiramo v številnih objavljenih kritikah, se moramo zavedati, da postaja preseganje prilaščanja besedil pri branju danes bolj pomembno zaradi vedno večje razpoložljivosti besedil iz manj znanih nezahodnih kultur, ki zaradi obilice bralcu kulturno bolj oddaljenih sestavin terjajo večji vložek v razumevanje in se brez aktivnega napora sploh ne razkrivajo.« (Grosman, 2004, str. 145) Tako dobiva pri bralnem dogodku književni kontekst pomembno vlogo (informacije o času nastanka, kulturni pogojenosti besedila, medbesedilnih navezavah itd.). Zahtevno literarno **kritično branje** je priložnost za utemeljevanje lastnega mnenja na podlagi odziva na besedilo in književnega znanja, ponuja možnosti za primerjanje besedil, ne nazadnje tudi za njihovo raziskovanje oziroma za strokovno (tudi kritično) pisanje o njih – ali kot stopenjskost bralnega procesa opisuje didaktika književnosti: »Branje literarnega besedila tako poteka od prvega subjektivnega (doživljajskega) sprejemanja, pri katerem so bralni učinki bolj ali manj reducirani, odvisni od subjektivne bralčeve sheme, do globljega razumevanja in vrednotenja ob ponovitvah branja. Tedaj opažamo prej prezrte sestavine, prodiramo globlje v besedilo, razvijamo argumentacijo za svoje presoje in krepimo toleranco do presenetljivih rešitev.« (Krakar Vogel, 2004, str. 24–25.) Ključni dejavniki razvijanja tovrstnega branja so:

- **izbira zahtevnega kakovostnega besedila**, ki upošteva različne individualne in situacijske interese (prim. Juriševič, 2012); ti so za bralno motivacijo pomembni, a niso edini temelj, na katerem je zasnovan bralni dogodek, ki je kot (bralno)vzgojno dejanje povezan z nujnim omejevanjem posameznika, njegovim utesnjevanjem v kulturo in ponotranjanjem norm (prim. Kovač Šebart in Krek, 2009);
- **sestavljanje zanimivih in zahtevnih bralnih nalog**, s katerimi mentor pomaga bralcu razviti fluentnost in fleksibilnost bralnih strategij (prim. Pečjak, 2000) na podlagi vsaj treh taksonomskih stopenj: (1.) priklic besedilnih informacij, (2.) razumevanje s sklepanjem (povezovanje podatkov iz besedila, razumevanje teme in namena besedila) ter (3.) vrednotenje

- besedila (osebno, medbesedilno ali problemsko); vprašanj ne zastavlja le mentor, bralce naj spodbuja, da vprašanja in bralne naloge oblikujejo za sovrstnike samostojno (prim. Grosman, 2004; Dernovšek, 2016);
- **preverjanje bralnega napredka** (bralnih dosežkov): vsak bralni dogodek se ne zaključi z zunanjim preverjanjem bralne zmožnosti in z oceno, zagotovo pa mora mentor poskrbeti za realno povratno informacijo (predvsem mladim) bralcem – ti nenazadnje pričakujejo korekcije lastnega prvotnega branja na podlagi vprašanj, ki niso usmerjena zgolj v priklic podatkov o besedilu, ampak v njegovo razumevanje (prim. Grosman, 2004, str. 234–243).

2 MEDNARODNE »LEKCIJE«

Slovenija je v zadnjih letih naredila pomemben korak naprej od pretiranega poudarjanja notranjemotivacijskih podlag za branje k razviti bralni pismenosti, ki poleg motivacijskih prvin zajema tudi obvladovanje procesov branja. Bralna zmožnost oziroma pismenost je »v raziskavi PISA opredeljena kot: *razumevanje, uporaba, razmišljanje o napisanem besedilu ter zavzetost ob branju tega, kar bralcu omogoča doseganje postavljenih ciljev, razvijanje lastnega znanja in potencialov ter sodelovanje v družbi.*« (PISA 2009, 2010, str. 7.) PISA ne meri bralne pismenosti, ki jo razvija ta ali oni šolski predmet (npr. slovenščina), celo ne le zmožnosti, ki so posledica kurikularnega branja; zagotovo pa ustrezno usmerjanje bralnega dogodka v šoli in izven nje pomembno vpliva na dosežke učenk in učencev. V zadnji raziskavi PISA (2015) se je povprečni dosežek slovenskih učenk in učencev bistveno izboljšal: »Bralna pismenost se je v raziskavah PISA 2009 in PISA 2012 pokazala kot šibkejšo področje znanja in spretnosti slovenskih učenk in učencev, saj so bili njihovi dosežki pod povprečjem OECD. Zbiranje podatkov leta 2015 je pokazalo, da so se ti dosežki zelo izboljšali. Leta 2015 je povprečni dosežek slovenskih učenk in učencev pri bralni pismenosti 505 točk, kar je za 24 točk višji dosežek kot leta 2012 (ko je bil 481 točk).« (Mlekuž, 2016, str. 1) Slovenija je edina od sodelujočih držav, kjer so se med letoma 2012 in 2015 zvišali deleži učenk in učencev z najvišjimi dosežki in hkrati znižali deleži tistih z nizkimi dosežki. Uspeh Slovenije, ki se uvršča med najboljše sodelujoče skupnosti, je mogoče povezati z različnimi dejavniki, med katerimi se zdijo ključni naslednji:

- vrsta projektov za razvijanje bralne pismenosti pri vseh predmetih (npr. *Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja*, prim. Noliml, 2015), razvijanje procesnosti učenja in poučevanja, koordinirano medpanožno sodelovanje na področju priprave podlag za novo strategijo razvoja pismenosti, raziskave in strokovna besedila z usmeritvami na tem področju;
- večja pozornost do vseh skupin bralcev, različnih po ravni dosežene bralne zmožnosti: razprava se je od vprašanj razvijanja dosežkov manj zmožnih usmerila tudi v razmislek o inovativnih pristopih za bolj zmožne oziroma nadarjene (prim. Juriševič, 2014) – del projektov, s katerimi razvijamo

- bralno pismenost bolj zmožnih učenk in učencev, je brez dvoma tudi *Can-karjevo tekmovanje*, ki že deveto leto ponuja kakovostne bralne »izzive« učenkam in učencem od drugega razreda osnovne šole naprej (letos je prvič tekmovalo tudi 2977 prvošolcev);
- premik v vsakodnevni šolski praksi, tj. strokovna odgovornost in zavzetost učiteljic in učiteljev, mentorjev branja, ki pri svojem delu z mladimi bralci sledijo visokim ciljem – to »opolnomočenje učitelja« kot avtoritete in bralnega modela hkrati je bržkone najbolj prispevalo k dvigu bralnih dosežkov slovenskih učenk in učencev.

Vrsta ugotovitev, ki jih prinašajo vpogledi v najbolj uspešne izobraževalne sisteme glede na rezultate raziskave PISA (2009), velja tudi za pregledno poročilo o rezultatih iste raziskave iz leta 2012 (OECD, 2014), ki nosi pomembljiv podnaslov: *Kaj petnajstletniki znajo in kaj z znanjem lahko naredijo*. Že v uvodnem zapisu generalni sekretar Angel Gurría poudarja, da je temeljni namen raziskave vrednotenje kakovosti, pravičnosti in učinkovitosti šolskih sistemov: na podlagi prikaza najboljših med njimi naj bi se dvignila raven zmožnosti tudi drugje (OECD, 2014, str. 2). Čeprav je bila raziskava osredotočena na matematično pismenost, so nekateri njeni poudarki bistveni tudi za bralno pismenost, in sicer:

1. Raziskava ne meri naučenega znanja (reprodukcije), ampak se osredotoča na njegovo uporabo v šoli in izven nje; prikaz rezultatov naj bi omogočil tako mednarodne primerjave (s ciljem zagotavljanja konkurenčnosti) kot oblikovanje ustreznih pristopov na podlagi merljivih ciljev (OECD, 2014, str. 3). »Spodbujanje vrhunskosti v matematiki, branju ali naravoslovju (ali na vseh teh področjih) je bistveno za razvoj države, saj bodo ti učenci na čelu tekmovalne, na znanju temelječe svetovne ekonomije.« (OECD, 2014, str. 9)
2. Besedilo opozarja tudi na splošnejše družbeno-vzgojne razloge za uspešnost posameznih držav (vrednote): poudarjen je pomen visokih pričakovanih staršev in njegova povezanost z notranjo motivacijo za učenje, k uspehu prispeva prepričanje, da so dosežki posledica trdega dela in ne le nadarjenosti, učitelji in ravnatelji imajo pomembno vlogo pri zaznavanju motivacijskih težav in pomoči učencem, da razvijejo dolgoročno učno motivacijo (OECD, 2014, str. 18–22).
3. Visoka pričakovanja ne izključujejo zagotavljanja pravičnosti v izobraževanju (zmanjševanje vpliva socialno-ekonomskega položaja na bralne dosežke), posebno pozornost je treba namenjati bodisi šolam bodisi učencem, ki izkazujejo nižje zmožnosti, npr. s posebnim zgodnjim odkrivanjem težav, prilagajanjem učnega načrta ali dodatno učno pomočjo (tudi z dodatnimi sredstvi za te šole), predvsem pa z dvigovanjem standardov za vse učence (OECD, 2014, str. 12–16).
4. Glede na razlike v bralnih dosežkih po spolu se zdi smiseln poudarek, da naj s premišljenimi pristopi spodbujamo bralno zavzetost fantov.
5. Za višje dosežke je pomembna avtonomija šole pri učnem načrtovanju in preverjanju znanja, a to se povezuje z notranjim zagotavljanjem kakovosti

(zanesljivosti) v razmerju med vodstvom šole in učitelji. Med letoma 2003 in 2012 se kaže tudi premik k uporabi ocenjevanja znanja učencev za primerjavo med šolami in na višji ravni (območni, nacionalni). Prav pomen (samo) evalvacije je podčrtan v sklepnem delu besedila: pri samovrednotenju naj bi sodelovali tudi učenci, besedilo pa se zaokroži s poudarjanjem pomena višjih strategij učenja (tudi bralnega razumevanja), predvsem reševanja problemov.

Odveč je poudarjati, da je ob nujni strokovni avtonomiji mentorja branja, decentraliziranemu učnemu načrtovanju, a hkrati ob jasnih standardih bralnih dosežkov v razponu od nižjih do najvišjih ključna mentorjeva strokovna usposobljenost; tako sistemov zunanjega preverjanja znanja (NPZ, matura, PISA) ne gre pojmovati kot »nadzora« nad učitelji ali celo kot izraza dvoma v njihovo strokovnost, ampak kot priložnost za izboljšanje učne prakse. Primerljivost dosežkov in pravičnost vodenega razvijanja bralnih zmožnosti ne veljata le za zidovi šole, ampak bi jima moral biti zavezan sleherni mentor branja, ki ve, da sam sicer bere dobro, a lahko (skupaj s sogovorniki) svojo bralno zmožnost še razvija.

3 PREPREKE IN POTI NAPREJ

Če so temelj za ustrezno mentorsko delo pri bralnem dogodku merila za izbiro besedil in bralnih nalog njihova kakovost, raznovrstnost in zahtevnost, ob katerih napredujejo tako mentor branja kot njegovi sobralci, je v sklepu smiselno očrtati nekatere prepreke, ki bi utegnile mentorja branja ovirati pri zavzemanju za višjo raven bralne zmožnosti. Na prvem mestu med preprekami so cenzorske strategije: te lahko zadevajo tako izbiro bralnih nalog (npr. »škodljiva« vprašanja ob besedilih, ki naj bi že kar sama po sebi zatirala bralno motivacijo), vnaprejšnji dvom v kakršno koli smiselnost preverjanja znanja (npr. *Otroci naj se učijo in berejo zaradi veselja do branja/znanja, ne za ocene ali NPZ!*), posebej pa se zdi s stališča mentorja branja vprašljiva vsebinska cenzura knjig. O tej je pisal P. Nodelman (1996, str. 85) v poglavju *Otroško branje in cenzura*: »Veliko odraslih veliko bolj zanima določitev tega, česar otroci ne bi smeli brati, kot tega, kaj naj bi brali.« Mladega bralca je mogoče vnaprej omejevati različno: z zavračanjem neprimernih knjig, a tudi s površinsko razlago izbranega dela. Vsebinsko omejevanje se kaže npr. v zavračanju tabujev (grozljivi prizori, neprimerna sporočila, stereotipi, spolnost itd.) ali del, ki opisujejo neprimerno otroško vedenje. Vsebinsko filtriranje književnosti pa razvoju bralne kulture nikakor ne koristi – »nevednost povzroča več škode kot znanje« (Nodelman, 1996, str. 86). Da bi se bilo mogoče izogniti tej stranpoti bralnega dogodka, je smiselno poznati različne načine obrambe mentorjev branja proti cenzuri (Nodelman, 1996, str. 87–88), npr. zavedanje možnosti lastne cenzure, argumentirano zavračanje cenzorskih očitkov, spodbujanje pogovora o celotni knjigi in ne le o posameznih problematičnih delih,

obramba svobode govora ter izpostavljanje očitne subjektivnosti cenzorskih stališč. Mentorji branja s(m)o se tudi v okviru *Cankarjevega tekmovanja* ob izbiri dveh problemskih knjig soočali z različnimi oblikami cenzure (prim. Saksida, 2015); ker se nekatere med njimi pojavljajo tudi danes, jih je smiselno na kratko predstaviti.

1. **Anonimno spletno hujskaštvo**, ki se od razprave o književnih vsebinah širi na druga področja, npr. na soodločanje staršev pri načrtovanju bralnega dogodka, na sestavo učnega načrta za predmet slovenščina, k zahtevam po odstopu pristojnih strokovnih komisij itd. Pri tovrstnem razpravljanju kritično branje problemske književnosti sploh ni najpomembnejše, še manj razvijanje bralne zmožnosti. V ozadju so pač specifični interesi posameznikov in skupin, problemska besedila pa zgolj priložnost za njihovo javno izražanje.
2. **Negativne sodbe o književnih besedilih, ki jih kurikularni bralec sploh ni prebral**; zanimiva je ugotovitev, da odzivi mladih bralcev kažejo na podrobno kritično branje, odrasli pa ravnajo drugače: »Med starejšimi komentatorji pa je več tistih, ki knjig sploh ne preberejo, ampak jih samo komentirajo. Njihovi argumenti temeljijo na mnenju drugih bralcev oziroma komentatorjev.« (Tršan 2013, str. 86) Še posebej zaskrbljujoče je, če tovrstno cenzuro uporabi mentor branja, ki bi moral razvijati kritične odnos do besedil in usmerjati mlade bralce k preseganju prvotnih subjektivnih (lahko tudi odklonilnih) vtisov o (problemski) književnosti.
3. **Pristransko poročanje (nekaterih) medijev** prav tako soustvarja cenzuro; praviloma poteka na podlagi navedkov, iztrganih iz sobesedila, napačnega razumevanja namena in teme besedila (problemski roman o nasilju ne pomeni spodbujanja bralcev k takemu ravnanju) – bolj ali manj retorično je vprašanje, ali izvirajo take presoje iz šibke bralne pismenosti, želje po manipulaciji ali morda kar iz obojega.
4. Dvom v smiselnost obravnave problemskih tem lahko izbira tudi iz **vzgojno-poučnih oziroma idealizacijskih pojmovanj mladinske književnosti**, ki so značilna za njene začetke: književnost naj bi bila namenjena vzgoji mladega bralca, varovala naj bi ga pred pohujšljivim ljudskim izročilom, njeno središče naj bo prikazovanje kreposti, otroških vrlin (npr. usmiljenje, marljivost, dobrodelnost, spoštovanje starejših, prim. Kobe, 2004) – med branjem naj mladi spoznavajo svet vrednot, pozitivnih zgledov, »svetlobe«; odveč se je spraševati, koliko vsega tega je najti v stvarnosti in ali naj bo književnost kljub stvarnim problemom umetni paradiž, v katerega se zateka mladi bralec.
5. Opaziti pa je mogoče še eno vrsto cenzure, ki prav tako ne prispeva k vzpostavljanju pogojev za kakovosten pogovor med kurikularnimi bralci: **vnapijšeje problematiziranje oziroma zapostavljanje didaktičnih izdaj leposlovja**. Izrazito se ta vrsta cenzure kaže v priročnikih za branje kakovostnih knjig Mestne knjižnice Ljubljana, kjer med merili za izbiro in vrednotenje mladinske knjižene produkcije poleg splošnih opredelitev kakovostnega branja najdemo tudi pomen »spremn(e) besed(e) urednika ali

ustreznega strokovnjaka« (Mlakar in Zadravec, 2013, str. 6), a nato v izboru med priporočenimi kakovostnimi knjigami zmanjšamo izdaje, ki so ponatisi kakovostnih del z bralnimi nalogami in spremno besedo. Pristranskost kriterijev se pokaže že v sestavi priporočnika: s hruško nagradi komentirano izdajo ljudskih pesmi, kot odlične oceni Župančičeve *Mehurčke* s poglobljeno spremno besedo A. Glazer, hkrati pa med ne vrednotene izdaje uvršča eno najpomembnejših slikanic brez besedila *Maruška potepuška* M. Amaličtija z nalogami za razvijanje razumevanja slikanice, didaktični ponatis Bevkove resničnosti pripovedi *Lukec in njegov škorec*, po tematski sestavi povsem novo zbirko Kosovelovo otroške poezije z dodanimi bralnimi nalogami *Moj sončni dan* in celo nov izbor Novakove mladinske poezije *Vserimje*, ki je nastal v sodelovanju z avtorjem. Vrednostni kriteriji takega cenzorskega delovanja so nejasni in za kurikularno branje škodljivi: razlog, da strokovni odbor, ki je pripravil priročnik, ne zna presojati kakovosti leposlovnega besedila brez didaktičnega instrumentarija (čeprav izdaje s spremnimi besedami, tudi didaktičnimi, vrednoti), ni prepričljiv. Bolj verjetno je da se s sistematičnim izločanjem tovrstnih izdaj ustvarja nepotrebno nasprotje med bralno kulturo in šolo – in če strokovni odbor ne zna vrednotiti didaktičnega dela izdaj za šolsko branje, njihov seznam s priporočili brez dvoma ne more in ne sme biti podlaga za odločanje mentorjev branja, ko izbirajo besedila za vodene oblike kurikularnega branja (tudi za bralno značko).

Pomenljiva je misel iz napovedi kongresa ZBDS: »V dialogu med knjižničarjem in uporabnikom nam predhodni bralni izbor posameznika razkrije veliko dejstev.« Dialog, ta izhodiščna točka slehernega bralnega dogodka, je temeljno načelo vodenih oblik branja – miselne, čustvene in domišljajske dejavnosti, pri kateri bralec ni sam, ampak se srečuje, sooča, celo spopada z besedilom in sobralci. Pri tem naj mentor branja vodi mlade bralce k razmišljanju, potopitvi v svet književnega besedila, k pripovednemu urejanju sveta, ki je lahko – predvsem v sodobnem času – tudi upor zoper relativizacijo vrednot in razsrediščenost bralca kot posameznika ter možnost za inkulturacijo in socializacijo (prim. Grosman, 2004, str. 62–72 in 137–152). Temeljni predpogoj takega dialoškega bralnega dogodka je odpoved vsem oblikam cenzure – tako tiste, ki izhaja iz vprašljivega omejevanja otroškega branja »zgolj« na igrivo-pravljичni svet nezahtevnih sporočil. Izogibati se je treba tudi cenzuri, povezani z dejavnostmi ob branju; otroci potrebujejo pojasnila o kontekstu branja in si jih želijo, branje jim nenazadnje pomeni tako vstop v lastno kulturo kot v zapleteni sistem medkulturnih razmerij. Zato je treba preseči nepotrebno nasprotje med (na videz) navdihujočim »prostočasnim« branjem in »dolgočasnim« šolskim branjem ter opustiti cenzuro kakovostnih šolskih izdaj leposlovja. Mentor branja ni ali učitelj ali knjižničar – mentorja branja sta oba – in skupaj zmoreta mlade bralce pripeljati višje, kot bi jih, če bi se zahtevne naloge iskanja pomena in smisla književnosti v sodobnem svetu lotevala vsak zase ali celo v medsebojnem prepiru. – Naj zato misel, zapisana

za literarno vedo, velja tudi za knjižničarje in njihovo poslanstvo: »Literarna veda je smiselna, če pomaga literaturi živeti in ne umirati. To še posebej velja pri književnem pouku. Njegov namen je odkrivati, oživljati in intenzivirati pomene, ki jih nosi v sebi književnost.« (Paternu, 2017, str. 14)

NAVEDENI VIRI

Appleyard, J. A. (1991). *Becoming a reader: the experience of fiction from childhood to adulthood*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dernovšek, A. (2016). Kdor si postavlja vprašanja – išče rešitve. *Slovenščina v šoli*, 19(1), 42–53.

Grosman, M. (1989). *Bralec in književnost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Grosman, M. (2000). Od spontanega do nadgrajenega in reflektiranega branja. V M. Ivšek (ur.), *Bralna sposobnost ima neomejene možnosti razvoja* (str. 11–33). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Grosman, M. (2004). *Zagovor branja: bralec in književnost v 21. stoletju*. Ljubljana: Sophia.

Juriševič, M. (2012). *Motiviranje učencev v šoli*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Juriševič, M. (ur.) (2014). *Spodbudno učno okolje. Ideje za delo z nadarjenimi v osnovni šoli*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Kobe, M. (2004). *Vedež in začetki posvetnega mladinskega slovstva na Slovenskem 1778–1850*. Maribor: Mariborska knjižnica.

Kordigel Aberšek, M. (2008). *Didaktika mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Kordigel, M. (1990). Bralni razvoj, vrste branja in tipologija bralcev. *Otrok in knjiga*, (29–30), 5–42 in (31), 5–20.

Kordigel, M. (1992). Branje ali branje. *Jezik in slovstvo*, 37(3–4), 75–82.

Kovač Šebart, M. in Krek, J. (2009). *Vzgojna zasnova javne šole*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Center za študij edukacijskih strategij.

Krakar-Vogel, B. (2004). *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.

Krakar-Vogel, B. (2014). Bralna pismenost med teoretičnimi načeli in poučevalno prakso. *Slovenščina v šoli*, 17(3–4), 25–35.

Krakar-Vogel, B. (2016). Oblike kurikularnega branja literature. *Otrok in knjiga*, (95), 5–16.

Mlakar, I. in Zadavec, V. (2013). Ekvilibristika branja: kako smo lovili ravnotežje. V D. Lavrenčič Mlakar in I. Mlakar (ur.), *Ekvilibristika branja: priložnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2013*. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana.

- Mlekuž, A. (2016). *Rezultati mednarodne raziskave PISA 2015*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 15. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.pei.si/Sifranti/NewsPublic.aspx?id=135>
- Nodelman, P. (1996). *The pleasures of children's literature*. New York: Longman.
- Nolimal, F. (2015). Kaj nam sporoča projekt Opolnomočenje učencev z izboljšanjem bralne pismenosti in dostopa do znanja?. V M. Miklavčič in A. Barle Lakota (ur.), *Za dvig bralne pismenosti: zbornik prispevkov strokovnega tematskega posvetovanja na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport* (str. 45–50). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.
- OECD. (2014). *PISA 2012 results in focus: what 15-year-olds know and what they can do with what they know*. Paris: OECD. Pridobljeno 15. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>
- Paternu, B. (2017, 23. maj). Pomen literature v mentalno iztirjenem svetu. *Delo*, 59, str. 14.
- Pečjak, S. (2000). Razvoj branja skozi očala sodobnih pedagoško-psiholoških (spo) znanj. V M. Ivšek (ur.), *Bralna sposobnost ima neomejene možnosti razvoja* (str. 34–45). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Pečjak, S. (2012). *Psihološki vidiki bralne pismenosti: od teorije k praksi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Pennac, D. (1996). *Čudežno potovanje: knjiga o branju*. Ljubljana: J. Pergar.
- PISA 2009: prvi rezultati*. (2010). Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 15. 6. 2017 s spletne strani: http://www.pei.si/UserFilesUpload/file/raziskovalna_dejavnost/PISA/PISA2009/PISA2009_prviRezultati.pdf
- Saksida, I. (2015). Kurikularni bralci, tabuji in cenzorske strategije: (primer Cankarjevo tekmovanje). *Jezik in slovstvo*, 60(3–4), 105–114.
- Saksida, I. (2016). Dvogovorni bralni dogodek na visokošolski ravni. V K. Aškerc Veniger idr. (ur.), *Izboljševanje kakovosti poučevanja in učenja v visokošolskem izobraževanju: od teorije k praksi, od prakse k teoriji* (str. 232–238). Ljubljana: Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja.
- Sell, R. D. (2002). Introduction. V R. D. Sell (ur.), *Children's literature as communication: the ChilLPA project* (str. 1–26). Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Tršan, B. (2013). *Problemske teme in odzivi bralcev na spletnih forumih*. Diplomsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2015). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 92/2015.
- Žbogar, A. (2014). Literarno branje in mladostniki. V A. Žbogar (ur.), *Receptija slovenske književnosti* (str. 551–557). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

INFORMACIJSKA PISMENOST IN RAZVOJ KRITIČNEGA MIŠLJENJA¹

INFORMATION LITERACY AND DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING

dr. Ivanka Stričević

Oddelek za informacijske znanosti, Univerza v Zadru, Zadar
e-pošta: istricev@unizd.hr

Ivica Perić

OŠ Petra Preradovića, Zadar
e-pošta: iprelasperic@gmail.com

Prevedla Tereza Poličnik-Čermelj

UDK 027.8:659.2:371.091.33

IZVLEČEK

Razvoj Informacijske pismenosti je tesno povezan s kritičnim mišljenjem, saj informacijsko pismenost razumemo kot proces dostopa do informacij in ravnanje z njimi. Danes so sodobne zasnove informacijske pismenosti usmerjene k višjim oblikam mišljenja predvsem zato, ker so informacije lahko dostopne. Težava je v tem, kaj s poiskanimi informacijami početi, zato je ključno vprašanje izobraževanja, kako usposobiti učence za raziskovalno učenje, s ciljem ustvariti nova znanja s pomočjo informacij. Raziskovanje samo po sebi zahteva odprtost uma in sposobnost ocene informacij, ki so nam na voljo. Višje oblike mišljenja vključujejo kritično mišljenje, ki je potrebno za ocenjevanje in vrednotenje informacij ter ravnanje z njimi. Gre za postopek konceptualizacije, analize, sinteze in vrednotenja informacij, ki se odraža s sposobnostjo refleksivnega mišljenja, spraševanja o predpostavkah in logičnega sklepanja. Brez navedenih sposobnosti, ki jih pogosto imenujemo kritična pismenost, uporabnost večine informacijske pismenosti ni mogoča. Zaradi tega sinergija informacijske pismenosti in kritičnega mišljenja predstavlja okvir za učenje.

Ključne besede: informacijska pismenost, metapismenost, kritično mišljenje, refleksivno mišljenje, šolske knjižnice

¹ Prispevek temelji na članku Stričević, I. in Perić, I. (2017). Informacijska pismenost i razvoj kritičkog mišljenja. V A. Saulačić (ur.), *Kurikulum knjižničnog odgoja i obrazovanja – put prema kritičkom mišljenju, znanju i osobnom razvoju* (str. 38–47). Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.

ABSTRACT

The development of information literacy is inseparable from the competencies that include critical thinking, because it implies the process of accessing information and dealing with them. Contemporary concepts of information literacy are geared towards higher-order thinking skills because access by itself, in this day and age, is less of a problem. The problem is use of information and key issue in education is how to empower students to perform inquiry based learning with the ultimate goal to construct new knowledge from the information. Research process requires openness of mind, and the ability to evaluate information in use. The higher-order thinking skills include critical thinking as a prerequisite for the assessment, evaluation and use of information. It is a process of conceptualisation, analysis, synthesis and validating of information, and is characterised by the ability of reflective thinking, questioning assumptions and logical reasoning. Without these skills, which are crucial for critical literacy, the application of information literacy skills is not possible. Therefore the synergy of information literacy and critical thinking draws the framework for learning.

Keywords: information literacy, metaliteracy, critical thinking, reflective thinking, school libraries

1 Uvod

Danes je informacijska pismenost ena izmed najbolj raziskanih področij v informacijskih znanostih, predvsem zaradi hitrih sprememb v ustvarjanju, prenosu in uporabi informacij, ki vplivajo na pristojnost ljudi, tako mladih kot odraslih in so nujne za učinkovito človekovo delovanje na vseh življenjskih področjih. Spreminjajo se tudi spoznanja o informacijski pismenosti kot življenjski veščini, kot jo poimenujejo mnogi znanstveniki in strokovnjaki. Izraz informacijska pismenost se je pojavil že leta 1974 v okviru novih veščin, potrebnih za reševanje težav na delovnem mestu s tehnologijo, ki spreminja način dela (Badke, 2010). V osemdesetih letih prejšnjega stoletja so znanstveniki in raziskovalci spoznali potrebo po vseživljenjskem učenju, ki je nujno za intenzivni razvoj zasnove informacijske pismenosti na področju izobraževanja. Cilj je bil standardizirati potrebne veščine, zato so na prelomu tega stoletja oblikovali vrsto standardov, da bi informacijski pismenosti dali zelene rezultate za učenje in uporabo teh veščin za dostop, vrednotenje in uporabo informacij. Z razvojem tehnologij, ki se neprestano in hitro menjajo, vprašanje dostopa do informacij ni več primarno. Vedno več ljudi do njih dostopa in iz tehničnega vidika tako otroci kot mladostniki suvereno uporabljajo nove tehnologije. Po drugi strani napredne rešitve pri iskanju informacij ponujajo možnosti iskanja, ki ne zahteva ozko specializiranega znanja. To je čas, ko se v raziskavi informacijske pismenosti ne gleda več samo na pridobivanje informacij, temveč tudi, kaj z njimi početi.

Šolska knjižnica se iz izposojevališča knjig preoblikuje v središče učenja (Todd in Kuhlthau, 2005), v katerem so informacijski viri temelj za ustvarjanje novega znanja. Ne knjižnica v šoli, temveč šola v knjižnici, je dejal Henri (2008) pri opisovanju informacijsko pismene šole. Informacije in viri so tu, zato se manjša pozornost posveča tako imenovanemu mišljenju nižjega nivoja, ki ga lahko imenujemo »tehnične veščine«. Bistveno večja pozornost se posveča temu, kaj se z informacijami počne, od razumevanja raziskovalnega problema in presoje informacij do tega kako jih vrednotiti, za ustvarjanje novega znanja na osnovi informacij. Poudarek je torej na veščinah mišljenja na višjem nivoju, ki vključujejo razmišljanje, izbiranje, analizo, sintezo, primerjavo in logično sklepanje.

Pri ozaveščenosti informacijske potrebe, definiranju informacijskega problema in uporabi informacij igra ključno vlogo razmišljanje, povpraševanje in sklepanje na podlagi argumentov, torej kritično mišljenje. Pred nadaljevanjem razprave o povezavi med informacijsko pismenostjo in kritičnim mišljenjem je treba pojasniti, kako danes pojmujeemo informacijsko pismenost.

2 INFORMACIJSKA PISMENOST KOT METAPISMENOST

Že desetletja obravnavamo različne vrste pismenosti z različnimi nazivi in si prizadevamo vzpostaviti odnose med informacijsko, digitalno, medijsko, vizualno, kritično, in drugimi vrstami pismenosti. Pred desetimi leti so začeli intenzivno integrirati različne pismenosti (angl. literacies) s pojmom, ki bi označil vso kompleksnost branja in pisanja oziroma pridobivanja in ustvarjanja informacij v vse bolj dinamičnem digitalnem okolju.

Andretta (2009) govori o transpismenosti, ki zajema različne vrste pismenosti in večdelne komunikacijske kanale, ki zahtevajo aktivno sodelovanje pri oblikovanju in uporabi linearnih in nelinearnih sporočil, oziroma sposobnost branja, pisanja in interakcije z različnimi platformami, orodji ter mediji. Na začetku novega stoletja Cordes (2009) obravnava zasnovano multimodalne pismenosti in trdi, da so informacije v multimodalnem kontekstu, tako da je multimodalna pismenost sinteza pismenosti več načinov komunikacije, ki lahko privedejo do oblike, ki vsebujejo več novih poimenovanj.

Mednarodno združenje za pismenost (International Literacy Association, prej International Reading Association) uvaja termin nove pismenosti (International Literacy Association, 2010) in mnogotere² pismenosti (angl. multiliteracies (New literacies, 2009)). Mnogotera pismenost določa način komunikacije v niz

² Prevod je predlagala dr. Sonja Pečjak po Garnerevi teoriji *multiple intelligences*, ki jo v psihologiji prevajajo kot teorija mnogoterih inteligentnosti (op. prev).

neskončnih in fleksibilnih mnogoterih pismenosti, potrebnih za delovanje v različnih kontekstih in okoljih.

Za razlago zasnov vseh treh pismenosti se vedno upoštevajo veščine, ki so neolčljivo povezane z informacijsko pismenostjo oziroma s poudarkom na spreminjajoče se pogoje ustvarjanja, prenosa in uporabe informacij, kar vodi do novega pojma metapismenost. V njeni zasnovi je spoznanje, da informacijsko okolje spreminja učenje tako, da se je učenje iz šole razširilo na vsa obdobja in področja življenja. Vprašanje je, kje informacije so in kako novi informacijski sistemi podpirajo učenje v najširšem pomenu besede. Izraz metapismenost kaže na to, da današnja omrežena družba in družbena omrežja dajo učenju novo dimenzijo. Učimo se pri izmenjavi informacij in komunikaciji z drugimi. Novi formati in orodja zagotavljajo neomejene možnosti. Hiter in stalen razvoj digitalnega okolja zahteva nove veščine in sposobnosti.

Ko govorimo o digitalni pismenosti (opredelitvi pismenosti v digitalnem okolju, ki se pojavi ob koncu devetdesetih let), Heick (2014) pravi, da je pismena oseba tista, ki se zaveda različnih informacijskih virov, prednosti in slabosti različnih medijskih oblik in vrednosti in verodostojnosti informacij. Digitalna pismenost je torej sposobnost iskanja, vrednotenja, uporabe, menjave in ustvarjanja vsebine z uporabo informacijske tehnologije in medmrežja. Vendar medmrežje vse bolj spreminja vlogo prinašalca vsebin in jo nadomešča z vlogo povezanosti in izmenjave, kar je eden od ključnih poudarkov metapismenosti. Metapismenost upošteva okolje družbenih medijev in spletnih skupnosti. Avtorja Mackey in Jacobson (2011) govorita o novem vrednotenju tradicionalnih definicij informacijske pismenosti, saj se ustvarja neodvisen referenčni okvir, ki združuje nove tehnologije in več vrst pismenosti. Pristojnosti, ki se zahtevajo za dostop in splošno razumevanje informacij, se bodo premaknile v smeri ustvarjanja in menjave v participativnem digitalnem okolju, ki vključuje različne pismenosti.

V bistvu metapismenost vsebuje tako imenovano kritično informacijsko pismenost, ki jo Elmborg (2006 cv: Mackey in Jacobson, 2011) definira kot model, ki temelji na kritični pedagogiki in teoriji kritične pismenosti, ki se določi glede na razvoj kritične zavesti, v kateri učenec prevzame nadzor nad svojim življenjem in aktivnem učenjem, ter se sprašuje in odgovarja na vprašanja, ki so pomembna zanj in svet okoli njega. Mackey in Jacobson (2011) sta ugotovila, da je metapismenost računalniška pismenost za digitalno dobo, kar vključuje višji nivo mišljenja, potrebnega pri uporabi več vrst dokumentov prek različnih medijskih formatov v sodelovalnem okolju. Zasnova metapismenosti se odmika od informacijske pismenosti iz veščin na usmerjenost k učenju. Pri tem so družbena omrežja prostor za dostop in izmenjavo, za umik od veščin razumevanja informacij kot dinamično ustvarjenih ter izmenjanih na spletu. V resnici v današnjem medijskem okolju, tisti, ki iščejo informacije, ne samo da določijo, katere informacije potrebujejo, temveč morajo hkrati pomisliti na

format in kako jih bodo izmenjavali. Raziskovalec ali učenec v raziskovalnem učenju mora razumeti vrsto formata, kako le ta deluje v interaktivnem okolju družbenih omrežij, da bi lahko razmislil o vsebini in jo postavil v kontekst. Če pogledamo informacijsko pismenost kot metapismenost, vprašanje informacij o vrednotenju postane še bolj kompleksno. Vrednotenje informacij ni ena od faz v linearnem nizu veščin pri tradicionalnem pojmovanju informacijske pismenosti, temveč je stalnica v celotnem raziskovalnem procesu, ki se nanaša tako na vsebino kot format ter na izmenjavo informacij po različnih medijih. Metapismenost je informacijska pismenost pri sodelovalnem učenju v digitalnem okolju. Danes informacijske pismenosti ni mogoče obravnavati le kot dostop, vrednotenje in analiziranje informacij, brez aktivnega ustvarjanja in izmenjave vsebin prek družbenih omrežij in spletnih skupnosti, zato je ni mogoče obravnavati ločeno od metapismenosti.

Premik k razumevanju informacijske pismenosti kot skupka znanj in zelenih rezultatov, ki so definirani z različnimi standardi za informacijsko pismenost, je zaznati s spremembo v letu 2016, ki jo je naredilo Ameriško združenje visokošolskih in znanstvenih knjižnic (Association of College and Research Libraries), ko je standarde za informacijsko pismenost v visokem šolstvu preimenovalo v *Okvir informacijske pismenosti v visokem šolstvu* (Association of College and Research Libraries, 2015), s poudarkom na pridobivanju informacij in uporabi le teh ter na proces, v katerem imajo študenti večjo vlogo in odgovornost pri ustvarjanju novega znanja. Knjižnice dobijo novo vlogo pri ustvarjanju učnega okolja, ki zahteva ekstenzivno sodelovanje z učitelji. Ključne zasnove v novem *Okviru za informacijsko pismenost* ponujajo bolj prilagodljive možnosti za implementacijo, kot je bilo to urejeno s predpisi, učenje pa se usmerja k afektivnemu področju in razvoju odnosa do učenja.

3 ALI OBSTAJA INFORMACIJSKA PISMENOST BREZ KRITIČNEGA MIŠLJENJA?

V prej omenjenem *Okviru za informacijsko pismenost v visokem šolstvu* je informacijska pismenost, opredeljena kot sklop celovitih sposobnosti, ki vključujejo reflektivno iskanje informacij, razumevanje, kako informacije nastajajo, njihove vrednosti ter uporaba informacije v ustvarjanje novega znanja z etičnim pristopom k sodelovanju v učnih skupnostih. Okvir za informacijsko pismenost, ki je sestavljen iz šestih pojmov (razmišljanje, izbiranje, analiza, sinteza, primerjava in logično sklepanje), je kritičen odnos do informacij, formatov, avtoritete in lastnega učenja med informacijskim procesom in je ključnega pomena. Procesi v informacijski pismenosti in kritičnem mišljenju so neločljivo povezani, ker je sodobna opredelitev informacijske pismenosti kot metapismenosti odvisna od aktivnega sodelovanja v učnem procesu tega, ki uči, razumevanja, razmišljanja o alternativah, spraševanja in logičnega sklepanja.

Že Dewey (1910), učitelj in knjižničar je na začetku prejšnjega stoletja uvedel pojem aktivne obdelave informacij, za razliko od pasivnega sprejemanja in je ugotovil, da je poudarek na mišljenju, ki mu je treba posvetiti več časa in pozornosti. Grozdaničeva (2009) pri poučevanju in vrednotenju kritičnega mišljenja poudarja pomen le tega in navaja številne avtorje, ki osvetljujejo kritično mišljenje z različnih vidikov, od kognitivnih vedenj do uporabljenih pedagoških praks. Med drugimi navaja tudi Ennisovo (1985) določitev osebe, ki kritično misli. Avtor kritično mišljenje povezuje z informacijskim področjem in informacijsko pismenostjo. Kritično mislečo osebo opredeljuje kot svobodomiseln, dobro informirano, ki je sposobna preverjati verodostojnost virov, ki je sposobna razlikovati predpostavke, razloge in zaključke, oceniti kakovost argumentov, lahko uspešno razvije in brani logičen potek ter postavlja vprašanja za rešitev naloge, oblikuje domneve in preverja ter upošteva kontekst. Vse naštetu mora z vso previdnostjo upoštevati pri zaključkih in vse integrira, da pride do odločitve.

Ennis (2011) poudarja, da je kritično mišljenje zelo kompleksno in ga je težko definirati. Tudi na pogled preprosta definicija, ki pravi, da je kritično mišljenje razumno in refleksno razmišljanje, usmerjeno v odločitev v kaj verjeti ali narediti, ni popolna. V informacijskem procesu je kritično mišljenje pomembno tako pri razmišljanju o informacijskem problemu kot v vrednotenju informacij in produkciji znanja na osnovi informacij. Predvsem pa je pomembna medosebna izmenjava informacij. Kritično mišljenje in informacijski proces v raziskovalnem učenju ne smeta biti naključna, temveč zavestna. Zavedanje lastne vloge v informacijskem procesu pri pridobivanju in uporabi informacij se ne dogaja sam od sebe. Proces zahteva učenje in vodenje.

V knjigi o vodenem raziskovalnem učenju C. Kuhlthau s sodelavci (2007) navaja značilnosti šol, ki razvijajo in negujejo sodelovalno učenje. Šolska knjižnica je center učenja, šolski knjižničar z učitelji omogoča in spodbuja angažirano učenje. Takšno šolo Kuhlthau imenuje šolo 21. stoletja. V njej učitelji pripravljajo učence za delo in udeležbo pri odločanju v vsakdanjem življenju v bogatem informacijskem okolju. Raziskovalni pristop k učenju je načelo in način, ki izboljša vsebino kurikulumu medtem, ko šolski knjižničarji v sodelovanju z učitelji ustvarjajo pogoje za razvoj informacijske pismenosti. Izhajajoč iz KWL okvirja (Ogle, 1986) (*Kaj vem? Kaj bi rad vedel? Kaj želim vedeti? Kaj sem se naučil?*), ki postavlja učenca v središče in v položaj zavestnega učenja, Kuhlthau (Kuhlthau, Maniotes in Caspari, 2007) dodaja naslednja vprašanja: *Kako najdem? Kako deliti tisto, kar sem se naučil? Kaj bom naredil naslednjič?*, torej v proces, ki se ukvarja z informacijami in je jasno usmerjen v izgradnjo novega znanja in izmenjavo znanja z drugimi. Refleksivno mišljenje med učenjem vključuje razmišljanje o vsebini (kaj sem se naučil) in procesu (vsebuje vsa tri osnovna vprašanja KWL modela), vendar vprašanje *Kaj bom naredil naslednjič?*, najbolje odraža proces razmišljanja na višjem nivoju, saj gre za metakognitivno raven. Po Kuhlthau vodeno raziskovalno učenje vključuje

informacijsko pismenost v raziskovalni proces, ki se mora poučevati skupaj z informacijskimi znanji. V nasprotnem primeru je kasneje informacijska znanja težko priklicati in sprejeti. Informacijski proces je raziskovalni proces, v katerem se učenci učijo, kako se učiti v informacijsko bogatem okolju.

Če pogledamo z vidika vloge šolskih knjižničarjev, Kuhlthau (2007) knjižničarjem namenja vlogo tistih, ki pridobivajo vire (kar je naloga vsakega knjižničarja) in pomagajo učiteljem s svojo strokovnostjo pri vodenju raziskovanja v informacijskem procesu medtem, ko učitelji uvajajo svoja specialna znanja in veščine. Sodelovanje in dopolnjevanje knjižničarjev in učiteljev ustvarja kakovostno učno okolje, v katerem učenci pridobijo ključna znanja, potrebno za nenehno spreminjajočo se digitalno dobo. Sodelovalno učno okolje je vključevanje vseh z namenom, da bi delili znanje z drugimi učenci in deljenje vlog v procesu tistih, ki poučujejo.

Poudarjanje razlike med ugotavljanjem dejstev in globokim razumevanjem Kuhlthau (2007) razlaga, da v prvem primeru učenci ponavljajo dejstva, jih reproducirajo na podlagi zbranih informacij, ki so jih pridobili, v drugem primeru razmišljajo in se učijo na podlagi zbranih informacij. Rezultati so zelo različni. Medtem, ko je po Gordonu (2010) v prvem primeru vloga knjižnic v informacijskih virih in iskanju, je v drugem primeru obdelava informacij, mišljenje in ustvarjanje. Ta sprememba paradigme informacijske pismenosti najbolj jasno kaže na njeno neločljivost od kritičnega mišljenja, ki označuje konceptualizacijo, spraševanje, razumevanje in argumentirano sklepanje.

4 ZAKLJUČEK

Če pogledamo, kako se je v zadnjem desetletju spreminjalo razumevanje informacijske pismenosti na eni strani ter vloge šolske knjižnice na drugi strani, lahko ugotovimo soodvisnost v teh spremembah. Dokler je bila informacija razumljena kot objektivna, je bila videti kot cilj, ločen od ljudi in konteksta, so se šolske knjižnice osredotočale na pridobivanje in izposojajo gradiva. V skladu s sodobnimi zasnovami informacijska pismenost danes ni več skupek znanj, določanja virov informacij in zbiranje informacij, temveč izkušnja z informacijami – tisto kar se in kaj se z informacijami dogaja na poti do novega znanja. Tako tudi šolska knjižnica ni več skladišče informacij, ampak kraj za učenje. Učenje je miselni proces, vendar je le zavedanje učenja smiselno, saj se je za razvoj pristojnosti nad informacijami potrebno nenehno soočati s spreminjajočim se informacijskem okolju. Proučevanja informacijske pismenosti ni mogoče ločiti od vloge šolskih knjižničarjev in njihovih sinergij z učitelji. Učenje je treba sprejemati kot proces, ki zahteva in tudi razvija kritično mišljenje. Naključno zbiranje in nekritična uporaba informacij brez preverjanja je nesmiselna, ne glede na to, koliko so mladi spretni pri pregledovanju novih formatov, medijev in vsebin. Šele odgovori na vprašanja: *Kaj*

vem? Kaj hočem vedeti? Kaj sem se naučil? Kako bom našel in delil z drugimi? Kaj bom naredil naslednjič?, vodijo učence k usvajanju znanja in delitvi le tega z drugimi. Zavedanje učenja v bogatem digitalnem okolju se ne more zgoditi samo po sebi. Vloga tistih, ki učijo in vodijo skozi informacijski proces, je ustvariti takšno okolje, ki učence pripravi na razmišljanje in razvoj veščin na višjem nivoju tako, da bodo pripravljeni na izzive življenja.

NAVEDENI VIRI

Andretta, S. (2009). *Transliteracy: take a walk on the wild side*. Predstavljeno na IFLA konferenci v Milanu. Pridobljeno 22. 3. 2017 s spletne strani: <http://eprints.rclis.org/14868/1/94-andretta-en.pdf>

Association of College and Research Libraries. (2015). *Framework for information literacy for higher education*. Chicago: Association of College and Research Libraries. Pridobljeno 18. 3. 2017 s spletne strani: <http://www.ala.org/acrl/standards/ilframework#introduction>

Badke, W. (2010). Foundations of information literacy: learning from Paul Zurkowski. *Online*, 34(1), 48–50.

Cordes, S. (2009). *Broad horizons: the role of multimodal literacy in 21st century library instruction*. Predstavljeno na IFLA konferenci v Milanu. Pridobljeno 22. 3. 2017 s spletne strani: <http://conference.ifla.org/past-wlic/2009/94-cordes-en.pdf>

Dewey, J. (1910). *How we think*. Boston: D. C. Heath and Company. Pridobljeno 18. 3. 2017 s spletne strani: <http://rci.rutgers.edu/~tripmcc/phil/dewey-hwt-pt1-selections.pdf>

Ennis, R. H. (1985). A logical basis for measuring critical thinking skills. *Educational leadership*, 43(2), 44–48.

Ennis, R. H. (2011). *The nature of critical thinking: an outline of critical thinking dispositions and abilities*. Illinois: University of Illinois. Pridobljeno 21. 3. 2017 s spletne strani: http://faculty.education.illinois.edu/rhennis/documents/TheNatureofCriticalThinking_51711_000.pdf

Gordon, C. (2010). The culture of inquiry in school libraries. *School libraries worldwide*, 16(1), 37–88.

Grozdanić, V. (2009). Poučavanje i evaluacija kritičkog mišljenja. *Napredak*, 150(3–4), 380–424.

Heick, T. (2014, maj). *The definition of digital literacy* [blog zapis]. S.l.: TeachThought. Pridobljeno 18. 3. 2017 s spletne strani: <http://www.teachthought.com/pedagogy/literacy/the-definition-of-digital-literacy/>

Henri, J. (2008). Intervju. Škola unutar knjižnice, a ne obrnuto!. *Zrno: časopis za obitelj, vrtić i školu*, 19(88–81), 5–7.

International Literacy Association. (2010). *Standards 2010: glossary* [blog zapis]. Newark, DE: International Literacy Association. Pridobljeno 22. 3. 2017 s spletne strani:

<http://www.literacyworldwide.org/get-resources/standards/standards-for-reading-professionals/standards-2010-glossary>

Kuhlthau, C. C., Maniotes, L. K. in Caspari, A. K. (2007). *Guided inquiry: learning in the 21st century*. Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited.

Mackey, T. P. in Jacobson, T. E. (2011). Reframing information literacy as a metaliteracy. *College and research libraries*, 72(1), 62–78.

New literacies and 21st-century technologies: a position statement of the International Reading Association. (2009). Newark, DE: International Reading Association. Pridobljeno 22. 3. 2017 s spletne strani: <http://www.literacyworldwide.org/docs/default-source/where-we-stand/new-literacies-21st-century-position-statement.pdf?sfvrsn=6>

Ogle, D. M. (1986). K-W-L: a teaching model that develops active reading of expository text. *Reading teacher*, 39(6), 564–570.

Todd, R. J. in Kuhlthau, C. C. (2005). Student learning through Ohio school libraries. Part 1: How effective school libraries help students. *School libraries worldwide*, 11(1), 63–88.

SOVRAŽNI GOVOR IN ODGOVORNOST KULTURNIH POSREDNIKOV ZA NJEGOVO ŠIRITEV

HATE SPEECH AND THE RESPONSIBILITY OF CULTURAL INTERMEDIARIES FOR ITS DISTRIBUTION

Tanja Tuma

Ženski odbor SC PEN MIRA, Ljubljana
e-pošta: tanja@tuma.si

UDK 316.774:178.9:82-5

IZVLEČEK

Prispevek se bo posvetil sovražnemu govoru do žensk, migrantov, mejnih skupin in drugače mislečih posameznikov ter njegovemu razpečevanju v knjigah in poti od avtorja takega besedila do bralca. Posebej bo osvetlil podobnosti in podrobnosti med časom pred prvo in drugo svetovno vojno in današnjim časom v luči tehnološkega razvoja. Knjiga ostaja glavni medij, ki deluje na dolgo dobo ter vsakič znova navdahne vojne hujskače k pisanju. Kako je govor izmaličila velika Nemčija v tridesetih letih in kako pridevnik velik izrabljajo države danes? Kako so totalitarni režimi proglašali skupine ljudi za neljudi, kar je vodilo v njihov pregon in holokavst ter kako danes neoliberalne skupine državnih voditeljev uporabljajo podobno terminologijo ter z njo opravičujejo nehumano ravnanje z določenimi skupinami prebivalcev? Avtorica bo z vrsto primerov pokazala, da je odgovornost za humano in vključevalno družbo tudi v rokah kulturnih posrednikov, ne le v rokah avtorja samega. Osvetlila bo vlogo založnika, knjigarja in knjižničarja v prenosu oziroma boju proti sovražnemu govoru, predstavila pa bo tudi najpomembnejše odlomke srednješolskih esejev, ki so jih dijaki pripravili na temo sovražnega govora za mednarodno blejsko srečanje pisateljev.

Ključne besede: sovražni govor, vojna, neoliberalizem, kulturni posredniki, knjižničarji

ABSTRACT

The article will present hate speech that targets women, immigrants, minority groups and individuals who think and act in their own way, differently from the majority. It will focus on its distribution from the author to the public and bring to life the similarities of the eras before the WWI and WWII and the present displaying the meaning of the technological progress. Yet, the book as such remains the main medium that stretched its influence through time, inspiring

the war mongers again and again to kindle conflicts and wars. What was the usage of speech in the Great Nazi Germany of the thirties and how is the adjective "great" abused by the world powers today? How could the totalitarian regimes in the past proclaim some groups of people for inhuman, which led to their persecution and Holocaust? How the neo-liberal groups of statesmen and political leaders use similar terminology today to justify their brutal treatment of certain citizens? The author will show that the responsibility for humanist and inclusive society lies not only in the power of written texts of authors, but also of cultural intermediaries such as publishers, booksellers, and librarians. They can and should fight the hate speech. As closure, some thoughts of the secondary students who took part in the PEN's essay competition on hate speech in 2017 will be presented.

Keywords: hate speech, war, neoliberalism, cultural intermediaries, librarians

1 KJE JE MEJA MED SOVRAŽNIM GOVOROM TER SVOBODO GOVORA IN TISKA?

»Feminizem je rak moških in žensk,« vzklika na svojih predavanjih sloviti populistični aktivist Milo Yiannopoulos, avtor slovite knjige *Dangerous/Nevaren*, ki je v samozaložbi 4. julija 2017 ugledala luč sveta. Kljub visokemu avansu, ki mu ga je prvotno izplačala založba Simon & Schuster, so si premislili in odpovedali sodelovanje, kar Milo komentira: »[...] največje pičke (angl. utter pussies) v Simon & Schustru so mi odpovedale izdajo knjige.«

Je izjava *Feminizem je rak moških in žensk* sovražni govor ali ima v duhu svobode govora Milo pravico do tega javno objavljenega in razvpitega stavka? Meja med sovražnim govorom in svobodo govora je zelo tanka, tako zelo tanka, da se prav v zadnjih desetletjih mnogi populistični radi naslanjajo na pravico do svobode govora, kadar hujskajo proti ženskam, migrantom, ljudem z drugo veroizpovedjo ali istospolnim parom. A zakonska definicija, ki jo pozna zelo veliko demokratičnih držav, tudi Slovenija, pravi (Kazenski zakonik, 2008, člen 297): »(1) Kdor javno spodbuja ali razpihuje sovraštvo, nasilje ali nestrpnost, ki temelji na narodnostni, rasni, verski ali etnični pripadnosti, spolu, barvi kože, poreklu, premoženjskem stanju, izobrazbi, družbenem položaju, političnem ali drugem prepričanju, invalidnosti, spolni usmerjenosti ali katerikoli drugi osebni okoliščini, in je dejanje storjeno na način, ki lahko ogrozi ali moti javni red in mir, ali z uporabo grožnje, zmerjanja ali žalitev, se kaznuje z zaporom do dveh let. (2) Enako se kaznuje, kdor na način iz prejšnjega odstavka javno širi ideje o večvrednosti ene rase nad drugo ali daje kakršnokoli pomoč pri rasistični dejavnosti ali zanika, zmanjšuje pomen, odobrava, opravičuje, smeši ali zagovarja genocid, holokavst, hudodelstvo zoper človečnost, vojno hudodelstvo, agresijo ali druga kazniva dejanja zoper človečnost, kot so opredeljena v pravnem redu Republike Slovenije.«

Pred dobrimi stotimi leti je bilo v Evropi drugače. Za vzklik *A bas les Juifs! / Dol z Židi!*, ki ga je objavil Le Petit Journal, njegov avtor je Eduard Drumont, ni šel sedet nihče razen nesrečnega kapetana francoske vojske judovskega porekla Alfreda Dreyfusa, ki mu je kriva obtožba uničila življenje, Francijo pa razdvojila za dobro desetletje. Drumont ni bil kdorkoli. Bil je ugleden francoski pisatelj, novinar in publicist, ki so mu hvalnico peli povsod. Njegove besede so se tiskale in prodajale v visokih nakladah. Dreyfusova afera se je zaključila šele z Zolajevim znamenitim člankom *Obtožujem!*, ki ga je natisnil časnik L'Aurore 13. januarja 1898. Pomembna so razmerja: skupna naklada antisemitskih medijev je bila 2 milijona 295 tisoč izvodov, medtem ko zgovornikov Dreyfusa le 462.000. Kaj nam napovedujejo te številke, četudi sta bila čast in ime judovskega kapetana na koncu oprana?

Ljudje smo bolj dovzetni za sovražne in hujskaške parole kot za toleranco in pravico. Tudi govorica vojne je zvečine preprostejša od govorice miru. Živimo v času, ko mase sledijo politikom, ki znajo reči bobu bob v 140 znakih. Preprosto in razumljivo. Kot parola *Dol z Židi*. Holokavst, v katerem je umrlo šest milijonov Judov, je v evropski družbi tlel veliko pred trenutkom, ko je nemški kancler postal Adolf Hitler. Začel se je s sovražnimi besedami, ki so iskale krivce za masovno morijo v prvi svetovni vojni.

Viktor Klemperer, pisatelj in profesor književnosti, nemški Jud, ki je holokavst preživel, nam je zapustil dragocen jezikovni dokument nacistične dobe. V knjigi *Lingua Tertii Imperii/Govorica Tretjega rajha* (2014) (Jermanova nagrada 2016 prevajalki Alenki Mercina), nam poda dragoceno lekcijo za današnji čas: vojna se začne z besedami, ne s strelji. »Strup je povsod. Prenaša se z LTI (jezikom Tretjega rajha) kakor z vodo, ki jo pijemo in nikomur ne prizanese.« Z besedami, ki utelešajo ideologije. Vemo kakšne. Uničevalne. Na primer glagol entjuden – razjuditi oziroma očistiti judov. Posebno pozornost je Klemperer namenil dvema pridevnikoma, ki sta žal zelo aktualna tudi danes. Fanatičen in velik. Po Razsvetljenstvu označujemo s pridevnikom *fanatičen* nekoga, ki se odziva nerazumno, pretirano čustveno, lahko tudi zaradi ideoloških ali verskih prepričanj. V času nacističnega vzpona dobi pridevnik pozitiven pomen, saj je le fanatizem mogel zanetiti najhujši spopad vseh časov. Danes vidimo odsev fanatizma v verskih skrajnejših, ki so za svoj prav pripravljene pobiti množico nedolžnih civilistov. Enako grozovit je pridevnik *velik*, ki je po hitlerjansko pomenil gospostvo nad svetom. Danes poznamo slogan ameriškega predsednika s slovensko ženo: »Naredimo Ameriko spet veliko.« Vprašamo se lahko le na račun koga?

Vsi, ki smo preživeli Titovo smrt v komunistični Jugoslaviji, se spominjamo Miloševićevih mitingov s sovražnimi parolami, uperjenimi v potencialnega nasprotnika, ki so ga kmalu za besedami zadeli strelji in šrapneli. Sanje o Veliki Srbiji so se utopile v krvi.

Nazaj k vprašanju, ali je *Feminizem je rak moških in žensk* sovražna izjava. Menim, da je, saj je njen namen zločest. Razvrednotenje pravic žensk in omalovaževanje stremjenja k enakopravnosti. In seveda hujskanje ene skupine proti drugi. Kako si lahko razložimo podobo današnjega sveta, če je na ameriških predsedniških volitvah proti ženski, Hillary Clinton, ki je leta 1995 v govoru na Kitajskem poudarila, da so ženske pravice človekove pravice, zmagal moški z vulgarnim napotkom mlajšemu političnemu kolegu: »Primi jo za ta malo!«? Koliko sovražnega govora oziroma zastrupljene vode bo še preteklo, preden bodo osnovne ženske pravice, med njimi tudi pravica do splava, stvar preteklosti? Se lahko nekoč najdemo v *Deklina zgodbi* Margaret Atwood? Kako ločiti sovražni govor od svobode govora?

John the Librarian (2016), knjižničar in bloger iz Kansas Cityja, ponuja zelo preprosto, a verodostojno razlago. »Sovražni govor ima slab namen – žaliti, izključiti, škoditi. Ne gre za osebni izraz, ne za svobodo, gre za nasilje.« In z nasiljem začnem razmislek o avtorju kot izvoru sovražnega govora. Za njim bom obravnavala celotno knjižno verigo, tj. torej založnika, knjigarnarja, knjižničarja in bralca (De Proprijs in Mwaura, 2013).

2 SOVRAŽNI GOVOR SE RODI V GLAVI AVTORJA/AVTORICE

Četudi bi lahko mislili, da pisatelji živimo v nekem svojem svetu, nihče od nas ni brez prepričanj. Političnih, verskih, družbenih. Zvečine smo na strani šibkejših, žensk, ljudi z družbenega obrobja (oboje združuje Simona Kopinšek v romanu *Mila*, Litera 2017), prišlekov, migrantov in še bi lahko naštevali. Velik pisatelj in humanist, pridevnik uporabljam kot simbol spoštovanja, je bil nedvomno Lev Nikolajevič Tolstoj, ki je z romanom *Vstajenje* prikazal okrutne razmere in krivičnost penalnega sistema v carski Rusiji ob koncu 19. stoletja. Prav Tolstoj pravi, da je nasilje vezivo, ki s krutostjo in svetohlinstvom vzdržuje policijski režim. Njegov roman je sprožil val ogorčenja in sočutja, kar je vodilo v reforme. Zaradi zaključka, ki ubeseduje človečnost in jo postavlja nad Boga, je pisatelja Ruska pravoslavna cerkev izobčila. Zanimivo je, da ruski patriarh in cerkev tudi danes, sto let kasneje, nista pripravljena pomilostiti ali spremeniti svoje sodbe o največjem ruskem in svetovnem pisatelju vseh časov. Tolstoj je še vedno izobčenec pravoslavne cerkve.

Nedvomno je tudi ruski car Nikolaj II. odlično poznal ne le Tolstojevo pisanje, temveč tudi knjigo, ki je navdihnila največje tirane in okrutne svetovne voditelje. *Vladarja* je Niccolo Machiavelli napisal leta 1532. Po njej so se zgledovali absolutni vladarji in cesarji, Stalin, Mussolini, Napoleon in Hitler, danes pa je praktični priročnik neoliberalnih ekonomskih voditeljev, in sicer poleg Darwinovega dela *O nastanku vrst*. Knjige razburjajo, družbe povezujejo, a tudi ločujejo. Tako je Hitler svoje morilske ideje, ki so zastrupile milijone po vsem svetu, razodel v knjigi *Moj boj*. Sedemdeset let po Hitlerjevi smrti so

bavarske oblasti prepovedovale knjižno izdajo in jo dale bralstvu na voljo šele leta 2016, in sicer v strokovno komentirani izdaji. Tako nevarna se jim je zdela rasistična vsebina knjige. Ob objavi ne umanjka zgodovinski kontekst in predvsem pa ne njegove uničujoče posledice. Slovenski prevod je pripravil Marjan Furlan, ki izdajo komentira celo na spletni trgovini Emka.si. Slovenski prevajalec bralcem priporoča razmislek o vzporednicah z današnjimi političnimi tokovi. Usoda knjige je zrcalo današnjega sveta. Vs desetletja od konca druge svetovne vojne, je bil prav *Moj boj* najbolj popularen in prodajan naslov v Turčiji in arabskih deželah. Četudi gre za povprečno napisano besedilo, je knjiga izjemno nevarna. Churchill je menil, da je uničujoč načrt za vojno.

Svete knjige navdihujejo vernike povsod po svetu, čeprav so polne nasilnih besed, npr. do žensk in Judov, zapovedi, ki bi jih danes nedvomno lahko uvrstili v sovražni govor in celo sodno obravnavali. A kritičnemu očesu so posebej izpostavljene knjige, ki utemeljujejo ekstremna verska prepričanja. Nanje se odziva literatura, kot reka teče čez prepreko in naredi brzico. Somalska pisateljica in aktivistka Ayan Hirsi Ali je na primer v vseh svojih delih ostra do *Korana*, saj po njenem prepričanju utemeljuje nasilje nad ženskami. Da je nasilje ne le del policijskih in vojaških režimov, pač pa tudi določenih religij in verskih sekt, ni nič novega. Sodoben primer je Hubbardova *Razvoj znanosti: dianetika*, ki podaja osnove scientologije, verske organizacije, ki je zaradi represivnih metod do članstva v Evropi zvečine prepovedana. A biblija scientologije je na voljo na vsakem koraku, tudi v slovenščini.

Avtorji knjig ne živimo na Luni, temveč na Zemlji. Naše misli in dela so odsev družbe. Od vsakega posameznika je odvisno, ali bo s pisanjem želel ustvarjati mir ali sovraštvo in vojno. Vendarle so kvalitetna literarna dela tista, v katerih bomo, ne glede na prepričanje avtorja in njegove deviacije v eno ali drugo stran, našli celostno podobo nekega časa, ljudi in družbe. Ne glede na pristranskost in predsodke tudi zaradi resnice cenzura ni pravi odgovor. Odgovor je vsebina in odgovornost avtorja oziroma avtorice do bralca in družbe. Odgovornost pa je v primeru dokazljivega sovražnega govora tudi kazenska, in sicer v duhu 297. člena Kazenskega zakonika.

3 SOVRAŽNI ODZIV NA KNJIŽEVNOST ALI KO SE TAM GORI OLISTAJO BREZE

Predpostavimo, da smo cenzuro v Sloveniji za vselej pokopali leta 1991. Ali res?

Prvi odgovor na literarno delo je kritika. Ta je lahko dobronamerna in književnika oziroma književnico opozori na pomanjkljivost ter mu nakaže pot k izboljšavam, lahko pa je osebna, žaljiva in destruktivna. Včasih gredo posamezni kritiki in kritičarke tako daleč, da so na meji sovražnega govora. A ne le kritiki. Tudi medijska javnost lahko v določeni situaciji nad pisateljem izvede medijski linč. Včasih so za to povodi, včasih se zdi, da kar tako, ker

jim je pač dolgčas. Na primer v času kislih kumaric. Tako se literarna dela linčane(ga) znajdejo na odstavnem pasu in brž so pozabljeni nekoč tako opevani in nagrajeni. Najpogostejši vzrok takih kritik je politično prepričanje, a paleta hudobije je pestra, vseh barv in odtenkov.

Včasih gre zadeva tako daleč, da o nekem literarnem delu odločajo sodišča. Zelo slaven je primer prepovedi prodaje pripovedke *Ko se tam gori olistajo breze* Brede Smolnikar, ki je bil Sloveniji v sramoto vse do Evropskega sodišča za človekove pravice. Sodna prepoved je zanimiva v kontekstu tega prispevka tudi zato, ker ponazarja tenko mejo med svobodo izražanja in domnevnim (za štiri sestre resničnim) žaljenjem. Druga sodba o knjigi, ki je bila sprejeta v zaprti sodni dvorani brez prisotnosti javnosti, je Smolnikarjevo obsodila in ji naložila kazen, naj za vsak prodan izvod ne glede, kje in kdo ga je prodal, plača globo 50.000 SIT (208,60 €). Torej so odgovornost distribucije za celotno knjižno verigo naprtili avtorici! Sodba je materialno ogrozila in duhovno izčrpavala družino Smolnikar. Na kocki je bilo premoženje in prihodnost treh otrok. V znak protesta je Smolnikarjeva javno sežgala preostanek naklade. Sodni mlini pa so mleli dalje in pogumna pisateljica, v sramoto stanovskih društev precej osamljena, se je borila za pravico svobodnega izražanja. Najprej ji je pritrnilo Ustavno sodišče Republike Slovenije, nato pa še Evropsko sodišče za človekove pravice. »Ko nekdo drugega razžali, ko torej svoboda izražanja trči s pravico do osebne dostojanstva, se mora zato v sodni praksi praviloma, razen v izjemnih primerih, pravica do osebne dostojanstva umakniti bolj pomembni svobodi izražanja,« je za Delo napisal odvetnik Rok Čeferin 10. 4. 2014 po sodbi Evropskega sodišča za človekove pravice (Ropac, 2014). Epilog zgodbe pa je resnično zelo žalosten. Moralna zmagovalka je bila izjemna pisateljica Breda Smolnikar. Vendar od pripovedke, napisane na mah brez pike in vejice, Breda ni napisala nobenega literarnega dela več.

Cenzura je sovraštvo do svobode in vsako sovraštvo je izmuzljiva kača, ki piči, zastrupi ter odvijuga v grmovje, ne da bi nosila odgovornost za svoj ugriz. Z besedami Kurta Vonneguta: »Sovraštvo je na dolgo dobo približno tako užitno kot cianid.«

4 ODGOVORNOST ZALOŽNIKOV DO VSEBINE IN JAVNOSTI

V Sloveniji nimamo zakona o založništvu. Zadnje besedilo, ki ni več v veljavi, je iz leta 1978. Nema lokrat slišim kolege, ki jadikujejo, da obstajajo licence za vsak poklic, npr. avtomehanic ali frizerka, le založnik je lahko vsakdo, ne glede na izobrazbo ali pridobljena znanja. Kot kategorijo pravnih oziroma fizičnih oseb ga omenjata dva zakona – o obveznem izvodu in enotni ceni knjige. Vseeno pa velja načelo, da je založnik odgovoren za vsebino, ki jo da v javnost. V kolofonu je tako poimensko navedena odgovorna oseba, ki stoji za založbo.

Torej je založnik sito, skozi katero se cedijo javno dostopne ideje, naj gre za poljudno-znanstvena, humanistična ali literarna dela. Žal je v času prostega trga glavni založnikov kriterij prodaja, kamor lahko delno štejem tudi vsečnost določenih tem in avtorjev na domačih in mednarodnih razpisih za subvencije. Koliko možnosti za objavo imajo nove ideje, še posebej, če odstopajo od utečenih vzorcev?

Nedvomno je vsebina in njen vpliv na družbo pozabljeni kriterij za izdajo, zato se bom vrnila k primeru Mila Yiannopoulou, britanskega populista grškega rodu in njegovi založniški pogodbi z založbo Simon & Schuster. Sovražni govor in utemeljevanje sovraštva do žensk in drugačnih je ta hip prodajni hit, privlači in ustvarja denar ter gre z roko v roki z najbolj donosnim poslom vseh poslov – izdelavo in preprodajo orožja. Večji posel je le še upravljanje z novodobnimi sužnji, od delavcev v najem do otrok in žensk, ki so prisiljeni v prostitucijo. V vseh treh primerih je govora o milijardah. Trgovina z besedami, trgovina z orožjem, trgovina z ljudmi. In kje ostajajo človekove pravice? Prav zaradi prodajnega potenciala Milovih radikalnih stališč se je založba sprva odločila, da mu da priložnost (odločitev in avans sta mu prinesla 250.000 \$!), četudi je njegovo pisanje precejšnje blebetanje, sodeč po odlomku, ki je objavljen na Amazonu. Tudi v sanjah mi ne pride na misel, da bi knjigo kupila. A kako je sploh prišlo do knjižne izdaje?

Ko je javnost izvedela za posel med založnikom in avtorjem, je odjeknilo kot bumerang. Chicago Review, ena najpomembnejših platform za kritike in objave o knjigah, je zagrozila, da eno leto od izida Milove knjige ne bo objavila nobene recenzije knjig, ki jih bo izdal Simon & Schuster. Z javno peticijo je k bojkotu pozvala tudi druge: »Eden najhujših nasilnežev (angl. bully) je prejel 250.000 \$ z namenom, da bruha svoje sovraštvo. Povejmo celemu svetu: Nočemo slišati zanj!« Diskusija pa se je nenadoma obrnila Milu v korist. Stanovska združenja so začela zagovarjati izdajo v smislu svobode govora. Ves cirkus mu je prinesel dodatno popularnost in njegovi pristaši so rohnili o levičarski večkulturni zaroti.

Na tem mestu mi dovolite oklepaj. Kdaj in zakaj je založniška industrija predvsem na anglosaškem trgu izgubila odnos in odgovornost do vsebine, ki jo tiska v milijonskih nakladah ter se popolnoma osredotočila na zaslužek? Dobrih dvajset let spremljamo koncentracijo založniških hiš in kapitala, organizacijo posla, ki je povozil individualno presojo urednika in založnika z marketinškimi prognozami. Na čelu teh založniških konglomeratov so finančniki, zvečine ljudje, ki sami redko ali nikoli ne preberejo nobene knjige. Po mojem mnenju je to glavni vzrok za propad in razpad etike v založništvu. Kdo je še videl bančnika ali finančnika, ki ga ne vodijo dolarji v očeh, temveč višji cilji posredništva med avtorjem in bralcem? Svoboda govora je le pretveza za izdajo vseh mogočih knjig dvomljive vsebine, ki se zaradi preprostih in hujskaških parol zelo dobro prodajajo. Konec oklepaja.

Odziv javnosti, ki ima nedvomno oprane možgane s pojmi blaginje za vse v neoliberalnem gospodarstvu ter se ne vpraša, kakšne so lahko posledice take knjige, je bil nenavaden. Vse stanovske organizacije so zagovarjale Milovo izdajo kot izraz svobode govora: Zveza ameriških založnikov, Zveza ameriških knjigotržcev (čeprev so tudi oni napovedali bojkot izdaj Simona & Schustra), Društvo pisateljev, Fundacija Svoboda branja, organizacije, ki preprečujejo cenzuro (Anderson, 2017; Statement in support of the right to publish, 2017). Diskusija je šla tako daleč, da je mednarodna zveza založnikov IPA objavila Manifest za svobodo tiska, v katerem pravi: »Podpora in zagovor pravice založnikov, da svobodno izdajajo in distribuirajo dela človeškega uma, pri čemer spoštujejo pravno zaščito avtorskih in sorodnih pravic, vezanih na ta dela tako doma kot po svetu. Naloga zveze IPA je, da se neomajno zoperstavi vsakemu poskusu, ki bi svobodo tiska kakorkoli omejeval.« (IPA freedom to publish manifesto, 2017; prevod iz angl. avtorica)

Pa bi bila zdrava presoja, da Milove nasilne parole niso dobrodejne za vključevalno družbo, lahko cenzura? Ali naj založnik = finančni akrobat prihodnosti tiska karkoli, le da se prodaja?

Milo se je odločil za samozaložniško izdajo. Medijska pozornost in strokovna diskusija o poslanstvu založništva sta mu koristila. Trenutno (julija 2017) je njegova knjiga *Nevaren* številka tri na Amazonovi lestvici. Desni populist, sovražnik feminizma in *enfant terrible* političnega diskurza tako služi milijone.

Sovražni govor se zagotovo obrestuje. Dolgo se tudi bo. Dokler ne bo nekdo nekje prešel od besed k dejanjem. Stari bi rekli, da diši po smodniku.

5 KO KNJIGOTRŽCI, NAJŠIBKEJŠI ČLEN KNJIŽNE VERIGE, REČEJO NE

Medtem ko pri največjem spletnem trgovcu Amazonu služijo mastne provizije od prodaje ekstremističnih knjig, bolj desničarskih, a tudi levičarskih, knjig, katerih sporočila ogrožajo svetovni mir, so bili v preteklih letih predvsem knjigotržci tisti, ki so s prstom pokazali na neprimerne vsebine, na neetični odnos do bralcev in na slabo urejene izdaje. Ne le v Sloveniji, temveč tudi drugje imajo prav knjigarji (poleg knjižničarjev) najbolj neposreden stik z bralci in kupci. Njihova izkušnja, kako vsebina vpliva na bralca, je resnična, vsakodnevna in ne le izraženo število prodanih izvodov tedenske statistike.

Upreti se skušnjavi, da bi se določen naslov dobro obrnil zaradi njegove kontroverzne vsebine, je težko, sploh, če posel ravno ne cveti. V Sloveniji so knjigarne hudo občutile ekonomsko krizo, še bolj, ker je Zakon o enotni ceni knjige prišel deset let prepozno, da bi v najtežjih časih lahko imele stabilno poslovanje. V anglosaškem svetu jih je odnesel Amazon z nelojalno, predvsem nizkocenovno konkurenco. Vseeno v knjigarjih živi knjižni duh,

mogoče celo bolj, kot med samimi založniki. Zdrav razum jim veleva, da so določene vsebine slabe, neprimerne in njihovo orožje je preprosto – ne kupijo takih naslovov in pika. Čeprav so bili prav ameriški in kanadski, kasneje tudi britanski knjigotržci tisti, ki so s prstom pokazali na neprimerno založniško potezo hiše Simona & Schuster ter pozivali k bojkotu prodaje naslova *Nevaren*, pa so nemški knjigotržci tak bojkot dejansko izpeljali.

Priljubljeni pisatelj kriminalnih romanov turško-nemškega porekla Akif Pirinčiči (v slovenščino so prevedeni trije njegovi romani *Felidae*, *Francis: Felidae II* in *Cave canem: Felidae II*, založba Modrijan) se je z migrantsko problematiko soočil v sozvočju z nemškim desno-radikalnim gibanjem Pegida. Poleg besedil, ki jih objavlja na blogih in svoji Facebook strani, je tudi priljubljen govornik na shodih desničarskih skupin. Za žaljive izjave na račun žensk, feminizma, beguncev in migrantov je bil večkrat pravnomočno obsojen za sovražni govor. Njegove izjave so daleč od nedolžnosti. Ko je begunce označil za nove zavojevalce, je izjavil šokanten stavek: »Seveda bi bile tudi drugačne možnosti, da bi uredili njihov status, ampak koncentracijska taborišča trenutno ne delujejo.« Nemško tožilstvo se je odzvalo. Tako tudi na njegovo besedilo, ki tematizira posilstva in nadlegovanje žensk v Kölnu, besedilo, ki bi ga v podobnih tonih in žaljivih podtonih lahko našli tudi v določenih slovenskih medijih izpod peres amaterskih psihologov, misleč, da je ženska lahko srečna, tudi posiljena, če je mamica (Akif Pirinčiči, 2016).

Kakorkoli že, po letu 2015 so se zaprla vsa knjižna vrata za radikalnega avtorja »kravala«, kakor se sam rad predstavlja. Knjigarne so enostavno zavrnilo nakup Pirinčičevih knjig, založniki so ga umaknili iz prodajnih katalogov ter ustavili dobavo. Skorajda čez noč je slavni pisatelj, ki danes to ni več, izginil s knjigarniških polic, enako s spletnih prodajalnic kot so Thalia.de, Hugendubel.de, Buecher.de in celo Amazon.de. Pisatelju, ki je z govorom sejal sovražstvo, so vzeli besedo (Buchhandel listet Krawallautor aus, 2015). Naj reče kdorkoli, da je to cenzura in omejevanje svobode govora, Nemci imajo bogato zgodovino trpljenja zaradi nacistične ideologije. In dobro vedo, saj kot veliko sramoto to obdobje nenehno preučujejo, da se vojna začne s sovražnim.

Ali so založniki in knjigotržci lahko pravi vratarji vsebine?

Ali so lahko varuhi pozitivnih družbenih vrednot?

Ali morajo založniki in knjigotržci za to poseči po cenzuri?

Ali s cenzuro in zavračanjem vsebin, ki prinašajo sovražni govor, omejujejo pravico, ki je resnična osnova za njihovo delovanje – svoboda tiska? Je to samouničenje knjižnega posla?

Založniki in knjigotržci nosijo osebno in materialno odgovornost za izdaje, ki jih ponudijo bralni javnosti. Brez njihovega ustroja praviloma vsebina nima možnosti, da v sistematično organizirani obliki pride do kupcev in bralcev, tudi ne do javnih knjižnic. Kaj pa samozaložniški portali kot CreateSpace, Kindle Direct Publishing (oba del Amazona), Lulu, Kobo, Lightning Source itd.?

Milo je po mesecih burne diskusije za in proti, ko je bila njegova knjiga v središču dogajanja, izdajo lansiral na Amazonu. Namesto 7 do 10 odstotkov od vsakega prodanega izvoda, jih dobi 70! Ali za Amazon in spletne samozaložniške portale ne veljajo etična načela glede sovražnega govora?

Vsako knjigo, ki jo pisatelj naloži na Kindle Direct Publishing, naj bi v uredništvo pri Amazonu pregledali, ali je v skladu s splošno veljavnimi družbenimi normami in ne propagira diskriminatornih vsebin. To veleva pogodba med pisateljem in Amazonom. Pravico imajo, da določeno vsebino ali avtorja zavrnejo. To za angleščino opravijo algoritmi v roku 24 ur, za druge jezike potrebujejo nekoliko dlje. Vendar je sedež Amazona v Seattlu, Ameriki, deželi, ki v imenu svobode govora ne zavrne nikogar in ničesar.

Črv dvoma mi preveva možgane. Kako bi »algoritmi« ocenili izdajo, če bi bil Milo Abdulah?

Odgovornost do vsebine je etični temelj založniškega posla. Tudi če omogoča založnik platformo za izražanje različnih mnenj in prispevkov, je tisti, ki s platformo služi, odgovoren za vsebino, ki jo prispevajo znani ali anonimni pisci komentarjev. Nemci so tako letos spomladi sprejeli zakon, ki s kaznimi do 50 milijonov evrov bremeni spletne platforme (Facebook, Twitter, Google itd.), če v roku 24 ur ne izbrišejo vsebin, ki so v nasprotju z nemškimi zakoni o sovražnem govoru, npr. zanikanje holokavsta. Nenadoma so po ministru za pravosodje planili prav vsi, levi in desni, da omejuje svobodo govora na spletu. Četudi so v nemškem parlamentu zakon nekoliko omilili, predvsem glede glob, lahko domnevamo, da bo šla Evropa v prihodnje v tej smeri.

Cenzura ali družbena odgovornost?

6 V KNJIŽNICO PRIDEJO VSI Z VPRAŠANJEM, KAJ NAJ BEREM

Kakor izziva letošnja tema kongresa ZBDS, je za knjižničarja pomembno izvedeti, kaj je uporabnik nazadnje imel v rokah, saj tako lahko hitro oceni vrsti knjig, ki ga bodo zanimale. Kaj naj stori knjižničar, če uporabnik povprašuje po besedilih, za katera ve, da širijo sovražni govor?

Knjižničar je nedvomno v knjižni verigi najpomembnejši od vseh kulturnih posrednikov, njegovo poslanstvo je daljnosežno in njegova odgovornost tudi.

Je del javne službe, ki omogoča vsem izobrazbenim slojem prebivalstva prost dostop do zvečine knjižnih vsebin.

Leto zatem, ko je svet pretresla afera žaljivih karikatur preroka Mohameda v danskem časopisu Jyllands-Posten (2005), je profesor bibliotekarstva Paul Sturges zapisal: »Vloga knjižničarja je tako kot vloga drugega profesionalnega posrednika informacij, da javnosti omogoči prost dostop do informacij in idej, kar vključuje fikcijo, znanstvene in filozofske spise. Humor je enako pomemben kot znanost. Četudi je humoristično delo predmet spora kot danski stripi, ima knjižničar nalogo, da izdaje, ki niso v nasprotju s pravnim redom, da v branje vsakemu uporabniku, ki to želi. Seveda je velika razlika, ali ima izvod izdaje, ki žali določeno skupino ljudi, le na voljo za izposojajo, ali jo promovira na plakatih ali spletnih straneh. Nekje vmes je mogoče najti dostojanstvene smernice dela, ne da bi zaviral načelo svobodnega dostopa do informacij oziroma spodbujal sovraštvo do posameznikov ali določenih skupin ljudi v družbi.« (Struges, 2006; prevod iz angl. avtorica)

Tudi v Sloveniji poznamo podoben primer, npr. plošča celjske glasbene skupine Strelnikoff, ki na ovitku prikazuje brezjansko Marijo Pomagaj s podgano. V kontekstu omenimo še izdaje francoskega tednika Charlie Hebdo, ki so bile povod za smrtonosen pohod islamskih skrajnežev v Parizu 7. januarja 2015. Zagovornik umetnikov zloglasnega časopisa, ki satirično obravnava vse institucije moči, od katoliške cerkve in predsednika države, do islama itd., odvetnik in pisatelj Emmanuel Pierrat, ki je bil gost 49. mednarodnega blejskega srečanja PEN, pravi: »Zelo pomembno je, da vedno razlikujemo ideologijo od osebnega intimnega prepričanja. Sam spoštujem islam in vsako globoko osebno versko prepričanje, čeprav se gotovo ne morem poistovetiti s to ali ono religijo. A čisto nekaj drugega je ideologija kot npr. islamizem ali katoliški, protestantski in drugi integrizem, ali pa nacionalizmi. Iz vsake ideologije pa se je v obzorju svobode govora dovoljeno ponorčevati ali pa jo kritizirati.«

Kako naj knjižničar preseže svoje osebno prepričanje in dostojanstveno opravlja zaupano poslanstvo kulturnega posrednika v svetu, ki gori v nasprotjih in sovraštvih? Založniku in knjigotržcu lahko osebna etika narekuje, da določene vsebine ne posreduje bralcem in zavrne izdajo ali distribucijo. Knjižničar te možnosti nima. Če je knjiga na trgu, je dolžnost knjižnice, da tako ali drugače omogoči njeno dostopnost. Knjižničar jo mora posoditi, četudi žali njegova intimna prepričanja.

Knjižničar je služabnik javnega povpraševanja.

Knjižničar ne more preprečiti širjenja sovražnega govora v knjigah, ki ugledajo luč sveta.

Knjižničar mora ponuditi vse, kar zahtevajo uporabniki, tudi najbolj skrajne izdaje, naj bodo mizogine, rasistične ali versko nestrpne, celo slikanice in mladinske knjige za otroke izpod peres pravomočno obsojenih pedofilov. Njegova moralna peza se ne giblje zgolj v izbiri med sladkimi romančki zgodovinskih romanc ali vrhunskimi deli slovenske književnosti, kamor je zašla diskusija založniških prerokov v zadnjih letih. Njegova peza je pokrajina branja.

Knjižničarjeva dilema je globok jarek, kamor zdrsne vsakič, ko se zave, da bo določena knjiga v napačnih rokah lahko sprožila družbeni konflikt. Zato se bojim reka, ki je pred leti oglaševal Slovenske dneve knjige: »Knjiga je orožje, vzemi jo v roke.« Žal so v zgodovini knjige oznanjale ideje, ki so se končale kot morije. Težava je tudi ta, da imajo knjige veliko daljši in bolj učinkovit družbeni vpliv, saj njihova vsebina preživi stoletja, kot nam kaže primer Machiavellijevega *Vladarja*.

Po podatkih CeZaRja (Statistični podatki o knjižnicah, 2017) je v letu 2016 knjižnična zbirka samo v splošnih knjižnicah obsegala 11 milijonov in pol enot, kar pomeni več kot 150.000 različnih naslovov (slednje je ocena avtorice). Poleg revije o knjigah Bukle je korak v pravo smer nedvomno portal Dobreknjige.si, ki bi moral dobiti še večjo podporo, več nepristranskih recenzentov in več knjižnih ocen (idealno bi bilo po nizozemskem vzoru oceniti vsako izdajo, ki bo prišla do bralca) tudi izven krogov samih knjižničarjev. Zato so seveda potrebne dodatne javne finance. Zahtevajte jih, saj morda odločajo o vojni in miru. V okviru določenih uredniških skupin portala bi bilo mogoče smiselno obravnavati tudi mejne izdaje, ki vsebujejo elemente za kazenski pregon skladno z 297. členom Kazenskega zakonika in nanje opozoriti tožilstvo, naj ukrepa. Posredovanje informacij je nenazadnje ena izmed temeljnih nalog knjižnic.

7 ZAKLJUČEK

V okviru 49. mednarodnega srečanja pisateljev na Bledu so letos srednješolci razmišljali tudi o sovražnem govoru. Težko jim je šlo od rok, četudi ga srečujejo na vsakem koraku. Bodisi v dnevnem tisku, med spletnimi komentarji in mobiranjem na družbenih omrežjih. Navajam oba zmagovalna eseja natečaja. Takole je razmišljala Ema Hrvatina iz 2. letnika ljubljanske Gimnazije Šiška: »Vplivi sovražnega govora nas spremljajo na vsakem koraku, vsak dan našega življenja, zato se mu včasih težko izognemo. A mislim, da to ni nemogoče. Včasih se moramo upreti, stopiti iz svojega obroča, kjer smo zavarovani, in razmišljati s svojo glavo, takrat se zares lahko izognemo sovražnemu govoru. Hkrati pa tudi sami ne smemo širiti sovražnega govora in povzročati nestrpnosti v svetu.«

Bolj dramatično popiše občutke sošolke ob napadu sovražnega govora zmagovalec višje kategorije, Luka Fijavž, dijak 3. letnika Gimnazije iz Slovenskih Konjic: »Obkoljena s psovki, sem sem komaj prerila do vrat. Udarci so padali povprek. Zbežala sem v najbližji gozd. Medtem sem si neutrudno brisala solze, po najboljših močeh vlekla za sabo lesene noge. Neurje je bilo sedaj že tu. Bliskanje, temni oblaki so me spremljali za krošnjami dreves. Velikokrat sem padla. A pozabila sem na bolečino, osredotočila sem se na težke kaplje dežja, ki so mi močile lase in me opominjale na vse tiste besede. Ko je strela prvič razparala nebo, takrat sem uvidela – tja je ušla moja duša. Sedaj tudi jaz nisem več človek, nisem vredna več kot razvalina, dokler zopet ne najdem sebe, svoje duše, sem le truplo. Neskončen beg pred nevihto. Večen tek za razklanim duhom telesa. Vojna – bežim ali prihajam?«

Tudi knjižničarji se v svojem vsakodnevem delu ne morete izogniti tolstojanškemu vprašanju, ki ga Lev Nikolajevič skorajda retorično postavlja v pismu prijatelju Mahatmi Gandhiju (Popova, 2014):

»Nazadnje pa, kako naj se lotim problema? Kako naj ugotovim, do katere mere lahko žrtvujem svojo individualnost, ki je potrebna za službo človeštvu?«

NAVEDENI VIRI

Akif Pirincci: die Freigabe des deutschen Fickviehs [blog zapis]. (2016). S.l.: Islamnixgut. Pridobljeno 3. 1. 2017 s spletne strani: <http://nixgut.wordpress.com/2016/01/10/akif-pirincci-freigabe-des-deutschen-fickviehs/>

Anderson, P. (2017). *Free speech follow-up: publishing associations support Simon & Schuster* [blog zapis]. New York: Publishing Perspectives. Pridobljeno 1. 4. 2017 s spletne strani: <http://publishingperspectives.com/2017/01/freedom-of-speech-yian-nopoulos-support/>

Buchhandel listet Krawallautor aus [blog zapis]. (2015). Frankfurt am Main: Börsenblatt.net. Pridobljeno 1. 4. 2017 s spletne strani: http://www.boersenblatt.net/artikel-buchhandel_listet_krawallautor_aus.1040586.html

De Propriis, L. in Mwaura, S. (2013). *Demystifying cultural intermediaries: who are they, what do they do and where can they be found in England?*. Discussion paper. Birmingham: Birmingham Business School. Pridobljeno 3. 5. 2017 s spletne strani: http://epapers.bham.ac.uk/1768/1/DP_2013-07.pdf

IPA freedom to publish manifesto: adopted by the IPA Freedom to Publish Committee. (2017). Geneva: International Publishers Association. Pridobljeno 1. 3. 2017 s spletne strani: http://www.internationalpublishers.org/images/Freedom_to_Publish_news/2017/IPA_FREEDOM_TO_PUBLISH_MANIFESTO_2017.pdf

John the Librarian. (2016). *Hate speech in libraries* [blog zapis]. S.l.: John the Librarian. Pridobljeno s spletne strani: <http://johnthelibrarian.com/2016/12/15/hate-speech-in-libraries/>

Kazenski zakonik. (2008). *Uradni list RS*, št. 55/2008.

Klemperer, V. (2014). *LTI – Lingua Tertii Imperii: (govorica tretjega rajha): filologova beležnica*. Ljubljana: Založba/*cf.

Popova, M. (2014). *Why we hurt each other: Tolstoy's letters to Fandhi on love, violence, and the truth of the human spirit* [blog zapis]. S.l.: Brain Pickings. Pridobljeno 1. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.brainpickings.org/2014/08/21/leo-tolstoy-gandhi-letter-to-a-hindu>

Ropac, I. (2014, 10. april). ESČP: dopustne tudi izjave, ki žalijo ali šokirajo. *Delo*, 57, str. 4.

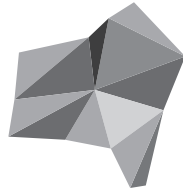
Statement in support of the right to publish. (2017). New York: National Coalition Against Censorship. Pridobljeno 5. 5. 2017 s spletne strani: <http://ncac.org/wp-content/uploads/2017/01/SS-statement-1.5.17-1-1.pdf>

Statistični podatki o knjižnicah. (2017). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 31. 5. 2017 s spletne strani: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>

Sturges. P. (2006). Limits to freedom of expression?: consideration arising from the Danish cartoons affair. *IFLA journal*, 32(3), 181–188.

Yiannopoulos, M. (2017). *Dangerous*. New York: Dangerous Books.

DOBRE PRAKSE

EXAMPLES OF
GOOD PRACTICE

BERIMO Z ROVKO ČRKOLOVKO: BRALNO TEKMOVANJE ZA PETOŠOLCE

LET'S READ WITH THE LETTERHUNTING SHREW: READING COMPETITION FOR FIFTH-GRADERS

Urška Bonin

Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper, Koper
e-pošta: urska.bonin@kp.sik.si

UDK 028.5:373.3

IZVLEČEK

Namen: V prispevku je predstavljen izviren pristop k spodbujanju branja in izboljšanju bralnih navad med petošolci v obliki vodenega bralnega tekmovanja. Po opažanjih in rezultatih raziskav se ravno v tej starostni skupini otrok zanimanje za branje ter posledično opravljanje bralne značke naglo zmanjšuje.

Metodologija/pristop: Raziskava okolja, načrtovanje, organizacija in vodenje bralnega projekta ter njegova evalvacija z uporabo elektronskega beleženja rezultatov tekmovanja, anketnih vprašalnikov za starše in učitelje ter samo-evalvacijskih anket udeležencev.

Rezultati: Bralnega tekmovanja se je v šolskem letu 2016/2017 udeležilo 344 petošolcev iz enajstih obalnih osnovnih šol. V štirih mesecih so učenci prebrali skupno 1629 knjig. Na spletni strani, oblikovani za namene tekmovanja, so udeleženci v tem času objavili 1217 mnenj o prebranih knjigah in oddali 3644 glasov. Iz nabora triinštiridesetih skrbno izbranih naslovov različnih zahtevnostnih stopenj so učenci najpogosteje posegali po knjigah z veliko ilustracijami in manj teksta. 48 % anketiranih učencev meni, da je zaradi tekmovanja prebralo več knjig kot običajno, čemur pritrjuje tudi 30 % staršev, 23 % staršev pa je celo mnenja, da so njihovi otroci prebrali veliko več kot po navadi. Učenci so, razen redkih izjem, vzporedno z bralnim tekmovanjem opravili tudi bralno značko. Prvi rezultati projekta kažejo, da lahko s kombinacijo večje dostopnosti gradiva, zunanje motivacije in medvrstniških spodbud vplivamo na zanimanje za branje.

Omejitve raziskave: Bralno tekmovanje je bilo letos izvedeno prvič, zato nimamo primerljivih podatkov iz preteklosti.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Študija primera izvirne prakse spodbujanja branja v osnovni šoli je lahko dobra osnova za prenos in njen nadaljnji razvoj v druga okolja.

Ključne besede: branje, tekmovanje, bralna značka, petošolci

ABSTRACT

Purpose: The article presents an innovative approach to encouraging reading and improving reading habits among fifth-graders: a guided reading competition. According to observations and research results, the interest in reading and hence the participation in the Reading Badge are in rapid decline in this particular age group.

Methodology/approach: Research of the environment; planning; organization and coordination of the reading competition; evaluation of the reading project via electronic tracking of the results; questionnaires for parents and teachers, and self-evaluation surveys for the participants.

Results: A total of 344 fifth-graders from eleven coastal elementary schools attended the reading competition in school year 2016/2017. In a four-month period, the pupils read a total of 1629 books. On the website, purposely designed for the competition, the participants published 1.217 posts, concerning the books they have read, and casted 3.644 votes. From the set of 43 carefully selected books of various difficulty levels, the pupils most often reached for the ones with plenty illustrations and less text. Due to the competition, 43% of the surveyed pupils believe they have read more books than usual, 30% of the parents agreeing with that. Even more, 23% of the parents believe that their children have read a lot more than usual. With the exception of a few individuals, alongside the reading competition, the majority of the pupils also completed the Reading Badge. The first results of the project show that a combination of increased accessibility of reading materials, external motivation and peer encouragement can influence reading interest.

Research limitations: Since the reading competition was held for the first time this year, we do not have comparable past data.

Originality/practical implications: Case study of the innovative approach to encouraging reading in elementary schools can be applied to and further researched in other environments.

Keywords: reading, competition, Reading Badge, fifth-grade students

1 Uvod

Vsi se strinjamo, da je branje zelo pomembno in da je ljubezen do branja potrebno privzgjati že v zgodnjem otroštvu. Žal pa so vse bolj pogosta tudi opažanja, da po začetnem navdušenju nad branjem, ki je tesno povezano z željo po usvojitvi bralne veščine, zanimanje za branje med mladimi strmo upada. Slovenija pri tem ni nobena izjema. Upad zanimanja za branje med osnovnošolci lahko preprosto izmerimo s podatki o opravljeni bralni znački, ki po četrtem razredu začne vidno upadati (Priloga 1; Rejc, 2017). Seveda to ni in ne more biti edino merilo, je pa lahko eden od pokazateljev. Upad zanimanja za branje leposlovja v razvitem svetu največkrat pripisujemo vedno večjemu

vplivu televizije, računalniških iger in medmrežja, saj so le-ti lažje dosegljivi kot pisana beseda in ne terjajo bralnega napora, kot pravi dr. Meta Grosman (2000). Kako se bomo s tem soočili? Ali lahko sploh kaj naredimo? Kateri so naši cilji? Kateri so cilji branja za bralno značko?

Naloga bralne značke ni samo razvijanje bralne kulture pri mladih, temveč tudi spodbujanje kritičnega sprejemanja in vrednotenja literarnih besedil, kjer učenci prepoznajo karakterne lastnosti literarnih oseb, dogajalni prostor in čas ter vzročno-posledične zveze v besedilu (Dežman, 1998). Vse to seveda vpliva na razvoj bralne pismenosti, ki se v zadnjih letih v Sloveniji dviguje, kot navaja Blanka Rejc (2017, str. 15): »Raziskave PIRLS kažejo, da je Slovenija ena izmed desetih držav, v katerih se je bralna pismenost v letih 2001–2011 izboljšala.« V raziskavo so bili sicer vključeni učenci četrtilnih razredov. Zanimivo bi bilo imeti primerljive podatke za učence razrednih stopenj. Vsekakor stremimo k temu, da bi se opravljanje bralne značke in s tem zanimanje za branje leposlovja ter posledično razvoj bralne pismenosti nadaljevalo tudi v višjih razredih. In če presežemo to obšolsko dejavnost ali pa celo »obveznost«, bi si želeli, da bi mladi brali za zabavo v svojem prostem času, da bi branje vzljubili, do njega gojili pozitiven odnos in ga ne bi zaznavali z odporom. Branje ima dolgoročne učinke, odpira nam poti v različne svetove, domišljajske, intelektualne, podatkovne, duhovne, izkustvene in še bi lahko naštevali, zato je branje pomembno tako za osebno rast kot tudi za oblikovanje zdrave in uspešne širše družbe.

2 NAČRTOVANJE TEKMOVANJA

Po nekaterih statističnih podatkih začne v petem razredu osnovne šole upadati število učencev, ki so opravili bralno značko. Rejc (2017) v svojem magistrskem delu ugotavlja velik upad sodelovanja pri bralni znački predvsem na prehodu učencev v drugo vzgojno-izobraževalno obdobje, še večji upad pa v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju. Raziskave potrjujejo, da čeprav imajo otroci na začetku šolanja večinoma pozitiven odnos do branja, se njihove bralne navade s časom ne krepijo, temveč doživljajo stabilen upad v procesu šolanja, kar se odraža v vse krajšem času, namenjenem branju za zabavo (McKool, 2007; Rejc, 2017). Poleg tega raziskave izpostavljajo, da so fantje manj samozavestni bralci, branju posvečajo manj časa, imajo zanj slabšo motivacijo in nasploh kažejo manj zanimanja za branje od deklet (Farris idr., 2009; Clark in Foster, 2005). Čeprav se po obsežni raziskavi (Clark in Foster, 2005) tako fantje kot dekleta strinjajo, da je branje življenjsko pomembna večšina, fantje branje razumejo kot pomoč pri iskanju zelenega, medtem ko dekleta branje opredeljujejo kot zabavo. Kako torej zajeti vse in za branje motivirati tudi fante? Gustafson (2008) pravi, da so fantje po naravi bolj tekmovalni od deklet in da jih ravno to motivira za branje – ko je na svoji šoli začela organizirati mesečna bralna tekmovanja, se je odstotek

moških bralcev povečal iz 28 na 49 odstotkov. Pachtman in Wilson (2006) pa razlagata, da so otroci bolj motivirani in dosegajo boljše rezultate, če imajo možnost sodelovanja oziroma dela v skupinah pri doseganju cilja, kot pa če delajo individualno.

Gander (2013) pravi, da je do osmega razreda 50-odstotni upad prostočasnega branja in da obstaja bojazen, da učenec ne bo več bral za zabavo, če do sedaj še ni odkril svojega priljubljenega žanra. Po podatkih raziskave britanske neodvisne dobrodelne organizacije National Literacy Trust (Clark in Foster, 2005), kjer je bilo v vzorec zajetih več kot 8000 britanskih osnovnošolcev, imajo tako fantje kot dekleta od vseh žanrov najraje pustolovske zgodbe, na drugem mestu pa je pri obeh spolih humor. Poleg tega Chambers (1996) meni, da je najbolj pogost razlog za izbiro knjige ta, da smo zanjo slišali od svojih prijateljev.

V Osrednji knjižnici Srečka Vilharja v Kopru smo si zastavili cilj, da bi med petošolci ponovno vzbudili zanimanje za branje. Želeli smo ustvariti razredno klimo, ki bi bila pozitivno naravnana do branja in vključiti čisto vse posameznike iz dotične populacije. Organizirali smo torej bralno tekmovanje za petošolce osnovnih šol občine Koper. To ni enostavno in enoznačno, saj smo si posamezniki med seboj zelo različni. Ker vemo, da so med posamezniki tudi taki, ki zelo radi in veliko berejo, smo se namenoma odločili, da se usmerimo na celotno razredno skupnost in ne več zgolj na posameznika – prav tu se kaže inovativnost ter izvirnost našega projekta. Organizirali smo tekmovanje med razredi. Postavili smo jim pogoj, da mora vsak posameznik v razredu v času tekmovanja prebrati vsaj eno knjigo, da je lahko razred kot celota uvrščen, v nasprotnem primeru so diskvalificirani. Tekmovanje ima seveda tudi negativen aspekt, ki lahko vodi do prepričanja, da je zmaga najpomembnejša, kar nikakor ni naš cilj. Hkrati pa nam tekmovanje samo ponuja tudi pozitiven vidik, saj spodbuja sodelovanje med člani ekipe, česar smo se nadejali, saj smo računali ravno na medvrstniške spodbude pri motivaciji slabih bralcev. Naša pričakovanja in domneve so potrdili rezultati samoevalvacijske ankete, kjer je na vprašanje, kaj jim je bilo pri bralnem tekmovanju najbolj všeč, ena od učenk odgovorila: »Prisiljena sem bila prebrati vsaj eno knjigo, zato da sošolci niso bili izključeni iz tekmovanja.«

3 BRALNO TEKMOVANJE

V šolskem letu 2016/2017 smo organizirali nagradno bralno tekmovanje. Glavna nagrada je enodnevni izlet za cel razred. Tekmovanje smo naslovili *Berimo z Rovko Črkolovko*, saj je Rovka Črkolovka priljubljena in uspešna maskota Osrednje knjižnice Srečka Vilharja. K bralnemu tekmovanju se je priključilo 11 šol, 18 razredov oziroma 344 učencev. Vsaka šola je prejela ličen, zložljiv knjižni regal v podobi potovalnega kovčka, ki ga je v razred

pripeljala kar sama Rovka Črkolovka. Poleg regala je vsaka šola prejela tudi zbirko knjig. Število izvodov na posamezno zbirko je bilo pogojeno s številom prijavljenih učencev na dotični šoli, vsaka šola je tako, glede na število prijavljenih tekmovalcev, prejela zadostno število izvodov. Na ta način smo želeli povečati dostopnost gradiva, ki je bilo tako ves čas pri roki in tudi na očeh, saj so razstave učinkovita oblika motiviranja za branje, kot ugotavlja že Tilka Jamnik (1997).

Za potrebe tekmovanja smo oblikovali in skrbno načrtovali namensko zbirko skoraj 600 knjig. Vključili smo 43 naslovov tako slovenskih kot tujih avtorjev (Priloga 2), večinoma novih izdaj. Od tega je pet naslovov dostopnih tudi v elektronski obliki na portalu Biblos. Izogniti smo se skušali vsem naslovom za domače branje in raznim priporočilnim seznamom za bralno značko. Iz literarnokritičnega vidika seveda niso vsi naslovi vrhunske kakovosti. Namenoma smo v zbirko vključili tudi manj zahtevna besedila za tiste učence, ki imajo težave z branjem. Skušali smo zadostiti čim večji paleti okusov, zato smo v zbirko bralnega tekmovanja vključili precejšnje število humornih knjig, najdemo pa tudi pustolovske zgodbe, detektivke in akcijske pripovedi, zgodovinske romane, problemske pripovedi in ne nazadnje tudi klasiko. Vse knjige so bile z osnovnimi informacijami predstavljene na portalu bralnega tekmovanja.¹ Na tej spletni strani so učenci lahko poleg informacij o knjigah prebrali tudi kakšno zanimivost o avtorjih in vsebini knjig, napotke za pisanje ocen prebranim knjigam, lahko so reševali kvize in podobno.

4 REZULTATI

Tekmovanje se je začelo oktobra 2016 v tednu otroka in je trajalo štiri mesece oziroma do 8. februarja 2017. Učenci so imeli ves čas tekmovanja knjige na voljo kar v razredu, ponekod pa v šolskih knjižnicah. Nekateri so celo sami skrbeli za beleženje izposoje in se tako preizkusili v vlogi knjižničarja, kar jim je bilo zelo všeč. Po prebrani knjigi so morali mentorju zgodbo na kratko obnoviti in skupaj izpolniti kratek elektronski vprašalnik, preko katerega smo sproti beležili rezultate tekmovanja. Ti so bili ves čas tekmovanja javno objavljeni na spletni strani v obliki ažurnega grafičnega prikaza. To je še dodatno spodbujalo učence k branju in pripomoglo k transparentnosti tekmovanja. Poleg tega smo učence prosili, naj vsako prebrano knjigo ocenijo s sistemom petih zvezdic glede na všečnost in objavijo svoje mnenje o knjigi. Na spletni strani so tako objavili kar 1217 mnenj. Na voljo so imeli tudi navodila, kako naj bi ta mnenja oblikovali, zapisovali in objavljali. Nekateri so se navodil držali in dobili smo prave male literarne kritike, spet drugi so se držali najbrž

¹ Dostopen na: <http://bralnotekmovanje.blogspot.si>.

ustaljenih navad spletnega objavljanja. S tem mislimo na Facebook objave in kratka SMS-sporočila z vsemi anglicizmi in okrajšavami.

Menimo, da jih je možnost objavljanja še dodatno motivirala k branju. Nam pa se je zdelo pomembno, da so lahko preko teh objav komunicirali med seboj in s širšim krogom vrstnikov ter ne izključno samo s svojimi sošolci. Naj spomnimo, da sodi socialna interakcija, h kateri med drugim prištevamo pogovore o prebranem in priporočanje knjig med vrstniki, med pomembnejše dejavnike bralne motivacije (Rejc, 2017). Objavljena mnenja vrstnikov so lahko všečkali. Tako so oddali 3644 glasov. Avtorje najboljših in najbolj izvirnih mnenj smo tudi nagradili. Čeprav je bilo tekmovanje namenjeno celotnim razredom, smo podelili tudi nekaj individualnih nagrad. Nagradili smo posameznike, ki so prebrali največ knjig. Zmagovalka je v tem primeru deklica, ki je v štirih mesecih prebrala kar 35 knjig. Že na drugo mesto pa se je uvrstil učenec s 27 prebranimi knjigami. Sicer pa so najpogosteje posegali po knjigah z veliko ilustracijami in manj teksta. Na absolutnem prvem mestu največkrat prebrane knjige je *Otilija in rumena mačka*, ki je delo priznanega britanskega ilustratorja in karikaturista Chrisa Riddella. Se pa že na četrtem mestu nahaja knjiga skoraj brez ilustracij z veliko več besedila, in sicer gre za *Babico barabico* avtorja Davida Walliamsa, ki je v slovenskem prevodu natisnjena na 255 straneh.

Skupno so prebrali 1629 knjig. V uvodu drugega poglavja smo prikazali izsledke raziskav glede na razlike med spoloma in do podobnih ugotovitev smo prišli tudi mi. Dekleta so se izkazala za boljše bralke, saj so skupaj prebrala 1035 knjig, fantje pa skoraj polovico manj, in sicer 594 knjig. Res, da je bilo fantov (158) nekaj manj kot deklet (186), vendar ne bistveno manj. Od vseh 344 sodelujočih samo pet fantov ni prebralo niti ene knjige in to so bili tudi edini tekmovalci, ki niso izpolnili zastavljenega pogoja. Čeprav so fantje redkeje posegali po knjigah, so skoraj vsi nekaj prebrali. Torej lahko sklepamo, da je pri fantih tekmovalnost vendarle spodbudila zanimanje za branje. Fantje so največkrat prebrali knjigo *Tomaž Golob in njegov genialni svet*, drugo mesto pa sta si delili knjigi *Ledeni zmaj in Jaz, Elvis Riboldi*. Dekleta so največkrat prebrala knjigo *Otilija in rumena mačka*, drugo mesto pa sta si delili knjigi *Babica barabica* in ponovno *Jaz, Elvis Riboldi*.

Po dogovoru z učitelji so se na večini vključenih šol knjige, prebrane za bralno tekmovanje, upoštevale tudi kot knjige, prebrane za bralno značko. Učenci so, razen redkih izjem, tako vzporedno z bralnim tekmovanjem opravili tudi bralno značko. Prejeli smo informacijo, da so na nekaterih šolah letos prvič vsi petošolci brez izjeme opravili tudi bralno značko. Spodaj (Preglednica 1) je prikaz opravljanja bralne značke v petem razredu na Osnovni šoli Antona Ukmarja v zadnjih petih letih.

Preglednica 1: *Osnovna šola Antona Ukmarja Koper – bralna značka 5. r., 2012–2017*

5. razred	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017
Št. vseh učencev	78	54	84	72	61
Opravili BZ	33	30	68	55	61

V tekmovanje sta bila vključena tudi dva tujejezična učenca, ki sta bila v šolskem letu 2016/2017 prvič vključena v slovenski šolski sistem. Ponudili smo jima možnost branja kratkih zgodb po presoji svoje učiteljice, da sta se lahko seznanila s slovenskim jezikom in da se nista čutila izključena iz razrednega dogajanja ter razredne skupnosti. Skupaj sta prebrala 11 knjig.

Zmagovalni razred smo določili s povprečjem prebranih knjig na učenca v posameznem razredu. Upoštevati smo morali, da so oddelčne skupnosti različno številčne. Zmagovalni razred je prebral 149 knjig s povprečjem 8,77 knjige na učenca. Na drugem mestu je razred, ki je prebral 107 knjig s povprečjem 6,69 knjige. Na tretjem pa razred s 121 prebranimi knjigami in povprečjem 6,37.

5 EVALVACIJA

Ob zaključku tekmovanja smo udeležencem, njihovim staršem in učiteljem ter šolskim knjižničarjem razdelili anketne vprašalnike. Na vprašanje, kaj jim je bilo pri bralnem tekmovanju najbolj všeč, so učenci večkrat omenili možnost podajanja mnenj, objavljanja komentarjev in všečkanje vsebin, tekmovanje samo ter dejstvo, da je sodeloval ves razred. Povedali so, da so se pogovarjali o knjigah tako v šoli med sošolci (88,89 %) kot tudi doma (74,07 %). Na vprašanje, ali se jim zdi, da so zaradi tekmovanja prebrali več knjig kot navadno, je 48,15 % učencev odgovorilo z da, 12,69 % pa celo z veliko več. Temu se pridružujejo tudi starši, saj jih 30,23 % meni, da je zaradi tekmovanja njihov otrok prebral več knjig, 23,26 % pa veliko več. 58,14 % staršev svojega otroka za časa tekmovanja ni nikoli preganjalo z branjem. Starši so pod vprašanjem, kaj jim je bilo najbolj všeč pri bralnem tekmovanju, omenjali samoiniciativnost otrok pri branju, dodatno spodbudo otrokovega interesa za branje in pogovore o prebranih knjigah. Učiteljice temu dodajajo sodelovanje prav vseh učencev v razredu, medsebojno vzpodbujanje in knjižna priporočila.

6 ZAKLJUČEK

Prvi rezultati projekta kažejo, da s kombinacijo večje dostopnosti raznolikega gradiva, zunanje motivacije in medvrstniških spodbud ali t. i. socialne motivacije lahko vplivamo na zanimanje za branje. Na pobudo staršev bomo v šolskem letu 2017/2018 bralno tekmovanje razširili tudi na šestošolce. Do sedaj

imamo že več kot 800 prijavljenih. Poleg tega pa smo k sodelovanju povabili tudi učence slovenskih osnovnih šol na Tržaškem.

NAVEDENI VIRI

Chambers, A. (1996). *The reading environment: how adults help children enjoy books*. York, ME: Stenhouse Publishers.

Clark, C. in Foster, A. (2005). *Children's and young people's reading habits and preferences: the who, what, why, where and when*. London: National Literacy Trust.

Dežman, S. (1998). *Bralna značka v osnovni šoli: aktivnosti spodbujanja branja in preverjanja prebranih knjig: priročnik za mentorje bralne značke*. Radovljica: Skriptorij KA.

Farris, P. J., Werderich, D. E., Nelson, P. A. in Fuhler, C. J. (2009). Male call: fifth-grade boys' reading preferences. *Reading teacher*, 63(3), 180–188.

Gander, L. (2013). Put an end to the middle school reading decline. *Library media connection*, 32(3), 20–23.

Grosman, M. (2000). Zakaj brati? Vprašanje, ki terja vedno nove odgovore. V I. Saksida (ur.), *Bralna značka v tretjem tisočletju: zbornik ob 40-letnici bralne značke* (str. 21–26). Ljubljana: Rokus.

Gustafson, C. (2008). Reading motivation through competition: boys as readers. *Library media connection*, 26(5), 16–17.

Jamnik, T. (1997). Motivacija za branje v mladinskih knjižnicah. *Slovenščina v šoli*, 2(1), 4–9.

McKool, S. S. (2007). Factors that influence the decision to read: an investigation of fifth grade students' out-of-school reading habits. *Reading improvement*, 44(3), 111–131.

Pachtman, A. B. in Wilson, K. A. (2006). What do the kids think?. *Reading teacher*, 59(7), 680–684.

Rejc, B. (2017). *Razvijanje bralne pismenosti z bralno značko*. Magistrsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

PRILOGA 1: OSNOVNA ŠOLA ANTONA UKMARJA KOPER – BRALNA ZNAČKA 2012–2017 (pripravila Mateja Kokošar, knjižničarka)

Število učencev, ki so opravili bralno značko v šolskem letu 2012/2013										
Razred	1. R.	2. R.	3. R.	4. R.	5. R.	6. R.	7. R.	8. R.	9. R.	Skupaj
Število vseh učencev	55	66	78	54	78	69	76	67	71	614
Opravili BZ	48	64	57	42	33	27	23	21	18	333
Število mentorjev	2	3	3	2	3	4			17	

Število učencev, ki so opravili bralno značko v šolskem letu 2013/2014										
Razred	1. R.	2. R.	3. R.	4. R.	5. R.	6. R.	7. R.	8. R.	9. R.	Skupaj
Število vseh učencev	81	58	67	81	54	79	69	78	66	633
Opravili BZ	68	48	60	42	30	17	23	22	20	330
Število mentorjev	3	2	3	3	2	3			16	

Število učencev, ki so opravili bralno značko v šolskem letu 2014/2015										
Razred	1. R.	2. R.	3. R.	4. R.	5. R.	6. R.	7. R.	8. R.	9. R.	Skupaj
Število vseh učencev	70	78	58	68	84	54	81	71	79	643
Opravili BZ	60	67	50	54	68	32	20	33	20	404
Število mentorjev	3	2	2	3	3	3			16	

Število učencev, ki so opravili bralno značko v šolskem letu 2015/2016										
Razred	1. R.	2. R.	3. R.	4. R.	5. R.	6. R.	7. R.	8. R.	9. R.	Skupaj
Število vseh učencev	81	67	78	62	72	77	58	80	71	646
Opravili BZ	76	61	64	50	55	26	21	15	18	386
Število mentorjev	3	2	3	3	3	3			17	

Število učencev, ki so opravili bralno značko v šolskem letu 2016/2017										
Razred	1. R.	2. R.	3. R.	4. R.	5. R.	6. R.	7. R.	8. R.	9. R.	Skupaj
Število vseh učencev	98	79	72	81	61	70	77	66	76	680
Opravili BZ	89	70	66	61	61	23	19	18	14	421
Število mentorjev	4	3	3	3	3	3			19	

PRILOGA 2: SEZNAM KNJIG, VKLJUČENIH V BRALNO TEKMOVANJE

1. Andruetto, M. T. (2014). *Juanova dežela*. Medvode: Malinc.
2. Appel, F. (2012). *Napoleonov dvojniki*. Izola: Ark.
3. Appel, F. (2010). *Spomini na Aleksandra*. Izola: Ark.
4. Ardagh, P. (2016). *Zeleni Gressinghamski možje*. Hoče: Skrivnost.
5. Ardagh, P. (2015). *Grozni konec*. Ljubljana: KUD Sodobnost International.
6. Baisch, M. (2014). *Anton pod vodo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
7. Bidari, B. (2016). *Jaz, Elvis Riboldi*. Ljubljana: KUD Sodobnost International.
8. Burchett, J. in Vogler, S. (2011). *Gozdni požar*. Ljubljana: Alica.
9. Campoy, A. (2014). *Deset ptic Elster*. Ljubljana: Grlica.
10. Cowell, C. (2008). *Kako postati gusar*. Tržič: Učila International.

11. Dvořáková, P. (2016). *Julija med besedami*. Dob pri Domžalah: Miš.
12. Fernández Paz, A. (2015). *Ime mi je Skywalker*. Medvode: Malinc.
13. Gaiman, N. (2013). *Kaj pa mleko?*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
14. Gluvič, G. (2004). *Detektiv Zdravc*. Ljubljana: Karantanija.
15. Gombač, Ž. (2014). *Živa in skrivnost mumije*. Ljubljana: Vilinia.
16. Helfer, M. in Köhlmeier, M. (2015). *Rosie in pradedek*. Ljubljana: eBesede.
17. Hof, M. (2007). *Majhna možnost*. Dob pri Domžalah: Miš.
18. Hrovat, U. (2016). *Vampirski paradižniki*. Ljubljana: Karantanija.
19. Kerrin, J. S. (2011). *Martin Bridge. Naprej in navzgor!*. Hoče: Skrivnost.
20. Konc Lorenzutti, N. (2013). *Društvo starejših bratov*. Dob pri Domžalah: Miš.
21. Landau, I. (2011). *Glavo pokonci!*. Ljubljana: Koleda.
22. Maar, P. (2011). *Gospod Bello in modro čudo*. Ljubljana: Družba Piano.
23. Martin, G. R. R. (2016). *Ledeni zmaj*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
24. Melville, H. (2016). *Moby Dick*. Ljubljana: Karantanija.
25. Menten, T. (2016). *Mumija Dumi in zlati skarabej*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
26. Nöstlinger, C. (2009). *Rozi Rigler, dobri duh*. Ljubljana: Družba Piano.
27. Patterson, J. (2015). *Strašna šola, najhujša leta mojega življenja*. Izola: Grlica.
28. Pelseener, R. D. (2011). *Sponka*. Hoče: Skrivnost.
29. Philipps, C. (2009). *Bela kava in Posipanec*. Dob pri Domžalah: Miš.
30. Pichon, L. (2014). *Tomaž Golob in njegov genialni svet*. Tržič: Učila International.
31. Pregelj, S. (2016). *Deček Brin na domačem kolišču*. Dob pri Domžalah: Miš.
32. Riddell, C. (2015). *Otilija in rumena mačka*. Ljubljana: KUD Sodobnost International.
33. Steinhöfel, A. (2010). *Riko, Oskar in senčne prikazni*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
34. Strong, J. (2015). *Duh v kopeli*. Hoče: Skrivnost.
35. Suhodolčan, P. (2002). *Kolesar naj bo!*. Ljubljana: Karantanija.
36. Temperley, A. (2004). *Čarodej iz Samarkanda*. Ljubljana: Rokus.
37. Volpi Lisjak, B. (2016). *Ribič Sardon: primorske pripovedi za otroke in starše*. Trst: Mladika.
38. Vrabič, T. (2006). *Kolodvor letnih časov*. Ljubljana: Karantanija.
39. Walliams, D. (2015). *Mihec milijarder*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
40. Walliams, D. (2014). *Babica barabica*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
41. Walliams, D. (2015). *Zlobna zobarka*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
42. Welsh, R. (2014). *Vampek*. Ljubljana: eBesede.
43. Wilkins, K. (2013). *Skrivnostne globine*. Hoče: Skrivnost.

BRANJE IN POZORNO POSLUŠANJE S POMOČJO TERAPEVTSKEGA PSA

READING AND LISTENING ATTENTIVELY WITH THE HELP OF A THERAPY DOG

Mojca Debevc

Osnovna šola Hinka Smrekarja, Ljubljana
e-pošta: mojca.debevc@gmail.com

UDK 028.5:615.85:636.7

IZVLEČEK

Na zgodnji in tudi poznejši razvoj bralne pismenosti vplivata motivacija in interes za branje. Prav šibka motiviranost otrok za branje predstavlja veliko težavo pri učenju te spretnosti. Na Zavodu za terapijo s pomočjo psov PET delujejo terapevtski pari (vodnik in terapevtski pes), ki so usposobljeni za izvajanje programa R.E.A.D.® (Reading Education Assistance Dogs®), nastalega pod okriljem organizacije Intermountain Therapy Animals iz ZDA. Zavod PET je program poimenoval *Berem za PET – branje s pomočjo psa*. Terapevtski psi so vključeni z namenom izboljšanja bralne pismenosti otrok, povečanja motivacije, interesa in pozitivnega odnosa do knjig ter branja na preprost način, saj otrok bere psu. *Poslušam za PET* je eden od programov, ki vzbuja pozitiven odnos do knjig in željo po branju ter razvija slušno pozornost s pomočjo terapevtskega psa.

Ključne besede: bralna pismenost, motivacija za branje, terapevtski pari, terapija s pomočjo živali, poslušanje

ABSTRACT

Motivation and an interest in reading influences early and late development of reading literacy. The lack of motivation for reading in children is a big problem in learning this skill. At the Slovenian Institute of animal assisted therapy PET, therapy teams (a handler and a therapy dog) are trained for the implementation of the programme R.E.A.D.® (Reading Education Assistance Dogs®) which was created under the patronage of the organisation Intermountain Therapy Animals from the USA. The institute PET named the programme Reading for FIVE/ PET – reading with the help of a dog. Therapy dogs are included with the purpose of improving reading literacy of the children, an increase in motivation, interest and positive attitude towards books and reading in a simple way because the child reads to the dog. The programme Listening for FIVE/PET is also a programme that convey a positive relationship towards books, the desire

for reading and it simultaneously develops and improves listening skills with the help of a therapy dog.

Keywords: reading literacy, reading motivation, therapy team, animal-assisted therapy, listening

1 Uvod

Bralna pismenost je v sodobnem svetu, ko smo obkroženi s številnimi informacijami, vse pomembnejša tako za posameznika kot za družbo. Branje namreč predstavlja pot do informacij in znanja, poleg tega je pomembno za osebno rast ter boljše razumevanje sebe in sveta nasploh (Kašman, 2014). Nizka funkcionalna pismenost je globalni problem. Kljub velikemu prizadevanju pedagogov po vsem svetu in v slovenskem prostoru je slabih bralcev zelo veliko. Veliko otrok konča osnovno šolo funkcionalno nepismenih. To je lahko velika ovira za njihovo nadaljnje šolanje, uveljavljanje v družbi oziroma v življenju nasploh (Šubic, 1997).

Za učinkovito učenje branja so potrebni želja, trud in vztrajanje. Pomembna sta vaja in urjenje, saj lahko otrok le tako utrdi tehniko branja. Na začetku ni najpomembnejše niti razumevanje prebranega niti pridobivanje znanja iz prebranega. Pomembno je, da otrok vadi toliko časa, da za branje ne potrebuje več toliko miselne pozornosti, branje pa postane avtomatizirano (Žerdin, 2003). Ravno šibka motiviranost otrok za branje predstavlja veliko težavo pri učenju te spretnosti. Bucikova (2003) trdi, da sta motivacija in interes za branje oziroma pozitiven odnos do branja ključna za zgodnji in tudi poznejši razvoj pismenosti.

Motivacija za branje je večdimenzionalni pojav. Gre za skupek različnih motivacijskih dejavnikov, vključno z otrokovim interesom za branje, njegovim odnosom do branja in vrednotenjem različnih bralnih dejavnosti. Motivacija je pomembna kot rezultat bralne izkušnje in kot napovednik prihodnjih bralnih spretnosti ter dosežkov (Bucik, 2003). Motivacijo delimo na notranjo in zunanjo. Notranja motivacija se nanaša predvsem na posameznikovo notranjo željo in zavzetost v neki dejavnosti, ne glede na to, ali ima ta zunanjo vrednost. Tako motiviran otrok bo sam izbral knjige in jih bral v prostem času v šoli ali doma. Iskal bo priložnost za branje. Notranja motivacija izhaja iz notranjih potreb in želja posameznika, zato je učinkovitejša in pomembnejša od zunanje (Bucik, 2003). K njenim najpomembnejšim dejavnikom spada interes za branje.

Interes lahko opredelimo kot osebno značilnost posameznika, ki se razvije po določenem času. Je razmeroma stabilna in dolgotrajna nagnjenost, navadno povezana s povečanim znanjem in pozitivnimi vrednotami ter pozitivnimi

čustvi do nekega področja, predmeta oziroma dejavnosti. Ko to splošno opredelitev interesa povežemo z interesom za branje, ugotovimo, da posameznik razvije svoj osebni interes za branje takrat, ko postane branje užitek, ko si želi prebrati knjigo, ko se iz prebranega nekaj nauči in mu prebrana knjiga predstavlja tudi samopotrditvev. Skozi pozitivne bralne izkušnje se interes za branje postopoma razvija. Pozitivna bralna izkušnja pomeni, da otrok začne branje povezovati s pozitivnimi čustvi, užitkom, prijetnim doživljanjem (Bucik, 2003). Prav tako kot interes je tudi otrokov odnos do branja pomemben element bralne motivacije. Pečjakova (1999) označuje odnos do branja kot relativno trajno naravnost posameznika do bralnega gradiva, do bralnih situacij in vsega, kar je povezano z branjem. Ta naravnost je lahko pozitivna ali negativna. Mathewson (1979 cv: Pečjak, 1999) pravi, da odnos do branja določajo trije dejavniki: prevladujoča občutja ob branju, pripravljenost za branje in vrednostno prepričanje o branju.

Zunanja motivacija je prisotna takrat, ko se posameznik ukvarja z branjem zaradi zunanje spodbude oziroma pričakuje izid, ki je zunanje narave. Otrok bere, da bi dobil nagrade, točke, nalepke, zvezdice, pohvale itd. Motiviran je zaradi spodbude okolice. Zunanja spodbuda je močna in ima takojšen vpliv na otroka, a na žalost je kratkoročnega pomena (Bucik, 2003).

2 POSREDOVANJE S POMOČJO ŽIVALI

V svetu se že vrsto let v terapevtske namene uporablja različne živali. Posredovanje s pomočjo živali (angl. animal assisted interventions – AAI) namensko vključuje živali, ki ustrezajo določenim merilom, kot del terapevtskega procesa ali izboljšanja kakovosti človekovega življenja na katerem koli področju. Najpogosteje v tovrstne namene uporabljajo pse. Raziskave na področju terapevtskih živali kažejo, da otroci z nizko samopodobo pogosto raje sodelujejo z živalmi kot z ljudmi. Ob njihovi prisotnosti se bolj osredotočijo na dejavnost in še dolgo obujajo spomine na pozitivno izkušnjo (Intermountain therapy animals, 2009).

Terapevtski par sta prostovoljca, vodnik in pes, ki sta člana določene prostovoljne organizacije. Obvežeta se, da bosta prostovoljno prihajala v določeno ustanovo (šola, knjižnico, knjigarno, bolnišnico, dom starejših občanov itd.). To lahko kontinuirano počneta vse leto ali pa se dogovorita zgolj za enkratni obisk. Terapevtski pes je dobro socializiran, vzgojen in šolan pes z visokim tolerančnim pragom do ljudi in drugih živali. Ima veljavno veterinarsko spričevalo in je redno negovan. Njegov vodnik je izobražen na področju posredovanja s pomočjo psa in ima dodatna znanja na področju dela z otroki, starostniki, osebami s posebnimi potrebami itd.

Posredovanje s pomočjo psa se deli na terapijo s pomočjo psa in aktivnost s pomočjo psa. Terapija s pomočjo psa (angl. animal assisted therapy – AAT) je ciljno usmerjeno posredovanje, v katerem je pes, ki ustreza določenim merilom, sestavni del procesa. Terapijo s pomočjo psa izvajajo za to usposobljeni strokovnjaki v okviru svoje stroke. Terapija s pomočjo psa je dlje časa trajajoč proces. Ključne značilnosti so točno določeni cilji za vsakega posameznika in beleženje ter spremljanje napredka. Aktivnost s pomočjo psa (angl. animal assisted activity – AAA) je posredovanje, ki zagotavlja možnosti za motivacijske, izobraževalne, rekreacijske in/ali terapevtske koristi, s katerimi izboljšamo kakovost življenja. Lahko je tudi enkratni obisk določene ustanove. Cilji niso točno določeni, beleženje napredka ni obvezno, vsebina obiska pa je lahko spontana (Debevc, Horvat Kokalj in Rijavec, 2012).

V nadaljevanju bomo predstavili dva alternativna programa načina branja (*Berem za PET* in *Poslušam za PET*), ki ju izvajamo na Osnovni šoli Hinka Smrekarja v Ljubljani.

3 BEREM ZA PET

R.E.A.D.® (*Reading Education Assistance Dogs*®) je program organizacije Intermountain therapy animals iz Združenih držav Amerike. Prvič se je začel izvajati v splošni knjižnici Salt Lake City, kjer so ga poimenovali Popoldnevi s psom (angl. *Dog day afternoons*) (Intermountain therapy animals, 2009).

Terapevtski pari Zavoda za terapijo s pomočjo psov PET iz Slovenije so usposobljeni za izvajanje programa R.E.A.D.®. Zavod PET je program R.E.A.D.® poimenoval Berem za PET – branje s pomočjo psa. Izvajajo branje s pomočjo psa v šoli in branje s pomočjo psa v knjižnici. Program, ki se izvaja v šoli, je opredeljen kot terapija s pomočjo psa (AAT), ker so postavljeni specifični cilji za vsakega posameznika posebej in je njihov napredek spremljan ter dokumentiran (Intermountain therapy animals, 2009). Branje s pomočjo psa v knjižnici je opredeljeno kot aktivnost s pomočjo psa (AAA). Otroci se za enkratni obisk predhodno prijavijo pri knjižničarki, cilji niso zastavljeni za vsakega posameznika posebej, posamezna aktivnost se ne dokumentira. Namen je motivacija, zabava in sprostitvev ob branju. Program se lahko izvaja enkrat na teden najmanj en mesec ali enkrat na mesec vse leto. Čas trajanja srečanja s terapevtskim parom je od 10 do 20 minut na otroka. Knjižnica zagotovi primeren prostor in knjige z živalsko tematiko ter vnaprej zbira prijave otrok, ki si želijo sodelovati pri enkratnem obisku (Debevc idr., 2012).

Branje s pomočjo psa v knjižnici je način dela z otroki, ki so različno stari in imajo različne bralne sposobnosti. Ta izkušnja je za otroka motivacijska, poučna in zabavna (Intermountain therapy animals, 2009). Ne glede na to, ali terapevtski par bere z otrokom, ki ima težave na področju branja, z otrokom,

ki še ne bere, ali z odličnim bralcem, ga bo spodbudil, da več bere in ponovno obišče knjižnico. Predvsem pa bo pokazal, da je branje lahko zabavno in prijetna izkušnja. Program je zastavljen tako, da terapevtski par in otrok sedita skupaj na odeji (Slika 1).

Slika 1: *Branje s pomočjo psa* (foto: Jasmina Haskovič, 2012)

Vsako srečanje je sestavljeno iz treh povezanih delov. Uvodni del je namenjen predstavitvi otroka in terapevtskega para ter pravil obnašanja ob psu in izbiri knjige, ki jo bo bral otrok. Med izbiranjem knjige vodnik pokaže otroku, kako naj knjigo pravilno prime in kako naj obrača liste. Da se otrok lažje odloči, katero knjigo bo izbral, z vodnikom prebereta njen naslov, avtorja in ilustratorja ter jo prelistata in si ogledata ilustracije. Vodnik otroka spodbudi, da poskuša na osnovi naslova in ilustracij predvideti, kakšna bo vsebina knjige. Nato ga spodbudi, naj psu pokaže in razloži ilustracije, ter pojasni, zakaj se je odločil ravno za dotično knjigo. Na ta način ga uči primernega odnosa do knjig, saj otrok s tem, ko zna prepoznati, katera knjiga mu je všeč, postopoma pridobiva na samozavesti. Hkrati pa se uči tudi samostojnega sprejemanja odločitev (Slika 2).

V glavnem delu otrok bere psu izbrano zgodbo. Naloga vodnika je, da pozorno opazuje otroka in psa ter dejavno sodeluje med branjem. Otroka v imenu psa sprašuje o prebrani vsebini. Ob tem otrok pogosto odgovarja neposredno psu. Ta je tisti, ki ne razume in ne zna, otrok pa je njegov učitelj, ki mu pomaga, da bo razumel. S tem se pozornost otroka obrne na psa in odvrne od osredotočenosti na lastne omejitve. Vodnik uporabi pasjo mimiko in kretnje za podkrepitev vprašanj, ki jih postavlja otroku. Primer: »Mislim, da je bila Tessi zgodba zelo všeč. Ali si videl, kako je dala tačko na knjigo?« Otrok med branjem pogosto preverja, ali ga pes res posluša. Zato mora biti vodnik zelo iznajdljiv in mora imeti odgovor na vsako vprašanje v zvezi s psom. Na vsako

otrokovo vprašanje mora prepričljivo odgovoriti in odgovor vedno podkrepiti oziroma preusmeriti na psa. Otrok se navadno psa med branjem dotika, kar vpliva na večjo sproščenost, nižji krvni pritisk in utrip srca. Ključno za uspeh je, da so vprašanja osredotočena na psa, s čimer se otroka ne izpostavlja, zato ni pod pritiskom. Tako se otrok ne prestraši, ampak poteka interakcija tekoče, saj ima občutek, da pomaga psu in ne obratno (Intermountain therapy animals, 2009). Osnova branja s pomočjo psa je dejavno sodelovanje. Za uspešno sodelovanje je odločilna dobra besedna in nebesedna komunikacija med udeleženci, ki pri otroku, psu in vodniku vzbudi medsebojno zaupanje ter posledično dejavno sodelovanje.

Slika 2: Izbiranje knjige za branje (foto: Jasmina Haskovič, 2012)

Slika 3: Pogovor o prebrani vsebini in sodelovanje psa med branjem (foto: Jasmina Haskovič, 2012)

Zaključni del srečanja traja nekaj minut. Pogosto se zgodi, da otrok ne želi zaključiti srečanja. Vodnik je tisti, ki postavi mejo: »Tessa se je danes naučila že veliko novega. Ne zmore biti zbrana toliko časa kot ti. Se strinjaš, da prihraniva nadaljevanje zgodbe za kdaj drugič?« Ob zaključku srečanja vodnik otroku ponudi priložnost, da se poslovijo od psa, izvedeta tudi kakšen pasji trik ali mu da priboljšek (Slika 4). Če ima otrok doma ljubljeno, mu vodnik predlaga, naj do naslednjega srečanja vadi branje z njim (celo zlate ribice ali želve so lahko dobre poslušalke). Pogosto se zgodi, da otrok doma vadi, da bo naslednjič psu čim boljše bral.

Slika 4: Poslavljanje od psa (foto: Jasmina Haskovič, 2012)

4 POSLUŠAM ZA PET

Program *Poslušam za PET* je ustvarila avtorica članka z namenom izboljšanja bralne pismenosti in razvijanja slušne ter usmerjene pozornosti. Sposobnost, da se otrok osredotoči na zvok, imenujemo slušna pozornost. Ta je zelo pomembna tako za poslušanje kot za razumevanje. Otrok, ki dobro posluša, pridobiva večji besedni zaklad in lažje usvaja pravilno strukturo stavka. Vse to pa je tudi prvi pogoj za uspešno učenje branja. Otrok z dobro razvito slušno pozornostjo bo tako doma kot v šoli lažje razumel navodila. Lažje in bolje bo sledil razlagi in zato bo porabil manj časa za učenje (Levc, 2014).

Program je zastavljen na podoben način kot *Berem za PET*. Eno srečanje traja od trideset minut do ene ure. Bistvena razlika je, da je na srečanju s terapevtskim parom prisotna skupina otrok in ne posameznik. Sicer je tudi ta program sestavljen iz uvodnega, glavnega in zaključnega dela. Uvodni in zaključni del sta podobna kot v programu *Berem za PET*, glavni del pa ima nekaj različic. Zaradi večjega števila otrok je potrebna večja mera potrpežljivosti, saj je treba skupino otrok voditi k skupnemu cilju. Ena izmed možnosti je, da vodnik otrokom bere izbrano knjigo in jih spodbuja k pogovoru o prebrani vsebini. Pogovor spodbuja z vprašanji, ki jih postavlja v imenu psa. Srečanje lahko poteka tudi tako, da vodnik izbere besedo, ki se v knjigi pogosto pojavlja. Skupaj z otroki se dogovori za gib, ki bo to besedo spremljal. Naloga otrok je, da pozorno poslušajo zgodbo in izvedejo dogovorjen gib vsakič, ko slišijo to besedo (npr. ime psa, ki nastopa v zgodbi) (Slika 5).

Slika 5: Program Poslušam za PET s predsednikom Republike Slovenije, g. Borutom Pahorjem

5 ZAKLJUČEK

Otrok rad bere psu, ker se počuti varno in ustvarjalno. Med njima se splete pozitivno vzdušje, saj pes ne sodi, kako dober bralec je otrok, vodnik pa je spreten povezovalc med psom in učencem. Otrok dobi občutek, da ga pes ceni, ker je tako dober učitelj in je vedno pripravljen pomagati psu, ki ima težave z branjem in razumevanjem prebranega. Ključ do uspeha je preseganje negativnih občutkov, saj slab občutek lastne vrednosti zavira izboljšanje bralne spretnosti, kritičnega razmišljanja in dolgoročnega bralca. Pes otroka spodbuja k razvoju pozitivne samopodobe. Z izboljšano samopodobo začne brez strahu izražati svoje mnenje in dejavno sodelovati med branjem. Za interes za branje je značilna pozitivna čustvena usmerjenost, povezana z branjem

in knjigami. Skupno branje je poseben čas, ko sta otrok in terapevtski par skupaj. Otrok povezuje skupno branje s prijetnim druženjem s psom in si želi tako situacijo ponoviti. K boljšemu doživljanju bralnega doživetja prispeva tudi to, da je nad skupnim branjem navdušen terapevtski par. Pozitivno čustveno razpoloženje med branjem je za otroka hkrati tudi model, da je branje lahko prijetno in zanimivo doživetje.

Terapevtski pes na začetku predstavlja zunanjo motivacijo, ki otroka spodbudi, da začne brati. Posledica dolgoročnega branja psu je izboljšanje bralnih sposobnosti do tolikšne mere, da mu branje postane užitek in zaradi notranje motivacije postane zavzet bralec. Motivacija za branje je odvisna od delovanja različnih dejavnikov in vsak otrok je zase individuum, ki ga motivirajo različne dejavnosti. Branje s pomočjo psa je eden od načinov, kako motivirati otroka za branje.

NAVEDENI VIRI

Bucik, N. (2003). Motivacija za branje. V M. Grosman (ur.), *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja* (str. 112–118). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Debevc, M., Horvat Kokalj, V. in Rijavec, M. (2012). *Pravilnik o strokovnem delu Zavoda PET*. Ljubljana: Zavod PET.

Intermountain therapy animals. (2009). *R.E.A.D.: reading education assistance dogs: a program of intermountain therapy animals*. Salt Lake City: Intermountain Therapy Animals.

Kašman, I. (2014). Funkcionalna pismenost. *Didakta*, 24(174), 2–4.

Levc, S. (2014). *Liba laca lak: kako pomagamo otroku do boljšega govora*. Ljubljana: samozaložba.

Pečjak, S. (1999). *Osnove psihologije branja: spiralni model kot oblika razvijanja bralnih sposobnosti učencev*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Šubic, D. (1997). Motiviranje za branje in pisanje različnih literarnih vrst v 3. razredu osnovne šole. V S. Novljan (ur.), *Branje skrb vseh: strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije* (str. 115–126). Ljubljana: Bralno društvo Slovenije.

Žerdin, T. (2003). *Motnje v razvoju jezika, branja in pisanja*. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.

BRANJE ZA ZNANJE

READING FOR KNOWLEDGE

mag. Mateja Drnovšek

Osnovna šola Polje, Ljubljana
e-pošta: drnovsek.mateja@gmail.com

UDK 027.8:028.5:37.091.3

IZVLEČEK

Namen: Šolski knjižničarji so pomemben del vzgoje bodočih bralcev. Kako pogosto bodo brali, kaj bodo brali, kakšno vrsto literature bodo brali, s kakšnim namenom in kako bodo prebrano znali uporabiti? Pogosto so prvi stik otrok z branjem, ki prihajajo iz zelo različnih okolij s povsem različnimi izkušnjami. Namen članka je predstaviti, na kakšen način se šolski knjižničarji soočajo z mladimi bralci in kako jih motivirajo ter pripravljajo za bodoče kritične bralce.

Metodologija/pristop: Prispevek predvsem povezuje teoretična izhodišča s podajanjem praktičnih znanj in izkušenj.

Rezultati: Šolski knjižničarji se aktivno vključujejo v različne projekte in dejavnosti, ki pomagajo pri vzgajanju bodočih bralcev. Seznanjeni so z rezultati bralne pismenosti, naučeni kako testirati bralno razumevanja in imajo pedagoška znanja, s katerimi si pomagajo pri sistematičnem učenju branja, vzgoji mladih bralcev in motiviranju za branje. Poleg tega, da s pomočjo formativnega spremljanja načrtno učijo branja in kritičnosti do znanja branja že najmlajše učence, na predmetni stopnji dodajo še kritičnost do prebranega, razumevanje prebranega, povezovanja med različnimi predmeti in različnimi viri. Še vedno pa je njihova pomembna naloga tudi motiviranje učencev. Pri tem se poslužujejo najrazličnejših strategij. Strategije za motiviranje bralcev se razlikujejo in so odvisne od starosti učencev, njihovega predznanja in zahtevnosti. Pri tem ne smemo nikoli pozabiti, da zgledi vlečejo in so učencem največji vzor.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Avtorica opozarja na pomen šolskih knjižnic in knjižničarjev pri vzgoji kritičnih bralcev in predstavi načine motiviranja mlajših učencev in najstnikov.

Ključne besede: šolske knjižnice, branje, šolski projekti, raziskovalni projekti, motivacija za branje

ABSTRACT

Purpose: School librarians are an important part of the upbringing of future readers. From school librarians depends how often they read, what they read,

what kind of literature they read, what purpose and how they will be able to use everything they read. All too often, they are the first contact that children have with reading; they come from very different backgrounds and with completely different experiences. The purpose of this article is to present the way they deal with young readers and how they motivate them and prepare them for critical future readers.

Methodology/approach: The contribution summarizes particular theoretical frameworks linking them to practical knowledge and experience.

Results: School librarians are actively involved in various projects and activities that help to educate future readers. They are acquainted with the results of reading literacy; they check reading skills and have pedagogical knowledge to help with the systematic learning of reading, to educate young readers and to motivate them for reading. In addition to the fact that they help with formal monitoring, they teach young pupils to read and they help them think critically about what they read. At the subject level of education, they add criticality to the reading, understanding of the read, linking between different subjects and different sources. Still, their main task is to motivate students for reading. They use a variety of strategies in this regard. The strategies for motivating readers vary and depend on the age of the learners, their previous knowledge and complexity. In this, they must never forget that the patterns are pulling and they are the greatest example to their students.

Originality/practical implications: The author draws attention to the importance of school libraries and librarians in the education of critical readers and presents ways of motivating younger students and teenagers to read.

Keywords: school libraries, reading, school projects, research projects, reading motivation

1 Uvod

Na šolah se že vrsto let soočamo s problemi v bralnem razumevanju in v upadanju motivacije za branje. Zaradi tega se sistematično vključujemo v različne projekte, s katerimi bi učence lahko motivirali in jih tudi usposobili v bolj učinkovite bralce. V zadnjih letih smo tako pristopili k projektu *Bralne pismenosti*, *EU-folio* in *ATS 2020*. V vsakem od teh projektov se na različne načine ves čas lotevamo učencem približati strategije branja in kritičnega razumevanja prebranega. V nižjih razredih tudi zelo sistematično testiramo branje učencev in tako spremljamo njihov napredek. V vsakega od teh projektov je vključena tudi knjižnica. V šolski knjižnici pa ne spodbujamo branja samo preko različnih projektov, ampak se vsakodnevno aktivno posvečamo različnim bolj ali manj učinkovitim načinom in strategijam, na kakšen način učencem približati branje.

Zavedati se je namreč treba, da imajo posamezne šole zelo različno strukturo bralcev. Na naši šoli je tudi vedno več učencev tujcev, ki jim je slovenščina tuj jezik in jih je še težje pridobiti za branje, saj jim le to predstavlja večji napor kot drugim ali pa jim je nerodno pred sošolci in se sploh ne želijo soočiti z branjem niti se izpostavljati. Nerazumevanje jezika in slabše sposobnosti branja posledično pripeljejo tudi do slabših učnih rezultatov. Seveda na strukturo bralcev v šoli že v predšolskem obdobju močno vplivajo tudi sami starši in njihove bralne navade. Vse to se odraža na učencih in njihovem zanimanju za branje že v najnižjih razredih.

V prispevku želimo prikazati, kako bistvenega pomena je učinkovito branje, kako pomembno je, da učence že od zgodnjih let usposobimo, da znajo prebrano tudi razumeti, da znajo poiskati bistvene informacije, kritično oceniti prebrano in prebrano tudi posredovati naprej.

2 BRANJE

Za nekatere je branje temeljni proces zaznavanja, za druge proces pomenskega dekodiranja pojmov, tretji spet poudarjajo predvsem zaporednost posameznih operacij pri branju. Vendar so si vsi enotni, da pri branju nastopa več različnih procesov. Branje je torej kompleksna dejavnost, ki zahteva takojšnje, sočasno koordinirano izvajanje več različnih veščin. S pomočjo istočasnega koordiniranega izvajanja spretnosti dosežemo tekočnost, ki se izkazuje v ustrezno hitrem branju, ki poteka brez napora in prekomernega zavestnega nadzora ter usmerjanja pozornosti (Logan, 1997 cv: Fuchs idr., 2001).

Izmed vseh definicij bistvo branja izraža naslednja: »Branje je sposobnost najti pomen na natisnjeni strani in te informacije primerno interpretirati.« (Grabe in Stoller, 2002) Vendar že William Grabe in Fredricka L. Stoller opozarjata, da ta definicija branje opisuje zgolj na splošno in ne zadostuje povsem za razumevanje bralčeve sposobnosti, saj ničesar ne pove o bralčevem namenu (vsak namen namreč zahteva nekoliko drugačno kombinacijo spretnosti in strategij), ne govori o kriterijih, ki določajo, kdaj je branje tekoče, in ne razloži branja kot kognitivnega procesa, ki deluje pod časovno omejitvijo. Ta definicija branja je torej res osnovna, pravzaprav najosnovnejša, a na hitro vendarle povzame bistvo branja.

Prve bralne modele lahko zasledimo že v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja. Vendar pa posamezen bralni model težko pojasni celoten proces branja ali velja za vse ljudi, saj moramo upoštevati, da je branje fleksibilno ter da je povsem odvisno od bralca in različnih dejavnikov, ki vplivajo nanj. Lahko pa iz bralnih modelov razberemo, do kakšnih procesov prihaja med branjem v človeških možganih (Pečjak, 1999). Naše znanje o pomenu branja zadnja desetletja narašča, saj se s tem ukvarjajo številne ustanove in strokovnjaki.

Kljub temu pa Meta Grosman (2006) ugotavlja, da se pomena branja številni ljudje še vedno ne zavedajo. Znanstveniki namreč ugotavljajo, da ljudje berejo vse manj in bolj poredko, čeprav je branje pomembno za razvoj jezikovnih sposobnosti.

V šolskem sistemu, kakršnega imamo v Sloveniji, je težko pridobivati znanje brez branja in pisanja. Vendar je pismenost v Sloveniji še vedno problematična, saj ljudje berejo zato, ker morajo, in ne zato, ker bi v tem uživali, kar vodi do tega, da knjige nadomeščajo filmi, risanke itd. Branje je namreč kognitivno veliko težje kot gledanje nekega filma, ker mora bralec prepoznavati črke, jih pretvoriti v besedo, besede v poved in povedi v pripoved. Strokovnjaki so izračunali, da človeški možgani zato potrebujejo nekaj tisoč operacij. Poleg tega pa si moraš pri knjigi sam ustvariti neko predstavo o prebranem, pri filmu pa to naredi že režiser. Strokovnjaki opažajo tudi, da imajo lahko pri knjigi ljudje različne reakcije in čustva prav zaradi tega, ker si morajo vse predstavljati sami. Torej bi lahko rekli, da je pomen branja zelo velik, saj branje pomembno vpliva na razvoj naših možganov. Poleg tega branje neprestano uporabljamo in potrebujemo tudi v vsakdanjem življenju, besede oziroma besedila nas spremljajo od jutra do večera. Meta Grosman (2006) zato ugotavlja, da bo vsakdo, ki ne bo znal dobro brati, imel v življenju velike težave.

William Grabe in Fredricka L. Stoller (2002) ugotavljata, da so nameni branja različni:

1. hiter prelet in iskanje enostavnih informacij: to je splošna bralna zmožnost – učenec na hitro preleti besedilo in poišče informacije;
2. branje za učenje, ki je po navadi počasnejše;
3. branje za povezovanje informacij in kritično branje besedil, ki zahteva več časa in dodatne odločitve glede pomembnosti, torej kritično vrednotenje;
4. branje za splošno razumevanje, ki je najosnovnejši namen branja in podpira večino drugih namenov – to je zmožnost razumeti informacije v besedilu in jih primerno interpretirati.

Na branje vpliva več dejavnikov in razmerje med njimi je za vsakega posameznika lahko drugačno. Najpomembnejši dejavniki so družina, knjižnice in različne vrste motivacije. Če otrokom v zgodnjih letih veliko beremo in jih k branju pozitivno spodbujamo, bodo otroci raje brali tudi sami. Sonja Pečjak (2004) svetuje, da otrok k branju ne silimo, da si knjigo lahko izberejo sami glede na svoje interese, da si izberejo uro in prostor, ki jim ustreza, in da berejo večkrat po malo, sploh na začetku. Če bomo otrokom že na začetku branje pozitivno približali, bodo otroci raje brali, imeli bodo veliko željo, da se naučijo samostojno brati, in bodo v branju uživali, kar je najpomembnejše. Posledično se bodo raje učili in bili uspešnejši v šoli in nasploh v življenju, kjer jih bo branje spremljalo na vsakem koraku.

Učenje branja in pisanja je lažje ob dobrem obvladanju jezika, v katerem se otrok opismenjuje. K dobremu obvladanju jezika, razumevanju in izražanju pa pripomore branje in pripovedovanje odraslih otroku ter pogovor o prebranem. Pogostejše skupno branje in pripovedovanje prispeva k otrokovemu bogatejšemu besednemu zakladu, širi obzorja in povečuje interes za poslušanje (Branje za znanje, 2009).

3 MOTIVACIJA ZA BRANJE

Otroci berejo na različne načine: nekateri se radi zatopijo v knjige, spet drugi so radovedni in želijo izvedeti veliko novega, za nekatere branje predstavlja izziv in radi berejo težje knjige, nekateri berejo, da bi se približali sovrstnikom in se z njimi pogovarjali o knjigah, spet drugi berejo samo zato, da bi ustregli učiteljici ali staršem. Ana Gradišar (2001) pojmuje bralno motivacijo kot nadpomenko za različne motivacijske dejavnike, ki spodbujajo človeka k branju, dajejo bralnemu procesu smisel ter tako pomagajo posamezniku, da vztraja do cilja in si želi bralno izkušnjo še ponoviti oziroma ponovno doživeti.

Različne skupine otrok se bodo na različne motivacijske strategije različno odzivale. Motivacija za branje izhaja že iz predšolskega obdobja, predvsem se velik pomen pripisuje družinskemu okolju. Strokovnjaki opozarjajo na pomemben vpliv družinskega okolja na razvoj posameznikove pismenosti, saj so otroci, ki so v domačem okolju dobili več spodbud na področju pismenosti, pri opismenjevanju in učenju uspešnejši. Spodbude staršev v veliki meri izhajajo iz njihovih lastnih družinskih izkušenj, kaže pa se, da se raven pismenosti ter bralna kultura prenašata medgeneracijsko (Branje za znanje, 2009).

Veliko strokovnjakov se strinja s trditvijo, da je za branje bolj kot zunanja učinkovita notranja motivacija, ki izhaja iz notranje želje in potreb posameznika ter vodi do trajnejšega bralnega interesa. Zunanja motivacija, ki jo spodbujajo zunanji dejavniki (npr. ocena, pohvala), pa vpliva na vedenje začasno in zato ne vodi do trajnih interesov (Pečjak idr., 2006). Pri preučevanju razlik med notranjo in zunanjo motivacijo je bilo ugotovljeno, da so notranji tisti motivacijski cilji, ki so osebni za posameznega bralca, in da učenci, ki so notranje motivirani, poročajo o zatopljenosti, radovednosti, socialni interakciji ter izzivu. Nasprotno pa izvor zunanje motivacije izhaja od drugih, npr. staršev, učiteljev in vrstnikov. Učenec je v tem primeru motiviran s spodbudo, ki mu jo je dal učitelj (točke, dobra ocena, priznanje itd.). Najpomembnejše prvine notranje motivacije so kompetentnost, interes, zatopljenost učenca v branje in njegovo prepričanje o pomembnosti branja. Prvine zunanje motivacije pa so želja po priznanju, dosežku (dobri oceni), tekmovanje z drugimi ali branje zaradi sodelovanja v različnih socialnih aktivnostih kot so pogovori z vrstniki, prijatelji (Metsala, Sweet in Guthrie, 1996 cv: Pečjak idr., 2006).

Raziskave kažejo, da so motivirani in zavzeti bralci tudi bolj učinkoviti in uspešni učenci. Motivirani bralci, ki besedilo tudi dobro razumejo, si z branjem pridobijo nova znanja ter znajo med branjem izluščiti pomembna dejstva v besedilu. Ti učenci so notranje motivirani in imajo interes za učno temo. Učenci tudi bolje razumejo temo, ki je zanje zanimiva in jih pritegne. Nasprotno pa se učenec, ki ni motiviran za branje, izogiba tudi učnim situacijam, v katerih se je potrebno učiti s pomočjo branja. Kratkoročno to vpliva na manjšo učno, dolgoročno pa tudi na manjšo socialno (družbeno) uspešnost (Pečjak idr., 2006).

4 BRALNA PISMENOST

Pri bralni pismenosti gre za spretnost branja in pisanja, ki vsakemu posamezniku omogoča delovanje v družbenem okolju, v katerem se nahaja. S pojmom pismenost danes označujemo »trajno razvijajočo se zmožnost posameznikov, da uporabljajo družbeno dogovorjene sisteme simbolov za tvorjenje, razumevanje in uporabo besedil za potrebe življenja v družini, šoli, na delovnem mestu in v družbi. Pridobljeno znanje in spretnosti ter razvite sposobnosti posamezniku omogočajo uspešno in ustvarjalno osebnostno rast ter odgovorno in kritično sodelovanje v poklicnem in družbenem življenju.« (Nacionalna strategija za razvoj pismenosti, 2006, str. 6)

Bralna pismenost je nujno potrebna za človekovo smiselno preživetje v svetu, kjer imamo neomejene besedilne ponudbe, saj je pismenost tudi glavna pot do znanja in učinkovito orodje moči. Dobro razvita bralna zmožnost ne omogoča le prostega dostopa do raznih oblik leposlovja, do sposobnosti obrambe pred manipulacijo z različnimi besedili ter do prostega dostopa do različnih podatkov oziroma do vsega znanja, ampak prispeva tudi k spoznavnemu razvoju in razvoju drugih jezikovnih zmožnosti, ki omogočajo kakovostnejše življenje, uspešnejše delo in osmišljanje izkustva. Ob neprestanem naraščanju količine besedil in njihove zapletenosti ter raznolikosti ta potreba postaja še bolj pereča. To naraščanje namreč terja raznoliko bralno zmožnost za različna besedila in namene. Več pozornosti pa bi morali nameniti tudi razvoju drugih, zlasti elektronskih sporazumevalnih možnosti, ki pri mlajši generaciji pogosto zmanjšujejo zanimanje za tiskano besedo ter povzročajo upadanje jezikovnih zmožnosti. Prav za branje elektronskih virov bi namreč potrebovali veliko kritičnosti (Grosman, 2006).

Bralna pismenost je tako ena najpomembnejših veščin, ki jih učenke in učenci pridobijo v prvih letih šolanja, pomeni pa temelj za nadaljnje učenje vseh učnih predmetov in učenje izven šole.

5 TEKOČNOST BRANJA IN BRALNO RAZUMEVANJE

Več branja v začetnih razredih osnovne šole vodi učenca k boljši tehniki branja. Avtomatizirano branje olajšuje razumevanje prebranega in vodi k večji bralni učinkovitosti. Ta pa vpliva nazaj na večjo motiviranost učenca za branje. Velja tudi obratno: manj, ko učenci berejo, manjše možnosti imajo za razvoj strategije branja. Ob tem vse bolj zaostajajo za vrstniki pri vseh predmetih, saj je branje pomembna spretnost za uspešnost pri vseh šolskih predmetih (Pečjak idr., 2006).

Tekočnost branja je avtomatizacija tehnike branja oziroma avtomatizirana sposobnost dekodiranja simbolov, ki se kaže v hitrosti branja (Perfetti, 1985, cv: Kolić-Vehovec idr., 2008). Glavne bralne spretnosti, ki jih učitelji spremljajo v šoli, so tekočnost, izraznost (obe kot spretnosti, ki se nanašata na tehniko branja) in bralno razumevanje (Kolić-Vehovec idr., 2008). Tuje opredelitve tekočnosti branja najpogosteje navajajo dve dimenziji: natančnost in hitrost branja. Poleg tega različni avtorji omenjajo in poudarjajo tudi nekatere druge dimenzije tekočnosti branja. Tako npr. Johns in Berglund (2006) koncept tekočnosti branja opisujeta kot spretnost natančnega, primerno hitrega in izraznega branja, ki vključuje tudi vidik spremljanja razumevanja prebranega.

Prvi vidik tekočnosti branja se povezuje z dejstvom, da bralci, ki berejo tekoče, berejo natančno, avtomatično, brez zavestnega nadzora in usmerjanja pozornosti pri dekodiranju besed. To jim omogoča, da svojo pozornost in delovni spomin namenijo bralnemu razumevanju. Pri tem je pomemben tudi drug vidik, tj. da bralec zna iz tekoče prebranega besedila izluščiti pomen. To je točka, kjer se tekočnost branja neposredno povezuje tudi z bralnim razumevanjem, to je vidik tekočnosti branja, ki ga lahko spremljamo tudi posredno, preko spremljanja primerne izraznega branja, uporabe ustrezne glasnosti, tona, poudarkov, naglasa. Preko uporabe ustrezne glasnosti, tona, poudarkov, naglasa bralci dokazujejo, da ob branju besedila iščejo oziroma uspejo poiskati njegov pomen (Rasinski, 2004).

6 FORMATIVNO SPREMLJANJE

Formativno spremljanje procesa učenja branja opredelimo kot pedagoški dialog za soglasno skupno učiteljevo in učenčevo spremljanje, kontroliranje in usmerjanje razvoja učenja posameznika, da bi izboljšali učni učinek v procesu učenja in da bi bila sodba o vrednosti naučenega ob koncu učenja čim bolj objektivna (Komljanc, 2004). Proces formativnega spremljanja in vrednotenja znanja (v našem primeru branja) vključuje ugotavljanje predznanja, pojasnjevanje namenov učenja branja z načrtovanjem osebnih/učnih/bralnih ciljev ter samostojno postavitvev kriterijev uspeha, ki izhajajo iz učnih/bralnih ciljev.

Knjižničarjeva najpomembnejša dejavnost je v tem primeru dajanje povratnih informacij in navajanje učencev na samovrednotenje njihovega znanja branja.

Formativno spremljanje nam tako omogoča (Peršolja, 2008):

- sprotno spremljanje učenčevega napredka,
- učencu pridobitev kakovostne povratne informacije in nasvet o izboljšanju branja,
- učenca spremlja celostno, omogoča celovit vpogled v učenje branja,
- pravočasno odkriva vrzeli, nedelo, učenci doživijo prednosti sprotne dela in pasti kampanjskega učenja,
- omogoča izboljšanje odnosov: uvaja notranjo kontrolo, uči samokritičnost, samoevalvacijo, postavlja nova merila za uspeh (ko si sam zadovoljen),
- učenec lahko sam vpliva na svoje branje, ni več zunanjega usmerjevalca, ocenjevalca kar vsakomur daje pozitiven občutek.

Ker je potrebno napredek učencev na nek način tudi vrednotiti, Wiliam (2013) v ta namen predvideva pet strategij:

- razjasnitev, soudeležnost pri določanju in razumevanju namenov učenja branja in kriterijev za uspeh,
- pripravo takšnih dejavnosti v razredu, s katerimi je mogoče pridobiti dokaze o učenju,
- zagotavljanje povratnih informacij, ki učence premikajo naprej,
- aktiviranje učencev, da postanejo drug drugemu vir poučevanja.

7 VZGOJA BRALCA V ŠOLSKI KNJIŽNICI

Delo šolskega knjižničarja je zelo raznoliko in pestro. Večina knjižničarjev ima močan čut za delo z otroki in za to kako jim približati knjigo. Pravim šolskim knjižničarjem delo ni le izposoja gradiva v šolske namene, ampak jim je to delo poslanstvo. V samem šolskem sistemu dejansko predstavljamo izredno pomemben podporni sistem samim šolam. Pogosto se tega premalo zavedamo. Šolska knjižnica ni le prostor izposoje, ampak tudi prostor, kamor se zatečejo po uteho ali druženje tako učenci kot tudi učitelji. Kot vedno odprt in pozitiven prostor tako igra pomembno vlogo tudi pri vzgoji bodočih bralcev. Vse seveda ni odvisno le od nas knjižničarjev, k popularnosti knjižnice in posledično popularnosti branja in knjig prispeva več dejavnikov. Ti so:

- primeren prostor,
- odprtost knjižnice,
- komunikativen knjižničar,
- dobro povezovanje z ostalimi subjekti na šoli,
- primerno posodabljana zbirka gradiva.

V šolske knjižnice vstopajo učenci od prvega do devetega razreda. Za nekatere učence je šolska knjižnica sploh prva v katero so vstopili oziroma vstopajo

tekem svojega šolanja in na žalost za nekatere tudi zadnja. Veliko je odvisno od okolja iz katerega učenci izhajajo in zato je še toliko bolj pomembno na kakšen način jim približamo branje. Da jim v glavo vcepimo zavest, da branje ni samo za užitek, ki ga najdejo tudi drugje in na lažji način, ampak je pomemben pogoj za osvajanje ostalega znanja in tudi za lažje življenje v odrasli dobi. Mlajši otroci in tudi najstniki še nimajo ozaveščeno, kako pomembno je dobro razumevanje prebranega, nimajo ozaveščenega pojma o kritičnem mišljenju, ne razmišljajo o prebranem tako kot to počnemo odrasli in se ne zavedajo, da bo to še toliko bolj pomembno kasneje v življenju, saj bodo obkroženi s takšnimi ali drugačnimi besedili.

Dobro sodelovanje z učitelji ni pomembno le za izvajanje KIZ-ov,¹ ampak tudi za vključevanje v same razvojne projekte na šoli, ki se povezujejo s knjižnico in branjem ali za same šolske projekte, ki jih določimo skupaj z učitelji. Sodelovanje in dobri odnosi so pomembni tudi zaradi samih zgledov. Večkrat bodo učenci videli vstopiti učitelja v knjižnico, večkrat bodo prišli tudi sami.

Da bi pri učencih vzpostavili kontinuiteto rednega obiskovanja knjižnice, smo tri leta nazaj uvedli tedensko obiskovanje knjižnice za vse učence posameznega razreda na razredni stopnji. Z učitelji, ki poučujejo od prvega do petega razreda, smo se dogovorili za urnik, ki predvideva, da vsak razred tedensko obiše knjižnico za celo šolsko uro. To niso obiski celega razreda štirikrat na leto za celo uro, ampak predvidoma 35-krat na leto. Seveda vedno ne izvajamo KIZ-a, ampak učence navajamo na redno prihajanje v knjižnico. V tej uri si učenci v knjižnici poiščejo primerne koticke zase, lahko so v skupinicah, v parih. Bistvo je, da se navajajo na samostojno iskanje knjig in da se tiho sedejo in berejo. Tu se ponovno pokaže kako zelo so pomembni vzori. V večji tišini in raje bodo brali učenci, če enako kot se pričakuje od njih naredi tudi učitelj sam. Po nekajletnem izvajanju opisanih obiskov je opaziti neverjetno razliko med obiskovanjem knjižnice pri tistih, ki jim je tedensko obiskovanje knjižnice prišlo v navado in med tistimi, ki tega ne izvajajo.

Na razredni stopnji se učenci postopoma učijo tudi branja. Konec tretjega razreda bi morali učenci že popolnoma tekoče glasno brati, znati interpretirati besedilo in ga razumeti. Na šoli se sistematično preverja bralne veščine. Nekateri postopki so bolj uradni, drugi malo manj. Tako kakšne od zgoraj navedenih ur namenimo tudi preverjanju branja. Branje v posameznih obdobjih preverjamo tako knjižničarji kot tudi učitelji. To je del formativnega spremljanja branja na razredni stopnji. Učencem se v tem primeru z metodo sendviča pove, kaj je pri njegovem branju dobrega, izpostavi se njegove šibke točke in se mu pove kaj se od njega pričakuje. Nato se ga povpraša za njegovo mnenje, kaj on meni o tem kako je bral, kje misli, da bi lahko izboljšal svoje

¹ Knjižnično informacijska znanja. Priporočila predvidevajo 4 ure letno na razred.

branje in kaj bo zato naredil. Na ta način si učenec sam postavi cilj in način kako bo ta cilj dosegel. Pri naslednjem preverjanju branja tako lahko hitro opazimo, kdo od učencev je svojemu cilju sledil in ali je bil njegov načrt dela (koliko in kaj bo bral) izpeljan. Njegov napredek pri branju opazimo knjižničarji, učitelji, ostali sošolci in tudi on sam. Na tej točki se postavi nov cilj, ki ga preverimo pri naslednjem preverjanju bralnih veščin.

Slika 1: Vzornik za branje v učitelju

Na predmetni stopnji (razredi od šestega do devetega razreda) je sodelovanje med knjižničarji in učitelji še toliko bolj pomembno. Ker so urniki veliko manj fleksibilni kot na razredni stopnji, učni načrti pa še toliko bolj zgoščeni, se je pogosto potrebno zanesti na rezultate predhodnega dela, torej dela na razredni stopnji. Na predmetni stopnji se opazi ali smo učencem privzgojili ljubezen do branja in obiskovanja knjižnice, saj tukaj učenci ne prihajajo načrtno v knjižnico vsak teden, ampak le po svoji izbiri. Še vedno je tukaj izvajanje KIZ-a, ki pa pogosto ni več tako sistematično in se je pogosto potrebno znajti kar v nenačrtovanih urah nadomeščanj. Zato je dobro, da smo knjižničarji vnaprej pripravljene. V tem obdobju se od učencev pričakuje, da so tehniko in tekočnost branja že popolnoma osvojili. Na tej stopnji se iz knjižničarjeve perspektive, z vključevanjem formativnega spremljanja in kritičnega mišljenja (vključeno je tudi v projekte *EU-folio* in *ATS 2020*), želi učencem privzgojiti oziroma se od učencev pričakuje, da bodo

- bolj odgovorni do svojega branja,
- bolj kritični do svojega branja,
- da bi znali posamezne situacije gledati celostno in ne samo iz lastne perspektive,

- da bi znali svoje odločitve utemeljeno zagovarjati,
- da ne bi izgovorov za svoj neuspeh neutemeljeno iskali izven sebe in
- da bi znali načrtovati svoje delo in samostojno raziskovati tudi po virih izven šolske literature.

Zgoraj predstavljena primera iz razredne in predmetne stopnje sta načina, kako učence vzgajamo v bralce. Z njimi jim želimo privzgojiti neko stalnost v njihovo znanje branja, obiskovanje knjižnice in kritičnost do prebranega. Vse zelo šolsko in načrtno. Vse to pa ne zadostuje, da se pri njih vzpostavi notranja motivacija za branje, da se zaljubijo v branje. Za to so pomembni tudi drugi že omenjeni dejavniki. Prvo je zagotovo primeren prostor. Ta mora biti priljubljen, kar se povezuje z domačnostjo. Velik, svetel prostor s posameznimi skritimi kotički, kjer posamezniki z različnimi osebnostmi najdejo vsak nekaj zase. Zelo opazno je, kdaj kateri učenci obiskujejo knjižnico. Tisti bolj tihi v jutranjih urah, bolj živahni po pouku. S tem je povezana tudi odprtost knjižnice. Knjižnica mora biti odprta tako za jutranje učence kot za tiste, ki jo obiščejo v popoldanskih urah. Vedno jim mora biti na voljo. Glede na to, da je na šoli v 90 % primerih le en sam knjižničar, je to pogosto zelo težko doseči. Tretji zelo pomemben dejavnik pa je aktualnost zbirke oziroma gradiva, ki je na voljo učencem in učiteljem. Naša šolska knjižnica je bogato založena, a veliko šolskih knjižnic ima zelo omejena sredstva za nakup knjig. Na ta način jim bodo potencialni bralci pobegnili. Predvsem najstniki. Ti že tako pogosto raje zaidejo v splošno knjižnico, ker v najstniških letih branje ni več kul. Na ta način se skrivajo pred učenci ne bralci, ki bi jih mogoče lahko zbadali.

Da bi bilo branje zabavno in popularno za vse učence, ga moramo kot takega predstaviti šolski knjižničarji. In skozi zabavno branje jih nato navajamo tudi na bolj kompleksno in zahtevno branje ter osvajanje novega znanja. Najprej je potrebno učencem predstaviti, kaj vse jim knjižnica nudi. Da njihov izgovor, da tega kar oni želijo nimamo, ne drži. V ta namen se poslužujemo svoje spletne strani, kjer so po posameznih triadah predstavljene novitete v knjižnici. Nova knjiga vedno vzbudi zanimanje. Predvsem mlajši učenci ne zaidejo pogosto na spletne strani, zato so novitete izpostavljene tudi pred šolsko knjižnico oziroma na vhodu vanjo. Vhod v knjižnico ima zelo široke stene, oblečene z lesom, kamor se prilepijo sezname in slika novitet po triadah. Že zaradi tega se nabere gruča otrok pred vrati knjižnice, kar privabi še druge učence.

Mlajše učence je lažje pritegniti k branju, vendar tudi njih spodbujamo z bralnimi nahrbtniki, s pomočjo katerih ozaveščamo tudi tiste bolj neosveščene starše, ki to nalogo popolnoma prepuščajo šoli. Poleg tega so za njih organizirani mesečne knjižne uganke in literarni natečaji, skupaj z učenci tematsko izdelujemo šolske pravljичne knjige, organizirane so ure pravljic, kjer se posvečamo tudi njihovi dramatizaciji, sodelujejo pri izboru naj knjige ter v projektu *Naša mala knjižnica*.

Seveda tudi pubertetnike spodbujamo na podobne načine, vendar je interes za npr: *Slovenski knjižnično-muzejski MEGA kviz*, izbor naj knjige, projekt *Mednarodni mesec šolskih knjižnic*, projekt *Rastem s knjigo*, manjši od želenega. So pa toliko bolj zainteresirani za zelo popularne noči v knjižnici. Interes je tako velik, da vsako šolsko leto organiziramo tri do štiri noči v knjižnici. Pogoj je seveda tudi branje. Organizira se bralno tekmovanje. To pritegne tiste bolj vešče bralce, ki jih pritegnejo tudi zahtevnejše knjige. Izbor knjig je na strani šolskega knjižničarja. Med učenci, ki radi berejo, je veliko zanimanja tudi za Bralni klub. V bralnem klubu učenci (predvsem učenke) berejo knjige na določeno tematiko. Sledi ogled filma s to tematiko ali pa ogled filma, ki je narejen po posamezni knjigi. Za konec na to tematiko pripravijo še razstavo. Več učencev se rednim obiskovalcem bralnega kluba pridruži, kadar obravnavamo vsebine po katerih so narejene tudi gledališke predstave ali muzikali, saj si potem to predstavo tudi ogledamo, kar je za učence še poseben užitek in veselje. Vedno je več povpraševanja, kot pa je možnosti učencem ustreči.

Slika 2: Noč v knjižnici

8 ZAKLJUČEK

Šolska knjižnica in šolski knjižničarji smo izredno pomemben podporni steber vsega dogajanja in dela na šoli. Povezujemo se tako z učenci kot z učitelji in vsemi ostalimi zaposlenimi na šoli. Pogosto tiho in v senci poskrbimo, da delo teče tekoče in neopazno. Kljub temu, da se ne izpostavljam, pa imamo izredno pomembno vlogo pri sami vzgoji bodočih bralcev. Precej lahko priporočimo k temu, kakšni bralci bodo postali naši učenci.

Vse nikakor ni odvisno od nas. Velik del izhaja že iz samega okolja iz katerega prihajajo učenci. Če imamo učence tujce, učence, ki doma nimajo nikakršne

vzpodbude in vzora za branje in potem kasneje za učenje, je naše delo toliko težje. V šolsko knjižnico pridejo tudi učenci, ki nimajo nobenega interesa, da bi kdaj prestopili prag katerekoli knjižnice. V šoli so v to primorani in naša naloga je, da jim to olajšamo oziroma jim približamo obiskovanje knjižnic in branje.

Učence skupaj z učitelji ne samo motiviramo za poslušanje drugih, ki berejo, ne motiviramo jih samo za branje, ampak jih tudi sistematično učimo branja in odgovornosti do prebranega. Do konca prvega triletja jih pripeljemo do točke tekočega branja oziroma branja z razumevanjem. To branje se skozi vsa tri leta tudi sistematično preverja. V drugi triadi jih navajamo na odgovornost do branja, odgovornosti do izbora knjig, na predmetni stopnji pa želimo ohranjati kontinuiteto branja in jih naučiti predvsem odgovornosti do samega branja, kritičnega mišljenja, uporabe prebranega, povezovanja, funkcionalnega branja. Napačno je mišljenje, da gre samo za razumevanje besed. Branje je veliko več.

Izogibamo se temu, da bi vse naštetu izpadlo kot prisila, ampak jih v branje skušamo pritegniti na zabaven način. To jih motivira, da sami začnejo pogrešati določene dejavnosti, sprašujejo po njih in si jih želijo. Temu služijo bralni nahrbtniki, razstave, branje starejših učencev mlajšim, pravljичne knjige, tedenski obiski knjižnice, obiski pisateljev, različni projekti, noči v knjižnici, bralni klubi, obiskovanje gledališča in še veliko ostalih dejavnosti, ki jih izvajamo šolski knjižničarji.

Šolski knjižničarji nikakor nismo le izposojevalci gradiva, ampak imamo pomembno in aktivno vlogo pri vzgoji bodočih bralcev, zahtevnih bralcev. Tega se pogosto premalo zavedamo in bi morali biti bolj ponosni na vse kar počnemo.

NAVEDENI VIRI

Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti. (2009). Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije.

Fuchs, L. S., Fuchs, D., Hosp, M. K. in Jenkins, J. R. (2001). Oral reading fluency as an indicator of reading competence: a theoretical, empirical, and historical analysis. *Scientific studies of reading*, 5(3), 239–256.

Grabe, W. in Stoller, F. L. (2002). *Teaching and researching reading*. Harlow: Longman.

Gradišar, A. (2001). Razlike med uspešnimi in manj uspešnimi učenci pri razumevanju umetnostnega besedila. V M. Ivšek (ur.), *Različne vrste branja terjajo razvijanje različnih bralnih strategij: zbornik Bralnega društva Slovenije* (str. 42–49). Ljubljana: Bralno društvo Slovenije.

Grosman, M. (2006). *Razsežnosti branja: za boljšo bralno pismenost*. Ljubljana: Karantanija.

Johns, J. in Berglund, R. (2006). *Fluency: strategies and assessments*. Newark: International Reading Association.

Kolić-Vehovec, S., Pečjak, S., Ajdišek, N. in Rončević, B. (2008). Razlike med spoloma v (meta)kognitivnih in motivacijsko emocionalnih dejavnikih bralnega razumevanja. *Psihološka obzorja*, 17(4), 89–116.

Komljanc, N. (2004). Vloga povratne informacije v učnem procesu. *Sodobna pedagogika*, 55(1), 140–152.

Nacionalna strategija za razvoj pismenosti. (2006). Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. Pridobljeno 20. 5. 2017 s spletne strani: <http://arhiv.acs.si/publikacije/NSRP.pdf>

Pečjak, S. (1999). *Osnove psihologije branja: spiralni model kot oblika razvijanja bralnih sposobnosti učencev*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Pečjak, S. (2004). »Zakaj moram spet brati?«. *Ciciban za starše*, 6(4), 20–21.

Pečjak, S., Bucik, N., Gradišar, A. in Peklaj, C. (2006). *Bralna motivacija v šoli: merjenje in razvijanje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Peršolja, M. (2008). *Formativno spremljanje učenčevega napredka*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Pridobljeno 5. 7. 2014 s spletne strani: http://www.zrss.si/pdf/071211093133__ar_zrs%C5%A1_november_2008.pdf

Rasinski, T. V. (2004). *Assessing reading fluency*. Honolulu: Pacific Resources for Education and Learning.

Wiliam, D. (2013). Vloga formativnega vrednotenja v učinkovitih učnih okoljih. V H. Dumont, D. Istance in F. Benavides (ur.), *O naravi učenja: uporaba raziskav za navdih prakse* (str. 123–146). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Pridobljeno 4. 7. 2014 s spletne strani: <http://www.zrss.si/pdf/o-naravi-ucenja.pdf>

LUTKE KOT DEL KNJIŽNE VZGOJE

PUPPETS AS A PART OF BOOK EDUCATION

Mojca Kerin Maglica

Valvasorjeva knjižnica Krško, Krško
e-pošta: mojca@knjiznica-krsko.si

Milena Vodopivec

Valvasorjeva knjižnica Krško, Krško
e-pošta: milena@knjiznica-krsko.si

UDK 027.625:792.97(497.4Krško)

IZVLEČEK

V Valvasorjevi knjižnici že od samega začetka obstoja izvajamo več načinov promocije branja za različne starostne in ciljne skupine. Če jih naštejemo le nekaj: pravljične urice, Knjižni potepuhi, Kdor bere je car, Rastem s knjigo, Posavci beremo skupaj, Knjižne zmenkarije itd.

Neprestane spremembe v družbi zahtevajo stalno spreminjanje, prilagajanje in multifunkcionalnost knjižničarjev. In ravno to je bilo vodilo, da smo želeli narediti nekaj drugače, a hkrati ostati povezani s knjigo, knjižnico in izposajo. Tako smo leta 2011 ustanovili lutkovno skupino. Priprava lutkovnih iger se je izkazala za pomemben del knjižne vzgoje in promocije branja, kakor tudi del zgodnje vzgoje otrok ob obisku predstav.

S tem smo želeli spodbuditi otroke v predšolskem obdobju in prvi triadi osnovne šole ter uporabnike s posebnimi potrebami, da čim pogosteje posegajo po knjigah, saj si tako bogatijo čustveni in domišljijiski svet. Seveda pa tudi njihove starše, da otrokom berejo, kajti čas, ki ga za to porabijo, spada med najbolj kvalitetno izkoriščen čas.

Pri izbiri lutkovnih iger sta predvsem odločilni primernost besedila in ustreznost izbrane teme oziroma problema, ki ga igra izpostavlja. Vse igre smo tako pripravili po knjižni predlogi klasičnih in sodobnih tekstov, kar vpliva na vedenje o pomenu branja.

Prav tako so otroci skozi predstave spoznali različne tehnike lutkovne igre in izdelave lutk (ročne in namizne lutke, lutke na palici – javajke, kombinirane tehnike z maskami, animacija predmetov itd.).

Naš cilj skozi vsa leta je bil, da bi otroke in starše privabili v knjižnico, jih vzpodbudili k izposoji in branju. Prav tako pa smo nadgradili dosedanje sodelovanje z vrtci, osnovnimi šolami in drugimi ustanovami v občini in jih ob zaključku določenega bralnega projekta obiskali in zaigrali predstavo.

Ključne besede: lutke, knjižna vzgoja, promocija branja, branje, multifunkcionalnost, lutkovne predstave, lutkarstvo, lutkovno gledališče

ABSTRACT

From the very beginning of Valvasor library we have had several ways of promoting reading for different age and target groups. Here are just some of them: fairy-tale hours, Knjižni potepuhi, Kdor bere je car, Rastem s knjigo, Posavci beremo skupaj, Knjižne zmenkarije etc.

Continuous changes in society require constant adjustment, adaptation and multifunctionality of librarians. And that's exactly what led us to do something different, but at the same time to stay connected with the book and the library. In 2011 we established a puppet group. The preparation of puppet shows has proven to be an important part of book education and promotion of reading, as well as a part of early childhood education by visiting performances.

With this, we wanted to encourage children in the pre-school and first triad of elementary schools, as well as users with special needs, to read more books, as they enrich the emotional and imaginative world. Their parents, of course, are also encouraged to read their children, because the time they spend for it, is the best-used one.

In selecting puppet shows, the decisive elements are suitability of the text and the adequacy of the selected theme or the problem that the show exposes. All of the shows were based on classical but also on contemporary texts, which influences the awareness of the importance of reading.

Children also realized different techniques of puppetry and puppet making through our performances (hand and table dolls, dolls on stick, combined techniques with masks, animation of objects, etc.).

Our goal throughout all these years was to attract children and parents to the library, to encourage them to loan and read books. We also upgraded the existing cooperation with kindergartens, elementary schools and other institutions in the municipality and visited and performed for the kids at the end of a particular reading project.

Keywords: puppets, puppetry, puppetry theatre, books education, reading, multifunctionality, puppet shows, libraries, literature lessons

Svet lutke je svet poezije, humorja, satire, domišljije, ki ne pozna meje med ljudmi, živalmi, rastlinami in predmeti. To je izmišljen in stiliziran svet, stkan iz najmanjšega prediva – domišljije. (Žigon, 1992, str. 5)

1 KNJIŽNI POTEPUHI

V Valvasorjevi knjižnici že od samega začetka obstoja izvajamo več načinov promocije branja za različne starostne in ciljne skupine. Že desetletja potekajo v knjižnici in njenih enotah pravljíčne, igralne in družabne urice, izvajamo pa tudi različne projekte z namenom širjenja bralne kulture.

Leta 2007 je nastal projekt *Knjižni potepuhi*, ki je namenjen učencem prve triade osnovne šole. Projekt je del učnega programa in cilj le-tega je otroke seznaniti z knjižnico, knjižničnim bontonom, postavitvijo in vrstami knjižničnega gradiva, izposojajo itd. Učenci dvakrat obišejo knjižnico (jeseni in spomladi) in ob vsakem obisku prejmejo Potepuhovo mapo v kateri je knjiga, ki jo morajo prebrati vsi učenci. Zadnje, tretje srečanje je obisk knjižničark na osnovni šoli, reševanje kviza in podelitev priznanj. Projekt se je vsako leto razvijal in dopolnjeval in tako smo učencem ob zaključku leta 2011 poleg priznanj želeli ponuditi še nekaj več.

Neprestane spremembe v družbi, stalno spremljanje, prilagajanje in multifunkcionalnost knjižnice in knjižničarjev so bile vzpodbuda in vodilo, da bi naredili nekaj drugače, a hkrati ostali povezani s knjigo, knjižnico in izposojajo. Porodila se je misel, da bi sami pripravili lutkovno predstavo, ki bi jo ob zaključku projekta zaigrali otrokom. Naša prva predstava je bila Veliki lov na pošast (N. Landa). Hišnik nam je izdelal paravan, sami smo okrasili kuliso in odigrali predstavo z majhnimi ročnimi lutkami. Predstavo so si ogledali otroci domačih vrtcev in učenci prve triade bližnjih osnovnih šol.

Ravno v tistem času smo iz Grajskega lutkovnega gledališča Sevnica dobili ponudbo za lutkovni seminar *Lutka ima srce*. Z mentorico Snježano Pungerčič smo se v prostorih knjižnice srečevali enkrat tedensko po dve šolski uri. Izobraževanje je trajalo tri mesece. Poučili smo se o tem, da je lutkarstvo gledališka zvrst, pri kateri predmet (lutka) postane scensko bitje, ki ga oživlja lutkar. Je ena najstarejših oblik človekovega ustvarjalnega izražanja. Poznajo ga vse kulture, ki so že iz časa pradavnine pripravljale razne verske obrede, v katerih so bili prisotni tudi zametki lutkarstva (Enciklopedija Slovenije, 1992, str. 340). Spoznali smo različne tehnike lutkovne igre: senčno gledališče, animacijo delov telesa, maske, namizne lutke, animacijo predmetov (angl. object theatre), vadili smo na marionetah, ročnih lutkah, lutkah na palici – javajkah itd. Učili smo se obvladovanja lutkovnih tehnik, oživljanja predmetov ter sposobnosti ustvariti dramski lik z lutko. Izdelali smo preproste ročne lutke iz blaga ter vadili animacijo. Ravno animacija lutke je bila najbolj zahtevna naloga. Beseda animacija izhaja iz latinske besede *anima*, kar pomeni duša. Ko lutko animiramo, ji damo dušo, in jo s tem oživimo (Pokrivka, 1991, str. 15).

2 LUTKOVNA SKUPINA BUKVICA

Ob koncu izobraževanja smo se lotili naše prve resne predstave. V želji po večji prepoznavnosti smo izbrali ime za skupino: Lutkovna skupina Bukvica in izdelali logotip. Polni entuziazma, idej in načrtov smo najprej poiskali tekst in poskrbeli za avtorske pravice. Izbrali smo igro *Modro pišče* avtorice Maje Aduše Vidmar. Na podlagi bralnih vaj nam je mentorica dodelila vloge, tekst pa smo se učili doma. Za izvedbo predstave se nam je zdela najbolj primerna

namizna tehnika. Pri izbiri lutk smo se osredotočili na zahteve besedila in način uprizoritve (Miličinski, 1985, str. 3; Porenta, 2003). Za namizno tehniko predstave smo potrebovali paravan, večjo mizo in pa seveda namizne lutke. Prvotna ideja je bila, da bi sami izdelali lutke, vendar pa, ker nismo imeli ustreznih materialov, potrebščin in časa, smo delo prepustili Bernardu Punggerčiču iz Grajskega lutkovnega gledališča Sevnica. Z veliko napora in veliko mero potrpljenja naše mentorice je predstava doživela premiero na svetovni dan knjige leta 2012 v galeriji naše knjižnice.

V letih od 2013 do 2017 smo vsako šolsko leto pripravili novo predstavo. Pri izbiri lutkovnih iger sta bili odločilni primernost besedila in ustreznost izbrane teme oziroma problema, ki ga igra izpostavlja. Do sedaj smo vse igre pripravili po knjižni predlogi, kar vpliva na zavedanje o pomenu branja in je hkrati povabilo gledalcem, da pridejo v knjižnico in si knjigo izposodijo. V letu 2013 smo priredili Grimmovo zgodbo Volk in kozlička, kjer smo uporabili lutke na palici – javajke. Pri Sovici Oki (S. Makarovič), uprizorjeni leta 2014, smo se vrnili k namizni animaciji lutk, Zvezdica Zaspanka (F. Milčinski) je v lanskem letu zaživela v kombinirani tehniki izvedbe, in sicer namizne lutke, lutke na palici, maske in animacijo predmetov. Letošnja lutkovno–gledališka predstava pa je priredba klasične Grimmove pravljice Rdeča kapica. Je zgodba o odgovornosti in kazni. Otroke opozarja na nevarnosti, zlasti na pretirano zaupljivost. Prav tako pa jim daje upanje, da se dobro v življenju nagradi, slabo pa kaznuje. Za izvedbo smo uporabili animacijo telesa in namiznih lutk.

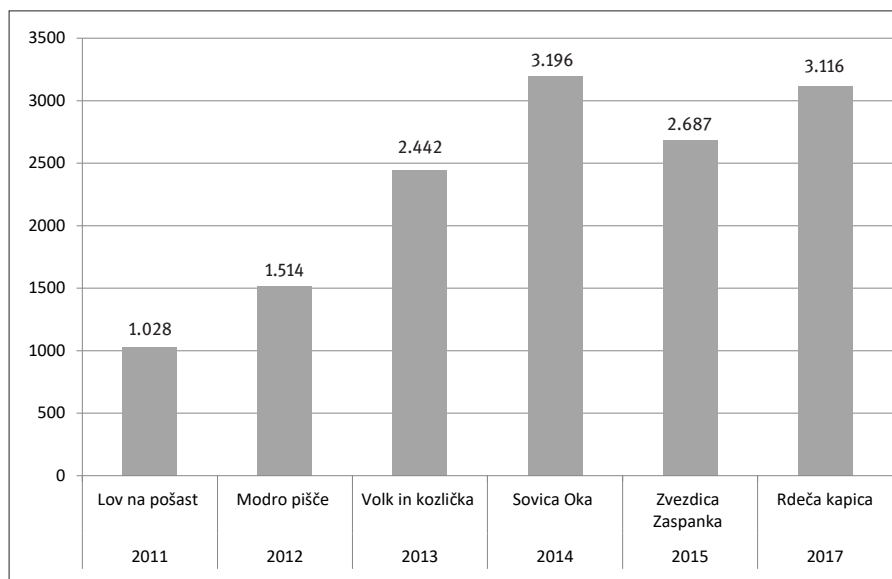
Posamezno lutkovno predstavo smo premierno uprizorili v naši knjižnici in na enotah. Za vsako predstavo je bilo izdelano vabilo in gledališki list. Kot darilo ob zaključku različnih bralnih projektov pa smo gostovali še na posameznih osnovnih šolah in vrtcih v Posavju ter v Domu starejših občanov Krško. V okviru medsebojnega sodelovanja in izmenjave dobrih praks smo leta 2014 nastopili v vrtcu Kamnik, leta 2015 v Knjižnici Brežice in lansko leto v knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu. Povabljeni smo bili tudi na razne dobrodelne prireditve, sodelovali v programu prazničnega decembra v občini Krško, vsako leto nastopili na gradu Sevnica ob Svetovnem dnevu lutk in se udeležili Območnih in Regijskih srečanj lutkovnih skupin. Leta 2015 smo prejeli srebrno plaketo na tekmovanju lutkovnih in otroških gledaliških skupin Slovenije v organizaciji Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. Ob zaključku projektov in po ogledu predstave smo sodelovanje z zavodi nadgradili na način, da smo otroke povabili, da o predstavi narišejo risbice in druge izdelke, mi pa smo na Mladinskem oddelku knjižnice pripravili razstavo. Tako smo na nevsiljiv način privabili starše in otroke v knjižnico.

Projekt *lutkovna skupina Bukvica* se je skozi leta pokazal kot odlična ideja. V prid nam štejejo zadovoljni uporabniki, množičen ogled naših predstav (Preglednici 1 in 2, Slika 1) in porast izposoje knjig avtorja knjižne predloge po kateri je bila pripravljena lutkovna igra. Zelo pomembna pa je tudi

prepoznavnost lutkovne skupine v lokalni skupnosti in širše. Vložena finančna sredstva v ta projekt so tako več kot upravičena.

Preglednica 1: Statistika obiska lutkovnih predstav v letih od 2011 do 2017

Leto	Predstava	Obisk
2011	Lov na pošast	1.028
2012	Modro piščice	1.514
2013	Volk in kozlička	2.442
2014	Sovica Oka	3.196
2015	Zvezdica Zaspanka	2.687
2017	Rdeča kapica	3.116

Slika 1: Statistika obiska lutkovnih predstav v letih od 2011 do 2017

Preglednica 2: Število odigranih predstav v letih od 2011 do 2017

Leto	Predstava	Št. predstav
2011	Lov na pošast	14
2012	Modro piščice	30
2013	Volk in kozlička	26
2014	Sovica Oka	34
2015	Zvezdica Zaspanka	22
2017	Rdeča kapica	25

3 ZAKLJUČEK

Večini otrok je bila t. i. knjižnična lutkovna predstava prvi in za nekatere morda celo edini stik z lutkami in z lutkovno umetnostjo. Za nas knjižničarje pa prijeten, a hkrati zelo zahteven način prenašanja knjižnično-pravljичnega izročila. Lahko bi rekli, da smo kar potujoči knjižničarji lutkarji, saj smo večino predstav odigrali zunaj knjižnice. Tako smo lutke otrokom še bolj približali in predstavili. Lutke so se v našem primeru pokazale za poučne in zabavne. Otroci lutkovno-pravljичnim junakom verjamejo, saj lahko vstopajo v njihov svet, se z njimi poistovetijo, bogatijo pa tudi njihovo domišljijo in jih vzpodbujajo pri igri in raziskovanju. Učenje skozi lutkovno igro je velikega pomena pri vzgoji, saj otrokom pomaga razviti potrebne veščine v življenju. Zanimivo pa je, da lutke in zgodbe iz lutkovnih iger pritegnejo tudi otroke, ki sicer ne berejo radi.

Še naprej se bomo trudili na tak način privabiti mlade bralce in njihove starše in jim tako pokazati pot do knjižnice in knjig. Zadovoljni obrazi otrok, odzivi staršev in učiteljev so dobra popotnica za naprej.

NAVEDENI VIRI

Enciklopedija Slovenije. (1992). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Miličinski, J. (1985). *Lutkovne igrice.* Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Pokrivka, V. (1991). *Djete i scenska lutka: priručnik za odgajatelje u dječjim vrtičima.* Zagreb: Školska knjiga.

Porenta, A. (2003). Zgodbe in lutke kot sredstva za motiviranje učencev. *Sodobna pedagogika*, 54(2), 172–188.

Žigon, L. (1992). Lutka kot vzgojno in učno sredstvo. *Didakta*, (5), 5–7.

SODELOVANJE KNJIŽNICE Z LOKALNO SKUPNOSTJO: PREDSTAVITEV PROJEKTA KNJIŽNICA – SRCE MESTA TRŽIČA

LIBRARY IN COOPERATION WITH
LOCAL COMMUNITY: PRESENTATION OF
EVENT LIBRARY – THE HEART OF TRŽIČ

Martina Klemenčič

Knjižnica dr. Toneta Pretnarja Tržič, Tržič
e-pošta: martina.klemencic@gmail.com

UDK 027:352(497.4Tržič)

IZVLEČEK

Knjižnice vseskozi iščemo nove poti do bralcev, uporabnikov, povezovanja z lokalno skupnostjo, zavodi. Iščemo poti do uporabnikov knjižnice, ki ne prestopijo našega praga. Zaposleni v knjižnici smo usmerjeni v prihodnost. Vedno se sprašujemo, kako približati knjižnico tistim, ki k nam ne zahajajo iz različnih vzrokov, lahko zaradi nevednosti ali pa si mislijo: knjižnica – to ni zame. Današnje knjižnice, in to ne zgolj splošne, so prostor za vse. Knjižnica dr. Toneta Pretnarja je leta 2015 obeleževala 3 častitljive obletnice: 40 let potujoče knjižnice v Tržiču, 70-letnico ustanovitve Javne sindikalne knjižnice in čitalnice ter 70-letnico rojstva dr. Toneta Pretnarja. Praznovanja smo se lotili na nekoliko drugačen način. Knjižnica je stopila izza svojih zidov, v mestno jedro Tržiča in svojo ponudbo predstavila širši množici. Na osmih prizoriščih se je v petih urah zvrstila vrsta nastopajočih. Knjižnica je zavod, ki se odziva na potrebe okolja ter s svojim dejavnostmi bogati kulturno in duhovno življenje. Velikokrat slišimo uporabnike, ki pravijo, da je knjižnica srce in duša mesta, zato smo prireditev poimenovali KNJIŽNICA – SRCE MESTA TRŽIČA.

Ključne besede: uporabniki, splošne knjižnice, storitve, lokalne skupnosti

ABSTRACT

Libraries tend to seek new paths towards readers, users, local communities and public institutions. Librarians are always reaching out to potential library users, who do not cross the library doorstep. We as librarians are very future oriented. We always ask ourselves how to attract potential users, who do not use public library services for various reasons; maybe because they are ignorant or they

maybe think that reading is not their thing. Nowadays libraries are becoming open spaces for everybody and everything. In 2015 Dr. Tone Pretnar public library celebrated three important anniversaries: 40 years of mobile library, 70 years of establishment of Union public library and reading room and 70 years of dr. Tone Pretnars birth. We decided that we will celebrate the anniversaries in a different kind of way. We decided to brake down the library walls and introduce our services to a wider crowd in the middle of the town square. The variety of guests; writers, musicians, reading promotors and others appeared at eight different sets in five hour frame. Library is a public institution which should response to the needs of the environment. It should help to improve the cultural and spiritual life of citizens. We often heard our users say that our library is the heart and the soul of the town, so we named the event in the only proper way: LIBRARY – THE HEART OF TRŽIČ.

Keywords: users, public libraries, library services, local communities

1 Uvod

Splošne knjižnice in zaposleni v njih se že vrsto let ukvarjamo z vprašanjem, kako v knjižnico privabiti čim večje število ljudi ter s tem pridobiti uporabnike knjižnice. Kako ljudem, ki knjižnice ne uporabljajo, le-to predstaviti, jih povabiti v naše prostore, jim predstaviti programe in projekte, ki jih knjižničarji delamo zanje. Še vedno prevladuje mnenje, da je knjižnica le stavba za hranjenje knjig in tako ljudje, ki ne berejo, v njej nimajo kaj iskati. Vendar so dandanašnje knjižnice mnogo več. Lahko rečemo, da so to prostori za druženje, izobraževanje, igranje z otroki, prostori za preživljanje prostega časa in še bi lahko naštevali. Zaposleni v Knjižnici dr. Toneta Pretnarja Tržič se trudimo in iščemo poti do novih uporabnikov, skušamo jim približati knjižnico z novimi projekti, ki so namenjeni vsem kategorijam občanov od najmanjših do starejših, uporabnikom s posebnimi potrebami in vsem drugim.

Pripravljamo projekte, ki spodbujajo branje, učenje, izobraževanje ali pa le spoznavanje novega. Tako imamo v večernih urah različne prireditve, predavanja z različno tematiko, potopise, večere namenjene zdravju, športu, literarne večere, predstavitve avtorjev, glasbene večere, predstavitve lokalnih domačih društev, predstavitve domačih ljubiteljskih piscev proze in poezije. Nihče ne more reči, da knjižnica ni zanj. Seveda se je treba dvigniti iz udobnega kavča in priti, za vsakogar se najde kaj zanimivega.

2 NAMEN

Sprva se moramo vprašati, zakaj pripraviti prireditev? To je gotovo najpomembnejše vprašanje, na katerega moramo odgovoriti predvsem z opredelitvijo

razloga, zakaj naj organiziramo prireditve. Določiti moramo cilje, ki naj bi jih prireditve dosegla.

Kot smo že povedali, si knjižničarji prizadevamo, da bi čim več naših programov, dejavnosti, ki jih izvajamo, prišlo med ljudi, jih s tem povabili v knjižnico, med naše stene, v naše prostore. Kako obvestiti ljudi, kaj se dogaja v naših prostorih, jih privabiti, predstaviti kaj se pri nas dogaja, se večno sprašujemo knjižničarji. Ali smo nagovorili ljudi skozi vse medije, ki so na voljo, je to prišlo na ušesa in v zavest čim večjemu številu ljudi? Zato se je porodila ideja, da gremo ven iz naših štirih sten, med ljudi, na ulico, kjer bomo širši množici ljudi predstavili, kaj knjižničarji delamo ter jih s tem povabili v naše prostore. Projekt smo zasnovali široko, zajel naj bi čim več občanov vseh starosti in različnih interesov.

Namen projekta je bil:

- Vključiti veliko število sodelujočih.
- Sodelovanje z lokalno skupnostjo.
- Povezovanje občanov.
- Dvig bralne kulture uporabnikov knjižnice.
- Knjižnico predstaviti kot kulturno središče, ki skrbi za ohranjanje kulturne dediščine in prenos te na vse generacije.
- Širiti bralno kulturo pri vseh kategorijah in generacijah prebivalcev.
- Predstaviti knjižnico kot socialno središče različnih mnenj, zamisli, ki spoštuje pravico vseh do svobodne izbire knjižničnega gradiva in storitev.
- Predstaviti knjižnico, ki se odziva na potrebe okolja ter s svojimi dejavnostmi bogati kulturno družabno in duhovno življenje.
- Ljudi seznaniti z bibliobusom, s katerim obiščemo tudi najmanjše zaselke.
- Približati se najširšemu krogu prebivalstva in vsakemu posamezniku.
- V svojem okolju postati še bolj prepoznavni.
- Prebivalce ozaveščati o potrebi, koristnosti in nepogrešljivosti Knjižnice dr. Toneta Pretnarja za sedanjí in bodoči kulturni ter duhovni razvoj.
- Povečati število novo vpisanih članov.
- Da bi ljudje v čim večji meri poiskali ter uporabljali našo knjižnično zbirko in storitve.

S projektom bomo predstavili dejavnosti, ki se odvijajo v Knjižnici dr. Toneta Pretnarja: od literarnih večerov, predavanj, potopisov, domoznanstva, dejavnosti za otroke, otroških delavnic, sprejema Pretnarjevega nagrajenca, predstavili bibliobus, skupine, ki delujejo v knjižnici: klekljarice, društvo diabetikov. Predstavili bomo vsaj del društev, s katerimi sodelujemo. Sodelovalo je tudi veliko založnikov, s katerimi poslovno sodeluje knjižnica. Prireditve mora biti privlačna, da privabi čim večje število obiskovalcev in zbudi pozornost medijev.

3 NAČRTOVANJE PROJEKTA

Z načrtovanjem oziroma pripravo na naš projekt smo začeli skoraj dve leti prej. Pri organizaciji raznovrstnih prireditev je potrebno biti pozoren tako na načrtovanje, organiziranje, vodenje in kontroliranje. Uresničevanje temeljnih dejavnosti je mogoče ob izvajanju podpornih aktivnosti kot so: koordinacija človeških, materialnih in finančnih virov, povezovanje z zunanjim okoljem in odzivanje na potrebe družbe. Večja je prireditev po obsegu izvedbe, bolj razvejan sistem različnih delovnih področij zahteva; ta različnost pomeni hkrati specializacijo znanj in funkcij vodij prireditve. Vse to pomeni, da mora imeti oseba, ki upravlja s prireditvami, širok spekter znanj. To so znanja z zakonodajnega področja, ekonomike, marketinga, z različnih področij managementa kot so: projektni, finančni, management časa, management človeških virov. Prav tako se od vodje prireditev zahteva precejšen posluš za etiko in medčloveške odnose, veliko smelosti in smisla za komunikacijo ter organiziranje.

Pri načrtovanju smo morali vzeti v obzir, da bo prireditev enkratna, ne ponavljajoča, gostje morajo biti prepoznavni (ker pritegnejo več obiskovalcev), na prireditvi bi lahko obiskovalec sodeloval kot aktivni udeleženec (na raznih delavnicah), prireditev mora imeti tudi izobraževalno noto (udeleženec lahko spozna avtentične vsebine prireditve), hkrati pa je prostočasna, zabavna.

Pri pripravi projekta moramo veliko pozornost nameniti človeškim virom. To so ljudje, ki sodelujejo pri izvedbi prireditve: sodelavci, sponzorji in donatorji, predstavniki lokalne skupnosti ter ne nazadnje tudi obiskovalci prireditve, katerim je ta namenjena. Kdo so ti ljudje, kako do njih priti, jih nagovoriti, prositi za sodelovanje v projektu? Predstavniki lokalne skupnosti sestavljajo skupino občinskih javnih uslužbencev (npr. policisti, gasilci, zdravstveni delavci) in domačini v kraju, kjer se prireditev odvija. Lokalna skupnost je pomemben dejavnik, saj je njeno dobro in uspešno sodelovanje nujno za uspeh prireditve. Prav tako prireditve ne moremo organizirati, če v fazi priprave in izvedbe prireditve ne upoštevamo javnih služb (npr. policijskega varstva, nujne medicinske pomoči ali požarne varnosti, službe varnosti itd.)

Sodelavci so vsi tisti posamezniki, ki s svojim delom prispevajo k uresničitvi prireditve. To so tisti, s katerimi redno sodelujemo v delovnem procesu, prav tako sem štejemo pogodbeno zaposlene delavce in prostovoljce. Glede na to, da je to velika prireditev, knjižnica pa ima malo zaposlenih, je bila vključitev prostovoljcev ključnega pomena pri načrtovanju delovanja človeških virov. Veliko pozornost smo morali pri načrtovanju posvetiti motivaciji zaposlenih, da tudi oni vidijo smoter, smisel prireditve, saj je tudi od njihove predanosti delu odvisen uspeh prireditve.

Obiskovalci oziroma udeleženci prireditve so najpomembnejša skupina ljudi, saj je to skupina, kateri je prireditev namenjena. Na prireditvi so lahko le

gledalci ali pa jih v času izvajanja prireditve spodbudimo k aktivnemu sodelovanju na raznih delavnicah. Pomembno je, da prireditev zadovolji njihove želje in pričakovanja ter da jim dogajanje na prireditvi ostane v čim lepšem in trajnem spominu in da spoznajo, kaj vse se dogaja v knjižnici.

Načrtovati smo morali tudi sodelovanje z različnimi mediji. K sodelovanju smo povabili radio, televizijo ter tiskane medije, o prireditvi pa smo obveščali tudi preko elektronskih medijev. Današnji svet je preplavljen z različnimi informacijami, ki kar plujejo mimo nas, a vseeno je osnovno poslanstvo medijev omogočiti prireditvi odmevnost in nagovoriti čim večji krog ljudi. Seveda tudi prireditev prinese medijem možnost promocije. Mediji so pogosto tudi sponzorji prireditve.

Skrbno načrtovanje zahteva tudi vprašanje, kdaj se bo prireditev odvijala. Določanje primerne termina je zahtevno opravilo: potrebno je določiti ustrezen mesec v letu, dan v mesecu, med tednom ali ob koncu tedna, in uro v dnevu, ko naj bi se prireditev začela. Prav tako ne smemo pozabiti na prekrivanje termina z drugimi prireditvami v domačem okolju, s termini dopustov, šolskih počitnic, različnih državnih in verskih praznikov ter drugimi dejavniki. Tako prekrivanje terminov lahko na prireditev vpliva z zmanjšanjem števila obiskovalcev, česar si nismo želeli. Od primerne izbire termina je odvisen uspeh prireditve.

Načrtovati prostor ali kje se bo prireditev odvijala? Z odgovorom na to vprašanje moramo najprej vedeti, kako veliko prireditev smo si zamislili. Kakšno bo število nastopajočih in predvideno število udeležencev, saj imajo vsi različne prostorske zahteve. Na odločitev vplivata velikost in vrsta prireditve. Pri prostoru moramo pomisliti tudi na dostopnost, velikost prostora, tehnično opremljenost in podobno. Z izbiro prostora lahko vplivamo na višino stroškov za izvedbo prireditve, pa tudi na vzdušje na prireditvi, na ugled prireditve in prireditelja in navsezadnje tudi na število obiskovalcev

Skrbno moramo vnaprej pripraviti tudi finančni načrt prireditve. To zahteva veliko pozornosti, natančnosti in nenehnega usklajevanja. Nenehno moramo imeti pod nadzorom dejanske stroške z načrtovanimi stroški. Med te spadajo razni administrativni stroški, dovoljenja, stroški oglaševanja, najema prostora, sponzorska sredstva, oprema, dekoracija prostora, nagrade prostovoljcem, zavarovanje, potni stroški, stroški pogostitve itd. Namen oblikovanja proračuna je v celovitem obvladovanju stroškov s ciljem zagotavljanja ekonomske uspešnosti prireditve.

Načrtovanje prireditve je začetna, a najpomembnejša funkcija. Načrt prireditve mora predstavljati jasno in natančno opredeljeno pot do zastavljenega cilja. Z načrtovanjem namreč postavimo temelj vsem nadaljnjim aktivnostim prireditve, v zvezi s pripravo, izvedbo in zaključkom prireditve. Hkrati pa

s tem sistematično zmanjšujemo vpliv negotovosti v nadaljnjih fazah dela. Končni uspeh prireditve je rezultat dobrega načrtovanja.

4 PREDPRIPRAVE NA PRIREDITEV

Knjižnica je v letu 2015 obeleževala 3 častitljive obletnice: 40 let potujoče knjižnice v Trziču, 70-letnico ustanovitve Javne sindikalne knjižnice in čitalnice ter 70-letnico rojstva dr. Toneta Pretnarja in tem obletnicam smo namenili omenjeni projekt z željo, praznovati na malce drugačen način. Knjižnica je stopila izza svojih zidov v mestno jedro Trziča in se predstavila širši množici. Ker veliko uporabnikov pravi, da je knjižnica srce in duša mesta, smo tudi prireditev poimenovali KNJIŽNICA – SRCE MESTA TRZIČA.

Najprej smo morali prireditev prijaviti. Prireditev se z vlogo prijavi najpozneje 30 dni pred načrtovano prireditvijo pri uradniku za notranje zadeve na upravni enoti tistega kraja, kjer se bo odvijala. Vloga vsebuje podatke o naslovu organizatorja, kraju in času prireditve, program, ime odgovorne osebe itd. Na upravni enoti smo naleteli na vrsto prepek. Komaj smo rešili eno, smo naleteli na drugo. Nešteto soglasij je bilo potrebno pridobiti od različnih inštitucij: elaborat za hrup, soglasja policije, zdravstva, redarstva, gasilcev itd. Vse prepreke so se nam na začetku zdele nepremagljive. Ko smo zaradi administrativnih postopkov skoraj obupali, smo k pripravi in izvedbi projekta povabili lokalno organizatorko prireditev Polono Brodar, ki enkrat mesečno v Trziču organizira tržni dan.

Slika 1: Mestno jedro Trziča – prizorišče

Ob predstavitvi našega projekta oziroma naših želja smo našli skupni interes in stopili na začrtano pot. Uskladili smo interese z njenim organiziranjem tržiškega tržnega dne. Dogovorili smo se, da prevzame vso organizacijo in pridobivanje dovoljenj ter soglasij (tudi finančno), mi pa poskrbimo za celoten program in izvedbo prireditve. Tako nam je bilo odvzeto veliko breme, kajti s pridobivanjem dovoljenj in soglasij ima Brodarjeva bogate izkušnje, mi pa smo se lahko posvetili delu s programom.

S sodelovanjem smo rešili tudi problem izbire lokacije, ker je tržni dan vedno v samem mestne jedru Tržiča. Ta lokacija je lahko dostopna tudi z različnimi prevoznimi sredstvi. Velikost prizorišča mora ustrezati načrtovanemu številu udeležencev prireditve, kar je tudi povezano z zagotavljanjem varnosti udeležencev prireditve. Prireditveni prostor je dovolj velik za vse načrtovane dejavnosti, hkrati ima idealno lokacijo, saj je v samem mestnem jedru mesta, ki je povezan s stranskimi ulicami. Pozorni smo morali biti tudi na infrastrukturno opremljenost prizorišča. To pomeni, da je moralo prizorišče nuditi garderobe, gostinske objekte, informacijski prostor, toaletne prostore, prostor za prvo pomoč, gasilsko službo, prostor za administracijo, parkirišča, prostor za zbiranje odpadkov, parkirišča za nastopajoče goste in udeležence prireditve. V primeru dežja se lahko namestijo šotorski nadstreški. Ob prireditvenem prostoru so gostinski lokali, kjer je poskrbljeno za hrano in pijačo ter toaletne prostore. Polona Brodar ima svojo mestno kavarno in nam je odstopila en prostor tudi za vse nastopajoče goste (garderoba). Tako smo rešili več problemov hkrati.

Tri mesece pred prireditvijo smo naredili načrt promocije. K sodelovanju smo povabili različne medije (TV, radio, časopis, internet) in jim takoj nudili kratke informacije o vsebini prireditve, namenu, programu, seznamu gostov itd. Vse informacije smo pripravili v tiskani in elektronski obliki. K sodelovanju smo povabili vse tržiške lokalne medije in medije, ki pokrivajo širše okolje. K sodelovanju in kot sponzorji so pristopili občinsko glasilo Tržičan, časopis Gorenjski glas, Radio Gorenc, televizija GTV, Radio Ognjišče. Prireditev smo oglaševali tudi s čezcestnim transparentom v mestu, po vseh elektronskih medijih (spletna stran, Facebook, vabila pa e-pošti), vabili po klasični pošti, ustnimi povabili in sporočili. Pred prireditvijo smo oblikovali, natisnili in razobesili plakate po vsej mestni občini in vseh krajevnih skupnostih, ki jo obkrožajo. Pripravili smo letake, ki smo jih delili pred prireditvijo.

Veliko pozornost in priprave smo namenili programu prireditve. Najprej smo načrtovali seznam sodelujočih, od literarnih gostov, glasbenih gostov, predavateljev, avtorjev, do drugih tržiških zavodov in tržiških društev, s katerimi sodelujemo. Nato smo morali načrtovati, kako in na kakšen način bodo predstavljeni in uvrščeni v naš program. Ker se v knjižnici izvajajo literarni večeri oziroma predstavitev avtorjev in njihovih del smo uvrstili v program Primoža Suhodolčana, impro ligaša Roka Bohinca in Saša Stareta, Manco Košir, osrednji gost pa je bil Pretnarjev nagradjenec. Mednarodna Pretnarjeva

nagrada je osrednja slovenska zahvala s častnim naslovom ambasador slovenske književnosti in jezika, ki jo v Velenju podeljujejo od leta 2004 za trajnejše, večletne ali enkratne pomembne prispevke pri mednarodnem književnem povezovanju oziroma uveljavljanju slovenske literature in jezika v tujini tistim zaslužnim posameznikom (izjemoma dvema ali skupini), enakovredno tujim in slovenskim državljanom, ki si po svetu v duhu dr. Toneta Pretnarja (1945–1992) svetovljansko prizadevajo za seznanjanje s slovensko literaturo, slovenskim jezikom in slovenskimi književniki. Je mednarodno priznanje tistim kulturnim posrednikom, ki izven Republike Slovenije, med drugimi narodi po svetu, širijo živo zavedanje in védenje o slovenski literaturi in jeziku, oziroma z njima vzpostavljajo trajnejši mednarodni kulturni dialog, zanimanje in povezovanje.

Slika 2: Karol Chmel, Pretnarjev nagrajenec 2015, ob njem Marinka Kenk-Tomazin, direktorica Knjižnice dr. Toneta Pretnarja in Alenka Dolenc, povezovalka prireditve

Pretnarjev nagrajenec za leto 2015 je bil slovaški književnik in prevajalec Karol Chmel, ki je nagrado prejel za večletno posredovanje slovenske literature na Slovaškem ter vzpostavljanje slovensko-slovaških kulturnih stikov z vrhunskimi prevodi novejšje slovenske umetniške literature v slovaščino. Nagrajenca je pozdravil in mu zaželel dobrodošlico župan, magister Borut Sajovic. Pesmi Karola Chmela sta na odru recitirala tržiška igralca Marina Bohinc in Janez Kikel. Nekateri gostje so si ogledali Pretnarjevo domačo hišo, nato pa je pot obiskovalce vodila v knjižnico, kje je bil ogled filma o Tonetu Pretnarju iz serije *Filmski portreti tržiških ljubiteljskih kulturnikov*. Na osrednjem odru so se vrstile prireditve. Kot predstavnike raznih strokovnih in potopisnih predavanj, ki jih imamo v naši knjižnici, smo gostili: Marijo Merljak, Sanjo Lončar, Dejana Ogrinca in Foto klub Tržič s Pavletom Locom. Program smo popestrili z

glasbeno-plesnimi nastopi Folklorne skupine Karavanke, Evo Moškon in Lano Petrovič. Na koncu prireditve je imela koncert Manca Špik, ki je poskrbela za vesel zaključek dneva. Pri izvedbi in načrtovanju programa nam je pomagala in prireditev povezovala Alenka Dolenc.

Slika 3: Stojnice založnikov

K sodelovanju je pristopilo veliko število slovenskih založnikov, ki so na svojih stojnicah predstavljali svoje knjižne uspešnice.

Sodelovanje z zaposlenimi je bilo ključnega pomena že pri predpripravah, saj je vsak izmed sodelujočih moral poznati natančen načrt svojih zadolžitvev, časovnico itd. Določiti je bilo potrebno minimalno število ljudi, potrebnih za pripravo in izvedbo prireditve. Najprej smo na podlagi programa oziroma načrta izvedbenih aktivnosti opredelili posamezne naloge. Zatem smo predvideli število ljudi, ki bodo posamezno nalogo opravili. (Pri tem smo imeli pred očmi časovno zaporedje oziroma vzporedje posameznih nalog.) Na koncu smo naredili seznam ljudi. Ob načrtovanju števila zaposlenih je potrebno določiti tudi profil zaposlenega oziroma kakšne sposobnosti, znanja, spretnosti in osebnostne lastnosti pričakujemo od nosilcev posameznih nalog. Z vsemi akterji smo imeli poprej sestanke in jih seznanili z njihovimi zadolžitvami, jim pisno razdelili terminski in zadolžitveni načrt, tako imenovano časovnico.

Pri načrtovanju časa se najprej pojavi vprašanje, kdaj začeti in kaj. Načrtovati smo morali določitev roka in dolžine trajanja prireditve, načrtovati čas za izvedbo posameznih aktivnosti in ju nato združiti v celovit časovni načrt. Naredili smo podroben pregled prireditve, nato pa natančen in skrbno odmerjen pregled prireditve od njenega odprtja do zaključka, natančno do minute. Za vsakega nastopajočega smo odredili 30 minut. Od točnega in preglednega

načrtovanja časovnega načrta aktivnosti pred, med in po prireditvi, je seveda odvisna uspešnost prireditve.

5 IZVEDBA PRIREDITVE

Ker smo prireditev skrbno načrtovali, med samo prireditvijo nismo pričakovali nepredvidenih dogodkov in zapletov. Med izvajanjem prireditve smo morali poskrbeti za to, da je bil naš načrt uresničen in terminsko usklajen. Že v jutranjih urah smo pričeli z aktivnostmi na samem prizorišču. Najpomembneje je bilo, da smo ostali mirni, zbrani, da smo poskrbeli za ustrezno komunikacijo med vsemi udeleženci prireditve, tako smo lahko sproti odpravljali morebitne nesporazume in ovire.

Najprej je bilo potrebno pripraviti prizorišče. Sem štejemo prostor, kjer se odvija celotna prireditev, od parkirišča do odra za nastopajoče, šotor za potopise in predavanja, hišk, kjer so se izvajale dodatne dejavnosti, postavitve bibliobusa, stojnic za založnike ter servisnih prostorov. Osrednji del prizorišča je oder oziroma prostor, kjer poteka osrednje dogajanje na prireditvi in dodatne hiške ter dodatni šotor za predavanja in potopise. Projekt je bil tehnično in organizacijsko zelo zahteven, saj se je dogajalo na osmih prizoriščih hkrati in to neprekinjeno 5 ur. Namen vsega je bil, da bi vsak, ki je prišel na dogodek, lahko našel nekaj, kar mu je všeč, kar bi si rad ogledal ali pri čemer bi sodeloval. Veliko je bilo usklajevanja in organizacije med posameznimi dejavnostmi. Izhodišče za izvajanje aktivnosti na prizorišču je načrt oziroma tloris prizorišča, ki smo ga že prej skrbno premerili in narisali podroben načrt, stanje vseh hišk, šotorov, stojnic, stolov gostinske ponudbe itd.

Slika 4: Glavni oder

Preden smo začeli urejati osrednji del prizorišča, smo preverili, če je prireditveno prizorišče opremljeno v skladu z dogovorom. Postavitev odra oziroma prostor za nastopajoče je glavni prostor prireditve, postavili so nam ga tržiški gasilci. Prav tako smo ga uredili v skladu z nosilno temo prireditve, z zahtevami nastopajočih in v okviru predvidenih stroškov. Posebno skrb smo namenili dekoraciji, saj je v oder usmerjena pozornost udeležencev in medijev. Velik zalogaj in skrb je bila tehnična opremljenost, saj samo mestno središče (trg) nima dovolj električnih priključkov. Tu nam je na pomoč priskočila Mestna kavarna Brodar, od katere smo dobili vse priključke, podaljške in ostalo, kar je bilo potrebno za tehnično izvedbo projekta.

Opremiti smo morali vsa prizorišča z električno napeljavo, lučmi, avdio-vizualnimi in posebnimi učinki ter zvokom. To je bi zelo velik podvig, saj so v veliki večini prizorišča potrebovala vso električno opremo, do prizorišč pa jo je bilo potrebno pripeljati. Potrebno tehnično opremo smo si po večini sponodili oziroma jo najeli, nekateri nastopajoči pa so jo pripeljali s seboj. To je bilo odvisno od dogovora med nami kot organizatorjem in nastopajočimi. Od primerne tehnične opremljenosti je nemalokrat odvisno izvajanje prireditve, počutje gostov in uspešnost prireditve. Pri električni napeljavi smo morali biti pozorni na napetost električnega toka, vrsto napeljave, moč naprav, ki bodo priključene v sistem, pozicijo in število vtičnic, dolžino kablov, varnost, da ne povzročijo kratkega stika in koga ne poškodujejo.

Ker je bila prireditev načrtovana tudi za večerni čas, je bilo potrebno posebno pozornost posvetiti tudi primerni postavitvi luči. Ta vpliva na vidno zaznavanje prireditve (osvetljenost prostora, posebni svetlobni učinki), zato smo pri tem upoštevali razporeditev nastopajočih, vrsto (stalne, premikajoče, utripajoče, barvne luči itd.) in postavitev v prostoru (posebne luči za oder, posebne za nastopajoče, za osvetlitev prostora). Poskrbeti smo morali za pestro izbiro glasbene opreme, saj s tem vplivamo na slišnost dogajanja na odru. To je bilo še posebej pomembno, ker se je dogajalo na več prizoriščih hkrati, zvok pa se ni smel prekrivati, saj bi bilo sicer dogajanje na enem prizorišču lahko bilo moteče za dogajanje na drugem. Upoštevati smo morali naslednje dejavnike: akustiko prostora (trga), vrsto glasbe, postavitev zvočnikov in mikrofонов ter njihovo število in vrsto, postavitev mešalne mize, prenos zvoka po različnih medijih.

Glede na to, kako zahtevna in številčna je bila tehnična opremljenost prizorišča, smo za tehnične podrobnosti najeli strokovnjaka, ki je poskrbel za zvočno in vidno (postavitev luči) opremljenost prostorov.

Kot organizatorji prireditve smo bili dolžni poskrbeti za varnost udeležencev prireditve. To pomeni, da smo poskrbeli za ustrezno urejenost prireditvenega prostora, ki je morala biti ustrezna, predvsem pa varno opremljena z vsemi napravami, tako da ne bi bilo ogroženo zdravje in življenje udeležencev

prireditve. Zagotoviti smo morali, da udeleženci lahko hitro in varno zapustijo prireditveni prostor, če bi bilo to potrebno, zapore cestnega prometa in poskrbeti za obvoz prometa. Treba je bilo poskrbeti za ustrezno varnostno službo (rediteljska služba), ki je vzdrževala red in mir na prireditvi. Pri tem so nam priskočili na pomoč gasilci in rediteljska služba. Za osebje varnostne službe velja, da ne smejo nositi orožja, morajo pa na vidnem mestu nositi znak reditelja.

Slika 5: Tehnična oprema

Tak dogodek je bilo treba tudi ustrezno dokumentirati, saj je taka prireditev enkratni pojav in zaradi njene minljivosti poskrbimo za trajen spomin nanjo. Dogodke na prireditvi smo posneli s kamero, dogodek je snemala Gorenjska TV, s fotoaparatom so sodelovali člani Foto kluba Trzič, ki so na trgu fotografirali udeležence. Svoje portretne fotografije z dogodka so dobili naslednje dni v naši knjižnici (tako smo pridobili kašnega uporabnika v naše prostore). Dokumentiranje je aktivnost, ki smo jo morali načrtovati vnaprej.

Kot se spodobi na vsakem tako velikem in svečanem dogodku, smo imeli tudi častne goste. To so običajno tisti, ki so s svojimi finančnimi in/ali materialnimi sredstvi ali ugledom prispevali k izvedbi prireditve (npr. predstavniki medijev, sponzorjev, poslovni partnerji, ugledne osebnosti), zato smo jim na njej namenili posebno pozornost. To smo izrazili na različne načine: s posebnim sprejemom, posebnim prostorom na prireditvi, z načinom strežbe, s priložnostnimi darili ali spominki. Častni gost je bil Pretnarjev nagrajenec Karol Chmel, ki smo mu na prireditvi namenili posebno pozornost.

V popoldanskih urah smo poudarek dali našim najmlajšim, saj smo zanje vsekozi izvajali pravljичne urice (pripovedovanje pravljič) in otroške delavnice, kjer so izdelovali klobuke za male gospode in klobučke za male gospodične. Lahko so risali, barvali, se sladkali na delavnicah kuharja Jureta Munde, ki

je skupaj z njimi pekel palačinke in sirove lizike. Tudi na glavnem odru je bil program posvečen otrokom in njihovim staršem. Nastopil je Primož Suhodolčan, glasbeno pa je dogajanje popestril Adi Smolar.

Slika 6: Otroške delavnice

Za mladino smo v goste povabili Impro ligo s Sašom Staretom in Rokom Bohincem. Plesno je prireditev obogatila Folklorna skupina Tržič, glasbeno Eva Moškon in Lana Petrovič. Večerne ure so bile namenjene odraslim. Gostili smo literarno gostjo in promotorko branja Manco Košir, na koncu pa smo prireditev zaključili s plesom in glasbo Mance Špik.

Slika 7: Šotor za potopisna predavanja

V posebnem šotoru, ki so nam ga posodili in postavili Taborniški odred Križe, smo imeli različna predavanja in potopise. Tehnično je bil to zahteven projekt, saj je moral biti šotor zatemnjen, ker so se tam odvijale projekcije. Prav tako ga niso smeli zvočno motiti zunanji dejavniki, ker se ne bi slišalo predavateljev. V njem so nastopali tržiška popotnika Dejan Ogrinec in Pavel Loc ter znani predavateljci in promotorki zdravja in zdrave prehrane Sanja Lončar in Marija Merljak.

Na drugih prireditvenih prostorih smo predstavljali tudi naš bibliobus, ki so si ga lahko obiskovalci ogledali, vanj vstopili in si kaj izposodili.

Z raznimi razglednicami, članki, zanimivimi starimi tržiškimi zgodbami in zemljevidi smo predstavili svojo obširno domoznansko zbirko, ki jo hranimo v knjižnici. Ker sodelujemo z raznimi društvi, je bil en prireditveni prostor namenjen klekljaricam, ki so mimoidočim pokazale svoje spretnosti. V knjižnici vsako prvo soboto v sodelovanju z Društvom diabetikov Tržič izvajamo merjenje krvnega sladkorja, pritiska in holesterola. Meritve je društvo izvajalo tudi na naši prireditvi. Na več prizoriščih, ki so jih zasedali založniki, so si udeleženci prireditve lahko po ugodnih cenah kupili tudi knjige.

Tudi knjižnica je bila ta dan odprta. V njej so si gostje lahko ogledali film o Tonetu Pretnarju, po katerem knjižnica nosi ime. Vse to dogajanje na glavnem odru in na posameznih prizoriščih je elegantno in umetniško povezovala Alenka Dolenc.

Slika 8: Stojnice društev

Velik poudarek je bil na nadzoru oziroma organizaciji med samo prireditvijo. Med izvajanjem prireditve smo morali poskrbeti za to, da je bil naš načrt

uresničen in terminsko usklajen. Najpomembneje je bilo, da smo ostali mirni in zbrani, da smo poskrbeli za ustrezno komunikacijo med vsemi udeleženci prireditve. Prav tako smo morali usklajevati komunikacijo in terminsko usklajenost med posameznimi prizorišči, da smo lahko sproti odpravljali morebitne nesporazume in ovire.

Pri tem nam je bil v pomoč natančno izdelan program prireditve, kjer smo že prej natančno načrtovali vrsto aktivnosti po programu, njen pričetek in dolžino trajanja. Tako so se vse dejavnosti na dan prireditve odvijale tekoče in s čim manj zapleti.

Program prireditve z natančno izdelano časovnico smo že dan prej razdelili med vse sodelujoče. Tako smo zagotovili transparentnost nadzora in sistem javljanja morebitnih odstopanj v času izvajanja prireditve. Nadzorovali smo vse faze programa. Za nadzor določenih prizorišč in programa ter njihovo časovno usklajenost so bili zadolženi vodje posameznih aktivnosti oziroma prizorišč. Med sabo smo se ves čas usklajevali. Pazili smo, da prireditev poteka po načrtanem programu, vendar pa smo bili vseeno prilagodljivi ob morebitni spremembi, ki pa nas ni smela odmakniti od načrtane poti.

Vreme nam je bilo naklonjeno. Čeprav je bila prireditev septembra, je bil ta dan čisto poleten. Ljudje so uživali ob pestrem dogajanju, se udeleževali delavnic, peli in na koncu zaplesali z nami. Po približnih ocenah se je prireditve udeležilo približno 1000 ljudi.

6 UPORABNOST PROJEKTA

S projektom smo se kot bibliotekarji naučili, kako organizirati javno prireditev izven zidov, kako se spoprijeti z različnimi težavami, ki nastajajo ob tem in iskanjem dobrih rešitev. S projektom smo se približali širšemu krogu prebivalstva, ki ne zahaja v knjižnico in jih s tem nagovorili, da bi v bodoče postali uporabniki knjižnice. S projektom smo pridobili tudi novo vpisane uporabnike in postali še bolj prepoznavni, ne samo na občinski ravni ampak tudi širše.

S tem projektom smo se naučili narediti prireditev z velikim številom sodelujočih. Hkrati smo sodelovali z lokalno skupnostjo, povezali občane Trziča, se še bolj približali najširšemu krogu prebivalstva in vsakemu posamezniku. S prireditvijo smo knjižnico predstavili kot kulturno središče, ki skrbi za ohranjanje kulturne dediščine in prenos te na vse generacije, kot socialno središče različnih mnenj, zamisli, ki spoštuje pravico vseh do svobodne izbire knjižničnega gradiva in storitev, ki se odziva na potrebe okolja ter s svojimi dejavnostmi bogati kulturno družabno in duhovno življenje. Občane mesta Trzič smo ozavestili o potrebi, koristnosti in nepogrešljivosti Knjižnice dr. Toneta Pretnarja za sedanjí in bodoči kulturni ter duhovni razvoj. Kako

pomembna je bralna kultura pri vseh kategorijah in generacijah prebivalcev, krepitev bralnih veščin uporabnikov knjižnice, vsekakor pa smo v svojem okolju postali še bolj prepoznavni.

S projektom smo predstavili dejavnosti, ki se odvijajo v Knjižnici dr. Toneta Pretnarja: od literarnih večerov, predavanj, potopisov, domoznanstva, dejavnosti za otroke, otroških delavnic in sprejema Pretnarjevega nagrajenca, predstavili smo bibliobus, skupine, ki delujejo v knjižnici: klekljarice, društvo diabetikov. Predstavili so se tudi založniki, s katerimi poslovno sodeluje knjižnica.

7 ZAKLJUČEK

Knjižničarji imamo dolgoletne izkušnje s pripravo literarnih in potopisnih ter podobnih večerov, tokrat pa smo se prvič srečali z neznankami, kajti projekt je potekal izven domačih zidov, potekal je kontinuirano in na več prizoriščih hkrati. Ker doslej izkušenj s tem nismo imeli, smo se skupaj naučili spoprijemati s stvarmi, s katerimi se nam doslej ni bilo treba. Navkljub stresu smo spoznali, da s skupnimi močmi zmoremo, saj smo se na srečo lahko vedno zanesli ne zgolj nase, pač pa tudi drug na drugega.

Manjši spodrsaljaji, ki smo jih pričakovali in vzeli v zakup, se skorajda niso dogajali. Prišlo je zgolj do manjšega nesporazuma z enim od nastopajočih, ki pa smo ga z mirnim pogovorom rešili v zadovoljstvo obeh strani. Skozi celoten popoldan in večer nam je uspelo ohraniti osredotočenost in mirno kri, zato smo se na koncu lahko poveseleli ob koncertu zadnje nastopajoče, Mance Špik.

Večera s tem še ni bilo konec. Zaključili smo s pospravljanjem prizorišča – odnesli smo vse smeti, pometli tla, zložili in odpeljali stole ter mize, izključili elektriko in pospravili kable, podaljške, računalnike, projektor, ozvočenje itd. Naslednje jutro so gasilci pospravili še oder in šotor. S tem je bilo na prizorišču vzpostavljeno prvotno stanje.

V naslednjih dneh smo se osebno zahvalili udeležencem projekta. Zahvalili smo se vsakemu nastopajočemu posebej, nismo pa pozabili tudi na vse, ki so nam pri izvedbi pomagali (Občina Tržič, Mestna Kavarna Brodar, gasilci, redarska služba itd.).

Projekta Knjižnica – srce mesta Tržiča smo se lotili po tehtnem premisleku. Zavedali smo se obsežnosti, a izkazalo se je, da smo si navkljub predvidevanjem naložili skorajda preveč. Projekt je zahteval marsikatero prosto uro zaposlenih, tudi marsikatera noč je bila neprespana. A skozi sam potek, od ideje do izvedbe, smo se marsičesa naučili. Tega znanja ne bomo pozabili.

Naučili smo se ne zgolj tega, kako organizirati in izpeljati tako obsežno prireditev, pač pa tudi, katere so naše osebne močne lastnosti in kje nam znanja primanjkuje. Prireditev je bila torej vsem odlična šola za bodočnost.

UPORABLJENI VIR

Sikošek M. (2010). *Management prireditev: organizacija študentskih prireditev*. Koper: Fakulteta za management. Pridobljeno 17. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/978-961-266-068-0.pdf>

ALICA V ČUDEŽNI DEŽELI ALI KAKO SEM ODKRIVALA OPIS DELOVNIH NALOG ŠOLSKEGA KNJIŽNIČARJA

ALICE IN WONDERLAND OR HOW I DISCOVERED THE SCHOOL LIBRARIAN TASKS

Simona Šoštar

OŠ XIV. divizije Senovo, Senovo
e-pošta: simona.sostar1@guest.arnes.si

UDK 027.8:023.4

IZVLEČEK

Šolski knjižničarji delujejo v sistemu vzgoje in izobraževanja, zato to področje sistemsko ureja zakonodaja s področja izobraževanja. Stopnja in smer izobražbe strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju sta predpisani in določeni z zakonom, kar velja tudi za šolskega knjižničarja. Strokovno pa šolske knjižnice ureja in umešča v knjižnični sistem knjižničarska zakonodaja. Zaradi te dvojnosti se je pogosto pojavljala dilema, kateri zakon in kateri predpisi, pravilniki veljajo za šolske knjižnice. Šolski knjižničarji morajo imeti za uspešno izvajanje nalog v šolski knjižnici razvite kompetence, ki jih lahko razdelimo v tri temeljne skupine: 1. profesionalno znanje, 2. spretnosti, sposobnosti in zmožnosti, 3. osebne lastnosti, stališča, odnosi in ravnanja. Branje pomembno vpliva na osebni razvoj in učno uspešnost posameznika, zato šolski knjižničarji za svoje uporabnike organizirajo različne dejavnosti, s katerimi jih motivirajo za branje in obiskovanje knjižnice.

Ključne besede: šolske knjižnice, knjižničarji, zakonodaja, kompetence, bralna motivacija

ABSTRACT

School librarians work within the education system, which is why this area is systematically regulated by education legislation. The education of professional school staff within the education system are prescribed and laid down by the law, which also applies to librarians. School libraries are also professionally regulated and integrated into the library system by library legislation. Due to this duality, a dilemma often arose as to which law and which regulations or rules apply to school libraries. For successful work school librarians have to develop three groups of specific competences: 1. professional knowledge, 2.

skills, aptitudes and abilities, 3. personal characteristics, viewpoints, relationships and actions. Reading can greatly influence an individual, their academic achievements as well as their personal development. School librarians organise various activities for their visitors to motivate them to read and visit libraries more often.

Keywords: school libraries, librarians, legislation, competences, reading motivation

Knjižnica ne bo očarala nikogar, če ne bo najprej tudi sama radovedna glede vseh novih možnosti. (C. Deega)

1 Uvod

S pojmom šolska knjižnica označujemo knjižnico v osnovni in srednji šoli. Vlogo in mesto knjižnice v šoli določajo standardi in normativi v knjižničarski stroki ter šolska zakonodaja. V šoli se srečujemo s pojmom vzgojni in izobraževalni proces, ki ga imenujemo tudi pedagoški proces. V vzgojni izobraževalni proces se osnovnošolska knjižnica vključuje z metodično izdelanimi skupinskimi oblikami dela in s pedagoškim delom pri individualnih obiskih. Skupaj z drugimi nalogami, ki jih opravlja, knjižnica prispeva svoj delež pri uresničevanju ciljev osnovnošolskega izobraževanja.

Specifika osnovnošolske knjižnice je, da njen uporabnik še ni formiran bralec in da je oblikovanje bralnih potreb in navad ter razvijanje potrebe po knjigi kot viru znanja in duhovne kulture vztrajno in inventivno pedagoško delo. Zato niti ne preseneča dejstvo, koliko različnih bralnih projektov se izvaja po osnovnih šolah (predvsem po osnovnošolskih knjižnicah), vse z namenom spodbujanja k branju in krepitvi bralnih navad.

2 OPIS DEL (ŠOLSKEGA) KNJIŽNIČARJA – TEORIJA

Seveda sem se s šolsko knjižnico srečala že pri svojem izobraževanju – najprej v osnovni šoli, kasneje tudi v srednji. A moram priznati, da so mi v spominu iz osnovnošolske knjižnice ostale zgolj ure pravljic in zaključne prireditve ob podelitvi bralnih značk (kjer sem kot *pridna* učenka pogosto sodelovala); iz srednješolske knjižnice zgolj to, da je bila slabo založena z gradivom za domače branje, sodobne in aktualne literature pa ni premogla, zato sem kmalu obiskovala splošno knjižnico, ki je bila v bližini.

Ko sem se odločila za študij bibliotekarstva, niti nisem vedela, kaj točno to pomeni. Ker sem se obenem odločila tudi za študij slovenistike, se mi je to

zdela najboljša kombinacija. Kako sem se motila! V bistvu sem šele na fakulteti spoznavala in odkrivala skrivnosti bibliotekarskega poklica. Eno izmed najbolj zanimivih predavanj je vodila predavateljica Silva Novljan. Seminar se je imenoval »Šolske knjižnice« in veliko smo delali na praktičnih situacijah, igrah vlog, vajah itd. Seveda smo bili tisti študenti, ki še nismo delali v knjižnici, zelo neiznajdljivi in nerodni, drugi, ki so že imeli nekaj praktičnih izkušenj, so blesteli. Vendar nam je predavateljica predstavila veliko okoliščin in situacij iz praktičnega (knjižničarskega) življenja, da smo začeli o teh situacijah sploh razmišljati.

V tem času nam je v pomoč najbolj služila tanka vijolična knjižica (le kdo je ne pozna!?) z naslovom »Vzgojno-izobraževalno delo v šolski knjižnici – mediateki« (1990), kjer so navedene (str. 33) naslednje naloge šolske knjižnice oziroma knjižničarja:

- oskrbi učence in učitelje s knjižničnim gradivom, ki je potrebno za izvajanje vzgojno izobraževalnih programov in drugih dejavnosti šole;
- vzgaja in oblikuje učenca v bralca na vseh stopnjah njegovega razvoja;
- vzgaja učenca v uporabnika knjižničnega gradiva, informacijskih virov in knjižničnih pomagal;
- skupaj z učitelji in drugimi strokovnimi delavci šole spremlja in vrednoti učenca v vseh fazah njegovega vzgojno-izobraževalnega dela.

Na fakulteti so nam venomer vcepljali v naše glave, kako pomemben je poklic bibliotekarja in kako pomembno je, da pridobivamo in razvijamo različna znanja (danes bi rekli kompetence).

3 OPIS DEL (ŠOLSKEGA) KNJIŽNIČARJA – PRAKSA

Še preden sem se dodobra zavedla, sem študij zaključila in potrebno se je bilo odločiti o nadaljnji poti. Na osnovni šoli, ki sem jo pred leti še sama obiskovala, se je pokazalo prosto delovno mesto šolskega knjižničarja za polovični delovni čas. Odločila sem se, da sprejemem. Moja mentorica je postala Boža Ojsteršek, ki je bila moja osnovnošolska razredničarka, kasneje mentorica na študijski praksi, zato mi je bilo toliko lažje začeti. Vpeljala me je v »skrivnosti« dela šolskega knjižničarja, zlasti v pedagoški del. Študij bibliotekarstva nudi dobro strokovno podlago, a žal zgolj nepedagoško smer. Osebnostno sem imela »srečo«, da sem vzporedno študirala slovenistiko – pedagoško smer, tako sem dobila vsaj nekaj pedagoških osnov, a bi po letih dela na osnovni šoli rekla, da še premalo.

Dve leti sem delala za polovični delovni čas samo v šolski knjižnici, nato sem se na matični šoli zaposlila za polni delovni čas kot slovenistka in knjižničarka ter podpisala pogodbo o delovnem razmerju.

V opisu del so naštetе naslednje delovne naloge:

- **Opravljanje bibliotekarskega dela:**
 - vsebinsko oblikovanje knjižničnega gradiva,
 - nabava in obdelava knjižničnega gradiva,
 - oblikovanje letnega delovnega načrta in analiza dela.
- **Opravljanje biblio-pedagoškega dela:**
 - individualno biblio-pedagoško delo ob izposoji,
 - svetovanje učencem in učiteljem za učinkovito izrabo knjižničnega gradiva,
 - pomoč pri iskanju literature in informacij,
 - bibliopedagoško delo z oddelki in skupinami učencev,
 - priprava bibliopedagoške ure,
 - izvajanje bibliopedagoških ur,
 - organizacija in izvedba bralne značke in zaključne prireditve,
 - vodenje knjižničarskega krožka.
- **Strokovno sodelovanje na šoli:**
 - sodelovanje z učitelji ob načrtovanju in izvedbi bibliotekarskih ur,
 - sodelovanje na strokovnih aktivih, pedagoških in ocenjevalnih konferencah.
- **Drugo delo v zvezi s knjižničarskim delom:**
 - organizacija in izvedba knjižnega kviza in uganke meseca v sodelovanju z matično knjižnico,
 - izvajanje raziskav in druge aktivnosti, ki vplivajo na širitev dobre knjige.
- **Opravljanje drugih del po programu dela in življenja zavoda in po navodilih ravnatelja.**

Če se sprehodimo po internetnih straneh različnih šol in primerjamo posamezne opise del, ki jih morajo opravljati šolski knjižničarji, kaj hitro opazimo, da se opisi razlikujejo od šole do šole. Nenavadno. Pri tem se seveda sprašujem, ali ne bi moral biti popis del in zadolžitev enoten za vse osnovne šole?

4 KAJ PIŠE V ZAKONODAJI?

Težave za šolskega knjižničarja se začnejo že pri zakonodaji. Kateri zakon upoštevati?

Šolske knjižnice in knjižničarji delujejo v sistemu vzgoje in izobraževanja, zato to področje sistemsko ureja zakonodaja s področja izobraževanja. Pedagoški poklici so regulirani, zato sta stopnja in smer izobrazbe strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju predpisani in določeni z zakonom, kar velja tudi za knjižničarja. Strokovno pa šolske knjižnice ureja in umešča v knjižnični sistem tudi knjižničarska zakonodaja. Zaradi te dvojnosti se je pogosto pojavljala dilema, kateri zakon in kateri predpisi, pravilniki veljajo za šolske knjižnice. V zakonodaji so se pojavljali predpisi in pogoji, ki so si bili

v nasprotju. Decembra 2015 je končno začel veljati Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu, za katerega ugotavljamo, da je nasprotja in nepravilnosti odpravil, pred šolske knjižničarje pa postavil nove strokovne izzive (Fekonja, 2016).

Ampak opis delovnih nalog v delovni pogodbi ter urejena zakonodaja še ni končana zgodba, saj šolski knjižničar počne še marsikaj več, kot je zapisano v opisu njegovih del. Še zlasti, če je zaposlen na manjši šoli in poleg knjižničarjevega dela opravlja še druga dela (npr. poučuje še vsaj en predmet, je razrednik, računalničar, pomočnik ravnatelja ali ...).

5 KOMPETENCE ŠOLSKEGA KNJIŽNIČARJA

Novljanova (1997, str. 76) pravi, da je za dobro opravljanje knjižničnih storitev potreben učinkovit in ustrezno usposobljen knjižničar, ki učinkovito motivira učence in pedagoške delavce šole za uporabo storitev šolske knjižnice in z ustreznim izobraževanjem povečuje informacijsko pismenost vseh udeležencev vzgojno-izobraževalnega procesa. Po Tilke (2002, str. 11) je knjižničar tisti, ki knjižnico naredi pomembno in koristno. In to ne zgolj v pomenu zbiranja, obdelave in razvrščanja gradiva, temveč tudi z lastnostmi, ki niso značilne samo za knjižničarsko stroko: s poslušanjem, opazovanjem, pogovori, svetovanjem in motiviranjem.

Za uspešno izvajanje nalog v šolski knjižnici morajo imeti šolski knjižničarji seveda razvite kompetence. Knjižničar sodeluje v procesu učenja in poučevanja, zato mora imeti celo vrsto kompetenc – podobno kot učitelji – z dodatnim bibliotekarskim znanjem za organizacijo knjižnice. Zabukovec (2009) povzame, da so (po vzoru ključnih kompetenc za učitelje) za šolske knjižničarje predvidene tri temeljne skupine kompetenc:

1. **profesionalno znanje:** splošna razgledanost, bibliotekarsko znanje, vzgojno-izobraževalno znanje in informacijsko znanje;
2. **spretnosti, sposobnosti in zmožnosti:** analitične spretnosti, reševanje problemov in sprejemanje odločitev, sposobnost hitrega miselnega preskakovanja, komunikacijske spretnosti, kreativne spretnosti, fleksibilnost in prilagodljivost, medosebne in skupinske spretnosti, načrtovanje in organizacijske spretnosti;
3. **osebne lastnosti (stališča, odnosi in ravnanja):** smisel za delo z ljudmi, ustrezno in odgovorno ravnanje, odnos do storitev in zadovoljstvo uporabnikov, predanost poklicu.

Vučko, Zabukovec in Šauperl (2009) so preučevale pričakovanja osnovnošolskih in srednješolskih ravnateljev glede pomembnosti izbranih kompetenc pri delu šolskega knjižničarja. Ugotovile so, da vsi ravnatelji v največji meri pričakujejo naslednje kompetence: strokovno znanje, komunikacijske sposobnosti,

uporabo računalnika in obvladovanje IKT, razgledanost, timsko delo, pismenost, vestnost, poštenost, etičnost, samostojnost in neodvisnost pri delu.

Prednost in težava šolskega knjižničarja na (manjši) šoli je, da je sam zadolžen za vse strokovno delo, za izvajanje vseh postopkov in segmentov dela, da sprejema samostojno vse odločitve in nima možnosti posvetovanja s kolegi (izjema so strokovna srečanja in posvetovanja, kjer se sreča s šolskimi knjižničarji iz drugih ustanov).

6 BRALNO SPODBUJEVALNE AKCIJE V ŠOLSKI KNJIŽNICI

Branje pomembno vpliva na učno uspešnost posameznika in njegov osebnostni razvoj. Osnovnošolski knjižničarji zato za svoje uporabnike (učence, učitelje, druge zaposlene in tudi starše) organiziramo različne dejavnosti, s katerimi jih motiviramo za branje in obiskovanje knjižnice. Opise teh dejavnosti lahko najdemo v reviji Šolska knjižnica in na spletnih straneh šolskih knjižnic.

Simona Kronovšek je februarja 2016 med šolskimi knjižničarji izvedla raziskavo, katere so najpogostejše oblike dejavnosti za spodbujanje branja in posledično za obiskovanje šolske knjižnice. Z anketnim vprašalnikom, na katerega je odgovorilo 131 šolskih knjižničarjev, so bili pridobljeni podatki, kje dobijo ideje za dejavnosti, kako pogosto jih izvajajo, kako velike so skupine obiskovalcev, za katero starostno skupino organizirajo več dejavnosti in zakaj, koliko knjižničarjev organizira podobne dejavnosti tudi za odrasle (starše in delavce šole) ter kdo jim pomaga pri izvedbi.

Rezultati kažejo (Kronovšek, 2016), da se knjižničarji zavedajo pomena svoje vloge pri motivaciji za branje in na tem področju tudi aktivno delujejo, zato dejavnosti za spodbujanje branja pogosto izvajajo; večinoma za učence prvega in drugega triletja. Raziskava je pokazala tudi, da jim pri izvedbi dejavnosti večkrat priskočijo na pomoč učitelji in drugi strokovni delavci na šoli ter da nekateri knjižničarji organizirajo dejavnosti tudi za odrasle (starše, učitelje in druge delavce šole).

Dejavnosti, ki jih izvajajo šolski knjižničarji za spodbujanje branja: bralni/knjižni nahrbtnik, knjižnična/literarna čajanka, bralni klub (za učence/učitelje/starše), moja »naj« knjiga, knjižna menjalnica/sejmi, skupno branje (tiho, glasno), »naj« bralec, starejši berejo mlajšim, Slovenski knjižnično-muzejski kviz (Mega kviz), knjižna (mesečna) uganka, ure pravljic, knjižničarski krožek, razstave, družinsko branje, medgeneracijsko branje, preživimo noč v knjižnici, projekti: Naša mala knjižnica, Rastem s knjigo, Noč knjige, Menjaj branje in sanje, Branje ne pozna meja/Čitanje ne poznaje granica, Bralna značka (slovenska, eko, tuje jezična, za odrasle), Rastoča knjiga itd.

Večina teh dejavnosti se smatra kot dodatno delo knjižničarja, ki ga izvaja knjižničar samoiniciativno in ni v opisu njegovih delovnih nalog. Vendar jim ravno tovrstne dejavnosti obenem nudijo največ osebnega zadovoljstva, zlasti če so lepo sprejete, uspešne in širše prepoznavne in cenjene. Če pa šolski knjižničar dopolnjuje svoje delo še z delom učitelja (npr. jaz sem slovenistka), potem se opis delovnih nalog in zadolžitev še razširi, ne zgolj na pouk, ampak še dodatno strokovno delo: dopolnilni in dodatni pouk; vodenje nekaterih interesnih dejavnosti, kot so: novinarski, dramski ali recitatorski krožek; poučevanje izbirnih predmetov: gledališki klub, retorika, vzgoja za medije, literarni klub, informacijsko opismenjevanje; organizacijo in izvedbo kulturnih prireditev, priprave učencev na Tekmovanje iz znanja materinščine (Cankarjevo tekmovanje) itd.

Šolski knjižničarji izvajajo večino naštetih bralno-spodbujevalnih dejavnosti. Nekatere zgolj izvajajo, druge jim predstavljajo izziv in vanje vložijo več energije in časa, razširijo in nadgradijo dejavnost ter jo izpeljejo kot projekt.

7 BRALNO SPodbUJEVALNE DEJAVNOSTI NA OŠ XIV. DIVIZIJE SENOVO

Kar nekaj bralno spodbujevalnih dejavnosti, ki so našete zgoraj, izvajamo tudi na OŠ XIV. divizije Senovo – nekatere izvajam sama, nekatere skupaj z učitelji. V tem poglavju predstavljam samo del aktivnosti, ki jih razvijamo že leta in so zato dobro zasnovane in utečene ter smo nanje ponosni.

7.1 Bralna značka

Ena izmed najpomembnejših je prav gotovo Bralna značka, saj jo izvajamo že 50 let. Torej smo se temu gibanju priključili kmalu ob njegovi ustanovitvi. Sprva smo podeljevali Kajuhove bralne značke. Zlasti smo ponosni na zaključne prireditve, kamor povabimo posebne goste. Včasih so to priznani pesniki in pisatelji, včasih povabimo aktualnega gosta – npr. popularnega pevca, igralca itd., včasih lokalnega umetnika, ki je še vedno na nek način povezan s knjigo.

V pripravah na gosta sodeluje vsa šola – vsi učenci in zaposleni. Učenci prebirajo literaturo izbranega avtorja, skupaj z učitelji izpeljemo ure knjižne vzgoje, učenci pišejo poustvarjalna besedila, dramski krožek dramatizira odlomek iz besedila, zbor uglasbi in zapoje avtorjevo pesem, posnamemo film, izpeljemo videokonferenco, obiščemo gosta, opravimo intervju itd.

Društvo Bralna značka nam, šolskim knjižničarjem, ponuja pestro izbiro gostov (pesnikov, pisateljev, dramatikov). Če se ozremo izven okvirov BZ, je ponudba kulturnih delavcev seveda še toliko večja (pevci, igralci, prevajalci itd.). Ta pestrost gostov nam nudi različne izzive za delo z učenci in (bogate)

možnosti oblikovanja kulturnega programa ob podelitvi bralnih priznanj. Prav tako vsak gost predstavlja izziv, na katerega se je potrebno temeljito pripraviti (zbiranje informacij, dogovor glede obiska in programa). V vseh teh letih so se nabrale različne izkušnje z našimi gosti – od pozitivnih do tistih malo manj pozitivnih. Predvsem se največkrat ukvarjam z vprašanji: kako pripraviti učence na obisk gosta BZ, kako pripraviti program podelitve (od gosta, ki sam zabava učence, do gosta, kjer je program v celoti prepuščen nam) in seveda kaj storiti, če gost odpove?

7.2 Rastem s knjigo

»Rastem s knjigo« je nacionalni projekt spodbujanja bralne kulture. Z njim skušamo osnovnošolce (in srednješolce) motivirati za branje mladinskega leposlovja slovenskih avtorjev ter jih spodbuditi k obiskovanju splošnih knjižnic. Projekt »Rastem s knjigo« poteka v sodelovanju z Ministrstvom za kulturo, Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport, Pionirsko – centrom za mladinsko književnost in knjižničarstvo pri Mestni knjižnici Ljubljana (MKL), Zavodom RS za šolstvo, Združenjem splošnih knjižnic, Sekcijo šolskih knjižnic pri ZBDS, Društvom šolskih knjižničarjev Slovenije in Društvom slovenskih pisateljev.

Projekt poteka že vrsto let in je lepo utečen po skoraj vseh slovenskih šolah (99 %). A kot pri vseh stvareh so tudi tu zelo pomembne priprave učencev na sam projekt. Uradni začetek projekta je vsako leto 8. septembra ob mednarodnem dnevu pismenosti. Vsi sedmošolci (in dijaki prvih letnikov srednjih šol) prejmejo vsak svoj izvod izbrane knjige ob posebej za to priložnost organiziranem obisku najbližje splošne knjižnice. Obisk knjižnice poleg prejema knjige vključuje še: predstavitev avtorja in aktualne knjige, spoznavanje oddelkov splošne knjižnice, predstavitev posebnih zbirk, iskanje po COBISS/OPAC-u in seveda seznanjanje z najnovejšim mladinskim leposlovjem. Pomembno je zlasti dobro sodelovanje s splošno knjižnico. Mi sodelujemo z Valvasorjevo knjižnico Krško.

Vsako leto učence sedmih razredov že pred dejanskim obiskom splošne knjižnice povabim v šolsko knjižnico in jih pripravim na obisk tako, da se pogovorimo o različnih vrstah knjižnic – s poudarkom na splošnih knjižnicah; učenci spoznavajo vrste oddelkov v knjižnici ter iščejo podobnosti in razlike med splošno in šolsko knjižnico; spoznajo Valvasorjevo knjižnico in njene posebne zbirke; učencem predstavim projekt RSK; spoznajo aktualnega avtorja in njegovo knjigo; skupaj si ogledamo predstavitveni film JAK (ker te možnosti v splošni knjižnici ni). Na tak način izvedem projekt vsako leto.

V šolskem letu 2016/17 sem se odločila za vsebinsko nadgradnjo projekta. Sedmošolci so v tem šolskem letu prejeli v dar knjigo Vinka Moderndorferja: »Kit na plaži«.

Vsebinska nadgradnja projekta:

- v šolski knjižnici sem izdelala dva plakata: na prvem je bil predstavljen projekt RSK in knjige iz prejšnjih let, na drugem pa aktualna knjiga in avtor,
- pripravila sem razstavo vseh avtorjevih del,
- ob obisku splošne knjižnice sem za učence izdelala posebno kazalko,
- o obisku smo s člani novinarskega krožka napisali članek, ki je bil objavljen na spletni strani šole in v lokalnem časopisju (Posavski obzornik in Dolenjski list),
- darovano knjigo smo vključili na seznam knjig za domače branje (7. r.) oziroma za bralno značko (drugi razredi),
- knjigo so prebirali naši učitelji in vanjo zapisali svoje misli in občutja,
- na šoli smo organizirali srečanja/dogodke na temo izbrane knjige: najprej je bila to »Noč knjige« (21. 4. 2017), ki smo jo naslovili kot: »Beremo, ustvarjamo ... in se pogovarjamo« – druženje z učenci, starši, učitelji ob knjigah Vinka Moderndorferja,
- knjigo smo priporočali v branje staršem sedmošolcev ter z njimi izvedli posebno bralno srečanje oziroma pogovor o prebrani knjigi (bralno-debatno srečanje, 25. 4. 2017, kjer je sodelovalo približno 17 staršev), staršem sem za spomin na druženje podarila knjižno kazalko,
- avtorja Vinka Moderndorferja sem povabila kot gosta na podelitev Bralnih značk,
- o podelitvi bralnih priznanj smo napisali in objavili prispevek na šolski spletni strani,
- pred podelitvijo sem izvedla ure knjižne vzgoje v vseh razredih (in za vse učence) naše šole, kjer so spoznavali avtorja (Vinka Moderndorferja) in njegova dela (otroško in mladinsko leposlovje),
- učiteljem sem predstavila našega gosta na pedagoški konferenci ter jim priporočila v branje tako otroško/mladinsko literaturo kot tudi leposlovje za odrasle,
- razredniki in slovenisti s(m)o se o izbranem avtorju pogovarjali z učenci pri urah slovenščine, prebirali njegova avtorska dela ter pisali poustvarjalna besedila (ki so objavljena v šolskem časopisu Utrinki),
- z učenci sem za podelitev BZ pripravila poseben program, ki je poleg izbranih poustvarjalnih besedil zajemal še recital avtorjevih pesmi in dramatizacijo prizorov iz njegovih del: »Moje ime je Andrej« in »Čarovnička Gajka in muc Langus«,
- o srečanju z avtorjem ob podelitvi BZ smo napisali prispevek in ga objavili na šolski spletni strani,
- na šoli izhaja literarno glasilo Utrinki, ki je bilo tokrat tematsko posvečeno Bralni znački in letošnjemu gostu, Vinku Moderndorferju, vseboval pa je med drugim tudi poustvarjalna besedila učencev.

Menim, da je bil letošnji projekt z vsebinsko nadgradnjo lepo predstavljen tako ožji kot tudi širši javnosti. Od mene (kot organizatorke in izvajalke) je zahteval ogromno dodatnega dela, a mi je obenem nudil veliko osebnega zadovoljstva, saj je bil opažen in pohvaljen od mnogih.

7.3 Menjaj branje in sanje (Unesco projekt)

Projekt poteka kot organizirana izmenjava knjig, opremljenih s posvetili, mislimi ali citati. Projekt koordinirajo na Gimnaziji Ledine. Na šoli izvajamo projekt že peto leto. Osnovni cilj projekta je vzbuditi večje zanimanje za branje in knjigo med mladimi. Poleg tega organizatorje pri oblikovanju projekta vodi želja po izboljšanju medsebojnega sporazumevanja, razvijanju družbene kritičnosti in odgovornosti do sočloveka ter povečanju medgeneracijskega spoznavanja in učvrstitvi povezovanja med posamezniki. Pomembno je tudi spoznanje, da nam knjige poleg zanimive vsebine podarjajo intimen čas samo zase.

Sodelujoči v projektu prinesejo vsak po eno knjigo, ki so jo prebrali in so jo pripravljene podariti literarnemu prijatelju. V knjigo zapišejo misel ali citat, ki ga posvetijo bodočemu bralcu knjige. Svoje sporočilo lahko tudi narišejo. Na šoli izmenjavo knjig izpeljemo običajno v aprilu, ko obeležujemo dva pomembna datuma: 2. april – mednarodni dan mladinske književnosti, in 23. april – svetovni dan knjige.

Učenci prinašajo knjige s posvetili v šolo, nato pripravimo razstavo vseh zbranih knjig. Na dogovorjeni dan pridejo učenci v knjižnico, si ogledajo razstavljene knjige, preberejo posvetila, sledi izmenjava knjig. Običajno se družimo, posladkamo, včasih pogledamo film/risanko itd. Poleg naših učencev so se nam letos že drugi pridružili tudi otroci iz Vrtca pri OŠ Senovo.

Na svetovni dan knjige na Gimnaziji Ledine organizirajo zaključno srečanje (delavnice in druženje) – obiščemo jih z manjšim številom učencem. Prav tako prinesemo knjige s posvetili. Za učenci so organizirane različne vrste delavnic, ki se jih lahko udeležijo. Ob zaključku se običajno družimo še s kakšnim znanim ustvarjalcem (pisateljem, pesnikom, ilustratorjem, prevajalcem). Projekt je lepo sprejet in vsako leto sodeluje več učencev, učiteljev in staršev. Želimo si, da bi projekt zaživel še na sosednjih šolah.

7.4 Cankarjevo tekmovanje (knjižničar – slovenist)

Pred nekaj leti sem na šoli prevzela priprave učencev na Cankarjevo tekmovanje. Zlasti mi je predstavljalo izziv to, da je kolegica nad tekmovanjem obupala, saj so po njenih besedah učenci nezainteresirani za dodatno delo (branje

knjig in dodatne literature ter priprave na tekmovanje in pisanje literarnih prispevkov). To mi je dalo misliti in želela sem preveriti, ali je to res? In kako motivirati učence, da bi delo opravili z veseljem in dobro? Kaj bi jih pritegnilo?

V šolskem letu 2016/17 je bila krovna tema tekmovanja »Na odru domišljije in resničnosti« s poudarkom na dramskih besedilih. Mene je pritegnil zlasti avtor besedila za 8. in 9. razrede – g. Tone Partljič, ki je že naš dolgoletni prijatelj in pogost gost na Senovem. Priprave na Tekmovanje v znanju materinščine za Cankarjevo priznanje so bile nekaj posebnega. Običajno smo se dobivali eno uro tedensko in se postopno pripravljali na tekmovanje, tokrat pa sem se odločila za vikend intenzivnih priprav in nočitev v šoli. Učence je pritegnila najbolj ravno ta možnost – da se družimo ob knjigi in ogledu filma, nato pa prespimo v šoli. Poseben čar je dodal še obisk posebnega gosta – pisatelja. Tak način dela je bil učencem všeč, saj smo zgoščeno izpeljali vse priprave, besedilo pa jim je na ta način ostalo dlje v spominu.

A pomembni so tudi mlajši učenci, saj jih s temeljitimi in dobrimi pripravami spreminjamo v bralce in ljubitelje lepe slovenske besede. Z mlajšimi učenci (6. in 7. razred) smo se odločili za dramatizacijo besedila (Nenavadne stvari v mestu Petpedi), za najmlajše pa smo posneli radijsko igro (O kuri, ki je izmaknila pesem), kjer smo sodelovali z lokalno amatersko igralsko skupino. Medsebojno sodelovanje je obrodilo lepe sadove, ki so nudili zadovoljstvo vsem vpletenim. Z radijsko igro in kratko lutkovno predstavo smo obiskali skoraj vse šole v krški občini.

7.5 Prestopamo meje s pametno tehnologijo (knjižničar kot del tima v Erasmus+ projektu)

Sodobna tehnologija vse bolj prodira v naša življenja. Entuziasti se prepustijo in vržejo v raziskovanje, med tem ko se starejši običajno novim idejam in novi tehnologiji upirajo. Pomembno je najti pravo mero enega in drugega. Dejstvo je, da je sodobna tehnologija tu in da je potrebno novosti spoznati in razmisliti, kako jih lahko uporabimo pri vsakdanjem delu. Mlajšim generacijam je že povsem samoumevna. A moramo se nenehno izobraževati in izkoristiti prednosti, ki nam jih sodobna tehnologija nudi.

Tudi zato smo se na šoli odločili, da pristopimo k Erasmus+ projektu: »Prestopamo meje s pametno tehnologijo«. Temi, s katerima smo se ukvarjali, sta bili dve: prva je bila uporaba sodobne tehnologije pri pouku oziroma pri delu z učenci, druga tema so bili begunci.

Med delom v tem projektu smo spoznavali različne oblike družbenih omrežjih, programe in aplikacije, ki smo jih lahko kasneje vključili v svoje pedagoško delo z učenci in uporabniki/obiskovalci šolske knjižnice.

Za medsebojno sporazumevanje in dogovarjanje smo uporabljali WhatsApp (učitelji) in Messenger (delo z učenci); predstavitve našega dela in izsledke raziskav smo predstavljali v programih Sway, ThingLink in Padlet. Za kratke predstavitve s fotografijami, filmi in glasbo smo uporabljali Quick. Za spoznavanje tujih dežel in njihovih prebivalcev smo se preizkušali v kvizih, ki smo jih oblikovali s pomočjo programov Kahoot in Quizlet. Učencem najljubši je bil Mystery Skype, kjer so se preko skypa povezali učenci različnih držav in s postavljanjem kratkih vprašanj ugotavljali, iz katere države prihajajo sogovorniki.

Projekt je pustil močan pečat tako na učencih kot tudi učiteljih. Sodobna tehnologija in vpeljevanje le-te v pouk, vsakdanje delo in življenje je neizbežno. Potrebno je s časom naprej in potrebno jo je znati izkoristiti za naše skupne cilje – spodbujanja k branju.

8 POMEN DOBREGA KNJIŽNIČARJA

Zmotno je prepričanje mnogih ravnateljev (in laične javnosti), da lahko v knjižnici dela vsak. V preteklosti so v šolski knjižnici pogosto delali tisti učitelji, ki niso zmogli več opravljati svojega dela v razredu predvsem zaradi različnih zdravstvenih težav (najpogosteje so bile to težave z glasilkami ali psihične težave).

Danes prihaja do težav zaradi neustreznega kadra v šolski knjižnici (zlasti na manjših podeželskih šolah), saj so v šolski knjižnici zaposleni učitelji, ki zgolj dopolnjujejo svoje pedagoško delo (nimajo dovolj ur za polni delovni čas). A učitelji nimajo strokovnega bibliotekarskega znanja za tovrstno delo v knjižnici, obenem pa za tovrstno delo ne čutijo pripadnosti oziroma ga ne dojemajo kot posebno poslanstvo.

Delo šolskega knjižničarja je podcenjeno, ker je premalo poznano. Mogoče je na prvi pogled res enostavno, a ob natančnem opazovanju vidimo, da zahteva strokovno dobro podkovanega delavca (saj vse segmente bibliotekarskega dela opravlja sam), ki mora poleg strokovnega znanja obvladati tudi pedagoške prijeme, saj je nepogrešljivi del pedagoškega procesa. Obenem mora zaposleni obvladati še veliko dodatnih znanj in biti komunikativen ter sposoben dela v timu.

NAVEDENI VIRI

Fekonja, R. (2016). Spremembe Zakona o knjižničarstvu in šolske knjižnice. *Šolska knjižnica*, 25(1–2), 23–32.

Kronovšek, S. (2016). *Dejavnosti v osnovnošolski knjižnici kot aktivnosti za spodbujanje branja*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Novljan, S. (1997). Šolska knjižnica osnovne šole in prenova kurikuluma. V M. Grosman (ur.), *Pouk branja z vidika prenove: strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije 12. in 13. septembra 1996* (str. 75–83). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Tilke, A. (2002). *Managing your school library and information services: a practical handbook*. London: Facet Publishing.

Vučko, T., Zabukovec, V. in Šaupperl, A. (2009). Kompetence šolskega knjižničarja z vidika ravnateljev osnovnih in srednjih šol. *Šolska knjižnica*, 19(1), 4–14.

Vzgojno-izobraževalno delo v šolski knjižnici – mediateki. (1990). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Zabukovec, V. (2009). Pomembnost kompetenc šolskih knjižničarjev. *Šolska knjižnica*, 19(4), 253–260.

Zabukovec, V. in Steinbuch, M. (2010). Kompetence šolskega knjižničarja. *Šolska knjižnica*, 20(3–4), 161–172.

DRUGI UPORABLJENI VIRI

Černigoj, K. in Markič, N. (2007). Knjižničarjeve zmožnosti (kompetence) v trikotniku učitelj-učenec-knjižničar. *Šolska knjižnica*, 17(1), 12–21.

Menjaj branje in sanje: predstavitev nacionalnega Unesco projekta. (B.1.). Ljubljana: UNESCO ASP mreža Slovenije. Pridobljeno 4. 7. 2017 s spletne strani: <http://www.unesco-sole.si/projekti/menjaj-branje-in-sanje.html>

Opis poklica: knjižničar. (B.1.). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Pridobljeno 4. 7. 2017 s spletne strani: http://www.ess.gov.si/ncips/cips/opisi_poklicev/opis_poklica?Kljuc=787&Filter

Podgoršek, M. (2009). *Motivacija in uporaba storitev šolske knjižnice*. Ljubljana: Morfem.

Rastem s knjigo: predstavitev nacionalnega projekta. (B.1.). Ljubljana: Javna agencija za knjigo Republike Slovenije. Pridobljeno 4. 7. 2017 s spletne strani: <http://www.jakrs.si/bralna-kultura/rastem-s-knjigo/>

Steinbuch, M. (2011). Šolska knjižnica in knjižničar v sistemu. *Šolska knjižnica*, 21(1), 17–25.

Učenje in poučevanje s knjižnico v osnovni šoli. (2002). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Verlič, Z. (2005). Kakšnega knjižničarja potrebujemo v šolski knjižnici: kompetence za uspešno delo šolskega knjižničarja danes in v bližnji prihodnosti. *Šolska knjižnica*, 15(3–4), 76–84.

Vodnik za šolskega knjižničarja v osnovni in srednji šoli ter v domovih za učence. (1999). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

MEDGENERACIJSKO BRANJE V SREDNJI ŠOLI

INTERGENERATIONAL READING IN THE SECONDARY SCHOOL

mag. Savina Zwitter

Gimnazija Bežigrad, Ljubljana
e-pošta: savina.zwitter@gimb.org

UDK 028

IZVLEČEK

Prispevek opisuje primer dobre prakse povezovanja šole z lokalno skupnostjo na temeljih spodbujanja branja. Predstavlja medgeneracijska bralna srečanja dijakov Gimnazije Bežigrad in tam zaposlenih s starejšimi bralci, člani Mestne knjižnice Ljubljana, enote Knjižnica Bežigrad. Projekt poteka že tri leta in se je izkazal za uspešnega.

Ključne besede: medgeneracijsko branje, gimnazije, srednje šole, šolske knjižnice, šolski projekti

ABSTRACT

The article describes an example of good practice in collaboration of school and local community, based on promotion of reading. It is a presentation of intergenerational reading meetings of the students of high school Gimnazija Bežigrad Ljubljana, the employees of the same school and elderly readers, members of Ljubljana city library branch Bežigrad library. The project started three years ago and was evaluated as an example of good practice.

Keywords: intergenerational reading, high schools, secondary schools, school libraries, school projects

1 VSESLOVENSKI PROJEKT KOT OKVIR GIMNAZIJSKEGA

V šolskem letu 2014/2015 so pri Društvu Bralna značka Slovenije – ZPMS v sodelovanju z Javno agencijo za knjigo RS osnovali projekt *Medgeneracijsko branje mladinskih knjig*. Projekt se nam je v šolski knjižnici Gimnazije Bežigrad kot bralna spodbuda zdel zelo zanimiv. Preučili smo osrednje cilje projekta in spoznali, da so nekateri odlične spodbude tudi za branje srednješolcem ter

predstavljajo zelo dobro osnovo za povezovanje šole z lokalno skupnostjo. Taki so predvsem spodbujanje medgeneracijskega branja leposlovja ter senzibilizacija obeh starostnih skupin bralcev za teme in probleme, ki jih obravnavajo za pogovor izbrana literarna dela, izmenjava mnenj o literaturi, primerjava osebnih izkušenj ter tkanje medgeneracijskega povezovanja (Jamnik, 2015). V zasnovi slovenskega projekta je tudi, da vsak udeleženec prejme v trajno last svoj izvod izbrane knjige.

Po drugi strani se nam nekateri cilji za naše gimnazije niso zdeli najbolj smiselni, namreč »promovirati kakovostno slovensko mladinsko literaturo iz zbirk 'Zlata bralka, zlati bralec' in 'Rastem s knjigo', predvsem t. i. 'over-cross' besedila« (Jamnik, 2015). Ker so pri branju sodelovali dijaki 3. letnikov, se nam je zdel izbor posameznih mladinskih del primeren, želeli pa smo jim v branje ponuditi tudi književnost za odrasle in prevedena dela. Eden od kriterijev je bil namreč tudi bralnorazvojni, kot ga imenuje Saksida, da: »knjiga ni le 'primerna' po zahtevnosti, ampak je 'korak višje'.« (2013) Dodali pa smo še druge cilje, o čemer več v nadaljevanju.

2 PRIPRAVE

Zamiselnost o medgeneracijskem branju se nam je zdela dober primer dejavnosti, ki bi jo lahko vključili v prostovoljstvo, ki že dolgo časa šolo tesno povezuje z lokalno skupnostjo. Na šoli dijaki že dolga leta pripravljajo pakete za socialno ogrožene otroke in družine: šolske potrebščine ob prehodu v novo šolsko leto, novoletna darila, velikonočne malenkosti in podobno. Medgeneracijsko branje pa ni usmerjeno v gmotno ogrožene, temveč v vključevanje starejših v bolj dejavno življenje z dobrim bralnospodbujevalnim pristopom.

V šolah opazujemo, kako se spreminja povpraševanje po leposlovnem gradivu skozi šolsko leto. Le redki stalni bralci enakomerno skozi vse šolsko leto segajo po tovrstnih knjigah, ki niso na seznamu obveznega ali izbirnega domačega branja. Šolskega in obšolskega dela je zelo veliko, zato si številni vzamejo več časa za dobro knjigo le med počitnicami. Takrat jim že več let zapored ponujamo v počitniško branje izbrane knjige, vabljivo postavljene na vpadljive police in vozičke s povabilom, naj si s polic izberejo še kaj drugega. Tako poletno branje si izposodijo junija in vrnejo v prvi polovici septembra. Manjkala pa nam je spodbuda za kontinuirano branje skozi vse šolsko leto. Tako smo se nosilci zamisli povezali ob medgeneracijskem branju.

Pri organizaciji se je pokazalo, da mora dejavnost potekati v času pouka. Po pouku imajo namreč naši dijaki zelo številne obveznosti: od glasbene šole, športnih treningov, jezikovnih tečajev do krožkov in priprav na raznovrstna tekmovanja; nekateri pa potrebujejo več časa za šolsko delo. Zato se je bilo potrebno dogovoriti z nekom od kolegov, ki bi dovolil nekaj dijakom, da

pridejo na ure pogovorov o prebranem besedilu. Prvo leto smo se nekoliko lovili: kako se uskladiti z urniki, kako pritegniti bralce iz Mestne knjižnice Ljubljana, kako se dogovoriti za odsotnosti od pouka, naj bodo vsi dijaki iz istega razreda, koliko dijakov vabimo, da bodo pogovori lepo tekli? Vprašanji je bilo kar precej, zato smo s srečanji začeli nekoliko kasneje.

3 IZVEDBA

Iz omenjenega je jasno tudi, zakaj smo imeli v prvem letu le dve srečanji. Povabili smo dijake, ki so bili pripravljeni vsak mesec prebrati po eno knjigo, o kateri smo se nato pogovarjali. Prvič se nas je zbralo preveč, zato niso vsi prišli na vrsto, da bi lahko spregovorili. Želeli smo si stalne skupine, ne da bodo na vsako srečanje prihajali drugi. Sklepali smo, da je pogovor bolj sproščen, morda včasih tudi bolj odkrit, če se udeleženci med seboj poznajo. Kar hitro smo dobili kolega, ki je bil pripravljen dovoliti peščici dijakov, da eno uro na mesec manjkajo med njegovo uro pouka. Torej so bili vsi dijaki iz istega razreda in so se med seboj dobro poznali. Bili so mešani po spolu. Žal pa so se na vabilo Knjižnice Bežigrad odzvale samo uporabnice.

Poleg že omenjenih smo si zastavili še dodatne cilje, ki so se nam za najstnike zdeli zelo pomembni. Namreč srečanja so morali pripraviti in voditi dijaki. To za marsikoga od 17- ali 18-letnikov ni najlažje. Poleg branja so si vnaprej pripravili vprašanja, pridobivali so si voditeljske sposobnosti pri usmerjanju pogovorov: voditelj zastavi vprašanje, predaja besedo med sogovorniki, poskrbi, da ima vsak možnost izraziti svoje mnenje in poglede, pazi na časovni potek dogodka. Eden od dijakov je zadolžen tudi za fotografiranje, a javni objavi se zaradi varovanja osebnih podatkov izogibamo. To so zelo uporabne življenjske spretnosti, za razvijanje katerih v šolah ni prav veliko priložnosti.

Za prebijanje ledu smo predlagali humorno knjigo *Stoletnik, ki je zlezel skozi okno in izginil*, ki se je izkazala kar primerna za začetek, vsi na srečanju pa smo se strinjali, da se bomo raje srečevali ob branju z bolj poglobljeno vsebino. Da bi ostali blizu projekta, kot ga je zastavila Bralna značka, smo za drugo srečanje izbrali mladinsko literaturo, vendar z zahtevnejšo tematiko in prevedeno (*Skupaj sami*). Ocenili smo, da je bilo medgeneracijsko branje kljub le dvema srečanjema uspešno in se odločili za nadaljevanje.

V naslednjih dveh letih smo se, tako kot prvo leto, vedno srečevali z dijaki 3. letnikov. Velja torej, da imamo iste člane vse leto, ob prehodu v novo šolsko leto se člani zamenjajo. Zanimivo pa se nam je iz Knjižnice Bežigrad pridružilo še nekaj starejših bralk, med njimi tudi nekaj naših nekdanjih zaposlenih.

4 IZBOR GRADIVA

Pri izbiranju gradiva smo se držali načela, da vsaka skupina izmenično predlaga knjige: dijaki, zunanje bralke, zaposleni. Tako je vsaka skupina lahko predlagala kaj po svojem okusu ali izboru po drugih merilih. Seznam knjig, ki smo jih izbirali po letih, je v prilogi tega prispevka. Izkazalo se je, da knjige z zgodovinsko tematiko mladim niso bile enako zanimive, ko so jih brali sami, v pogovorih pa se jim je pojasnilo marsikaj iz ne tako zelo oddaljenega časa (npr. *Jugoslavija, moja dežela, To noč sem jo videl*). Večkrat pa smo opazili, da pri zgodovini v šolah danes izvejo marsikaj več, kot pred desetletji (*Japonski ljubimec*).

S posebnim veseljem smo se vsi lotili branja našega takratnega dijaka (*Tretji izvod*). Med drugim smo opazovali, kako se znanstvena fantastika z desetletji spreminja v realne možnosti (*Rože za Algernona*); kako nenavadni prvoosebni pripovedovalec lahko poda težavna in zapletena družinska razmerja s humorjem (*Umetnost dirkanja v dežju*); spoznavali smo druge kulture (*Tek za zmajem, Japonski ljubimec*) in podobno. Ob izbranih besedilih smo se pri pogovorih vedno dotaknili tudi kakovosti prebranega besedila.

5 VREDNOTENJE KAKOVOSTI LITERARNIH DEL

Kakovost literarnega besedila smo vrednotili po različnih kriterijih. Nekaj je tu omenjenih:

5.1 Estetika

Po Kosu (1983) je estetika doživljanje, ki temelji na ugajanju brez praktičnih koristi, pogosto povezanem z lepimi pojavi v umetnosti in naravi. Del estetskega doživljanja je tudi kontemplacija, poglobljeno razmišljanje ob vživetju v umetniško delo. Estetsko doživetje v literaturi lahko temelji na zvoku (npr. na ritmu), besednem (npr. izboru ustreznega besedišča) ali stavčnem elementu (npr. stavčnih figurah) in še drugih prvinah. V to smo se poglobili ob branju posameznih kratkih odlomkov. Zanimivo je, da so dijaki dobro opazovali estetske prvine in jih tudi sami izpostavljali. S tega stališča smo posebej izpostavili Jančarjev roman *To noč sem jo videl*.

5.2 Mimetičnost (mimēzis, resničnostna perspektiva)

Pri večini del smo se srečali s približevanjem resničnosti, ob čemer smo se zaradi včasih izrazito doživetega načina pisanja, ki ga je pisatelj dosegel

skozi prvoosebnega pripovedovalca, spraševali ali gre morda za spomine, za predstavitev osebnih doživetij. Najbolj izrazito je bilo to v *Teku za zmajem*.

Mimetičnosti je blizu tudi zgodovinska resničnost, ki se ji močno približa roman *To noč sem jo videl*.

5.3 Zgradba literarnega dela in razvoj literarnih oseb

Ker smo brali same romane, smo lahko opazovali sintetične in analitične zgodbe – pojma, ki sta bila dobro znana bralcem vseh generacij in sta pomagala razložiti, kako sestavljanja časovnega zaporedja dogajanja lahko vpliva na bralčevo sprejemanje literarnega dela. Za razvoj literarnih oseb je pomembno, ali gre za sintetično ali analitično zasnovano zgodbo. O razvoju oseb smo se precej pogovarjali tudi ob knjigi *Sanje o belem štrpedu*.

5.4 Izbira pripovedovalca

Izbira pripovedovalca je za doživljanje in vživljanje v literarno delo zelo pomembna. Prvoosebni pripovedovalec spodbuja bralca k večjemu vživljanju, tretjeosebni, vsevedni pripovedovalec daje vtis objektivnosti. Glede izbire pripovedovalca je bila najbolj nenavadna knjiga *Umetnost dirkanja v dežju*, v kateri je prvoosebni pripovedovalec pes.

6 VSEBINSKE OBRAVNAVE

6.1 Prvo leto 2014/2015

Pri humornem *Stoletniku, ki je zlezel skozi okno in izginil* je tok pogovora izkristaliziral precej enotno mnenje: ni vsako humorno besedilo kakovostno. Ob omenjenem romanu smo se zabavali, a po končanem branju smo spoznali, da nismo prav za nič bogatejši. Niti vsebinsko niti jezikovno niti slogovno nas roman ni navdušil, strinjali pa smo se, da ga je bilo vredno prebrati – če ne zaradi drugega pa zato, da vemo, o čem govorijo številni drugi bralci. Zanimivo smo bili o tem vprašanju medgeneracijsko popolnoma enotni.

Romunski roman *Skupaj sami* nam je pokazal, kako velike so razlike v razumevanju med generacijami. Tematika je povezana z osvobajanjem Romunije izpod totalitarnega režima. Mladim pojem totalitarizma ni tako domač, težko so verjeli, da so bile razmere res lahko tako hude. Iz tega se je razvil zanimiv širši pogovor o družbenih razmerah, kakršne žal še danes vladajo v nekaterih državah.

6.2 Drugo leto 2015/2016

V drugem letu smo se srečali z besediloma, ki tematsko segata v slovensko zgodovino: *Jugoslavija, moja dežela* in *Tretji izvod*. Pri obeh gre za novejšo zgodovino. *Tretji izvod* je bil bralcem posebej zanimiv, ker je bil njegov avtor, Tim Horvat, takrat še naš dijak. Glede na sedanje družbene razmere v Sloveniji so predvsem starejše bralke spraševale, kaj ga je napeljalo k pisanju o drugi svetovni vojni. Pogovor z njim je bil zelo zanimiv tudi s stališča ustvarjalnega postopka. Z našim nekdanjim dijakom Goranom Vojnovičem, avtorjem knjige *Jugoslavija, moja dežela*, se v sklopu tega projekta žal nismo pogovarjali. Zanimivo pa se je pokazalo, da o času osamosvajanja in po osamosvojitvi vedo dijaki le malo; res imajo to obdobje pri zgodovini v učnem načrtu šele v 4. letniku. Povedali so, da so jim nekatera imena iz romana zvenela zelo znano in so jih celo preverjali na spletu (npr. Milošević), kar je bilo vsem odraslim bralkam nenavadno; seveda nam je med pogovorom postalo očitno, da o tem času dijaki res ne vedo kaj dosti. Ta razlika je nato vodila večino pogovora po nekoliko drugi poti, kot so jo dijaki sprva načrtovali. Vseeno pa smo pokrili vse teme, ki so si jih zastavili.

O velikih medkulturnih razlikah smo se razgovorili ob *Norveškem gozdu*. Vsem, tako dijakom kot odraslim bralkam, je japonska kultura precej neznan, zato so nas presenetili medosebni odnosi v knjigi: od skrajnega individualizma (Nagasawa) do globoke prijateljske navezanosti, ki včasih postane že patološka (Naoko in Kizuki). Tudi pojmov kot so hipijevska generacija in njene vrednote dijaki večinoma ne poznajo, zato smo se o tem ravno tako precej pogovarjali, tudi mimo vsebine knjige. Eden od osrednjih in v knjigi večkrat omenjenih problemov na Japonskem je samomor. O razlogih in različnih pogledih nanj v različnih kulturah smo se pogovarjali (ne da bi se zavedali, koliko prahu bo ta tema dvignila ob maturi 2017).

Edino besedilo, ki je bilo ob svojem nastanku znanstvenofantastično, nam je dalo v razmislek hiter razvoj na področju medicine, saj je znanstvenofantastični del po približno petdesetih letih od nastanka postal že resničnost. Roman izpostavlja vprašanje inteligenčne, čustvene in socialne rasti, prilagajanja okolju in stika z njim. Je v romanu *Rože za Algernona* osrednja oseba na boljšem pred operacijo ali po njej? Kako gleda na svoje življenje v prejšnjih pogojih in kako se pripravlja na prihodnost? Ob tem pa še kakšno literarnoteoretično vprašanje: gre za izrazit primer žanrskega besedila?

6.3 Tretje leto 2016/2017

V tem letu so se zvrstila zelo raznovrstna besedila. Prvo od njih, *Tek za zmajem*, in zadnje, *Japonski ljubimec*, sta pritegnili s poudarki na velikih kulturnih razlikah. Afganistansko družbo je pisatelj, ki je mladost preživel prav tam,

zelo dobro opisal, nam jo približal. V središču pozornosti so prijateljstvo, ki je vedno zanimiva tema za mlade, krivda in v zadnjih letih tudi v Evropi spet močno prisotne nestrpnost, nespoštovanje, neenakopravnost. Teme, ki smo se jih v kratko odmerjenem času komaj dotaknili, iztočnic za pogovor je ostalo še veliko. Zadnji roman pa je pokazal, da je odnos Američanov do priseljencev iz Japonske med drugo svetovno vojno mladim bolje poznan kot starejšim bralcem. Osebni odnosi, analitična zgodba, razvoj osebnosti izpod peresa spretno pisateljice so pritegnili vse.

V isto zgodovinsko obdobje je postavljen tudi Jančarjev roman, ki smo ga brali, *To noč sem jo videl*. Glede na objave v zadnjih letih je bil tema pogovora tudi odnos med zgodovinsko resničnostjo in literarnim besedilom ter štirje pripovedovalci iste zgodbe. Nad avtorjevim izbrušenim jezikom smo bili navdušeni, dijaki so prepoznali številne slogovne bisere.

Alkimist je izpostavil predvsem vprašanje, ali je bolje imeti veliko možnosti in ciljev, ali se mlad človek v preobilici teh izgubi, se ne zna osredotočiti, zato ciljev več ne dosega? Roman je bolj kot kar koli drugega razmislek o življenju. Podobno kot tolikokrat natisnjena *Pot*, pot med vsakdanjim življenjem, strastjo (alpinizmom) in medosebnimi odnosi.

Obe nekoliko fantazijski besedili, *Živalska farma* in *Sanje o belem štrpedu*, sta močno družbenokritični. Angleško klasiko dijaki dobro poznajo, berejo jo tudi pri pouku angleščine, zato so izpostavili številne podrobnosti ter prenesli kritiko tudi na sedanji čas. Slovenski mladinski roman pa izpostavlja vprašanja boja med dobrim in zlim, kot pravljica, ki jo lahko beremo na različnih ravneh.

7 VLOGA MENTORJA BRANJA

Na enem od strokovnih srečanj Strokovna sreda je Igor Saksida (2013) izpostavil, da je vloga mentorja branja predvsem svetovanje in vodenje. Obema elementoma smo se v naših srečanjih namerno izognili: izbor besedil smo oblikovali skupaj, sproti in dajali prednost zdaj eni, drugič drugi skupini udeležencev. Za tak način smo se odločili, da smo se vsi čutili enakovredne in aktivne člane bralne skupine.

Vodenje smo s prej omenjenimi nameni prepustili dijakom, ki pa so to vlogo sprejemali zelo različno: v eni skupini (torej med enim šolskim letom) so se pri vodenju med seboj menjavali. Tako je pogovor o eni knjigi vodil eden, o naslednji pa drugi dijak. V preteklem šolskem letu pa so se pred skupnim srečanjem sestali in skupaj oblikovali osnovne teme oziroma izhodišča za pogovor, ki ga je navadno vodila ista dijakinja.

8 ZAKLJUČEK

Pogovori so bili vedno živahni, pogledi so se dopolnjevali, učili smo se eden od drugega. Predvsem pa smo se vsi zavedali, kakšno bogastvo najdemo v knjigah. Mladi, ki se odločajo za različne poklice, družboslovne, naravoslovne, medicino, tehniko, berejo zelo raznovrstne romane in so se o njih z veseljem pripravljali pogovarjati s starejšimi. Tovrstna srečanja razumejo kot notranjo prisilo, da do določenega roka, ki ga postavimo skupaj, res preberejo nekaj, kar so včasih izbrali drugi, včasih pa so predlagali sami – ta dvojnost se jim zdi pomembna. Zanimivo pa nikoli nismo prebirali ne dram, ne poezije in ne kratke proze. Roman se nam je vsem zdel najprimernejša literarna oblika za druženje. Snovi ponuja dovolj za enourni pogovor, lahko smo se pogovarjali tudi o umetnostnem jeziku, prebrali nekaj povedi dolg odlomek za ilustracijo.

Za razliko od slovenskega projekta pa šola udeležencem ni podarila izvodov izbranih knjig. Poiskali smo jih v domačih (šolski in splošnih) knjižnicah, le en naslov smo lahko zagotovili za vsakega udeleženca. Ker smo bili doslej s potekom projekta zadovoljni tako udeleženci kot vodstvo šole in predstavniki Mestne knjižnice Ljubljana, bomo z literarnimi srečanji nadaljevali tudi v prihodnjih šolskih letih.

NAVEDENI VIRI

Jamnik, T. (2015). *Medgeneracijsko branje*. Predstavljeno na Strokovni sredi 9. 12. 2015. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana. Pridobljeno 22. 1. 2017 s spletne strani: <http://www.mklj.si/o-nas/nase-knjiznice/item/12674>

Kos, J. (1983). *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Saksida, I. (2013). *Berimo karkoli? Ne: berimo kakovostna besedila*. Predstavljeno na Strokovni sredi 11. 3. 2013. Ljubljana: Mestna knjižnica Ljubljana. Pridobljeno 15. 6. 2017 s spletne strani: <http://www.mklj.si/o-nas/nase-knjiznice/item/12674>

PRILOGA

Seznam izbranih besedil za medgeneracijsko branje na Gimnaziji Bežigrad

1. leto: 2014/2015

- Jonas Jonasson: *Stoletnik, ki je zlezel skozi okno in izginil*
- Karin Bruder: *Skupaj sami*

2. leto: 2015/2016

- Tim Horvat: *Tretji izvod*
- Polona Glavan: *Noč v Evropi*
- Goran Vojnović: *Jugoslavija, moja dežela*

- Garth Stein: *Umetnost dirkanja v dežju*
- Haruki Murakami: *Norveški gozd*
- Daniel Keyes: *Rože za Algernona*
- Nina George: *Svetloba v Provansi*
- Mirjana Bobić Mojsilović: *Abeceda mojega življenja*

3. leto: 2016/2017

- Khaled Hosseini: *Tek za zmajem*
- Paulo Coelho: *Alkimist*
- John Green: *Katherine, Katherine*
- George Orwell: *Živalska farma*
- Nejc Zaplotnik: *Pot*
- Marjana Moškrič: *Sanje o belem štrpedu*
- Drago Jančar: *To noč sem jo videl*
- Isabel Allende: *Japonski ljubimec*

BEREMO V NAROČJU STARŠEV

WE READ ON THE LAPS OF OUR PARENTS

Zdenka Žigon

Lavričeva knjižnica Ajdovščina
e-pošta: zdenka.zigon@ajd.sik.si

UDK 027(497.4Ajdovščina):028.8-053.4

IZVLEČEK

V Lavričevi knjižnici v Ajdovščini že od leta 2009 poteka študijski krožek *Beremo v naročju staršev*. Srečanja so namenjena predvsem staršem na starševskem dopustu. V okviru desetih srečanj starše seznanimo s pojmom družinska pismenost in jim predstavimo, kako z otrokom narediti prve korake v svet pravljic in slikanic, v glasbeni, likovni in gledališki svet. Starši spoznajo, kako lahko otroku od najnežnejše starosti naprej pomagajo razvijati različne spretnosti, da bo kasneje branje, pisanje in računanje v šoli kar najlažje steklo. Spoznajo, kako lahko otroka spodbujajo in tako razvijajo njegovo besedno in jezikovno zaznavanje, matematično logično zaznavanje, glasbeno ritmično in likovno zaznavanje. Vse to imenujemo družinska pismenost, ki zajema dejavnosti pred formalnim opismenjevanjem in predstavljajo pripravo na učenje branja in pisanja. V programu staršem predstavimo štiri DVD-je iz didaktičnega kompleta *Z igro do pismenosti*, ki jih je pripravil Andragoški center Republike Slovenije. Predstavitev zaokrožijo predavanja pedagoginj: likovne, glasbene, gledališke in logopedinje. Študijski krožek je tudi priložnost za srečanja in druženja z drugimi starši, za izmenjavo izkušenj in spoznanj.

Ključne besede: bralna pismenost, družinska pismenost, družinsko branje

ABSTRACT

Since 2009 when the study circle *We read on the laps of our parents* first organised its meeting in the Lavrič library Ajdovščina, it has been holding regular meetings, intended mainly for parents on parental leave. Within the framework of 10 meetings, parents are informed of the notion called family literacy. They are taught how to help their children make the first steps into the world of fairy tales and picture books, as well as into the world of music, fine art, and theatre. The parents get to know how to help their child from his earliest age on develop various skills so that it will be easier for him to read and do mathematical operations when he is at school. They learn how to encourage their child and thus develop their linguistic, as well as mathematical and logical, musical, rhythmical and artistic awareness. All this is called family literacy, which involves activi-

ties going on prior to the child's formal literacy development, and represent the preparatory stage to reading and writing. In the framework of the programme, we present to the parents four DVDs of didactic material *Literacy through play*, prepared by the Slovenian institute for adult education, which is completed by the lectures of a fine art teacher, a music teacher, a theatre teacher, and a speech therapist. The study circle also represents an opportunity for meeting and socialising with other parents, and a place where they can exchange their experience and findings.

Keywords: reading literacy, family literacy, family reading

1 Uvod

Sodobna družba se v marsičem razlikuje od družbe pred nekaj desetletji. Značilni so večja dostopnost in ponudba tiskanih medijev, torej knjig, časopisov, revij za odrasle in za otroke, pa tudi razvoj in vse večja uporaba digitalnih medijev s pisano ponudbo najraznovrstnejših informacij, uporabnih znanj, zabave in razvedrila preko različnih novih komunikacijskih naprav (računalnikov, pametnih telefonov, predvajalnikov itd.) in vse večja uporaba svetovnega spleta tudi v sodobni družini. Zato se tudi današnje pojmovanje *pismenosti* razlikuje od pojmovanja *pismenosti* še nekaj generacij nazaj. Če si še pred nekaj desetletji bil pismen, ker si znal brati in pisati, danes ni tako. Tudi Slovar slovenskega knjižnega jezika (2014) *pismenost* še vedno razlaga kot znanje branja in pisanja. Danes pojem *pismenost* vse bolj označuje spretnosti tistih posameznikov, ki dovolj hitro berejo, pišejo in računajo ter tako za svoje potrebe obvladajo najrazličnejše pisne vire. Sodobne definicije *pismenosti* vključujejo vse štiri oblike sporazumevalnih dejavnosti: govorjenje, poslušanje, pisanje in branje. Za pismenost je bistvenega pomena bralna zmožnost, torej sposobnost razumeti in uporabiti tiste pisne jezikovne oblike, ki jih zahteva delovanje v družbi ali so pomembne za posameznika (Grginič, 2006).

Otrokovo opismenjevanje se ne začne šele z njegovim vstopom v šolo. Razvoj pismenosti se prične že precej pred vstopom v šolo, to je pred pričetkom formalnega opismenjevanja. Prične se v družini, od otrokovega rojstva dalje. Pomembno je, da družinsko okolje spodbuja razvoj vseh tistih spretnosti in tudi predznanj, ki bodo otroka uvajali v svet jezika in številk ter mu bodo ob vstopu v šolo koristili in pomagali, da bo njegov prehod v šolo, v formalno opismenjevanje, čim lažji. Strokovnjaki so ugotovili, da so otroci, ki so v domačem okolju dobili več spodbud na področju pismenosti, pri opismenjevanju in učenju uspešnejši. Družinska pismenost torej zajema vse dejavnosti, ki potekajo znotraj družine in so povezane s pismenostjo. Ne gre za neposredno učenje branja in pisanja, ampak za spodbujanje otroka v tistih dejavnostih, ki so neposredno povezane s pismenostjo in po svoji naravi prispevajo k razvoju

določenih sposobnosti in spretnosti ter s tem k boljši pripravljenosti otroka za formalno opismenjevanje na začetku šolanja (Knaflič, 2009).

2 BEREMO V NAROČJU STARŠEV

Starši želijo in upajo, da bi bilo formalno šolanje njihovega otroka kar najbolj uspešno in da bi bil v življenju uspešen. Zavedajo se, da je potrebno marsikatero spretnosti razvijati od otrokovega rojstva naprej. Toda kje začeti? Prav zato smo v Lavričevi knjižnici v Ajdovščini že leta 2009 zasnovali študijski krožek *Beremo v naročju staršev*. Srečanja so namenjena predvsem staršem na starševskem dopustu, večkrat pa se ga udeležijo tudi babice, ki so varuške potem, ko se starševski dopust izteče, pa tudi kakšen dedek pride. Staršem smo želeli prikazati, kako pomembno je že v predšolskem obdobju načrtno skrbeti za otrokovo uvajanje in usvajanje predbralnih, predpisalnih in predmatematičnih spretnosti. Udeležence krožka seznanimo s pojmom družinska pismenost in jim predstavimo, kako z otrokom narediti prve korake v svet pravljič in slikanic, v glasbeni, likovni in gledališki svet. Spoznajo, kako lahko otroku od najzgodnejše starosti naprej pomagajo razvijati različne spretnosti, da bodo kasneje branje, pisanje in računanje v šoli kar najlažje stekli. Ugotovijo, kako lahko otroka spodbujajo in tako razvijajo njegovo zaznavanje, pomembno za razvoj pismenosti: besedno in jezikovno, matematično logično, glasbeno ritmično in likovno. Vse to imenujemo družinska pismenost, ki zajema dejavnosti pred formalnim opismenjevanjem in so priprava na učenje branja in pisanja.

Na srečanje pridejo starši skupaj z otrokom. Pav zato traja posamezno srečanje le od 45 minut do ene ure. Za otroke pripravimo prostor z različnimi didaktičnimi igračkami, primernimi njihovi starosti, prvimi knjigami (kartonkami, leporelli, igralnimi knjigami, taktilnimi slikanicami) in junaki, lutkami iz njihovih slikanic (maček Muri, mišek Tip, mišek Filip, Pedenjped itd.). Najmlajši, komaj nekajmesečni dojenčki, naše druženje po navadi prespijo, večji se plazijo naokrog in se igrajo, tisti, ki poskušajo prve korake, se že sprehajajo po prostoru in družijo z drugimi otroki. Nič ni narobe, če starši medtem svojega otroka nahranijo ali pa previjejo v našem previjalnem koticu.

Po uvodnem srečanju so štiri srečanja namenjena predstavitvi štirih DVD-jev iz didaktičnega kompleta *Z igro do pismenosti*, ki jih je pripravil Andragoški center Republike Slovenije. Pravzaprav so to štiri oddaje, ki nas postopoma vodijo k usvajanju pojma družinska pismenost. Vsaka oddaja traja okrog trideset minut, lahko jo predvajamo v celoti skupaj z intervjuji in pogovorom z gostom, ali pa uporabimo samo njen izobraževalni del. Po ogledu s starši navežemo pogovor na predvajano vsebino, se pogovorimo o praktičnih napotkih za uvajanje branja, o pripovedovanju pravljič in zgodb, o urjenju predpisanih in predmatematičnih spretnosti.

Prva oddaja z naslovom *Kaj lahko družine storimo za pismenost svojih otrok* (Javrh, 2006a) je namenjena spoznavanju pojma družinska pismenost, govori pa tudi o rabi jezika, ki je naše najpomembnejše orodje v komunikaciji z drugimi, in seveda o branju, ki je nenadomestljiva vaja za razvijanje jezikovnih sposobnosti. Udeleženci ugotovijo, da je družina, prvo spodbudno okolje, za otroka zelo pomembna. Prav v njej otrok pridobiva svoja prva spoznanja o svetu, ki ga obkroža. Branje knjig v družini utrjuje otrokovo izkušnjo, da je branje prijetno in tudi užitek, da je koristno in omogoča uvajanje znanja z različnih področij. Pogloblja čustvene vezi med otroki in odraslimi.

Druga oddaja *Povej mi zgodbo* (Javrh, 2006b) govori o pripovedovanju. Predvsem o pripovedovanju zgodb. Veselje do poslušanja zgodb in radovednost (»in kaj je bilo potem?«) spodbuja otroka k branju, k temu, da bi zgodbo lahko tudi sam prebral. Hkrati pa lahko prav preko pripovedovanja otroka spodbujamo tudi k govorjenju. Tako otrok uri tudi sporazumevanje s svetom okrog sebe.

Tretji del z naslovom *Naš malček šteje* (Javrh, 2006c) govori o tem, kako temeljni otrokovih matematičnih spretnosti nastajajo že med igro v najnežnejšem otroštvu in kako skozi predšolsko obdobje predmatematične spretnosti le še nadgrajujemo. In na koncu nas četrti del z naslovom *Moje prve črke* (Javrh, 2006b) popelje v otrokove prve poskuse prepoznavanja in risanja črk.

Naslednji sklop so predavanja likovne, glasbene, gledališke pedagoginje in logopedinje. Vsa ta predavanja niso predavanja *ex cathedra*, ampak se starši aktivno vključujejo, sprašujejo, delijo z drugimi svoje mnenje in izkušnje. Likovna pedagoginja Silva Karim je staršem predstavila značilnosti, ki jih ima otrok pri likovnem izražanju v teku svojega razvoja. Poudarila je, naj otrok riše tako, kot je značilno za njegovo razvojno obdobje. Starši pa naj ga spodbujajo in se veselijo njegovih risbic. Likovna pedagoginja Polona Kunaver Ličen je pripravila predavanje *Zaznavajmo svet z barvami* in spregovorila o pomenu barv v našem življenju, o tem, kakšne barve so naša oblačila, katere barve so v našem bivalnem okolju, kaj nam barve sporočajo. Srečanje vedno poteka v galeriji Lična hiša in za mnoge starše je to prvi starševski obisk galerije. S tem, da to srečanje izvedemo izven knjižnice, v galeriji, želimo staršem pokazati, da s svojim malčkom na sprehodu lahko zavijejo tudi v galerijo in si skupaj z njim ogledajo kakšno razstavo. Prve korake v glasbeni svet staršem predstavi glasbena pedagoginja Bernarda Paškvan. Govori o tem, kako glasba vpliva na še nerojenega otroka, katera glasba ga pomirja, kakšen je vpliv glasbe na otrokov razvoj.

V našem kraju je gledališki abonma za otroke zelo obiskan. Imamo kar dva, enega za tiste najmlajše in drugega za tiste malo večje, ki so tik pred vstopom v šolo. Zato smo v naš program vključili tudi predavanje gledališke pedagoginje Nataše Konc Lorenzutti o prvih korakih otroka v gledališki svet. O tem,

kako otroka pripraviti na gledališko predstavo, pa o tem, kako se je potrebno v gledališču obnašati.

Ta sklop predavanj, v katerih starši aktivno sodelujejo, smo poimenovali kar vzgoja k lepemu. Starše želimo spodbuditi, da lahko skupaj z otrokom obišejo razstavo, koncert ali gledališče. Da otroku predstavijo čudoviti svet umetnosti, ki otroku vzbuja domišljijo, radovednost in ustvarjalnost.

V naš program smo povabili tudi logopedinjo Hermino Bavčar. Pravilen izgovor glasov in besed ter razvite grafomotorične spretnosti so podlaga, da tudi formalno izobraževanje v šoli lažje steče. Razvoj govora, slušno zaznavanje in govorne motnje vplivajo tudi na otrokov socialni razvoj, saj otrok prav z govorom in poslušanjem komunicira z okoljem, v katerem živi. Zaradi velikega zanimanja je logopedinja letos pripravila tudi predavanje o razvoju motorike pri otroku.

Letos smo v programu ponudili tudi predavanje družinske terapevtke Nine Baša o tem, da je otrok odnosno bitje in o tem, da je starševstvo posebno poslanstvo, preko katerega oblikujemo in vzgajamo svojega otroka v samostojno bitje. Govorila je tudi o razvoju možganov v otroštvu in usklajevanju njihovega delovanja.

Če finančna sredstva dopuščajo, za zaključek povabimo kakšnega znanega gosta, ki mladim staršem pove kaj zanimivega in uporabnega s področja vzgoje. Tako so bili naši gostje psihologinja Zdenka Zalokar Divjak, pravljíčarka Anja Štefan, waldorfski pedagog Godi Keller ter ena izmed začetnic montessori pedagogike v Sloveniji, Herta Kobal.

3 ZAKLJUČEK

Opazamo, da postanejo mladi starši, ki se vključijo v študijski krožek *Beremo v naročju staršev*, redni in zvesti obiskovalci knjižnice in knjižničnih dejavnosti, ki jih knjižnica pripravlja za najmlajše. Krožek ima tudi socialni učinek, saj spodbuja k druženju, za mlade starše je študijski krožek tudi priložnost za srečanja in druženja z drugimi starši, s katerimi lahko izmenjajo izkušnje in spoznanja. Krožek je spodbudil mlade starše, da so se aktivno vključili tudi v lokalno okolje. V vrtcu so na njihovo pobudo uvedli tudi skupine, ki delujejo po načelih pedagogike montessori, z Zavodom za razvoj waldorfskih šol in vrtcev ter vrtcem Zlata ptica pa smo začeli z waldorfskimi pravljičami v knjižnicah v Ajdovščini in Vipavi. V Vipavski dolini deluje waldorfski vrtec, kasneje se mu je pridružila tudi waldorfska šola. Prav tako je bil v letih 2013 in 2015 ustanovljen vrtec montessori v spodnji Vipavski dolini.

NAVEDENI VIRI

Bralni mozaik. (2008). Kamnik: Matična knjižnica Kamnik.

Grginič, M. (2006). *Družinska pismenost.* Domžale: Izolit.

Javrh, P. (2006a). *Z igro do pismenosti. Oddaja 1, Kaj lahko družine storimo za pismenost svojih otrok: didaktični komplet za izobraževalce in starše s praktičnimi napotki* [videoposnetek]. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije.

Javrh, P. (2006b). *Z igro do pismenosti. Oddaja 2, Povej mi zgodbo: didaktični komplet za izobraževalce in starše s praktičnimi napotki* [videoposnetek]. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije.

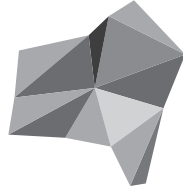
Javrh, P. (2006c). *Z igro do pismenosti. Oddaja 3, Naš malček šteje: didaktični komplet za izobraževalce in starše s praktičnimi napotki* [videoposnetek]. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije.

Javrh, P. (2006d). *Z igro do pismenosti. Oddaja 4, Moje prve črke: didaktični komplet za izobraževalce in starše s praktičnimi napotki* [videoposnetek]. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije.

Knaflič, L. (2009). Družinska pismenost v predšolskem obdobju. V *Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti* (str. 7–16). Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. (2014). Ljubljana: Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Pridobljeno 4. 5. 2017 s spletne strani: <http://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>

NA KRATKO

IN BRIEF

COBISS+

COBISS+

mag. Davor Bračko

IZUM – Institut informacijskih znanosti, Maribor
e-pošta: davor.bracko@izum.si

Robert Vehovec

IZUM – Institut informacijskih znanosti, Maribor
e-pošta: robert.vehovec@izum.si

COBISS knjižnicam in uporabnikom knjižnic med drugim ponuja e-storitve, podprte s sodobno informacijsko in komunikacijsko tehnologijo. Del ponudbe sistema COBISS, namenjene najširši populaciji, je COBISS/OPAC oziroma njegova naslednja generacija: COBISS+. Ta omogoča dostop do informacij v 500 slovenskih knjižnicah. V prispevku predstavljamo ključne novosti COBISS+ in tehnološko platformo, na kateri smo ga razvili.

COBISS+ je povsem na novo razvita programska oprema, ki izboljšuje obstoječe rešitve in dodaja nove, predvsem pa zagotavlja takšno uporabniško izkušnjo, ki jo uporabniki sodobnih internetnih rešitev pričakujejo. COBISS+ je sodobna programska rešitev, razvita v skladu s tremi vidiki. Prvi vidik so najsodobnejše tehnološke smernice, ki narekujejo razvoj programske opreme za sodobne platforme. Drugi vidik so uporabniške zahteve, saj so uporabniki tisti, ki jim je programska oprema namenjena, in pravzaprav oni narekujejo, kaj pričakujejo od programske opreme. Tretji vidik zajema vsebino oziroma podatke, ki so na voljo uporabnikom, in novosti, ki jih posodobitve programske opreme prinašajo. V prispevku predstavljamo vidike razvoja in delovanje COBISS+.

CERKVENE KNJIŽNICE IN LIMBUŠKA ČITALNICA, GOJIŠČA BRALNE KULTURE DO SREDE 19. STOLETJA

CHURCH LIBRARIES AND THE LIMBUŠ
READING ROOM, A READING CULTURE
MEDIUM UNTIL THE MID-19TH CENTURY

dr. Fanika Krajnc-Vrečko

Teološka knjižnica Maribor, Teološka fakulteta, Univerza v Ljubljani, Maribor
e-pošta: fanika.vrecko@teof.uni-lj.si

Prispevek osvetljuje del slovenske kulturne zgodovine, ki je zaznamovan z narodnim prebujanjem in oblikovanjem enotnega kulturnega prostora. Naši predniki so vse od 16. stoletja dalje s posebnim spoštovanjem skrbeli ne samo za vsebino, ampak tudi za posodo zapisane besede, torej za knjigo. S skrbjo za ohranitev natisnjene knjige je rasla tudi skrb za knjižnice – v našem etničnem prostoru so to bile najprej cerkvene knjižnice. V prvi polovici 19. stoletja lahko zaznamo strogo cenzuro in poostren cerkveni ter državni nadzor nad knjigami in njihovo vsebino, kar je do neke mere sprožilo nasproten proces s pospeševanjem širjenja slovenskih knjig. Prav v tem času že moremo govoriti o organiziranem knjižničarstvu in prisotni skrbi za knjigo ter širitev bralne kulture med preprostim ljudstvom. Delovali sta dve vrsti knjižnic. Na eni strani so bile cerkvene znanstvene knjižnice, kjer so svoje znanje izpopolnjevali duhovniki ter drugi znanstveni delavci tistega časa, in na drugi strani farne knjižnice kot ljudske čitalnice, ki so omogočile širjenje slovenske knjige med preproste ljudi. Limbuško bralno društvo je leta 1847 že predstavljalo organizirano obliko knjižnice v današnjem pomenu in enega pomembnih gojišč bralne kulture v severovzhodni Sloveniji.

RAZMISLEKI O BRANJU IN MLADINSKEM KNJIŽNIČARSTVU

REFLECTIONS ON READING AND YOUTH LIBRARIES

**Konrad (Vojko) Zadavec, Ida Mlakar Črnič,
mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Kristina Picco, Katja Kemperle**

Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo,
Mestna knjižnica Ljubljana, Ljubljana
e-posta: pionirska@mklj.si

V letu 2018 bomo praznovali 70-letnico Pionirske (knjižnice) in s tem tudi slovenskega mladinskega knjižničarstva. Za to priložnost smo že v letu 2017 izvedli obsežno anketo, s katero smo zbrali in pokomentirali razmisleke o samopodobi slovenskega mladinskega knjižničarstva v aktualnem družbenem trenutku, ki ga določata na eni strani priprava *Nacionalne strategije razvoja bralne pismenosti*, na drugi pa široko zasnovana nacionalna kampanja *Slovenija bere*, v luči katerih je jasno artikulirano stališče o temeljni vlogi mladinskega knjižničarstva še kako na mestu.

Anketo smo posredovali mladinskim knjižničarjem v splošnih in šolskih knjižnicah po vsej Sloveniji. Naš namen je bil z raziskavo ugotoviti, kako mladinski knjižničarji razumejo sami sebe in svojo posebno vlogo, tako znotraj slovenskega knjižničarstva kot v širši družbeni skupnosti, ter preveriti, kako so z njo zadovoljni.

Anketa je zajela 4 tematske sklope:

- vloga mladinskega knjižničarja v družbi (kako jo doživlja in kaj lahko pri tem naredi sam),
- vloga mladinskega knjižničarja v procesih za razvoj bralne pismenosti in bralne kulture (kako jo razume, kje v teh procesih sodeluje, kaj k temu bistveno prispeva oziroma kaj bi lahko),
- sodelovanje mladinskega knjižničarja z različnimi institucijami (kako to sodelovanje doživlja, kje v tem vidi prednosti in kje ovire),
- mesto mladinskega knjižničarja in podpora oziroma opora tej specialnosti znotraj knjižničarstva (kako jo doživlja, pozna oziroma koliko uveljavlja formalne in neformalne možnosti (sekcija, zveza, sistem izobraževanja, stanovska glasila), katere in koliko kompetenc mu omogoča lastna stroka).

Rezultati raziskave bodo predstavljeni tudi ob 70-letnici mladinskega knjižničarstva v letu 2018.

RAZVOJ SKUPNOSTI BRALCEV: PISMENOST V 21. STOLETJU

BUILDING A COMMUNITY OF READERS: LITERACY IN THE 21ST CENTURY

Donna Scheeder

IFLA, Haag

e-posta: dscheeder@crs.loc.gov

Razvoj skupnosti bralcev, zlasti med otroki, je že dolgo priznано poslanstvo knjižnic. Cilji trajnostnega razvoja Združenih narodov poudarjajo pomen pismenosti kot osnove za doseganje drugih ciljev, ne samo pismenosti otrok, temveč celotnega prebivalstva.

S tehnologijo, ki vpliva na vsak segment družbe, se je definicija pismenosti spremenila. Kaj pomeni biti pismen v 21. stoletju in zakaj je to pomembno?

IFLA je poudarila pomen dostopa do informacij kot temelja za doseganje ciljev trajnostnega razvoja, vendar pravega dostopa do informacij brez knjižnic ni. Prav tako ni dostopa brez pismenosti.

Kaj to pomeni za knjižnice? Promocija branja je tradicionalna vloga knjižnice, ki je še vedno pomembna, vendar pa morajo knjižnice razširiti svojo vlogo na spodbujanje in poučevanje tako digitalne kot informacijske pismenosti. Iflina izjava o digitalni pismenosti, ki je bila objavljena na kongresu IFLA 2017, vključuje ukrepe in pomembne vloge, ki jih lahko igrajo knjižnice. Kaj se dogaja v Sloveniji in kakšno vlogo imajo lahko slovenske knjižnice in Zveza bibliotekarskih društev Slovenije pri zagotavljanju uspešnega razvoja družbe v digitalni dobi? Kako lahko pomagamo vsem prebivalcem Slovenije, da bodo živeli zdravo in produktivno življenje kot del pismene in obveščene družbe, v kateri lahko sodelujejo vsi?

TEK ZA BRALCI

RUNNING AFTER READERS

Alenka Veler

Mladinska knjiga Založba, Ljubljana
e-posta: alenka.veler@mkz.si

Tekma za pozornost mladih v času novih tehnologij, množičnih medijev in družabnih omrežij je za urednico, ki ureja leposlovje za mladino, pošten izziv. Kako mlade nagovoriti, da bodo v roke vzeli knjige, ki jih uvršča v svoj skrbno pripravljen program izdaj? Kako loviti stičišče med vsečnostjo in kakovostjo? Kako ohranjati in negovati razkošno dediščino založbe? V svojem prispevku razkriva s kakšnimi premisleki se torej loti snovanja programa in s katerimi dilemami se spopada.

**APEL PODOBO NA OGLED POSTAVI:
30 LET ODDELKA ZA BIBLIOTEKARSTVO,
INFORMACIJSKO ZNANOST IN KNJIGARSTVO¹**

APELLES EXHIBITS HIS IMAGE: 30TH ANNIVERSARY OF THE
DEPARTMENT OF LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE
AND BOOK STUDIES: STUDYING IN THE PAST AND TODAY

**dr. Polona Vilar, dr. Andrej Blatnik,
dr. Primož Južnič, dr. Miha Kovač, dr. Maja Žumer**

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo,
Filozofska fakulteta, Ljubljana
e-pošta: polona.vilar@ff.uni-lj.si

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo v letu 2017 praznuje 30 let delovanja na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Jubilej želimo proslaviti s prikazom svojega delovanja slovenski strokovni javnosti, pripravljenim v obliki strokovnega posveta v štirih sklopih, s katerimi poskušamo zajeti in prikazati delček tega, s čimer se redno ukvarjamo in kar slovenski strokovni javnosti morda ni vedno znano.

Prikazati želimo, da je naše delo vselej vpeto dvostransko oziroma ima dvojen značaj. Po eni strani smo člani znanstvene skupnosti in vpeti v visokošolski prostor, obenem kot učitelji in raziskovalci. To nam nalaga obveznosti in aktivnosti, ki na prvi pogled morda nimajo veliko skupnega z izvajanjem dejavnosti v knjižnicah in drugih informacijskih organizacijah, knjigarnah, založbah in podobno, saj imata svoje značilnosti in zahteve tako univerzitetno oziroma visokošolsko kot tudi raziskovalno okolje. Po drugi strani pa je zelo pomembno, da vzpostavljamo povezave med poučevanjem, raziskovanjem, teorijo in prakso, zato se trudimo za čim tesnejše vezi s praktiki ter se povezovati z njihovim delovanjem. Zaradi interdisciplinarne narave našega področja, pravzaprav področij, so ta sodelovanja zelo raznolika oziroma se dogajajo na zelo različnih področjih.

¹ Predstavitev referatov na temo *30 let Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo*.

Posvet začnemo s predstavitvijo Oddelka ter sodelovanja v tujini in doma. Pripravili smo pregled delovanja in k besedi povabili nekaj svojih sodelavcev iz tujine. Prvi prispevek Polone Vilar govori o vzpostavitvi Oddelka na Filozofski fakulteti, ki je sledila izobraževanju na Pedagoški akademiji. Prispevek predstavi delovanje in razvoj Oddelka v preteklih tridesetih letih, izpostavi spremembe, ki so jih v tem času doživeli študijski programi, ter predstavi nekaj pogledov v prihodnost.

Nadaljuje David Bawden s City University iz Londona, ki opiše raziskovalno in pedagoško sodelovanje z Oddelkom, ki redno poteka vse od leta 1999. Vključuje izmenjave profesorjev, raziskovalcev in študentov, skupno raziskovanje v okviru manjših in večjih projektov, mentorstva doktorskim študentom, skupni razvoj kurikula in podobno. Rezultat so, poleg poučevanja in zaključnih del, tudi številne skupne objave in konferenčne predstavitve. Glavne teme sodelovanja so informacijska pismenost, izobraževanje na področju bibliotekarstva in informacijske znanosti, vrednotenje učinkovitosti informacijskih storitev, zlasti ob prehodu v digitalno informacijsko okolje. Trenutno sodelovanje vključuje projekt Erasmus+, v katerem se vzpostavlja množični spletni tečaj (MOOC – Massive Open Online Course) za poučevanje informacijske pismenosti. Na koncu opozori še na trenutne politične negotovosti (izstop Velike Britanije iz Evropske Unije) in izrazi prepričanje v uspešno sodelovanje tudi prihodnje.

Geografsko nekoliko bližnje petnajstletno sodelovanje, ki temelji tudi na izkušnjah v bivši skupni državi, predstavita Franjo Pehar in Ivanka Stričević z Oddelka za informacijske znanosti zadarske univerze. Prispevek pokaže in utemelji, da nobeno akademsko ali znanstveno področje danes ne more obstati v izolaciji, še posebej pa to velja za področje bibliotekarstva, informacijske znanosti in knjigarstva, ki je že po svoji naravi interdisciplinarno ter tesno vpeto v družbena in tehnološka dogajanja. Sicer dvakrat mlajši Oddelek v Zadru se je danes že razvil v enega najmočnejših na Hrvaškem, del idej za svoj razvoj pa je črpal tudi iz sodelovanja in partnerstva z nami, ki je potekalo in še danes poteka tako na pedagoškem kot tudi na raziskovalnem področju.

Med prispevki se oglasi tudi nekaj drugih kolegov iz tujine, ki vsak na svoj način opišejo stike in sodelovanje med nami.

Naslednji sklop predstavlja naše raziskovalno delo, ki je drugi obsežni del našega delovanja. Iz raziskovanja izhajajo objave, ki smo jih kot člani znanstvene skupnosti dolžni ustvarjati in to tudi uspešno počnemo, tako na znanstvenem kot tudi na strokovnem področju. Ker na Oddelku delujejo tri katedre, smo se odločili, da vodja vsake od kateder predstavi njeno raziskovalno delovanje.

1 Katedro za bibliotekarstvo predstavi Primož Južnič. Utemelji, da sta bibliotekarstvo in informacijska znanost danes samostojni strokovni in raziskovalni področji, ki ju povezujejo skupna izhodišča, raziskovalne metode,

strokovne in znanstvene revije ter strokovna združenja. Toda zaradi narave in značilnosti področij ter raziskovalnih metod gre za interdisciplinarno raziskovalno področje. Skupno raziskovalno izhodišče so knjižnica in knjižnične informacijske storitve kot predmet raziskovanja in izboljšanje teh storitev kot cilj raziskovanja. Aplikativni značaj bibliotekarstva in informacijske znanosti se na katedri za bibliotekarstvo odraža tako, da večina raziskovalnega dela poteka prek ciljnih raziskovalnih programov in v sodelovanju s praktiki s tega področja. Izstopata dve področji: 1) bibliometrija, uporaba bibliometrijskih indikatorjev in evalvacija raziskovalnega dela ter 2) informacijsko vedenje, izgradnja knjižničnih zbirk in knjižnične informacijske storitve. Najbolj odmevni rezultati na prvem področju so bili:

- primerjava ekspertnih ocen in bibliometrijskih indikatorjev pri izbiri projektov za financiranje,
- primerjava raziskovalnih skupin na različnih znanstvenih področjih glede vzorca in odmevnosti objavljanja raziskovalnih rezultatov,
- mednarodno sodelovanje in drugi elementi, ki vplivajo na odmevnost objav raziskovalnih rezultatov,
- primerjava dveh bibliografskih zbirk z indeksi citiranja, WoS in SCOPUS.

Na drugem področju so bili najbolj odmevni rezultati na naslednjih področjih:

- informacijsko vedenje raziskovalcev in študentov in spremembe knjižnično-informacijskih storitev,
- informacijsko vedenje raziskovalcev in spremembe pri izgradnji knjižničnih zbirk in ponudbe informacijskih virov,
- nekaj raziskovanja smo opravili tudi kot evalvacijo študija na Oddelku in še posebej poteka praktikuma kot pomembnega dela študija.

2 Katedro za informacijsko znanost predstavi Maja Žumer. V predstavitvi se dotakne tudi začetkov formalnega okvira raziskovanja na Oddelku in v Sloveniji. Namreč, odkar je bilo leta 2005 formalno vzpostavljeno področje Informacijska znanost in bibliotekarstvo pri ARRS, je naše raziskovanje dobilo tudi formalne okvirje in financiranje v programih mladih raziskovalcev, temeljnih projektov in raziskovalnega programa, ki je bil pravkar podaljšan za najdaljše možno obdobje, tj. 6 let. Raziskave na tej katedri so številne in zelo raznolike, potekajo tako v obliki doktorskega raziskovanja kot tudi projektne dela in segajo na različna področja, od povsem teoretičnega modeliranja do merjenja uporabniške izkušnje na povsem konkretnih primerih in razvoja prototipov bibliografskih informacijskih sistemov. Pri tem intenzivno sodelujemo s kolegi po svetu, od ZDA in Brazilije do Norveške, Grčije in Francije. Velik del predstavljajo raziskave, vezane na model Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise (FRBR), opravljenih je bilo precej uporabniških študij, ukvarjamo se z informacijskim vedenjem. Na področju FRBR smo tudi v svetu znani kot »Ljubljanska šola«. Mlajši kolegi in trenutno tri mlade raziskovalke pa so zagotovilo, da bo raziskovanje na področju informacijske znanosti živelo tudi v prihodnje.

3 Katedra za knjigarstvo, ki jo predstavi Andrej Blatnik, se ukvarja z naslednjimi raziskovalnimi dejavnostmi oziroma je vključena v naslednje raziskovalne projekte in mreže:

- deluje znotraj akcije *COST Eread*. Akcija združuje raziskovalce razlik med branjem z zaslona in papirja iz vse Evrope in Izraela. Znotraj akcije vodimo delo skupine za založniške in bralne statistike ter se sistematično ukvarjamo z razvojem indikatorjev razvitosti knjižnih trgov. V tem kontekstu se ukvarjamo z vplivom različnih bralnih substratov, tržnih mehanizmov in tehnoloških premen na percepcijo besedil. Raziskujemo tudi vpliv neposrednega fizičnega okolja oziroma prostorov branja na bralno izkušnjo, zlasti na izbor nosilca in vrste besedil. Znotraj tega preko individualnih intervjujev preučujemo specifične branja doma.
- Skupaj z univerzama Oxford Brookes in Paris-Sorbonne smo že štirikrat organizirali konferenco *By the Book*, ki je osrednja konferenca za založniške študije v Evropi.
- V zadnjih treh letih se intenzivno ukvarjamo z raziskovanjem učbeniških trgov in smo dejavno vključeni v raziskovalno-razvojni projekt *Kakovost slovenskih učbenikov*.
- Že peto leto sodelujemo pri pripravi *Global Ebook Report*, ki je osrednja publikacija o razvoju trgov e-knjig.
- Sodelujemo pri pripravi prijave na razpis *Horizon 2020* v kategoriji European Cultural Heritage: s projektom *Europe Reads TRAIL (tools for recognition, annotation, identification and linking)* smo se uvrstili v drugi krog, rezultate končnega izbora še čakamo. Projekt se ukvarja z razvojem orodij, ki bi omogočila vzpostavitev digitalne baze podatkov o branju oziroma bralnih praks skozi čas.
- Raziskujemo možnosti za uveljavitev založniških standardov v slovenskem založništvu, kot jih načrtuje Nacionalni program za kulturo 2014–2017; konec septembra izide zbornik razprav, ki opredeljujejo te standarde in preverjajo možnosti za njihovo uveljavitev.

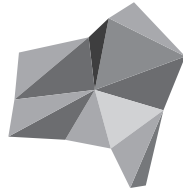
Tretji sklop posvetovanja namenjamo tistim, ki so se na tak ali drugačen način udeleževali ali se še udeležujejo našega izobraževalnega procesa. Povabili smo predstavnike tistih, ki so pri nas zaključili študij v predbolonjskem procesu, bolonjsko drugo stopnjo, doktorski študij ter tiste, ki doktorat še pripravljajo. Tako naša bivša študentka bolonjskega študija Patricia Rupar, poleg svojih medštudijskih izkušenj predstavlja tudi svojo kasnejšo poklicno pot. Odnoslo jo je v izjemno zanimivo področje: opravlja namreč delo v zanimivem, dinamičnem in vedno spreminjajočem se spletnem marketingu, ki je rastoča gospodarska panoga. Pri svojem delu se je lahko zanesla tudi na znanje, pridobljeno med študijem, ter na svojo trdno željo po obračanju novih strani v življenju. Druga bo naša bivša študentka v predbolonjskem programu Sonja Žakelj, ki že več let uspešno deluje kot ravnateljica Cankarjeve knjižnice na Vrhniki. Ob svojih izkušnjah med študijem predstavlja tudi izkušnje s študenti, ki z Oddelka prihajajo na prakso v njeno knjižnico. Tretja

bo doktorandka Sabina Fras Popović, knjižničarka in predsednica Zveze bibliotekarskih društev Slovenije, prva, ki je v Sloveniji doktorirala iz splošnih knjižnic in vodenja. Nato bomo imeli priložnost spoznati, kako poteka doktorski študij iz ust dveh študentk, ki ga še nista zaključili. Prva pripravlja doktorat ob svojem siceršnjem strokovnem delu, druga se v vlogi mlade raziskovalke že tretje leto ukvarja z raziskovanjem metapodatkov na knjižnem trgu s poudarkom na informacijah o knjigah, ki jih ustvarjajo in vzdržujejo založniki ter knjigotržci. Poleg dela na doktorski nalogi predstavlja tudi pot in delo mladega raziskovalca.

V zadnjem sklopu se oziramo v prihodnost. Na okrogli mizi s predstavniki različnih knjižnic in drugih organizacij iščemo odgovore o tem, kam gredo področja, ki jih gojimo na Oddelku, kot stroke in profesije, kako se razvija trg dela, kaj lahko pričakujemo v bodočnosti, kakšna so pričakovanja stroke od študija pri nas in podobno. Strokovni dogodki, kot je tokratna okrogla miza, so za Oddelek pomembni ne le zaradi stika s prakso in trgom dela temveč tudi zato, ker skozi njihove poglede pridobimo informacije za analize uporabnosti študijskega programa, razmišljanja o prenovah in prihodnosti.

Celoten dogodek nam bo torej ponudil priložnost spoznati delo Oddelka z različnih zornih kotov, ga približati tistim, s katerimi imamo morda v tem trenutku manj stikov, kot bi si želeli, odpirati prostor za strokovne debate, vzpostavljanje novih partnerstev in načinov sodelovanja.

SPONZORJI

SPONSORS

ZLATI SPONZOR

EBSCO Information Services, Berlin, Nemčija

FOLIO

The Future of Libraries is Open

FOLIO is a community collaboration
to develop a new open source
library platform from the ground up.

The software includes core library services (such as cataloging,
acquisitions, circulation) and a platform to support new services.

#FOLIOBuilds

www.folio.org

ZLATI SPONZOR

Clarivate Analytics, Barcelona, Španija

Web of Science APIs: your door to research big data

Bibliometrics is an evolving science with growing needs, more and more complex as time goes by. As experts in research data and bibliometrics, Clarivate Analytics has various requests from different customers and areas of the world. In this session we will discuss the new services available to fulfil those needs, including APIs and specific custom projects.

Date: 28 September, 2017

Web of Science
Trust the difference

The logo for Clarivate Analytics, featuring a stylized 'C' icon followed by the text 'Clarivate Analytics' in a sans-serif font. The background of the slide is a dark, abstract image with a network of glowing lines and a bright light source at the bottom, suggesting data and research.

Clarivate
Analytics

BRONASTI SPONZOR

Encyclopædia Britannica, London, Velika Britanija

Digital learning resources designed for all
ages and abilities

Used in schools, universities and libraries all
over the world.

Find out more: **BRITANNICA.CO.UK**

